

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in Association
of Southeast Asian Nation

โดย

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.

อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม

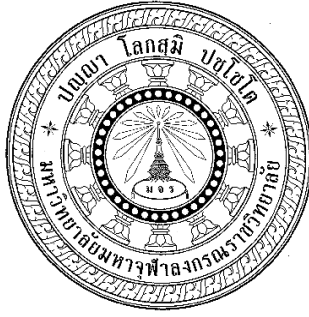
ดร.นิเทศ สนั่นนารี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758100

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in Association
of Southeast Asian Nation

โดย

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.

อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม

ดร.นิเทศ สนั่นนารี

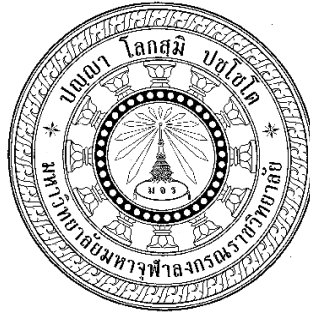
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758100

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in Association
of Southeast Asian Nation

by
Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof. Dr.
Nipapat Yoopum
Dr.Nites Sanannaree
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon kaen Campus
B.E.2558

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610758100

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

รายงานการวิจัย : ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน
ผู้วิจัย : พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมฺมวโส/แสนพงษ์), ผศ.ดร. และคณะ
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ : ๒๕๕๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน โดยวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในความหมายของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนคือองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิปัญญาทางโลกและภูมิปัญญาทางธรรมที่สัมพันธ์กับความเข้าใจโลกและชีวิต การมองโลกและชีวิตตามเป็นจริง จนพึ่งตนเอง มีสันติสุขในชุมชนและสังคม ส่วนวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบมีหลากหลายรูปแบบ โดยภิกษุสงฆ์ ฆราวาส และองค์กรชุมชนใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือยกระดับจิตใจบุคคลให้พึ่งตนเองและให้ชุมชนเข้มแข็ง ผ่านการผสมผสานกับรากฐานวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมร่วมสมัย

อัตลักษณ์ร่วม แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ (๑) ภูมิปัญญาทางโลก ค้นพบโดยปัจเจกชน กลุ่มชน ท้องถิ่น และรัฐ ในรูปของกฎหมาย จารีตประเพณีชุมชน วรรณกรรมทางโลกและทางศาสนาที่เป็นมุขปาฐะและเป็นลายลักษณ์อักษร และ (๒) ภูมิปัญญาทางธรรม ค้นพบจากภูมิธรรมทางปริยัติและปัญญาญาณของภิกษุสงฆ์ทั้งฝ่ายคณาจารย์และวิปัสสนาธุระ และปราชญ์ทางศาสนา ภูมิปัญญาทั้งสองเชื่อมโยงกันเป็นรากฐานในการมองโลก เป้าหมายชีวิต ค่านิยมและวิถีชีวิต การปรับตัวต่อกระแสโลกาภิวัตน์ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคมให้สงบสุขและยั่งยืน ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นของสังคมไทยคือรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลาย เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาชีวิต การพัฒนาชุมชนและสังคม ใน สปป.ลาว คือความเป็นหนึ่งเดียวของสถาบันสงฆ์และการใช้พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการปกครองบ้านเมืองจนเป็น "ธรรมานุญวัฒนธรรม" ในราชอาณาจักรกัมพูชา คือการบริหารประเทศแบบ "สังคมนิยมพระพุทธศาสนา" ภิกษุสงฆ์มีสิทธิแสดงออกทางการเมืองได้อย่างเสรีภายใต้รัฐธรรมนูญจนขึ้นนำการเปลี่ยนแปลง สังคมและอัตลักษณ์ร่วม จำแนกได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรม ด้านการพัฒนาสังคม ด้านสุขภาพและการแพทย์ ด้านวรรณกรรมพระพุทธศาสนา และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, ประชาคมอาเซียน

Research Title : The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community
Researcher : Phrakrupariyatidhammawong, (Suphon Dhammawongso / Saenphong), Asst.Prof, Dr., and others
Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus
Fiscal Year : 2558/2015
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research aims to study the concept of Engaged Buddhism for Society in ASEAN Community, propagation, impact and influences and the wisdom of socially engaged Buddhism as the inter-identities of Thai and ASEAN community.

The research result was: The concept of Engaged Buddhism for society of Thai and ASEAN Community is the knowledge that comes from practicing the principles of Buddhism including mundane wisdom and supra-mundane wisdom related to understanding of the world and life by truth until they have self-reliance and peace in the community and society. Otherwise there are different ways of propagation, influences and impact depending on monks, laypeople and local organization applied Buddhism for developed tool with the integrated roots of local culture and contemporary culture.

The inter-identities can be classified into two kinds of wisdom, (1) it is mundane wisdom discovered by individuals groups of people, communities and states in lines laws, customs of communities, and secular and religion literature in both written and oral forms. And (2) it is supra-mundane wisdom, discovered by monks' practices in both *Gantha-dhura* (task of learning) and *Vipassanā-dhura* (task of meditation practice) institution and by religious scholars. These two kinds of wisdom are interlinked and become the main basis of way for looking at the world, goals of life, values and life style, self-adjustment in globalization, environment, economics, and peaceful and sustainable societies. The outstanding engaged Buddhism for society of Thai society is the several diversity of preparation of Buddhism, an alternative to solve life problems, community and social development. In Lao, it is the unity of monks' institution and Buddhism becomes the country ruling guidelines and is considered the country's "Cultural Constitution". In kingdom of Cambodian is at lines the country's ruling system called "Buddhist socialism". There, monks have political rights and can exercise their rights constitutionally. They can develop and make a change within the societies. The wisdom of socially engaged Buddhism that lines the inter-identity of the countries can be classified into five groups: mundane and supra-mundane wisdoms, social development, health care and medical, Buddhist literatures, and natural resources and environment.

Keywords: Wisdom, Socially Engaged Buddhism, ASEAN Community.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี โดยได้รับความเมตตาจาก พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสนาะ กลิ่นงาม อาจารย์ประจำคณะวิทยาการ จัดการ และอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุ ยอดพรหมมินทร์ ผู้ช่วย อธิการบดี และหัวหน้าภาควิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อาจารย์บุญเดิม ศรีบุญเฮือง ปราชญ์ชาวบ้าน และนักวิชาการทางศาสนา สปป.ลาว และพระรัตนะ แก้ว ประธานองค์กรพัฒนาสังคม แบบพุทธ เป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย พร้อมทั้ง พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เมตตาชี้แนะการเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม ผู้ร่วมวิจัยที่ร่วมลงพื้นที่ จัดเก็บข้อมูล ร่วม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล สืบค้นเอกสารทางวิชาการ และร่วมตรวจทานความถูกต้องของเนื้อหา ตั้งแต่ ต้นจนกระทั่งงานวิจัยเป็นเล่มสมบูรณ์ พร้อมกันนี้ ขออนุโมทนาทิมผู้ช่วยวิจัยในการลงพื้นที่ในประเทศไทย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเผ่า เพ็งวิภาศ มจร วิทยาเขตขอนแก่น และอาจารย์ธัญริศม์ ภูงค์ชัย มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ผู้ช่วยวิจัยลงพื้นที่ สปป.ลาว ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส สีกา มจร วิทยาเขตขอนแก่น อาจารย์เทพินทร์ บุญกระจ่าง จากมหาวิทยาลัยราชธานี อุบลราชธานี อาจารย์ จินตนา สินธุสุวรรณ อาจารย์เพ็ญพโยม เขยสมบัติ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และลงพื้นที่ ราชอาณาจักรกัมพูชา ประกอบด้วย พระรัตน แก้ว นิสิตปริญญาเอก และคณะจากราชาอาณาจักรกัมพูชา รวมถึงผู้ประสานงานและเตรียมความพร้อมพื้นที่วิจัย สปป.ลาว นายอินตอง ชัยประโคม, พระกัลยา, พระวอนชัย จิตตวโร และพระบุญจัน จันทะสิต นิสิตปริญญาเอก มจร วิทยาเขตขอนแก่น จาก สปป.ลาว

ขออนุโมทนาขอบพระคุณ พระครูสุภาจากรวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียกศิริ) พระอาจารย์ Loerm Damnak พร้อมทั้งคณะผู้บริหารวัดและบริหารองค์กรพื้นที่วิจัย ทั้งในส่วนของประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา รวมถึงคณะผู้บริหารองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) อันมีพระมหาเถระของคณะสงฆ์ลาว ประกอบด้วย ญาท่านบุญมา สีมาพม ญาท่านเหวด มะเสไน พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน และอาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่อาสาสมัครประจำ สำนักงาน อ.พ.ส.และทีมงานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) มีอาจารย์วงเดือน บุญยาว อดีต อาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติ สปป.ลาว และคณะอุบาสิกาวัดองค์คือ วัดปานาคูนน้อย ที่ได้เมตตาให้ทีม เครื่องชายนักวิจัยเข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล ทุกรูป/ท่าน

นอกจากนั้น ต้องขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เอื้อเพื่อในการค้นหาข้อมูลหนังสือ และเจ้าของผลงานวิจัย ดุษฎีนิพนธ์ ตำราทางวิชาการ ทุกเล่ม ที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลให้ศึกษาค้นคว้าเพื่อการวิจัยได้อย่างสะดวก สारตถะที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอโน้มถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา อาจารย์บูชา และมาตาปิตุคุณบูชา ตลอดถึงกัลยาณมิตรบูชา ผู้มีอุปการคุณทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของ งานวิจัยเล่มนี้ ทุกรูป/ท่าน

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.)

๒๕ กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ถ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย.....	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๕
๑.๔ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย.....	๗
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๙
๑.๗.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร.....	๙
๑.๗.๒ การวิจัยภาคสนาม.....	๙
๑.๗.๓ ประชากร.....	๑๐
๑.๗.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย.....	๑๐
๑.๗.๕ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ.....	๑๓
๑.๗.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๓
๑.๗.๗ การตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ผล.....	๑๔
๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๑๕
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๖
บทที่ ๒ แนวคิดภูมิปัญญาและพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน.....	๑๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	๑๗
๒.๑.๑ ความหมายของภูมิปัญญา.....	๑๗
๒.๑.๒ บ่อเกิดของภูมิปัญญา.....	๒๒
๒.๑.๓ ประเภทของภูมิปัญญา.....	๒๕

๒.๑.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๘
๒.๑.๕ คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย.....	๓๐
๒.๑.๖ คุณสมบัติ คุณลักษณะผู้ทรงภูมิปัญญา หรือ ปราชญ์ทางภูมิปัญญา.....	๓๖
๒.๑.๗ กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ สิ่งสม บ่มเพาะ และตกผลึกภูมิปัญญา.....	๓๗
๒.๑.๘ หลักคิดและวิถีชีวิตของบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญา หรือ ปราชญ์ทางภูมิปัญญา.....	๔๐
๒.๒ ภูมิปัญญาทางศาสนา.....	๔๑
๒.๓ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา.....	๔๓
๒.๓.๑ ความหมายของพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา.....	๔๓
๒.๓.๒ ความหมายของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา.....	๔๔
๒.๓.๓ ความรู้ของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๔๔
๒.๓.๔ ป่อเกิดภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา.....	๔๖
๑) เกิดจากการค้นพบกฎธรรมชาติและหลักความจริงอันประเสริฐ ของพระพุทธเจ้า.....	๔๗
๒) เกิดจากการประพฤติปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัท.....	๔๘
๓) เกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม.....	๔๙
๒.๓.๕ ลักษณะของภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา.....	๕๐
๑) ภูมิปัญญาส่วนโลกียะ.....	๕๐
๒) ภูมิปัญญาส่วนโลกุตตระ.....	๕๐
๒.๓.๖ ขอบเขตของภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา.....	๕๑
๑) ปรัชญาการมองโลก.....	๕๑
๒) เป้าหมายชีวิต.....	๕๓
๓) ปรัชญาการดำเนินชีวิต.....	๕๔
๔) ค่านิยมและแนวทางปฏิบัติ.....	๕๖
๕) การพัฒนาชีวิตของมนุษย์.....	๕๙
๖) การพัฒนาการศึกษา.....	๖๐
๗) การพัฒนาเทคโนโลยี.....	๖๑
๘) การเมืองการปกครอง.....	๖๑
๙) กระแสโลกาภิวัตน์.....	๖๒
๑๐) การพัฒนาสิ่งแวดล้อม.....	๖๓
๑๑) การพัฒนาเศรษฐกิจ.....	๖๔
๑๒) การพัฒนาสังคม.....	๖๕

๒.๔ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางสังคมวัฒนธรรม ของประชาคมอาเซียน.....	๖๗
๒.๔.๑ วัฒนธรรมร่วมในอุษาคเนย์: รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคมอาเซียน.....	๖๘
๒.๔.๒ การพัฒนาที่ยึดโยงกับรากฐานทางสังคมวัฒนธรรม.....	๗๑
๒.๔.๓ อัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน.....	๗๔
๑) อัตลักษณ์ความเป็นไทยในวัฒนธรรมอาเซียน.....	๗๔
๒) อัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียน.....	๗๖
๒.๕ แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๗๗
๒.๕.๑ ความหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๗๗
๒.๕.๒ ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๗๙
๒.๕.๓ คุณค่าของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๘๐
๒.๕.๔ แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ.....	๘๐
๒.๖ แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน.....	๘๒
๒.๖.๑ บทบาทของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน.....	๘๓
๒.๖.๒ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย.....	๘๕
๑) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวจารีตในราชอาณาจักรไทย.....	๘๖
๒) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนานาชาติในราชอาณาจักรไทย.....	๘๗
(๑) กลุ่มแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม.....	๘๙
(๒) กลุ่มแนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม.....	๙๐
(๓) กลุ่มแนวคิดสังคมนิเวศคือโครงสร้างของศีลธรรม.....	๙๔
(๔) กลุ่มแนวคิดกรรมเชิงสังคม.....	๙๖
(๕) กลุ่มแนวคิดประชาสังคมเชิงพุทธ.....	๙๘
๓) ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย.....	๑๐๐
๔) อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในราชอาณาจักรไทย.....	๑๑๙
๒.๖.๓ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๑๒๒
๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๑๒๒
๒) อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๑๕๑
๓) พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๑๕๒
๔) ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๑๕๖
๕) ผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๑๖๑
๒.๖.๔ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว.....	๑๖๗
๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว.....	๑๖๗
๒) อิทธิพลพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว.....	๑๗๐
๓) พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว.....	๑๗๑

๔) ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว.....	๑๓๗
๕) ผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว.....	๑๔๐
๒.๗ สรุป.....	๑๔๗

บทที่ ๓ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในประชาคมอาเซียน.....	๑๔๘
๓.๑ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในสังคมไทย.....	๑๔๘
๓.๑.๑ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.....	๒๐๐
๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๒๐๐
๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๐๕
๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๑๖
๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๑๗
๓.๑.๒ พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๒๒
๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๒๒๓
๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๓๐
๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๔๐
๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๔๓
๓.๒ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๒๔๙
๓.๒.๑ องค์กรชีวิตและความหวัง จังหวัดเสียมราฐ (Life and Hope Association).....	๒๕๐
๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๒๕๐
๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๕๔
๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๖๑
๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๖๒
๓.๒.๒ องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development: BSD) จังหวัดไพรเว็งและกรุงพนมเปญ.....	๒๖๖
๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๒๖๖
๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๗๑
๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๗๗
๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๘๓

๓.๓	วิธีการเผยแพร่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว).....	๒๘๗
๓.๓.๑	องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.).....	๒๘๗
	๑) กำหนด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๒๘๘
	๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๙๔
	๓) อิทธิพลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๙๕
	๔) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๒๙๗
๓.๓.๒	ศึกษาการทำงานของฝ่ายกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและ ปฏิบัติกัมมัฏฐาน โดยศึกษาผ่าน	
	(๑) โครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) โดย พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน.....	๓๐๐
	๑) กำหนด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๓๐๑
	๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๓๐๘
	๓) อิทธิพลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๓๑๖
	๔) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๓๑๘
	(๒) ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ ของอาจารย์บุญเติม สิบุญเฮือง บ้านสีเกิด เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์.....	๓๒๑
	๑) กำหนด แนวคิด และพัฒนาการ.....	๓๒๒
	๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๓๒๖
	๓) อิทธิพลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๓๓๒
	๔) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	๓๓๔
๓.๔	สรุป.....	๓๓๗

บทที่ ๔	วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม	
	ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน.....	๓๔๐
๔.๑	วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย.....	๓๔๐
๔.๒	วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ของราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๓๔๕
๔.๓	วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว).....	๓๕๐
๔.๔	วิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วม ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน.....	๓๕๕
	๔.๔.๑ ภูมิปัญญาด้านทางธรรม.....	๓๖๑
	๔.๔.๒ ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคม.....	๓๖๔
	๔.๔.๓ ภูมิปัญญาด้านสุขภาพและการแพทย์.....	๓๖๕

๔.๔.๔ ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา.....	๓๖๖
๔.๔.๕ ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	๓๖๖
๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๓๖๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ.....	๓๖๘
๕.๑ สรุป.....	๓๖๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๓๗๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๓๗๖
บรรณานุกรม.....	๓๗๗
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๓๘๖
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๔๐๓
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับของโครงการ.....	๔๑๗
ภาคผนวก ง หนังสือขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ.....	๔๒๑
แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ภาษาอังกฤษ/ภาษาไทย.....	๔๓๐
แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ภาษากัมพูชา.....	๔๔๔
ภาคผนวก จ สรุปโครงการวิจัย.....	๔๖๒
ภาคผนวก ฉ ใบรับรองผลงานวิจัย.....	๔๗๖
ภาคผนวก ช ประวัติผู้วิจัย.....	๔๗๘
ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๑.....	๔๘๕
ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๒.....	๔๘๘

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑.๑	แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับบริบทที่เกี่ยวข้อง.....๑๕
๑.๒	แสดงกรอบแนวคิดกระบวนการดำเนินการวิจัย (Research Process).....๑๖
๒.๑	แสดงขบวนการพุทธใหม่ในสังคมไทย.....๑๑๗
๒.๒	แสดงกรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทในสังคมไทย.....๑๒๑
๒.๓	แสดงกรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาท ในราชอาณาจักรกัมพูชา.....๑๖๖
๒.๔	แสดงกรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทใน สปป.ลาว.....๑๙๖
๔.๑	แสดงกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ที่เชื่อมโยงเชื่อมโยงขององค์ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับบริบทที่เกี่ยวข้อง.....๓๖๐
๔.๒	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทที่แสดงถึงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมในบริบทของสังคมไทย.....๓๖๒

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	แสดงแนวคิด วิธีการเผยแพร่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย.....	๓๔๑
๔.๒	แสดงแนวคิด วิธีการเผยแพร่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชา.....	๓๔๖
๔.๓	แสดงแนวคิด วิธีการเผยแพร่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ ของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว (สปป.ลาว).....	๓๕๐
๔.๔	อัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย และประชาคมอาเซียน.....	๓๕๕

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๓.๑	วัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ปีพ.ศ.๒๕๕๘.....๒๐๑
๓.๒	พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร เริ่มเป็นพระพุทธรูปพัฒนาของอีสานตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๑๕.....๒๐๒
๓.๓	พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด ร่วมบันทึกภาพกับ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ. ดร. และ ผศ.พลเผ่า เพ็งวิภาศ.....๒๐๓
๓.๔	พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด (คนกลาง) (ซ้ายมือ) นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ ผู้เป็นหลานชาย (ขวามือ) พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ปีพ.ศ.๒๕๕๘.....๒๐๕
๓.๕	ตำรายาสมุนไพรที่จัดพิมพ์เป็นหนังสือและยาสมุนไพรตัวอย่าง ที่เก็บไว้ในอาคารสาธิตสมุนไพร กลุ่มยาสมุนไพรวัดท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.....๒๐๙
๓.๖	ตัวอย่างการจัดเก็บรักษาตัวอย่างสมุนไพรชนิดต่างๆ ของกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด ๒๑๐
๓.๗	พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ. ดร. กำลัง Focus Groups กลุ่มตัวแทน เพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ บันทึกภาพเมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘ ๒๑๒
๓.๘	อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม ผู้ร่วมวิจัย สัมภาษณ์เชิงลึกเก็บข้อมูลวิจัยเรื่องยาสมุนไพร จาก นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ ประธานกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด.....๒๑๓
๓.๙	ทีมนักวิจัย ร่วมบันทึกภาพกับสมาชิกชมรมสมุนไพรวัดท่าลาด บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘.....๒๑๔
๓.๑๐	การสู่วิเคราะห์ ของกลุ่มเกษตรกรทำนา นาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.....๒๑๘
๓.๑๑	ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มเกษตรกรทำนา นาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ปัจจุบัน.....๒๒๐
๓.๑๒	นายมัน สามสี ประธานกลุ่มเกษตรกรทำนา นาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.....๒๒๑
๓.๑๓	อุโบสถ วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด ผลงานชิ้นแรกที่พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ได้เริ่มต้นพัฒนาชุมชน.....๒๒๓
๓.๑๔	พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด.....๒๒๕
๓.๑๕	พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) กับบทบาทการเป็นศูนย์กลาง ของการพัฒนาชุมชนวัดโพธิ์การาม ตำบลโพธิ์สูง อำเภอบึงสามพัน.....๒๒๘
๓.๑๖	พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) กับบทบาทการเข้าร่วมเป็นพลัง เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาเพื่อสังคมควบคู่ปัจจัยเสี่ยง.....๒๒๙

๓.๑๗	พระครูโพธิวิรุคณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) บันทึกภาพร่วมกับ พระครูอมรชัยคุณ (หลวงตาแซร์) เจ้าอาวาสวัดสุขัยคณาราม และดูแลอาศรมธรรมทายาท เครือข่ายพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน ประจำจังหวัดนครราชสีมา.....	๒๓๐
๓.๑๘	กิจกรรมการเรียนของชาวบ้านผู้เรียนประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เฉลิมพระเกียรติ วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๑
๓.๑๙	ชาวบ้านมาร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๒
๓.๒๐	สินค้า OTOP ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๓
๓.๒๑	ที่ทำการสถาบันการเงินชุมชนโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ภายในวัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๔
๓.๒๒	พระครูโพธิวิรุคณ (สมศรี คุณวีโร) ส่งเสริมการสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธขึ้น ในชุมชนวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์.....	๒๓๕
๓.๒๓	อุบาสก อุบาสิกา พุทธศาสนิกชนในชุมชน มาร่วมบำเพ็ญตนบนเส้นทางการกุศล ตามประเพณีบุญ ๑๒ เดือน ณ ลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๖
๓.๒๔	โครงการอบรมแกนนำสุขภาพชุมชน และส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อยกระดับสุขภาพของชุมชนวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๗
๓.๒๕	โครงการอบรมแกนนำในการรักษาป่าและปลูกป่าชุมชนร่วมกับภาครัฐ ของชุมชนวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๘
๓.๒๖	หนึ่งในหลายร้อยภาพที่ใช้สื่อถึงจิตใจชาวบ้านทุกเพศวัยจากงานเขียนการ์ตูนธรรม ของ พระครูโพธิวิรุคณ เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรมวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๓๙
๓.๒๗	นางเฉลิมศรี ชันโพธิ์น้อย และพ่อครูเมธี ลาหล้าเลิศ ตัวแทนอุบาสกและอุบาสิกา ผู้ร่วมงานการพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่เริ่มต้น กับ พระครูโพธิวิรุคณ (สมศรี คุณวีโร) วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๔๑

- ๓.๒๘ นางนทปภา ศรีนนท์ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
เยี่ยมศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง
อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด.....๒๔๓
- ๓.๒๙ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวิโร) บรรยายโครงการเสริมหลักสูตร
นิติตปริญาเอก เรื่อง พระสังฆพัฒนาการพัฒนาศังคมอีสาน
ที่ มจร วิทยาเขตขอนแก่น ปีพ.ศ.๒๕๕๙.....๒๔๕
- ๓.๓๐ ประเพณีสงกรานต์ชาวบ้านเข้าสู่ลานวัด ลานกิจกรรม ลานบุญ และลานธรรม
ณ วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์
จังหวัดร้อยเอ็ด.....๒๔๗
- ๓.๓๑ การประชุมแถลงข่าวการขับเคลื่อน พรบ.ควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบฉบับใหม่
เมื่อปี ๒๕๕๘ ของกลุ่มพระสังฆพัฒนา ณ วิทาวเวอร์เนชั่นแนลฮอลล์
กรุงเทพมหานคร.....๒๔๘
- ๓.๓๒ ทีมนักวิจัยลงพื้นที่ ณ วัดดำนก จังหวัดเสียมราฐ ราชอาณาจักรกัมพูชา
สัมภาษณ์ Venerable Loeurm ผู้เป็นประธานองค์กร รูปที่ ๒ ปัจจุบัน.....๒๕๐
- ๓.๓๓ อดีตพระสำเนียง (Ven.Somnieng) ประธาน รูปที่ ๑ ปัจจุบันลาสิกขาบทแล้ว.....๒๕๑
- ๓.๓๔ Venerable Loeurm is our new Executive Director, taking over from
Venerable Somnieng. He was previously in charge of Children’s
Development Village (CDV) and Angkor Thom Junior High School
(LHA). He holds a BA in Business Management at University
of Southeast Asia, in 2012.....๒๕๔
- ๓.๓๕ องค์กรร่วมกับชุมชนสร้างบ้านให้ครอบครัวที่ยากไร้ให้เป็นบ้านสันติภาพ.....๒๕๖
- ๓.๓๖ โครงการพัฒนาการอบรมเด็กผู้หญิง (Program Advancing Girls’ Education :
PAGE) เมื่อจบหลักสูตรอบรมแล้วจะมีการรับประกาศนียบัตร.....๒๕๘
- ๓.๓๗ เด็กเยาวชนหญิงผู้ได้รับการส่งเสริมจากองค์กรให้เรียนต่อจบระดับชั้นมัธยมปลาย...๒๕๙
- ๓.๓๘ การสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนโดยการใส่ใจคุณภาพชีวิตของเด็กเฝ้ารอบด้าน.....๒๖๐
- ๓.๓๙ เด็กในโครงการหมู่บ้านพัฒนาเด็ก (Children’s Development Village : CDV)...๒๖๐
- ๓.๔๐ ทีมนักวิจัย ได้สัมภาษณ์ประธานองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ รูปที่ ๒
ในโอกาสที่เดินทางมาร่วมงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓
และนานาชาติ ครั้งที่ ๑ ณ วิทยาเขตขอนแก่น ปีพ.ศ.๒๕๕๙.....๒๖๗
- ๓.๔๑ พระรัตนะ แก้ว (Venerble Ratanak Keo) ประธานองค์กร รูปที่ ๑
ปัจจุบัน กำลังศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และเป็นอาจารย์
ประจำศูนย์ภาษาอาเซียน สถาบันภาษา มจร วิทยาเขตขอนแก่น.....๒๖๘
- ๓.๔๒ ประธานองค์กรพัฒนาแบบพุทธ รูปที่ ๒ และพระภิกษุผู้เป็นกรรมการองค์กรฯ
ได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัย ที่ มจร วิทยาเขตขอนแก่น ในปีพ.ศ.๒๕๕๙.....๒๖๙

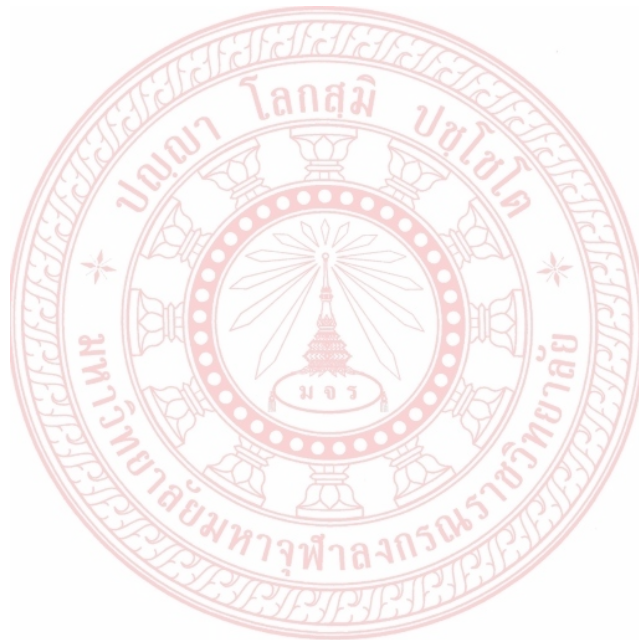
๓.๔๓	พระสุจิต เจียม (Venerable Jeam), ประธานองค์กร รูปที่ ๒ (ปัจจุบัน).....	๒๗๐
๓.๔๔	การเข้าไปสอนพระพุทธศาสนาและอบรมศีลธรรมในโรงเรียน ขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development: BSD) จังหวัดไพร่แวงและกรุงเทพมหานคร.....	๒๗๓
๓.๔๕	การทำความเข้าใจให้กับกลุ่มผู้ปกครองในการจัดอบรมศีลธรรมและ สอนภาษาอังกฤษให้แก่เด็กเยาวชน โดยพระภิกษุสามเณรขององค์กรฯ.....	๒๗๕
๓.๔๖	การเข้าร่วมโครงการธรรมสังฆจรพัฒนาจิตใจ ของอุบาสก อุบาสิกา (ภาพซ้ายมือ) วัดรุ่งรำไร จังหวัดไพร่แวง และ (ภาพขวามือ) วัดมหามนตรี กรุงเทพมหานคร ที่ตั้งองค์กร	๒๗๗
๓.๔๗	โครงการธรรมสังฆจรพัฒนาจิตใจเด็กเยาวชนในสถานศึกษาเป็นรูปแบบการ อบรมขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธอีกหนึ่งรูปแบบที่ประสบผลสำเร็จมาก.....	๒๗๘
๓.๔๘	Misis Sanang Ruan & Missis Teata Seng เยาวชนผู้นำที่เป็นผลผลิต ขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ.....	๒๘๐
๓.๔๙	พระภิกษุสามเณร ถือนานพระไตรปิฎกที่มอบให้กับวัด/สำนักเรียนปริยัติธรรม ในโครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม ขององค์กรฯ	๒๘๑
๓.๕๐	ประธานองค์กร รูปที่ ๒ (ปัจจุบัน) จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนโดยองค์กร พัฒนาสังคมแบบพุทธและสังคม ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน.....	๒๘๒
๓.๕๑	ภาพในอดีตประธานองค์กร Venerable Ratanak Keo, รูปที่ ๑ และคณะผู้บริหาร ประชุมขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม ประจำปี.....	๒๘๓
๓.๕๒	ประธานองค์กร รูปที่ ๑ กับทีมงาน และคณะลูกศิษย์ที่เป็นจิตอาสา ที่พากันมาช่วยงานธรรมสังฆจรฯ.....	๒๘๔
๓.๕๓	ประธานองค์กร รูปที่ ๒ กับพระสงฆ์ผู้เป็นสมาชิกขององค์กรซึ่งเป็นทีมงาน ในองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ ปัจจุบัน.....	๒๘๕
๓.๕๔	การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ปกครอง นาคน้อย ผู้เข้าร่วมพัฒนาตนเอง โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ประจำปีในแต่ละปี.....	๒๘๖
๓.๕๕	ทีมเครือข่ายนักวิจัย นำโดย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.เดินทางไปลงพื้นที่ สปป.ลาว เพื่อเก็บข้อมูลองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และโครงการ คพพ.วัดนาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายวันที่ ๖-๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๒๘๗
๓.๕๖	ทีมเครือข่ายนักวิจัย นำโดย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.เข้าพบและสัมภาษณ์ ผู้บริหารและคณะทำงานของ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ณ วัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๒๘๙
๓.๕๗	ทีมนักวิจัย นำโดย อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม และคณะขอสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเยาวชน จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ที่มาช่วยงานคณะสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ อาสาสมัคร ประจำสำนักงานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.).....	๒๙๐

๓.๕๘	ญาติท่านแหวด มะเสโน รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว และพระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ณ วัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๒๙๑
๓.๕๙	พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل อดีตเจ้าอาวาสวัดองค์ตั้ง อดีตประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว.....	๒๙๒
๓.๖๐	คณะนักวิจัยขอสัมภาษณ์ นายคำสิงห์ ช่างชัย หัวหน้าเจ้าหน้าที่จิตอาสาของ สำนักงานที่ทำการองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) วัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว.....	๒๙๖
๓.๖๑	พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ได้มอบของที่ระลึกให้ นายคำสิงห์ ช่างชัย หัวหน้าสำนักงานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (ค.พ.พ.).....	๒๙๕
๓.๖๒	ทีมนักวิจัยสัมภาษณ์ พระอาจารย์พวงประเสริฐ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ณ วัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ภาพถ่ายเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๒๙๖
๓.๖๓	การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามฮีต คอง ประเพณี วิถีชีวิตของ สปป.ลาว เช่น ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ห่มผ้าสไบเฉียงไหล่ ออกไปทำบุญที่วัด เป็นต้น ของแม่หญิงลาวซึ่งมีความสวยสดงดงาม เป็นวัฒนธรรมที่ขายได้ ชาวต่างชาติ ต่างชื่นชมในความงดงาม.....	๒๙๘
๓.๖๔	การรักษาและสืบทอดฮีต คอง ประเพณี เช่น การใส่บาตรพระสงฆ์ ในวันพระ พุทธศาสนิกชนจะออกมาทำบุญตักบาตรที่วัด ซึ่งเป็นวันฟังธรรม.....	๒๙๙
๓.๖๕	พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต และ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ไปเยือนกราบสักการะ พระอาจารย์มหาชาติ กนตสีโล เจ้าอาวาสวัดสบป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อปีพ.ศ.๒๕๕๒.....	๓๐๐
๓.๖๖	พระอาจารย์มหาชาติ กนตสีโล พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผู้บุกเบิกการเผยแผ่จรรยาบาลให้จัดตั้งโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา.....	๓๐๑
๓.๖๗	พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ศิษย์เอกของญาติท่านใหญ่ชาติ กนตสีโล เจ้าอาวาสวัดปานาคูนน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๐๒
๓.๖๘	พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน เจ้าอาวาสวัดปานาคูนน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ให้สัมภาษณ์เชิงลึกกับทีมนักวิจัยจากประเทศไทย ถ่ายวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๐๓
๓.๖๙	ทีมนักวิจัยจากประเทศไทย บันทึกภาพหน้าภาพที่ระลึกของพระอาจารย์ใหญ่ มหาชาติ กนตสีโล ผู้นำเปิดลานวัดเป็นลานบุญ ลานธรรม สปป.ลาว.....	๓๐๕
๓.๗๐	การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของพระภิกษุสามเณร ณ วัดปานาคูนน้อย เพื่อเตรียมไปทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครในโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา.....	๓๐๗

๓.๗๑	การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนวทางของวัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๑๐
๓.๗๒	โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ที่ได้รับความความเชื่อถือจากผู้ปกครองเป็นอย่างยิ่ง.....	๓๑๒
๓.๗๓	โครงการธรรมสัญจร ในสถานศึกษาของวัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ที่มีผลต่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเด็กเยาวชน.....	๓๑๓
๓.๗๔	โครงการธรรมสัญจรที่นำเด็กเยาวชนปลูกไม้ปลูกธรรมของวัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์.....	๓๑๖
๓.๗๕	คุณแม่่วงเดือน บุญยาว อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติ สปป.ลาว กรรมการโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) วัดป่านาคูน้อย.....	๓๑๗
๓.๗๖	การสัมภาษณ์เชิงลึกอุบาสก วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เกี่ยวกับความเป็นมาของวัด.....	๓๑๘
๓.๗๗	ทีมนักวิจัยขอสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลจากคุณแม่่วงเดือน บุญยาว ณ วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เกี่ยวกับโครงการ คพพ.....	๓๒๑
๓.๗๘	อาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง และ ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์อาทิตย์ บ้านสีเกิด เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๒๒
๓.๗๙	พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. กับ อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม นักวิจัยในโครงการ สัมภาษณ์เชิงลึก อาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรม พุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์.....	๓๒๓
๓.๘๐	อาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ให้สัมภาษณ์ทีมนักวิจัยในฐานะนักวิชาการผู้เผยแพร่วัฒนธรรมของ สปป.ลาว อีกบทบาทหนึ่งด้วย.....	๓๒๕
๓.๘๑	ศาลาวัดแห่งหนึ่งใน สปป.ลาว แสดงให้เห็นความอ่อนโยนของรูปทรงที่เป็น อัตลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชนเชื้อที่มีอิทธิพลต่อจิตใจสะท้อน ออกมาทางการแสดงออกที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนของชนชาติลาว.....	๓๒๗
๓.๘๒	ทีมนักวิจัยเครือข่ายนักวิจัยจาก ๓ ประเทศ ร่วมบันทึกภาพเพื่อเป็นที่ระลึก กับอาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง ณ วัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๓๑
๓.๘๓	พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. สัมภาษณ์เชิงลึกคุณแม่อ่อนจันทร์ ณ จำปาสัก ถ่ายภายในอุโบสถ วัดองค์ตั้ง แขวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๓๓
๓.๘๔	พระอาจารย์มหาบุญมา สีมาพม รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว รับการถวายของที่ระลึกจากโครงการ ณ วัดองค์ตั้ง เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.....	๓๓๔

ต

- ๓.๘๕ พระมหาเถระของคณะสงฆ์ลาว (จากซ้าย) รูปที่ ๑ ญาท่านบุญมา สีมามม
เจ้าอาวาสวัดบ้านฝาย รองประธานองค์การฯ รูปที่ ๒ ญาท่านเหวด มะเสโน
เจ้าอาวาสวัดสี่สะเกด รองประธานองค์การฯ และ รูปที่ ๓ ญาท่านถาวอน
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.....๓๓๖
- ๓.๘๖ คณะนักวิจัยจากประเทศไทย ทั้งหมด ๘ รูป/ท่าน ลงพื้นที่วิจัย
ในวันประกอบพิธีของวิทยาลัยสงฆ์ นครบรบอบ ๒๑ ปี ณ วัดองค์ตั้ง
นครหลวงเวียงจันทน์.....๓๓๘
- ๓.๘๗ คณะนักวิจัยจาก ๓ ประเทศ รวมทั้งหมด ๘ รูป/ท่าน สังเกตแบบมีส่วนร่วม
การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม สปป.ลาว.....๓๓๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับ พ.ศ. ๒๕๓๙ ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/๓๐๑-๓๐๕ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๒ ชื่อที่ ๑๐๐ หน้า ๓๐๑ ถึงหน้า ๓๐๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นันทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๔ ปัจจุบันอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ประเทศไทยจะต้องก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community: AC) ใน พ.ศ.๒๕๕๘^๑ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ได้ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนใน พ.ศ.๒๕๕๘ ไว้ครอบคลุมทั้งมิติด้านความมั่นคง สังคม-วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสามเสาหลักของประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสาหลักประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) ซึ่งถือเป็นเสาหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนเสาหลักอื่นๆ ให้บรรลุเป้าหมาย โดยแผนปฏิบัติการประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน มีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมความสมานฉันท์ที่ยั่งยืนระหว่างประเทศและประชาชนในอาเซียน ร่วมมือสร้างชุมชนแห่งความเอื้ออาทรที่มีวัฒนธรรมการพึ่งตัวเองบนบรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกัน เพื่อก่อตั้งสายใยแห่งความผูกพันและความเข้มแข็งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันระหว่างประเทศและประชาชาติในภูมิภาคนี้ โดยให้ความสำคัญเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สวัสดิการสังคม สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม และการสร้างอัตลักษณ์อาเซียน^๒ ในมุมมองของประชาสังคมไทย การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘ เหมือนวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาจากอดีตที่ผ่านมาความรู้สึกความเป็นหนึ่งเดียวกันยังไม่เกิดขึ้นในประเทศอาเซียน มีความแตกต่างในหลากหลายมิติของแต่ละประเทศในอาเซียน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความยากจน ระบบการปกครอง ศาสนา ฯลฯ เป็นต้น การที่จะก้าวข้ามสิ่งเหล่านี้ไปได้ ประชาคมอาเซียนควรยกย่อง “ความหลากหลายที่คล้ายคลึงกัน” การสร้างความรู้สึกว่าเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเน้นที่ความร่วมมือมากกว่าการสร้างการยอมรับ ควรมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันถึงจะมีพลังสร้างสรรค์อนาคต^๓

^๑ วิกีพีเดีย, สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, <<http://th.wikipedia.org/wiki/สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้>>, ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔.

^๒ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ความเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่อง “แนวทางการปฏิรูปประเทศไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗๑-๒๗๒.

^๓ สมหมาย ชินนาค, สรุปการเสวนาวิชาการ เรื่อง บนย่างก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ๒๐๑๕ : ปัญหาอุปสรรคและโอกาส, ในวันอังคารที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔ เวลา ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ นาฬิกา ณ ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ ชั้น ๔ อาคารประชาธิปไตย-ราฟ้าพชรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, <<http://www.google.com>>, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

และความหลากหลายที่คล้ายคลึงกันอย่างหนึ่งคือภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิต ไม่ว่าจะ เป็น ประเพณี วัฒนธรรม หรือการนับถือศาสนาที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเองและ นำพาสู่อัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนที่ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท จัดเป็นภูมิปัญญาตะวันออก ซึ่งภูมิปัญญาตะวันออกที่ได้จาก พระพุทธศาสนา ได้แก่ ภูมิปัญญาที่ใช้ในการมองปัญหา คือ หลักอทิปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักการที่ว่า สรรพสิ่งต้องอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และกันดับไป ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ หรือตั้งอยู่ได้ตามลำพัง แต่ต้องมีเหตุปัจจัยเชื่อมโยงถึงกันทอประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่าง เหมาะสมลงตัว มองได้จากชีวิตเกิดขึ้นมาแต่เหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันอย่างเหมาะสมแล้วก่อเกิดเป็น ชีวิตอันประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือกายกับจิต หรือรูปกับนาม มนุษย์ทุกคนจึงควรตระหนักว่า เรา อยู่ในโลกนี้อย่างมีเพื่อนก็เป็นความคิดทางสังคมแบบองค์รวมที่จะเป็นพื้นฐานให้มนุษย์ในสังคมดูแล กันและกันอย่างเอื้อเฟื้อยิ่งขึ้น เพราะผู้ทุกข์ยากทุกคนคือเพื่อนเรา ควรใช้ชีวิตเป็นศูนย์กลางใน การศึกษา หรือใช้พฤติกรรมมนุษย์เป็นพื้นฐานทางการศึกษา และสิ่งที่พระพุทธเจ้าเน้นย้ำเป็นอย่าง ยิ่งคือการดำเนินชีวิตด้วยการมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวทั่วถึงเรื่องของชีวิตและสิ่งแวดล้อมตามความเป็น จริง แล้วปรับชีวิตให้เหมาะสมกับปัจจุบันทุกขณะ จะนำพาชีวิตไปพบสันติสุขได้อย่างแท้จริง^๑

ปัจจุบันโลกตะวันตกกำลังสับสนเกิดความอัปยศในเรื่องภูมิปัญญา มีปัญหาเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกากำลังชะลอตัว เศรษฐกิจของโลกก็ซบเซาตาม ที่เป็นเช่นนี้เพราะแนวคิด แบบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม โดยแต่ละประเทศผลิตสินค้าเพื่อกระตุ้นค้นหา ไม่มีคำว่าพอเพียงใน ระบบทุนเศรษฐกิจนิยม เมื่อไปดูภูมิปัญญาชาวตะวันตก ไลน์สไตน์ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าจะมีศาสนาของ โลกที่สอดคล้องกับจิตวิญญาณทางวิทยาศาสตร์ ไม่พูดเรื่องพระเจ้าให้นักวิทยาศาสตร์เสียความรู้สึก พูดถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ถ้ามีศาสนาเช่นนั้น นักวิทยาศาสตร์จะยอมรับได้ทั่วโลกและถูกใจนักวิทยาศาสตร์ ไลน์สไตน์พิจารณาเห็นว่า ศาสนาที่ว่า นั้นคือพระพุทธศาสนา”^๒ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ เมื่อเผยแผ่ไปถึงไหนก็ไปอย่าง สันติ ไปที่ไหนเจ้าของบ้านเขาก็ต้อนรับเพราะเราไม่ได้ไปทำลายสิ่งที่เขาเคารพนับถือ เราอยู่ร่วมกัน อย่างสันติ พระพุทธเจ้าได้ประกาศสันติภาพไว้ในธรรมนุญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ใน “โอวาท ปาฏิโมกข์” ซึ่งกล่าวถึงอุดมการณ์ไว้ว่า “ขณตี ปรมิ ตโป ตีติกขา” (ขันตีคือความอดกลั้น เป็นธรรม เครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง) “นิพพานิ ปรมิ วทนตี พุทธา... (พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็น บรมสุข) และยกวิธีการเผยแผ่ขึ้นมาเป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่เป็นเอกภาพของพระธรรมทูตทั้งหลายที่ใช้กัน มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เป็นต้นว่า “อนุภาวโท อนุปฆาโต...” การเผยแผ่พระศาสนาโดย ไม่เข้าไปว่าร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร ไม่เช่นฆ่าประหารใคร แต่ให้ไปอย่างสันติ”^๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้มีพระบรมราโชวาทไว้ว่า

“...ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่นำวิกฤตก็คือทุกวันนี้ความคิดอ่านและ ความประพฤติหลายๆ อย่าง ซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นความชั่วความผิด ได้กลายเป็นสิ่ง

^๑ พระมหาจรรยา สุทธิญาโน, ดร., **พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม**, (กรุงเทพมหานคร : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๘.

^๒ <https://pantip.com/topic/34732861>, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

^๓ ดุราลัยละเอียดเพิ่มเติมใน **ที.ม.** (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๑-๕๒.

ที่สังคมยอมรับ แล้วพากันประพฤติปฏิบัติโดยไม่รู้สักสิ่งตั้งสะท้อนจนทำให้เกิดปัญหา และทำให้วิถีชีวิตของแต่ละคนมีดมนลงไป...”^๑

จากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าว ทำให้ตระหนักถึงบทบาทของสถาบันทางศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่บุคคลต่างๆ ในสังคมที่ต้องเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจากกระแสสังคมวัฒนธรรมของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมความพร้อมทรัพยากรมนุษย์เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่จะมาถึงในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของประเพณีวัฒนธรรมของประชาชนไทย ที่มีบทบาทในการอบรม ชัดเกล้า หล่อหลอม ให้คนไทยเป็นผู้มีความเป็นองค์รวมสมบูรณ์พร้อมทุกมิติของชีวิต มีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคมวัฒนธรรมไทยและภูมิสังคมวัฒนธรรมอาเซียนที่มีระบบความเชื่อและการนับถือศาสนาต่างๆ อย่างหลากหลายได้อย่างสมดุล

นอกจากนี้ยังพบว่า ในชุมชนและสังคมท้องถิ่นของประเทศต่างๆ มีการผสมผสานทางศาสนา (Religious syncretism) เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันของศาสนามากกว่าหนึ่งศาสนา มีตัวอย่างให้เห็นทั่วโลก เช่นระบบความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนในประเทศจีน มีลักษณะเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่าง ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า พุทธศาสนา มหายาน การนับถือเทพเจ้าต่างๆ การนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวจีนในประเทศไทยพยายามรักษาแนวปฏิบัติทางพิธีกรรมดั้งเดิมและในขณะเดียวกันก็ได้อิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาทเช่นกัน ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิมได้เจือจางลงไปมาก ชาวจีนรุ่นหลังที่เกิดในประเทศไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อพิธีกรรมและประเพณีแบบไทยมากขึ้น^๒ ปัจจุบันสังคมไทยได้ปรับรวมกับความเชื่อ ๓ แบบคือ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์และความเชื่อแบบพุทธ ในระบบเดียวกันนี้ส่วนผสมของความเชื่อแต่ละอาจารย์จะมากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานและพัฒนาการของชุมชนแต่ละแห่งและแต่ละบุคคล เช่น ชุมชนในชนบทหรือผู้แก่เฒ่าอาจมีความเชื่อดั้งเดิมมากกว่าชุมชนเมืองหรือคนรุ่นใหม่ นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยได้ชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีสงเทวดา พิธีกรรมแบบพราหมณ์และพิธีกรรมแบบพุทธ ต่างก็มีหน้าที่ในการตอบสนองจิตใจของคนไทยและสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างผสมกลมกลืนเป็นระบบศาสนาอันเดียวกัน^๓

ในด้านการพัฒนาชีวิตและสังคมในบริบทปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) กำลังเป็นที่นิยมและต้องการของสังคม ขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความอยู่ดีธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง

^๑ พระบรมราชาบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ เนื่องในการเปิดประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๓๖ สมัชชาพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ณ พุทธสถาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๒.

^๒ สมบูรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖๓.

^๓ อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖๑-๒๖๔.

ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาทางการเมือง^๑ เช่น ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดีย ที่นำโดย เอ็มเบ็ดการ์ (B.R. Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อติศูทร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในเวียดนาม ที่นำโดยพระนิกายเซนชื่อ ตีช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยสงคราม ขบวนการสรโวทัย (Sarvodaya) ที่นำโดยอริยรัตน์ (Ariyaratne) ในประเทศศรีลังกา ได้พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในไต้หวัน ที่นำโดยองค์ทะไล ลามะ ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นของไต้หวัน ได้พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของไต้หวันบนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind)^๒ และองค์กรพุทธฉือจี้ หรือ “มูลนิธิเมตตาสงเคราะห์พุทธฉือจี้” (Tzu Chi Foundation) ที่ประเทศไต้หวัน ที่นำโดยภิกษุณี เจิ้งเหยียน ผู้เป็นผู้นำสูงสุดทางจิตวิญญาณและเป็นผู้ก่อตั้งมูลนิธิพุทธฉือจี้ มีพันธกิจ การทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยการทำความดีกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ การจัดบริการรักษาพยาบาล การจัดการศึกษาและการส่งเสริมวัฒนธรรม สิ่งทีกล่าวมานี้คือตัวอย่างของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ ที่พยายามนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมที่ได้ผลเชิงประจักษ์ มีการยอมรับเป็นกรณีศึกษาของนักวิชาการทั่วโลก

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ต่างได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ และมีภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อสนองตอบต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้น จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามความเชื่อของสำนักต่างๆ ที่แตกต่างกันย่อมนำมาซึ่งรูปแบบการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป และเป็นสิ่งกำหนดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับคามเชื่อนั้น ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาทางศาสนาที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตกับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน หรือที่รู้จักกันในนามพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นเอง ดังปรากฏรูปแบบอย่างหลากหลายในปัจจุบันนี้ แต่โจทย์ที่สำคัญคือภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเหล่านั้น มีอัตลักษณ์ร่วมในบริบทสังคมไทยและประชาคมอาเซียนอย่างไร มีอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคมไทยและประชาคมอาเซียนทั้งในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิต ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุขได้อย่างไร และภูมิปัญญาร่วมเหล่านั้นจะนำไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อสร้างความปรองดองและเอื้ออาทรในประชาคมอาเซียนได้อย่างไร

ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ยังคงต้องการคำตอบและวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจนในเชิงรูปธรรม เพราะการนำแนวคิด รูปแบบ วิธีการเผยแผ่ ผลกระทบจากภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ประสบผลสำเร็จในประเทศต่างๆ มาประยุกต์ใช้โดยขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อาจมี

^๑ Damien, Keown, A Dictionary of Buddhism, (New York: Oxford University Press, 2003), p.86.

^๒ พระมหาสมบุญ ฐุฑฒิกโร, ดร., ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism), <www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=437...id...>, ๓ กันยายน ๒๕๕๖.

ข้อจำกัดในประเด็นที่ละเอียดอ่อนต่อความเชื่อและความรู้สึกของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน เช่น นโยบายทางด้านศาสนาของรัฐ โครงสร้างการบริหารงาน วิสัยทัศน์ และภาวะผู้นำขององค์กร คณะสงฆ์ หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ บริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การเตรียมความพร้อมบุคลากรในเชิงนโยบายและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มิติเชิงสังคม ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ของแนวคิด หลักการ รูปแบบ วิธีการ อิทธิพลและผลกระทบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งมีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง ประเพณี วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ในสังคมไทยและประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน ได้แก่ ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ผ่านระบบการศึกษาวิจัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเติมเต็ม แบ่งปัน แสวงหาหลักฐานความรู้เชิงประจักษ์ จากสิ่งที่ดีและเป็นเลิศในการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอาเซียน มาสู่การถอดบทเรียนการเรียนรู้เพื่อตกผลึกทางปัญญาเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) และเพื่อตอบโจทย์การสร้างสรรครูปแบบการขยายผลแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในบริบทของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ ความหมาย ลักษณะ และพัฒนาการของแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยและประชาคมอาเซียนเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การเผยแผ่แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคมไทยและประชาคมอาเซียนทั้งในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิต ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุขมีรูปแบบ และวิธีการอย่างไร

๑.๒.๓ อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นในบริบทสังคมไทยและประชาคมอาเซียนมีอะไรบ้าง มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และมีอัตลักษณ์ร่วมที่จะนำไปสู่ความปรองดองและเอื้ออาทรในสังคมไทยและประชาคมอาเซียนได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๑.๔ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ สิริมา ศิริมาตยนันท์ และ คะนอง ปาลีภัทรางกูร^๑ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง ภูฏานกับจุดยืน “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” บนเวทีโลก (Bhutan and Its Positioning of “Gross National Happiness” in the World) ว่าราชอาณาจักรภูฏาน (Kingdom of Bhutan) ใช้แนวคิดทางสังคมที่น่าสนใจ คือการใช้ทฤษฎีความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness) เป็นดัชนีชี้วัดความสุขของคนในชาติมากกว่าที่จะเน้นการวัดผลที่เป็นตัวเงิน เป็นจุดยืนอย่างมั่นคงของประเทศ การมีจุดยืนที่เด่นชัดนี้ทำให้ภูฏานพัฒนาประเทศไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน โดยปัจจัยที่ทำให้แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness) ได้รับการยอมรับและหยั่งรากลึกในภูฏานมาจาก ๑) การสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ ๒) การสนับสนุนจากรัฐบาล และ ๓) ลักษณะพื้นฐานของประชากรชาวภูฏานและความเข้มแข็งทางศาสนาและจิตวิญญาณ

๑.๔.๒ สุวิตา แสงสีหนาท^๒ ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา : ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย” โดยบูรณาการแนวคิดทฤษฎีจากสามฐาน คือ ฐานคิดพุทธปรัชญาและแนวคิดการพัฒนาแบบพุทธจากนักวิชาการไทย ฐานคิดทฤษฎีระบบโลกซึ่งครอบคลุมแนวคิดฟิสิกส์ใหม่และทฤษฎีเคออส และฐานแนวคิดข้ามพ้นการพัฒนาใช้วิถีชีวิตอย่างเป็นสหวิทยาการเข้าทำการวิจัยภาคสนามชุมชนชาวพุทธสามกรณีศึกษา คือชุมชนชาวโศกของไทย ชุมชนพุทธชนวนการสรรวโฑยของศรีลังกาและชุมชนพุทธฉือจี้ของไต้หวัน พบว่า ชุมชนพุทธทั้งสามแห่งมียุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน มีรูปธรรมในการปฏิบัติจริง เริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนทฤษฎีหรือปรัชญาการมองโลก ให้ความหมายใหม่ต่อการปฏิบัติธรรม ได้แก่ “บุญ” “เมตตา” “ความรัก” แล้วตามด้วยค่านิยมและรูปแบบการปฏิบัติที่เน้นการให้ ผลที่ได้คือการพัฒนาในระดับบุคคลคือการพัฒนาในระดับชุมชนอย่างแยกกันไม่ได้ ชุมชนพุทธทั้งสามแห่งมีความเคลื่อนไหวเป็นกระแสทางเลือกในสังคมกระแสหลัก เป็นกระแสต่อต้านระบบซึ่งเกิดขึ้นที่นั่นที่นี้ในทุกระบบ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีโลก โดยที่ความเป็นทางเลือกนั้น ได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของมนุษย์ ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นแก่นของพุทธปรัชญา และเมื่อก้าวถึงการพัฒนามิใช่การสั่งการหรือวางแผนมาจากผู้ชำนาญการอื่นใด แต่หมายถึงการรู้จักตนเอง พัฒนาที่ตนเองด้วยตนเอง อีกนัยหนึ่ง เป็นการจัดการพัฒนาจากระดับชาวบ้านโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ประโยชน์ของชุมชนและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดข้ามพ้นการพัฒนา ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาจะต้องมีทั้งแนวคิดในระดับบุคคลและชุมชน และแนวคิดกว้างในระดับสังคมและระดับโลก ในระดับบุคคลและชุมชน ยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการมีเป้าหมายชีวิตที่ไม่มีทุกข์ด้วยศีล การเปลี่ยนตนเองโดยใช้กิจกรรมทางโลกเป็นเครื่องมือพัฒนาทางธรรม กระบวนการขัดเกลา ความรัก และพลังกลุ่มหรือ

^๑ สิริมา ศิริมาตยนันท์ และ คะนอง ปาลีภัทรางกูร, “ภูฏานกับจุดยืน ความสุขมวลรวมประชาชาติบนเวทีโลก”, <http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/oct.../aw035.pdf>, ๓ กันยายน ๒๕๕๖.

^๒ สุวิตา แสงสีหนาท, “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา:ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ, (วิทยาลัยสหวิทยาการ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ.

ชุมชน ในระดับสังคมยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือพลังเครือข่ายแห่งความรัก การทำประโยชน์สู่สังคมและในระดับโลก หลักสำคัญยังคงเป็นการให้เพื่อให้เกิดพลังเครือข่ายแห่งความรักและประเทศพันธมิตร และจุดยืนของประเทศคือเป็นประเทศแห่งการพัฒนาจิตใจ

๑.๔.๓ จิราลักษณ์ จงสถิตมันน์ และเกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ^๑ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน...ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์ รตณญาโณ เจ้าอาวาสวัดดอยเก็ง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่ามีที่มาและองค์ประกอบอะไรบ้าง เป็นทุนทางวัฒนธรรมอย่างไร ท่านได้มีการผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาได้อย่างไร ก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง และภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของท่านคือด้านพลังพระมิตินั้น ให้ผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของศาสนิกอย่างไรบ้าง ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาของพระอาจารย์รัตน์ได้มาจาก “ญาณทัศนะ” ของท่านอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติสมาธิจนเกิดเป็นความรู้ที่ไม่ต้องนึกคิด ไม่เนื่องด้วยความจำ และอยู่เหนือตรรกะทั้งหมด ทั้งนี้องค์ประกอบของภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาของท่านมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการคือ สมาธิ จิตจักรวาลและมนุษย์ วิภุตโลกและสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ) และพระมิต ภูมิปัญญาเหล่านี้จัดว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีคุณลักษณะทั้งในด้านสัจธรรมและจริยธรรม กล่าวคือในระดับสัจธรรมหรือกฎธรรมชาติมีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ ๔ กฎไตรลักษณ์ ส่วนในระดับจริยธรรมหรือการนำสัจธรรมไปปฏิบัติ หรือข้อประพฤติปฏิบัติก็สามารถนำภูมิปัญญาเหล่านี้มาปฏิบัติเพื่อจุดประสงค์ทั้งในทางโลกียะ (การส่งเสริมสุขภาพ การบำบัดรักษาโรคและการดำรงชีวิตประจำวันอย่างปกติสุข) และทางโลกุตระ (การหลุดพ้นหรือการเข้าถึงมรรค เข้าถึงสภาวะธรรม) ได้ด้วย นอกจากนี้ ก็ยังเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่า มีอัตลักษณ์ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือท้องถิ่นที่สามารถเรียนรู้และสืบทอดได้อีกด้วย ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาทั้งหมดของพระอาจารย์รัตน์ มีการผสมผสานกันในลักษณะบูรณาการทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านโลกียธรรมกับด้านโลกุตระธรรม (๒) ด้านเวลา และ (๓) ด้านองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงประสานกัน โดยการผสมผสานภูมิปัญญาของท่านทำให้เกิดผลที่สำคัญ ๒ ประการคือ ประการที่หนึ่ง ทำให้เกิดความเป็นชุมชนของชนชั้นกลางในเมืองขึ้นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มประชาชนที่มาใช้บริการที่ศูนย์พลังพระมิตินในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพระอาจารย์รัตน์เปิดให้บริการแก่ศาสนิกทั้งหลายและบริการแก่กลุ่มศิษยานุศิษย์ของท่าน ประการที่สอง ทำให้เกิดสมาธิที่มีอัตลักษณ์ที่เป็นการปฏิบัติธรรมอีกสายหนึ่งของสังคมไทย และมีปฏิริยาทางสังคมต่อการปฏิบัติธรรมสายนี้เกิดขึ้นด้วย

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน” มีขอบเขต ดังนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาประวัติพัฒนาการ ปรัชญา ปณิธาน หลักการ วิธีการ รูปแบบ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุสำคัญ การจัดตั้งองค์กร การตีความคำสอนแนวใหม่รวมทั้งวิธีการเผยแผ่

^๑ จิราลักษณ์ จงสถิตมันน์ และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ, “การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน...ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์ รตณญาโณ” รายงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๔, หน้า บทคัดย่อ.

และผลกระทบต่อบุคคลและสังคมของพุทธศาสนาเพื่อสังคม รูปแบบการจัดตั้งองค์กร โครงสร้าง การบริหาร การจัดการ และการเตรียมบุคลากรรองรับการดำเนินงาน

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประเทศที่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต ของประชาชนปัจจุบัน โดยศึกษากลุ่มพุทธศาสนาเพื่อสังคมในพื้นที่ ๓ ประเทศ ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยกลุ่มเป้าหมายที่ กำหนดศึกษาประเทศละสองกลุ่ม ในการเก็บข้อมูลนั้น มีทั้งการเดินทางไปโดยตรง และการเก็บผ่าน การสัมภาษณ์ผู้ที่เคยเข้าไปอยู่ในชุมชนชาวพุทธในพื้นที่นั้นโดยตรง ดังนี้

๑) ชุมชนชาวพุทธในสังคมไทย ได้แก่ กลุ่มพระสังฆพัฒนาของประเทศไทย โดยศึกษากลุ่ม พระสังฆพัฒนภาคอีสาน ๒ แห่ง ได้แก่ พระครูสุภาจาโร (สีทา สุภาจาโร) เจ้าอาวาส วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาไส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวิโร) วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

๒) ชุมชนชาวพุทธในราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ชาวพุทธร่วมกับรัฐบาลที่โดดเด่น ๒ แห่ง ได้แก่ องค์กรชีวิตและความหวัง จังหวัดเสียมราฐ (Life and Hope Association) และองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development : BSD) จังหวัดไพรแวงและกรุงพนมเปญ

๓) ชุมชนชาวพุทธในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยศึกษาใน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓ แห่ง ได้แก่ (๑) องค์กรขององค์การพุทธ ศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ซึ่งเป็นองค์กรที่กำกับโดยรัฐเพื่อให้เสนอแนวทางให้กับรัฐและสนองงานคณะ สงฆ์ลาวในการใช้พระพุทธศาสนาไปช่วยในการพัฒนาสังคมร่วมกับรัฐบาล และ (๒) ประธานกรรมาธิการ เผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ผ่านโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. (Buddhism for Development Project or PDP) โดยมีพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน เป็นผู้ สืบทอดจากอดีตพระอาจารย์ใหญ่มหาชาติ กนตสีโล วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นคร หลวงเวียงจันทน์ พร้อมทั้ง (๓) ศึกษาศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ โดยมีอาจารย์บุญเต็ม สีบุญเฮือง บ้านสีเกิด เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นผู้อำนวยความสะดวก

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ คำว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) หมายถึง วิธีการ หรือ รูปแบบที่กลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่นำหลักธรรมของ พระพุทธศาสนาเข้าไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม เช่น ปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ปัญหา เศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง และปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๑.๖.๒ คำว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ศักยภาพในด้าน ต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิต ค่านิยม โลกทัศน์ ชีวทัศน์ วิถีชีวิต ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของ บุคคลหรือชุมชนนั้น ที่เกิดจากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมา โดยประยุกต์ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและกาลสมัย

๑.๖.๓ คำว่า ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา (Wisdom of Buddhism) หมายถึง องค์ความรู้ที่ เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิปัญญาทางโลก (โลกียธรรม) และ

ภูมิปัญญาทางธรรม (โลกุตตรธรรม) ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อการทำความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถ่องแท้ ทำให้มองเห็นโลกและชีวิตตามเป็นจริง สามารถพึ่งพาตนเอง สร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อความสันติสุขของตนเอง ชุมชน และสังคมนั้น

๑.๖.๔ คำว่า ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Wisdom of Socially Engaged Buddhism) หมายถึง ความรู้ วิธีการทุกอย่างที่เป็นภูมิปัญญาทางโลก (โลกียธรรม) และภูมิปัญญาทางธรรม (โลกุตตรธรรม) ที่ประชาชน ชาวพุทธ กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคม โดยการร่วมคิดค้นวิธีการ ร่วมกระทำกิจกรรม ร่วมสร้าง ร่วมพัฒนา ร่วมธำรงรักษา และร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือสังคมตนเอง ให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน จนเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ

๑.๖.๕ คำว่า สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nation) หรือ ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community)^๑ หมายถึง ประเทศที่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีขั้นตอนการศึกษา ๒ รูปแบบคือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยมีกลุ่มเป้าหมายและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกโดยการศึกษาและค้นคว้าหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาอื่นๆ ที่นำมาวิเคราะห์แนวคิดของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาภาคสนามต่อไป

๑.๗.๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกต โดยมีวิธีการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ (Interview) มีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

(๑) การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) เจ้าสำนักที่เข้าข่ายแนวคิดกลุ่มขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (ซึ่งองค์กรอาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทพื้นที่) และผู้ปฏิบัติธรรมในแต่ละสำนักในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิต

^๑ การรายงานความก้าวหน้า ๓ บท คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมตรวจประเมินความก้าวหน้า ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ให้ใช้คำว่า ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) แทนข้อความว่า สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nation) โดยให้เหตุผลว่า คำว่า ประชาคมอาเซียน ก็มีความหมายเดียวกับคำว่า สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เป็นคำที่สั้นกว่ากะทัดรัดกว่า คนในอาเซียนส่วนใหญ่จะรู้จักและนิยมใช้คำว่า “ประชาคมอาเซียน” มากกว่า ส่วนเวลาสรุปรายงานผลการวิจัยต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์เพื่อปิดโครงการฯ นั้น ต้องระบุชื่อเรื่องให้ตรงกับข้อความในสัญญาวิจัยๆ เพื่อใช้รายงานผลการวิจัย (ฉบับสมบูรณ์) ขออนุมัติทุนสนับสนุนงวดสุดท้ายเท่านั้น-ผู้วิจัย.

ของประชาชน ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

(๒) การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Focus group) โดยเชิญตัวแทนกลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) มารวมกันประมาณ ๕-๑๐ คน เพื่อร่วมสนทนาหรืออภิปรายแบบไม่เป็นทางการตามประเด็นของแบบสัมภาษณ์

(๓) การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างมีปัญหาสุขภาพและไม่สะดวกในการเดินทาง หรือกรณีที่ข้อมูลบางประเด็นยังไม่ชัดเจน

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation observe) โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามช่วงเวลาที่กำหนดไม่ได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย

๓) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) โดยผู้วิจัยดำเนินการสังเกตการใช้กิจวัตรประจำวันและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น และเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ เป็นต้น กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย

๑.๗.๓ ประชากร ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนชาวพุทธในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้วยเหตุผล ดังนี้

๑) เป็นชุมชนที่นำพุทธปรัชญาไปใช้ในหลายมิติของชีวิต เป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต และเป็นการใช้ชีวิตในกรอบแนวคิดแบบวิถีพุทธ

๒) เป็นชุมชนชาวพุทธขนาดใหญ่หรือมีเครือข่ายกว้างขวาง เพื่อให้ได้ภาพโครงสร้างองค์กรขนาดใหญ่ที่มีบุคคลหลายกลุ่ม หลายหน้าที่ และหลายชนชั้นสถานะ ได้รูปแบบความสัมพันธ์ในการบริหารจัดการและกระบวนการด้านต่างๆ ที่ซับซ้อนให้ชุมชนขนาดใหญ่นั้นมีความเข้มแข็งและต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์ได้

๓) เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาไปถึงประชาชนระดับฐานราก ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

๔) เป็นชุมชนชาวพุทธที่ข้ามพหุวัฒนธรรมทางศาสนา ถึงแม้ว่าพิธีกรรมของชุมชนจะใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท หรือมหายานก็ตาม แต่การปฏิบัติจริงล้วนแต่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม

๕) เป็นชุมชนในหลายสภาพเงื่อนไขแวดล้อม เพื่อให้เห็นภาพการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในเงื่อนไขต่างๆ ของสังคม

๑.๗.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ มีด้วยกัน ๖ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการของชุมชน

ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการของแต่ละสำนัก

ส่วนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวความคิดของแต่ละสำนัก ซึ่งประกอบด้วยปรัชญาในการมองโลก ปรัชญาชีวิต เป้าหมายชีวิต ปรัชญาการดำเนินชีวิต ค่านิยมและแนวปฏิบัติ

ส่วนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับพิธีกรรม ข้อปฏิบัติ กิจกรรมของแต่ละสำนัก

ส่วนที่ ๕ เป็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการเผยแผ่และเนื้อหาธรรมะ

ส่วนที่ ๖ เป็นคำถามเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ได้แก่ ด้านจิตใจและปัญญา ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านการวิจัยและเทคโนโลยี

โดยประเด็นที่จะทำการวิจัย วิเคราะห์ และทำความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ นั้น มีรายละเอียด ๓ ประเด็นใหญ่ คือ

๑) พัฒนาการของชุมชน พัฒนาการของแต่ละสำนัก ประเด็นคำถามจะครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ได้แก่

(๑) สภาพเงื่อนไขแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนาของสังคมภายนอก

(๒) ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมชาติพันธุ์ของชุมชน

(๓) ประวัติผู้ก่อตั้งหรือผู้นำชุมชน

(๔) ประวัติการก่อตั้งชุมชน เป้าหมาย แรงผลักดันจากสังคมภายนอก แรงยึดเหนี่ยวที่ด้านทานสังคมภายนอก

(๕) พื้นที่ของชุมชนในสังคมหรือประเทศ

(๖) ตำแหน่งของชุมชนหรือประเทศในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก

(๗) ลักษณะโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน สภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ

(๘) โครงสร้างการบริหารจัดการ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเงิน ด้านการผลิต และด้านกระบวนการพัฒนาชุมชน

(๙) โครงสร้างประชากรของชุมชน ได้แก่ เพศชาย เพศหญิง วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุ และนักบวช

(๑๐) โครงสร้างทางสังคม ชนชั้น สถานะ และอำนาจ

๒) ปรัชญาซึ่งนำไปสู่หลักคำสอน ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม โดยพิจารณาพุทธปรัชญาที่ชุมชนตีความ ได้แก่ นิพพาน อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท มรรคมีองค์ ๘ พรหมวิหารธรรม กรรม และบุญ ว่ามีกระบวนการตีความอย่างไร ใช้หลักการใดตรวจสอบความถูกต้องในการตีความ การตีความเช่นนั้นสื่อความหมายใด และมีจุดประสงค์เช่นใด นำมาสู่ชุดความคิดและการปฏิบัติอย่างไร และการตีความนั้นมีความเหมือนและความแตกต่างจากชุมชนอื่นหรือสังคมอื่นอย่างไร ประเด็นคำถามครอบคลุมในประเด็นต่อไปนี้

(๑) ปรัชญาในการมองโลก

(๒) ปรัชญาชีวิต

(๓) เป้าหมายชีวิต

(๔) ปรัชญาการดำเนินชีวิต

(๕) ค่านิยมและแนวปฏิบัติ

๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยจะแบ่งเป็นการพัฒนาระดับบุคคล การพัฒนาระดับชุมชน และการพัฒนาระดับสังคมหรือประเทศ โดยประเด็นคำถามครอบคลุมเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

(๑) ชุมชน สำนัก ได้นำพุทธปรัชญาใดมาใช้บ้าง ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ใด ใช้แล้วก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาอย่างไร และได้ผลการปฏิบัติเป็นอย่างไร

(๒) การกำหนดวิธีการปฏิบัติ เช่นโครงการ กิจกรรม กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ พิธีกรรม ในวงจรชีวิตในหนึ่งวัน หนึ่งปี และตลอดชีวิต

(๓) กระบวนการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย การแก้ปัญหา เชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจสถานะและบทบาททางสังคมของปัจเจกชน การจัดการของชุมชนและเขตพื้นที่ของชุมชนอย่างไร

(๔) กระบวนการพัฒนาในมิติต่างๆ ได้แก่ ประเด็นคำถาม ๖ ด้าน ดังนี้

ก. ด้านจิตใจและปัญญา ประกอบด้วย

(๑) กระบวนการพัฒนาในระดับบุคคล ได้แก่ การเติบโตด้านจิตใจและปัญญา การเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรทั้งในบทบาทของผู้นำ หรือ สมาชิกว่ามีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทตามสถานะอย่างไร ความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นเป็นอย่างไร

(๒) กระบวนการพัฒนาในระดับชุมชน ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานทางด้านจิตใจและปัญญาของสังคม แหล่งความรู้และแหล่งภูมิปัญญา (ตำรา เรื่องเล่า พิธีกรรม พิธีการ สัญลักษณ์ วิธีการปฏิบัติ) โครงสร้างเชิงสถาบัน (สถานที่ทางศาสนา ผู้นำทางด้านจิตใจและปัญญา ผู้นำทางด้านพิธีกรรม ความเป็นชุมชนในการปฏิบัติ โครงสร้างชีวิตทางสังคมที่ทำให้ทุกคนมีกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายของการสื่อสาร) รูปแบบการจัดโครงสร้างองค์กร (โครงสร้างทางเวลา เช่นปฏิทินชาวบ้าน งานประเพณี พิธีกรรมตลอดช่วงวงจรชีวิต การโน้มนำเข้าสู่มิติทางด้านจิตใจและปัญญา และโครงสร้างทางสถานที่ เช่นการจัดสถานที่สวดแทรกเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน) สิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลทางจิตวิญญาณ ความต้องการปัจจัยพื้นฐาน การอยู่ร่วมกันของคนหลายรุ่น และมีการถ่ายทอดมิติทางจิตใจและปัญญา ความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน การมีมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน การทำความเข้าใจปัญหาชุมชนด้วยมิติทางจิตใจและปัญญา

(๓) กระบวนการพัฒนาทางด้านความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ประกอบด้วย ตำแหน่งของชุมชนกับสังคมภายนอก โลกทัศน์ต่อบุคคลภายนอก สังคมโลก กระบวนการเกิดกิจกรรมที่เชื่อมโยงชุมชนกับสังคมภายนอก และผลกระทบจากความเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก

ข. ด้านการศึกษา ประกอบด้วย เป้าหมายของการศึกษา กระบวนการพัฒนาหลักสูตร การศึกษา ช่วงอายุ ค่าใช้จ่าย บุคลากร การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

ค. ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กระบวนการผลิต กระบวนการบริโภค กระบวนการแบ่งงาน กระบวนการรายได้ กระบวนการตลาด กระบวนการใช้เวลา กระบวนการด้านทุน วัตถุประสงค์และทรัพยากร กระบวนการด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยีในการผลิต ผลกระทบจากระบบทุนนิยมโลก

ง. ด้านสังคม ประกอบด้วย สถาบันครอบครัวและวงจรชีวิต (ลักษณะของครอบครัว การเลือกคู่ครอง สถานภาพและบทบาทหน้าที่ การขัดเกลาในครอบครัว) การควบคุมทางชนชั้น สิทธิ บทบาท หน้าที่ การเลื่อนฐานะทางสังคม สิ่งยึดเหนี่ยวที่ทำให้เกิดความเป็นชุมชน ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ระบบอุปถัมภ์ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสอดคล้องของวิถีชีวิต และแนวปฏิบัติที่ชุมชนกำหนด สุขภาพอนามัย ลักษณะด้านการเมืองการปกครอง

จ. ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย โลกทัศน์ที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ เป้าหมายต่อการคุ้มครองธรรมชาติ กระบวนการใช้ประโยชน์ พื้นฟูและทดแทนทรัพยากรธรรมชาติ กระบวนการศึกษาองค์ความรู้จากทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติของสมาชิก ในชุมชน การแบ่งพื้นที่ในชุมชนสำหรับที่อยู่อาศัย กิจกรรมการผลิต กิจกรรมส่วนกลางของชุมชน และสำหรับทรัพยากรธรรมชาติ

ฉ. ด้านการวิจัยและเทคโนโลยี ประกอบด้วย กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น (การรู้จักรากเหง้าของตนเอง ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน การฟื้นความรักถิ่นฐานบ้านเกิด การฟื้นความรู้เกี่ยวกับอาหารการกิน ยารักษาโรค วิธีทำมาหากิน การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพืชพันธุ์ธัญญาหาร ผลิต และทรัพยากร จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจตนเองและวางแผนการจัดการทรัพยากร) กระบวนการด้านการวิจัย (การวางแผนวิจัย การสำรวจ การสรุปข้อมูล กระบวนการที่ต่อเนื่องหลัง การวิจัย) กระบวนการเชื่อมโยงเครือข่ายความรู้ระหว่างบุคคล ทั้งภายในและภายนอกชุมชน กระบวนการพัฒนาและบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้จากภายนอก

๑.๗.๕ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ตรงกับการตรวจสอบ แบบหลายมิติ (Triangulation) และสอดคล้องกับความมุ่งหมาย จึงมีขั้นตอนในการสร้างแบบ สัมภาษณ์ ด้วยวิธีดำเนินการ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ศึกษารายละเอียดจากเอกสาร ตำรา นโยบายและการวางแผนหลักการและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๒ กำหนดกรอบแนวคิดและขอช่วยในการสร้างเครื่องมือตามตัวแปรที่ต้องการ ศึกษา

ขั้นที่ ๓ สร้างเครื่องมือตามกรอบแนวคิด ขอช่วย และตัวแปรที่ต้องการศึกษา ซึ่งมีเนื้อหา ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา

ขั้นที่ ๔ นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาและสังคมวิทยา ในราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เพื่อตรวจสอบคุณภาพด้านความความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ความสอดคล้องและความเหมาะสม โดย นำคำแนะนำและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญทุกท่านไปปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัย

ขั้นที่ ๕ นำเครื่องมือวิจัยที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อตรวจสอบคุณภาพ

ขั้นที่ ๖ นำเครื่องมือวิจัยที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปพัฒนาและจัดเก็บรวบรวม ข้อมูลอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้

๑.๗.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการ สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เพื่อการอิมตัวของข้อมูล ดังนี้

(๑) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำ ผู้ก่อตั้งองค์กร ผู้นำกลุ่มย่อยต่างๆ (Key person) นักวิชาการ นักปราชญ์ทางด้านศาสนา อุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นชาวพุทธต้นแบบในสำนักต่างๆ

เพื่อให้ได้แนวคิดปรัชญา เป้าหมายการพัฒนา ยุทธศาสตร์การพัฒนาในมิติต่างๆ ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อกำหนด ความหมาย แนวทางปฏิบัติ และแนวทางการดำเนินชีวิตในแต่ละพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย

(๒) สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับสมาชิกกลุ่มย่อยต่างๆ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลความจริงในชุมชนในแต่ละพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย

(๓) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) กับสมาชิกกลุ่ม อาสาสมัครขององค์กร (volunteer) และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลความจริงในชุมชนในแต่ละพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย

๒) การจดบันทึก การใช้เทปบันทึกเสียง การบันทึกภาพนิ่ง และบันทึกภาพเคลื่อนไหว

๓) การจัดสัมมนาเพื่อนำเสนอผลงานวิจัยและรวบรวมข้อวิพากษ์จากการประชาพิจารณ์ เพื่อทำการปรับปรุงแก้ไข

๑.๗.๗ การตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ผล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)^๑ โดยตรวจสอบสองด้านคือ ด้านข้อมูล และ ด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล คือการตรวจสอบว่า ข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ โดยตรวจสอบแหล่งของข้อมูล คือแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล เมื่อแหล่งทั้งสามนี้ เปลี่ยนไป ข้อมูลที่ได้ยังเหมือนเดิมหรือไม่

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล การจำแนกชนิดของข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย จากข้อมูลต่อไปนี้

(๑) จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากหนังสือ อินเทอร์เน็ต และผลงานของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม บรรยายธรรม และตอบคำถามของประชาชนหรือสื่อมวลชนตามสถานที่ต่างๆ เท่าที่รวบรวมได้ ตลอดจนการสัมภาษณ์

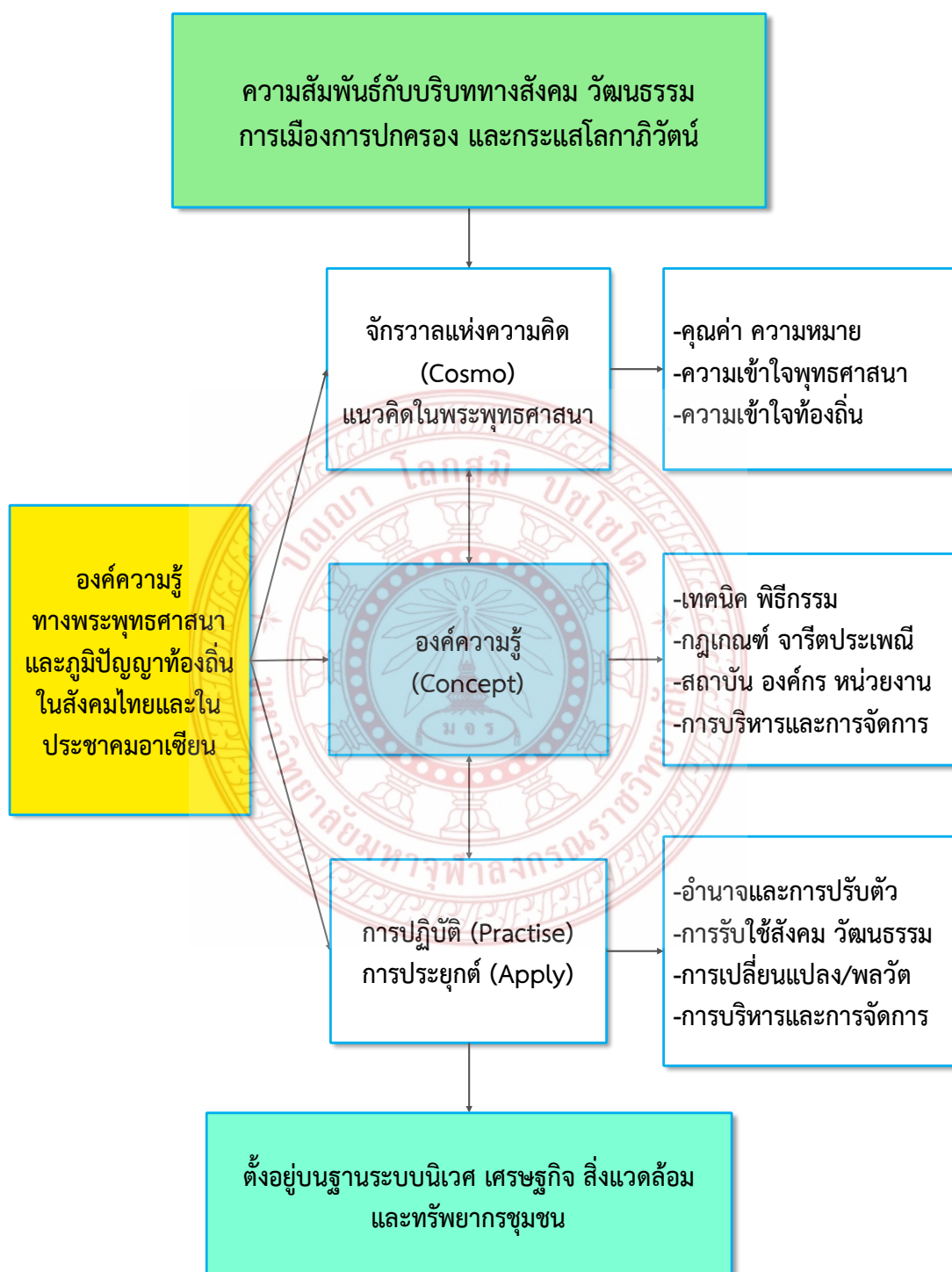
(๒) จากแบบสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่จริง

(๓) จากการสำรวจสภาพเงื่อนไขแวดล้อมและเหตุการณ์

(๔) จากข้อมูลเชิงปริมาณที่จำเป็นต้องทำการวิเคราะห์และตีความ

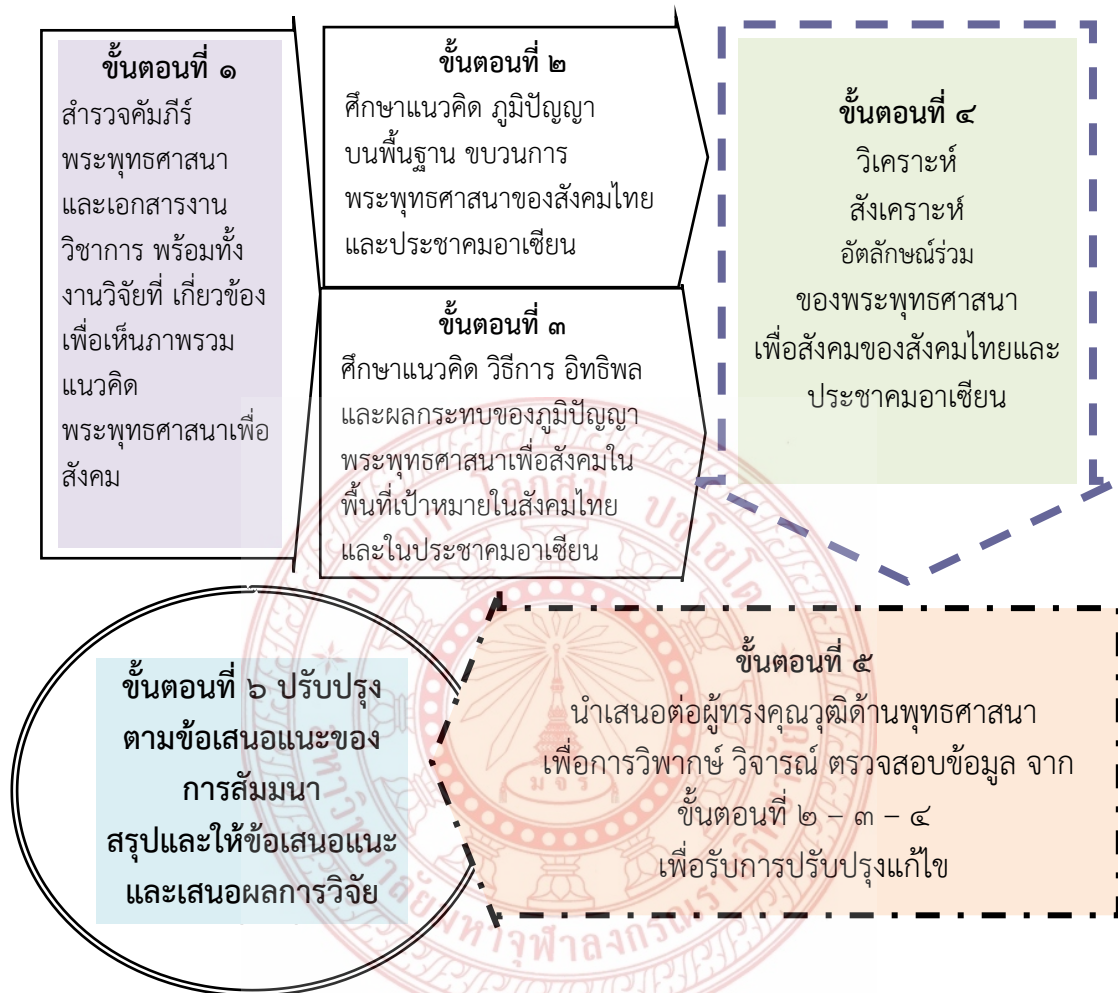
^๑ Denzin, 1970 อ้างใน สุภางค์ จันทวานิช, ๒๕๔๕ หน้า ๑๒๙.

๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

แผนภูมิที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัยที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับบริบทที่เกี่ยวข้อง

โดยสามารถแสดงกรอบแนวความคิดกระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแผนภูมิได้ ตามแผนภูมิที่ ๑.๒ ด้านล่างนี้

แผนภูมิที่ ๑.๒ กรอบแนวความคิดกระบวนการดำเนินการวิจัย (Research Process)

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๙.๑ ทำให้ทราบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน
- ๑.๙.๒ ทำให้เข้าใจวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน
- ๑.๙.๓ ทำให้ต้องคึกความรู้อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

บทที่ ๒

แนวคิดภูมิปัญญาและพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ภูมิปัญญาทางศาสนา ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางสังคมวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน และพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน โดยจะศึกษาเฉพาะพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา และพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ไปตามลำดับ

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประเด็นที่มีความสำคัญ ๓ ประเด็นคือ ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย ในมุมมองของนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายในแต่ละประเด็นเอาไว้ รวมถึงบ่อเกิด ประเภท การถ่ายทอด คุณค่าและความสำคัญ คุณลักษณะคุณสมบัตินักปราชญ์ภูมิปัญญา กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ สังคม บ่มเพาะ และตกผลึกของภูมิปัญญา ซึ่งแต่ละประเด็นผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของภูมิปัญญา

เนื่องจากคำว่า ภูมิปัญญา มีระดับชั้นของความหมายอยู่หลายแง่มุม เพื่อให้เกิดความชัดเจน ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย ซึ่งแต่ละคำมีผู้ให้ความหมายเอาไว้ ดังนี้

๑) ภูมิปัญญา (Wisdom)

พจนานุกรม Encarta world English ให้ความหมาย“ภูมิปัญญา” ไว้ว่า “The wisdom is the ability to make sensible decisions and judgments based on personal knowledge and experience ; good sense shown in a way of thinking, judgment, or action; and ancient teachings and sayings”^๑ เมื่อแปลความแล้ว หมายความว่า ความสามารถในการตัดสินใจที่เหมาะสม และการจัดการบนพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ส่วนบุคคล ความรู้สึกที่ดีในการแสดงให้เห็นถึงวิธีการคิด การตัดสินใจ หรือการกระทำและคำสอนโบราณและคำพูด

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาของบุคคลประกอบไปด้วยองค์ความรู้ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ความรู้สำนึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมและสิ่งต่างๆ ๒) ความรู้เรื่องการบริหารจัดการให้เกิดพลังบนพื้นฐานสำนึกที่ถูกต้อง และ ๓) ความรู้ในเรื่องเทคนิควิธีการปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จ^๒

^๑ Encarta World English Dictionary, Ed. Kathy Rooney and Anne Soukhanov (U.S. general editor). (New York: St. Martin's Press and London: Bloomsbury, 1999). P. 2136.

^๒ กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ, “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา”, รายงานการวิจัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙, หน้า ๖.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา คือ ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ที่สั่งสมไว้อันเป็นผลจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม^๑

ยิ่งยง เทาประเสริฐ ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ปัจเจกชน กลุ่มคน หรือ ชุมชน มีอยู่ เรียนรู้ ปรับเปลี่ยน เลือกรสร สั่งสม และสืบทอดกันมาในประวัติศาสตร์อันยาวนาน ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และกายภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม^๒

พัทยา สายหู ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา คือ ความรู้ ความคิดที่ได้สั่งสมไว้ ภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลที่ดีหรือกลุ่มที่ดี ประกอบด้วยส่วนประกอบ ๓ ส่วน คือ ๑) ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้นั้นหรือกลุ่มนั้นเอง ๒) ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ความคิดของคนอื่น จากประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มอื่น และ ๓) ส่วนที่บุคคลได้สังเคราะห์ขึ้นใหม่จากประสบการณ์ของตนเองและจากคำบอกเล่าสั่งสอนของผู้อื่น^๓

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม^๔

สรุปภูมิปัญญา คือคลังความรู้ และประสบการณ์ ที่จำเป็นต่อการตัดสินใจอย่างมีสติรอบรู้ และวิจรณ์ญาณที่ดีในการตัดสินใจและการดำเนินชีวิต หรือการจัดการกิจการใดๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ กล่าวคือ "ภูมิปัญญาสร้างสรรค์ความรู้" (a wisdom may create a knowledge) คนที่มีปัญญามักจะมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เสมอ ในขณะที่เดียวกัน "ความรู้ก็สร้างสรรค์ภูมิปัญญา" (a knowledge may create a wisdom) เช่นกัน บุคคลที่มีความรู้โดยปราศจากปัญญา อาจต้องเผชิญกับสิ่งที่ทำให้เกิดความไขว้เขว ความวุ่นวายสับสนในช่วงเวลาต่างๆ ของชีวิตจากการนำความรู้ไปใช้ในทางที่ผิดได้ ปัญญาจะช่วยทำให้มนุษย์รู้วิธีการที่จะใช้ความรู้กันอย่างถูกต้อง

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)

คำว่า ภูมิปัญญา ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะมีที่ภูมิปัญญาที่เป็นของบุคคล กลุ่มชนหรือชุมชน ที่ได้รับการพิจารณาเห็นคุณค่า ความสำคัญ จึงได้มีการสังเคราะห์ พัฒนา และสืบทอดขึ้นมาใหม่ในสังคมไทยในยุคปัจจุบันก็คือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)” นั่นเอง และบางครั้งจะใช้คำว่า “ภูมิปัญญาไทย” ทดแทนกันก็มี นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นต้นมาได้มีการให้คำนิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้อย่างหลากหลาย โดยเห็นว่า เป็นองค์

^๑ เอกวิทย์ ณ ถกลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^๒ ยิ่งยง เทาประเสริฐ, เครือข่ายวิชาการราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น, (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและพัฒนากาพย์แพทย์พื้นบ้าน สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^๓ พัทยา สายหู, การพัฒนาวัฒนธรรมพื้นฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และศักยภาพของชุมชนในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๙.

^๔ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ, “การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตนรัตนญาณ”, รายงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๔, หน้า ๑๒.

ความรู้ อุดมการณ์ โลกทัศน์ และระบบคุณค่า^๑ ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

งามพิศ สัตย์สงวน ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตทั้งหมด และถ่ายทอดกันต่อๆ มาเป็นวัฒนธรรม เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ขนบธรรมเนียม ศาสนา จารีต ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะ วรรณคดี เป็นต้น^๒

ศยามล ไกรยูรวงศ์ และ กฤษณา บุญชัย ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึงระบบองค์ความรู้ทั้งหมดของชุมชน ซึ่งรวมถึงมโนทัศน์ ความเชื่อ การตระหนักรู้ วิธีคิดในเชิงนามธรรม และเทคโนโลยีพื้นบ้านในเชิงรูปธรรม กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว พัฒนามาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับชนชาติ มนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกันและต่างวัฒนธรรม และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ภายใต้ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมของท้องถิ่นในปัจจุบัน^๓

ประเวศ วะสี ได้สรุปลักษณะของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”^๔ ไว้ดังนี้ ๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น ๒) มีบูรณาการสูง ๓) มีความเคารพผู้อาวุโส ๔) มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ๕) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง และ ๖) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

เสรี พงศ์พิศ ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ไว้ว่า หมายถึงพื้นเพ รากฐาน ของความรู้ของชาวบ้านที่แบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ปรัชญาในการดำรงชีวิต มีความเกี่ยวข้องกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะและดนตรี เป็นต้น^๕

ยศ สันตสมบัติ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบทกายภาพ และวัฒนธรรมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่ง^๖ กล่าวคือ ภูมิปัญญาความรู้ของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นลอยๆ หากแต่ความรู้เป็นสิ่งที่ก่อร่างสร้างตัว ลงหลักปักฐาน ภายในระบบนิเวศของท้องถิ่น ภูมิปัญญานั้นเกิดและพัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คนและชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศชุดหนึ่งด้วยเหตุนี้เอง เมื่อระบบนิเวศท้องถิ่นอาจมี ต้นไม้ พืช สัตว์ แมลง หรือ สิ่งมีชีวิตเฉพาะท้องถิ่น ความรู้

^๑ รัตนะ บัวสนธิ์, “การศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง”, ปริญญาโท การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗.

^๒ งามพิศ สัตย์สงวน, *หลักมานุษยวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๗.

^๓ ศยามล ไกรยูรวงศ์ และ กฤษณา บุญชัย, *พัฒนาการการต่อสู้เรียกร้องภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทย ในสารัตถะแห่งสิทธิมนุษยชน หลักการ และความเคลื่อนไหว เรื่องสิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๘๘-๘๙.

^๔ ประเวศ วะสี, “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น”, ใน เสรีพงศ์พิศ. (บรรณาธิการ). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗-๑๙.

^๕ เสรี พงศ์พิศ, *คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน*, (กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๔๖.

^๖ ยศ สันตสมบัติ, *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*, (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๘.

ที่พัฒนาขึ้นในบริบทของระบบนิเวศชุดนั้น ก็ย่อมมีลักษณะจำเพาะที่สั่งสมและพัฒนากลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นวางอยู่บนหลักการพื้นฐานที่ว่า ความรู้มีได้เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่ความรู้เป็นของชุมชน

จากรุวรรณ ธรรมวัตร ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าเป็นแบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ได้มีการสั่งสมและปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา อาจจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือ ทรัพยากรความรู้ก็ได้^๑

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง องค์ความรู้อันเกิดจากปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่สั่งสม เรียนรู้ สืบทอดกันมาจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง^๒

สรุปความได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น เป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) จากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น ประสบการณ์ทางผัสสะ (Sense Experience) เหตุผล (Reasoning) หลักฐานและผู้รู้ (Authority) การทราบเอง (Intuition) การเปิดเผยจากที่ต่างๆ และความศรัทธา ฯลฯ เป็นต้น ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอด ผ่านมิติทางวัฒนธรรม ด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม มีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นเมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะกลายเป็นรากฐานสำคัญของจารีต ประเพณีชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ

๓) ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom)

คำว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตด้านต่างๆ เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา ฯลฯ เป็นต้น^๓

เอกวิทย์ ณ ถกลาง^๔ ได้สังเคราะห์ภูมิปัญญาจาก ๔ ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ ภูมิปัญญาล้านนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ภูมิปัญญาทักษิณ และภูมิปัญญาภาคกลาง และสรุปว่า

^๑ จากรุวรรณ ธรรมวัตร, ภูมิปัญญาอีสาน, (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^๒ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ, “การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์รัตนญาโณ”, หน้า ๑๒.

^๓ ความหมายของภูมิปัญญา. <<http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content1.html>>, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^๔ อ่างแล้ว, เอกวิทย์ ณ ถกลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, หน้า ๕.

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลงานงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ปรับปรุง และเลือกสรร มาแล้วเป็นอย่างดี สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาทั้งหลายล้วนพัฒนามาจากการปรับตัว ปรับวิถีชีวิต ให้เข้าถึงธรรมชาติแวดล้อม ให้เข้ากับ ผู้คนซึ่งอยู่ร่วมกัน ให้เข้ากับความสัมพันธ์กับคนภายนอก ระบบอำนาจ และการปกครอง^๑

สุภาภรณ์ ปิติพร กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ วิธีการ ผลงาน ต่างๆ ที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนไทยรุ่นหนึ่งถึงคนไทย อีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลิตผลที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิต ของคนไทย ให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาไทย มาจาก ปรัชญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาพุทธ เกิดจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ การสังเกตการปฏิบัติสืบทอดกันมา^๒

สรุปความได้ว่า ภูมิปัญญาไทย คือพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเอง เป็นความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมแสดงถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นองค์รวมหรือ กิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคนไทย เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว รวมถึงการ เรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต และมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อปรับสมดุลตามพัฒนาการทางสังคม

ความเหมือนและความแตกต่าง ระหว่างภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้น ในความ เหมือนกันระหว่างภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ทั้งสองเป็นองค์ความรู้และเทคนิคที่ นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ได้สืบทอดและเชื่อมโยงกันมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ส่วนความแตกต่าง ระหว่างภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือภูมิปัญญาไทยเป็นองค์ ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นใน วิถีชีวิตคนไทย ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่น มีขอบเขตจำกัด ในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น^๓

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญา กลายมาเป็นเรื่องโดดเด่น ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเพราะ การเรียนรู้และการปรับตัวตามเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเพียงอย่างเดียว ไม่อาจแก้ปัญหาและตอบสนอง ความต้องการในมิติทางสังคม วัฒนธรรมได้เหมาะสมนัก ซ้ำยังก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆ อีกด้วย คุณค่า ของภูมิปัญญาอยู่ที่การใช้สติปัญญาเข้าถึงธรรมชาติแล้วสร้างสรรค์ สละสลวยเป็นวัฒนธรรม ทั้งที่เป็น

^๑ วีระ แสงเพชร, ภูมิปัญญาการปราบปรามของ พล.ต.ต. ขุนพันธุรักษราชเดช, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอมี เทรดิง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^๒ สุภาภรณ์ ปิติพร, สมุนไพรอภัยเบศร สืบสานภูมิปัญญาไทย, (ปราจีนบุรี : โรงพยาบาลเจ้าพระยา อภัยเบศร์, ๒๕๔๔), หน้า บทนำ,

^๓ ถวัลย์ มาศจรัส และ สำรวย มีสมชัย, ครูภูมิปัญญาไทย เพชรแท้ของแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ต้นอ้อ ๑๙๙๙ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗.

รูปธรรมจับต้องมองเห็นได้ และเป็นนามธรรม เป็นคุณค่า เป็นจารีต ประเพณี พิธีกรรมที่ทำให้คนที่อยู่ในสังคมร่วมกันได้ปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพที่ไม่เคยหยุดนิ่งแต่มีพลวัต (dynamism) ตลอดเวลา

๒.๑.๒ บ่อเกิดของภูมิปัญญา^๑

การเกิดขึ้นของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย ในแต่ละระดับ ย่อมมีแหล่งกำเนิดหรือบ่อเกิดที่มีความเชื่อมโยงกันไปตามลำดับ หากจะกล่าวโดยภาพรวมเพื่อให้เห็นบ่อเกิดของภูมิปัญญานั้น สามารถระบุที่มาของแหล่งความรู้ต่างๆ ได้ดังนี้

๑) การเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ หมายถึง การศึกษาความเป็นมาของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จาก การที่ได้บันทึกเก็บไว้ หรือประสบการณ์จากผู้รู้โดยตรง พบว่า การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของ มนุษย์และสังคมของตน เริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและค่อยๆ ขยายไปสู่สังคมที่ไกลตัวออกไป นักประวัติศาสตร์จะค้นพบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น จากบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร (การเขียนหรือการพิมพ์) เช่น จากบันทึกของเฮโรโดตัส (Herodotus) นักประวัติศาสตร์ ชาวกรีกที่บันทึกเรื่องราวต่างๆ ในทวีปยุโรปเป็นคนแรกของโลก เป็นต้น หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกัน โดยปากเปล่า รวมทั้งหลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้นพบซากสิ่งของต่างๆ เช่น สุสานจีนซีอองเต้ เป็นต้น ทั้งนี้ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่มนุษย์จะรู้จักลายลักษณ์อักษรในยุคนั้น เรียกว่า ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยสามารถจำแนกออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

(๑) ประวัติศาสตร์โลก (World History) คือ การศึกษาเรื่องราวและพัฒนาการของ สังคมโลกในลักษณะที่เป็นองค์รวม ไม่เน้นเขตพื้นที่ใดโดยเฉพาะ เช่น การศึกษาอารยธรรมโลก การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม การขยายตัวของลัทธิล่าอาณานิคม สงครามโลก และ สงครามเย็น เป็นต้น

(๒) ประวัติศาสตร์ชาติ (National History) คือ การศึกษาเรื่องราวและเหตุการณ์ ต่างๆ ของแต่ละประเทศ

(๓) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History) คือการศึกษาประวัติศาสตร์ในเขต พื้นที่เฉพาะ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์เมือง/จังหวัดโดยเนื้อเรื่องที่ศึกษาอาจจะเน้นใน ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กำเนิด/พัฒนาการของสถาบันใดสถาบันหนึ่งในท้องถิ่น อาชีพ กลุ่มชนต่างๆ เชื้อชาติ ศาสนา และประเพณีในท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

๒) การเรียนรู้ศึกษาจากพิธีกรรม พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อ ความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดๆ ก็ตาม ต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อ และความศรัทธา

การกำเนิดของพิธีกรรมนั้น มีมาแต่โบราณ ก่อนพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น ในยุคสมัยของลัทธิ พราหมณ์ได้แบ่ง “พระเวทย์” หรือ “มนต์ตรา” ที่ใช้ในการสวดภาวนาในการทำพิธีกรรมนั้น แบ่ง ออกเป็น ๓ ประการ เรียกว่า “ไตรเภท” ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “คัมภีร์ไตรเภท” ถือว่าได้รับมาจาก

^๑ รายวิชาเลือกสาระทักษะการเรียนรู้ รายวิชาคลังปัญญาชุมชน (ทร ๐๓๐๐๗) ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ <202.143.165.163/ebook_knowledge>, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

โอษฐ์ของพระผู้เป็นเจ้า และยังมี “คัมภีร์อาถรรพ์เวท” เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับ “คาถา” “อาคม” การเรียกร่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณทั้งหลาย เช่น ภูต ผี หรือ เทวดาทั้งหลายใช้ร่วมประกอบกับเครื่องสักการบูชา ทั้งนี้เพื่อเน้นให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ การดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งที่ดีของการตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้สัมฤทธิ์ผล ตามที่ตั้งความปรารถนาไว้ของผู้ที่จัดตั้งพิธีกรรมนั้น ขึ้นมา แล้วจึงทำให้บังเกิดเป็นพิธีกรรมที่ยึดถือสืบทอดต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า ศาสนพิธี นั้น เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ ฯลฯ โดยจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นๆ ให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ และ (๒) พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น ให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี

หลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีหลักการปฏิบัติ ๔ ประการ คือ ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ คำนึงถึงความเหมาะสม คำนึงถึงความประหยัดและภาวะทางเศรษฐกิจ และคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับต่อสังคม

คุณประโยชน์ของพิธีกรรม คือมีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการธำรงรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

๓) การเรียนรู้ศึกษาจากความเชื่อของมนุษย์ ความเชื่อ คือความมั่นใจต่อสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นความจริง ซึ่งความเชื่อบางอย่างอาจสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์มาตั้งแต่ยุคโบราณ ตอนที่ยังไม่มีความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ไม่มีการพิสูจน์ถึงความจริงของเรื่องนั้นๆ เช่น ความเชื่อของไทย ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีสิง เทวดา ความเชื่อเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นต้น โดยมีคำอธิบายพอสังเขป ดังนี้

(๑) ความเชื่อเรื่องผีสิง เทวดา เทวดาตามคติความเชื่อทางศาสนาต่างๆ หมายถึง ผู้ที่มีชีวิตเป็นทิพย์ ไม่ได้มีชีวิตเป็นกายเนื้ออยู่บนโลกนี้ บ้างก็ว่ามีกายเป็นแสงสว่าง และเสวยสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ ถือว่าเป็นภพภูมิที่ดี เทวดาผู้หญิงเรียกว่า “นางฟ้า” เทวดาผู้มีมัจฉาทิฎฐิ เรียกว่า “มาร” เทวดาตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา ใช้คำว่า “เทพ หรือ เทวดา” ซึ่งครอบคลุมถึงพรหมทั้งหลายในพรหมโลกด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจร (ผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม) อยู่บนสวรรค์ชั้นกามาวจร หรือสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกามซึ่งมี ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตสวัตตี เทวดาชั้นรูปาวจร หรือ รูปพรหม ๑๖ ชั้น เป็นเทวดาที่ยังมีกายทิพย์อยู่ เทวดาชั้นอรุปาวจร หรือ อรูปพรหมเป็นเทวดาซึ่งไม่มีกายทิพย์

(๒) ความเชื่อเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ประเพณีคือ ความประเพณีที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนและสืบทอดกันมา เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญต่อสังคมเช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ เป็นต้น อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ จนกลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาตามลำดับ หากเป็นประเพณีที่ดีก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ซึ่งประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อม

ภายนอกที่เข้าสู่สังคม โดยมีการรับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงอาจเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องศาสนามี อิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากวัดวาอารามต่างๆ ในประเทศไทยที่สะท้อนให้เห็น ถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธ ศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา มาตั้งแต่โบราณกาล

๔) การเรียนรู้จากฐานชีวิตและภูมิปัญญา ปัจจัยสี่ถือเป็นความต้องการพื้นฐานในการ ดำรงชีวิตของมนุษย์ ประกอบด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ปัจจัยดังกล่าว เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาหลายอย่าง เช่น

(๑) ปัจจัยด้านอาหาร คนสมัยก่อนมีการถนอมอาหารแบบต่างๆ เช่น การตากแห้ง การหมักการดอง และยังมีวิธีการกินแบบชาวจีนฉลาด โดยในการปรุงอาหารมักจะมีการใส่เครื่องเทศต่างๆ เพื่อเพิ่มกลิ่น รส เครื่องเทศและสมุนไพรต่างๆ ที่ใช้อยู่ในครัวเรือนมักจะมีคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ เช่น หอมช่วยบรรเทาอาการเป็นหวัด กระเทียมบำรุงหัวใจ ใบมะกรูด ตะไคร้ ใบกระเพราช่วยขับลมใน กระเพาะอาหาร เป็นต้น

(๒) ปัจจัยด้านเครื่องนุ่งห่ม สมัยก่อนคนเราใช้ใบไม้ ขนสัตว์ต่างๆ มาเป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่ปัจจุบันได้มีพัฒนาการมาใช้เส้นใยจากพืช เช่น ฝ้ายมาทอมือเป็นผ้าฝ้าย จากเส้นใยสัตว์ เช่น การใช้เส้นไหมจากรังไหม มาทอเป็นผ้าไหมที่มีลักษณะสวยงามจนเป็นที่นิยมของคนทั่วโลก

(๓) ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย คนสมัยก่อนอาศัยอยู่ตามถ้ำ หรือใช้กิ่งไม้ใบไม้ทำเพิงอย่าง หยาบๆ ในการอยู่อาศัย ปัจจุบันมีการสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างมั่นคง แข็งแรง ซึ่งมักจะอาศัยความรู้ และภูมิปัญญาดั้งเดิมในการสร้าง เช่นการต่อไม้แบบลิ้ม

(๔) ปัจจัยด้านยารักษาโรค คนสมัยก่อนมีการใช้สมุนไพรในการรักษาตัวเองเบื้องต้น ในอดีตคนเรามีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต ปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในชีวิตของคนเรา สิ่งเหล่านี้ได้มา จากธรรมชาติ เราอาศัยต้นไม้ในป่า สัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าและสิ่งอื่นๆ ในธรรมชาติเป็นที่พึ่ง หรือ ปลูกต้นไม้ ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวไว้กินเอง พรรณไม้ต่างๆ ที่ปลูกไว้เหล่านี้ นอกจาก อาจปลูกเพื่อใช้เป็นอาหารแล้ว ยังให้ร่มเงาให้ความร่มเย็น และยังใช้เป็นยารักษาโรค บำบัด บำรุง ร่างกายอีกด้วย

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในชนบทเป็นชีวิตที่กลมเกลียวสามัคคี มีการพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ถือว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน ในสังคม เป็นสังคมแบบครอบครัว มีความเป็นญาติพี่น้อง สมัยก่อนการแพทย์ยังไม่เจริญมากนัก เมื่อ เจ็บไข้ไม่สบายชาวบ้านก็ต้องพึ่งพาอาศัย “หมอพื้นบ้าน” หรือ “หมอกกลางบ้าน” จะคลอดลูกก็ต้อง อาศัย “หมอด่าแย” ปวดเมื่อยไม่สบายตัวก็ต้องอาศัย “หมอนวด” ยาที่ใช้ในการรักษาก็หาได้จากใน ชุมชนเรียกว่า “ยากลางบ้าน” หมอเหล่านี้ ศึกษาเรียนรู้การรักษาโรคภัยไข้เจ็บจากบรรพบุรุษ ซึ่งอาจ ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยวาจา หรือจากที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยจารึกบนแผ่น หินสมุดข่อย ใบลาน บันทึกในรูปของจิตรกรรมฝาผนัง หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นๆ กว่า จะ ออกมาเป็นตำราให้คนรุ่นหลังได้ใช้นั้น ต้องใช้เวลานานนับพันปี คำนคว้าวิจัยตามธรรมชาติโดยอาศัยการ

สังเกต การลองผิดลองถูก มีการปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำอีก ส่งสมความรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจนกระทั่งเขียนออกมาเป็นตำราให้คนรุ่นหลังได้ใช้สืบต่อกันมา

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีท้องถิ่นที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันนี้ ทั่วโลกหันมาสนใจการแพทย์แผนดั้งเดิมและยาสมุนไพรเพื่อนำไปพัฒนาการรักษาโรคประเทศไทยของเราจัดว่าเป็นแหล่งภูมิปัญญาความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของโลก

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ภูมิปัญญาจะสะท้อนออกมาเป็น ๓ ลักษณะ โดยทั้งสามลักษณะนี้คือสามมิติของเรื่องเดียวกัน คือภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ได้แก่ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน หรือ ระบบเครือญาติเดียวกัน การช่วยเหลือเกื้อกูล การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในระดับนี้เป็น การสร้างความสัมพันธ์กันภายในหน่วยย่อยของชุมชน จะมีความคุ้นเคยและกระชับแน่นแฟ้นมาก ในหมู่ เครือญาติเดียวกัน (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำเกษตร หรือ การพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และ (๓) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นการสร้างสัญลักษณ์แทน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์ เพราะว่ามีมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัย และมีความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ดังนั้นเพื่อดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างจากความคิดคำนึงของตนและถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังๆ ต่อมาได้ด้วยการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัดและการกระทำอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับ อุดมการณ์ความเชื่อของคนในสังคมนั้น^๑

๒.๑.๓ ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา มีนักวิชาการ หน่วยงานราชการโดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งประเภทภูมิปัญญาไว้ ซึ่งแต่ละประเภทจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

๑) อังกฤษ สมคเนย์^๒ ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มเกี่ยวกับเรื่อง คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนา ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย คติ คำคม สุภาษิต

^๑ เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป แอนด์ พับลิชชิง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๕.

^๒ อังกฤษ สมคเนย์, สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๗.

คำพังเพย นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน คติธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาคำทายต่างๆ ภาษาถิ่น หรือภาษาพื้นบ้าน

(๒) กลุ่มเกี่ยวกับเรื่อง ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆ ศิลปะการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ศิลปะด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

(๓) กลุ่มเกี่ยวกับเรื่อง การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น ในอดีตวิถีชีวิตของคนไทย ความเป็นอยู่โดยธรรมชาติ ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรืออิทธิพลในการผลิต แต่ปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วย จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีบุคคลหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียน เกิดแนวความคิดพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้มีการสูญเสียไปให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์พร้อมปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรบกวนด้วยระบบธุรกิจการค้า กลับมาสู่อชีพเกษตรกรรม เพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคลดังกล่าวยืนหยัดต่อสู้ด้วยความเข้มแข็งกับความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกาย สติปัญญา สังคมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเอง บุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องและนำเอาหลักการ ความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ได้แก่ การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ งานจักสานจากไม้ไผ่ งานจักสานจากเตยปาหนัน งานจักสานจากหวาย งานประดิษฐ์สิ่งของจากเปลือกหอยแตก การจัดทำผ้าบาติกและการเขียนลายผ้าบาติก เป็นต้น

(๔) กลุ่มเกี่ยวกับเรื่อง แนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงได้มีบุคคลนำแนวความรู้ และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมา นำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและท้องถิ่น ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคม ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การนำสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรค การถนอมอาหาร เป็นต้น

๒) กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ^๑ ยังได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

(๑) ภูมิปัญญาด้านคติธรรม ความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสม ถ่ายทอดกันมา

(๒) ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

(๓) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ที่ยึดหลักการพึ่งตนเองและได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

(๔) ภูมิปัญญาด้านแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

๓) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ได้นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยได้แบ่งภูมิปัญญาไทยออกเป็น ๑๐ สาขา^๒ ดังนี้

(๑) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้โรคแมลงและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

(๒) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าสู่ตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการสร้างชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

(๓) สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางสุขภาพและอนามัยได้

(๔) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(๕) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในชุมชน

^๑ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, *สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๕), หน้า ๙๗-๙๙.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในดิน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕ และ ภูมิปัญญาไทย. <<http://www.donphutwitthaya.com:81/cai/supab/p6.htm>>, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

(๖) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดการสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

(๗) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

(๘) สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งองค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดจนทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดศาสนสถาน การจัดการศึกษา ตลอดจนทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีการจัดการศึกษาเรียนรู้นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

(๙) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงาน เกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

(๑๐) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีค่าให้ความเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นักการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชน ได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๒.๑.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญา คือการส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอด^๑ คือ องค์คติ องค์กรพิธีการ และ องค์กรวัตถุ กล่าวคือ **องค์กรคติ (Concepts)** ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่างๆ **องค์กรพิธีการ (Usages)** ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น และ **องค์กรวัตถุ (Instrumentary and Symbolic Objects)** ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลิตผลทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์กรวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆ เช่น ภาษา เป็นต้น

อนึ่ง การที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ ของมนุษย์สามารถปรับตัวและอยู่รอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิต สามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มนุษย์กับผู้คนในสังคมเดียวกัน และมนุษย์กับสังคมอื่นๆ ความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่และถ่ายทอดสืบสานกันมา บางส่วนนั้นอาจหายไปแต่มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นทดแทน การ

^๑ ณัฐพงศ์ คำบุ, *ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น*, วันพุธที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕. <<http://natt phaong.blogspot.com/2012/09/blog-post.html>>, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ถ่ายทอด การสืบสาน การส่งผ่านภูมิปัญญานั้น มีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น สรุปได้^๑ ดังนี้

๑) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลีคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

๒) การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

๓) การฝึกจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น

๔) การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

๕) ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญานหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้ เป็นต้น

อนึ่ง การถ่ายทอดเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านดังกล่าว นับเป็นการแสวงหาทางเลือกใหม่ในปัจจุบัน เปรียบเสมือนการติดตามต่อยอดต้นไม้ของเกษตรกรที่ย่อมจะเลือกต้นไม้ที่มีรากแก้วแข็งแรง มันคงก่อนเป็นลำดับแรก จึงจะสามารถนำกิ่งพันธุ์ใหม่มาต่อตาหรือเสียบกิ่งได้ เปรียบเหมือนการสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งก็มีวิธีการถ่ายทอด ๒ แบบ ได้แก่

๑) แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร จะมีวิธีการถ่ายทอดในรูปของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการหรือเนื้อหาหรือคำร้องของการบันเทิงนั้นๆ เช่นในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนราห์ หนังตะลุงของภาคใต้ หนังประมอทัยของภาคอีสาน กลอนลำ คำผญา คำสอนของภาคอีสาน คำร้องสะล้อซอซึงของภาคเหนือ ฯลฯ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้านรวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณี เป็นต้น

๒) แบบเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีการจารึกลงศิลาเรียกว่า ศิลาจารึก การสลักหรือการเขียนลงบนหินต่างๆ การจารึกหรือเขียนลงในใบลานหรือสมุดข่อย ซึ่งชาวภาคใต้เรียกว่า “บุดำบุดขาว” การบันทึกลงบนสมุดหรือพิมพ์เป็นหนังสือตำราต่างๆ เนื้อหาของบรรดาอักษรเหล่านี้มี

^๑ ปฐม นิคมานนท์, “การค้นหาคำรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย”, รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘, หน้า ๒๗๙-๒๘๑.

หลากหลายทั้งประวัติศาสตร์ เหตุการณ์บ้านเมือง ตำรายา นิทานพื้นบ้าน วรรณคดี คำกลอน คำสอน คำผญา การสวดสรภัญญะ ฯลฯ เป็นต้น^๑

นอกจากนี้ ปัจจุบันเป็นยุคสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำนำสมัย เป็นโลกไร้พรมแดนที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางสื่อสารมวลชนทุกสาขาหลายรูปแบบ เช่น หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ ซึ่งประชาชนมีความสะดวกและโอกาสในการเลือกสรรที่จะรับการถ่ายทอดได้อย่างหลากหลายตามอัธยาศัย หากพิจารณาการรับข้อมูลข่าวสารตามช่วงวัยแล้วยังสามารถจำแนกวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา^๒ ได้ดังนี้

๑) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ การเล่นเกมปริศนาคำทาย ฯลฯ เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการเสริมสร้างนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นจริยธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

๒) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นวัยที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน นอกจากรูปแบบการบังเทิงแล้ว ยังมีวิธีการถ่ายทอดอีกหลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่างๆ จะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง ฯลฯ เป็นต้น รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็เป็นการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์ด้วยเช่นกัน

สรุปได้ว่า ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตอาจแบ่งได้เป็น ๒ รูปแบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และ รูปแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนในปัจจุบัน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา โดยมีช่องทางและวิธีการของการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับวัยต่างๆ ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ต่อกันมา เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในของชาวบ้านเองโดยไม่มีบุคคลภายนอกเข้าไปบงการหรือครอบงำ จึงทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคงไม่แตกสลาย

๒.๑.๕ คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย

สรรพสิ่งในโลกธรรมชาติ ล้วนแต่มีคุณค่าและความสำคัญอยู่ในตัวทั้งสิ้น บางอย่างได้แสดงคุณค่าและความสำคัญออกมาในลักษณะผ่านทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส แต่หลายอย่างก็ไม่ได้แสดงคุณค่าและความสำคัญของตนเองออกมาให้ปรากฏ โดยเฉพาะภูมิปัญญานั้น ไม่ว่าภูมิปัญญาด้านใด ล้วนแต่มีคุณค่าและความสำคัญที่จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บุคคลและสังคมทั้งสิ้น ในหัวข้อนี้จะ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, การสัมมนาวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเผยแพร่วัฒนธรรม กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙-๒๑.

^๒ สามารถ จันทร์สุรย์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๕๐-๕๑.

กล่าวถึง ๑) คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา ๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ๓) ภูมิปัญญาไทย ซึ่งแต่ละหัวข้อจะได้อธิบายความไปตามลำดับ ดังนี้

๑) คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา

นักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ต่างเห็นว่า ข้อมูลทางคติชนลัทธิวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของภูมิปัญญา ซึ่ง ภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยม ความฉลาดรอบคอบในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันโรคภัย การใช้ภาษาที่เกิดขึ้นสั่งสมพัฒนาใช้ประโยชน์สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ วิถีชีวิตของมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมตลอดเวลา จึงคิดสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มคน ด้วยภูมิปัญญาของคนในสังคม^๑ ดังนั้น เมื่อจะกล่าวถึงคุณค่าของภูมิปัญญาแล้ว จะเห็นว่า ภูมิปัญญาโดยภาพรวมแล้วจะมีคุณค่าต่อมนุษยโลกอยู่เพียง ๒ ประเภท คือ คุณค่าทางตรง และ คุณค่าทางอ้อม โดยคุณค่าแต่ละประเภท จะมีคำอธิบายความโดยสังเขป ดังนี้

(๑) **คุณค่าทางตรง** คือเป็นแหล่งเสริมสร้างจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นแหล่งศึกษาตามอัธยาศัย เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการ และประสบการณ์ เป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยมรักการอ่านและแหล่งศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

(๒) **คุณค่าทางอ้อม** คือ ทำให้ผู้ที่สนใจเกิดความสนุกสนาน มีเจตคติที่ดีต่อชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดความรักท้องถิ่นและเกิดความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น

๒) คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หากแบ่งตามหลักการของปัจจัยสี่ในการดำรงชีพของมนุษย์ตามพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่า ประกอบด้วยภูมิปัญญาส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภาษา แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เปลี่ยนแปลงปรับตัวตลอดเวลาตามพื้นฐาน ตามกลุ่ม ตามบุคคล ตามสถานที่ ตามยุคสมัย อยู่เสมอ กล่าวโดยสรุปคือ ธรรมชาติของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเปลี่ยนแปลงปรับตัวตลอดเวลา หากภูมิปัญญาพื้นบ้านใดสามารถประนีประนอมกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ได้ก็สามารถดำรงอยู่และพัฒนาการต่อไปได้ ส่วนที่ไม่สามารถประนีประนอมได้ก็ถูกละเลยสูญหายไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางจริยธรรมในมิติต่างๆ หลายประการ เช่น การสละขวัญ การจัดพิธีไหว้ครู การบรรพชาอุปสมบท การสร้างสุภาพศีลสั่งสอน การไม่เรียกร้องค่ารักษาพยาบาลจากผู้อื่น ฯลฯ เป็นต้น สามารถสรุป^๒ ได้ดังนี้

(๑) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเจตนารมณ์** คือการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม ทั้งนี้ เพราะภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ได้พัฒนาการเป็นมรดกของสังคมนั้นก็เพื่อจะสร้างสาระผูกใจให้มนุษย์ได้นำมาใช้เป็นแนวทางหรือตัวกำหนดให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ควรกระทำ

^๑ แก้วตา จันทรานุสรณ์, สรภัญญะ : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับบทบาทในสังคมอีสาน, วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (รวมผลงานวิจัย), ๒๕๔๓, หน้า ๖๔-๖๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘ -๖๙.

มีความเหมาะสมชอบด้วยเหตุผลตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมทั้งส่วนที่เป็นแบบแผนทางกาย ทาง วาจา ทางความคิด และส่วนที่เป็นองค์วัตถุ ตลอดถึงศิลปวัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ ยังช่วยขัดเกลาจิตใจคนให้อ่อนโยน ไวต่อความรู้สึกเจ็บปวดทุกข์ทรมานของผู้อื่น

(๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบ่อเกิดและเสาค้ำพฤติกรรมทางจริยธรรม เนื่องจากใน กระบวนการเกิดพฤติกรรมทางจริยธรรมนั้น มีความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ เป็นปัจจัยที่ก่อ ตัวอยู่ภายในใจ เมื่อใดมีสิ่งกระตุ้นหรือแรงจูงใจ สิ่งเหล่านั้นก็จะถูกประมวลแสดงออกเป็นพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจา หรือทั้งสองทาง

(๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการปลดปล่อยพันธนาการทางจริยธรรม แก่จิต วิญญาณให้เกิดความเป็นอิสระภาพ เสรีภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเป้าหมายหลัก คือการเข้าถึงจริยธรรม ซึ่งเป็นสิ่งคงที่ ไม่จำกัดกาลเวลา สถานที่ และบุคคล

(๔) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาแบบยั่งยืน เพราะ ในยุคที่ท้องถิ่นยังใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านแสวงหาปัจจัยต่างๆ เพื่อการดำรงชีพนั้น จริยธรรมได้เข้ามา เป็นปัจจัยสำคัญในการควบคุมสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้ เป็นไปในลักษณะที่สมดุล

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับการคุ้มครอง การอนุรักษ์และ พัฒนาอย่างถูกต้องเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้ทันต่อความต้องการและความเปลี่ยนแปลงของสังคมใน ช่วงเวลาที่ผ่านมา หากภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนในชุมชนท้องถิ่น ย่อมสูญหายไปด้วย เนื่องจากภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นไม่ได้ถูกใช้เป็นอุบายในการเข้าถึง จริยธรรมหรือเป็นบ่อเกิด หรือเป็นเสาค้ำพฤติกรรมทางจริยธรรมแต่อย่างใด หากแต่ใช้เพื่อตอบสนอง ความต้องการอันไม่สิ้นสุดของมนุษย์

๓) คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

บรรพบุรุษไทย ได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนใน ชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยมีคุณค่าและความสำคัญ^๑ ดังนี้

(๑) ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญา ในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง มหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชน ด้วยพระเมตตา แบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดประสบความสำเร็จก็ สามารถตีระฆัง แสดงความดีต่อพระองค์ เพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมี ความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติร่วมกันสร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถี จนชนะข้าศึกศัตรู และทรง กอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกร มากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถ แก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมือง ภายในประเทศ จนรอด

^๑ คุณค่าของภูมิปัญญาไทย. <<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=23&chap=1&page=t23-1-infodetail05.html>>, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

พันภัยพิบัติหลายครั้ง พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน เช่น ด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกร ทั้งด้านการเกษตรแบบสมดุลและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อม นำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในสังคม

(๒) ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิแก่ประเทศไทย คนไทยที่มีความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์ เป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศมีเป็นจำนวนมาก เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยไทย ที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย ชกมวยไทย จนชนะพม่าได้ถึงเก้าคน สิบคนในคราวเดียวกัน แม้ในปัจจุบัน มวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า ๓๐,๐๐๐ แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทย จะรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจ ในการที่จะใช้กติกาของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การออกคำสั่งในการชกเป็นภาษาไทยทุกคำ เช่น คำว่า "ชก" "นับหนึ่งถึงสิบ" เป็นต้น ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรม ที่มีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้สรรรฐครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา นอกจากนี้ ทางด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และราคาถูก มีคุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกะเพรา ฯลฯ เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน มักจะกล่าวถึงรากเหง้าพื้นเพของชาวบ้านในอดีตในแง่ดี อยู่เสมอ แต่ในความเป็นจริงไม่ว่าในยุคสมัยใดย่อมมีทั้งจุดที่ดีและจุดที่ไม่ดี ปะปนคละเคล้ากันไป เพียงแต่เราพูดถึงจุดดีหรือแง่ดีของอดีตเพื่อให้มีการนำมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับปัจจุบันและอนาคตให้มากขึ้น ดังกรณีของปราชญ์ชาวบ้านในทุกภูมิภาคของประเทศซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีสำนึกทางประวัติศาสตร์และเห็นคุณค่าของอดีตศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบัน สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงต่อเข้ากับรากเหง้า พื้นเพอดีตของตนเองได้อย่างเหมาะสม ทำให้มีความเป็นอิสระในการคิดการทำได้มากขึ้น สามารถตัดสินใจอย่างมีความเชื่อมั่นในตนเอง ที่เป็นความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันโดยคงรากเหง้าแห่งคุณค่าดั้งเดิมไว้อย่างมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรี

(๓) ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองไทยตามหลักศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนา มาปรับใช้ในวิถีชีวิต ได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยาก เพราะแห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกันแบบ "พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้" เป็นต้น ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญา ในการนำเอาหลักของพระพุทธศาสนา มา ประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และดำเนินกุศโลบาย ด้านต่างประเทศ จนทำให้ชาวพุทธทั่วโลกยกย่อง ให้ประเทศไทยเป็นผู้นำทางพุทธศาสนา และเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) อีกด้วยนอกจากนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา มนุษย์ตามหลัก บ้าน-วัด-โรงเรียน (บวร) อีกด้วย

บทบาทของวัดที่มีต่อบ้าน คือ ๑) การพัฒนาทางด้านกายภาพ ๒) การพัฒนาทางด้านสังคม ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจ ๔) การพัฒนาทางด้านสติปัญญา ปัจจัยทั้ง ๔ ประการ เสมือนหนึ่งเป็นการสร้างบทบาท มิติการพัฒนาให้กับพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ มวลมนุษยชาติ ซึ่งถือเป็นปฐมบทอันเป็นพุทธประสงค์ในการจัดตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นมาตั้งแต่เบื้องต้นนั้น ก็เพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติผู้เป็นเวไนยบุคคล เพื่อเป็นฐานในการแก้ปัญหาสังคมตามลำดับ สมดัง พุทธภาษิตที่ว่า

“จรถ ภิกขเว จาริกิ์ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย
สุขาย เทวมนุสสานิ์ เทเสถ ธมมิ์ อาทิกถยาณิ์ มชเมกถยาณิ์ ปรีโยสานกถยาณิ์
สาตถิ์ สพฺยณชนิ์ เกวลปริปฺญณฺณปริสุทฺธิ์ พุทฺทมจริยิ์ ปกาเสถ”^๑

แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์
จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง^๒

วัดมีความสัมพันธ์กับบ้านในลักษณะของการอุปถัมภ์ค้ำชูกัน กล่าวคือสถาบันศาสนา (วัด) จะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีประชาชนที่มีความศรัทธาเข้ามาอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือพัฒนาวัด ช่วยแบ่งเบาภาระในการพัฒนาวัด ลำพังเพียงแค่พระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวนั้น คงจะไม่สามารถทำให้วัดเป็นที่รื่นรมย์ หรือเป็นสถานที่รมณียสถานได้ ต้องอาศัยศรัทธาของพุทธศาสนิกชนช่วยกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามขึ้นมา ส่วนชาวบ้านก็จักต้องอาศัยพระสงฆ์ หรือสถาบันสงฆ์ในการรับการอบรมสั่งสอน การได้รับกล่อมเกล่า ให้กับชาวบ้านได้เข้าใจถึงหลักธรรม คลายความทุกข์ทางใจด้วย เพราะโดยพื้นฐานทางด้านสังคมแล้ว วัฒนธรรมชาวพุทธจะให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นเนื้อนาบุญ เป็นตัวแทนของพุทธศาสนิกที่มีความใกล้ชิดกับคำสอนมากที่สุด และเป็นผู้มีศีลาจารวัตรที่งดงาม จึงทำให้ชาวบ้านทั่วไปมีความเชื่อถือในวัตรปฏิบัติ และความเชื่อเหล่านี้จึงพัฒนาไปสู่การยอมรับให้ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งผู้นำประเภทนี้เป็นยอดปรารถนาของคนทั่วไป เนื่องจากเป็นผู้นำที่ทำให้คนเป็นคนดี ดังนั้น สถาบันสงฆ์ จึงเป็นที่พึ่งสำหรับประชาชน^๓

นอกจากนั้น เมื่อได้รับการยอมรับให้เป็นผู้มาแล้ว พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้แสดงบทบาทความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ด้วยการพัฒนาด้านศาสนวัตถุ ศาสนสถาน การจัดตั้งศูนย์พัฒนาอาชีพและการมีมือต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชนขึ้นภายในวัด และการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ขึ้นภายในวัดเพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการงานประเพณี วันสำคัญต่างๆ ของชาติและทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาที่เหมาะสมและให้มีความถูกต้องอีกด้วย นอกจากนั้นแล้ว ภายในวัดก็ต้องมีการพัฒนาศาสนบุคคลหรือบุคลากรของวัดขึ้นมารองรับงานของวัดด้วย ไม่ใช่โดดเด่นเฉพาะเจ้าอาวาสหรือผู้นำเพียงรูปเดียว ผู้นำที่ดีต้องมีการสร้างภาวะผู้นำให้กับผู้ตามเพื่อพัฒนาให้ขึ้นมาทำหน้าที่แทนได้ด้วย

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๙.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ ศิราพร ฐิตะฐาน, เอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ ๑-๗, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

นอกจากนี้ศักยภาพและความสามารถของพระสงฆ์ที่จะส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ มีส่วนเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ทางศาสนาและสังคมระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้านในชุมชน ถ้าพระสงฆ์ไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านและได้รับความศรัทธา น้อยจากชาวบ้าน พระสงฆ์ก็จะไม่สามารถส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนได้ และหลังจากที่ได้ทำงานพัฒนาแล้ว ถ้าพระสงฆ์ไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีและศรัทธาที่ได้รับจากชาวบ้านไว้ได้ พระสงฆ์ก็จะไม่สามารถสานต่อกิจกรรมการพัฒนาได้ ดังนั้น หากพระสงฆ์จะพัฒนาสังคม ประชาชนและชาวบ้าน จำเป็นต้องเร่งปลูกศรัทธาด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและลงมือทำให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน^๑ จากความสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียน ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นล้วนเป็นกลไกสำคัญต่อการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองไทย และพลเมืองโลกที่พึงประสงค์ของสังคมมาทุกยุคทุกสมัยทั้งสิ้น

(๔) ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย ๑๒ เดือน ตลอดทั้งปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ทำในฤดูร้อนซึ่งมีอากาศร้อน ทำให้ต้องการความเย็น จึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการแห่นางสงกรานต์ การทำนายฝนว่าจะตกมากหรือน้อยในแต่ละปี ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชาระลึกถึงบุญคุณของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ คน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทง ในการรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ยังความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำ ลำธาร ให้ฟื้นฟูสภาพกลับคืนมาได้มาก นอกจากนี้อาชีพการเกษตรของคนไทย ที่คำนึงถึงความสมดุล ทำแต่น้อยพออยู่พอกิน เมื่อเหลือกิน ก็แจกญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่น ที่ตนไม่มี เมื่อเหลือใช้จริงๆ จึงจะนำไปขาย เป็นการเกษตรแบบ "กิน-แจก-แลก-ขาย" ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เคารพรัก นับถือ เป็นญาติกัน จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากนัก ล้วนเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรตระหนัก คือการพัฒนาชนบทไทยหลายทศวรรษที่ผ่านมามุ่งพัฒนาตามอุดมการณ์และความรู้ที่ได้รับมาจากประเทศทางซีกโลกตะวันตกที่เป็นการใช้วิทยาการแผนใหม่โดยขาดความเชื่อมโยงเทคโนโลยีแผนเก่าที่มีมาแต่อดีต เป็นผลให้วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนไม่สามารถปรับตัวได้อย่างมีความสุขเหมือนในอดีตที่ค่อยๆ เชื่อมโยงภูมิปัญญาต่างๆ กันมาโดยตลอด ทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความภาคภูมิใจในรากเหง้าพื้นเพของตนเอง ขาดความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ความเป็นอิสระมีน้อยลง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าตัดสินใจดำเนินชีวิตของตนเองเนื่องจากถูกรอบงำสั่งการตัดสินใจทดแทน

^๑ พินิจ ลาภธนานนท์, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาท การพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔, หน้า บทคัดย่อ.

โดยคนนอกเสียเป็นส่วนใหญ่ สถานการณ์เช่นนี้ถือเป็นการสูญเสียภูมิปัญญา ซึ่งเป็นอันตรายต่ออนาคตของชาวบ้านและชาติไทยด้วย^๑

๒.๑.๖ คุณสมบัติ คุณลักษณะผู้ทรงภูมิปัญญา หรือปราชญ์ทางภูมิปัญญา

ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญา หรือเป็นผู้นำภูมิปัญญาต่างๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละสาขานั้นๆ ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นฐานหลักแห่งภูมิปัญญาไทยเปรียบเหมือนฐานเจดีย์ทางประเพณีวัฒนธรรมไทย หรือสังคมนั้นๆ ซึ่งผู้ทรงภูมิปัญญาไทยนั้นจะเป็นผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้^๒ อย่างน้อย ๙ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่างๆ มีผลงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตน และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง ทั้งยังเป็นผู้ใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาของตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงวิถีชีวิตโดยตลอด

๒) เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ผู้ทรงภูมิปัญญาจะเป็นผู้ที่หมั่นศึกษาแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่หยุดนิ่งเรียนรู้ ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นผู้ลงมือทำโดยทดลองทำตามที่เรียนมา อีกทั้งลองผิดลองถูก หรือสอบถามจากผู้รู้อื่นๆ จนประสบความสำเร็จเป็นผู้เชี่ยวชาญซึ่งโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละด้านอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสมนำมาปรับปรุงรับใช้ชุมชนและสังคมอยู่เสมอ

๓) เป็นผู้นำของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สังคมในแต่ละท้องถิ่นยอมรับให้เป็นผู้นำ ทั้งผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ และผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งสามารถเป็นผู้นำของท้องถิ่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

๔) เป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาล้วนเป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่นเอาใจใส่ ศึกษาปัญหา หาทางแก้ไข และช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียงอย่างไม่ย่อท้อ จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและบุคคลทั่วไป

๕) เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ลงมือทำงานและผลิตผลงานอยู่เสมอ ปรับปรุงและพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งมุ่งทำงานของตนอย่างต่อเนื่อง

๖) เป็นนักปกครองและประสานประโยชน์ของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญานอกจากเป็นผู้ที่ประพฤติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไปแล้ว ผลงานที่ท่านทำยังถือว่ามีความค่าจึงเป็นผู้ที่มีทั้ง “ครองตน ครองคน และครองงาน” เป็นผู้ประสานประโยชน์ให้บุคคลเกิดความรัก ความเข้าใจ ความเห็นใจและมีความสามัคคีกัน ซึ่งจะช่วยให้ท้องถิ่นหรือสังคมมีความเจริญ มีคุณภาพชีวิตสูงขึ้นกว่าเดิม

๗) มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เป็นเลิศ เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญา มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เป็นเลิศ มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและบุคคลทั่วไป ทั้งชาวบ้านนักวิชาการ

^๑ สุจิตต์ วงษ์เทศ, คนไทยอยู่ที่นี้, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๙), หน้า ๒๖.

^๒ หนังสือเรียนออนไลน์ คลังปัญญาชุมชนรายวิชาคลังปัญญาชุมชน (ทร ๐๓๐๐๗) ตอนที่ ๒ เรียนรู้กับปราชญ์/ผู้รู้. <202.143.165.163/ ebook_knowledge/.../chap2.pd, หน้า ๔๐-๔๑๒>, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

นักเรียน นิสิต นักศึกษา โดยอาจเข้าไปศึกษาหาความรู้ หรือเชิญท่านเหล่านั้นไปเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้

๘) **มีคู่ครองหรือบริวารดี** ผู้ทรงภูมิปัญญา ถ้าเป็นคฤหัสถ์จะพบว่า ล้วนมีคู่ครองที่ดีที่คอยสนับสนุนช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในงานที่ท่านทำช่วยให้ผลิตผลงานที่มีคุณค่า ถ้าเป็นนักบวชไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ต้องมีบริวารที่ดี จึงจะสามารถผลิตผลงานที่มีคุณค่าทางศาสนาขึ้นมาได้

๙) **มีปัญญารอบรู้และเชี่ยวชาญ** จนได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ ผู้ทรงภูมิปัญญา ต้องเป็นผู้มีปัญญารอบรู้และเชี่ยวชาญรวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานพิเศษใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

นอกจากนี้แล้ว คุณสมบัติและคุณลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้ทรงภูมิปัญญา หรือปราชญ์ทางภูมิปัญญาสำคัญคือ (๑) เป็นคนที่มีธรรมะอยู่ในใจทุกท่าน เป็นธรรมะของความรัก ความเมตตา ความกรุณาหรือการอยากช่วยคนอื่น เป็นธรรมะโดยการปฏิบัติ (๒) เป็นผู้คิดทำสรุปทบทเรียน แล้วนำมาเป็นความรู้ให้คนอื่นที่เห็นได้อย่างชัดเจน มีทั้งภาคทฤษฎีและวิชาภาคปฏิบัติให้เห็นได้ (๓) เป็นผู้ที่มีความรักความเป็นปราชญ์โดยไม่ได้อยู่ที่ความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากรักที่เกิดจากการมีธรรมะเป็นแรงบันดาลใจให้แบ่งปันแก่ผู้อื่น และ (๔) เป็นที่พึงเป็นร่วมโพธิ์ ร่มโพธิ์ การแผ่ภูมิปัญญาที่เกิดจากการทำจริงด้วยความรักในแผ่นดินที่มีลูกหลาน มีป่า มีชุมชน มีเมือง

๒.๑.๗ กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ สิ่งสม บ่มเพาะ และตกผลึกภูมิปัญญา

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการสร้างสรรค์สิ่งสมภูมิปัญญาของมนุษย์ ท่ามกลางสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ การลองผิดลองถูก การลงมือกระทำจริง การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้โดยพิธีกรรม การเรียนรู้โดยศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ^๑ โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

๑) **การลองผิดลองถูก** ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูก ในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ต่อสู้แย่งชิงสิ่งของที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเผชิญโชคด้วยความเสี่ยงต่างๆ เมื่อประสบความสำเร็จก็ถึงขั้นเสียชีวิตหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหาร ได้สิ่งของ พ้นจากอันตราย ฯลฯ จากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูก มนุษย์ก็ต้องสั่งสมความรู้ ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดให้กับลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน นานๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติหรือห้ามประพฤติปฏิบัติกลายเป็นจารีตธรรมเนียมหรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ ไป กาลเวลาล่วงไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติ รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติ เช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือแก้ไขหรือป้องกันปัญหาได้ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง บ่อยครั้งที่ภูมิปัญญาเหล่านั้นใช้การต่อไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะปัจจัยเหตุเปลี่ยนไป มนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหาใหม่ ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่อีก เมื่อได้เรียนรู้ว่าคิดอย่างไร ทำอย่างไร จึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ หากล้มเหลวก็จะจดจำเป็นข้อห้าม ด้วยการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าว มนุษย์ก็สั่งสมภูมิปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้น และมีความเสี่ยงน้อยลง

^๑ อ่างแล้ว, เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, หน้า ๔๖-๔๘.

๒) การลงมือกระทำจริง มนุษย์เรียนรู้ด้วยการ ลงมือกระทำจริง ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง ปลูกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย ฯลฯ วิถีชีวิตของชุมชนภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทย พบว่า ชาวเหนือเรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝายเพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา แล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน ชาวอีสานเรียนรู้ที่จะเสาะแสวงหาแหล่งดินดำน้ำชุ่มเป็นที่ทำกิน หรือขุดสระไว้เป็นบาราย รอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ชาวภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เดินทางด้วยเรือและทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่วนชาวใต้ก็เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นต่างทำเลกันในเขตเชิงเขา ลุ่มน้ำ และชายทะเลด้วยการผูกไมตรีแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่ การเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป ได้กลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

๓) การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการกระทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (transmission) แต่คนรุ่นหลัง ด้วยการ สานิตวิธี การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (literary tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านทุกภูมิภาค จะนิยมสองวิธีแรก คือ สานิตวิธี การสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะหรือวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้งจึงจะใช้วิธีการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน คำดักเตือน ภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนานนิทาน ฯลฯ สุดท้ายจะสะดวกและจะเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน การถ่ายทอดทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์อักษร หรือการสาธิตก็ไม่มียุคตายตัว แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้ก็อาจถดถอยหรือสูญหายได้

๔) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการ ตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนก แจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ถึงแม้จะมีภูมิปัญญา ความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรม ก็ไม่มีการเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าว พิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ บวชป่า พิธีอุปสมบท พิธีบั้งสุกุล พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ ฯลฯ จึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมาก รวมทั้งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลัง ด้วยพิธีกรรมจึงมิใช่เรื่องเหลวไหลหรือมลาย แต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝัง บ่มเพาะ ความเชื่อ คุณค่า และแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณี แม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของสรรพสิ่ง และให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์ พิธีกรรม ก็ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณอยู่นั่นเอง เพราะมนุษย์ยังคงเป็นมนุษย์ที่มีได้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ฝ่ายเดียว

๕) การเรียนรู้โดยศาสนา เป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์ชีวิต ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศีล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนต่อกำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้มีกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ และให้ความมั่นคง อบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คน ในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอนอันเป็นสัจธรรมอย่างหนึ่ง สถาบันศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า สำหรับพุทธศาสนาในชั้นปรมาตมก็มีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งปวง สำหรับบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ ศาสนา จึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติสติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อมๆ กัน ถือได้ว่า เป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่นับถือศาสนานั้นๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งเป็นแก่นและกรอบในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วย

๖) การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามา ผสมกลมกลืนบ้าง ชัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย กว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ วิธีการ และกระบวนการ เรียนรู้ของคนในสังคมไทย จึงมีพลวัตมากกว่าเดิม ส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยี ข้อมูล ข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพ หรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งเน้นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่าย และการขยายตัวของการเรียนรู้ กว้างขวางหลากหลายมาอย่างไม่เคยปรากฏมาแต่กาลก่อน สังคมไทย จึงกลายเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มีทางเลือก” (options) ให้แสวงหามากมายไม่รู้จบ และมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ให้พิจารณาอยู่อย่างอ่อนกอนันต์

๗) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ในการแก้ปัญหาทั้งทาง สิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจและทางสังคมได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติ ที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็ แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่คนที่ มีอาชีพที่ต้องเสี่ยงโดยการบูชา “เจ้าแม่กวนอิม” “พระพรหม” และการทรงเจ้าเข้าผีอันมีอยู่ดาษดื่น เพื่อขอลาภผล หรือแก้วิกฤตการณ์ในชีวิต หรือการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์ สมัยใหม่กับสมุนไพร และการรักษาทางใจจากหมอพื้นบ้านและพระสงฆ์ และการไปให้หมอดูทำนายทายทัก ขาดความมั่นใจในตัวเอง เป็นต้น ตัวอย่างดังกล่าวหากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ทั่วไป เกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤตการณ์ ท่ามกลางความสับสนซบซ้อน ทางสังคมยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมาและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ ย่อมมีทั้งที่ได้ผลและไม่ได้ผล สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์

๘) ครูพักลักจำ ก็เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไปใน ที่นี้ วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดู ตามแบบอย่าง ที่เฝ้าสังเกตอยู่เงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผินๆ เป็นเสมือนการลักขโมย สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็น วิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตจริงของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่

ไม่มากก็น้อย และถ้ายอมรับนับถือกันว่า วิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูง มีความเป็นธรรมชาติในนิสัยมนุษย์ และเป็นทางหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นผลดีอีกทางหนึ่งได้

จากกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลาย ดังกล่าวมาข้างต้น เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ สิ่งสม บ่มเพาะ ตกผลึก การเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นในทุกภูมิภาคของสังคมไทย ที่เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช้านาน ซึ่งภูมิปัญญาที่แฝงอยู่กับประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และอยู่ในลักษณะอื่นๆ ของบุคคลในสังคมไทยนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมตลอดมา

๒.๑.๘ หลักคิดและวิถีชีวิตของบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญา หรือ ปราชญ์ทางภูมิปัญญา

บุคคลผู้ที่มีภูมิปัญญา เป็นผู้สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของภูมิสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งมักจะได้รับการยกย่องให้เป็น “ปราชญ์ท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “นักคิดท้องถิ่น หรือ ครูภูมิปัญญาไทย” แล้วแต่จะเรียกกัน โดยจะมีมากมายในหลายด้านแล้วแต่งานที่ท่านปฏิบัติจนบังเกิดผล แต่ไม่ว่าจะเรียกอะไรก็ตาม บุคคลผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหลายร้อยคนในสังคมไทยจะเสนอหลักคิด เสนอวิธีการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคมผ่านกระบวนการการปฏิบัติตลอดชีวิตด้วยการลองผิดลองถูกมาแล้วจนเข้าใจปัญหา มีการสรุปทฤษฎี และตกผลึกจนกลายเป็นภูมิปัญญาที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในที่อื่นๆ ได้ แก่นของหลักคิด วิธีการที่ปราชญ์ชาวบ้านเสนอแนวทางแก้ปัญหาในระดับบุคคลหรือระดับชุมชนนั้น จะเริ่มต้นจากการให้รู้จักตัวเอง ใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา สร้างการมีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักไม่ใช่หน่วยงานราชการ ทำตัวเป็นแบบอย่างให้คนยอมรับนับถือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) การรู้จักตัวเองให้ได้ นั่นคือ ต้องรู้ว่า ปัญหาที่เราเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหาเราสร้างเอง หรือ คนอื่นสร้างขึ้น เช่น นโยบายของรัฐบาล หรือ เพราะใคร วิเคราะห์ตนเอง ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รากฐาน ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา มีทรัพยากรอะไรบ้าง มีทุนปัญญา ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และ ทุนทรัพย์อยู่หรือไม่ ถ้ามีจำนวนเท่าไร ชีวิต หรือ ชุมชน ต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่ต้องการ การวิเคราะห์ตัวเอง ทำให้เราได้เข้าใจตัวเอง ทราบความจำเป็นและความต้องการที่แท้จริง ทำให้ชีวิตหรือชุมชนสามารถจัดความสัมพันธ์ หรือ กำหนดทำที่ต่อสิ่งที่มาจากภายนอกที่เข้ามา เป็นผู้เลือก คัดสรร อะไรควรรับ หรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิตหรือชุมชนได้อย่างไร เป็นการรู้เท่าทันสิ่งภายนอก เปรียบเสมือนชุมชนที่มีภูมิต้านทานโรคร้ายที่เข้ามา

๒) ใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาค้นให้เกิดปัญญามีความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง การระดมทุน ระดมทรัพยากรมาทีหลัง มีความเชื่อมั่นว่า ถ้ามนุษย์เกิดปัญญา จะสามารถแก้ปัญหาได้ การทำงานร่วมกัน จึงต้องตระหนักเสมอว่า เป็นกระบวนการในการสร้างคนขึ้นมา

๓) สร้างการมีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้าร่วมจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน ทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างรูปธรรมพิสูจน์ได้ จนเกิดการยอมรับว่า สามารถทำได้จริง จึงขยายผลไปสู่กว้าง ชักชวน สร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วม กระบวนการมากขึ้นเรื่อยๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ แต่จะให้ร่วมคิดกันดังๆ ในที่ประชุม นำแนวคิดของแต่ละคน มาปรับปรุงพัฒนาาร่วมกัน เมื่อเกิดความชัดเจนทางความคิด ก็หาแนวทางใน

การปฏิบัติ ถ้ามถึงวิธีการการทำ มีใครต้องรับผิดชอบ ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง ใช้งบประมาณเท่าไร ตอนนี้มีอยู่เท่าไร ต้องกู้มาเท่าไร จะคุ้มหรือไม่ ตั้งคำถาม หาคำตอบ ทุกประเด็นให้ชัดเจน เมื่อคิดแล้ว ต้องลงมือทำด้วยตัวเอง แต่ถ้าเพียงแต่คิด เพื่อเสนอให้คนอื่นทำ จะไม่ได้ผล ยึดถือคติคิดแล้วต้องลงมือทำ

๔) **ชุมชนต้องมีบทบาทหลัก ไม่ใช่หน่วยงานราชการ** งานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา เป็นงานของหน่วยงานราชการเป็นหลัก ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ถูกขอร้องให้ช่วยทำเพื่อให้เกิดผลงานที่หน่วยงานราชการจะได้นำไปรายงานตามลำดับขั้น จนถึงระดับกระทรวง เป้าหมายของราชการจึงไม่ได้อยู่ที่ที่จะเกิดผลต่อการพัฒนาชาวบ้านแต่อย่างใด แต่อยู่ที่จะมีอะไรไปรายงานเป็นผลงานของหน่วยงานราชการเอง จึงต้องเปลี่ยนกลับกันเป็น ต่อไปนี้ชุมชนต้องมีบทบาทหลัก หน่วยงานราชการเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ส่งเสริมสนับสนุน ชาวบ้านจะต้องเป็นพระเอก ข้าราชการต้องลดบทบาทตัวเองลงเมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว ชุมชนก็สามารถดำเนินการด้วยตัวเองไปได้ ไม่ใช่เหมือนการพัฒนาที่ผ่านมาเมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว หมดงบประมาณ ไม่มาส่งเสริม โครงการนั้นก็ล้มหายตายจากไปพร้อมกับหน่วยงานราชการนั้น

๕) **ทำตัวเป็นแบบอย่าง คนยอมรับนับถือ** วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิถีที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเพื่อใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรม ไม่มีปัญหาทางการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำใช้ชีวิตแบบมีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติ หลักคิดและวิถีชีวิตของปราชญ์ เป็นสิ่งที่คนในยุคสมัยนี้ควรได้เรียนรู้และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญา วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี การแก้ปัญหา ไม่ว่าจะปัญหาความยากจน หรือปัญหาอะไรก็ตามที่พวกเรากำลังเผชิญอยู่ ต้องใช้ปัญญา ใช้ความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น และมีวิธีการใช้ความสามารถในการบริหารจัดการ ข้อเสนอที่ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่างที่เราากำลังเผชิญอยู่ได้

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นคลังแห่งองค์ความรู้ที่ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ทำให้เกิดวิจรรณญาณที่ดี เป็นสติให้ทั้งในระดับบุคคล ชุมชนท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติ รวมถึงระดับโลก ซึ่งล้วนต้องอาศัยภูมิปัญญาที่ได้มีการบ่มเพาะ ก่อเกิด เกื้อกูล ถ่ายทอด คุณค่าและความสำคัญเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างสรรค์ สังคม จนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาจากธรรมชาติสู่บุคคลผู้มีคุณลักษณะและคุณสมบัติเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาแล้วจนเกิดการแก้ไขปัญหานั้นของตนเองและสังคมเป็นวัฏจักรสืบมา

๒.๒ ภูมิปัญญาทางศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาล้วนเป็นผลิตผลมาจากความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะแก้ไขปัญหามาของตนและปัญหาของสังคม ศาสนาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อแสวงหาภาวะที่พ้นจากทุกข์^๑ เนื้อหาสาระของศาสนาทุกศาสนา จึงมักจะว่าด้วยเรื่องธรรมชาติของชีวิต โดยอธิบายว่า ชีวิตคืออะไร

^๑ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๓.

ประกอบด้วยอะไรบ้าง เกิดขึ้นมาได้อย่างไร อยู่ได้อย่างไร ตายแล้วจะไปไหน อธิบายธรรมชาติของโลกและจักรวาลว่าคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร โลกอื่นมีหรือไม่ หากเป็นศาสนาเทวนิยมก็อธิบายธรรมชาติของเทพเจ้าผู้เป็นเจ้าของจักรวาล และยิ่งกล่าวถึงเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของคน และวิถีทางไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้นว่าคืออะไร จะปฏิบัติอย่างไรจึงจะไปถึงเป้าหมายนั้นได้^๑

๒.๒.๑ ที่มาของภูมิปัญญาทางศาสนา

ศาสนาแปลว่า ประมวลคำสอนของพระศาสดา ดังนั้น จึงอาจถือได้ว่าศาสนาเป็น “ความรู้” ของพระศาสดาในศาสนานั้นๆ^๒ ศาสนาในโลกนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ ศาสนาประเภทเทวนิยม (Theism) ที่เชื่อว่ามิพระเจ้าเป็นผู้สร้างและคุ้มครองดูแลโลก และ ศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) ที่ไม่เชื่อในพระเจ้า เช่น พระพุทธศาสนา เป็นต้น ดังนั้นแหล่งกำเนิดของความรู้จึงไม่เหมือนกัน โดยแหล่งความรู้ของฝ่ายอเทวนิยมจะกล่าวถึงในหัวข้อภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาในลำดับต่อไป ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงแหล่งที่มาของความรู้ฝ่ายเทวนิยม ที่เกิดจากการดลใจ การฝัน การให้สัญญาณต่างๆ การปรากฏของนิมิตต่างๆ และเทพอวตาร พอสังเขป^๓ ดังนี้

๑) การดลใจ (Inspiration) หมายถึง การเกิดความรู้สึกหรือความคิดเห็นใหม่ๆ ขึ้นมาในขณะที่อยู่คนเดียวอย่างปัจจุบันทันด่วน และเมื่อได้ความรู้หรือความคิดนั้นแล้วก็ต้องการประกาศให้คนอื่นรับทราบ หรือไม่เช่นนั้นก็อาจมีการเขียนบันทึกไว้ เช่น พระคัมภีร์ไบเบิลที่เกิดจากการดลใจของพระเจ้า เป็นต้น

๒) การฝัน (Dream) คนโบราณแทบทุกเชื้อชาติเชื่อว่าความฝันเป็นจริงเป็นสัญญาณบอกเหตุการณ์ในปัจจุบันหรืออนาคตได้ ข่าวสารในความฝันก็เชื่อถือได้ และความฝันเป็นคำสั่งของสิ่งที่ตนไม่รู้ หรือมีอำนาจลึกลับที่ตนต้องปฏิบัติตาม

๓) การให้สัญญาณต่างๆ (Divination) คนสมัยโบราณเชื่อว่าบางครั้งเทพเจ้าก็แจ้งความรู้และข่าวสารให้มนุษย์ทราบโดยอาศัยสัญญาณต่างๆ เป็นสื่อ แต่จะต้องมีการตีความอีกชั้นหนึ่งเสมอ

๔) การปรากฏของนิมิตต่างๆ (Vision) นิมิต หมายถึงการปรากฏของเสียงหรือสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา ซึ่งเทพเจ้าสร้างขึ้นมาเพื่อติดต่อให้ข่าวสารแก่มนุษย์ การแสดงนิมิตนี้เกือบจะเป็นการติดต่อสื่อสารโดยตรงระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ และอาจทำได้สองทาง คือ ทางเสียงอย่างเดียว หรือทางเสียงและรูปผสมกันได้

๕) เทพอวตาร (Incarnation) คือ การที่เทพเจ้าอวตารมาอยู่ในหมู่มนุษย์ในรูปร่างต่างๆ ปฏิบัติภารกิจตามความประสงค์ของพระองค์แล้วก็เสด็จกลับคืนสู่สวรรค์ วิธีนี้เข้าใจว่าเป็นวิธีสุดท้ายที่เทพเจ้าใช้ เมื่อวิธีอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วไม่ได้ผล

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า แหล่งความรู้ที่เป็นที่มาของภูมิปัญญาตามความเชื่อของศาสนาฝ่ายเทวนิยมนั้น เป็นเรื่องของอำนาจ หรือพลังงานเหนือธรรมชาติที่มีช่องทางการสื่อสาร

^๑ แสง จันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๖๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๓ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ, “การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน...ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์ รตนญาโณ”, รายงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๔, หน้า ๑๓.

เชื่อมโยงกับมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ และนำมาสู่การประพฤติปฏิบัติของบุคคล กลุ่มคน ตามสารที่ได้รับรู้และเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาของตนเองที่มีต่อพระเจ้า ซึ่งภูมิปัญญาบางส่วนก็ได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นต้นกำเนิดของคัมภีร์ทางศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ เป็นต้น ในขณะที่ภูมิปัญญาบางส่วนก็ถูกทอดทิ้งและสูญหายไปตามกาลเวลาเนื่องจากความเชื่อและศรัทธาของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

๒.๓ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา จัดเป็นศาสนาในประเภท “อเทวนิยม” หากกล่าวถึงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา หลายคนคงนึกถึงพระปัญญาการตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอน พุทธวิธีการเผยแผ่ศาสนธรรม พุทธวิธีการบริหารองค์กรสงฆ์ และพุทธวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ในพระไตรปิฎก มาเป็นลำดับ ซึ่งหลักใหญ่ใจความจะเน้นที่ตัวบุคคลคือพระบรมศาสดาของพุทธศาสนานั้นเอง แต่ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้ ยังหมายถึงรูปแบบวิธีการในบริบทอื่นๆ ที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอีกด้วย โดยขอทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ เป็นพื้นฐานพอสังเขป ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา

พุทธศาสนา^๑ หมายถึง ศาสนาของผู้ที่รู้ความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ ซึ่งพุทธธรรม หรือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลกและชีวิต เพื่อการรู้แจ้งความจริงในที่สุด และสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมทุกระดับ ทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์

พุทธปรัชญา^๒ หมายถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพุทธศาสนากับพุทธปรัชญาจะมีบ่อเกิดมาจากแหล่งเดียวกันคือประสบการณ์ของชีวิตมนุษย์ก็ตาม แต่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นธรรมชาติของพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา^๓ ตามธรรมชาติของประสบการณ์ วิธีการ และจุดหมายของชีวิตมนุษย์ ดังนี้

๑) การศึกษาพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายคือ ผู้ศึกษาจะปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนโดยตรงเพื่อให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ส่วนการศึกษาพุทธปรัชญามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเหตุและผลอันเป็นไปเพื่อการตอบสนองความต้องการของตน คือจะศึกษาให้เกิดความรู้ว่าอะไร ทำไม อย่างไร เท่านั้น

๒) พระพุทธศาสนามักถือพระไตรปิฎกว่าเป็นคำประศาสน์ของผู้ตรัสรู้อย่างจริงจัง ไม่มีบกพร่อง และไม่กล้ามองในแง่ผิดหรือบกพร่อง ผู้ใดสงสัยคำประศาสน์ของพระศาสดาที่ตนนับถือและวิพากษ์วิจารณ์คำประศาสน์นั้น ผู้นั้นจะถูกประนามว่าเป็นมิฉฉาภิภูฏี ส่วนพุทธปรัชญายอมรับว่าสิ่งใด

^๑ แสง จันทร์งาม, *พุทธศาสนวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔-๒๐.

^๒ วศิณ อินทสระ, *พุทธปรัชญาเถรวาท : Theravada Buddhist philosophy*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า ๕๔-๕๐.

^๓ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๒), หน้า ๔.

จริงก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นมีเหตุผลพอ หรือทนต่อการพิสูจน์ตามหลักเหตุผล ไม่ได้นับถือพระพุทธเจ้าในฐานะ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว

๓) พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบทั้งหมด ๕ องค์ประกอบคือ ศาสดา, ศาสนธรรม, ศาสนทายาท, ศาสนสถาน, และศาสนพิธี ส่วนพุทธปรัชญา ไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าว แต่เน้นเรื่องของทฤษฎีล้วนๆ โดยที่จริงศึกษาในแง่หลักการเพื่อให้เกิดความรู้ว่า อะไร ทำไม อย่างไรเท่านั้น

๔) พระพุทธศาสนาเมื่อศึกษาไม่อาจแยกจากการปฏิบัติได้ คือต้องลงมือปฏิบัติได้จริงๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป ส่วนพุทธปรัชญาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาไม่ยอมรับความเชื่อองมงาย แม้ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่ได้ตรวจสอบให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลก็จะไม่ยอมเชื่อ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย และทรงแสดงทางสายกลางเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ถูกต้องตามลำดับคือ ศิล สมาธิ และปัญญา

๒.๓.๒ ความหมายของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา

มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

๑) สมัคร บุรวาสา ให้ความหมายว่า หมายถึง ปรัชญาญาณ หรือปัญญาทางพระพุทธศาสนา คือความรู้เพื่อศีลธรรมและความหลุดพ้นไปเสียจากความติดข้อง^๑ หรือเป็นวิชาการที่ทำให้คนเรารู้แจ้งในโลก และเมื่อรู้แล้วก็สามารถทำให้ตัดกิเลสตัณหาออกไปจากจิตใจได้ มิใช่ปัญญาแคบๆ อันเป็นความรู้เพียงเพื่อที่จะประกอบกิจการงานเท่านั้น^๒

๒) จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ^๓ ให้ความหมายภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาว่า องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนาอันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ศาสนิกและการพ้นไปซึ่งกองกิเลสและทุกข์ทั้งปวง

สรุปภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยภูมิปัญญาทางโลก (โลกียธรรม) และภูมิปัญญาทางธรรม (โลกุตตรธรรม) ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อการทำความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถ่องแท้ ทำให้มองเห็นโลกและชีวิตตามความเป็นจริง สามารถพึ่งพาตนเอง สร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อความสันติสุขของตนเอง ชุมชนและสังคมอื่นๆ

๒.๓.๓ ความรู้ของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งปัญญาและการศึกษาอย่างแท้จริง จะเห็นได้ว่า การศึกษาเพื่อสร้างปัญญาให้มนุษย์ในพระพุทธศาสนามีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับต่ำสุดถึงระดับสูงสุด โดยแบ่งอย่างกว้างๆ ได้ ๒ ระดับ คือ ๑) การศึกษาระดับโลกียะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อดำรงชีวิตในทางโลก และ ๒) การศึกษาระดับโลกุตระ มีจุดมุ่งหมายเพื่อดำรงชีวิตเหนือกระแสโลก

^๑ สมัคร บุรวาสา, พุทธปรัชญามองพุทธศาสนาด้วยทฤษฎีวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙.

^๒ สมัคร บุรวาสา, ปัญญาจุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษยชาติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙.

^๓ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ (๒๕๔๔), การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์ รตนญาโน”, หน้า ๒๐.

นอกจากนี้พระพุทธานายังได้จำแนกความรู้ของมนุษย์ออกเป็น ๖ ระดับ^๑ ดังนี้

๑) ความรู้ระดับวิญญาณ (Consciousness or Cognitive) หมายถึงการรับรู้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และภาพที่เห็นด้วยอายตนะแบบผิวกาย ในช่วงระยะเวลาอันสั้นแต่ยังไม่ได้ปรุงแต่ง

๒) ความรู้ระดับสัญญา (Perception) หมายถึงการรับรู้ถึงคุณภาพและรายละเอียดของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และภาพที่เห็น ซึ่งเรียกว่า “การจำได้หมายรู้”

๓) ความรู้ระดับอภิปัญญา (Extrasensory Perception) หมายถึง การรับรู้อารมณ์ต่างๆ และคุณลักษณะของอารมณ์นั้นๆ ด้วยการอาศัยพลังจิต ไม่ต้องใช้อายตนะรับรู้ เช่นมองเห็นการณที่ไกลเกินขอบเขตของตาจะมองเห็น

๔) ความรู้ระดับทิฐิหรือความเห็น (Conception) หมายถึงการเห็นการเข้าใจถึงความคิดรวบยอด (concept) ที่อยู่เบื้องหลังสภาวะธรรมทั้งปวง โดยใช้หลักตรรกวิทยาทั้งแบบนิรนัยและอุปนัย เช่น เจ้าชายสิทธัตถะทรงเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายและสมณะแล้วทรงตรึกตรองจนพบความคิดรวบยอดที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านั้นว่าเป็น ความทุกข์ หรือทรงทราบความจริงว่าทุกสิ่งจะต้องมีของคู่กัน ฉะนั้นเมื่อมีทุกข์นั้นก็ต้องมีภาวะไม่มีทุกข์ หรือนิโรธ ด้วยเช่นกัน

๕) ความรู้ระดับวิชชญาณ (Intuitive Insight) เป็นความรู้ที่คล้ายความรู้ระดับทิฐิหรือความเห็น และรู้สัจธรรมเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้เกิดจากการคิดตามหลักตรรกะหรือหลักเหตุและผลเหมือนความรู้ระดับทิฐิ แต่เกิดจากการทำจิตให้สงบอย่างสมบูรณ์ตามหลักสมาธิที่ถูกต้อง หรือนำจิตไปเพ่งดูพฤติกรรมของกายโดยไม่ใช้ความคิด เมื่อเพ่งดูไปถึงจุดๆ หนึ่งแล้วความรู้ระดับวิชชญาณก็จะเกิดขึ้นเอง โดยปัจจุบันทันด่วนเหมือนกับระเบิดไฟสว่างจ้าขึ้นในห้องมืดความรู้นี้จะเห็นได้แจ่มแจ้งชัดเจนกว่าความรู้ระดับทิฐิมาก จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของผู้เห็นได้มากกว่า ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นนิพพิทา หรือความเบื่อหน่าย หลุดพ้นจากการยึดเหนี่ยวผูกพันต่อสภาวะธรรมฝ่ายสังขตะ บรรลุถึงสภาวะธรรมฝ่ายอสังขตะที่เรียกว่า นิโรธ หรือนิพพาน ก็จะเกิดความรู้ระดับสุดท้ายในทางพุทธศาสนาต่อไป

๖) สัมโพธิญาณ (Enlightenment) คือการตรัสรู้ หลุดพ้นจากสภาวะธรรมฝ่ายสังขตะหรือวิมุตติญาณทัศนะ

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความรู้ทางพุทธศาสนาทั้ง ๖ ระดับนี้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เมื่อประกอบเหตุปัจจัยที่เหมาะสมครบถ้วน โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจภายนอกหรือเทพเจ้าใดๆ โดยสามารถสรุปความรู้ทางพุทธศาสนาทั้งหมดได้ว่า เกิดจากสัมมาทิฐิเป็นอันดับแรก และสัมโพธิญาณเป็นอันดับสุดท้าย

อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีได้มีแหล่งที่มาของภูมิปัญญาจากภายนอก พระพุทธศาสนา มีความเชื่อว่า ความจริงทุกระดับทุกชนิดมีอยู่ด้วยตัวเองตามธรรมชาติและมีอยู่อย่างเป็นอิสระจากความรู้ของคน ซึ่งจะรู้หรือไม่รู้มันก็มีของมันอยู่แล้ว สภาวะธรรมหรือสิ่งที่เป็นธรรมชาติก็มีอยู่โดยตัวของมันเอง และสัจธรรมหรือตัวกฎเกณฑ์ที่ควบคุมสภาวะธรรมก็คงมีอยู่อย่างนั้นตลอดกาล โดยไม่มีผู้สร้างไม่มีผู้ทำลาย คนเราสามารถที่จะรู้ความจริงได้ทุกระดับ ถ้ามีความเพียรพยายามที่จะรู้^๒ ความรู้หรือปัญญาทางพระพุทธศาสนานั้น อาจได้มาโดยข้อปฏิบัติที่เป็นหลักในการฝึกอบรมกาย

^๑ อ่างแล้ว, แสง จันทรงาม, ศาสนศาสตร์, หน้า ๗๘-๘๐.

^๒ อ่างแล้ว, แสง จันทรงาม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

วาทา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือความหลุดพ้นหรือ นิพพานซึ่งก็คือ ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓^๑ ซึ่งมีความหมายดังนี้

๑) **ศีลสิกขา (Training in Higher Morality)** คือ การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล

๒) **จิตตสิกขา (Training in Higher Mentality or Concentration)** คือ การฝึกศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจให้เจริญงอกงาม

๓) **ปัญญาสิกขา (Training in Higher Wisdom)** คือ การฝึกศึกษาในปัญญาสูงขึ้นไป ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง

ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องของไตรสิกขานี้ มองเห็นได้ง่ายแม้ในชีวิตประจำวัน อุปมาเหมือนการตั้งภาชนะใส่น้ำไว้ด้วยดีเรียบร้อย ไม่ไปแกว่งสั่นหรือเขย่ามัน (ศีล) เมื่อน้ำไม่ถูกกวนคนพัด หรือเขย่า สงบนิ่ง ผงฝุ่นต่างๆ ก็นอนกัน หายชุ่น น้ำก็ใส (สมาธิ) เมื่อน้ำใส ก็มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน (ปัญญา) สามารถอธิบายกระบวนการความเชื่อมโยงตามหลักไตรสิกขาได้ ดังนี้

ศีล ทำให้เกิด สมาธิ เมื่อประพฤติดี มีความสัมพันธ์งดงาม ได้ทำประโยชน์อย่างน้อยที่สุดคือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน ไม่ต้องกลัวต่อการลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของคู่เวร ไม่หวาดหวั่นเสียใจต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึก ไม่ยอมรับของสังคม และไม่มี ความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ เพราะความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจในความผิดของตนเอง จิตใจก็เฝ้าอ้อมขึ้นบานเป็นสุข ปลอดโปร่ง สงบ และแน่วแน่ มุ่งไปกับสิ่งที่คิด คำที่พูดและการที่ทำ

สมาธิ ทำให้เกิด ปัญญา ยิ่งจิตไม่ฟุ้งซ่าน สงบ อยู่กับตัว ไร้สิ่งขุ่นมัว สดใส มุ่งไปอย่างแน่วแน่เท่าใด การรับรู้ การคิดพิจารณาองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน ตรงตามจริง แล่น คล่อง เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้น ในการปฏิบัติธรรมสูงขึ้นไปถึงขั้นจะให้เกิดญาณอันรู้แจ้งเห็นจริงจนกำจัดอัสวกิเลสได้ ก็ยังต้องการจิตที่สงบนิ่ง ผ่องใส มีสมาธิแน่วแน่ยิ่งขึ้นไปอีกถึงขนาดระงับการรับรู้ทางอายตนะต่างๆ ได้หมด เหลืออารมณ์หรือสิ่งที่กำหนดไว้ใช้งานแต่เพียงอย่างเดียว เพื่อทำการอย่างได้ผล จนสามารถกำจัดกวาดล้างตะกอนที่นอนกันได้หมดสิ้นไม่ให้มีโอกาสชุ่นอีกต่อไป^๒

ดังนั้น ภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนา จึงเป็นเรื่องของปัญญาและการตกผลึกทางปัญญาที่เกิดจากการศึกษาตามแนวทางไตรสิกขาต่อเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคมนั่นเอง

๒.๓.๔ บ่อเกิดภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา

ภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา เป็นภูมิปัญญาที่เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตและความจริงของสรรพสิ่ง ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงค้นพบและถ่ายทอดความจริงนั้นสู่สาวก ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เข้าถึงความจริงที่เรียกว่า อริยสัจ นั้นจำนวนนับไม่ได้ ซึ่งบ่อเกิดภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา นั้น มีบ่อเกิดที่ประมวลมาได้ ๓ ทางด้วยกันคือ ๑) จากการค้นพบกฎธรรมชาติและหลักความจริงอัน

^๑ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๖๐๓-๖๐๔.

^๒ พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา, <www.br.ac.th/elearning/social/jitraporn/.../Unit1_1.ht>, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ประเสริฐของพระพุทธเจ้า ๒) จากการประพฤติปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัทหรือพุทธศาสนิกชน และ ๓) จากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม ซึ่งบ่อเกิดแต่ละทางจะได้ขยายความไปตามลำดับ ดังนี้

๑) เกิดจากการค้นพบกฎธรรมชาติและหลักความจริงอันประเสริฐของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงไปก็เพราะเหตุปัจจัย และแตกสลายทำลายไป ก็เพราะเหตุปัจจัย ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความต้องการของบุคคลที่ต้องการจะให้เป็นหรือจากอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติหรือมันเป็นไปเองอย่างบังเอิญ”^{๑)}

หลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น จะมีหลักต่างๆ มากมาย จนอาจจะมีหลายคนรู้สึกว่ายากที่จะเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ^{๒)} กล่าวว่า “เรื่องที่ตรัสรู้และรู้นั้นมาก เท่ากับใบไม้ทั้งป่า แต่เรื่องจำเป็นที่ควรรู้ ควรนำมาสอน และนำมาปฏิบัติ นั้นเท่ากับใบไม้กำมือเดียว” นั่นคือโดยเนื้อแท้แล้วใจความสำคัญทั้งหมดของพุทธธรรมนั้นมีหลักสำคัญอยู่ที่การมุ่งพิจารณาถึงสาเหตุของทุกข์และวิถีทางในการดับทุกข์ และใจความสำคัญนั้นก็เป็นหลักที่มีเหตุผลที่ทุกคนสามารถขัดเกลาตนเองให้เห็นแจ้งได้ หรืออีกนัยหนึ่ง คือพุทธศาสนาเน้นศึกษาเรื่องเกี่ยวกับปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์ทุกคนที่ยังไม่รู้ทุกข์ ซึ่งแก่นธรรมนี้คือหลักความจริงที่เรียกว่า อริยสัจ ๔ ที่ยังคงใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาล

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่โดดเด่นของอริยสัจไว้ว่า นอกจากเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้ว ยังมีคุณค่าเด่นที่น่าสังเกตอีกหลายประการ”^{๓)} สรุปได้ดังนี้

(๑) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่าง ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามที่จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้

(๒) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจลบลับดาลของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ

(๓) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังจะต้องใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกด้วยดี เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป

(๔) เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตแท้ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยาการ หรือดำเนินการใดๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตนและไม่ว่าศิลปวิทยาการ หรือกิจการต่างๆ นั้นจะเจริญขึ้น เสื่อมลง หรือสูญสลายไป หรือเกิดมี

^{๑)} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย, พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, ยมก วรรควรรณา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒๔.

^{๒)} พุทธทาสภิกขุ, แก่นพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^{๓)} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ: มัชฌิมธรรมเทศนา/ มัชฌิมาปฏิปทา หรือ กฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บันลือธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๙๒๐.

ใหม่มาแทน อย่างไรก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่า อริยสัจนี้ก็จะคงยืนยง ทนสมัยและใช้เป็นประโยชน์ได้

อริยสัจ ๔ ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค ดังนี้

(๑) ทุกข์ คำว่าทุกข์ในพุทธธรรมแบ่งความทุกข์เป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ คือความทุกข์กายทุกข์ใจ เจ็บปวด โศกเศร้า เป็นต้น ๒) ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรคือความสุขที่กลายเป็นความทุกข์ เมื่อมีความสุขกับบางอย่าง พอนึกว่าสุขนั้นจะต้องสิ้นสุดลง จิตใจเป็นทุกข์ด้วยความกังวลและหวั่นไหว และพอสุขนั้นจืดจางหรือหายไปหรือผ่านพ้นไปแล้ว ก็หวนระลึกถึงด้วยความโหยหาอาลัย ซึ่งยิ่งสุขมากขึ้นเท่าใดก็จะกลับกลายเป็นทุกข์ที่รุนแรงมากขึ้นเท่านั้น และ ๓) ทุกข์ตามสภาพสังขารคือสภาวะของร่างกายที่มีความเปลี่ยนแปลง มีการเสื่อมลง และดับไป จึงเป็นสภาพที่พร้อมจะก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ที่ไม่รู้เท่าทันและเข้าไปฝืนกระแสด้วยความยึดมั่นถือมั่น

สิ่งที่บุคคลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติในอริยสัจข้อที่ ๑ คือการยอมรับความจริงเกี่ยวกับทุกข์ตามที่มันเป็นอยู่เพื่อที่จะได้รู้จักทุกข์หรือรู้จักปัญหาของตนเองตามที่มันเป็นจริง ด้วยการยอมรับรู้และเผชิญหน้าทำความเข้าใจกับทุกข์ ซึ่งถือว่า เป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณาแก้ปัญหาต่อไป

(๒) สมุทัย คือเหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา กล่าวคือ เมื่อกำหนดรู้แล้วว่าทุกข์หรือปัญหาของตนคืออะไร สิ่งที่จะต้องกระทำต่อไปคือการหาเหตุแห่งความทุกข์และละเหตุนั้นเสีย

(๓) นิโรธ คือความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา เป็นภาวะที่สุขสงบ ไม่เป็นทุกข์ ไม่บีบคั้น ไม่ปั่นป่วนวุ่นวาย เป็นสภาวะของจิตใจที่สงบอันเป็นผลมาจากเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดขึ้นในวงจรปฏิจลสมุปบาท และดับที่เหตุแห่งทุกข์นั้นๆ ด้วยความมีสติระลึกรู้ในทุกขณะ

(๔) มรรค คือวิธีการที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา กล่าวคือ เมื่อรู้ทั้งปัญหา ทั้งสาเหตุแห่งปัญหา ทั้งจุดหมายที่เป็นภาวะหมดสิ้นปัญหา ก็ถึงเวลาที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ซึ่งการที่พระพุทธเจ้าจัดนิโรธไว้ก่อนมรรคก็เนื่องด้วยเหตุผลให้ผู้ฟังเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่จุดหมายก่อน จนเกิดความสนใจ มีกำลังใจ และยินดีที่จะเรียนรู้วิธีปฏิบัติและลงมือปฏิบัติต่อไป

ดังนั้น หน้าที่ของบุคคลที่จะต้องกระทำต่ออริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัย เป็นสิ่งที่ควรละหรือกำจัด นิโรธ เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้งหรือควรบรรลุ และมรรค เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการหรือปฏิบัติ^๑

สรุปอริยสัจ ๔ ถือว่าเป็นภูมิปัญญาทางโลกุตระธรรมที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาทางโลกียธรรม แก่มวลมนุษยชาติที่ล้วนได้รับอรรถประโยชน์จากการประพฤติธรรมตามสมควรของแต่ละบุคคลนั้น ด้วยพระมหากรุณาคุณในการโปรดเวไนยสัตว์ การสอนธรรม การแสดงธรรม การเผยแผ่ธรรม หรือการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น

๒) เกิดจากการประพฤติปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัท

พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งบุคคลผู้ตื่นจากหลับ เป็นผู้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และเป็นผู้แจ่มใสมีความสงบเย็น กล่าวคือตื่นจากอำนาจความหลงของอวิชชาที่ทำให้ไม่รู้ไม่เห็นตามที่เป็นอย่างจริง การปฏิบัติตน

^๑ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ: มัชฌิมธรรมเทศนา/มัชฌิมปาฏิภทา หรือ ภูมิธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต, หน้า ๙๐๔-๙๐๕.

ให้เป็นผู้ตื่นจากหลับ คือความโง่ ความหลง มาเป็นผู้รู้ เป็นผู้มีความแจ่มใสสดชื่นเป็นสุขเพราะอำนาจ ความรู้นั้นจึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและสมบูรณ์^๑

พระพุทธศาสนานั้นเกิดแต่พระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเปรียบได้ดังรับฟัง พระสุรเสียงตรัสสอน ซึ่งจักเกิดประโยชน์ได้จริงก็ต่อเมื่อปฏิบัติตามจริง การรู้จักพระพุทธศาสนานั้น ขึ้นต้น รู้จักด้วยการเรียน คือการฟัง การอ่านพระพุทธศาสนา ขั้นที่สอง รู้จักพระพุทธศาสนาที่ตนเอง ด้วยการที่ได้พิจารณาพระพุทธศาสนาที่ฟังหรือที่อ่านนั้น แล้วน้อมนำ (โอปนยโก) เข้ามาดูที่ตนเองและ ปฏิบัติพระพุทธศาสนาขึ้นที่ตนเอง ขั้นที่สาม รู้จักพระพุทธศาสนาด้วยผลของการปฏิบัติที่ได้รับโดย ลำดับจนถึงความรู้ความเห็นที่บังเกิดขึ้นแจ่มแจ้งในธรรมอันเป็นเหตุชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาดจาก เครื่องเศร้าหมองอกุศลบาปทั้งหลาย (ปัจจตต)^๒

พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เป็นคำสั่งสอนเรื่องชีวิตโดยตรง ศูนย์รวม คำสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนาก็คืออริยสัจ ๔ และใจความทั้งหมดของอริยสัจ ๔ คือเรื่องทุกข์ หรือเรื่องของชีวิต ใจความสำคัญของอริยสัจ ๔ โดยสรุปคือ สอนให้รู้เรื่องชีวิต พร้อมทั้งวิธีแก้ไขทุกข์ หรือปัญหาของชีวิตนั่นเอง การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการศึกษาเรื่องชีวิตและการบริหารชีวิต ให้เป็นสุข ขอเพียงเรารู้จักเลือกเอาคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาใช้กับกิจกรรมของชีวิตให้เหมาะสม แก่การณ์ เราจักจะได้รับประโยชน์สุขจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธศาสนาไม่ว่ารูปแบบใดจึงเท่ากับช่วยให้คนได้รู้จักชีวิต รู้จักตนเอง และรู้จักบริหารตนเอง ให้มี สุขตามควรแก่สภาวะความสามารถ^๓ ซึ่งการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน หรือพุทธบริษัท ๔ ล้วนอิง อาศัยภูมิปัญญาขององค์พระศาสดา และพุทธสาวกที่สืบทอดถ่ายทอดและปรับปรุงยุคต่อผสมผสานให้ เข้ากับบริบทของภูมิสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น ของชุมชน และสังคมนั้นทั้งสิ้น

๓) เกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม

ชีวิตที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึงชีวิตมนุษย์ ซึ่งความสมบูรณ์ของชีวิต มนุษย์นั้นมีเกณฑ์ชีวิตสำคัญ ๓ ประการคือ มีความดี มีความเก่ง และมีความสุข กล่าวคือมีความดี เพราะเป็นคนที่ใช้คุณธรรมมาดำเนินชีวิตหรือดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม มีความเก่งเพราะเป็นคนที่สามารถ พัฒนาตนเองเป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตทั้งต่อตน และบุคคลอื่น และมีความสุขเพราะเป็นคนที่มีความเห็นถูกต้อง เห็นคุณค่าภายในตน ไม่เบียดเบียน ตนและคนอื่น มีวิถีชีวิตที่อยู่เย็นด้วยศีลและเป็นสุขด้วยธรรม จนเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของตน และบุคคลอื่นว่า สรรพสิ่งล้วนมีข้อบกพร่องอันเป็นจุดกำเนิดและมีความสมบูรณ์แบบอันเป็นจุดหมาย ของตนๆ ตามหลักความจริง ความดี และความงาม ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ทั้งสิ้น พุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติไทย ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่ใช้พุทธศักราชอย่างเป็นทางการมา ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๕๖ พุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อชนชาติไทยจนถือได้ว่า

^๑ พุทธศาสนิกฯ, ความทุกข์และความดับทุกข์, (กรุงเทพมหานคร : ไพลิน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘-๑๙.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), รู้จักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า คำปรารภ และ หน้า ๑.

^๓ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก(เจริญ สุวฑฺฒโน), ชีวิตลิขิตได้, (กรุงเทพมหานคร : ซอฟเวสต์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า คำนำ.

พุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม^๑ เมื่อพระพุทธศาสนามีความสำคัญเช่นนี้ พุทธศาสนาจึงมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสังคมด้วย ในการรังสรรค์ให้เกิดสรรพคุณธรรมและนามธรรมอันทรงคุณค่าต่อบ้านเมือง เช่น พระไตรปิฎกและวรรณคดีต่างๆ ทางศาสนา พิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน มรดกทางโบราณสถานและศิลปกรรม ธรรมเนียมปฏิบัติทั้งสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน วัดและสถาบันสงฆ์ ภูมิปัญญาของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นไปเพื่อโลกียะและโลกุตตระ ภูมิปัญญาของฆราวาส โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นไปเพื่อการพึ่งพาตนเอง ความสมณะ และการยังประโยชน์ไม่เพียงแต่ตนเองเท่านั้น หากเพื่อสันติสุขของสังคม โดยภูมิปัญญาเหล่านี้มีรากฐานจากพุทธธรรม^๒

๒.๓.๕ ลักษณะของภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา หรือความรู้ ความเชื่อ ศักยภาพ คำสอนที่อิงอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาในสังคมนั้น มีมาช้านานแล้วและน่าจะมิได้อยู่ใต้อายุไล่เลี่ยกับระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่นในบ้านเมืองของเรา โดยแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ได้แก่ ๑) ภูมิปัญญาส่วนโลกียะ หรือภูมิปัญญาที่เป็นเรื่องทางโลก และ ๒) ภูมิปัญญาส่วนโลกุตตระ หรือภูมิปัญญาที่พ้นวิสัยของโลก หรือภูมิปัญญาที่ช่วยให้พ้นโลก^๓ ซึ่งภูมิปัญญาทั้งสองส่วนนี้แม้จะเป็นคนละระดับและแบ่งแยกจากกันได้ แต่ก็มี ความเชื่อมโยงกัน ซึ่งกล่าวโดยสังเขปได้ ดังนี้

๑) ภูมิปัญญาส่วนโลกียะ ภูมิปัญญาประเภทนี้ มักจะถูกรังสรรค์ขึ้นโดยฆราวาสที่เป็นปัจเจกชนโดยกลุ่มชน ชุมชน หรือท้องถิ่น และโดยรัฐในรูปของสิ่งต่อไปนี้ เช่น กฎหมาย หลักทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง จารีตประเพณีของชุมชน วรรณกรรมทางโลกและทางศาสนาที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ เช่นคำสอน นิทาน เพลงกล่อมเด็ก ความรู้ในงานกสิกรรม การแพทย์พื้นบ้าน ความรู้เกี่ยวกับการผลิต การตลาด หัตถกรรม งานช่าง งานสถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ เป็นต้น มักพบได้ในสังคมส่วนใหญ่ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นไปเพื่อประโยชน์ของปัจเจกชน หรือคนส่วนน้อย

๒) ภูมิปัญญาส่วนโลกุตตระ ภูมิปัญญาประเภทนี้ อาจกล่าวได้ว่า เกือบทั้งหมดถูกรังสรรค์ขึ้นมาจากภูมิธรรมในทางปริยัติและปัญญาญาณจากการภาวนาของพระภิกษุสงฆ์ ทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระในบริบทของสถาบันสงฆ์ ซึ่งตามปกติวิสัยปุถุชนจะเข้าถึงได้ยาก เช่นวรรณกรรมทางพุทธศาสนา คำอธิบายพระไตรปิฎก คัมภีร์ อรรถกถาต่างๆ อูบายวิธีในการปฏิบัติสมาธิ ฯลฯ เป็นต้น

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาสองประเภทนี้ ต่างก็เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อการทำความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถ่องแท้ เห็นโลกและชีวิตอย่างถูกต้องเป็นจริงโดยไม่มีอวิชชาบดบัง ภูมิปัญญาในระดับโลกียธรรมที่มีอยู่ในตัวบุคคลและบริบทของชุมชนท้องถิ่น จึงสามารถก้าวไปสู่ภูมิปัญญา

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (หมวดพุทธศาสตร์)*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒, ๑๖-๑๗, ๔๙, ๖๕, ๗๐.

^๒ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ, “การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์ รตนญาโน”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๓ อ่างแก้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (หมวดพุทธศาสตร์)*, หน้า ๒๖๑.

ระดับโลกุตตรธรรมได้ หากภูมิปัญญาทั้งสองส่วนนี้ได้รับการพัฒนาให้เติบโตเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนส่วนใหญ่แล้ว ถือว่า สังคมได้สั่งสมสืบทอดมรดกวัฒนธรรมจากรากฐานทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบไป

๒.๓.๖ ขอบเขตของภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึง ขอบเขตภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาทั้งส่วนโลกียธรรมและส่วนโลกุตตรธรรมที่ครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

๑) ปรัชญาการมองโลก

พุทธศาสนามีแนวคิดที่ว่า “โลกทั้งโลก จักรวาลทั้งจักรวาล เป็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยที่เป็นองค์รวมทั้งสิ้น สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น ดังนั้นความจริงในระดับภววิทยา โลกก็คือสนามแห่งความเกี่ยวพันกันที่ทุกสิ่งล้วนมีผลเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน เป็นเพื่อนเกิด เพื่อนเจ็บ และเพื่อนตาย “ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ก็ย่อมเป็นไปตามและมีผลตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย”^๑

พุทธธรรมเป็นระบบความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง อันเนื่องมาจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ การประกาศสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ของพระตถาคตนั้นเป็นการประกาศศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สามารถจะหยั่งรู้สัจธรรม หรือสภาพความจริงของธรรมชาติทั้งหมดทั้งสิ้นโดยตรงได้ โดยไม่ใช้ระบบการคาดคะเนเหมือนกับวิทยาศาสตร์ พระพุทธองค์ทรงประกาศว่า “ตถาคตรู้” ไม่ใช่ “ตถาคตคาดคะเน” ว่าสิ่งใดเป็นอย่างไร หลักธรรมที่ทรงประกาศนั้นทำทนายให้บุคคลนำไปพิจารณาพิสูจน์ ทดสอบด้วยประสบการณ์ชีวิตของตนเอง การแสวงหาสัจธรรมทางพุทธศาสนาคือการพัฒนาศักยภาพภายในเพื่อให้เกิดปัญญาในระดับที่รู้ทันการปรุงแต่งโลกมายาแห่งสมมติบัญญัติ และประจักษ์สภาพตามเป็นจริงซึ่งสรรพสิ่งปรากฏเป็นขณะแห่งอุบัติการณ์พันรอบกาลอวกาศเมื่อจิตกับสิ่งที่จิตรู้ยังไม่แปลกแยกจากกัน ในลักษณะนี้ความรู้ทางพุทธศาสนาจึงมีความสมบูรณ์และมีวิธีการบรรลุถึงที่แตกต่างจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์^๒

ปัญญาที่ได้จากการตรัสรู้ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัพพัญญูคือรอบรู้สรรพสิ่งซึ่งเป็นความจริงในธรรมชาติ พระองค์ทรงนำสัจธรรมความจริงที่ค้นพบมาประกาศเปิดเผยเพียงบางส่วนเท่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนทุกเรื่องที่พระองค์ตรัสรู้ แต่สอนเฉพาะเรื่องที่สำคัญและจำเป็นต่อการดับทุกข์ของสาวก พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า เรื่องที่พระองค์ตรัสรู้มีมากมายมหาศาลเหมือนกับใบไม้ในป่าทั้งป่า แต่เรื่องที่ทรงนำมาสั่งสอนมีน้อยนิดเหมือนใบไม้ในกำมือหนึ่ง เราจึงเรียกเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาสั่งสอนว่า ธรรมกำมือเดียว ธรรมที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนไว้นั้นย่อมรวมถึงสัจธรรมความจริงในธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ประกาศเปิดเผยต่อมานั่นเอง ข้อนี้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า

“อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคตานํ อนุปาทา วา” เป็นต้น แปลความว่า
“ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเจ้าทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ธาตุนี้คือ ธรรมฐิติ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๒.

^๒ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๐-๑๕๕.

(ความดำรงอยู่ตามธรรมชาติ) ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติ) อิทัปปัจจยตา (ภาวะที่สรรพสิ่งเกิดดับตามเหตุตามปัจจัย) ก็ยังมีอยู่ พระตถาคตเจ้าย่อมตรัสรู้ทั่วถึงซึ่งธาตุอันนั้นแล้วบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่าย”^๑

จากพุทธพจน์นี้ ชี้ให้เห็นว่า สัจธรรมความจริงมีอยู่ตลอดเวลา เพียงรอเวลาให้นักศาสนาหรือนักวิทยาศาสตร์ได้มาค้นพบ แม้พระพุทธศาสนาได้ค้นพบสัจธรรมความจริงในธรรมชาติแล้ว พระพุทธศาสนาก็ไม่มีการผูกขาดสัจธรรมความจริงนั้นว่ามีเฉพาะในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธสามารถยอมรับความจริงในธรรมชาติที่นักวิทยาศาสตร์ต่างทยอยกันค้นพบภายหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein-ปีพ.ศ.๒๔๒๒-๒๔๙๘) ผู้ที่คนทั่วไปถือว่าเป็นตัวแทนของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีความเห็นว่า “หน้าที่ของวิทยาศาสตร์คือการแสวงหาความจริงว่าอะไรเป็นอะไร แต่หน้าที่ของศาสนาคือการแสวงหาคุณค่าว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด ศาสนาเป็นเรื่องของศีลธรรมที่พยายามหาคำตอบว่า มนุษย์ควรดำรงชีวิตอย่างไรจึงจะมีค่าควรแก่ความเป็นมนุษย์ในจักรวาลนี้ วิทยาศาสตร์ควรมุ่งแสวงหาและพิสูจน์ความจริง ส่วนศาสนาควรมุ่งแสวงหาความดีและศึกษาเรื่องศีลธรรม” (For science can only ascertain what is, but not what should be Religion, on the other hand, deals only with evaluations of human thought and action)

เมื่อไอน์สไตน์เข้าถึงสัจธรรมความจริงแห่งทฤษฎีสัมพัทธ์แล้วเขาจึงมองโลกและจักรวาลนี้เป็นองค์รวม แม้แต่ศาสนาที่เขายอมรับก็ต้องเป็นศาสนาที่สอนแบบองค์รวมซึ่งเขาเรียกว่าศาสนาครอบจักรวาล (Cosmic religion) ดังคำกล่าวที่ว่า

“ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาครอบจักรวาล ศาสนานั้นควรไปพ้นเรื่องพระเจ้าที่มีตัวตน และไม่มีคำสอนที่ยึดติดคัมภีร์และเทววิทยา” “ถ้าจะมีศาสนาใดศาสนาหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ศาสนานั้นก็คือพระพุทธศาสนา”

(The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology, If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism)^๒

โลกปัจจุบันยอมรับว่าวิทยาศาสตร์เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญและน่าเชื่อถือในเรื่องโลกและชีวิต ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นผลงานร่วมและมรดกตกทอดทางปัญญาของผู้คนจำนวนมากที่สืบทอดประเพณีการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติโดยสังเกตการณ์และการทดลอง มีวิธีการพิเศษเฉพาะในการรวบรวมข้อมูลมาจำแนกประเภทและทำการวิเคราะห์เพื่อหาหลักเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ซึ่งเชื่อว่ามีโยงใยแห่งเหตุปัจจัยและถือว่าเป็นกฎธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์จะคาดคะเนถึงลักษณะความสัมพันธ์เหล่านี้โดยระเบียบวิธีการเท่าที่สติปัญญาของ

^๑ อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๗๖/๓๒๒.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), *วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*, สรุปรียบเรียงจากปาฐกถาในการสัมมนาพุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒.

มนุษย์จะคิดค้นมาใช้ได้ และเสนอเป็นสมมติฐาน ทฤษฎี และกฎทางวิทยาศาสตร์อันเป็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นความรู้ที่อาศัยข้อมูลที่เข้าสู่ความรู้ของมนุษย์ทางอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ โดยเฉพาะที่สำคัญ คือทางจักขุทวารที่ผ่านกระบวนการปรุงแต่งของจิตแล้ว ข้อมูลของวิทยาศาสตร์จึงเป็นบัญญัติสมมติที่จิตสร้างขึ้นจากการกระตุ้นของธรรมชาติแท้จริงภายนอกย่อมมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับประสบการณ์ใหม่ได้เสมอเมื่อเป็นเช่นนี้การนำข้อมูลเช่นนั้นไปวิเคราะห์คาดคะเนอย่างไรก็ยังไม่นำไปสู่ความรู้แท้หรือสัจธรรมได้ นอกจากจะเป็นความรู้เรื่องโลกอันเป็นเพียงเงาของความจริงเท่านั้น แต่ก็มีประโยชน์เมื่อนำไปประยุกต์เป็นเทคโนโลยีอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตโดยชอบธรรม แต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีข้อจำกัดในขอบเขตด้านนามธรรมคือเรื่องของจิตใจซึ่งเป็นธรรมชาติเช่นเดียวกับโลกแห่งสารวัตรหรือรูปธรรม ดังนั้น เมื่อนำหลักวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์มนุษย์โดยละเอียดแล้วจะหาองค์ประกอบที่มีลักษณะที่เรียกว่า ตัวตนหรืออัตตาไม่ได้เลย เรื่องของชีวิตจิตใจจึงผิวดินไม่เพียงพอที่จะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ชี้นำทางชีวิตและสังคมได้^๑

๒) เป้าหมายชีวิต

คำถามที่ว่า “เราเกิดมาทำไม” เป็นคำถามที่ต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาเพื่อหาคำตอบ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แปลความว่า “ตัณหายังคนให้เกิด” และว่า “โลกคือหมู่มั่ว ย่อมเป็นไปตามกรรม” ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า “เราเกิดมาด้วยตัณหา (ความอยากและกรรม) เพื่อสนองตัณหาและกรรมของตนเอง” ตัณหาและกรรมจึงเป็นตัวอำนาจหรือผู้สร้างให้เกิดมา ใครเล่าเป็นผู้สร้างตัวอำนาจนี้ตอบได้ว่าคือตนเอง เพราะตนเองเป็นผู้อยากเองและเป็นผู้ทำกรรมเอง ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าตนเองนี้แหละเป็นผู้สร้างตนเองให้เกิดมา “เราเกิดมาเพื่อทำความดี เราเกิดมาเพื่อเพิ่มพูนปัญญาคือความรู้ ความฉลาด” การสำนึกเข้าใจตนเองไว้ดังนี้ย่อมมีประโยชน์ไม่มีโทษเพราะจะทำให้ชวนชวยทำความดี และศึกษาเพิ่มความรู้ของตนอยู่เสมอ^๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) มีพระนิพนธ์เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์สรุปสาระสำคัญได้ว่า “ชีวิตนี้น้อยนัก แต่ชีวิตนี้สำคัญนัก” กล่าวคือ

“.....ชีวิตนี้น้อยนักคือชีวิตในภพภูมินี้ในชาตินี้้น้อยกว่าชีวิตที่ผ่านมาแล้วในอดีตชาติมากมายอย่างไม่อาจประมาณได้ถูกถ้วน ผู้มีปัญญาเมื่อนึกถึงความจริงนี้ย่อมไม่ประมาท ย่อมเห็นภัยที่จะตามมาเป็นภัยที่จักเกิดแต่กรรมทั้งหลายที่ได้ประกอบกระทำไว้ด้วยตนเองในอดีตชาติที่มากมายพันประมาณ ผู้มีปัญญาย่อมพยายามหนีให้พ้น หนีให้กรรมไม่ติดตามไม่ทัน หรือไม่ก็พยายามสร้างกำลังที่จะเอาชนะความแรงของกรรมไม่ดีให้ได้ เพื่อไม่ได้รับผลของกรรมไม่ดี ที่อาจร้ายแรงทำความชอกช้ำให้แก่ชีวิตได้เป็นอันมาก ชีวิตนี้แม้้น้อยนัก แต่ก็เป็นความสำคัญนัก สำคัญยิ่งกว่าชีวิตในอดีตและชีวิตในอนาคต ที่ว่าชีวิตในชาติปัจจุบันนี้สำคัญ ก็เพราะในชีวิตนี้เราสามารถหนีกรรมไม่ดีที่ทำไว้ในอดีตได้และสามารถเตรียมสร้างชีวิตในอนาคตให้ดีเลิศเพียงใดก็ได้หรือตกต่ำเพียงใดก็ได้ ชีวิตในอดีตล่วงเลยแล้วทำ

^๑ ระเบียบวาระที่ ๑๖๖ ใน พระราชพิธี (ประยูร ปยุตฺโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖-๑๐.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), ชีวิตลิขิตได้, (กรุงเทพมหานคร : ซอฟต์แวร์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘-๑๒.

อะไรไม่ได้อีกต่อไปแล้ว ชีวิตในอนาคตก็ยังไม่ถึงยังทำอะไรไม่ได้ เช่นนี้จึงกล่าวว่า ชีวิตนี้สำคัญนัก พึงใช้ชีวิตนี้ให้เป็นประโยชน์ให้สมกับความสำคัญของชีวิตนี้”^๑

๓) ปรัชญาการดำเนินชีวิต

การอุปถัมภ์ของพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการเริ่มต้นของการประกาศศักยภาพของความเป็นมนุษย์เพื่อให้ชาวโลกได้รู้ว่า มนุษยภาวะหรือความเป็นมนุษย์เท่านั้น ที่จะสามารถพัฒนาตนจนเป็นพระพุทธเจ้าได้ ไม่มีในเพศ ภาวะอื่นๆ และมนุษย์ผู้ที่จะพัฒนาตนจนถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่มีกำลังความสามารถแห่งสติปัญญาและความเพียรพยายาม เพราะไม่มีใครผู้ใดจะสามารถมากำหนดชี้ชะตา ตลบันดาล หรือใช้อิทธิพลบีบบังคับให้มนุษย์คนใดคนหนึ่งให้กลายเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งพระองค์ลงมือทดลองค้นคว้าด้วยประสบการณ์ตรงด้วยตนเองทุกวิธีและวิถีทางที่จะบรรลุถึงความดับทุกข์ที่มีอยู่ประจำในร่างกายและจิตใจของมวลมนุษยชาติมาช้านาน ไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยศักยภาพทางสมองที่ฉลาดสูงส่ง ทรงมีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง ทรงอดทนและความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด จึงส่งผลให้พระองค์ทรงเป็นมนุษย์คนแรกที่ประสบความสำเร็จด้วยการตรัสรู้ความจริงของสิ่งมีชีวิต ครอบคลุมถึงสรรพสิ่งที่ไม่มีชีวิต ด้วยการรู้ร้อยสัจ ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ถึงศักยภาพของพระพุทธเจ้า^๒ โดยสรุปความได้ใจความสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

(๑) พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบ โดยเตือนใจให้ระลึกว่า เราเป็นมนุษย์คนหนึ่ง พระองค์ก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง เราจึงมีศักยภาพที่จะฝึกให้ประเสริฐอย่างพระพุทธเจ้าได้ พระองค์เป็นผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด ตรัสรู้สัจธรรม มีพระคุณสมบัติสมบูรณ์ทุกประการเพราะได้ทรงฝึก เป็นที่พึ่งของชาวโลก พอระลึกได้อย่างนี้ก็เกิดศรัทธาที่เรียกว่า ตถาคตโพรหัสธา คือเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความหมายต่อไปอีกว่า เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธะ เพราะฉะนั้น การที่ถือเอาพระพุทธเจ้าเป็นสรณะนั้น ความหมายอยู่ที่ว่า ถ้าเราฝึกตนจริงจังให้ถึงที่สุด เราก็จะเป็นอย่างพระองค์ได้ เรามีศักยภาพที่จะฝึกให้เป็นอย่างพระพุทธเจ้าได้

(๒) เมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นแม่แบบแล้ว ก็คิดจะฝึกศึกษาพัฒนาตน ต้องรู้หลักความจริงของกฎธรรมชาติคือ ธรรมะ และต้องปฏิบัติตามธรรมะนั้น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงเป็นจุดเริ่มต้นนำเราเข้าไปสู่ธรรมะ คือตัวความจริงของธรรมชาติที่มนุษย์ต้องรู้และนำมาใช้ปฏิบัติ

(๓) การจะรู้ธรรมและปฏิบัติตามธรรมให้เป็นอย่างพระพุทธเจ้านั้น ปัจจุบันไม่จำเป็นต้องฝึกถึงขนาดนั้น เพราะเรามีพระพุทธเจ้าที่ทรงรู้ธรรม รู้ทางและบอกวิธีไว้ให้แล้ว เราก็ฟังคำสอนจากพระองค์และปฏิบัติตาม แม้พระองค์ปรินิพพานแล้ว เราก็ฟังคำสอนของพระองค์จากพระสงฆ์ที่รักษาสืบต่อคำสอนของพระองค์ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นชุมชนที่จัดตั้งไว้ที่เรียกว่า “สังฆะ” ในชุมชนแห่งสังฆะนอกจากมีผู้ได้ฟัง ได้รู้ ได้ฝึกปฏิบัติธรรมมาก่อน เช่น ครู อาจารย์ ที่จะเป็นกัลยาณมิตรช่วยแนะฝึกสอนเราแล้ว ระบบความเป็นอยู่ วิถีชีวิต การสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชุมชน การจัดสรรสิ่งแวดล้อม

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **แสงส่องใจ (ชีวิตนี้สำคัญนัก)**, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์ พรินตติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖-๔๔.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕), หน้า ๙๒-๙๖.

บรรยากาศของชุมชน ทุกอย่างช่วยเกื้อหนุนให้เราฝึกตน ก้าวไปในการรู้และปฏิบัติธรรมได้อย่างดีที่สุด เมื่อเราก้าวหน้าไปแล้ว ก็ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรเกื้อหนุนผู้อื่นต่อไป

เพราะฉะนั้น หลักพระรัตนตรัย คือหลักอุดมคติที่เป็นจุดหมาย เป็นอุดมการณ์ เป็นหลักสำหรับชาวพุทธ ซึ่งต้องถือว่า ๑) เตือนใจระลึกถึงศักยภาพของตัวเองและปฏิบัติหน้าที่การพัฒนาตนเองให้เป็นอย่างพุทธะ ๒) เตือนใจระลึกว่าการพัฒนาตนให้สำเร็จ ต้องรู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักความจริงของกฎธรรมชาติคือธรรมะ และ ๓) เตือนใจระลึกว่าเราแต่ละคนจะรวมอาศัย ร่วมสร้างสังคมอุดมคติ ด้วยการเป็นกัลยาณมิตรและเจริญอกงามขึ้นในชุมชนแห่งอารยชนหรืออริยบุคคล ที่เรียกว่า สังฆะ เพราะหลักพระรัตนตรัยทั้ง ๓ หลักจะเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

พุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวว่า “อุปปกณฺธิจิ ชีวิตมาหุธีรา” “ด้วยชีวิตนี้น้อยนัก แต่เป็นชีวิตที่สำคัญนัก” การมีชีวิตที่สมบูรณ์ของมนุษย์นั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางให้รอดพ้นจากอุปสรรคอันตรายสามารถดำเนินชีวิตถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างปลอดภัยมีคุณค่าสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การดำเนินชีวิตตามปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของมนุษย์

สัจธรรมที่มนุษย์แสวงหามี ๓ อย่าง คือ ความจริง (Truth) ความดี (Good) และความงาม (Beauty) พระพุทธศาสนาแสวงหาความจริงและนำเสนอความจริงโดยไม่ผูกขาดความจริงว่า มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมเป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม วิถีชีวิตที่ดีต้องมีปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อนโธ ยถา โขติมธิภูรุเหยย คนไม่มีปัญญาที่เหมือนคนตาบอดที่เหยียบไปได้แม้บนไฟที่ส่องทาง” สอดคล้องกับ โสเครตีส นักปรัชญาชาวกรีก กล่าวไว้ทำนองเดียวกันว่า “ชีวิตที่ไม่ใช้ปัญญาตรวจสอบตนเองไม่มีค่าควรแก่การดำรงชีวิต (An unexamined life is not worth living)” ชาวพุทธเปรียบเทียบคนที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เหมือนคนที่มิดวงตาสองข้าง (ทวิจักขุ) ดวงตาข้างหนึ่งคือความรู้ด้านศาสนา ส่วนดวงตาอีกข้างหนึ่งคือความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และความรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ คนที่มีความรู้ทั้งสองด้านเช่นนี้จัดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๑)}

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้เปรียบเทียบวิถีชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ว่า เหมือนการไถนาด้วยควายสองตัว คนสมัยโบราณเวลาไถนาจะเทียมควายสองตัวเข้าคู่กันคือเทียมควายแก่คู่กับควายหนุ่ม ควายแก่ไม่ค่อยมีแรงแต่รู้คำสั่งเจ้าของเป็นอย่างดี ควายหนุ่มมีแรงลากไถแต่ไม่รู้คำสั่งเจ้าของ เมื่อเทียมคู่กันแล้วควายแก่ฟังคำสั่งเจ้าของแล้วเบียดควายหนุ่มให้เดินไปตามคำสั่งนั้น ภาระในการออกแรงลากไถเป็นของควายหนุ่มซึ่งเดินและหยุดตามควายแก่ การไถนาสำเร็จได้เพราะเทียมควายสองตัว ควายหนุ่มเป็นตัวแรงลากไถ ควายแก่เป็นตัวที่รู้คอยกำหนดให้เลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวา ชีวิตที่ดีก็เหมือนการไถนาด้วยควายสองตัว ความรู้ในการประกอบอาชีพเป็นเหมือนควายหนุ่มตัวแรง ส่วนความรู้ว่าอะไรควร ไม่ควรเป็นเหมือนควายแก่ตัวรู้^{๒)}

^{๑)} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), สรุปรียบเรียงจากปาฐกถาธรรมเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง “พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์สร้างสรรค์วัฒนธรรมแห่งปัญญา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, หน้า ๑๙ <<http://www.Google.com>>, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒)} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่, สรุปรียบเรียงจากปาฐกถา ในการสัมมนาพุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๓ หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒.

ศาสตร์ทั้งหลาย สอนให้คนมีความรู้ในการประกอบอาชีพ ส่วนศาสนาสอนให้คนรู้ว่าอะไรควรไม่ควร ศาสตร์สอนคนให้เป็นคนเก่ง ศาสนาสอนคนให้เป็นคนดี ถ้าทั้งศาสตร์และศาสนาร่วมมือกันในการจัดการศึกษา สังคมจะได้คนที่ทั้งเก่งและทั้งดี การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ต้องมีทั้งตัวรู้และตัวแรง ตัวรู้คือความรู้ด้านศาสนาและจริยธรรม ส่วนตัวแรงคือความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม^๑ เมื่อพิจารณาชีวิตตามมุมมองของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า ชีวิตสามารถลิขิตได้ด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันต่อความจริงของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสิ้นไปนั่นเอง

ฉะนั้น คนทุกคนจึงมีศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ มนุษย์มีศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ที่ดีต้องประกอบด้วยอิสรภาพ มนุษย์ควรมีปัญญา คือเข้าถึงความจริงทั้งหมดว่า สรรพสิ่งที่ทั้งหลายรวมทั้งตัวเราเอง ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ปลดปล่อยตัวเองจากการถูกกักขังในความคับแคบของตัวเอง ไปสู่ธรรมชาติของความเป็นจริงอันไม่มีขอบเขต การบรรลุความจริงในความเป็นทั้งหมดจะทำให้บรรลุความงาม บรรลุมิตรภาพอันไพศาล บรรลุอิสรภาพ และความสุขอันประณีตเพื่อชีวิตที่เจริญและการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ^๒

๔) ค่านิยมและแนวทางปฏิบัติ

พระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่พาตัวใจกลับบ้าน (Bring Your Mental Self Back Home)^๓ สู่ความเป็น “พุทธะ” ผ่านพุทธวิธีน่านับการมีเป้าหมายปลายทางของชีวิต ในเบื้องต้นคือการเห็นทุกข์โดยไม่เป็นทุกข์ การล่วงพ้นจากทุกข์ และการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงตามมรรควิถีโดยใช้ศักยภาพความเป็นมนุษย์ให้เกิดคุณค่าและประโยชน์อย่างสูงสุด ธรรมะ คือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์เพื่อควมมีชีวิตอยู่อย่างผาสุกทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมหรือทั้งโลก ให้สัมผัสโลกในลักษณะที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ตนเองโดยอาศัยธรรมะ บุคคลที่นับถือธรรมะของศาสนานั้นจะเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง และเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุและปัจจัย โลกขาดแคลนธรรมะเพราะไม่รู้จักรักรู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะอย่างถูกต้อง การรู้จักธรรม คือ การรู้ว่า อะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง จนไม่หลงใหลในสิ่งใด ผู้ประพฤติธรรมย่อมรู้สึกเป็นสุขเมื่อรู้สึกว่าได้ประพฤติธรรมหรือได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง ธรรมะช่วยให้รู้จักมีชีวิตอย่างถูกต้อง รู้จักมีสิ่งแวดล้อมชีวิตและใช้มันอย่างถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อสันติสุขส่วนบุคคลและสันติภาพของส่วนรวม ถ้าทุกคนในโลกทำได้เช่นนี้โลกก็จะงดงามน่าอยู่อาศัยเป็นโลกที่อึมเิบไปด้วยธรรมะ ทางรอดของโลกปัจจุบันคือเดินไปตามทางธรรม”^๔

^๑ เรื่องเดียวกัน, แหล่งเดียวกัน.

^๒ ประเวศ วะสี, ธรรมชาติของสรรพสิ่งการเข้าถึงความจริงทั้งหมด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : เอพีกราศาสตร์และพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๖๖.

^๓ ศุภวรรณ พิพัฒพรณวงศ์ กรีน, ไลน์สไตน์ถาม พระพุทธเจ้าตอบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปริมาต์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า คำนำ.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, “ปณิธาน ๓ ประการ พุทธทาสภิกขุ”, ใน หนังสือชุดลอยพุ่ม ธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปีท่านพุทธทาส เฉลิมฉลองในวาระที่องค์การยูเนสโก แห่งสหประชาชาติยกย่องให้ท่านพุทธทาส เป็นบุคคลสำคัญของโลก ประจำปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, ๒๕๔๙), หน้า คำอนุโมทนา.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น แท้จริงเป็นการค้นพบความจริงของธรรมชาติที่มีความสอดคล้อง กับความจริงของชีวิตมนุษย์และความจริงของสรรพสิ่ง ผ่านการใช้อัตภาพทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและ นามธรรมของพระองค์ที่ทรงใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาทดลอง เมื่อพบความจริงนั้นแล้วจึงได้นำมา บอก กล่าว แสดง ชี้แจงต่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพื่อให้เกิดความเข้าใจแล้วได้พัฒนาตนจน สามารถเป็นผู้มีคุณสมบัติของกาย วาจา และจิตใจ ที่สอดคล้องกับความจริงนั้น ด้วยการศึกษา และปฏิบัติตามอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา เพื่อเป็นมรรคาของชีวิตดำเนินไปสู่ ความจริง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก เป็นปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ พระองค์ทรงประกาศ "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" คือ "พระสูตรว่าด้วยการยังธรรมจักรให้เป็นไป" หรือ พระสูตรว่าด้วยการหมุนวงล้อธรรม ปฐมเทศนา "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" ว่าด้วยมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง ซึ่งเว้นที่สุด ๒ อย่างและว่าด้วยอริยสัจ ๔ อันมีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ อันทำให้พระองค์สามารถปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (ญาณคือความตรัสรู้ เองโดยชอบอันยอดเยี่ยม) โดยใจความปฐมเทศนา นี้ พอสรุปสาระสำคัญพอสังเขปได้ดังนี้^๑

ตอนที่ ๑ พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ทางที่บรรพชิต คือ นักบวชซึ่งมุ่งความหน่าย มุ่งความสิ้น ราคะ ความติด ความยินดี มุ่งความตรัสรู้ มุ่งพระนิพพาน ไม่ควรชองเสพ อันได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือ ความประกอบตนด้วยความสุขสดชื่นอยู่ในทางกาม และอัตตกิลมณานุโยค คือ ประกอบการทรมานตน ให้ลำบากเดือดร้อนเปล่า เหล่านี้เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นของต่ำทราม เป็นกิจของปุถุชน มิใช่กิจของ บรรพชิตผู้มุ่งผลแห่งที่สุด

ตอนที่ ๒ ได้ทรงแสดงธรรมะที่ได้ตรัสรู้ เมื่อละทางทั้งสองข้างต้น และมาเดินทางสายกลาง เรียกว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางที่เป็นข้อปฏิบัติอันสมควร แล้วทรงแสดงทางสาย กลาง หรือ อริยมรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ ได้แก่

(๑) สัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาอันเห็นชอบ ได้แก่ เห็นในอริยสัจ ๔

(๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ได้แก่ ดำริที่จะออกจากกาม เนกขัมมะหรือการออก บวช รักษาศีล ดำริในการไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น ดำริในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

(๓) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ได้แก่ เว้นจากวจีหุจรีต ๔ คือไม่ประพฤติชั่วทางวาจา ได้แก่ มุสาวาทา (ไม่พูดเท็จ) ปิสุณวาจา (ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้างกัน) ผรุสวาจา (ไม่พูดคำหยาบ คาย) และ สัมผัสปลลาปา (ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ)

(๔) สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ โดยประกอบการทำงานที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิด กฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเว้นจากกายหุจรีต ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต (เว้นจากการเบียดเบียนฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต) อทินนาทาน (เว้นจากการลักขโมย และฉ้อฉลคดโกงแก่งแย่งทำลายผู้อื่น) และ กามเมสุมิจฉาจาร (เว้นจากการประพฤติผิดในกาม)

^๑ วิมหา. (ไทย) ๔/๑๓-๑๗/๑๗-๒๓.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของ พระพุทธเจ้า (เล่ม ๑). (กรุงเทพมหานคร: สำนักราชเลขานุการ บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔-๑๗.

(๕) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตชอบ ได้แก่ เว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ประกอบสัมมาอาชีพ คือเว้นจากการค้าขายเครื่องประหารมนุษย์และสัตว์ เว้นจากการค้าขายมนุษย์ไปเป็นทาส เว้นจากการค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร เว้นจากการค้าขายน้ำเมา และเว้นจากการค้าขายยาพิษ

(๖) สัมมาวายามะ คือ มีความเพียรชอบ ๔ ประการ ได้แก่ เพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้น เพียรละบาปหรือความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น และ เพียรรักษากุศลหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่

(๗) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ ได้แก่ การระลึกสติปัญญา การระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม ๔ ประการคือ ๑) การพิจารณากาย ระลึกได้เมื่อรู้สึกสบายหรือไม่สบาย พิจารณาลมหายใจเข้าออก ๒) การพิจารณาเวทนา ระลึกได้เมื่อรู้สึกสุขหรือทุกข์ หรือเฉยๆ มีโรคะ โทสะ โมหะ หรือไม่ ๓) การพิจารณาจิต ระลึกได้ว่าจิตกำลังเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว รู้เท่าทันความนึกคิด และ ๔) การพิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา ระลึกได้ว่าอารมณ์อะไรกำลังผ่านเข้ามาในใจ

(๘) สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบ ระวังจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้จิตจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน หากอารมณ์อันไม่มีโทษให้จิตมีที่ยึด จะได้ไม่พრაไปหลายทาง ได้แก่ การเจริญฌานทั้ง ๔ คือ ปฐมฌาน (ฌานที่ ๑) ทุตติฌาน (ฌานที่ ๒) ตติยฌาน (ฌานที่ ๓) และจตุตถฌาน (ฌานที่ ๔)

ตอนที่ ๓ พระพุทธองค์ได้ทรงชี้แจงว่า ที่เรียกว่า ตรัสรู้ นั่นคือรู้อะไร มีลักษณะเช่นไร คือ ต้องเป็นความรู้ที่ผุดขึ้นว่า นี่เป็นทุกข์ ควรกำหนดรู้ นี่คือสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ ควรละ นี่เป็นนิโรธ ความดับทุกข์ ควรทำให้แจ้ง นี่เป็นมรรค ทางให้ถึงความดับทุกข์ ควรปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้อบรมให้มีขึ้นได้บริบูรณ์แล้ว เพราะฉะนั้น ญาณคือความตรัสรู้ที่ประกอบด้วย สัจจญาณ (คือรู้ในความจริงว่านี่เป็นเหตุแห่งความทุกข์) เป็น กิจจญาณ (คือความรู้ในกิจคือหน้าที่ที่จะปฏิบัติทำให้ดับทุกข์) เป็น กตญาณ (คือความรู้ในการทำกิจเสร็จแล้วคือรู้แจ้งแห่งมรรค ดับทุกข์ได้หมดจด) เพราะฉะนั้น ในพระสูตรจึงแสดงว่า ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็น ปัญญาญาณ คือความหยั่งรู้ ที่มีวนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ คือต้องรู้ในอริยสัจ ๔ นั้นโดยเป็นสัจจญาณ โดยเป็นกิจจญาณ โดยเป็นกตญาณ ๓ คุณ ๔ ก็เป็น ๑๒ มีอาการ ๑๒ เป็นความรู้ที่วนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ ดังกล่าวนี้นี้ จึงเรียกว่า เป็นความตรัสรู้ จึงเรียกว่าเป็น พุทธะ คือเป็นผู้ตรัสรู้ ถ้าจะเรียกปัญญาของพระองค์ท่านก็เป็น โโพธิ์ ที่แปลว่าความตรัสรู้ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้ อริยสัจ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. ทุกขอริยสัจ ๒. ทุกขสมุทยอริยสัจ ๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ ๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ ทุกขอริยสัจ เป็นอย่างไรคือ ควรกล่าวได้ว่า ทุกขอริยสัจนั้น ได้แก่ อุปาทานชั้น ๕ ประการ อุปาทานชั้น ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. รูปอุปาทานชั้น ๕. วิญญาณอุปาทานชั้นนี้เรียกว่า “ทุกขอริยสัจ” ทุกขสมุทยอริยสัจ เป็นอย่างไรคือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพลิดเพลิดและความกำหนดมีปกติให้เพลิดเพลิดในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้ เรียกว่า “ทุกขสมุทยอริยสัจ” ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นอย่างไร คือ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา นี้เรียกว่า “ทุกขนิโรธอริยสัจ” ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นอย่างไร คืออริยมรรคมี

องค์ ๘ นี้แล ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า “ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาอริยสัจ” ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้ เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลาย พึงทำความเพียรเพื่อ “รู้ชัดตามความเป็นจริง” ว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา...”^๑

๕) การพัฒนาชีวิตของมนุษย์

การพัฒนาบนพื้นฐานพุทธธรรมมองโลกเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งและโลก สังคมก็คือสนามแห่งชีวิต เป็นพลวัตมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในลักษณะวิวัฒนาการ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นสองทางคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนลึกของมนุษย์หรือจิตสำนึกซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคม และการจัดองค์กรสังคม ซึ่งการจัดระบบ เศรษฐกิจสังคมและการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับจิตสำนึกของมนุษย์ ศีลธรรม จริยธรรม^๒

มนุษย์ไม่สามารถมีเสรีภาพได้ท่ามกลางสนามแห่งความเกี่ยวพันนี้ เว้นแต่ว่ามนุษย์จะมี อิสรภาพภายใน พระพุทธศาสนาจึงกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาคำตอบว่า “เราคือใคร” ในสิ่งแวดล้อม หรือระบบเช่นนี้ เรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร เราต้องการมีวิถีชีวิตและการดำรงอยู่แบบไหน จิตสำนึกที่ตื่น ขึ้นของเราอย่าปล่อยให้หายสาบสูญจากไซตรอนที่พันนาการเหล่านี้ ด้วยค่านิยมของชาวพุทธคือการ พัฒนาเพื่อธรรม เพื่อสันติภาพ สันติสุข บนพื้นฐานความเข้าใจในสังขธรรมของธรรมชาติ^๓ และเข้าใจความจริงว่า มนุษย์มีหลายมิติ ไม่สามารถบังคับคนให้เป็นแบบเดียวกันได้ หรืออยู่ในระดับเดียวกัน ได้ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน ต้องยอมรับเขาตามที่เขาเป็น และยอมรับความต้องการที่ต่างกัน มีการพัฒนา มนุษย์ให้ประสานกลมกลืนสัมพันธ์และสัมพันธ์กันไปโดยตลอด^๔

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่าเป้าหมายการพัฒนาของพระพุทธศาสนา คือการ ปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความ สุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ดังนี้

(๑) **การพัฒนากาย** หมายถึง มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทาง ธรรมชาติและสังคมที่ดี

(๒) **การพัฒนาศีล** หมายถึง มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกา ในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรร ผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

(๓) **การพัฒนาจิต** หมายถึง มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วย คุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต ดังนี้

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๓/๕๕๘.

^๒ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, **ธัมมิกเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, **ฟ้าสว่างทางการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : พระนครการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕๖.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)**, หน้า ๑๖๕.

(๓.๑) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันมีน้ำใจเพื่อแผ่โอบอ้อมอารีย์

(๓.๒) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติความพากเพียรสูงชัน มีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

(๓.๓) สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดภัยโปร่งสงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

(๔) การพัฒนาปัญญา หมายถึง มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจใน ศิลป์และศาสตร์ต่างๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทัน ธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์^๑

เกณฑ์มาตรฐานที่พระพุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนาปัญญา คือการไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น เพื่อให้ระบบตั้งอยู่อย่างปกติ และเมื่อมนุษย์มีอิสรภาพทางจิตใจมากขึ้นก็จะสามารถอยู่ ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างเกื้อกูลเอื้อประโยชน์แก่กันและทำประโยชน์ให้แก่ ระบบมากขึ้นด้วย

๖) การพัฒนาการศึกษา

การศึกษาในปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญที่ไม่ได้พัฒนาจิตสำนึกของคนแต่เป็นเพียง “สารเคมี ที่ทำลายไปไม่แห่งวัฒนธรรม” เป็นผลกระทบของระบบโรงเรียนที่สั่งตรงจากภายนอก บังคับใช้ต่อ ประชากรพื้นถิ่น จึงละเลยจุดมุ่งหมายของชีวิตคือการไม่มีทุกข์ ไม่มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และไม่มีอิสรภาพท่ามกลางโลกวัตถุ^๒ ท่านพุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นว่าสาเหตุสำคัญของปัญหาทั้งหมด นั้น เกิดจากการศึกษาที่ผิดทางที่นำไปสู่ความเป็นปรปักษ์ ความเห็นแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย เป็นตัว เขาตัวเราทำให้เกิดการต่อสู้แย่งชิง และสถานการณ์ความรุนแรงขึ้น เพราะการศึกษาสมัยใหม่ไม่ได้ สอนให้มนุษย์รู้ว่าเราเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน^๓ พระพุทธศาสนาเน้นที่มนุษย์มากกว่าที่ ระบบ เพราะแม้ระบบจะดีแต่มนุษย์ยังไม่ดีก็สามารถจะบิดเบือนหาผลประโยชน์เข้าหาตนเองได้จากระบบ ดังกล่าว แต่ถ้ามนุษย์มีจิตสำนึกที่ดีก็จะแก้ไขความบกพร่องของระบบ ทำให้ระบบมีความประสาน สอดคล้องกันหรือใช้ระบบไปในทางที่ดีถูกต้อง ดังนั้นจึงต้องพัฒนามนุษย์ก่อน การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือ สำคัญในการสั่งสอนอบรมฝึกฝนมนุษย์และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาสังคมอีกด้วย

ดังนั้น การศึกษาต้องมีจุดมุ่งหมายใหม่ให้สอดคล้องกับหลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธศาสนา คือ ต้องอบรมคนให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ว่าชีวิตคืออะไร ควรมีเป้าหมายชีวิตอย่างไร มนุษย์ จะต้องเข้าใจธรรมชาติที่เป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความต้องการของมนุษย์ กิเลส ความยึดมั่นถือมั่น ว่า สิ่งเหล่านี้คือทุกข์ ความสุขคือการหลุดพ้นจากทุกข์ การมีอิสรภาพภายในที่ไม่อิงอาศัยวัตถุหรือ สิ่งแวดล้อม การศึกษาต้องมุ่งให้มนุษย์มองเห็นหนทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยต้องอบรมให้ เข้าใจธรรมชาติของระบบแห่งความสัมพันธ์ ความเกี่ยวพันกันของมนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งแวดล้อม และ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗๙-๘๑.

^๒ Rahnama, Mald and Victoria Bawtree, editor, *The Post-Development Reader*, 3 rd ed. (New York : Zed Books Ltd, 2001), p 15

^๓ พุทธทาสภิกขุ, *ฟ้าสาบทางการเมือง*, หน้า ๔๑.

ธรรมชาติ การคิดคำนึงถึงปัจจัยและเหตุที่ต่อเนื่องทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ความเข้าใจว่าสิ่งใดคือสมมติสัจจะหรือมายา สิ่งใดคือ ธรรมสัจจะหรือสิ่งที่เป็นจริงตามกฎธรรมชาติ ความเข้าใจอย่างแท้จริงจะนำไปสู่การไม่ยึดติดตัวตน การคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม ความรักความเมตตาต่อสรรพสิ่ง การทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเป็นปกติสุข ภาวะแห่งศีลธรรม หรือคุณภาพของระบบและสังคม

๗) การพัฒนาเทคโนโลยี

เทคโนโลยีมีประโยชน์ที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในยุคปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันก็มีโทษที่ก่อปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม โดยเรียกเทคโนโลยีว่าเป็นสิ่งแวดล้อมเทียม ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เปลี่ยนไปอย่างผิดธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาใหญ่ๆ ๒ เรื่อง คือ ปัญหาต่อสุขภาพร่างกาย และการสูญเสียอิสรภาพ กล่าวคือทำให้มนุษย์ไม่สามารถอยู่ดีมีสุขได้เองโดยลำพังแต่ชีวิตต้องขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี^๑ ดังนั้น เราจึงควรคำนึงถึงการผลิตเทคโนโลยีที่เป็นฝ่ายสร้างสรรค์อย่างรอบคอบ ไม่ประมาทกล่าวคือ มีสายตาที่กว้างไกล ตรวจสอบทั่วถึงในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย แสวงหาปัญญาให้รู้ทั่วทันการและไวต่อการเปลี่ยนแปลงให้การป้องกันและแก้ไขให้เกิดผลดีที่สุด เช่น ใช้เทคโนโลยีช่วยในการแก้ปัญหารักษาโรค และมีการคำนึงถึงมลภาวะและของเสีย^๒ เป็นต้น

๘) การเมืองการปกครอง

การเมืองแนวพุทธเป็นระบอบการปกครองแบบธัมมิกสังคม หมายถึง ระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักอันประกอบด้วยธรรม โดยมีหลักการว่า ให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์แก่สังคม^๓ ขณะเดียวกันก็เป็นประชาธิปไตยที่มีศีลธรรมด้วยเพราะไม่มีใครบังคับใคร ทุกคนมีอิสรภาพที่จะคิดและทำโดยมีฐานคิดแบบพุทธ ไม่มีความเห็นแก่ตัว คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความเที่ยงตรง มีความยุติธรรม มีการกระทำที่เสมอภาคกัน ผู้ปกครองในอุดมคติของพระพุทธศาสนา คือ “ธรรมราชา” ใช้หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักทางการเมือง^๔ ดังนี้

(๑) การแก้ปัญหาที่ตัวคนสำคัญว่าการแก้ระบอบการเมือง เพราะถ้าแก้คนได้แล้ว คนก็ไปแก้ข้อบกพร่องของระบอบการปกครอง หรือไม่ใช้ระบอบการปกครองไปในทางที่ไม่ดี ไม่เป็นธรรม

(๒) ใช้ธรรมเป็นจุดมุ่งหมายของการปกครองทั้งหลาย และเป็นหลักการที่ควบคุมกำกับหลักการทั้งหมดทางการเมือง เช่น การพิจารณาว่าผู้ปกครองมีความชอบธรรมหรือมีสิทธิในการปกครองก็พิจารณาโดยใช้ธรรมเป็นหลัก ดังนี้

- ผู้ปกครองจะต้องรู้ธรรม คือความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับสังคม นั่นคือ ผู้ปกครองจะต้องเป็นคนที่มีปัญญาและใฝ่รู้ มีความเข้าใจสภาพและปัญหาต่างๆ อย่างลึกซึ้ง และมีความรอบคอบ

- ผู้ปกครองจะต้องมีธรรม คือ เป็นคนยึดมั่นในความดีทั้งกาย วาจา ใจ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development), หน้า ๔๑-๔๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^๓ รัญจวน อินทรกำแหง, “ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม”, ภาคผนวกใน การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, พระคณาจารย์ เมธุงกูโร (กรุงเทพมหานคร: โกมลคิมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๕.

^๔ ปรีชา ช่างขวัญยืน, วรรณคดีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สัมคคีสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๘-๑๗๖.

- ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ปกครองโดยชอบธรรม คือได้เป็นผู้ปกครองตามกฎหมายของสังคม หรือของระบอบการปกครองซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นโดยวิธีสุจริต

- ผู้ปกครองจะต้องสร้างธรรม คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในกิจการต่างๆ ของรัฐหรือสังคม

(๓) ธรรมเป็นอำนาจที่แท้จริง บุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน เมือง ประเทศ ต้องมีธรรม และใช้ธรรมในทุกระดับจึงจะเกิดพลังอำนาจอันแท้จริง

(๔) การละตัวตนของตนและการทำเพื่อผู้อื่นเป็นธรรมสำคัญทางการเมืองทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ประชาชน และรัฐ ถ้าทุกคนถือธรรมในความหมายนี้เป็นหลักจึงจะเป็นรัฐที่เจริญและมีความสุขทั่วหน้ากัน

(๕) แนวทางปฏิบัติให้เกิดธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่การปรับระบบเดิม ในจุดที่บกพร่อง หรือส่วนที่ไม่เป็นธรรม ด้วยแนวทางการอบรมสั่งสอนคนทุกรุ่น สร้างคนให้เป็นธรรม โดยยึดปรัชญาแห่งการละและการให้ คือปรัชญาที่เอาผู้อื่นเป็นศูนย์กลาง โดยปรัชญาแห่งการละความต้องการของตนเป็นพื้นฐานของปรัชญาแห่งการให้ และปรัชญาแห่งการให้เป็นพื้นฐานของความ เป็นธรรม

๙) กระแสโลกาภิวัตน์

ในโลกไร้พรมแดน มนุษย์จะต้องมีความพร้อมที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดีสงบเรียบร้อย มีสันติสุข ดังนั้น จะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีจิตใจและปัญญาเป็นสากล นั่นคือมองเห็นถึงความเป็นสากล ๓ ประการ ได้แก่

(๑) ความเป็นมนุษย์ที่สากล หมายถึงมนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติแห่งความสุข เกลียด ทุกข์ หวาดกลัวภัย กลัวตายทั้งนั้น

(๒) ความเป็นจริงที่สากล หมายถึงความเป็นจริงแห่งความเป็นเหตุเป็นผล เป็นภาวะสากล มีอยู่โดยธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มไหนก็ต้องตกอยู่ในความเป็นจริงที่สากลนี้

(๓) เมตตาที่เป็นสากล หมายถึงต้องแผ่ขยายความรักไมตรีไปยังหมู่มนุษย์ทั้งหมดโดยมีความปรารถนาดีต่อมนุษย์ทุกคนเสมอ

โลกาภิวัตน์ เป็นการครอบงำของส่วนศูนย์กลางเศรษฐกิจโลก พระพุทธศาสนาจะต้องมีการตีความใหม่ให้ใช้ได้จริงในยุคปัจจุบัน ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และศีล ต้องตีความในเชิงโครงสร้างของสังคมไทย^๑ เช่น ความโลภในเชิงโครงสร้างที่ฝังแน่นอยู่ในระบบการกว้านซื้อที่ดิน ซึ่งมาพร้อมบรรษัทข้ามชาติอันก่อให้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ของชาวชนบทสู่เมือง การว่างงาน และความยากจน ได้ก่อให้เกิดความโกรธในเชิงโครงสร้างขึ้น ส่วนความหลงในเชิงโครงสร้างมาจากอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นของการโฆษณาสินค้าในสื่อต่างๆ ซึ่งทำให้ประชาชนละทิ้งคุณค่าของวัฒนธรรมเดิมและกลายเป็นนักบริโภคนิยมแทน เป็นต้น

สำหรับข้อปฏิบัติของชาวพุทธ เช่น ศีลห้า จะต้องนำมาตีความใหม่และประยุกต์ใช้ในระดับโครงสร้างเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

^๑ ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริภุชงค์, “พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน” ใน วิกฤตติศาสตร์นาคอนุสรณ์ปติบาย: พุทธวิบัติ?, บรรณาธิการโดย พิทยา ว่องกุล, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ศีลข้อที่ ๑ คือการละเว้นจากการฆ่าและทำร้ายสิ่งมีชีวิตจะต้องรวมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งรวมทั้งการข่มขู่ผู้ต้องหาและการใช้แรงงานเด็ก การล่าสัตว์ป่าอย่างผิดกฎหมาย ตลอดจนการฟันฟูป่าไม้ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้น

ศีลข้อที่ ๒ คือการละเว้นจากการลักทรัพย์ โครงสร้างทางสังคมจะต้องได้รับการแก้ไขให้รัดกุมและยุติธรรมมากขึ้น เพื่อป้องกันมิให้นักการเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ฉ้อราษฎร์บังหลวงหรือติดสินบน และกระทำการ “ลักทรัพย์” อย่างเป็นระบบจากรัฐธรรมนูญผู้ยากไร้ การทำลายป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศของโลก นับเป็นการ “ขโมย” อนาคตของคนในรุ่นลูกหลานเช่นกัน

ศีลข้อที่ ๓ คือการละเว้นจากการประพฤติดินในกาม จะต้องครอบคลุมถึงปัญหาโสเภณี ซึ่งในระดับโครงสร้างพื้นฐานจะต้องมีการปรับปรุงชีวิตในทางเศรษฐกิจของคนในชนบทให้ดีขึ้น และเปลี่ยนแปลงค่านิยมในเรื่องการขายลูกสาวของคนชนบทเสียใหม่ เพื่อป้องกันมิให้เด็กสาวจากชนบทต้องไปเป็นโสเภณี รวมทั้งมาตรการทางกฎหมายที่เอาผิดกับผู้ประกอบการพ่อแม่ที่ขายลูกสาว และผู้ชายที่เกี่ยวข้องด้วย

ศีลข้อที่ ๔ คือการละเว้นจากการกล่าวคำเท็จ ชาวพุทธจะต้องสนับสนุนการพูดความจริง แม้ว่าบางครั้งการพูดความจริงอาจหมายถึงการทำลายต่ออำนาจที่ไม่ชอบธรรมก็ตาม การออกกฎหมายประกันเสรีภาพของสื่อมวลชน การปฏิรูปการเมือง และการสร้างขบวนการประชาธิปไตยในระดับฐานรากจำเป็นจะต้องมีเพื่อให้ศีลข้อนี้ได้รับการปฏิบัติในระดับโครงสร้าง

ศีลข้อที่ ๕ คือการละเว้นจากการเสพสิ่งเสพติดมีนเมา ชาวพุทธจะต้องใส่ใจถึงกระบวนการค้ายาเสพติด การประกอบกิจการเครื่องดื่มมีนเมาในสถานศึกษา หรือสถาบันทางสังคมต่างๆ และดำเนินการป้องกันอย่างจริงจัง

๑๐) การพัฒนาสิ่งแวดล้อม

สำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมนั้น พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีหน้าที่ต่อธรรมชาติ ๓ ประการ^๑ คือ

(๑) มองเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งรื่นรมย์ ชื่นชมความงาม มีความสุขกับธรรมชาติ

(๒) เห็นพืชพันธุ์มนุษย์สัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติเป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติอันเดียวกันกับตนมีเมตตาไมตรีต่อกัน

(๓) มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาตนของมนุษย์

ทำที่ทั้ง ๓ ประการนี้ จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อมพลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิต ข่มเหง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี โดยหลักพื้นฐานของจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมแนวพุทธ จะต้องผสมผสานหลักการ ๔ ด้าน คือ ความเกี่ยวพันกันของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกธรรมชาติ ความเคารพต่อธรรมชาติ ความสำคัญของชีวิตและจิตใจเหนือค่านิยมทางวัตถุ และ ความห่วงใยในชะตากรรมของอนุชนรุ่นหลัง^๒

^๑ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development), หน้า ๑๙๑.

^๒ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย บรรณาธิการ โดย สุธี ประศาสน์เศรษฐ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔๐-๓๔๑.

พระสงฆ์ในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือพระอรัญวาสี หรือพระวัดป่า และคามวาสี หรือพระวัดบ้าน โดยหลักการแล้ว พระสงฆ์มีชีวิตเกี่ยวข้องกับป่าตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า ดังพุทธวจนะที่กล่าวว่า “ให้ภิกษุเข้าใจว่าการบรรพชานั้นอาศัยป่า ให้ทำที่อยู่ให้เป็นรมณีสถาน เป็นที่ร่มรื่น ป่าจะช่วยจัดการมลภาวะให้แก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติ ให้พระสงฆ์อาศัยป่า มุ่งหน้าเข้าหาป่า ช่วยเสริมสร้างความสงบร่มรื่นทางจิตใจ ไม่มีอะไรเป็นตัวแทนธรรมชาติได้ดีเท่าป่า เพื่อให้เข้าถึงอุดมการณ์ของพระพุทธเจ้าที่มุ่งหมายให้ดูแลรักษาหรือปรับสภาพของป่าเอาไว้” การรักษาป่าคือรักษารธรรม กล่าวคือธรรมชาติฝ่ายวัตถุหรือรูปธรรมมีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ ธาตุดิน น้ำ ลม และไฟ เป็นปัจจัยสำคัญที่ปรุงแต่งชีวิตมนุษย์ในสังคมิให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ ป่าเป็นผู้สร้าง รักษา และควบคุมองค์ประกอบทั้ง ๔ นี้ให้มีความสมดุล หรือเรียกได้ว่าป่าเป็นชีวิตของธาตุทั้ง ๔ ดังนั้นการดำรงอยู่ของป่าไม่จึงเท่ากับการดำรงอยู่ของมวลมนุษย์ การทำลายป่าจึงเท่ากับการทำลายชีวิตทุกชีวิต ทั้งคนและสัตว์ ความสมดุลของชีวิตส่วนกายหรือส่วนวัตถุนี้จัดเป็นธรรมชาติส่วนวัตถุ เป็นศีลธรรมส่วนวัตถุและเนื่องจากศีลธรรมส่วนวัตถุนำไปสู่ศีลธรรมส่วนจิต ความสมดุลของธรรมชาติฝ่ายวัตถุจะเป็นปัจจัยหรือเป็นเครื่องมือให้จิตของเราทำหน้าที่ศึกษาตนเองให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไป”^๒

๑๑) การพัฒนาเศรษฐกิจ

เป้าหมายสูงสุดของเศรษฐกิจแนวพุทธ คือ การแสวงหาความสุขของมนุษย์โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความสุขที่กล่าวถึงคือ “อิสรภาพภายใน” ความสุขที่ไม่อิงอาภิสและการเสพที่เรียกว่า “นิรามิสสุข” โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือความสุขจากการหลุดพ้นความทุกข์โดยสิ้นเชิงหรือวิมุตติสุข^๓ การกระทำใดๆ ของมนุษย์เพื่อให้บรรลุคุณภาพของระบบแห่งความสัมพันธ์ นั่นคือ ความปกติ และความสงบ เศรษฐกิจแนวพุทธไม่เพียงแต่คำนึงถึงคุณค่าทางจริยธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่ต้องเข้าใจความจริงและทิศทางกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ความสอดคล้องกับ “ความเป็นจริงของสรรพสิ่ง”^๔ ด้วย กิจกรรมทางเศรษฐกิจควรเป็นวิถีไปสู่ชีวิตที่ประเสริฐและดีงาม การผลิต การบริโภค และกิจกรรมอื่นๆ ไม่ได้สิ้นสุดที่ตัวมันเองแต่เป็นวิถีการพัฒนาของชีวิตที่ดีในบุคคล สังคมและสิ่งแวดล้อม^๕ แก่นของเศรษฐกิจแนวพุทธ จึงอยู่ที่มั่นใจว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจส่งเสริมคุณภาพที่ดีของชีวิต ซึ่งไม่ใช่การหาเงิน หางาน มีวัตถุมากขึ้นแต่เป็นความสงบสันติสุข ความร่าเริงยินดี ความแจ่มใสในชีวิต ซึ่งไม่ใช่เป็นของปัจเจกชนคนเดียวหากแต่เป็นความต้องการของสังคมทั้งหมดด้วยจึงต้องเปลี่ยนโครงสร้างสังคมทั้งหมดโดยเริ่มต้นจากจุดยืนที่ตัวมนุษย์ว่าจะต้องมีความรู้จักประมาณหรือความรู้จักพอดี ฝึกให้มีปัญญารู้จักแยกแยะระหว่างคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมซึ่งจะนำไปสู่กิจกรรมต่างๆ ทาง

^๒ จีระศักดิ์ สิริรัตน์, *กรณีศึกษาพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้ของจังหวัดนครราชสีมาในทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๘-๒๔๙.

^๓ สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, *รักษาป่าคือรักษารธรรม*, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑, เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๒๘๙-๒๙๗.

^๔ อภิชัย พันธุเสน, *พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙๘.

^๕ P.A. Payutto, *Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place*, Translated by Dhammavijaya and Bruce Evans, 2 nd. ed. (Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1994) p.20.

^๕ Ibid, p.35.

เศรษฐกิจที่มีประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชีวิตต่อไป โดยคุณค่าแท้สร้างจากฉันทะ คุณค่าแท้ของสินค้าตัดสินที่ความสามารถของมันในการตอบสนองความจำเป็นเพื่อชีวิตที่ดี ส่วนคุณค่าเทียมสร้างจากตัณหาความสามารถของสินค้าตอบสนองความปรารถนาเพียงเพื่อความพึงพอใจ^๑

เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมองแต่คุณค่าเทียม เน้นการบริโภคเพื่อสร้างอรรถประโยชน์สูงสุดคือความพึงพอใจที่ได้เสพความสุข หมายถึง การมีความพอใจจากการเสพ หรือการได้รับสิ่งที่พึงพอใจ และการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด^๒ เศรษฐศาสตร์ตะวันตกคิดเพียงส่วนหนึ่งของเหตุและผลในลักษณะเส้นตรงเชิงเดี่ยว กล่าวคือ ให้คำจำกัดความการผลิตค่อนข้างแคบเพียงแค่สิ่งของที่สามารถซื้อและขาย ไม่มีการคิดต้นทุนทางเศรษฐกิจอย่างรอบด้านเช่นกิริยาและคำพูดที่ก้าวร้าวของเพื่อนร่วมงานซึ่งเศรษฐศาสตร์ตะวันตกไม่นับว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ในความจริงเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเครียด จนต้องไประบายความเครียดด้วยกิจกรรมสันทนาการต่างๆ ที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นต้น สำหรับการบริโภคก็ให้คำจำกัดความเพียงการใช้สินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการซื้อเท่านั้นไม่ได้คำนึงถึงการบริโภคที่ถูกต้อง คือการใช้สินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีอย่างแท้จริงแต่อย่างใด ส่วนการบริโภคที่ผิดนั้นเกิดจากตัณหา การใช้สินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการที่ทำให้ผิดละ

การผลิตแนวพุทธ เป็นระบบปัญญานิยมที่จะคำนึงถึงประสิทธิภาพการผลิตคือทำอย่างไรจึงจะใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด ให้สามารถใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่ามากที่สุด วิธีการผลิตแนวพุทธจะต้องคำนึงถึงทั้งผลผลิตและของเสีย^๓ และการบริโภคแนวพุทธจะให้ความสำคัญกับการบริโภคที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ไม่ใช่ความพอใจที่ไม่มีขอบเขตจำกัด โดยจุดยืนการบริโภคแนวพุทธคือการบริโภคเพื่อบำบัดความจำเป็นทางสรีรภาพเป็นหลัก จึงจะเป็นการบริโภคที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะเป็นการบริโภคเพื่อใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาให้ตรงประเด็น^๔ ดังนั้น เศรษฐกิจแนวพุทธจึงเป็นการจัดระบบเพื่อก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่มีการสะสมเกิดความยุติธรรมในการแบ่งรายได้และทรัพยากร โดยให้อำนาจแก่ประชาชนและให้ทุกคนตื่นขึ้นทางศีลธรรม ใช้ระบบการจัดการตนเอง ไม่มีการรวมศูนย์เน้นประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานตั้งแต่ชนบทขึ้นมา เน้นคุณภาพระหว่างเมืองกับชนบท

๑๒) การพัฒนาสังคม

สำหรับด้านการพัฒนาสังคมนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “การรวมกันอยู่เป็นสังคมนมนุษย์ว่าอาจมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกันไป ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติ ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาสังคมนมนุษย์ก็เป็นเช่นนี้ และในอนาคตข้างหน้าก็จะเป็นเช่นนี้ ผู้มีอหยาศัยตรงกันก็จะอยู่เป็นกลุ่มเดียวกันคือผู้อหยาศัยดีก็อยู่เป็นกลุ่มคนดี คนมีอหยาศัยเลวก็คบกับคนเลวด้วยกัน”^๕ สภาพสังคมนมนุษย์จากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นดังพุทธดำรัสของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ ปัญหาสังคมเป็นสภาวะการณ์หนึ่งที่คุกคามหรืออาจก่อให้เกิดอันตรายความเสียหายให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป

^๑ Op. cilt, **Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place**, p.40.

^๒ อภิชาติ พันธุเสน, **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๐๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๐-๔๓๕.

^๔ หน้า ๔๔๕-๔๕๔.

^๕ ส.นิ. (ไทย) ๒๖/๓๗๔/๔๔๐.

ภาวการณ์นั้นอาจจะไม่ได้เป็นปัญหาสังคมแล้วก็ได้ หรือในทางกลับกันภาวการณ์ในปัจจุบันก็อาจกลายเป็นปัญหาสังคมในอนาคตก็ได้และเหตุการณ์บางอย่างแม้จะเป็นสิ่งยุ่งยากแต่ก็ไม่ถือว่าเป็นปัญหาสังคม

จากสมัยพุทธกาลสู่สังคมในปัจจุบัน พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)^๑ ได้เสนอแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐานว่า “สมาชิกของสังคมทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องเพื่อส่วนรวมโดยอาศัยพุทธธรรมเป็นแนวทางเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว เช่น พ่อค้าก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนในการค้าขายอย่างสุจริต ไม่เอาเปรียบลูกค้า และไม่หลอกลวงลูกค้า ผู้ปกครองก็ปกครองตามหน้าที่ของตนโดยให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนและไม่เอาเปรียบประชาชน” เป็นต้น ดังกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ร.๙ ที่ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท เกี่ยวกับปัญหายุ่งยากในสังคมแก่การสัมมนาผู้นำศาสนา ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๒๕ มีข้อความ ดังนี้

"ปัญหายุ่งยากในสังคมทุกวันนี้ เกิดจากเหตุหลายอย่าง แต่เหตุที่สำคัญที่ก่อปัญหาให้มาก คือความขาดหรือบกพร่องในความเป็นระเบียบและความสะอาดมั่นคงในความประพฤติและความคิดจิตใจของบุคคล องค์การ ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายและภารกิจในการขัดเกลาความประพฤติและจิตใจ ให้บุคคลถึงพร้อมด้วยคุณธรรมตามหลักศาสนาอยู่แล้ว จึงน่าจะทำหน้าที่แก้ปัญหาสังคมได้อย่างดีโดยไม่ยากลำบาก ในการนี้ทุกฝ่ายควรจะได้ร่วมมือกันและส่งเสริมกันอย่างจริงจัง โดยประสานสอดคล้องและควรมีหลักมีแผนการที่แน่นอน เหมาะสมในการสั่งสอน เผยแพร่ธรรม สำคัญที่สุดควรจะได้พยายามปลูกฝังความเชื่อความเลื่อมใสในคุณธรรมความดีให้เกิดขึ้นด้วยการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้คนทั้งหลายได้เห็นประโยชน์และความดีจากแบบแผนการปฏิบัติและการอธิบาย แนะนำ ที่ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา และควรระมัดระวังอย่างที่สุดที่จะไม่ประกาศสั่งสอนโดยวิธีการที่จะก่อให้เกิดความคิดโต้แย้ง หรือต่อต้านขึ้นในตัวผู้ฟังเพราะการกระทำดังนั้นจะไม่ช่วยให้บังเกิดผลดีขึ้นได้เลย"^๒

จากพระบรมราโชวาทดังกล่าว ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของศาสนากับสังคมในฐานะที่เป็นรากฐานแห่งวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติที่พึ่งพิงอิงอาศัยกัน

สังคมอุดมคติคือสังคมที่มนุษย์ฝึกหัดตนเองด้านจิตใจ อยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง และมีทางเลือกที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของชีวิตทางศาสนา^๓ ระบบโลกสังคมใหม่จะต้องตั้งอยู่เป็นปกติบนระบบที่มีศีลธรรม คือระบบที่มีรากฐานอยู่บนความรักผู้อื่น ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนผู้อื่นมีแต่ความคิด

^๑ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๙.

^๒ ที่มา : โครงการสัมมนาเรื่อง "ศาสนธรรมนำการพัฒนาแก้ปัญหาสังคม" เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประจำปี ๒๕๔๕ งานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประจำปี ๒๕๔๕ วันที่ ๒-๘ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^๓ Op. cit, **Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place**, p.81.

ที่จะช่วยเหลือกัน ศีลธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทุกระบบดีเป็นปัจจัยแห่งสันติภาพ^๑ ธรรมชาติของระบบโลกใหม่ควรมีค่านิยมที่สำคัญ คือ สัจธรรม เสรีภาพ อหิงสธรรม และความรัก วิธีแห่งการพัฒนาคือการยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกชนทั้งหลายให้ตื่นตัว เกิดจิตสำนึกใหม่ มีจิตสำนึกสาธารณะเพื่อสังคมส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ให้บรรลุดุธรรมท่ามกลางการพัฒนาร่วมกัน ใช้ความรู้ แรงงานและทรัพยากรร่วมกัน เกิดผลผลิตที่กระจายไปยังทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนา ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อุปมาว่า ชีวิตที่สมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องมีพหุศึกษาแห่งชีวิต ๔ ด้าน ได้แก่ กายพหุศึกษา จิตตพหุศึกษา โภธิพหุศึกษา และเมตเตยยพหุศึกษา นั่นคือร่างกาย จิตใจ ปัญญา และความเมตตา^๒ และด้วยวิธี “การนำคนยุคปัจจุบันกลับไปสู่ธรรมชาติดั้งเดิม” เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องโดยธรรมชาติให้เกิดขึ้น จนสามารถช่วยกันสร้างระบบของสังคมที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นให้ได้

จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ตรงของชีวิตมนุษย์ที่พยายามพัฒนาตนเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้ ทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตวิญญาณที่ต้องรอดจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารด้วยนั้น ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ยึดถือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎของความจริงอันประเสริฐที่นำผู้ปฏิบัติที่คล้อยตามและตรึกตรองนึกคิดพิจารณาตามนั้นจะเห็นได้จริง ทั้งที่เป็นส่วนโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม โดยมีขอบเขตครอบคลุมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการมองโลกและชีวิต ชีวิตที่มีเป้าหมาย วิธีการดำเนินเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีค่านิยมและแนวทางปฏิบัติตนที่ถูกต้องดีงาม มีการพัฒนาชีวิตตลอดเวลา ด้วยการศึกษาทั้งภายในและภายนอกที่ต้องให้ก้าวทันเทคโนโลยี เห็นความสำคัญของการเมืองการปกครอง กระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคมเพื่อการมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จึงเป็นภูมิปัญญาเพื่อสังคมแท้จริง

๒.๔ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางสังคมวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

ตามหลักพระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์เป็นสมาชิกของชุมชน มีส่วนร่วมสร้างชุมชน หรือ “สังคมอุดมคติ” ได้ด้วยการฝึกพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีด้วยการพัฒนากาย วาจา จิตใจให้ถึงพร้อมสมบูรณ์แล้ว สังคมนั้นก็จะกลายเป็นสังคมที่ดี หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีความพิเศษ คือ สอนให้ลดความก้าวร้าวรุนแรง และสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างด้วยการเป็นกัลยาณมิตร มีความสมัครสมานกลมเกลียว ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สนับสนุนค้ำจุนสันติภาพโลก สอดคล้องกับความคาดคะเนของ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ที่เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง The Human Side ว่า

“ศาสนาในอนาคตจะเป็นศาสนาที่เนื่องกับจักรวาล ควรอยู่เหนือพระเจ้า ส่วนตัว หลีกเลียงลัทธิกฎเกณฑ์ที่ไร้ข้อพิสูจน์ ควรครอบคลุมทั้งเรื่องธรรมชาติและจิตวิญญาณ ควรตั้งอยู่บนรากฐานของศาสนาที่เกิดจากประสบการณ์ของทุกสิ่ง”

^๑ อ่างแล้ว, พุทธทาสภิกขุ, ฟาสางทางการเมือง, หน้า ๑๐.

^๒ พระเดชฐิติ เมธงกูโร, การพัฒนาสังคมในทัศนะพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: โกมลคิมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๑.

สร้างเอกภาพอันมีความหมาย ซึ่งพระพุทธศาสนาดูเหมือนจะมีสิ่งเหล่านี้อยู่
ศาสนาพุทธน่าจะเป็นศาสนาที่แก้ปัญหาต่างๆ ของยุคสมัยได้”^๑

เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม จึงเป็นเรื่องของการพัฒนาสังคมที่เชื่อมโยงศาสนา
กับภูมิสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชน ท้องถิ่น ชาติพันธุ์ และวิถีชีวิต ที่มีความหลากหลายโดยธรรมชาติ
แห่งนั้นๆ ให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีจุดร่วมที่ช่วยสร้างความสมดุลของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
ในหัวข้อนี้ เบื้องต้นผู้วิจัยจึงจะศึกษาพื้นฐานความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ๑)
วัฒนธรรมร่วมในอุษาคเนย์ : รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคมอาเซียน ๒) การพัฒนาที่ยึดโยงกับรากฐาน
ทางภูมิสังคมวัฒนธรรม และ ๓) ความเป็นไทยในวัฒนธรรมอาเซียน แต่ละประเด็นจะได้กล่าวถึงพอ
สังเขปไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ วัฒนธรรมร่วมในอุษาคเนย์ : รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคมอาเซียน

อุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) ถ้าพิจารณาด้านสังคมและ
วัฒนธรรมเมื่อราวสามพันปีก่อนนั้น มีขอบเขตครอบคลุมบริเวณกว้างขวางกว่าปัจจุบัน โดยแบ่ง
กว้างๆ ได้สองส่วนคือ แผ่นดินใหญ่ และ หมู่เกาะ โดยส่วนที่เป็นแผ่นดินใหญ่นั้น ทิศเหนือถึงบริเวณ
ทะเลสาบเตียนฉือที่เมืองคุนหมิง ในมณฑลยูนนาน (จีน) ทิศตะวันออกถึงมณฑลกว๋างสี-กว๋างตุ้ง (จีน)
ทิศตะวันตกถึงลุ่มน้ำพรหมบุตรในแคว้นฮัสสัม (อินเดีย) และทิศใต้ถึงมาเลเซีย-สิงคโปร์ สำหรับส่วนที่
เป็นหมู่เกาะ ได้แก่ หมู่เกาะอันดามัน (Andaman Islands) กับหมู่เกาะนิโคบาร์ (Nicobar Islands)
ในทะเลอันดามันแล้ว ยังมีขอบเขตครอบคลุมถึงฟิลิปปินส์และหมู่เกาะทางทะเลใต้ เช่น หมู่เกาะใน
อินโดนีเซีย ติมอร์ และบรูไน ฯลฯ อีกด้วย

ประเทศไทย นอกจากจะตั้งอยู่กึ่งกลาง (โดยประมาณ) ของภูมิภาคแล้ว ลักษณะภูมิศาสตร์
ยังเกื้อกูลให้เกิดผลดี เนื่องจากมีพื้นที่เป็นแผ่นดินทอดยาวยื่นลงไปทางทิศใต้เป็นคาบสมุทร มีทะเล
ขนานสองด้านคือ ทะเลจีน ในมหาสมุทรแปซิฟิก อยู่ทางตะวันออก กับทะเลอันดามัน ในมหาสมุทร
อินเดีย อยู่ทางตะวันตก ทำให้ได้รับประโยชน์จากลมมรสุมทะเลอย่างน้อยสองอย่าง คือการกสิกรรม
และการค้า กล่าวคือ การกสิกรรม ลมมรสุมจากทะเลสองด้าน ทำให้มีฝนตกชุก ส่งผลให้การเพาะปลูก
พืชพันธุ์ธัญญาหารและการประมงในทะเลอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ

ส่วนการค้า ลมมรสุมจากทะเลสองด้าน ทำให้มีการเดินเรือทะเลค้าขายกับบ้านเมืองที่อยู่
ห่างไกล บริเวณประเทศไทยจึงเป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางคมนาคมค้าขายทางทะเลมา
แต่โบราณกาล เท่ากับเป็นตัวเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างโลกตะวันออก เช่น จีน เกาหลี
ญี่ปุ่น ฯลฯ กับโลกตะวันตก เช่น อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย ยุโรป ฯลฯ จึงส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาเป็น
ศูนย์กลางการค้านานาชาติในสมัยนั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า คนไทย ความเป็นไทย วัฒนธรรมไทย มีบรรพชนและมีรากเหง้าความ
เป็นมาร่วมกันอย่างแยกไม่ได้จากอุษาคเนย์ ซึ่งอุษาคเนย์มี “วัฒนธรรมร่วม” หลายอย่างมานาน
หลายพันปีแล้ว แบ่งกว้างๆ เป็น สองระยะ คือ ก่อนอินเดีย และ หลังอินเดีย^๑ ดังนี้

^๑ อ่างแล้ว, ศุภวรรณ พิพัฒพรณวงศ์ กรีน, *ไอน์สไตน์ถาม พระพุทธเจ้าตอบ*, หน้า ๑๗.

๑) **ก่อนอินเดีย** หมายถึง ก่อนรับอารยธรรมจากอินเดีย ตั้งแต่หลายแสนหลายหมื่นหลายพันปีมาแล้ว จนถึงราว พ.ศ. ๑๐๐๐ คนพื้นเมืองดั้งเดิมดึกดำบรรพ์ในอุษาคเนย์ มีวัฒนธรรมร่วมอยู่แล้วก่อนรับอารยธรรมจากอินเดีย เช่น (๑) กินข้าวเป็นอาหารหลัก (๒) กับข้าวเน่าแล้วอร่อย (๓) เรือนเสาสูง (๔) ผู้หญิงเป็นหัวหน้า (๕) เช่นวัวสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ (๖) พิธีศพหลายวัน (๗) วัฒนธรรมชอง (๘) ท่าฟ้อนระบำรำเต้น ซึ่งวัฒนธรรมแต่ละอย่างมีคำอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

(๑) **กินข้าวเป็นอาหารหลัก** หมายถึง คนอุษาคเนย์รู้จักปลูกข้าวแล้วกินข้าวเป็นอาหารหลักตั้งแต่ราว ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว พันธุ์ข้าวเก่าสุดคล้ายข้าวเหนียว (หรือข้าวหนึ่ง) พบที่ถ้ำปุงสูง (แม่ฮ่องสอน) กับที่โนนนกทา (ขอนแก่น) แล้วพบพันธุ์ข้าวเจ้าด้วยแต่ไม่มาก

(๒) **กับข้าว “เน่าแล้วอร่อย”** หมายถึง คนอุษาคเนย์กินกับข้าวประเภท “เน่าแล้วอร่อย” เหมือนกัน เช่น ปลาแดก ปลาร้า ปลาซอก น้ำบูดู ถั่วเน่า กะปิ น้ำปลา ปลาเค็ม ผักดอง ฯลฯ การทำให้เน่าแล้วอร่อยเป็นเทคโนโลยีถนอมอาหาร เกี่ยวข้องกับพิธีศพที่มีประเพณีเก็บศพ (ให้เน่า) นานหลายวันตั้งแต่ราว ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว

(๓) **เรือนเสาสูง** หมายถึง คนอุษาคเนย์ปลูกเรือนเสาสูงตั้งแต่ตอนใต้ลุ่มน้ำแยงซีเกียงลงไปจนถึงหมู่เกาะ เรือนเสาสูงต้องยกพื้น มีใต้ถุนเป็นบริเวณทำกิจกรรมตลอดทั้งวัน เช่น หุงข้าว, ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงลูก ตกกลางคืนจึงขึ้นนอนบนเรือนเพื่อหนีสัตว์ร้าย แล้วชักบันไดออกใต้ถุนบ้านไม่ได้ทำไว้หนีน้ำท่วม เพราะคนบางกลุ่มปลูกเรือนบนที่สูงเขาซึ่งไม่มีน้ำท่วมก็ยกใต้ถุนสูงหลังคาทรงสามเหลี่ยม มีไม้ไขว้กัน แล้วคนบางกลุ่มเรียกกาแล เป็นเทคโนโลยีค้ำยันของไม้ไผ่สองลำไม่ให้หลังคายุบ มีในทุกชาติพันธุ์ คนบางพวกใช้กาแลเป็นที่แขวนหัวสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ก็มี เช่น หัวควายเป็นต้น

(๔) **ผู้หญิงเป็นหัวหน้า** หมายถึง คนอุษาคเนย์ยกย่องหญิงเป็นหัวหน้า พิธีกรรมเข้าทรงผีบรรพชน เช่น ผีฟ้า (ลาว) ผีมด (เขมร) ผีเมง (มอญ) ฯลฯ ผีบรรพชนไม่ลงทรงผู้ชาย เท่ากับหญิงเป็นหัวหน้าเผ่าพันธุ์ คำเรียกหญิงว่า แม่ แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ ใช้เรียกสิ่งสำคัญ เช่น แม่น้ำ (ทางลาวเรียกน้ำแม่) แม่ทัพ แม่เหล็ก ฯลฯ สืบตระกูลทางสายแม่เป็นหลัก ลูกสาวสืบทอดมรดกที่ดินและเรือน ส่วนลูกชายไปเป็นบ่าว คือซื้อบ้านผู้หญิง สืบราชสันตติวงศ์ทางสายแม่ เห็นได้จากวงหน้าต้องเป็นพี่น้องท้อง “แม่” เดียวกันกับวังหลวง ยกเว้นใครที่ได้ยึดอำนาจในหมู่เครือญาติ

(๕) **เช่นวัวสัตว์ศักดิ์สิทธิ์** หมายถึง คนอุษาคเนย์ดั้งเดิมนับถือศาสนาผี (หมายถึง ระบบความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ) แล้วเช่นวัวสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น กบ (หรือคางคก) จระเข้ ตะกวด (เหี้ย) ฯลฯ ที่คนยุคนั้นเชื่อว่า เป็นผู้ที่มีอำนาจบันดาลให้ฝนตกเพราะพบสัตว์เหล่านี้ทุกครั้งที่ฝนตก และพิทักษ์แหล่งน้ำให้ความอุดมสมบูรณ์ สัตว์พวกนี้มีภาพเขียนบนผนังถ้ำไว้เช่นวัก บางทีสลักรูปเป็นลายเส้นบนเครื่องมือสัมฤทธิ์ โดยเฉพาะทำประติมากรรมรูปกบบนหน้ากลองทองไว้ตีขอฝน

(๖) **พิธีศพหลายวัน** หมายถึง คนอุษาคเนย์ ตั้งแต่ราว ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อมีคนตายไปจะเก็บศพหลายวันให้เนื้อหนังเน่าเปื่อยย่อยสลายเหลือแต่กระดูก แล้วเก็บกระดูกมาทำพิธีอีก เรียก

^๑ สุจิตต์ วงษ์เทศ, ศิลปการบรรยายของหัวข้อ "วัฒนธรรมร่วมราก วัฒนธรรมเริ่มแรกในอาเซียน?" เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๕ ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์), หน้า ๑-๗, <www.sujitwongthes.com และhttps://www.facebook.com/sujitwongthes>, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

พิธีศพครั้งที่สอง กระดูกที่เก็บมานี้อยู่ในภาชนะพิเศษทำด้วยดินเผา เรียกหม้อดินเผาหรือแค้ปซูล และหิน มีตัวอย่างสำคัญ เช่น ไทหินในลาว หีบหินบนปราสาทนครวัด เป็นต้น

(๗) **ฆ้อง** หมายถึง คนอุษาคเนย์ ใช้ฆ้องทำด้วยโลหะ ประโคมตีมีเสียงศักดิ์สิทธิ์ดัง กังวาน สื่อสารกับผีหรือเทวดา (หมายถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ) ฆ้องมีหลายขนาด ล้วนสืบประเพณี จากกลองทอง (หรือมโหระทึก) เริ่มแรกมีขึ้นเมื่อ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว บริเวณมณฑลยูนนานกับมณฑล กวางสี แล้วแพร่กระจายลงไปถึงหมู่เกาะ ฆ้องอยู่ในวัฒนธรรม ฆ้องประโคมด้วยไม้ตีจากข้างนอก (ต่างจากระฆัง (bell) ของตะวันตก มีลูกกระทบแขวนตีจากข้างใน) วัฒนธรรมฆ้อง ไม่มีในโลก ตะวันตก จึงไม่มีศัพท์อังกฤษเรียกฆ้อง ต้องใช้ทับศัพท์พื้นเมืองว่า ก้อง (gong)

(๘) **ท่าพ็อนระบารำเต็น** หมายถึง คนอุษาคเนย์กางแขน ถ่างขา ย่อเข่า เป็นหลักใน การพ็อนระบารำเต็น เรียกสามัญลักษณ์ที่ศัพท์ละครไทยเรียก ท่ายัด (ท่าเข้าตรง) กับ ท่ายุบ (ท่า ย่อเข่า) ท่าเต็น ถ่างขา ย่อเข่า เป็นมูมฉาก ได้จากการทำเลียนแบบให้เหมือนนกศักดิ์สิทธิ์ เรียกท่ากบ ยกย่องเป็นท่าเด่นศักดิ์สิทธิ์ มีหลักฐานภาพสลักตามปราสาทหินในกัมพูชาและไทย เช่น ทำรำควินาฏราช บนหน้าบันปราสาทพนมรุ้ง (บุรีรัมย์) และทำโนรา โขน ละคร (พระ นาง ยักษ์ ลิง) กับ legon ของ อินโดนีเซีย

๒) **หลังอินเดีย** หมายถึง หลังรับอารยธรรมจากอินเดีย คนพื้นเมืองรับวัฒนธรรมจาก อินเดียมาประสมประสานวัฒนธรรมดั้งเดิม แล้วเกิดวัฒนธรรมใหม่ที่มีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน มี ๒ ระยะ คือ (๑) รับศาสนาพราหมณ์-พุทธ กับ (๒) รับศาสนาอิสลาม มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

(๑) **หลัง พ.ศ. ๑๐๐๐ รับศาสนาพราหมณ์-พุทธ** ในอุษาคเนย์รับศาสนาพราหมณ์- พุทธ ราวหลัง พ.ศ. ๑๐๐๐ ทำให้รับประเพณี พิธีกรรมอื่นๆ พร้อมกันด้วย เช่น ตัวอักษรปัลลวะจาก อินเดียใต้ หลังจากนั้นพัฒนาขึ้นเป็นอักษรของตนเอง เช่น อักษรมอญ อักษรขอม อักษรกวิ (ใช้ใน ดินแดนทางใต้ของไทยถึงมาเลเซียและหมู่เกาะอินโดนีเซีย) เป็นต้น ประเพณีการกราบไหว้ รับจาก อินเดียพร้อมพราหมณ์-พุทธ การบวชรับจากอินเดีย แต่ประสมประเพณีพื้นเมือง ไทยเรียก บวชขนาด ทำขวัญนาค มหากายย์ รับทั้งรามายณะและมหาภารตะ แต่ยกย่องรามายณะ (ไทยเรียกรามเกียรติ์) มากกว่า ลายกระหนกรับจากอินเดียแล้วปรับใช้เรียกต่างกัน เช่น ลายไทย ลายเขมร ลายลาว เป็นต้น อาหารและกับข้าวบางอย่าง เช่น แกงใส่กะทิ ขนมต่างๆ เช่น กระยาสารท รับพันธุ์ข้าวเจ้าจากอินเดีย

(๒) **หลัง พ.ศ. ๑๕๐๐ รับศาสนาอิสลาม** คนอุษาคเนย์รับศาสนาอิสลาม ราวหลัง พ.ศ. ๑๕๐๐ แต่แพร่หลายเฉพาะหมู่เกาะกับดินแดนชายทะเลบางแห่งเท่านั้น เช่น มาเลเซีย เวียดนาม นับ จากนั้นมาอุษาคเนย์จึงมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน

จากความเป็นมาของรากเหง้าวัฒนธรรมอุษาคเนย์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นว่า วัฒนธรรมชุมชนส่วนหนึ่งมาจากพุทธศาสนาที่ปฏิเสธการพัฒนาที่เน้นวัตถุเพียงด้านเดียว แต่ยังคงเอา ความสุขสูงสุดของมนุษย์เป็นเป้าหมาย ที่เรียกว่า “Human-Centered Development” อีกด้วย ซึ่งวัฒนธรรมประกอบด้วยระบบใหญ่ๆ อย่างน้อย ๓ ระบบได้แก่ ๑) ระบบคุณค่า หมายถึงศีลธรรม ของส่วนรวม ๒) ระบบภูมิปัญญา ที่ครอบคลุมถึงวิถีคิดของคนในสังคม และ ๓) ระบบอุดมการณ์

อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรี และสิทธิของความเป็นมนุษย์ โดยยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน หรือชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา มีหลักการที่สำคัญ^๑ คือ

- (๑) การมีชีวิตที่ดีของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่ยากจน
- (๒) แก้ปัญหาความยากจนและส่งเสริมให้ชนบทสามารถพึ่งพาตนเองได้
- (๓) เปลี่ยนการผลิตเพื่อการตลาดมาสู่การผลิตเพื่อการยังชีพ
- (๔) เสนอเกษตรกรรมทางเลือกเป็นเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ซึ่งปลอดจากการใช้

สารพิษ

(๕) พัฒนาพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งธำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสถาบัน
ครอบครัว และสถาบันศาสนา

(๖) ต้องเคารพสิทธิพื้นฐานของประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อการกำหนด
นโยบายการพัฒนาท้องถิ่น

- (๗) ส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน
- (๘) ไม่ทำลายธรรมชาติ ให้ประชาชนมีสิทธิในการจัดการกับทรัพยากรท้องถิ่น
- (๙) ไม่ทำลายสถาบันครอบครัว
- (๑๐) ต้องพัฒนาแบบยั่งยืน
- (๑๑) พื้นชีวิตเศรษฐกิจชุมชน

จากสิ่งที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า สอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตของพระพุทธศาสนาที่ให้
ดำเนินชีวิตตามมรรควิถีสี่ คือทางสายกลาง ให้เกิดความสมดุลต่อสรรพสิ่งและสรรพชีวิตในโลกนี้ โดย
ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความเมตตากรุณาต่อกันดุจเครือญาติ เน้นการพัฒนาศักยภาพของ
มนุษย์ทั้งส่วนปัจเจกชนและส่วนรวม โดยเป้าหมายการพัฒนาคือการเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรี
ความเป็นมนุษย์ เสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมและมีความยั่งยืนทางชีวภาพ

๒.๔.๒ การพัฒนาที่ยึดโยงกับรากฐานทางสังคมวัฒนธรรม

อุษาคเนย์ และสังคมไทยนั้น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ความเชื่อ บรรทัดฐาน
วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนจรรยาบรรณของพฤติกรรมทางสังคม ถูกถ่ายทอดโดย
ขบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) จากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง และยังปรากฏร่องรอยให้เห็นได้
อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแห่งการยอมตาม (Passive Culture) ความสัมพันธ์แบบข้ากับบ่าว
ผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถูกระบาย พิธีกรรม เทวดา ซึ่งเห็นได้อย่างดาษดื่น
ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษยุคปัจจุบันบางอย่างจะวิจิตรงดงามเต็มไปด้วย
คุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ บางรูปแบบจะแฝงการสั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เอาไว้
อย่างลึกซึ้งน่าภาคภูมิใจ แต่กลับไม่ปรากฏแนวคิดอันแหลมคมเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นมิติด้านลบของ
วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการคาดคะเนสัมฤทธิ์ผลหรือความล้มเหลวของการพัฒนา การวิพากษ์เชิง
กล่าวหา แนวคิดเสรีนิยม วัตถุนิยมหรือสังคมนิยม ตลอดจนการปฏิเสธไม่ยอมรับแนวความคิดที่มา
จากตะวันตก โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า ความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศ มีสาเหตุใหญ่มาจาก

^๑ สุวิตา แสงสีหนาท, “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา: ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนา
สังคมไทย”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ, (วิทยาลัยสหวิทยาการ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๗๗-๗๘.

การนำเอาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ มาใช้โดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงข้อตกลงเบื้องต้น เงื่อนไขรวมทั้งปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการนำเอาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ จึงมีลักษณะการมอง ปัญหาแบบอัตนิยม (Subjectivity) ชาตินิยม (Nationalism) วัฒนธรรมนิยม (Ethnocentrism) ซึ่ง มักจะละเลยหรือมองข้ามความไม่รู้ ข้อบกพร่องตลอดจนความอ่อนแอทางปัญญาของตนเอง ทำให้เกิด การครอบงำ (Hegemony) การรุกราน (Penetration) ขบวนการติดต่อและผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation & Assimilation) การพึ่งพา การไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยว การแสวงหาผลประโยชน์ จากผู้ที่อ่อนแอกว่า รวมทั้งการขูดรีด (Exploitation) อันเป็นพื้นฐานทางจิตวิทยาของสังคมมนุษย์ เนื่องจากการพัฒนาหรือการด้อยพัฒนา ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของสังคมใดๆ ก็ตามนั้น มิได้มีความหมายในตัวเอง หากแต่เป็นความคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Concept) ซึ่งขึ้นอยู่กับ การเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับสภาพแวดล้อมหรือสังคมอื่น โดยใช้กฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดโดยกรอบแนวคิด ของผู้คิดผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนขึ้นเป็นดัชนีชี้วัด อาทิเช่น วัดความเข้มแข็งของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง โดยการพิจารณาจากการเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของ คนในชุมชน หรือวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานเฉลี่ย

สรุปอาจกล่าวได้ว่า เราไม่สามารถจะเข้าใจความหมายของพัฒนาหรือด้อยพัฒนา ความ เข้มแข็งหรืออ่อนแอ ความยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืน จากสิ่งใดได้ถ้าหากไม่สามารถพิจารณาสัมพันธ์กับสิ่งที่ ใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ ซึ่งการเปรียบเทียบก็มักจะถูกอิทธิพลของมิติทางด้านวัฒนธรรม การ ครอบงำทางด้านภาษา ซึ่งเป็นสื่อในกระบวนการถ่ายทอดความรู้เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความรู้สึก ทางด้านชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ซึ่งเกิดจากการยึดติดว่า วัฒนธรรมของตนเองนั้นดีกว่า สูงกว่าวัฒนธรรมอื่น ที่น่าสังเกตก็คือ แนวคิดเหล่านี้ไม่สามารถก้าวพ้นไปจากความคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Thought) กับศาสตร์สาขาอื่นได้อยู่นั่นเอง

ส่วนการพัฒนา เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ สังเกตปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลง ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่างๆ หลาย ประการ ดังต่อไปนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) การ เปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change) การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact) โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Structure) ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology) และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงอย่างอื่น เช่น การเล็งเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง หรือนโยบายของผู้นำประเทศ จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่อง ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือต่อต้านการ เปลี่ยนแปลง (Change & Resistance to Change)^๑ โดยมีประเด็นความเชื่อพื้นฐานของการพัฒนา ดังนี้

^๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน <lecture.cs.buu.ac.th/~s49232/autonomous/social_development.doc>, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ประเด็นที่ ๑ การพัฒนาและการพัฒนาชุมชนนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธความเชื่อมั่นต่อศักยภาพตลอดจนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แต่ปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งที่ค้านกับตรรกศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นจริงสากลของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันด้านศักยภาพของมนุษย์ ทั้งทางด้านกายภาพ สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด การเรียนรู้ การปรับตัว วิสัยทัศน์ การแก้ปัญหา วุฒิภาวะทางปัญญาและอารมณ์ และอื่นๆ ความไม่เท่าเทียมกันในด้านต่างๆ ของมนุษย์นี้เองที่น่าจะเป็นเหตุผลประการหนึ่งซึ่งอธิบายได้ถึงการประจักษ์ต่อความผิดพลาดและล้มเหลวในภายหลังของการพัฒนาประเทศ หลังจากที่ได้เดินตามร่องรอยความคิดที่ผู้นำทางความคิดแต่ละยุคสมัยกำหนดให้ด้วยวัฒนธรรมแห่งการยอมรับ อันเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทยโดยขาดการพิจารณาและการโต้แย้งวิพากษ์อย่างมีเหตุผล

ประเด็นที่ ๒ ด้วยเหตุผลรวมทั้งความเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์นี้เองที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างทางด้านสติปัญญา รวมทั้งศักยภาพด้านต่างๆ ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม จึงทำให้ไม่สามารถปฏิเสธความจริงของพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งเคยเป็นมานับตั้งแต่ยุคเริ่มต้นเผ่าพันธุ์ของมนุษย์จนกระทั่งปัจจุบัน คือทุกองค์ประกอบของสังคมมนุษย์จะต้องมีผู้นำ (Leader) และผู้ตาม (Follower) เสมอ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการบริหารประเทศ ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม การศึกษา และอื่นๆ ความเข้าใจในเรื่องที่มนุษย์ไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยว การร่วมมือ การช่วยเหลือ การพึ่งพา ความขัดแย้ง การผสมผสานและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เป็นขบวนการพื้นฐานทางสังคมนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการต่อสู้ช่วงชิง สิทธิ อำนาจ ชัยชนะ ความพ่ายแพ้สงคราม การขูดรีด การแสวงหาผลประโยชน์ การรุกราน (Penetration) ระหว่างคนตั้งแต่สองกลุ่ม สองชาติ สองวัฒนธรรมขึ้นไป จนส่งผลไปถึงความเข้าใจรวมทั้งการก่อกำเนิดของความคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและกระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งในความหมายหนึ่งก็คือกระบวนการที่มีเป้าหมายในอันที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งแน่นอนว่ากระบวนการดังกล่าวไม่อาจปฏิเสธเหตุผลพื้นฐานของการที่ต้องมีผู้นำในทุกๆ ด้านของกระบวนการพัฒนาหรือกระบวนการพัฒนาชุมชนได้

ประเด็นที่ ๓ การยอมรับความคิดตามประเด็นทั้งสองข้างต้น ทำให้การพัฒนาชุมชนมีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการทำความเข้าใจในภาวะการก่อกำเนิด การคงอยู่ พลวัต การเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมทั้งการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ อารยธรรม ความเป็นผู้นำ (Leadership) กระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process) การบริหารการจัดการ (Administration and Management) การวิเคราะห์ ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ (Situational Analysis & Adaptation) และการวิเคราะห์ความไวต่อการเปลี่ยนแปลง (Sensitivity Analysis) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่แตกแขนงมาจากความเข้าใจเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้ว

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาประเทศ รวมทั้งสันติสุขอันยั่งยืนอย่างแท้จริงของสังคมนั้น นอกเหนือไปจากการขึ้นอยู่กับทุกบริบทที่ประกอบขึ้นมาเป็นระบบสังคมแล้วยังควรต้องเน้นการขึ้นอยู่กับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งรอบด้านในองค์ความรู้ที่มีต่อทุกระบบของสังคมรวมทั้งระบบปฏิบัติการ ผู้นำ และศักยภาพของผู้นำ ตลอดจนภาวะความเป็นผู้นำของผู้นำทุกด้านของสังคมนั้นอีกด้วย ความพิการของศาสตร์แห่งการพัฒนา รวมทั้งข้อผิดพลาดมักจะถูกปรากฏให้เห็นเมื่อมักจะถูกปรากฏว่า ผู้ที่สถาปนาตนเองว่า เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการแห่งการพัฒนานั้น แท้ที่จริงแล้วมีความอปกติหรือพิการทางด้านวุฒิภาวะแห่งองค์ความรู้พื้นฐานหลายด้าน

๒.๔.๓ อัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน

จากคำขวัญของการเข้าสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนในปี ๒๐๑๕ ที่ว่า “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม (One Vision, One Identity, One Community)”^๑ ซึ่งสื่อว่าประเทศสมาชิกอาเซียนต้องเป็นชุมชนเดียวกัน มีอัตลักษณ์เดียวกัน และมีวิสัยทัศน์มองอนาคตร่วมกัน ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมนี้จะทำให้เกิดความรู้สึกเหมือนกับเป็นคนครอบครัวเดียวกัน อยู่ในบ้านเดียวกันได้ อย่งไรนั้น เป็นประเด็นที่ทำให้นักวิชาการในประเทศประชาคมอาเซียนต่างให้ความสนใจศึกษาเพื่อหาข้อยุติเกี่ยวกับอัตลักษณ์อาเซียนกันอย่างกว้างขวาง แต่ในโลกปัจจุบัน การมองว่า คนชาติเดียวกัน ต้องมีลักษณะทางวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกันนั้นเริ่มล้าหลังแล้ว เพราะโลกปัจจุบันยอมรับสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มองคนในสังคมว่า ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะทางวัฒนธรรมใดร่วมกัน รัฐหรือชาติ ไม่ได้เป็นอะไรมากกว่ากลไกใกล้เคียงผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกของสังคม และต่อรองเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของคนในสังคม เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ใช้สโลแกน "เอกภาพบนความหลากหลาย" เป็นสโลแกนประเทศและเขียนสโลแกนนี้อยู่บนธงชาติด้วย ทั้งนี้เพราะอินโดนีเซียมีความหลากหลายทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม และคนทุกวัฒนธรรมก็สามารถร่วมมือกันภายใต้ระบบกฎหมายเดียวโดยไม่ต้องมีอัตลักษณ์ร่วมกัน^๒ หรือ สโลแกนของสหภาพยุโรปที่ประกาศในปฏิญญาว่าด้วยอัตลักษณ์ของยุโรป (Declaration on European Identity) ที่กล่าวถึงเรื่อง อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ว่าหมายถึง "Unity in Diversity" หรือ "เอกภาพบนความหลากหลาย" ซึ่งสื่อว่า สมาชิกแต่ละประเทศมีอัตลักษณ์ต่างกันแต่ได้ให้ความสำคัญเรื่องจุดยืนร่วม (Common Position) นโยบายร่วม (Common Policy) และ มรดกร่วมกัน (Common Heritage) ซึ่งเป็นวิธีการให้คุณค่าที่ลักษณะร่วมหรืออัตลักษณ์ร่วมมากกว่าลักษณะเฉพาะหรือของกลุ่มคน ชาติ พันธุ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม

สำหรับอัตลักษณ์ของอาเซียน และแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียนในวิถีชาวพุทธ ควรเป็นอย่างไรนั้น ตั้งอยู่บนบริบทแวดล้อมที่นำเสนอใจสองประการ คือ ๑) อัตลักษณ์ความเป็นไทยในวัฒนธรรมอาเซียน และ ๒) อัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียน ซึ่งแต่ละประการจะกล่าวถึงพอสังเขปไปตามลำดับ ดังนี้

๑) อัตลักษณ์ความเป็นไทยในวัฒนธรรมอาเซียน

ในอดีตที่ผ่านมา วัฒนธรรมไทยถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำแล้วเป็นสมบัติของชนชั้นนำ ภาคกลาง กลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่ถูกใช้เพื่อรักษาโครงสร้างอำนาจของชนชั้นนำ โดยได้รับความเห็นชอบจากชนชั้นกลางๆ ขึ้นไป (คนกลุ่มนี้เป็นผู้คุมสื่อและกลไกกฎหมายไว้ในมือและอาจลงโทษผู้ฝ่าฝืนที่อาจเป็นอันตรายต่อวัฒนธรรมไทย) เนื้อหาของวัฒนธรรมไทย คือกล่อมเกลายให้ยอมจำนนต่อความไม่เท่าเทียมและยอมจำนนต่อโครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่ ดังแสดงออกด้วยการขัตเกล้าให้รู้จักที่ต่ำที่สูง ยกย่องมารยาทของผู้ดี นอบน้อมต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่า เป็นต้น

^๑ กฎบัตรอาเซียนหมวด ๑๑ ข้อ ๓๖ ว่าด้วยเรื่องคำขวัญ, <www.asean.org/archive/AC-Thai.pdf>, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^๒ อาเซียน VS อียู: อัตลักษณ์ กับความหลากหลาย, <<http://news.voicetv.co.th/world/82734.html>>, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ด้านพหุวัฒนธรรม ชนชั้นนำไทยยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม แต่เป็นการยอมรับพหุวัฒนธรรมอย่างจำยอมและอย่างปลอมๆ คือทำให้เชื่องๆ เป็นเพียงวัสดุอุปกรณ์การท่องเที่ยวอย่างหนึ่งเท่านั้น จึงไม่มีบริบท ไม่มีประวัติศาสตร์ และไม่มีพลังทางการเมืองเพื่อต่อรองสร้างความมั่นคงให้กลุ่มตัวเอง ในที่สุดก็ถูกทางการ “กลืน” ให้เป็นไทย

ขณะที่วัฒนธรรมไทยของชนชั้นนำถูกแช่แข็งอยู่ข้างบน แต่วัฒนธรรม “ไม่ไทย” ของชาวบ้านมีชีวิตชีวา เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เห็นได้จากสิ่งที่เรียกว่า อาหารไทยและการแสดงอย่างลิเก หมอลำซิ่ง อาหารไทยล้วนประสมกับอาหารนานาชาติแล้วเกิดสิ่งใหม่ที่ “อร่อย” เรียกว่า อาหารไทย การแสดง เช่นลิเก มีขึ้นจากการเลียนแบบดิเกร์ของมลายูปัตตานีสสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้วประสมกับจำอวดและละครนอกดั้งเดิม จนเกิดสิ่งใหม่ที่สนุกสนาน เรียก “ลิเก” หมอลำซิ่ง ซึ่งมีขึ้นจากหมอลำดั้งเดิม ประสมกับการแสดงดนตรีสากลแบบลูกทุ่ง เพิ่งเกิดใหม่ราว ๕๐ ปีนี้เอง ทั้งลิเกและหมอลำซิ่งไม่มีกรอบครอบงำ จึงเคลื่อนไหวไปกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน

สุจิตต์ วงษ์เทศ^๑ นักวิชาการทางประวัติศาสตร์คนหนึ่งของไทย ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อพิจารณาให้ลึกกลงไปจะเห็นว่า วัฒนธรรมไทยไม่ยอมรับวัฒนธรรมอาเซียน หรือยอมรับอย่างไม่เต็มใจ ก็เพราะความเป็นไทย ซึ่งความเป็นไทยแสดงออกด้วยอาการยกตนข่มท่าน ดังกรณีเพลงออกภาษา หรือเพลงสิบสองภาษาในดนตรีไทยที่ชื่อเพลงขึ้นต้นด้วยชื่อชาติพันธุ์ต่างๆ ชื่อเพลงดนตรีไทย ขึ้นต้นด้วยชื่อชาติพันธุ์ เริ่มนิยมอย่างแพร่หลายตั้งแต่ราวหลัง พ.ศ. ๒๔๐๐ หรือราวรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา เพื่อแสดงความเป็นอื่นที่ด้อยกว่า และอวดความเป็นสยามที่เหนือกว่า แต่อีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติของสยามกับเพื่อนบ้านโดยรอบที่ระบุชื่อชาติพันธุ์ เช่น เขมรพายเรือ พม่าแทงกบ มอญดูดาว ลาวกระทบไม้ ญวนทอดแห จีนขิมเล็ก แขกต๋อยหม้อ ฯลฯ เพลงออกภาษา หรือสิบสองภาษา แสดงความด้อยกว่าของคนอื่น และเหนือกว่าของสยาม เห็นได้จากเริ่มต้นด้วยเพลงกราวนอก ถือเป็นทำนองไทย เนื้อร้องแสดงการยกทัพที่มีไทยเป็นแม่ทัพ เพลงต่อไปมีเนื้อร้องตอนหนึ่งว่ายกทัพไปจับมอญและคนอื่นๆ ทำนองเพลงต่อจากนั้นเป็นลักษณะที่ไทยยกตนข่มท่านคือเหยียดชาติพันธุ์อื่นๆ ล้วน ล้าหลังตลกคคะนอง โง่งเงาเต่าตุ่น และบ้านนอก เป็นต้น การยกตนข่มท่านมีเหตุจากประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยที่ย้ำการไม่เป็นเมืองขึ้นของยุโรป “อย่างเป็นทางการ” แต่ทำมองไม่เห็นการเป็นเมืองขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ ทางแก้ไขคือไทยต้องชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์อุษาคเนย์ รวมทั้งคนไทยและความเป็นไทยไม่ได้เกิดขึ้นโดดๆ แยกจากอุษาคเนย์แต่เกิดจากการผสมผสานทั้งทางชาติพันธุ์และทางสังคมวัฒนธรรมของอุษาคเนย์แล้วมีบรรพชนร่วมกันกับคนอุษาคเนย์ เพราะประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาเกือบทุกอย่าง ต้องแก้ไขตรงนี้ก่อนถึงจะแก้ไขเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้ ถ้าไม่แก้ตรงนี้ เรื่องอื่นๆ ก็แก้ไขไม่ได้ หรือแก้ไขได้อย่างเปลือกๆ ปลอมๆ ที่ไม่ใกล้ชิดเรื่องจริง

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมร่วมในอุษาคเนย์ : รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคมอาเซียน การพัฒนาที่ยึดโยงกับรากฐานทางสังคมวัฒนธรรม และความเป็นไทยในวัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องและเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน ที่ล้วนมีจุดแข็งจุดอ่อน

^๑ สุจิตต์ วงษ์เทศ: "วัฒนธรรมร่วม" ในอุษาคเนย์ รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคมอาเซียน, <<http://www.prachatai.com/journal/2012/08/42238>>, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ของภูมิสังคมวัฒนธรรมในกลุ่มชนท้องถิ่น ชาติพันธุ์ และวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน โดยมีนักวิชาการด้านศาสนาได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์อาเซียนไว้ ดังนี้

“จุดเด่นของอัตลักษณ์ร่วม คือการยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่น และอยู่ร่วมกัน บนฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” กับ “เขา” ในประชาคม สังคม และชุมชน จากหลักการนี้ สอดรับอย่างมีนัยสำคัญกับท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้พัฒนา จากอัตลักษณ์ไปสู่อนัตลักษณ์ กล่าวคือ แม้ว่าการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมจะเป็นสิ่งที่ดีและงดงามแต่สิ่งที่ควรระวังคือ การยึดมั่นว่า แนวคิด ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมของตนเอง กลุ่มของตนเองดีกว่า วิเศษกว่า กลุ่มผู้อื่นในประชาคมและสังคม ซึ่งท่าทีเช่นนี้จะนำไปสู่การดูถูกเหยียดหยาม ชิงชัง อันส่งผลต่อการเข้าไปทำลาย ลดทอน ครอบงำหรือกินเนื้อที่ของกลุ่มอื่น ของผู้อื่น วัฒนธรรมอื่นๆ ด้วยเข้าใจว่า ล้าสมัย ป่าเถื่อน และโบราณ”^๑

จากความคิดเห็นดังกล่าวนี้ สรุปความได้ว่า อัตลักษณ์ร่วมจะเกิดได้ภายใต้การเคารพในอัตลักษณ์ของกันและกัน ภาวะดังกล่าวเรียกว่า อนัตลักษณ์ และอนัตลักษณ์นี้จะกลายเป็นอัตลักษณ์ใหม่ที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมกัน หรืออนัตลักษณ์ของตนแต่เป็นอัตลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจ คือพระพุทธศาสนา จะมีบทบาทและกระบวนการอย่างไรในการรื้อรอย หลอมรวม สร้างจุดร่วมและความสมดุลให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียนและสังคมไทย ซึ่งภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม น่าจะมีคำตอบให้กับประชาคมอาเซียนและช่วยเติมเต็มช่องว่างเหล่านั้นให้เกิดความสมบูรณ์งดงามยิ่งขึ้นได้

๒) อัตลักษณ์ร่วมของประชาคมอาเซียน

ความร่วมมือด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้เกิดขึ้นผ่านการเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับประชาชน นับย้อนหลังไปถึงประวัติศาสตร์รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคมอาเซียน โดยมีหลักฐานปรากฏให้เห็นมากมายจากวัฒนธรรมร่วมในอุษาคเนย์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพียงแต่การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีเป้าหมายและมาตรการสำคัญที่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏในแผนการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน เพื่อให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิกประชาคมอาเซียนได้ขับเคลื่อน กำกับ และติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการที่ชาติสมาชิกอาเซียนประกอบไปด้วยประเทศที่มีความแตกต่างกันในหลายด้านไม่ว่าจะเป็น การเมืองการปกครอง ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม จึงมีคนบางกลุ่มบอกว่า อัตลักษณ์อาเซียน คือ ความหลากหลาย ซึ่งจะต้องนำเสนอความหลากหลายที่เป็นนามธรรมนั้นออกมาเป็นรูปธรรมให้ผู้อื่นทราบว่ามันคืออัตลักษณ์ของอาเซียน^๒

อัตลักษณ์ของชาติสมาชิกอาเซียนนั้น มีทั้งอัตลักษณ์เชิงบวกและอัตลักษณ์เชิงลบ กล่าวคือ อัตลักษณ์ในเชิงบวก เช่น การให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว การอยู่ในช่วงเดียวกันของการ

^๑ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร, สรุปสาระสำคัญจากการอภิปรายเรื่อง “อัตลักษณ์อาเซียนและการดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม”, ณ โรงแรมราม่า การ์เด้นส์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕.

^๒ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, การสัมมนา “อัตลักษณ์อาเซียนมีหรือไม่ว่าง”, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๖ ณ อาคารหอประชุม กรมประชาสัมพันธ์.

พัฒนาจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม อุปนิสัยของการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี หรือแม้แต่วัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่คล้ายคลึงกัน เช่น อาหาร ศิลปะ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ในเชิงลบของชาติสมาชิกอาเซียน เช่น การเมืองการปกครองที่เป็นแบบอำนาจนิยม ระบบอุปถัมภ์ การคอร์รัปชัน ความไร้ระเบียบวินัย (ยกเว้นสิงคโปร์) หรือความเป็นชาตินิยมล้นปรี่ที่กลายเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน^๑

ลักษณะของอัตลักษณ์ร่วมตามแนวทางพระพุทธศาสนาหรือแนววิถีพุทธในประชาคมอาเซียนนั้น ควรเป็นลักษณะของ “อัตลักษณ์ร่วม” โดยเน้นเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข ยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่นและอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” และ “บุคคลอื่น”^๒ โดยแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียนนั้น สามารถทำได้โดย การศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ ความแตกต่างอย่างมีสติ โดยการยอมรับและมองเห็นปัญหาว่า ความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจากความถือตน (มานะ) ว่ามีความด้อยกว่า ดีกว่า หรือเสมอกับผู้อื่น และพร้อมที่จะแก้ไขสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป ให้การรับฟัง การเคารพ ให้เกียรติ ต่อความต่างนั้นอย่างมีขันติเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเรียกว่า อนัตตลักษณะ ซึ่งมีอยู่แล้วในหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา

๒.๕ แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หากพิจารณาจากการตัดสินพระทัยเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า โดยพลตินัยแล้วจะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีแนวคิดที่ เผยแผ่ธรรมะแก่ชาวบ้านหรือพุทธบริษัท เพื่อให้นำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต นั่นหมายความว่าพุทธบริษัทต้องใช้ธรรมะผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของตนเองในฐานะผู้เห็นภัยหรือเห็น ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเองให้บรรลุป่าหมายสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ เพื่อเกื้อกูล เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน เพื่อสังเคราะห์แก่ชาวโลกทั้งมวล”^๓

จากหลักฐานการแสดงพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎกพบว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรที่มีหลักธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของฆราวาสและการแก้ปัญหาสังคมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาเนื้อหาสาระครอบคลุม ความหมาย ความสำคัญ คุณค่า และแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในพระสูตรบางสูตรในพระไตรปิฎก ไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

คำว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Socially Engaged Buddhism) เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใน ค.ศ. ๑๙๖๐ โดยมีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและนักวิชาการหลายสถาบันให้ความหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ดังนี้

^๑ กิตติ ประเสริฐสุข, การสัมมนา “อัตลักษณ์อาเซียนมีหรือไม่มี”, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๖ ณ อาคารหอประชุม กรมประชาสัมพันธ์.

^๒ นภาพร วรสายัณห์, “อัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน”, ใน การศึกษากับความเป็นพลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ประจำปี ๒๕๕๖, หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

พระติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) พระภิกษุมหายานชาวเวียดนาม ให้ความหมายโดยเรียกสั้นๆ ว่า “Engaged Buddhism”^๑ โดยหมายถึงการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพัน (engage) กับการแก้ปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ (โดยเฉพาะปัญหาสงครามเวียดนาม) บนฐานของการมีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก^๒

สถาบันนาโรปะ^๓ (Naropa Institute) โดยชาวพุทธทิเบตชื่อเชอเกียม ตรุงปะ รินโปเช (Chogyam Trungpa Rinpoche) ได้ให้ความหมายว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการประยุกต์เอาหลักศีล สมาธิ ปัญญาของพระพุทธศาสนามาใช้กับความท้าทายในสังคมปัจจุบัน เพื่อตอบสนองปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลก”

คริสโตเฟอร์ เอส. ควีน^๔ (Christopher S. Queen) ให้ความหมายว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม เป็นรูปแบบของศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทแห่งการถกเถียงปัญหาในระดับโลกในเรื่องสิทธิมนุษยชน การกระจายความยุติธรรม และความก้าวหน้าทางสังคม โดยมีจุดร่วมสำคัญอย่างหนึ่งของกลุ่มชาวพุทธที่ทำงานเพื่อสังคม คือการถือเอาปัญหาความทุกข์ของชาวโลกเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากที่จะทำงานเพื่อสังคม รวมทั้งการตั้งปณิธานแบบพระโพธิสัตว์ของมหายานที่จะคุ้มครองรักษาสรรพสัตว์

โรเบิร์ต อี. กอสส์^๕ (Robert E. Goss) ให้ความหมายว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นขบวนการสากลที่อยู่เหนือการสังกัดนิกาย โดยมุ่งตอบสนองปัญหาของโลกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นรูปแบบของขบวนการปลดปล่อยทางสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมและการปลดปล่อยทุกข์ของมนุษย์ โดยประยุกต์ใช้หลักคำสอนเรื่องความเมตตา กรุณา ปัญญา ปฏิจ্ঞสมุปบาท และสุญญตา เพื่อแก้ปัญหาสังคม รวมทั้งการใช้วิธีการปฏิบัติกรรมฐาน ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา เมตตากรุณาเชิงสังคม และการสร้างเครือข่ายระดับรากหญ้าเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอย่างกระตือรือร้น

องค์ทะไล ลามะ^๖ (Dalai Lama) มีแนวคิดว่ารากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมคือ “ความรับผิดชอบสากล” (universal responsibility) และ “จิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น” (altruistic mind) และรากฐานที่ยิ่งลึกยิ่งไปกว่านั้น คือความตระหนักรู้ในความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย โดยท่านกล่าวว่า “ทุกๆ ชาตาก็อิงอาศัยชาติอื่น แม้แต่ชาติที่มีข้อพิพาทกันก็ต้อง

^๑ Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, (Boston: Wisdom Publications, 2000), p 6.

^๒ Thich Nhat Hanh, *Peace Is Every Step*, (New York: Bantam, 1991), p 91.

^๓ The Naropa Institute, *Engaged Buddhism: Master of Arts in Buddhist Studies*, (recruitment brochure, n.d.)

^๔ Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, p 5.

^๕ Robert E. Goss., “Naropa Institute: The Engaged Academy”, *Engaged Buddhism in the West*. ed. By Queen, Christopher S. (Boston: Wisdom Publications, 2000), p 329.

^๖ The Dalai Lama, “Cultivating Altruism”, *Engaged Buddhist Reader*, ed. By Kotler, Arnold (Berkeley: Parallax Press, 1996), p 3.

ร่วมมือในการใช้ทรัพยากรของโลก มนุษย์ทั้งหลายทั้งในชุมชนโลกและครอบครัว จำต้องสามัคคีกัน และร่วมมือกันบนฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน

สรุป พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง แนวคิดหรือมุมมองที่ว่า พระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน การตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่า การสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาคความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปพร้อมกันได้^๑

๒.๕.๒ ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม จะมีแนวคิดที่เป็นอัตลักษณ์บ่งบอกถึงลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ^๒ คือ ความตระหนักรู้ (Awareness) การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world) และ การลงมือกระทำ (Imperative of Action) ซึ่งแต่ละลักษณะจะได้ขยายความ ดังนี้

๑) ความตระหนักรู้ (Awareness) หมายถึง ความมีสติสำนึกตระหนักรู้สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว รวมทั้งตระหนักรู้ในสภาพความทุกข์ของหมู่สัตว์ในสังคมและโลก ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การทำความดีทางสังคม

๒) การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world) ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว (oneness) การไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย (non-dualism) การพึ่งพาอาศัยกัน (independence) และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน ในขั้นแรก เมื่อได้ตระหนักรู้ ได้เห็น และได้ยินสภาพความทุกข์ที่หมู่สัตว์ได้ประสบอยู่ จากนั้นจึงแผ่ความกรุณา (compassion) หรือ ความรู้สึกสงสาร (sympathy) ความรู้สึกร่วม (co-feeling) หรือ ความรู้สึกว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ (fellow-feeling) เพื่อทำลายพรมแดนที่ขวางกั้นระหว่างตนเองกับคนอื่น ดังที่ พระติช นัท ฮันห์ ได้รวมเอาพวกโจรสลัดและผู้ลักลอบค้าอาวุธสงครามไว้ในข่ายแห่งความกรุณาของท่านด้วยในฐานะเป็นผู้ลี้ภัยสงครามและผู้ประสบเคราะห์กรรมร่วมกัน

๓) การลงมือกระทำ (Imperative of Action) หมายถึง ข้อบังคับที่จะต้องลงมือทำหรือให้การช่วยเหลือทันทีเมื่อเห็นหรือได้ยินผู้อื่นมีความทุกข์ ดังที่พระติช นัท ฮันห์ กล่าวไว้ว่า “เมื่อมีการเห็น จะต้องมีการกระทำ” หรือดังที่เบอร์นาร์ด กลาสแมน (Bernard Glassman) มองว่า การมองความทุกข์ของคนอื่นให้เป็นดังทุกข์ของตน จะนำไปสู่การกระทำอย่างมั่นคง เช่นคำกล่าวที่ว่า “ถ้าฉันมีแผลที่เลือดกำลังไหล ฉันจะรักษามันทันที จะไม่เข้าร่วมกลุ่มแก้ปัญหาหรือรอให้มีเครื่องมือพร้อม

^๑ George D. Bond, “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement”, Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Ed. By Christopher S. Queen. (New York: State University of New York Press, 1996), p 126.

^๒ Christopher, S Queen, “The Peace Wheel: Nonviolent Activism in the Buddhist Tradition”, Subverting Hatred: The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions, (Boston: Boston Research Center for the Twenty-First Century, 1998), pp 6-7.

หรือรองนกว่าจะได้ตรัสรู้ หรือรองนกว่าจะได้ฝึกฝนตนก่อน ฉันจะหาผ้ามาพันแผลให้เลือดหยุดไหลทันที เพราะเลือดของฉันกำลังไหลอยู่ขณะนี้”

๒.๕.๓ คุณค่าของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากภาครัฐและเอกชนมาจนทุกวันนี้ก็เพราะพระสงฆ์ไทยในอดีตและปัจจุบันได้ทำสังคหะหรือออกเผยแผ่เทศนาสั่งสอนสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนถ้าพระสงฆ์ไทยเอาแต่เก็บตัวเรียนคัมภีร์แบบประเภทที่ ๑ หรือปลีกวิเวกหลับตาภาวนาแบบประเภทที่ ๒ โดยไม่สนใจการเผยแผ่เทศนาสั่งสอนสงเคราะห์ชาวบ้าน วันหนึ่งข้างหน้าเมื่อภัยมาถึงพระพุทธศาสนาก็จะไม่มีใครออกมาปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา เพราะประชาชนมองไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาในทำนองเดียวกัน ถ้าต้องการให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่สังคมไทยต่อไป พระสงฆ์ต้องทำสังคหะด้วยการออกเผยแผ่เทศนาสั่งสอนสงเคราะห์ชาวบ้าน ประโยชน์จะรักษาพระพุทธศาสนาเอง พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระสงฆ์สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยธรรมทานคือการเผยแผ่ธรรม ส่วนชาวบ้านก็อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยอามิสทานคือการถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์และชาวบ้านต่างพึ่งอาศัยซึ่งกันและกันแบบอัญญมัญญปัจจัย ถ้าเมื่อใดพระสงฆ์ไม่ทำประโยชน์ ชาวบ้านเห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่มีประโยชน์ เมื่อเกิดภัยพระพุทธศาสนาขึ้นมา ชาวบ้านก็ถือว่าธุระไม่ใช่ ในที่สุดก็ไม่มีใครกล้าออกมาปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะอยู่ในสายคันถธุระหรือวิปัสสนาธุระก็ตาม หากแสดงให้เห็นว่าสามารถบำเพ็ญประโยชน์ได้ตลอดเวลา ประโยชน์นี้แหละจะรักษาพระพุทธศาสนา

มนุษย์คิดค้นศาสตร์ต่างๆ ขึ้นมาก็เพื่อช่วยพัฒนามนุษย์และพัฒนาสังคม ศาสตร์ทั้งหลายต้องเป็นประโยชน์ต่อสังคมถึงจะอยู่รอดได้ ศาสตร์สาขาใดไร้ประโยชน์ไม่อาจทำหน้าที่พัฒนามนุษย์และสังคม ศาสตร์สาขานั้นก็จะสูญหายไป พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันได้ผ่านการพิสูจน์มาอย่างยาวนานกว่า ๒,๖๐๐ ปีว่ามีประโยชน์ต่อชาวโลกจึงดำรงอยู่มาจวบจนปัจจุบันนี้

๒.๕.๔ แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ

ปัจจุบันที่คณะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมี ๒ กลุ่มหลักๆ คือ (๑) ที่คณะที่มองว่ามิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องใหม่ หากแต่มีรากฐานดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพียงแต่ได้มีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัยเท่านั้น ผู้มีทัศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว และ (๒) ที่คณะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ทั้งในนิคายเถรวาท มหายาน และวัชรยาน หากแต่เป็นรูปของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่มีทัศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ โดยมีประเด็นที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้

๑) กลุ่มที่คณะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม

นักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในยุคต้นๆ มักจะสรุปว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม คือ มุ่งแต่ประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ถึงแม้จะมีคำสอนเรื่องสังคมอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเพียงผลพลอยได้ (by-product) เท่านั้น เช่น แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) บาร์ดเวลล์ แอล. สมิธ (Bardwell L. Smith) ริชาร์ด กอมบริช (Richard Gombrich) วินสตัน แอล. คิง (Winston L. King) คริสโตเฟอร์ เอส. ควีน (Christopher S. Queen) และนักวิชาการชาวอินเดีย มูร์ติ (T.R.V. Murti) เป็นต้น โดยกลุ่มนักวิชาการเหล่านี้มองว่าพระพุทธศาสนาไม่มีมิติทาง

สังคมส่วนใหญ่จะตีความจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ปฏิเสธโลก (denial of the world) หรือสอนให้สละบ้านเรือนออกบวชเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นจากพันธนาการของอารมณ์อย่างโลกๆ (โลกธรรม) รวมทั้งวิถีชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนาที่เน้นปลีกตัวเองอยู่ตามป่าเขา เพื่อแสวงหาความสงบวิเวก ดังนั้น แนวคิดนี้จึงไปกันไม่ได้กับปรัชญาสังคมที่มุ่งการยืนยันโลกหรือการเข้าร่วมคลุกคลีอยู่กับโลก อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดของนักวิชาการเหล่านี้มีส่วนจริงอยู่บ้าง แต่ผู้เขียนมองว่า เป็นแนวคิดที่มองในมิติที่แคบจนเกินไป คือ มองแต่เพียงว่า พระนิพพานหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่จะต้องเพียรพยายามให้เข้าถึงได้ด้วยตัวของเขาเอง โดยละเลยที่จะมองการจัดโครงสร้างทางสังคมในรูปแบบของศีลหรือวินัย เช่น การตั้งชุมชนสงฆ์ที่อยู่บนฐานของวินัย หลักความสัมพันธ์ทางสังคมตามหลักทศ ๖ หรือหลักความสัมพันธ์กันตามเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง (อิทัปปัจจยตา)

๒) กลุ่มที่คณะที่มองว่าพระพุทธศาสนามีมิติทางสังคม

ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักคิดและนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธ เช่น พระวัลโปละ ราหุล (Walpolo Rahula) พระภิกษุนักวิชาการและนักกิจกรรมสังคมชาวศรีลังกา ดังข้อความที่ท่านเขียนไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในอินเดียในฐานะเป็นพลังทางจิตวิญญาณที่ต่อต้านความอยุติธรรมทางสังคมต่อต้านพิธีกรรม ประเพณี และการบวงสรวงสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ยกเลิกระบบวรรณะ และส่งเสริมความเสมอภาคของมนุษย์ทั้งปวง”

อริยรัตน์ (Ariyaratne) เป็นฆราวาสชาวศรีลังกาแกนนำในการตั้งขบวนการสรวิทย์ (Sarvodaya Movement) ขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๘ (๒๕๐๑) โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูบทบาททางสังคมของพระพุทธศาสนาในศรีลังกา โดยบุคคลสำคัญ ๒ ท่าน ที่ถือว่ามีอิทธิพลต่อ อริยรัตน์และขบวนการสรวิทย์ คือ มหาตมา คานธี และอนาคาริก ธรรมปาละ

สำหรับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา อริยรัตน์มองว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ควรจำกัดขอบเขตให้เหลือเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เพราะการทำเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าเราไปตีกรอบคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นเพียงเรื่องของโลกอื่นเท่านั้น แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนเป็นจำนวนมากที่เกี่ยวกับปรัชญาสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักธรรมที่อริยรัตน์มองว่าเป็นมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น โดยขบวนการสรวิทย์ได้แบ่งความตื่นหรือความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายของขบวนการออกเป็น ๖ ระดับ คือ ความตื่นระดับบุคคล (personality awakening) ความตื่นระดับครอบครัว (family awakening) ความตื่นระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (village/community awakening) ความตื่นระดับชุมชนเมือง (urban awakening) ความตื่นระดับชาติ (national awakening) และความตื่นระดับโลก (global awakening) โดยรวมแล้วก็คือความตื่นหรือความหลุดพ้นแบบคู่ขนาน (dual liberation) กล่าวคือทั้งความตื่นของปัจเจกบุคคลและความตื่นของสังคมต้องดำเนินไปควบคู่กัน ความตื่นของปัจเจกบุคคลก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของสังคม ในขณะเดียวกัน ความตื่นของสังคมก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกัน

พระเขมธัมโม (Khemadhammo) ชาวพุทธประเทศอังกฤษ มีทัศนะคล้ายกับพระติช นัท ฮันท์ และองค์ทะไล ลามะ ที่ว่า ขึ้นชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็ต้องทำงานเพื่อสังคมอยู่แล้ว ไม่มีการแบ่งแยกเป็นชาวพุทธเพื่อสังคมและไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคม ดังข้อความที่ว่า

“มีคนถามเอาตมภาพบ่อยๆ ว่า ชาวพุทธเพื่อสังคมคืออะไร อตมภาพรู้สึกขัดใจขึ้นมาทันที คำถามนี้มีนัยสำคัญว่ามีชาวพุทธประเภทที่ไม่ทำงานเพื่อสังคม อตมภาพรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่สุภาพที่จะยอมรับได้ ถ้าเราใช้คำกล่าวขององค์ทะไล ลามะ ที่ว่า “ความรับผิดชอบระดับสากล” (universal responsibility) ก็จะทำให้ชัดเจนขึ้น แล้วอย่างนี้จะพูดได้อย่างไรว่า “พวกเราเป็นชาวพุทธที่รับผิดชอบ (ต่อสังคม) พวกเขาเป็นชาวพุทธที่ไม่รับผิดชอบ”

จากทัศนะต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า กลุ่มนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ เช่น แมกซ์ เวเบอร์, ริชาร์ด กอมบริช คริสโตเฟอร์ เอส ควิน ค่อนข้างจะเชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนาไม่มีมิติทางสังคม เพราะเป็นศาสนาที่เน้นการปฏิเสธโลกหรือการปลีกตัวหนีออกจากครอบครัวและสังคม เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นเป็นการส่วนตัว ส่วนพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาแบบใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับจารีตดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา สำหรับนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว เช่น พระวัลโปละ, ราหุล, อริยรัตน์, พระดิช นัท ฮันท์, องค์ทะไล ลามะ เชื่อมั่นว่า มิติทางสังคมเป็นรากฐานดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เช่น การที่พระพุทธเจ้าตรัสให้พระสาวกเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ของชาวโลก หลักเมตตา กรุณาในพรหมวิหาร ๔ หลักความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ ๖ หลักการสงเคราะห์กันในสังคหวัตถุ ๔ หรือกฎธรรมชาติที่ว่าด้วยการอิงอาศัยกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจลสมุปบาท เป็นต้น ล้วนแสดงให้เห็นมิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เพียงแต่การรุกรานเสนอคำอธิบายในแต่ละยุคสมัยอาจจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันบ้างตามสภาพแวดล้อมทางสังคมในแต่ละยุคสมัย

จากข้อมูลที่ยกมาจะเห็นว่า ไม่ว่านักคิดหรือนักวิชาการแต่ละท่านจะมองมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราต้องยอมรับอย่างหนึ่งคือ สภาพความซับซ้อนของปัญหาสังคมโลกยุคใหม่มีบทบาทอย่างสำคัญที่กดดันให้ขบวนการทางพระพุทธศาสนาแบบใหม่ปรากฏตัวขึ้น นักคิดบางท่านอาจจะหาเหตุผลมาสนับสนุนว่าการทำงานเพื่อสังคมเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม หรืออาจจะมีส่วนท่านได้แย้งว่าพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่ๆ เข้ามาในพระพุทธศาสนา จะอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราต้องยอมรับคือ ปรากฏการณ์ใหม่ๆ ในวงการพระพุทธศาสนาในยุคนี้ ค่อนข้างจะแตกต่างจากขบวนการทางสังคมของพระพุทธศาสนาในอดีต คือ ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาแม้จะปรากฏว่ามีชาวพุทธจำนวนมาก (โดยเฉพาะผู้ที่เป็่นนักบวชหรือพระสงฆ์) ที่ทำงานกิจกรรมในเชิงสังคม แต่รูปแบบในการทำงานมักจะออกมาในรูปของการทำตามนโยบายของรัฐหรืออยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของอำนาจรัฐ การทำงานในรูปขององค์กรอิสระที่นำเอาพระพุทธศาสนาไปบูรณาการเข้ากับปัญหาสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง การผลักดันนโยบายสาธารณะ การต่อต้านสงคราม การต่อต้านทุนนิยม บริโภคนิยม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา

๒.๖ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียนนั้น ต้องยอมรับความเป็นจริงว่า กลุ่มประเทศประชาคมอาเซียนไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาทุกประเทศ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เหมือนกันว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้มีอิทธิพลในประเทศประชาคมอาเซียน เพราะ “พระพุทธศาสนามีหลักการที่เป็นสากล พระพุทธศาสนาไม่บังคับให้ทำ และไม่ขู่ด้วยการลงโทษ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ไม่บังคับใคร สอนให้

รู้ว่า ความจริงเป็นอย่างนั้น เมื่อกระทำแล้วเกิดผลดีหรือผลเสีย ก็เป็นไปตามธรรมดาของมันเอง เป็นเรื่อง ที่ทุกคนสามารถพิจารณาด้วยสติปัญญาของตนเอง”^๑ ซึ่งได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่ดั่งามหลากหลายใน ภูมิภาคอาเซียนที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน โดยประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) ก่อตั้งโดยปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ประกอบด้วย สมาชิกจำนวน ๑๐ ประเทศ คือไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไนดารุสซาลาม เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ “เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งเสริมสันติภาพ และความมั่นคง เสริมสร้างความร่วมมืออาเซียนกับประเทศภายนอก องค์การความร่วมมือแห่ง ภูมิภาคอื่นๆ และองค์การระหว่างประเทศ ...” ประกอบด้วยความร่วมมือ ๓ เสาหลัก คือ

เสาที่ ๑ ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Security Community-ASC) มี วัตถุประสงค์ที่จะทำให้ประเทศในภูมิภาคอยู่อย่างสันติสุขโดยการแก้ไขปัญหาในภูมิภาคโดยสันติวิธี และยึดมั่นในหลักความมั่นคงรอบด้าน

เสาที่ ๒ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) มี วัตถุประสงค์เพื่อให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความมั่นคง มั่งคั่งและสามารถแข่งขันกับ ภูมิภาคอื่นๆ ได้ และ

เสาที่ ๓ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio-Cultural Community- ASCC) มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ร่วมกันในสังคมที่เอื้ออาทร โดยเน้น ความร่วมมือในด้านต่างๆ^๒

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน โดยจะศึกษาเฉพาะในพื้นที่ประเทศที่กำหนดเป็นพื้นที่วิจัย ได้แก่ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน ราชอาณาจักรไทย พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา และพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๑ บทบาทของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

งานวิจัยนี้ จะกล่าวเฉพาะด้านที่ ๓ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC)^๓ มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ร่วมกัน ในสังคมที่เอื้ออาทร ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้าน และมีความมั่นคง

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา /Characteristics of Buddhism, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

^๒ ชินวรรณ บุนยเกียรติ, บรรยายพิเศษเรื่อง "การเตรียมพร้อมด้านการศึกษาของไทยเพื่อก้าวสู่ ประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ.๒๕๕๘" จัดโดยคณะกรรมการการศึกษาฯ ๓ หอรับรอง ๑-๒ ชั้น ๓ อาคาร รัฐสภา เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓. <<http://www.google.com>>, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๓ ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน <<https://sites.google.com/site/chutimaasean/prachakhm-xaseiyn/1-3-prachakhm-sangkham-wathnthrm-xaseiyn-asean-socio-cultural-community---ascc>>, ๒ กันยายน ๒๕๕๔.

ทางสังคม (social security) โดยเน้นการส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่างๆ ที่เป็นแผนปฏิบัติการของประชาคมสังคม วัฒนธรรมอาเซียน เน้นการดำเนินการใน ๔ ประเด็นหลัก คือ

๑) **สร้างประชาคมแห่งสังคมที่เอื้ออาทร** โดยเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจน เสริมสร้างความเสมอภาค และการพัฒนามนุษย์ อาทิ การพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน การส่งเสริมสวัสดิการสังคม การพัฒนาชนบทและขจัดความยากจน การพัฒนาการศึกษาและสาธารณสุข และการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (human security) ในด้านต่างๆ ซึ่งรวมถึงการปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติและการป้องกันและจัดการภัยพิบัติ

๒) **แก้ไขผลกระทบต่อสังคมอันเนื่องมาจากการรวมตัวทางเศรษฐกิจ** โดยสร้างฐานทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถแข่งขันได้ดีและมีระบบการป้องกันทางสังคมที่เพียงพอ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาและส่งเสริมแรงงานและเสริมสร้างความร่วมมือในด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สวัสดิการสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสาธารณสุข

๓) **ส่งเสริมความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง** โดยมีกลไกที่พัฒนาอย่างสมบูรณ์สำหรับจัดการและดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ตลอดจนการป้องกันและขจัดภัยพิบัติด้านสิ่งแวดล้อม

๔) **เสริมสร้างรากฐานที่จะนำไปสู่ประชาคมอาเซียนในปี ค.ศ.๒๐๒๐** ที่จะเป็นภูมิภาคที่ประชาชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ (identity) ร่วมกันของภูมิภาคท่ามกลางความหลากหลายด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกันและกัน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ ๔ ที่ประชาคมอาเซียน ต้องมีอัตลักษณ์ร่วมของความหลากหลายด้านวัฒนธรรมโดยมองผ่านพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางสังคม เป็นวัฒนธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต (Way of life) เป็นต้นตำรับวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุดแต่ยังทันสมัยและมีหลักอารยธรรมคือการนำให้พ้นความป่าเถื่อนที่ทำกันอยู่เดิม ไม่ว่าจะการกีดกันทางวรรณะ การบูชายัญ เป็นต้น วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาทั้งปฏิบัติและปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น เช่น ปฏิวัติระบบวรรณะ (Caste System) ไม่ให้ยึดถือการเป็นคนตีไม่ได้อยู่ที่ชาติกำเนิด แต่ให้อยู่ที่การกระทำ ปฏิวัติเรื่องการบูชายัญด้วยการฆ่าสัตว์แล้วได้บุญแต่ให้บูชายัญด้วยการรักษาศีล ปฏิบัติสมาธิและเจริญปัญญาแทน ปฏิวัติความเชื่อในพรหมลิขิตมาเป็นกรรมลิขิตแทน ปฏิรูปการไหว้ทิศที่ไร้ความหมาย มาเป็นทิศที่มีความหมาย เป็นต้น ทั้งหมดนี้ เป็นแนวทางพระพุทธศาสนาที่ได้ทำไว้เป็นตัวอย่างในสมัยพุทธกาลและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ปัจจุบันเริ่มมีความอ่อนแอทางด้านการเน้นย้ำวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม^๑ โดยบทบาทพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน สามารถแสดงถึงนัยอยู่ ๒ ประเด็นใหญ่ ได้แก่ บทบาทของแต่ละประเทศที่กระทำกันอยู่ในภายในแต่ละประเทศ ในฐานะที่เป็นสมาชิกอาเซียน ซึ่งเป็นปกติของแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ต้องมีข้อวัตรปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งในฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายของคฤหัสถ์ และอีกนัยหนึ่ง หมายถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาที่จะทำร่วมกันในอนาคตในฐานะที่เป็นประชาคมอาเซียนร่วมกัน

^๑ สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๖.

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศประชาคมอาเซียน รวมทั้งประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว และ กัมพูชา ได้พยายามที่จะรักษารูปแบบคำสอนของพระพุทธเจ้าและข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ โดยเกือบมิได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญใดๆ เลย ดังนั้น จึงอาจจัดได้ว่า เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาในฝ่ายอนุรักษ์นิยม^๑

ส่วนพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งรวมทั้งนิกายเถรวาท (เซน) และนิกายวัชรยานเป็นตัวแทนของพุทธศาสนาฝ่ายเสรีนิยม ได้ปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูฏาน จีน (รวมทั้งทิเบต) มองโกเลีย เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม และขณะเดียวกันก็ได้รับเอาแนวความคิดใหม่ๆ เข้ามาด้วย พุทธศาสนาฝ่ายมหายานแตกต่างจากพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในเชิงทฤษฎีเป็นอย่างมาก แต่ในแง่มุมของการปฏิบัติแล้วค่อนข้างจะใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาในแง่ลัทธิคำสอนแล้ว พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทถูกกำหนดในขั้นพื้นฐานจากการสังคายนาพุทธศาสนาในครั้งที่ ๓ และจากอรรถกถาของพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการทางความคิดและแนวทางการปฏิบัติของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท^๒

การศึกษาภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัย ๓ ประเทศ คือราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าพื้นที่วิจัยทั้ง ๓ ประเทศดังกล่าวนี้ แต่ละประเทศจะมีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมพุทธแบบเถรวาท ที่ส่งผ่านและมีอิทธิพลต่อกันและกัน^๓ ซึ่งจะได้นำเสนอแนวคิด พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของแต่ละประเทศไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๒ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย

การเตรียมความพร้อมเข้าสู่การเป็นพลเมืองอาเซียน กลายเป็นวาระเร่งด่วนสำหรับสังคมไทย เพราะเรื่องอาเซียนไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรงจากความร่วมมือของอาเซียน ประชาชนต้องเข้าถึงอาเซียนและรู้จักการใช้ประโยชน์จากความร่วมมือของอาเซียน เนื่องจากในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ประเทศไทยจะเป็นประชาคมเดียวกันทั้งอาเซียน ๑๐ ประเทศ ภายใต้แนวคิด One Vision, One Identity, One Community ซึ่งจะกลายเป็น “คนบ้านเดียวกัน” ทั้ง ๑๐ ประเทศ และจะต้องเปิดพื้นที่ประเทศ สร้างพันธมิตรทางอารยธรรม สร้างสังคมแห่งวัฒนธรรมและสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงส่งต่อกันได้อย่างทั่วถึงทั้งภูมิภาคอาเซียนทำให้ประเทศไทยต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาวะโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว และมีโลกทัศน์ข้ามวัฒนธรรมไทยและมองโลกทัศน์สากล โลกทัศน์อาเซียนเพื่อให้รู้เท่าทันกระแสโลก จะทำให้ประเทศไทยโดยเฉพาะชุมชนสามารถฉีกกำลังเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันไปสู่สภาพที่

^๑ Louis Gabaude, “Thai Society and Buddhadasa: Structural Difficulties,” in Sulak Sivaraksa, *Radical Conservatism: Buddhism in the Contemporary World* (Bangkok: Thai Inter-Religious Commission for Development, 1990), p. 216.

^๒ Donald K. Swearer, “Introduction,” in *Bhikkhu Buddhadasa. Me and Mine*, edited with an introduction by Donald K. Swearer (Albany, New York: State University of New York Press, 1989), p.3.

^๓ ส่วนพระพุทธศาสนาในประเทศสหภาพพม่า (Myanmar) แม้จะมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดวัฒนธรรมของประเทศพม่าอย่างโดดเด่นและเป็นต้นแบบการปฏิบัติอีกอัตลักษณ์หนึ่งของพระพุทธศาสนาเถรวาทก็ตาม แต่ด้วยเหตุผลหลายประการ จึงไม่ได้กำหนดเป็นพื้นที่วิจัยในครั้งนี้-ผู้วิจัย.

พึงประสงค์ คือสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับโลกแห่งอนาคตที่ต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้นและสามารถเป็นผู้นำอาเซียนในกรอบแห่งคุณธรรมที่เอื้ออาทร^๑

พระพุทธศาสนากับประเทศไทยและประชาชนไทย มีความผูกพันกันมาโดยตลอด โดยมีความเกี่ยวเนื่องกันและกันจนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติต่างๆ ในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ในที่นี้จะกล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมและขบวนการองค์กรเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย โดยหากจะจำแนกลักษณะของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทยแล้ว อาจแบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะใหญ่ๆ คือพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวจารีตในประเทศไทย พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนานาชาติในประเทศไทย และเครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย ซึ่งแต่ละประเด็นผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

๑) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวจารีตในราชอาณาจักรไทย

ราชอาณาจักรไทย ถูกสถาปนาขึ้นครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๘๐๐ โดยศูนย์กลางอำนาจของดินแดนสุวรรณภูมิในอดีต จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามผู้นำของชนชาติ ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือดินแดน กล่าวเฉพาะช่วงสยามประเทศในอดีต เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีอำนาจเหนือดินแดนจึงได้กำหนดดินแดนของชนชาติสยามขึ้นในนามอาณาจักรสุโขทัย พระพุทธศาสนาเถรวาท ก็ได้รับการยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ที่เชื่อกันว่าเป็นศูนย์กลางของสุวรรณภูมิในอดีต จนกระทั่งทุกวันนี้^๒ พระพุทธศาสนาได้เป็นสถาบันหลักควบคู่กับสถาบันกษัตริย์ โดยพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์จะทรงอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจหลอมรวมจิตใจของประชาชน มาตั้งแต่ในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี โดยพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระราชปณิธานต่อพระพุทธศาสนาด้วยพระราชดำรัสว่า

อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก	ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา	แต่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี	สมณะพราหมณ์ชี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมณะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม	ถวายบังคม รอยบาท พระศาสนา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า	ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตริย์	พระศาสนา ผากไว้ ให้คู่กัน ^๓

ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นพระราชาบายในการปกครองประเทศ โดยทรงตรัสว่า

“ตั้งใจจะอุปถัมภก	ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขันธสีมา	จะรักษาประชาชนและมนตรี”

^๑ เรื่องเล่าทั่วทิศ, “กรมการศาสนาเตรียมร่วมเสนอจัดงานสัมพุทธชยันตี Sambuddha Jayanti” ๒,๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “เป็นวาระแห่งชาติ”, หน้า ๓๘-๔๘.

^๒ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร., วิเคราะห์พุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๙๒.

^๓ <<http://www.naewna.com/politic/columnist/12326>>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ในวันฉัตรมงคล ย้อนหลังกลับไปในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๓ โดยทรงตรัสว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”^๑

พระราชปณิธานของพระมหากษัตริย์ไทยที่ยกมานี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำของรัฐ ได้มีความเกี่ยวเนื่องและอิงอาศัยกันและกันในการพัฒนาประเทศไทย และคนไทยมาตามลำดับ นั้นหมายความว่า พระพุทธศาสนาได้ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในสถานะของผู้ปกครองประเทศและประชาชนในฐานะผู้ติดตามผู้นำประเทศด้วย ดังนั้น คนไทยจึงได้ใช้พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมาโดยตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มต้นสร้างประเทศชาติมาแล้ว โดยอาศัยสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักในการอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่กับประเทศไทยตลอดมานับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๒) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนานาชาติในราชอาณาจักรไทย

พัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.๒๓๒๕-จนถึงปัจจุบัน) เป็นประวัติศาสตร์ที่ฝ่ายอาณาจักรรัฐของไทยได้เข้าควบคุมคณะสงฆ์อย่างใกล้ชิดรวมทั้งควบคุมการตีความคำสอนและแนวทางของการปฏิบัติธรรมด้วย รัฐได้เป็นผู้กำหนดโครงสร้างขององค์กรการปกครองของคณะสงฆ์ รวมทั้งกฎหมายและขั้นตอนการบริหารที่เกี่ยวข้องในพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งมีรวมทั้งสิ้น ๓ ฉบับคือ ฉบับปี พ.ศ.๒๔๔๕ ฉบับปี พ.ศ.๒๔๘๔ และฉบับปี พ.ศ.๒๕๐๕ ขอบเขตการปกครองคณะสงฆ์ (ศาสนจักร) ถูกลิดรอนจากการเมืองการปกครองของทางฝ่ายโลก (อาณาจักร) ในทางการเมืองแล้วรัฐของไทยได้ใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนาในการสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองของตนเสมอมา ขณะเดียวกันรัฐก็ได้ขีดวงจำกัดไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเพื่อเป็นหลักประกันว่า คณะสงฆ์จะไม่ใช่ฐานแห่งอำนาจที่อาจเป็นคู่แข่งกับรัฐได้ ไม่ให้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง หรือสมัครรับเลือกตั้ง การเกี่ยวข้องกับการเมืองของพระสงฆ์ในช่วงแห่งวิกฤตการณ์ทางการเมืองนั้น มีประจักษ์พยานให้เห็นในประวัติศาสตร์ เช่น การรณรงค์ทางทหารของพระฝางภายหลังจากการเสียดังครืออยุธยาครั้งที่ ๒ แก่พม่าในปี พ.ศ.๒๓๓๐ และการเดินขบวนเรียกร้องของพระสงฆ์ในระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๑๙ เป็นต้น^๒ การควบคุมอย่างใกล้ชิดของรัฐของไทยต่อคำสอนทางพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดระยะเวลาศตวรรษครึ่งที่ผ่านมา ได้ทำให้พุทธศาสนาเปลี่ยนสถานะเป็น “อุดมการณ์แห่งชาติ”^๓ ไป ตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาหน้าที่ของพุทธศาสนาในการสร้างความถูกต้องชอบธรรมในทางการเมือง การควบคุมของรัฐไทยต่อคณะสงฆ์ที่เพิ่มมากขึ้น และการปราบปรามอย่างเป็นระบบต่อแนวคิดและพฤติกรรมทางศาสนาที่ผิดแผกไปจาก

^๑ <<http://www.naewna.com/politic/columnist/12326>>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^๒ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “พุทธศาสนิกชนในบริบทของสังคมไทย”, *พุทธศาสนศึกษา* ๔ (๒) (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๐), ๘๕.

^๓ Peter A. Jackson, *Buddhism, Legitimation and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism*, (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1989), p. 3.

แนวทางที่กำหนดไว้ ได้หล่อหลอมสถานะของสถาบันพุทธศาสนาให้มีเอกลักษณ์ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^๑

ประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของพุทธศาสนาไทย เป็นประวัติศาสตร์ของความพยายามของกลุ่มผู้นำต่างๆ ที่จะเข้าควบคุมการตีความคำสอน และการบริหารปกครองในพุทธศาสนา อันเป็นสัญลักษณ์ที่มาของความถูกต้องชอบธรรมทางการเมืองภายในของพุทธศาสนาเองนั้น มีการต่อสู้เกิดขึ้นในสองแนวทาง แนวทางที่หนึ่ง คือการที่รัฐได้เข้าไปควบคุมการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ และแนวทางที่สองคือการโต้แย้งทางความคิดในเรื่องการตีความคำสอนและวิธีปฏิบัติธรรมของสำนักต่างๆ ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นผู้นำฝ่ายต่างๆ^๒

สังคมไทย แม้ว่าจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเหมือนในหลายประเทศก็ตาม แต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและการเมืองตั้งแต่สมัย ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นสาเหตุหนึ่งร่วมกับการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน ปัญหาเสื่อมโทรมด้านศีลธรรม หรือปัญหาการล่มสลายของครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวพุทธไทยกลุ่มหนึ่งมองว่า ปัญหาวิกฤตเหล่านี้ เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะพระพุทธรศาสนาแบบจารีตในสังคมไทย นับตั้งแต่รัฐแยกรการศึกษาของประชาชนออกจากวัดในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา สถาบันศาสนาแทบจะถูกตัดขาดจากการกำหนดทิศทางของสังคมเลยก็ว่าได้ ดังนั้น ชาวพุทธบางกลุ่มจึงได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนชีพบทบาทของพระพุทธรศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบัน รวมทั้งการตีความพุทธธรรมแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ บุคคลสำคัญที่พยายามอธิบายคำสอนทางพระพุทธรศาสนาให้มีมิติทางสังคม เช่น พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระไพศาล วิสาโล, นพ. ประเวศ วีส, สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (พ.พ.ส.) (International Network of Engaged Buddhists-INEB) ถือว่าเป็นขบวนการพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมในระดับนานาชาติที่พยายามบูรณาการพระพุทธรศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมยุคใหม่ ตั้งขึ้นโดยการนำของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ โดยมีบุคคลสำคัญหลายท่านให้การอุปถัมภ์ เช่น องค์กรโกลด์ ลามะ, สมเด็จพระมหาโพธิญาณันท์แห่งกัมพูชา, พระดิช นัท ฮันท์, พุทธทาสภิกขุ นอกจากนั้น ยังมีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอีกกว่า ๕๐๐ ท่านจากประเทศต่างๆ กว่า ๔๐ ประเทศ บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ คือ การมุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งการตีความศีล ๕ แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสับสนซับซ้อน ซึ่งพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร^๓ ได้รวบรวมแนวคิดพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทยไว้ ดังนี้

^๑ Puntarigivat, Tavivat “Luangpor Teean : The Dynamic Practices of a Thai Meditation Master,” in Grant A. Olson (editor), *Crossroads*, Volume 7, Number 1 (DeKalb : Northern Illinois University. 1992), p. 69-89.

^๒ Peter A. Jackson, *Buddhism, Legitimation and Conflict: The Political Functions of Urban Thai Buddhism*, (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1989), pp. 8-10.

^๓ พระพุทธรศาสนาเพื่อสังคม, <<https://www.gotoknow.org/posts/396202>>, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๘.

(๑) กลุ่มแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

พุทธทาสภิกขุ เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาในช่วงที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๑๕๑๖ โดยท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ว่า หมายถึง สังคมหรือสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ ท่านใช้หมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม มันเป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ธาตุเดียว อณูเดียว นี่มันมีไม่ได้ มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ในหนึ่งปริมาณก็อยู่อย่างสังคมนิยม” จะเห็นว่า ธรรมชาติที่พุทธทาสภิกขุมองว่ามีเจตนารมณ์สังคมนิยม ก็คือระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับปริมาณๆ ไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยคำจุนให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ว่า “ในร่างกายนี้ก็ต้องมีระบบสังคมนิยม มันจึงรอดมาได้ ในหมู่บ้านนี้ก็มีระบบสังคมนิยมมันจึงรอดอยู่ได้ กระทั่งทั่วโลก มันก็น่าหัวเราะมากทีเดียว ถ้าเราจะพูดว่าในระบบจักรวาลมันก็เป็นสังคมนิยม ถ้าไม่เป็นเมื่อไหร่มันจะต้องวินาศ”

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวมซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว ดังข้อความที่ว่า “สังคมนิยมมีความหมายว่าต้องเห็นแก่สังคัม เพราะฉะนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้” โดยท่านได้ยกตัวอย่างอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นว่าเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์สังคมนิยม “อุดมคติของโพธิสัตว์นั้น...ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้นี้ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคัม ในพุทธศาสนาก็ยอมรับอุดมคติอันนี้ ยอมรับเนื่องเข้าไปในพระพุทธานุชาสนา นั่นก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม” แม้ระบบของ “ศีล” หรือ “วินัย” ก็เช่นเดียวกัน พุทธทาสภิกขุมองว่าบัญญัติหรือจัดตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมหรือธรรมชาติ (ธัมมิกสังคมนิยม) กล่าวคือเป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคัมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม ดังข้อความที่ว่า

“พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติระบบวินัย ทำให้เราเห็นได้ทีเดียวว่า เป็นระบบที่ผูกพันกันไว้ เป็นพวกเป็นหมู่ ไม่แยกออกจากกันไป คำว่า “สังฆะ” แปลว่า หมู่ หรือ พวก มันไม่ได้แปลว่า เดี่ยว คนเดียว เมื่อมันอยู่เป็นพวกมันก็ต้องมีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หรือมีหลักธรรมสั่งจะอันใดอันหนึ่ง ที่จะทำให้คณะสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียวจากส่วนประกอบของหน่วยหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วย ดึงเข้าเป็นสังคัมที่ถูกต้อง”

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ประกาศตนเป็นทาสรับใช้พระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลกจนได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกในปี ๒๕๔๙ ทั้งนี้เพราะท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้มีผลงานโดดเด่นด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และสร้างสันติภาพ ท่านพุทธทาสภิกขุศึกษาและปฏิบัติธรรมอยู่ที่สวนโมกข์อันไกลโพ้น ถ้าท่านเอาแต่ปลื้กวีเวกอยู่ตามลำพังโดยไม่สนใจเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสอนธรรมแก่ปัญหาสังคัม ถึงวันนี้คงไม่มีใครรู้จักท่านพุทธทาสและสวนโมกข์ก็จะมีประโยชน์อันใดแก่สังคัม การที่ยูเนสโกประกาศยกย่องว่าท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกเพราะท่านพุทธทาสภิกขุบำเพ็ญ

ประโยชน์เพื่อชาวโลกโดยไม่เลือกเชื้อชาติและศาสนาตลอดชีวิตของท่านตามปณิธาน ๓ ประการที่ท่านตั้งไว้ คือ ๑) มุ่งส่งเสริมให้ศาสนิกของแต่ละศาสนาเข้าถึงหัวใจศาสนาของตน ๒) มุ่งสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และ ๓) ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาจากวัตถุนิยม หลังจากปฏิบัติธรรมพหุคัมภีร์ของตัวเองได้แล้ว ท่านพุทธทาสภิกขุก็เผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ท่านได้ตั้งโรงมหรสพทางวิญญานด้วยการใช้วิธีการสมัยใหม่สอนธรรมะ ท่านขอบเน้นย้ำว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม นั่นคือการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและปฏิบัติธรรม ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุประพันธ์ไว้ว่า “จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ”

สรุปความว่า แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอขึ้นมา ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งท่านมองว่า ธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์เชิงสังคมอยู่ (ธัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว เป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ถือว่า ดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ (ท่านโต้แย้งลัทธิปัจเจกนิยมและบริโภคนิยมว่า ไม่ดำเนินเจตนารมณ์ของธรรมชาติ) ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็ดี การตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาก็ดี หรือสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมก็ดี ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยมทั้งสิ้น

(๒) กลุ่มแนวคิดศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคม

ผู้เสนอแนวคิดนี้คือ พระธรรมปิฎก (สมณศักดิ์ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระธรรมปิฎก เป็นพระสงฆ์อีกท่านหนึ่งที่พยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ ซึ่งท่านมองว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไป เป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศิลปะหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศิลปะในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนแทบจะไม่มีการกล่าวถึงเลยในสังคมไทย พระธรรมปิฎก ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก โดยท่านได้อุทิศพื้นที่ในหนังสือพุทธธรรมถึงหนึ่งบท (๒๐ หน้ากระดาษ) สำหรับอธิบายมิติทางสังคมของศิลปะหรือวินัยเป็นการเฉพาะ โดยตั้งชื่อบทว่า “ศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคม” (ต่างจากพุทธทาสภิกขุที่มองว่าธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์ทางสังคม) ท่านมองว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือหลักคำสอนในชั้นของศิลปะหรือวินัย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

“คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุด ก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศิลปะ เพราะศิลปะเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อย และเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความสุขแห่งสมาชิก

ทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรรมที่พึงทำ
ยิ่งๆ ขึ้นไป”

พระธรรมปิฎกมองว่า ถ้าเราไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของศีลในทางสังคมแล้ว ไม่เพียงเจตนารมณ์
นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์เท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วใน
วินัยของสงฆ์เอง ก็จะเลื่อนกลางเหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การที่จะฟื้นฟูศีล
หรือวินัย ไม่ควรเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบเพียงอย่างเดียว สิ่งที่เราควรทำเพิ่มเติมคือการ
รักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลหรือวินัยของสงฆ์ให้คงอยู่ ไม่ให้เลื่อนกลางเหลืออยู่แต่ในรูปของ
พิธีกรรมอย่างแห้งแล้ง นอกจากนั้น ควรขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลให้กว้างออกไปสู่การ
ปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์รอบนอกด้วย โดยจัดสรรวินัยที่เป็นระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธ
ของชาวบ้าน ให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของกาลสมัย

กล่าวเฉพาะวินัยของพระสงฆ์ พระธรรมปิฎก มองว่า เป็นระบบที่ครอบคลุมชีวิตด้านนอก
ของภิกษุสงฆ์ทุกแห่งทุกมุม เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่
ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วย
คุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย ๔
ระเบียบการรับและการจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ข้อปฏิบัติของคณเฑาะ
และผู้รักษาพยาบาลไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย
การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดฝังที่อยู่อาศัยของ ชุมชนสงฆ์ว่า พึงมีอาคารหรือ
สิ่งก่อสร้างใดๆ บ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทหรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลย
และผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดีและตัดสินคดี การลงโทษแบบต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่
ดำเนินตามเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลทั้งสิ้น

พุทธศาสนิกชน และพระธรรมปิฎก มีจุดเน้นในเรื่องเจตนารมณ์ทางสังคมของพระพุทธานุศาสน์
แตกต่างกัน คือท่านแรกเน้นที่ธรรมหรือธรรมชาติดำเนินการตามเจตนารมณ์ทางสังคม ส่วนท่านหลังเน้นเรื่อง
บัญญัติหรือวินัยว่ามีเจตนารมณ์ทางสังคม กล่าวคือ พุทธศาสนิกชนมองว่าการที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติ
วินัยให้เจตนารมณ์ทางสังคม ก็เพราะเจตนารมณ์ของธรรมกำหนดให้ต้องบัญญัติไว้อย่างนั้น ส่วนพระ
ธรรมปิฎก มองว่าศีลหรือวินัยมีเจตนารมณ์ทางสังคม แต่ไม่ได้ยืนยันว่าธรรมมีเจตนารมณ์ทางสังคม
หรือไม่ เพียงแต่บอกว่า การบัญญัติวินัยที่ดีต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม คือต้องเกิดจากความรู้อำนาจ
เข้าใจอย่างถูกต้องในธรรม ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ธรรมจึงเป็นทั้งฐานของวินัยและเป็นทั้งจุดหมายของวินัย (๑) ที่ว่าเป็นฐาน
หมายความว่า ต้องรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ จึงจะสามารถมาจัดตั้งวางระบบ
แบบแผนในหมู่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมนั้นได้ ถ้าไม่รู้การจัดตั้ง
ก็ผิดพลาดหรือไร้ความหมาย (๒) ที่ว่าเป็นจุดหมายคือการที่ให้มนุษย์มาอยู่
ร่วมกัน และมีการจัดตั้งระเบียบแบบแผนทั้งหมดนั้น ก็เพื่อช่วยให้มนุษย์เข้าถึง
และได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเอง”

จะเห็นว่า การที่พระธรรมปิฎก กล่าวหาว่า ธรรมเป็นรากฐานของวินัยนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า
วินัยถูกบัญญัติขึ้นโดยพระพุทธรเจ้าผู้ทรงรู้ความจริงของธรรมหรือกฎธรรมชาติ และการที่พระองค์
บัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคมนั้น ท่านก็ไม่ได้ยืนยันว่า เพราะกฎธรรมชาติดำเนินการตาม

สังคมบังคับอยู่ จึงต้องบัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ตามนั้น ท่านเพียงแต่บอกว่า การบัญญัติจัดวางวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคม จะเป็นสภาพแวดล้อมที่ดี (โปรโตไซส) หรือเกื้อกูลให้คนที่อยู่ในสังคม (สังฆะ) ได้พัฒนาตนให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติได้เร็วขึ้น

ในขณะที่พระสงฆ์ทำงานเพื่อสังคม ไม่จำเป็นต้องจมไปกับปัญหาชาวบ้าน ไม่ควรเป็นเหมือนจิตแพทย์บางคนที่ช่วยคนไข้โรคจิตมากเกินไปจนพัวพันตามคนไข้ พระสงฆ์บางรูปก็พัวพันไปตามปัญหาชาวบ้าน พอชาวบ้านทะเลาะกัน แทนที่พระสงฆ์จะเป็นกรรมการห้ามทัพ กลับกลายเป็นทัพหนุนยุให้ชาวบ้านตีกัน เจ้าอาวาสกับรองเจ้าอาวาสถือหางกันคนละก๊ก พระสงฆ์เลยขัดกันเองเพราะท่านไม่ลอยตัวอยู่เหนือปัญหาเหมือนดอกบัวที่ลอยพ้นน้ำ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปุณฺฑริกึ ยถา อุกคฺ โดเยน นุปลิปปติ นุปลิปปามิ โลเกน ตสฺมา พุทฺโธสมิ พราหมณ” แปลความว่า “ดอกบัวพ้นน้ำ ไม่เปียกน้ำ ฉันทใด เราพ้นโลก ไม่แปดเปื้อนโลก ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพุทธะ” พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน ท่านต้องนำสังคมโดยไม่จมไปกับปัญหาชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านแตกออกเป็นฝักเป็นฝ่ายเพราะปัญหาทางการเมืองในขณะนี้ พระสงฆ์ต้องพยายามประสานคนที่แตกแยกให้ปรองดองกัน ไม่ใช่ซ้ำเติมตอกลิ้มให้คนแตกแยกกันมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ไทยจึงไม่ลงไปเล่นการเมือง เราลอยตัวอยู่พ้นการเมืองดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำเป็นตัวอย่างไว้ในมหาปรินิพพานสูตร ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นาน พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ทรงประสงค์จะเสด็จกรีธาทัพไปตีแคว้นวัชชี แต่เพราะไม่แน่ใจว่าจะได้ชัยชนะ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงส่งวัสสการพราหมณ์ให้ไปเสียดูเสียงถามพระพุทธเจ้าว่า ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีหรือไม่ เมื่อวัสสการพราหมณ์ทูลถามปัญหานี้ พระพุทธเจ้าไม่ตอบโดยตรง ถ้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี ชาววัชชีก็ยอมไม่พอใจ ถ้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ไม่ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี พระเจ้าอชาตศัตรูก็จะไม่พอพระทัย ขณะที่วัสสการพราหมณ์ทูลถามปัญหาอยู่นั้น พระอานนท์กำลังถวายงานพัชอยู่ พระพุทธเจ้าทรงหันไปถามพระอานนท์ว่า ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรม ๗ ประการที่พระพุทธองค์เคยสอนพวกเขาไว้หรือไม่ ในบรรดาวัชชีธรรมเหล่านั้น ข้อสำคัญก็คือให้หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ร่วมกันประชุม ร่วมกันเลิกประชุม ร่วมกันทำกิจที่พึงทำ พระอานนท์กราบทูลว่า ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่ พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า トラบเทาที่ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่ก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีวสันต์เสื่อมเลย ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับพระอานนท์นั้น วัสสการพราหมณ์ฟังอยู่ด้วย แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้ตอบคำถามเขาโดยตรงวัสสการพราหมณ์ซึ่งเป็นคนฉลาดได้จับประเด็นนำไปเล่าถวายพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงสดับแล้วก็ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่า ยังไม่ใช่เวลาที่จะตีแคว้นวัชชี ทั้งนี้เพราะชาววัชชียังสามัคคีกันดีอยู่ พระพุทธเจ้าทรงแก้วิกฤติทางการเมืองระหว่างมคธกับวัชชีได้โดยไม่ต้องเล่นการเมือง พระสงฆ์ไทยยึดถือพุทธประเพณีนี้เป็นแบบอย่าง จึงไม่เล่นการเมือง^๑

พุทธศาสนาของไทยอาจจำแนกออกได้เป็น ๓ รูปแบบ ตามลักษณะแห่งโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทย ดังนี้ รูปแบบที่ ๑ ได้แก่ “พุทธศาสนาของชนชั้นปกครอง” ซึ่งสนับสนุนโดยชนชั้นปกครองและชนชั้นสูง รูปแบบที่ ๒ ได้แก่ “พุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูป” ที่ได้รับการสนับสนุนจาก

^๑ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๓-๑๓๕/๗๗-๘๑.

ชนชั้นกลาง และ รูปแบบที่ ๓ ได้แก่ “ไสยศาสตร์” ซึ่งถือเป็นศาสนาของสามัญชนในทุกชนชั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นล่าง อันรวมถึงชาวนาในชนบทและกรรมกรในเมือง และเนื่องจากรูปแบบของศาสนาและสถานะทางสังคมของผู้ที่นับถือมีส่วนที่ค่อนข้างจะสัมพันธ์กัน การโต้แย้งทัศนทางศาสนามักจะสะท้อนให้เห็นถึงสถานะทางสังคมการเมืองระหว่างกลุ่มชนชั้นต่างๆ ในสังคมไทยด้วย^๑

พุทธศาสนาของไทยในปัจจุบัน มีสำนักและครูอาจารย์ที่ตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าแตกต่างกันออกไป และสอนพุทธศาสนาอยู่หลายแนวทางด้วยกัน อาทิ

(ก) สำนักที่ถือว่า “ศีล” และความบริสุทธิ์ทางจริยธรรมเป็นคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้า เช่น สำนักสันตติโกศก เป็นต้น

(ข) สำนักที่เห็นว่า “สมาธิ” เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา ซึ่งสำนักกรรมฐานที่เป็นตัวแทนในเรื่อง “สมาธิ” ของพุทธศาสนาของไทยในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน อย่างน้อยสี่สาย ได้แก่

สายที่หนึ่ง “พุทโธ” ซึ่งมีอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นผู้ก่อตั้ง ได้รับการยกย่องว่าเป็นสายกรรมฐาน ที่เข้มแข็งที่สุดสายหนึ่งของไทย พระภิกษุในสายนี้ เป็นฝ่ายธรรมยุต (ยกเว้นสำนักอาจารย์ชา สุภทโท ซึ่งบวชในฝ่ายมหานิกาย) สำนักกรรมฐานสาย “พุทโธ” นับได้ว่าเป็นตัวแทนฝ่ายอรัญวาสี (วัดป่า) ของพุทธศาสนาของชนชั้นปกครองในประเทศไทย^๒

สายที่สอง “พองหนอ-ยุบหนอ” ในสมัยที่พระพิมลธรรมเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง ท่านได้ส่งพระภิกษุไปศึกษากรรมฐาน มาจากประเทศพม่า แล้วจัดส่งคณะอาจารย์ฝึกอบรมเรื่องวิปัสสนากรรมฐานไปตามวัดต่างๆ ในประเทศไทย^๓ กรรมฐานสาย “พองหนอ-ยุบหนอ” ได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวางและกระจัดกระจายตามวัดต่างๆ ในประเทศไทย โดยมีได้มีการรวมตัวกัน เป็นองค์กรหรือเครือข่ายเดียวกันอย่างชัดเจน พระภิกษุส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติกรรมฐานสาย “พองหนอ-ยุบหนอ” เป็นพระสงฆ์ในฝ่ายมหานิกาย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ของประเทศ และทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนโดยทั่วไป ดังนั้นกรรมฐานสาย “พองหนอ-ยุบหนอ” นี้ จึงอาจสงเคราะห์อยู่ในพุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูป ของชนชั้นกลางโดยทั่วไปในสังคมไทย

สายที่สาม “ธรรมกาย” ซึ่งมีหลวงพ่อดจฺจนทสิโร แห่งวัดปากน้ำเป็นผู้ริเริ่ม ธรรมกายได้ใช้วิธีการจัดการและการตลาดสมัยใหม่ พร้อมทั้งเทคนิคสื่อสารมวลชนที่ทันสมัยในการเผยแพร่คำสอนของตน แม้ว่าสมาชิกของธรรมกายส่วนใหญ่จะเป็นชนชั้นกลางก็ตาม แต่ธรรมกายก็ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นปกครองทุกฝ่าย ซึ่งรวมทั้งพระเถระที่สำคัญในมหาเถรสมาคมด้วย ดังนั้น อาจนับได้ว่า ธรรมกายเป็นพุทธศาสนาในฝ่ายคามวาสีของชนชั้นปกครอง และผู้ที่ประสงค์จะเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครอง

^๑ Donald K. Swearer, “Introduction,” in Bhikkhu Buddhadasa, *Me and Mine*, Edited with an introduction by Donald K. Swearer. (Albany, New York : State University of New York Press. 1989), p.2.

^๒ Stanley J. Tambiah, *The Buddhist Saints of the Forest and the Cult of Amulets : A Study in Charisma, Hagiography, Sectarianism, and Millennial Buddhism*, Cambridge Studies in Social Anthropology, Vol. 45. General Editor, Jack Goody (Cambridge: University Press. 1984).

^๓ อภา จันทรสกุล, *ชีวประวัติพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, พ.ศ.๒๕๓๘), หน้า ๕๔.

สายที่สี่ “การเจริญสติแบบเคลื่อนไหว” ซึ่งมีหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ เป็นผู้แนะนำสั่งสอนเป็นครั้งแรก มิได้เน้นการแบ่งแยกระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ การเจริญสติแบบเคลื่อนไหวในแนวของหลวงพ่อเทียน เปิดโอกาสให้ฆราวาสได้ปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หรือวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งแต่เดิมนั้นจำกัดอยู่แต่เฉพาะในหมู่พระป่าเท่านั้น การเจริญสติแบบเคลื่อนไหวนั้นไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคัมภีร์หรือตำรา (ซึ่งพระนักปฏิรูปอย่างเช่น พุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก สนับสนุน) การเจริญสติแบบเคลื่อนไหวตามแนวทางของหลวงพ่อเทียนได้รับความสนใจทั้งจากชาวบ้านในชนบทที่ห่างไกล และจากชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ เนื่องจากสำนักกรรมฐานสายนี้วิพากษ์วิจารณ์การตีความคำสอนพุทธศาสนาของชนชั้นปกครอง และไสยศาสตร์ของไทย จึงอาจจัดได้ว่าเป็นพุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูปของชนชั้นกลางในสังคมไทย^๑

(ค) สำนักที่เห็นว่า “ปัญญา” และการใช้เหตุผลเป็นกุญแจสำคัญที่ไขไปสู่ความเข้าใจในพุทธศาสนา ได้แก่ คำสอนของพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในฐานะพระภิกษุผู้นำฝ่ายปฏิรูป พุทธทาสภิกขุได้ตีความคำสอนในพระไตรปิฎกและวัฒนธรรมชาวพุทธของไทย ด้วยการใช้ปัญญาและเหตุผล รวมทั้งการตีความในเชิงจิตวิทยาอันทำให้เรื่องราวทั้งหมดในพุทธศาสนาเป็นเรื่องทางจิตใจล้วนๆ พุทธทาสภิกขุและสวนโมกขพลารามเป็นสัญลักษณ์และตัวแทนทาง “ปัญญา” ของพุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูปของชนชั้นกลาง กลุ่มที่เป็นนักวิชาการ นักศึกษา และปัญญาชนในสังคมไทยซึ่ง โดนาลด์ เค. สแวร์อร์ (Donald K. Swearer) นักวิชาการชาวอเมริกันผู้เชี่ยวชาญพุทธศาสนาของไทย ได้ประเมินบทบาทและสถานะของพุทธทาสภิกขุในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทไว้ว่า “เป็นนักคิดฝ่ายเถรวาทที่เป็นต้นแบบและทรงอิทธิพลที่สุดนับตั้งแต่พุทธโฆษาจารย์เป็นต้นมา”^๒

จากแนวคิดของทุกสำนักของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่า มีการตีความคำสอนพระพุทธศาสนาอยู่ในบริบทของ ศิล สมาธิ และปัญญา โดยมีจุดเน้นอันเป็นวิธีการเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นหลักคำสอนที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่มีเป้าหมายอันเป็นสาระสำคัญนั้นก็เป็นอย่างเดียวกันและเหมือนกัน

(๓) กลุ่มแนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม

ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือนายแพทย์ประเวศ วะสี โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎก ดังที่กล่าวมาแล้ว นพ.ประเวศ มองว่า ศีลธรรมหรือศาสนาเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ คือต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๒ ส่วน ได้แก่ (๑) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (๒) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างคือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมาอบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักคำประกันหรือ

^๑ Puntarigivat, Tavivat, “Luangpor Teean : The Dynamic Practices of a Thai Meditation Master,” in Grant A. Olson (editor), *Crossroads*, Volume 7, Number 1 (DeKalb : Northern Illinois University. 1992), p. 69-89.

^๒ Donald K. Swearer, “The Vision of Bhikkhu Buddhadasa,” in *Bhikkhu Buddhadasa, Dhammic Socialism*, translated and edited by Donald K. Swearer. (Bangkok: Thai Interreligious Commission For Development, 1986), p. 14.

เป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้

“ศีลธรรมก็เหมือนสถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นโครงสร้าง ส่วนที่เป็นสิ่งตกแต่งเหมือนอาคาร ซึ่งมีโครงสร้างกับสิ่งตกแต่งให้มันน่าอยู่มากขึ้น สวยงามมากขึ้น มีประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่พระสอนจะสอนในสิ่งที่เป็นส่วนตกแต่ง แต่ส่วนโครงสร้างมันพังไปแล้ว ถ้าโครงสร้างพังแล้วถึงจะพยายามตกแต่งอย่างไร มันก็ไม่มีอะไรให้ตกแต่ง”

นายแพทย์ประเวศ ได้ตั้งคำถามว่า “ผมพยายามจับตริงนี้มาหลายปี ก็ตั้งคำถามเหมือนกัน ผมเป็นชาวพุทธ เราก็รักพุทธศาสนา และพุทธศาสนาเป็นของดี และเราเป็นเมืองพุทธ แล้วทำไมไม่มีความเสื่อมมากมาย จะตอบปัญหาตรงนี้อย่างไร” นอกจากความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม นพ.ประเวศ ยังได้ตั้งคำถามว่า ทำไมสังคมไทยไม่ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังศีลธรรม ทั้งที่เรามีพระสงฆ์มากมาย มีการสมาทานศีล ๕ อยู่เป็นประจำ และมีการสนับสนุนให้พระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน “ขณะนี้เราพูดเรื่องศีลธรรมแต่มองไม่เห็นความหวังอะไรเลย เพราะเราไปมองแค่การเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียน และเมื่อเรียนแล้วก็มองไม่เห็นว่าจะดีขึ้นได้อย่างไร พระก็สอนเยอะ ทุกวันก็มีการให้ศีลห้า แต่คนก็ละเมิดกันมากขึ้นตามไปด้วย” ถ้ามองที่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นของดี แต่ทำไมถึงไม่มีพลังในการเข้าไปแก้ปัญหาสังคม การที่จะตอบปัญหานี้ได้ นพ.ประเวศ เสนอให้วิเคราะห์ปัญหาในระดับโครงสร้างหรือระดับสังคม แทนที่จะมองว่าเป็นความชั่วหรือความไม่ดีส่วนบุคคล

“เพราะฉะนั้น ตรึงนี้ต้องการทำความเข้าใจเรื่องทางสังคม ชาวพุทธจะไม่ค่อยสนใจตรึงนี้ ชาวพุทธจะสนใจเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล เพราะฉะนั้นทุกๆ ที่พุทธศาสนาเป็นของดี เราจึงคงดูเสมือนไม่มีพลังที่จะใช้พุทธศาสนาเข้าไปแก้ปัญหา เพราะไม่ได้สนใจทำความเข้าใจเรื่องมิติทางสังคม เอาเฉพาะตัวของตัวคนเดียวว่า ทำอย่างไรจึงจะหมดกิเลส เมื่อสังคมเสื่อมเลยกระทบหมดทุกคน

ประเด็นปัญหานี้ นายแพทย์ประเวศ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (structural violence) ว่าเป็นรากฐานที่มาของความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและเป็นที่มาของความล้มเหลวในการปลูกฝังศีลธรรม โครงสร้างของความรุนแรง หมายถึงสภาพที่สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว ชุมชน อยู่ในภาวะอ่อนแอหรือล่มสลายจนไม่สามารถทำหน้าที่เป็น “ภูมิคุ้มกันทางสังคม” ได้ นอกจากนั้น โครงสร้างแบบนี้ ยังเป็นตัวขับเคลื่อนคนทั้งหลายให้ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องโดยไม่รู้ตัวด้วย

“เรื่องโครงสร้างของความรุนแรง เป็นเรื่องร้ายแรงมากกว่าเรื่องบุคคลใดบุคคลหนึ่งทำไม่ตัวอย่างนั้นอย่างนี้ โครงสร้างทั้งโครงสร้างจะขยับคนทั้งหลายให้เข้าไปทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องและโดยไม่รู้ตัวด้วย เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เรียกว่า เป็นโครงสร้างของความรุนแรง ขณะนี้เรามีโครงสร้างของความรุนแรงดำเนินอยู่”

ดังนั้น คำตอบสำหรับการฟื้นฟูศีลธรรมในสังคมไทยตามทัศนะของ นพ.ประเวศ จึงไม่ใช่การมุ่งทำให้แต่ละคนเป็นดีแล้วสังคมทั้งหมดจะดีขึ้นเอง หากแต่อยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะให้โครงสร้างของสังคมเข้มแข็งจนสามารถเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมได้ บนรากฐานของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งนี้

เองจึงจะสามารถปลูกฝังศีลธรรมได้ง่าย และบางครั้งศีลธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้เองโดยอาศัย
โครงสร้างทางสังคมเป็นตัวหล่อหลอมในรูปแบบของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต

“ถ้าเราอยู่ในชุมชน ชุมชนจะเป็นภูมิคุ้มกันให้ความอบอุ่นทางจิตใจ ช่วยเหลือกันทาง
เศรษฐกิจ ลูกเต้าได้ช่วยกันดูแล มันเป็นความอบอุ่นอันพึงพิงกันได้ ผมจึงเรียกตรงนี้ว่า เป็น
“ภูมิคุ้มกันทางสังคม” เมื่อครอบครัวแตก ชุมชนแตก สังคมหมดภูมิคุ้มกัน หลังจากนั้น เป็นโรคอะไร
เข้ามาก็ระบะบาดรุนแรงเกิด “โรคของวิกฤตการณ์ทางสังคม”

(๔) กลุ่มแนวความคิดกรรมเชิงสังคม (Collective Social Action)

ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติ
ทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พระพุทธศาสนาที่เรานับถือกันในสังคมไทยเป็นพระพุทธศาสนาที่
เน้นหนักมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่เราริบายถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้น
หรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่า เป็นเรื่องพฤติกรรมหรือกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจตั้งคำถามใน
ระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่า มีความบกพร่องอย่างไร นี่คือนิติของพระพุทธศาสนา
ที่ท่านมองว่า สังคมไทยไม่ได้หยิบยกขึ้นมาแน่นยำ “ในส่วนของความหมายเชิงสังคมของพระพุทธศาสนานั้น
นับตั้งแต่โบราณมา ไม่ค่อยได้เน้นในสังคมไทย เพราะศาสนาผีรับหน้าที่รักษาฐานะเปียบทางสังคมอยู่แล้ว
พระพุทธศาสนาไทยจึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า” ด้วยเหตุนี้ “พระพุทธศาสนา
ของไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่าไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอนแต่ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเถรวาท
ไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ในเมืองไทย มิติด้านนี้ถูกละเลยไปเองต่างหาก”

มีหลักฐานหลายประการที่ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่ากรรมมีมิติทางสังคมด้วย ถึงจะ
สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ อาทิ หลักคำสอนเรื่องกรรม ในเรื่องนี้ท่านได้ให้ความเห็นว่า

“คนไทยมักมองกรรมเป็นเรื่องของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว บุคคลทำกรรม
ดีมาน้อยจึงเกิดมาจน...อย่างไรก็ตาม ถ้ามองว่ากรรมยังมีอีกมิติหนึ่งคือกรรม
ของสังคม ซึ่งเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ส่วนหนึ่งของความจนนั้นมีสาเหตุมาจาก
สังคมเอง เช่น เขาทำไร่นาเขาอยู่ดีๆ ก็ไปอพยพเขาขึ้นไปอยู่บนยอดเขาที่
แห้งแล้ง เพื่อจะเอาที่ดินของเขาไปทำเขื่อน ก็กลายเป็นคนจนรากเลือดอยู่บน
เขาก็เห็นได้อยู่ชัดๆ ว่า กรรมที่ทำให้เขาจนนั้นเป็นกรรมของสังคมแน่”

ในเรื่องของศีลก็เช่นกัน เรามักเข้าใจว่า ปาณาติบาตเป็นการกระทำเฉพาะของบุคคลใด
บุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ท่านได้เตือนว่า ยังมีปาณาติบาตที่เกิดขึ้นได้โดยไม่มีบุคคลเป็นผู้กระทำ เช่น
ความตายที่เกิดจากความอยากจนและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางเศรษฐกิจ และความตายที่เกิดจาก
การสัญจรด้วยรถยนต์ “ปาณาติบาตกรรมเหล่านี้ เกิดขึ้นโดยไม่อาจขัดท้อปัจเจกบุคคลใดๆ ได้
เพราะไม่มีใครฆ่าใครด้วยกาย วาจา หรือใจ เลยต้องยกให้เป็นความผิดของสังคม”

ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า ปาณาติบาตเกี่ยวข้องกับเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะ
เราแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเราต่างก็ยอมให้ระบบที่ส่งเสริมความเหลื่อมล้ำต่ำสูงดำรง
อยู่ต่อไป คำถามก็คือ ถ้าอย่างนั้น การสมยอมให้เป็นเช่นนั้นเป็นการฆ่าใช่หรือไม่ ท่านเสนอว่า เรา
ควรคิดถึงปาณาติบาต (หรือศีลข้ออื่นๆ) ในแง่มุมที่กว้างขึ้น จริงอยู่เมื่อพูดอย่างเคร่งครัดแล้ว การล่วง
ละเมิดศีลนั้นต้องมีเจตนาเกี่ยวข้องกับด้วย ถ้าไม่มีเจตนาให้ชีวิตใดชีวิตหนึ่งตกลงไป ก็ไม่ถือว่าผิดศีล
ข้อปาณาติบาต อย่างไรก็ตาม ความจริงมีอยู่ว่า ในสังคมทุกวันนี้ การกระทำของเราแต่ละคนสามารถ

ส่งผลถึงชีวิตของคนอื่นได้อย่างง่ายดาย เนื่องจากความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนและแน่นแฟ้น ดังนั้น หากต้องการดำรงชีวิตโดยเบียดเบียนผู้อื่นน้อยที่สุด การถือศีลปาณาติบาต (และศีลข้ออื่นๆ) อย่างเต็มที่ ย่อมไม่เพียงพออย่างแน่นอน จำเป็นต้องมีความสำรวมระวังเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายถึงการมีหลักปฏิบัติอย่างอื่นมากำกับตนเองมากขึ้น จะโดยการถือศีลข้ออื่นเพิ่มขึ้นหรือขยายความหมายของศีล ๕ ให้กว้างจากเดิมก็แล้วแต่ ทั้งนี้ โดยมีสาระสำคัญอยู่ตรงที่การตระหนักว่า การกระทำของเราสามารถส่งผลเสียต่อผู้อื่นได้โดยผ่านกลไกต่างๆ ในสังคมด้วย มิใช่จะกระทบอย่างซึ่งๆ หน้าหรือกระทบโดยตรงเท่านั้น การอธิบายหรือขยายความหมายของศีลในลักษณะนี้ ช่วยให้ศีลในพระพุทธศาสนาเป็นหลักประกันแห่งความสงบสุขในชีวิตและสังคมอย่างแท้จริงสำหรับยุคนี้

ถ้าศีลมีมิติทางสังคมดังที่กล่าวมา ความมีเมตตา กรุณา ของชาวพุทธ (รวมทั้งการทำบุญ) ก็มีความหมายกว้างขึ้นด้วย คือไม่ใช่แต่เพียงการให้ทานหรืออาหารแก่คนตกทุกข์ได้ยากเท่านั้น หากยังรวมไปถึงการทำกิจกรรมทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนอย่างถึงรากถึงโคน ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า เมตตา กรุณา ตามความหมายนี้ จะก่อให้เกิดการร่วมมือกันจนเกิดเป็นองค์กรทางสังคม ซึ่งจะเป็นทางออกสำคัญสำหรับสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะปัจจุบันสังคมกำลังเกิดปัญหามานานัปการที่แก้ได้ยาก (เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางจิตใจ) เนื่องจากฝักความหวังการแก้ปัญหาไว้กับปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว ปัญหาเหล่านี้จะแก้ได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อองค์กรทางสังคมมาเป็นกำลังสำคัญด้วย

มิติทางสังคมนี้ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า ยังสามารถเอามาใช้กับแนวคิดเรื่องโลกหน้าได้ด้วย ทั้งนี้เพราะ “สังคมและชาติหน้านั้น เป็นแนวคิดเดียวกัน เพราะชาติหน้าคือที่ซึ่งตัวเราหรือคนที่เรารักจะไปผุดไปเกิดในอนาคต อย่างเดียวกับที่สังคมคือที่ซึ่งเราจะฝังลูกหลานของเราซึ่งก็คือตัวตนของเรานั้นเอง และคนที่เรารักเอาไว้ในนั้นในอนาคต” หรือถึงไม่เชื่อเรื่องชาติหน้าเลย การสอนพระพุทธศาสนาโดยคำนึงถึงมิติทางสังคมด้วย ก็สามารถสร้างสำนึกในทางศีลธรรมอย่างเดียวกับที่คนสมัยก่อนเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ดังที่ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “ถ้าจะไม่พูดถึงโลกหน้าเลย ก็ต้องพูดถึงสังคมซึ่งเป็นความยั่งยืนของโลกนี้ เป็นสถานที่จุดของลูกหลานของเราและคนที่เรารักในกาลนานข้างหน้า เป็นสภาวะที่ทำให้เราเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ฉะนั้น แม้ไม่มีชาติหน้าเราก็ยังต้องเอื้อต่อประโยชน์ของสังคมอยู่นั่นเอง”

ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า การอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้ความสำคัญต่อมิติทางสังคมด้วย นอกเหนือจากมิติทางจิตวิญญาณและการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคล จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม แทนที่จะสรุปอย่างสั้นๆ ว่า ปัญหาทั้งหลายในโลกนี้เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงของบุคคล ซึ่งเท่ากับไม่ได้ตอบปัญหาอะไรเลย และอาจเป็นการส่งเสริมความมั่งง่ายของชาวพุทธในการไม่ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุปัจจัยต่างๆ อย่างทั่วถึง การคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมยังช่วยให้การส่งเสริมศีลธรรมในสังคมเป็นไปอย่างได้ผล เพราะเมื่อตระหนักว่า ศีลธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลอย่างเดียว หากยังมีปัจจัยทางสังคมมาเกี่ยวข้องด้วย (ทั้งในฐานะสิ่งที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของเรา และสิ่งที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเราและส่งต่อไปยังผู้อื่น) ดังนั้น เมื่อต้องการส่งเสริมให้ผู้คนมีศีลธรรม ก็ไม่คิดแต่จะพร่ำสอนวอนย้าให้ทุกคนจงทำดีๆ เท่านั้น หากยังต้องพยายามสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อ

ต่อการมีศีลธรรม พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย มิใช่แต่ทำความดีเฉพาะตัวเท่านั้น

(๕) กลุ่มแนวคิดประชาสังคมเชิงพุทธ

ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ คือพระไพศาล วิสาโล ตามทัศนะของพระไพศาล คำว่า ประชาสังคม (Civil Society) คือ สังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวหรือกระทำผ่านองค์กรต่างๆ ด้วยความสมัครใจอย่างเป็นอิสระจากรัฐและทุน หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง เครือข่ายองค์กรประชาชนที่มีกิจกรรมเชิงสาธารณะ โดยแยกต่างหากจากกิจกรรมที่รัฐเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสถาบันของรัฐ และไม่ใช้กิจกรรมในระบบตลาด

พระไพศาล วิสาโล มีความคิดเห็นว่า อนาคตของศาสนากำลังวิวัฒนาการสู่ความดับสูญ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติที่ฝังกับกฎธรรมชาติจะเสื่อมถอย และกลายเป็นเพียงความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเท่านั้น ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติมีแต่จะสาบสูญไปทั่วโลก อันเป็นผลจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่แพร่หลายและพอเหมาะพอสมมากขึ้นทุกที กระบวนการนี้ เกิดขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้^๑ การฟื้นตัวของศาสนาต่างๆ ทั่วโลกในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่สถาบันศาสนาเข้าไปมีบทบาทในการสนองความต้องการของผู้คนทั้งทางด้านวัตถุ สังคม และจิตใจ อย่างได้ผล และที่ทำเช่นนั้นได้ก็เพราะการรู้จักปรับตัวของศาสนาเหล่านั้นอย่างเท่าทันกับสภาพการณ์ของสังคมร่วมสมัย เป็นการปรับตัวทั้งในด้านสถาบันและหลักธรรมคำสอน อันนำไปสู่การปรับบทบาททั้งทางสังคมและทางจิตวิญญาณเป็นอันมาก ทำให้ศาสนากลับมามีพลังสร้างสรรค์ ทั้งต่อวิถีชีวิตของผู้คนและต่อความเป็นไปในสังคม พุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายที่สำคัญจากกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ในขณะเดียวกันกระแสโลกาภิวัตน์ก็นำโอกาสใหม่ๆ มาให้แก่พุทธศาสนาด้วย อาทิเช่น การทำให้ผู้คนรู้สึกที่ตนเองเล็กลง ควบคุมอะไรได้น้อยลง ประสบกับความผันผวนและไม่แน่นอนมากขึ้น ความโดดเดี่ยวอ้างว้างของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ ภาวะเหล่านี้ ได้ทำให้ผู้คนมีศรัทธาต่อรัฐและสถาบันทางโลกน้อยลง และมีแนวโน้มหันมาหาพุทธศาสนามากขึ้น ทั้งในฐานะ ระบบปฏิบัติที่ให้ความสงบและลดความเครียด ให้สิ่งยึดเหนี่ยวแก่จิตใจ หรืออาจเข้าหาเพราะต้องการเครื่องปลอบประโลมใจ เป็นการเปิดช่องทางให้ศาสนาเข้าไปมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนในสังคม^๒

พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมหลายประการที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคม ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง “คุณธรรมพลเมือง” (Civic Virtues) จะเกี่ยวข้องกับการมีวินัยในตนเอง การเห็นแก่ส่วนรวม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการให้อภัย ซึ่งเข้ากันได้กับหลักธรรมหลายหมวด เช่น สังคหวัตถุ ๔ ขรรษาธรรม ๔ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นต้น สำหรับประเด็นข้อโต้แย้งที่ว่า พระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม พระไพศาล มองว่า ถึงแม้ว่า พระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญต่อการฝึกฝนพัฒนาตนค่อนข้างมาก ส่วน

^๑ แอนโทนี วัลเลซ อ้างใน พระไพศาล วิสาโล, พลวัตของศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, รายงานการศึกษาวิจัยจากโครงการ Asian Public Intellectual Fellowship ของมูลนิธิอินิปปอน, <<http://www.visalo.org/article/budKampatiroob.htm>>, ๓ กันยายน ๒๕๕๖.

^๒ พระไพศาล วิสาโล, การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, ปาฐกถาในการสัมมนา ระหว่างประเทศว่าด้วยศาสนาและโลกาภิวัตน์ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖ ณ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่, <<http://www.visalo.org/article/budKampatiroob.htm>>, ๓ กันยายน ๒๕๕๖.

ประชาสังคมเป็นเรื่องของสังคมที่เลยพ้นระดับบุคคลออกไป แต่ก็มีใช้สิ่งที่ขัดแย้งกันหรือเป็นคนละเรื่องกัน เพราะถึงอย่างไร พระพุทธศาสนาก็มิได้จำกัดตัวอยู่ในขอบเขตทางด้านจิตใจอย่างที่เข้าใจกัน การฝึกฝนพัฒนาตนนั้น แม้จะมีจุดหมายสูงสุดอยู่ที่การเสริมสร้างปัญญาให้เข้าถึงความจริงของชีวิตหรือสัจธรรม แต่ก็ต้องอาศัยสภาพแวดล้อม อันได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนระเบียบชีวิตและระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพื่อกำกับความประพฤติ กล่อมเกลาจิตใจและพัฒนาปัญญาให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ระเบียบชีวิตและระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือแบบแผนของสังคมนี ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วินัย^๑

นอกจากนั้น พระไพศาล วิสาโล ยังเสนอให้รื้อฟื้นหลักธรรมหลายๆ อย่างที่มีมิติทางสังคมอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไป รวมทั้งการขยายแนวคิดเดิมให้มีความหมายกว้างขึ้น เช่น **อุเบกขา** **อปริหานิยธรรม** (ธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อม) ปัจจุบันแทบจะไม่มีใครพูดถึงเลยทั้งที่เป็นธรรมว่าด้วยความเจริญของหมู่คณะโดยตรง **อุเบกขา** แม้จะเป็นธรรมที่พูดถึงกันมาก แต่ก็เข้าใจคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบถ้วน คือเข้าใจว่า หมายถึง การวางใจเป็นกลางเท่านั้น แต่ที่จริง อุเบกขา มิได้หมายความว่าวางใจเป็นกลางเฉยๆ หากแต่เป็นการวางใจเป็นกลางที่มีจุดหมายเพื่อไม่ให้ละเมิดธรรมหรือเสียหลักการ ทั้งนี้ เพราะถ้าปราศจากอุเบกขาแล้ว ความเมตตา กรุณา ที่มีต่อตัวบุคคล อาจทำให้เลยเถิดจนเป็นผลเสียต่อธรรมได้ เช่น ช่วยเพื่อนโดยเอาเงินส่วนรวมไปให้เขา พระพุทธศาสนาเน้นอุเบกขาในกรณีดังกล่าว เพื่อรักษาธรรมหรือหลักการของส่วนรวมเอาไว้ เป็นการป้องกันส่วนรวมมิให้เสียหายเห็นได้ชัดว่า อุเบกขานั้น เป็นธรรมและหลักการของส่วนรวม มิใช่ค้ำนึ่งแต่หน้าที่หรือคุณธรรมต่อตัวบุคคลเท่านั้น แม้แต่คำว่า “บุญ” ซึ่งเป็นเรื่องที่คนไทยคุ้นเคยกันดีแต่เข้าใจคลาดเคลื่อน บุญในความหมายที่แท้ ต้องเป็นเรื่องของการช่วยเหลือผู้อื่น (หรือส่วนรวม) และการขัดเกลาตนเอง เป็นหลักการที่ควรจะฟื้นฟูอย่างจริงจัง เพราะส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมโดยตรง ทั้งยังสอดคล้องกับหลักการประชาสังคมด้วย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “คุณธรรมพลเมือง” (Civic Virtues)^๒

พระไพศาล วิสาโล ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในการแสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง “การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์” สรุปสาระสำคัญได้ว่า “...ทางออกสำหรับพุทธศาสนาจักต้องเริ่มต้นจากการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ ทั้งด้านการปกครองและการศึกษา เพื่อสนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในทางจริยธรรมและสามารถชี้แนะผู้คนให้เข้าถึงความสงบสุขภายในท่ามกลางความผันผวนไม่แน่นอนของกระแสโลกาภิวัตน์ ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางสติปัญญาให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ อนุรักษ์สภาพแวดล้อม และสร้างความสามัคคีกลมเกลียวบทบาทดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในการนำธรรมะกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คน และช่วยฟื้นฟูศาสนาให้กลับมามีความสำคัญต่อสังคม นอกจากการปรับปรุงสถาบันสงฆ์แล้ว สิ่งที่ต้องทำควบคู่กันก็

^๑ พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑๐-๔๑๓.

^๒ อ่างแล้ว, พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, หน้า ๔๒๗-๔๓๐.

คือการฟื้นฟูหลักธรรมทางด้านโลกุตตรธรรม คือนิติทางจิตวิญญาณที่หายไปจากคำสอนกระแสหลักของพุทธศาสนาในปัจจุบันให้กลับมาซึ่งจะช่วยให้เกิดอิสรภาพและความสุขภายในอย่างแท้จริง...”^๑

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า แม้นักคิดและนักวิชาการในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย แต่โดยสรุปแล้วมีฐานอยู่บน ๒ แนวคิดหลักๆ คือ แนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมชาติ (nature-based) และแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของวินัย (discipline-based) แนวคิดแรก ได้แก่ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่า ธรรมหรือกฎธรรมชาติดึงดูดจิตสำนึกทางสังคม เพราะควบคุมสรรพสิ่งในจักรวาลให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและดำเนินไปแบบพึ่งพาอาศัยกัน หรือขึ้นอยู่กับกันและกัน ดังนั้น วิถีชีวิตแบบเน้นความสำคัญของสังคมจึงถือว่า ดำเนินตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติ ส่วนแนวคิดที่ ๒ ได้แก่ แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองศีลหรือวินัยในมิติที่ครอบคลุมทั้งเรื่องความประพฤติดีงามส่วนบุคคล และการจัดวางระเบียบแบบแผน การจัดโครงสร้าง และการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม สำหรับแนวคิดท่านอื่นๆ ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทั้งสองนี้

๓) ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย

ขบวนการพุทธใหม่ในราชอาณาจักรไทย จะมีพัฒนาการแต่ละกลุ่มตามแนวทางในเชิงตอบสนองความพึงพอใจเฉพาะกลุ่มมากยิ่งขึ้น โดยพัฒนาการของแต่ละกลุ่มล้วนแต่อิงอยู่กับพระพุทธศาสนาและผู้ก่อเกิดของแต่ละสำนักนั้นๆ ซึ่งได้มีการจำแนกเป็นกลุ่มไว้ ดังนี้ คือ^๒ ๑) กลุ่มเพศวิถี ๒) กลุ่มตีความใหม่ ๓) กลุ่มไสยอิมพุทธ-กลุ่มทรง ๔) กลุ่มวัตถุมงคล ๕) กลุ่มพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เช่น วัดสวนแก้ว วัดพระพุทธบาทน้ำพุ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะได้จำแนกลักษณะของขบวนการพุทธใหม่ไปตามลำดับ ดังนี้^๓

(๑) กลุ่มเพศวิถี (Gender Way) คือกลุ่มภิกษุณี แม่ชี อุบาสิกา ซึ่งขยายความได้ ดังนี้

กลุ่มขบวนการเพศวิถี หรือการขับเคลื่อนด้วยความเป็นเพศนั้นปรากฏในสังคมไทยอย่างชัดเจนเมื่อ นรินทร์ ภาษิต (พระพนมสารนรินทร์ พ.ศ.๒๕๑๗) กับผลงานเรื่อง “แถลงการณ์เรื่องสามเณรีวัตรนารีวงศ์”^๔ ใน พ.ศ.๒๕๗๑ ซึ่งได้ทำการบวชลูกสาวของตัวเองเป็นสามเณรี นายนรินทร์ ภาษิต หรือ นรินทร์ กลิ่ง เดิมเป็นชาวจังหวัดนนทบุรี เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๗ วัยเด็กเรียนหนังสือที่วัดพิชัยญาติการามวรวิหาร ต่อมาก็บวชเณร แต่ไม่ทันได้บวชพระก็ลาสิกขามาเสียก่อน ไปรับราชการที่จังหวัดชลบุรีมีตำแหน่งเป็นนายอำเภอ ทำงานเข้าตาผู้ใหญ่จึงได้เป็นหลวงศุภมาตรา ต่อมาได้เลื่อนชั้น

^๑ พระไพศาล วิสาโล, การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, <<http://www.visalo.org/article/budKarnpatiroob.htm>>, ๓ กันยายน ๒๕๕๖.

^๒ <<http://www.bsyth.com/index.php?mo=3&art=312615>>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^๓ รศ.วราวุฒิ ภูริสินสิทธิ์ ให้ความหมายของคำว่า Gender (ความเป็นเพศ) หมายถึง องค์ความรู้ที่สร้างความหมายให้กับความแตกต่างทางร่างกาย เป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และจิตวิทยาาระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ความเป็นเพศเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคม เป็นการจัดการทางสังคมของความแตกต่างระหว่างเพศในด้านต่างๆ ที่มา : ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๑ : ธันวาคม ๒๕๔๘-มกราคม ๒๕๔๙.

^๔ แถลงการณ์เรื่องสามเณรี วัตรนารีวงศ์ ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๗๑ โดย นรินทร์ เป็นการสะท้อนการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน สิทธิทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม.

ขึ้นเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก พร้อมกับเลื่อนยศเป็น "พระพนมสารนรินทร์"^๑ แต่ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๕๒ เขาก็ขอลาออกจากราชการด้วยเหตุผล "ทนไม่ได้กับระบอบราชการไทยที่ใช้ลั่นทำงาน" ทำให้ชีวิตข้าราชการของเขาต้องสะดุดลงตรงอายุ ๓๕ ปีพอดี นายนรินทร์มีอุปนิสัยเป็นคนเถรตรง หัวใจใฝ่ใจสู้ ไม่กลัวหน้าอินทร์หน้าพรหม ไม่ว่าจะใหญ่ระดับไหน เบอร์อะไร^๒ ถ้าทำไม่ถูกต้องละก็โดน นรินทร์ลากคอขึ้นศาลอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ขนาดสมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นประมุขสงฆ์อัน บริสุทธิ์ผุดผ่องเป็นเนื่ออายุของโลก ยังถูกนรินทร์ทำหนังสือ "ทูลเชิญให้สละทรัพย์สินสมบัติอันมากจน ล้นพระตำหนักออกเสียเพื่อเป็นตัวอย่างแก่พุทธศาสนิกชน" ในขณะที่เทศน์สอนให้ชาวบ้านบริจาคทาน แต่ตนเองกลับสะสมทรัพย์ที่มีผู้บริจาค ปรากฏว่านรินทร์โดนข้อหา "หมิ่นประมาทสมเด็จพระสังฆราช" กิตติศัพท์ของนรินทร์จึงเป็นดังหนามยอกใจของประดาผู้มีอำนาจวาสนาในสมัยนั้น และสิ่งหนึ่งนั้นที่นรินทร์สร้างเป็นประวัติศาสตร์ไว้ในเมืองไทยก็คือการฟื้นฟูวงศัภษุณี^๓ โดยเหตุที่เขา มองเห็นความสำคัญของพุทธบริษัท ๔ ว่าจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่ได้ เขาจึงได้ต่อสู้เรียกร้องให้มี สามเณรีและภิกษุณีในประเทศไทย บุตรสาวของเขาทั้งสองคนคือ สาระและจงดี้ ก็ได้ตัดสินใจบวช โดยมีสตรีเข้าร่วมบวชด้วยอีก ๖ คน สองเดือนหลังจากนั้นก็บวชกรวยราวมเมื่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงมีพระลิขิตมิให้มีการบวชภิกษุณีและสามเณรีหนังสือพิมพ์หลายฉบับได้เขียน โจมตีนายนรินทร์อย่างรุนแรง ว่าเป็นผู้ทำลายพระศาสนา คณะสงฆ์ก็ออกคำสั่งมิให้วัดใดให้ที่พำนัก กับสามเณรี ทั้งที่ชาวบ้านธรรมตาและในหัวเมืองรอบนอกมิได้ตั้งข้อรังเกียจอย่างใด ชาวบ้านยังตัก บาตรกับสามเณรี และเจ้าอาวาสวัดบางแห่งก็ยังให้ที่พำนักโดยเหตุที่ว่าเป็นผู้สำรวมในธรรมวินัย^๔

หลังจากการบวชสามเณรีไปแล้ว ๖ ปี อภิรัฐสภาได้ประชุมกันหลายครั้งหลายหน แต่ก็มี สามารถเอาผิดทางอาญากับนายนรินทร์ได้ จนกระทั่งได้มีความเห็นให้จับกุมสามเณรี และได้ให้ เจ้าหน้าที่ใช้กำลังปล้ำเอาจิวรอก ส่งเข้าคุกข้อหา "บ่อนทำลายพระพุทธศาสนา" นายนรินทร์ เห็นว่าเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ จึงได้ส่งเรื่องร้องเรียนไปยังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง ขณะนั้นกำลังเสด็จประพาสชวา จากเหตุการณ์เรื่องบวชสามเณรีนี้ ทางคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ วัดบวรนิเวศวิหาร ก็ทรงออกคำสั่งสมเด็จพระสังฆราช มีข้อความว่า

^๑ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, **ชีวประวัติ** : นรินทร์ (กลิ่ง) ภาษิต <http://www.geocities.com/siamintellect/intelleccts/narintara/biography.htm>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^๒ ในทัศนะของ ดร.วีรกร ตรีเศส มองว่า พฤติกรรมของ นรินทร์ ภาษิต เป็นพฤติกรรมแบบ "อารยะขัดขืน" หรือ Civil Disobedience ใน อาหารสมอง มติชนรายสัปดาห์ วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๙ ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑๓๓๙.

^๓ พระมหานรินทร์ นรินทร์ วัดไทย ลาสเวกัส รัฐเนวาด้า สหรัฐอเมริกา <www.alittlebuddha.com> ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^๔ "ย้อนรอยปมนักบวชสตรี : จงดี้ ภาษิต สามเณรีคนแรกของไทย" ในอาทิตย์วิเคราะห์รายวัน <<http://library.uru.ac.th/webdb/images/B๑๐.htm>>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^๕ ศักดินาฉัตรกุล ณ อยุธยา, **ชีวประวัติ**, นรินทร์(กลิ่ง) ภาษิต <<http://www.geocities.com/siamintellect/intelleccts/narintara/biography.htm>>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

คำสั่งสมเด็จพระสังฆราช^๑

ประกาศ ห้ามพระเถรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต

หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้น สำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา ๑๒ ล่วงแล้วเป็นปวัตตินี คือเป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีผู้รักษานบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้น ชื่อว่าบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ เพิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นเสี้ยนหนามแก่พระศาสนา เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีฯ เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเถรทุกนิกาย บวชหญิงเป็นภิกษุณี เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรี ตั้งแต่นี้ไปฯ

ประกาศแต่ วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๑

กรมหลวงชินวราวุฒินันท์

(สมเด็จพระสังฆราชเจ้า)

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

การแสดงออกในทางเพศวิถีครั้งนั้น ได้เป็นที่มาของกฎหมายเถรสมาคม ๒๔๗๑ จนกลายเป็นวิวาทะกรรมในทางศาสนาด้วย นับเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนด้วยเพศวิถี เพื่อหาพื้นที่ทางศาสนาให้กับ "ภิกษุณี" เป็นครั้งแรกในสังคมไทยและเหตุการณ์ในอดีต รวมทั้งชื่อของนาย นรินทร์ ภาชิต ยังถูกนำมาอ้างอิงเป็นปูชนียบุคคลของกลุ่มขับเคลื่อนเพศวิถีต่อการบวชเป็นภิกษุณีในประเทศไทยในปัจจุบัน พฤติกรรมการแสดงออกของนรินทร์ ภาชิต อาจมองได้เป็น ๒ กรณี คือ (๑) การบวชครั้งนั้นเป็นการกบฏต่อรูปแบบของสงฆ์กระแสหลัก เพื่อหาพื้นที่ให้กับกลุ่มสตรี หรือเป็นการส่งเสริมสิทธิสตรีต่อการถือบวชในพระพุทธศาสนา (๒) หรืออีกความหมายหนึ่งอาจเป็นการต่อต้านอำนาจรัฐ โดยใช้การแสดงออกในทางมิติศาสนา เป็นตัวเชื่อมต่อและอธิบายเพราะจากฐานเดิมของนรินทร์อาจถือได้ว่า เป็นผู้กบฏต่อระบบการปกครองส่วนกลางด้วยการลาออกจากงานไปด้วยเหตุผลของความผิดหวังต่อระบบ และจากพฤติกรรมดังกล่าว ได้ส่งผลเป็นต้นแบบให้กับคนในชั้น ต่อมาได้นำมาเป็นข้อกล่าวอ้างในการเรียกร้องพื้นที่สำหรับสตรีต่อสิทธิทางศาสนา

(ก) **กลุ่มภิกษุณี** บุคคลแรกของประเทศไทยที่อุปสมบทเป็นภิกษุณีคือ นางวรมัย กบิลสิงห์ อดีตนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นางวรมัยสนใจพระพุทธศาสนาและศึกษาปฏิบัติตามสำนักต่างๆ จากคณาจารย์ในสำนักต่างๆ ในสมัยนั้น เช่น หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ หลวงพ่อลี วัดอโศการาม สมุทรปราการ และกรรมฐานระบบพม่าที่บิรกรรมว่า "พองหนอ-ยุบหนอ" ที่วัดมหาธาตุ ทำพระจันทร์เป็นต้น จนไปยอมเป็นศิษย์รับศีล ๘ กับพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) วัดบวรนิเวศ จนกระทั่งตัดสินใจเดินทางไปประเทศไต้หวัน เพื่อทำการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในนิกายมหานิกาย ใน พ.ศ.๒๕๑๔ แล้ว

^๑ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๑๖ หน้า ๑๕๗. <<http://www.geocities.com/siamintellect/intellec/narintara/biography.htm>>, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

กลับมาไทยไปตั้งวัดใหม่ชื่อว่า วัดทรงธรรมกัลยาณี เลขที่ ๑๙๕ ถนนเพชรเกษม ตำบลพระประโทน อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม การกลับมาของภิกษุณีวรมัย เป็นข่าวใหญ่ให้สังคมไทยจ้องมอง แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ บ้างก็คัดค้าน บ้างก็เห็นด้วย แต่เมื่อบวชในนิทายมหายานก็ถือว่าเป็นพระมหายาน หินยานอย่างไทยถึงจะทำอะไรไม่ได้ ก็ยังคงไม่ยอมรับสถานะของพระภิกษุณีให้มีในเมืองไทยดั้งเดิม ทั้งนี้ก็คงจะยึดถือคำสั่งสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงชินวราวุฒินันท์เป็นหลัก ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ มีชีวิตยืนยาวมาจนถึง วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๖ ก็มรณภาพไปด้วยวัย ๙๖ ปี ก่อนที่ทายาทบุตรสาวเพียงคนเดียวจะสืบทอดเจตนารมณ์ต่อมา

การบวชของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ไม่ปรากฏเป็นความเปลี่ยนแปลงหรือผลใดๆ ต่อสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงเสียทีเดียว แต่เป็นเพียงความพึงใจในเพศภาวะกับการปฏิบัติที่มีเป้าหมายในเชิงปัจเจกเสียเป็นหลัก จึงไม่ได้มองว่าเป็นการก้าวข้ามเคลื่อนในเชิงของการส่งผลต่อคณะสงฆ์ กระแสหลัก หรือเป็นปรากฏการณ์ต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวมเสียทีเดียว แต่ในเวลาเดียวกันได้ส่งผลเป็นปรากฏการณ์ในเชิงเพศและการขับเคลื่อนด้วยเพศ ซึ่งมีผลเป็นการเติบโตของกระบวนการ "เพศวิถี" ค่อนข้างชัดเจนในขั้นต่อมาจึงทำให้เกิดการแสวงหาและการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็น "สังฆสตรี" ที่ขับเคลื่อนด้วยเพศภาวะกับการมีส่วนในทางศาสนาอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ขบวนการภิกษุณีที่นำโดย อาจารย์ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะให้ได้สิทธิของการถือว่า บวชในพระพุทธศาสนากลับมาอีกครั้ง "สิทธิสตรีกับการบวช" สตรีกับการแสดงออกในทางพระพุทธศาสนา จึงกลายเป็นความเคลื่อนไหวใหม่กับการหาทางออกของปัญหา ในขณะที่คณะสงฆ์กระแสหลักก็นิ่งเฉยและตอบเพียงว่า ไม่มีประเพณี ภิกษุณีสูญหายและสืบทอดไม่ได้ในประเทศพุทธศาสนาเถรวาท วัดทรงธรรมกัลยาณีที่ก่อตั้ง โดย ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ที่ไปบวชภิกษุณีในฝ่ายมหายาน ซึ่งถือว่าเป็นวัดที่มีศูนย์กลางของการขับเคลื่อนด้วยเพศวิถี เป็นชุมชนของภิกษุณี และสานต่อโดยภิกษุณีธัมมนันทา ที่ไปบวชที่วัดกัลยาณี ประเทศศรีลังกา โดยที่แยกส่วนกับคณะสงฆ์กระแสหลักและตอบสนองต่อกลุ่มและเพศภาวะในเชิงสังคมอย่างที่ปรากฏอยู่^๑

(ข) **กลุ่มแม่ชี** เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนานดังปรากฏหลักฐานว่า ในสมัยอยุธยา นายแกมปีเฟอร์ซึ่งเข้ามาเมืองไทยสมัยพระเพทราชาเขาเล่าถึงนางชีในวัด รวมทั้งวัดใหญ่วัดหนึ่งชื่อวัดนางชี มีนางชีอาศัยอยู่มากจนเกิดเรื่องอื้อฉาวกับพระภิกษุในวัดขึ้น ส่วน "ชี" ในภาษาไทยโบราณแปลว่านั้กบวช เช่น ร.๓ ตรัสเรียกพระภิกษุชิรญาณหรือภายหลังคือ ร.๔ ว่า "ชีตัน" หรือนั้กบวชของพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้น เขาจึงไม่ได้เรียกผู้หญิงที่โกนหัวถือศีลแปดว่าชีเฉยๆ แต่เรียกตามหลักฐานของฝรั่งที่เข้ามาอยุธยาว่า "นางชี" ในอีกมิติหนึ่ง ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้มองภาพลักษณ์ของชีว่า "อัตลักษณ์ของนางชี ซึ่งแสดงออกด้วยชุดนุ่งห่มขาวและการโกนศีรษะนั้นคือเครื่องหมายของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องทางกามารมณ์กับใครอีก...อยู่วัดพระก็ไม่มัวหมอง (ยกเว้นท่านไปทำให้มัวหมองเอง) อยู่เรือนชายอื่นก็ไม่พึงเข้าหา ผู้หญิงเล็กๆ ที่ยากจนและไม่มีอำนาจมาปกป้องตัวเองได้ อาจถูกผู้ชายรังแกได้ง่าย ก็อาศัยผ้าขาวและโกนหัว...คุ้มครองตัวให้พ้นจากชายใจพาลสันดานหยาบได้ ดังปรากฏหลักฐานว่า พระเจ้าหลานเธอของรัชกาลที่ ๑ พระองค์หนึ่ง ถูกพม่ากวาดต้อนไปเมื่อตอนเสียกรุงตกไปอยู่เมืองพม่าแล้วพระองค์ก็บวชชีเสีย จนกระทั่งกองทัพไทยไปตีเมืองทวายจึงได้พระองค์กลับมา

^๑ ทีมข่าวหนังสือพิมพ์คมชัดลึก, การบวชของภิกษุณี, (ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

เรียกกันว่าพระองค์เจ้าซี ซึ่งประเด็นนี้ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า เป็นการใช้ผ้าขาวปกป้องคุ้มครองตัวเองจากการคุกคามทางกามารมณ์ (ของพม่าหรือของเซलयศีกด้วยกันก็ตาม) ในภายหลังเมื่อเสด็จกลับแล้วก็ได้เป็นนางซีอีกต่อไป

คำว่า ซี ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลศัพท์ให้นิยามความหมายของคำว่า ซี ไว้ว่า "นักบวช, หญิงถือบวช, อุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาวโกนผมโกนคิ้ว ถือศีล" ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามของแม่ซีไว้ว่า "ซี น. แปลว่านักบวช เช่นซีปะขาว คำเรียกหญิงที่นุ่งขาวห่มขาว โกนคิ้ว โกนผมถือศีล แม่ซีก็เรียก" โดยสรุป ซี หรือแม่ซี เป็นกลุ่มบุคคลที่เข้ามาถือบวชในพระพุทธศาสนา แต่สถานะของแม่ซีตามกฎหมายไทยไม่ได้ถูกจัดว่าเป็นนักบวช เพราะไม่มีกฎหมายฉบับใดให้การรองรับสถานภาพนักบวชหญิงของสตรีไทย ในคำว่า "แม่ซี" คำว่า แม่ซี จึงมีความหมายเพียง "อุบาสิกาผู้ถือศีลแปด" เท่านั้น การแสวงหาพื้นที่ในรูปขององค์กรสตรีกับการมีส่วนร่วมในทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า "สถาบันแม่ซีไทย" จึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำงานด้านพระพุทธศาสนา สังคม และสิทธิของสตรีต่อการมีส่วนร่วมและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา การรวมตัวเคลื่อนไหวเพื่อจัดกิจกรรมและดำเนินงานเพื่อแม่ซีปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดครั้งแรกเมื่อสถาบันแม่ซีไทยถือกำเนิดขึ้น เมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๒ โดยมีแม่ซีผู้ใหญ่ คณะนักเรียนบาลีรุ่นแรก และพระสงฆ์จำนวนหนึ่ง ด้วยความมุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อวางกฎระเบียบสำหรับแม่ซีทุกสำนักทั่วประเทศ เป็นการขจัดแม่ซีที่ประพฤติปฏิบัติมิชอบและเพื่อเป็นการยกระดับฐานะของแม่ซีให้สูงขึ้นเพื่อตอบสนองสังคมและความคิดเห็นว่า บทบาทในงานพัฒนาสังคมจะเป็นการยกระดับฐานะทางสังคมของแม่ซี ทำให้แม่ซีประกอบกิจกรรมหลายประการ เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสอนหนังสือแก่เยาวชน การเลี้ยงเด็กกำพร้า เป็นต้น

เสถียรธรรมสถาน เป็นสำนักปฏิบัติธรรมอีกสำนักหนึ่งที่มีเพศภาวะเป็นตัวขับเคลื่อน "...ถ้าโลกนี้มีผู้หญิงทางธรรม ทางศาสนาที่ออกมาทำงานเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยชาติได้อย่างมีศักยภาพมากขึ้นเท่าไร ปัญหาในสังคมก็น้อยลงเท่านั้น" ซึ่งเป็นแนวทางมุ่งหวังเพื่อการขับเคลื่อนและปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นไปในทางที่ดี ไม่ได้เป็นไปเพื่อการสร้างชุมชนของตัวเอง ฉะนั้น แนวทางของสำนักเสถียรธรรมสถานจึงมีเป้าหมายที่มีลักษณะของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเสียมากกว่า (Buddhist Ingested) ผู้ก่อตั้งคือแม่ซีศันนีย์ เสถียรสุต ผู้ก่อตั้งไม่ได้เน้นขับเคลื่อนกระบวนการทำงานในเชิงเพศวิถีเสียทีเดียว แต่มีเป้าหมายกระแสหลักอยู่ที่ปลายทางของการสร้างสังคมและชุมชนเพื่อประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งปลายทางแห่งการปฏิบัติธรรมตามหลักเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

เสถียรธรรมสถานก่อตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ภายใต้การอนุเคราะห์จาก "กองทุนเสถียรธรรม" ซึ่งส่งเสริมให้มีการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมะ แก่เพื่อนมนุษย์เพื่อให้ได้รับความสงบเย็น ความผ่อนคลายเบิกบาน ทั้ง ผู้ใหญ่ เด็ก หนุ่มสาว ในลักษณะรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้เริ่มต้นงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะเด็ก สตรี และนักบวช ตั้ง แต่ พ.ศ.๒๕๓๑ โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคม ตลอดระยะเวลากว่า ๒๐ ปี เสถียรธรรมสถานได้กลายเป็นที่แห่งการเรียนรู้ งานสร้างชีวิตในทุกกระดับ นับตั้ง แต่ปัจเจกไปจนถึงระดับโลก ตั้งแต่การเยียวยาเชิงรับในโครงการบ้านสายสัมพันธ์และป้องกันเชิงรุกในโครงการประภัสสรตั้ง แต่นอนอยู่ในครรภ์ดังธรรมพจน์ที่หลวงพ่อบัญญัติที่สะท่อนการทำงานของแม่ซีศันนีย์ เสถียรสุต ต่อการปฏิบัติธรรมและทำงานด้าน

ศาสนา เผยแพร่การปฏิบัติธรรมผ่านเสถียรธรรมสถานใจความว่า "...สถานที่นี้ ผู้จัดสร้างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และเผยแพร่ธรรมะ แก่คนที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หรือคนที่รู้ที่เข้าใจแล้ว แต่ยังไม่ก้าวหน้า ก็มาพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น เพราะการที่ธรรมะเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิต ชีวิตที่มีธรรมเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ชีวิตที่ขาดธรรมะเป็นชีวิตที่บกพร่อง..."

นอกเหนือจากบทบาททางด้านศาสนาแล้ว เสถียรธรรมสถาน โดยแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ยังมีบทบาททางการศึกษา ทางสังคม เช่น โครงการบ้านสายสัมพันธ์ โครงการศิลปะการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยอานาปานสติ โครงการอนุสาวรีย์ความดี ความงาม และความจริง, โครงการจิตกัศสร ตั้งแต่ตอนอยู่ในครรภ์รวมทั้งบทบาทสันติภาพของมวลมนุษย แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ได้ช่วยงานในการพัฒนาสถาบันแม่ชีไทย ได้ร่วมก่อตั้ง The Global: Peace Initiative of Women กับสตรีอีก ๖๐ ประเทศ เพื่อการทำงานช่วยเหลือสตรีและเยาวชนเรื่องสันติภาพโลก รวมทั้ง ทำงานรณรงค์ในการยุติความรุนแรงเพื่อนำไปสู่สันติภาพ จนกระทั่งมีนักสารคดีจากต่างประเทศมาถ่ายทำในเรื่อง A Walk of Wisdom

นอกจากนี้ แม่ชียังได้รับรางวัล Spiritual Leadership Award ซึ่งเป็นรางวัลที่มอบให้กับผู้ทำงานเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในฐานะผู้ยุติความรุนแรงในเด็กและสตรี และการพัฒนาจิตของผู้นำทางจิตวิญญาณและสันติภาพโลก พร้อมกับผู้นำที่คุณูปการต่อโลก ท่านอื่นๆ เช่น องค์ดาไลลามะ เป็นต้น

(ค) กลุ่มอุบาสิกา มหาอุบาสิกา ดร.บงกช สิทธิพล เกษะมหามงคล จ.กาญจนบุรี ได้รับรางวัล "สตรีดีเด่นในพระพุทธศาสนาแห่งโลก" เนื่องในโอกาสวันสตรีสากลแห่งสหประชาชาติ ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๗ รางวัล "รัตนบงกชมหาเมธีธรรมาจารย์" จากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist University) และดุซงกีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (Doctor of Tripitaka) จากสภากะสมณะแห่งอินเดีย ในปีเดียวกัน และล่าสุดท่านได้รับรางวัล "สันติภาพนานาชาติ ดร.อัมเบตการ์" ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๘ ในฐานะผู้สร้างสันติภาพแก่โลก โดยการสืบสานเจตนารมณ์ของ ดร.อัมเบตการ์ ในการนำพระพุทธศาสนากลับคืนสู่อินเดีย ณ เมืองสวัตตี ดินแดนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ยาวนานที่สุด ในพุทธประวัติ" ที่ยกมากล่าวอ้างคือข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่ง

หากดูพัฒนาทางด้านพระพุทธศาสนาที่เป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนด้วยเพศวิถีในยุคปัจจุบัน มหาอุบาสิกาบงกช หรือที่ฝรั่งรู้จักกันนามใน มหาอุบาสิกา ดร.บงกช สิทธิพล ก็เป็นบุคคลที่มีการขับเคลื่อนถึงไม่ได้เน้นเกี่ยวกับความ "เพศ" เช่นกลุ่มภิกษุณี หรือ กลุ่มของสถาบันแม่ชีไทย แต่เพราะความที่เป็นสตรีเพศ ภาพที่ปรากฏต่อสาธารณะ จึงสะท้อนถึงปรากฏการณ์ของการขับเคลื่อนด้วยเพศ ในหนังสือ Mahaupasika Dr.Bongkot Sitthipol: The Extraordinary Light of Peace ให้ข้อมูลไว้ว่า เกิดในเดือนเมษายน ๒๔๙๗ ที่รัฐประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นเด็กธรรมดาในชนบท ซึ่งต่อมาได้ผันตัวเองเป็นครูสอนและเจ้าของโรงเรียนเสริมสวย "บงกช" แล้วมีเหตุอันใด หรือแรงจูงใจอันใดที่ทำให้ครูสอนและเจ้าของโรงเรียนบงกช ผันตัวเองเข้าสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนาและทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ทั้งปฏิบัติเองและในเวลาเดียวกันก็เป็นผู้ทำกิจกรรมในนามของหญิงไทย ชาวพุทธไทย และพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทำให้ชาวต่างชาติยอมรับและให้รางวัลในฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างกว้างขวางเช่นนั้น และนำไปสู่การมอบรางวัลต่างๆ จำนวนมาก ซึ่งได้

ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล จังหวัดกาญจนบุรี และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล ที่ประเทศอินเดีย

นอกจากนี้ ยังมีอุบาสิกา รัญจวน อินทรกำแหง, ก.เขาสวนหลวง, คุณแม่สิริ กรินชัย ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งท่านเหล่านี้มีวัตรปฏิบัติตรงตามและสอนธรรมแก่ผู้หญิงและบุคคลทั่วไป ปัจจุบันมีภิกษุณีชาวไทยที่ไปบวชจากต่างประเทศประมาณ ๓๐ รูป แต่มีได้อยู่ปฏิบัติเป็นสังฆะร่วมกัน และแม่ชี โดยท่านได้กระทำแล้วในการปฏิบัติตน สละชีวิตทางโลกเข้าสู่ทางธรรม บวชเพื่อเกิดใหม่ในบรรพพุทธศาสนา ถึงจะไม่ได้ขับเคลื่อนกลุ่มของตนเองในนามของเพศภาวะ เพื่อเรียกร้องการมีอยู่หรือสิทธิของการ "เป็น" ตามเงื่อนไขในเชิงรูปแบบของพระพุทธศาสนา แต่ภาวะแห่งเพศที่ปรากฏก็ทำให้เกิดความเข้าใจในเชิงของเพศอยู่แล้ว เพราะกลุ่มหลังเหล่านี้เป็นเพียงผู้ที่ต้องการแสวงความจริงแท้ในทางพุทธธรรมอย่างที่ควรค่าเป็นอย่างยิ่ง ถึงไม่นำเพศภาวะมาเป็นประเด็นของขอเรียกร้อง แต่ก็ใช้เพศภาวะในการเข้าหาธรรมที่สังคมนิยมหรือจำกัดไว้ด้วยการปฏิบัติ "บวชใจ" และทำหน้าที่ของอุบาสิกาผู้มั่นคงในพระรัตนตรัย พร้อมทั้งเป็นผู้ปฏิบัติและนำไปสู่การปฏิบัติเผยแผ่อย่างแข็งขัน

ในมิติทางวัฒนธรรมเชิงสังคม "วิถีพุทธ" นั้น พระไพศาล วิสาโล มองว่า ผู้หญิงที่มีภาวะบ่งบอกถึงความเป็นเพศสภาพ ได้มีพื้นที่มากขึ้นๆ ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น มีสำนักปฏิบัติธรรมที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าสำนัก ซึ่งได้รับความนิยอย่างกว้างขวาง เป็นอาจารย์สอนปริยัติและกรรมฐาน ทั้งในรูปแบบแม่ชีและคฤหัสถ์ โดยมีแนวโน้มว่า แม่ชีจะมีบทบาทและสถานภาพสูงขึ้นและมีแนวโน้มที่จะมีการผลักดันให้มีภิกษุณีแบบเถรวาทในเมืองไทยอย่างเข้มข้นขึ้น แม้ว่าคณะสงฆ์ไทยจะไม่ยอมรับ แต่หากสังคมชาวพุทธทั่วไปยอมรับภิกษุณีบริษัทก็มีใช้สิ่งที่จะปฏิเสธได้อีกต่อไป

(๒) กลุ่มตีความใหม่ คือ สำนักวัดพระธรรมกาย สันตือโคก ซึ่งขยายความได้ ดังนี้

พระพุทธศาสนากับการตีความใหม่เกิดขึ้นมานาน และมีพัฒนาการมาต่อเนื่องอย่างยาวนาน และในเวลาเดียวกัน มีบางสำนัก มองว่านั่นเป็นการตีความเพื่อ (๑) ความเข้าใจในเชิงหลักพุทธธรรมตามเป้าประสงค์ของธรรม (๒) เป็นการตีความเพื่อสร้างความชอบธรรมในการนำมาตอบสนององค์คุณ องค์ธรรมและองค์ของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความตั้งงามในการอยู่ร่วมกันในสังคม (๓) เป็นไปเพื่อการสร้างลักษณะเฉพาะของกลุ่มการตีความตามเป้าประสงค์ของกลุ่มนั้น ซึ่งมีลักษณะของการตีความที่เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตัวเอง หรือความเข้าใจของตัวเอง หรือเจ้าสำนักผู้ก่อตั้ง

การตีความของพญาลิไท ในเรื่องกรรมกับนรกสวรรค์ ผู้วิจัยมองว่านั่นเป็นการตีความใหม่ของความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาในช่วงเวลานั้น ที่มีเป้าหมายเพื่อการรักษาองค์ธรรมและความรู้ในทางพระพุทธศาสนา หรือในอีกมิติหนึ่งการสร้างความชอบธรรมในการปกครอง เพื่อควบคุมและขัดเกลาสมาชิกสังคมในภาพรวม พร้อมทั้งเป็นการสร้างความชอบธรรม "ในฐานะพระราชผู้ทรงธรรม" ล่วงมาในสมัยอยุธยา ฐานความเชื่อทางการปกครองที่พระราชเป็น "สมมติราชา" หรือ "สมมติเทพ" "ทศพิธราชธรรม" จึงถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมต่อการปกครองได้ หรือล่วงมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ถือว่า เป็นผู้บุกเบิกในเรื่องการตีความใหม่ต่อหลักการในทางพระพุทธศาสนาตามทัศนะของท่านไพศาล วิสาโล ล่วงมาถึงรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยให้นโยบายต่อคณะสงฆ์กระแสหลักในเรื่องการตีความ "หลักธรรม" บางประการที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุน จึงก่อให้เกิดการตีความแต่

พัฒนาการเหล่านั้น ก็มีผลต่อสังคมในภาพรวมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่นั่นเป็นเพียงผลของการตีความที่เป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐเท่านั้น จนกระทั่งสืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

การตีความแนวความคิดในทางพระพุทธศาสนาใหม่มีพัฒนาการต่อสังคมไทยมาตลอดระยะเวลา ซึ่งในประเด็นของการศึกษาจะยกมาเป็นกรณีกล่าวอ้าง เพื่อชี้ชัดต่อขบวนการพุทธใหม่ในประเด็นของการตีความ ซึ่งได้ยกมา ๓ สำนัก ในเวลาที่คาบเกี่ยวกันและมีพัฒนาการเชิงสังคมสูงพร้อมทั้งก่อให้เกิดพลวัตต่อสังคม และปรากฏการณ์ที่ดู "แปลก" และ "แยก" ส่วนต่อสังคมอย่างยิ่ง จนกลายเป็นการสร้างแนวร่วม และในเวลาเดียวกันก็ได้กลายเป็นประเด็นวิวาทะทางสังคมอย่างยิ่ง และล่วงเลยจนหาข้อสรุปไม่ได้จนกระทั่งปัจจุบัน ดังนี้

(ก) **สำนักสันตโตโสภ** สำนักสันตโตโสภถือว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทยในช่วงหลังพุทธศักราช ๒๕๐๐ ปี แล้ว เพราะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสำนักต่างๆ ซึ่งได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่อสังคมอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นแนววัตรปฏิบัติที่แตกต่าง การสอนธรรมที่นอกเหนือจากการบรรยายเทศน์ในรูปแบบเดิมของคณะสงฆ์กระแสหลัก สันตโตโสภเริ่มต้นจากสมณะโพธิรักษ์แต่เดิมบวชในแบบธรรมยุติกนิกาย ณ วัด มีฉายาว่า "พุทธรชิตโต" ดำเนินการประกาศไม่ขึ้นต่อคณะสงฆ์ไทย หรือที่เรียกว่า นานาสังวาส ตั้ง แต่เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๑๘ ที่ วัดหนองกระทุ่ม ต.ทุ่งลูกนก อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม และได้ดำเนินการปฏิบัติธรรมเผยแพร่ธรรมตลอดจนมีวัตรปฏิบัติในหลายลักษณะที่ แตกต่างจากคณะสงฆ์ไทย เป็นต้นว่า ไหมโกนคิ้ว ไม้บูชาด้วยไฟ(คือจุดธูปเทียน) ไม้บูชาพระพุทธรูป ประกาศตนเป็นพระโพธิสัตว์ ประกาศตนเป็นพระอรหันบุคคล ประกาศตนเป็นพระสารีบุตรกลับชาติมาเกิด รู้พระธรรมและพระไตรปิฎกได้ด้วยตนเอง และ ฯลฯ รวมทั้งพื้นฐานเด่นชัดที่สุดคือ มั่งสะวิริติ ที่จริงแล้วก็ได้เริ่มปฏิบัติและเผยแพร่มาเป็นขั้นตอน ตั้งแต่สมัยยังเป็นฆราวาสผู้ปฏิบัติธรรม พระภิกษุในมหานิกาย และพระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๑๗ แต่ไม่มีการดำเนินตอบโต้อย่างจริงจังในระดับมหาเถรสมาคมเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของสำนักสันตโตโสภควรจัดอยู่ในกลุ่มของการตีความใหม่ เพราะการได้ความรู้มาของเจ้าสำนัก ก็เป็นการรู้ได้ด้วยตัวเอง พร้อมกันนั้น ก็ประกาศต่อสาธารณะในแนวทางดังกล่าว ซึ่งส่งผลเป็นพัฒนาการทางสังคมตามมากล่าวคือ เกิดการปฏิบัติที่ย้อนกลับไปหาแนวทางเดิมของพระธรรมวินัยซึ่งมีหลายท่านเห็นว่าวัตรปฏิบัติของสันตโตโสภเป็นแบบอนุรักษนิยม

ประเด็นของการตีความของสำนักสันตโตโสภ

(๑) **ศีล** ศีลความศึลอย่างเคร่งครัดตามแบบต้นฉบับของวินัย ดังปรากฏในจุลศีล มัชฌิมศีล และอื่นใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติของสำนักสันตโตโสภเอง

(๒) **บุญนิยม** ชาวอโศกเสนอเรื่องบุญนิยม โดยชาวอโศกถือเรื่องการลดกิเลสให้กินน้อย ใช้น้อย ชยันทำงาน ให้มาก เหลือแบ่งปันผู้อื่น ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจกิเลสนิยมที่พูดถึงรายได้อันเป็นเงินและดอกเบี้ยอันเป็นเงิน ชาวสันตโตโสภกำลังพูดถึงดอกบุญ ถ้าถือว่าบุญเป็นรายได้ก็เป็นรายได้ที่ทำให้ผู้ได้เป็นสุขอิมเอิบ และผู้อื่นก็เป็นสุขด้วย บุญเป็นรายได้ที่ไม่มีผู้เสีย มีแต่ได้ด้วยกัน

(๓) **การบริโภคมั่งสวิริติ** เมื่อสันตโตโสภตีความเกี่ยวเรื่องการเมืองไม่ทานเนื้อ และนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาสันตโตโสภได้ยื่นยันเจตนาธรรมณ์ต่อสาธารณะในเรื่องการเมืองบริโภคนื้อสัตว์และจัดตั้งชุมชนที่ผลิตทำเกษตรครบวงจร เพื่อการเลี้ยงชีพในเบื้องต้น จนหลายๆ ชุมชนเป็นต้นแบบของเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน

ภาพลักษณ์ของการครองผ้าสีหม่น จนถึงดำ กับภาพของศาสนิกที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าม่อฮ่อม อย่างเช่นพลตรีจำลอง ศรีเมือง การตัดผมเกรียน ทานมังสวิรัต และมีความเคลื่อนไหวในเชิงกลุ่มอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ที่มีเป้าหมายเพื่อการขับเคลื่อนสังคม และชุมชนจัดตั้ง ที่มีอยู่ในหลายที่สัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย กระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศที่ขับเคลื่อนชุมชนไปด้วย "บุญนิยม-ศีลนิยม" กรณีของสันตือโศกนั้น มีผู้ทำการวิพากษ์ไว้อย่างกว้างขวางอยู่แล้ว ในขั้นของการนำเสนอตรงนี้เพียงเพราะต้องการให้เห็นภาพรวมเท่านั้น มิได้มีประสงค์จะลงรายละเอียดซึ่งมีคนอื่นศึกษาไว้จำนวนมากอยู่แล้ว

(ข) **ธรรมกาย** ถือกำเนิดจากหลวงพ่อดอกบัว หรือพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้กำเนิดวิชาธรรมกายและถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ อุบาสิกาท่านหนึ่งชื่อจันท์ ขนนกยูง ได้เข้าเรียนวิชาธรรมกายกับหลวงพ่อดอกบัว ประสบความสำเร็จและช่วยหลวงพ่อดอกบัวสอนวิชาธรรมกายจนกระทั่งได้สอนลูกศิษย์ต่อมาได้บวชในนาม ธรรมชโย และ ทตตชีโว พระภิกษุหนุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงในแผนปัจจุบัน ต่อมาท่านทั้งสองได้เป็นผู้นำในการสร้างวัดพระธรรมกาย ที่คลองสามปทุมธานี และทำวัดพระธรรมกายให้เป็นศูนย์กลางและได้รับความสนใจและการเข้าร่วมจากผู้คนจำนวนมาก ซึ่งประเวศ วะสี มองต่อความสำเร็จในการจัดการวัดของวัดพระธรรมกายไว้ว่า

(๑) ธรรมชโย และ ทตตชีโว เป็นคนสมัยใหม่ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย จึงเข้าใจและสื่อกับคนสมัยใหม่ได้ง่าย

(๒) วัดพระธรรมกายเน้นที่ความสะอาด ความเรียบร้อย ทั้ง ในเรื่องอาคารสถานที่ บริเวณพิธีกรรม และความประพฤติ ซึ่งแตกต่างจากวัดทั่วไป เมื่อ (คน) เด็กๆ หรือคนหนุ่มสาวไปวัดพระธรรมกาย แล้วไปอยู่ในบรรยากาศที่งาม เรียบร้อย ถือศีล ไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ พ่อแม่พี่น้องย่อมเกิดความคลายใจ หายห่วงและสนับสนุน

(๓) กระบวนการ "ธรรมกาย" เน้นที่การทำสมาธิ ทุกคนทำสมาธิหมด สมาธิทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุขอย่างที่ไม่เคยพบมาก่อนในชีวิต จึงทำให้เกิดความพึงพอใจและเกิดความสุข

(๔) เน้นการบริหารจัดการหรือการตลาด (Marketing) ที่มีการประชาสัมพันธ์และการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ประสบความสำเร็จอย่างสูง

ส่วนประเด็นของการตีความของวัดพระธรรมกาย คือ กรณี "อัตรดา-อนัตตา" จนกลายเป็น "วิวาทะ" ทางสังคมระหว่างคณะสงฆ์กระแสหลักที่ยึดกุมโครงสร้างทางการปกครองและใกล้ชิดกับกลุ่มอำนาจรัฐกว่า จึงทำให้เกิดการกำจัดการตีความ "นิพพานในมิติใหม่" ของสำนักธรรมกายที่เป็นไปในเชิงของการขัดแย้งกับคำสอนดั้งเดิมโดยพุทธกระแสหลักที่ยึดโยงอยู่กับคัมภีร์พระไตรปิฎกในประเด็นของ "อัตรดา อนัตตา" สำนักธรรมกายในทัศนะของผู้วิจัยมองว่า เป็นกลุ่มการตีความใหม่ที่มีปลายทางเป็นการตีความที่สนับสนุนแนวทางการปฏิบัติ มีระบบการขับเคลื่อนองค์กร และมีเป้าหมายที่ชัดเจน "โดยใช้ระบบทุน" มาเป็นฐานของการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งมีการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ทำให้การบริหารงานในเชิงโครงสร้างขององค์กรกลุ่มของสำนักธรรมกายขยายเครือข่ายไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น มีสาขายังประเทศต่างๆ กว่า ๕๐ สาขา และมีมหาวิทยาลัยที่เปิดในนามของพระธรรมกายว่า Dhammakay University ที่ให้มีการเรียนในระบบมหาวิทยาลัย เปิดในกลุ่มของการตีความไม่ว่าจะมีเป้าหมายหรือการตีความประการใด แต่ผลของการตีความ ได้ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในเชิงกลุ่มของผู้ตีความ และในเวลาเดียวกันก็ก่อให้เกิดการปฏิบัติ และความ

แตกต่างกันทางความคิดและความเชื่อ และเพื่อสอดคล้องกับสภาพความเป็นปัจจุบันและปฏิบัติได้จริง จึงทำให้การตีความ มีกลุ่มศาสนิกที่พอใจและยินดีกับความเป็นรูปแบบของการตีความนั้น จึงเป็น โจทย์ที่ตอบคำถามได้ในระดับที่ว่า กลุ่มชาวพุทธใหม่ก็แสวงหาวิธีการในการนับถือพระพุทธศาสนา ใหม่ที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ และความพึงใจของตนเองเป็นที่ตั้ง ดังที่คณะของพระไพศาลว่า "ปรากฏ การณ์...การนับถือพุทธศาสนา นับวันจะกลายเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลมากขึ้นทุกที มีข้อดีตรงที่ทำให้แต่ละคนสามารถเลือกได้มากขึ้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ถึงจะเหมาะสมกับจริตนิสัยและเงื่อนไขของตนเองได้อย่างดีที่สุด...แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้พุทธศาสนาถูกตีความไปตามใจชอบได้ง่ายขึ้น และมี โอกาสมากขึ้นที่จะผิดเพี้ยนไปจากหลักการดั้งเดิม" ผู้คนมีเสรีภาพมากขึ้นที่จะเลือกรับพิธีกรรม ตลอดจนสัญลักษณ์และคำสอนของพุทธศาสนานิกายต่างๆ

(๓) กลุ่มไสยอิงพุทธ-กลุ่มทรง เช่น สำนักทรงเจ้า สำนักฤาษี มีรายละเอียด ดังนี้

นอกวงการคณะสงฆ์กระแสหลักก็มีความหลากหลายในทางพระพุทธศาสนา และอิง แอบอยู่กับพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย "ตั้งเห็นได้ว่ามี "สำนัก" ต่างๆ เกิดขึ้น มากมาย โดยอิสระ หรือไม่เกี่ยวข้องกับสายปฏิบัติหรือสำนักในฝ่ายสงฆ์ อาทิ สำนักเจ้าแม่กวนอิม (ซึ่งมีอยู่มากมายหลาย แนวน) ชมรมสวดพระคาถาชินบัญชร จิ้งจอก โคน้ำก่ำ โยเร (เช่นโคควิเศษเคียว) ชมรมนิชิเร็นโซชู เป็นต้น บางแนวบางสำนักก็เป็นสาขาจากต่างประเทศโดยสังกัดมหายาน หากมีอิทธิพลของเถรวาทและผีแบบ ไทยเข้าไปมาก (เช่นสำนักเจ้าแม่กวนอิมต่างๆ) ซึ่งสำนักทรงเหล่านี้หากดูพัฒนาการแล้ว สามารถ สร้างศาสนิกให้กับสำนักของตัวเองได้อย่างไม่ขัดเขิน และในเวลาเดียวกันแม้จะต่างกันโดยเป้าหมาย แต่ก็ไม่ได้แยกขาดจากกลุ่มพุทธกระแสหลักเพราะอย่างน้อยก็ยังมี การผสมผสานระหว่างผี-ไสย- พระพุทธศาสนาในรูปแบบและอื่นใดที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างความศรัทธาให้กับศาสนิกของตนเอง ย้อนกลับไปที่แนวคิดของพระพุทธศาสนากับความเป็นสำนักทรงเหล่านี้ หรือฐานคิดทางพระพุทธศาสนา มีมุมมองหรือมีแนวปฏิบัติอย่างไร ปรากฏในมหาศีลที่เป็นข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุ ดังปรากฏใน สามัญญผลสูตร เป็นข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุเว้นขาด มิให้กระทำ เนื่องจากการเลี้ยวชีพ โดยทางผิดเพราะเป็นเดรัจฉานวิชาว่า "...ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยวชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา...ร้าย มนต์ทำให้สิ้นเชิง ทำให้มีอสูร...ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำท้าวลัยเป็นคนทรง บวงสรวง ดวงอาทิตย์ และท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ"^๑

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับ "พฤติกรรมกรรมทรง" หรือพฤติกรรมอื่นใดที่เป็นแบบ ไสยนี้ ในเชิงของการปฏิเสธ และไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุและศาสนิกปฏิบัติ แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นภาวะการณ์หลอมรวมเป็นองค์ "ไสย-ทรง-พุทธ" อย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน จึง เป็นเรื่องที่จำเป็นที่เราจะต้องนำมาเป็นกรณีศึกษาในสำนักเหล่านี้เพื่อนำมาเป็นกรณีเทียบเคียงว่าเป็น ขบวนการพุทธใหม่ (Neo Buddhist) ได้อย่างไรและมีความสัมพันธ์กับรูปแบบและพิธีกรรมของ พระพุทธศาสนาอย่างไร

สำหรับกลุ่มที่ทรงในสังคมไทยจะใช้เกณฑ์แบ่งอย่างทีกล่าวมาโดยภาวะ แต่โดยเป็น เหตุผลนิยมส่วนใหญ่ก็จะแบ่งเป็นกลุ่มที่ทรงที่มีลักษณะของการทรงเป็นตัวอธิบาย ดังนั้นจึงมีบทบาท และอิทธิพลต่อสังคมเช่นเดียวกับสถาบันทางศาสนาอื่นๆ ความเชื่อและพิธีกรรมของร่างทรงจึงเป็น

^๑ ที.ลี. (ไทย) ๙/๒๑๐/๗๑.

ปรากฏการณ์ทางศาสนาด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจของมนุษย์ในขณะที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะแห่งความเครียดและวิกฤตการณ์ทั้งหลาย หน้าที่ทางสังคมของศาสนาคือช่วยรัดรั้งสังคมให้เป็นปึกแผ่น ช่วยกำหนดสถานภาพของสมาชิก ช่วยในการอบรมให้มีการเรียนรู้ทางสังคม เป็นสื่อในการควบคุมสังคมและเป็นสถาบันสวัสดิการสังคมและหน้าที่ทางลบของศาสนา (Negative) คือข้อจำกัดขอบเขตความสามารถบุคคล ทำให้คนเกลียดชังกันและต่อสู้ทำลายซึ่งกันและกัน

ในงานวิจัยของ สุรียา สมุทคุปต์ และคณะ มีมุมมองเกี่ยวกับเรื่องร่างทรงว่า เป็นกลุ่มที่ไม่มีสถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้ไสยศาสตร์เป็นกระแสหลัก ส่วนใหญ่จะมีหญิงเป็นผู้นำพิธีเมื่อเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนาโดยหลักการจะเป็นวิธีการที่ยึดกันคนละฝั่งอย่างชัดเจน ที่มีลักษณะของการเช่นสรวง และสวดอ้อนวอน พร้อมทั้งมีแนวของไสยศาสตร์ที่ขี้บ่งร่วมกับพุทธพาณิชย์ โดยบูรณาการเข้ากับวิธีการทางพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมลัทธินี้เข้ากันได้กับลัทธิบริโภคนิยมในสังคมไทย การทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านทั่วไปเป็นการเชื่อมต่อระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ผสมผสานระหว่างลัทธิผีพราหมณ์กับพระพุทธศาสนา กับความเชื่อสมัยใหม่ที่เป็นวัตถุนิยม (พุทธพาณิชย์)...ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของบริบทของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาความเชื่อเรื่องผี จึงเป็นองค์ประกอบย่อยของศาสนา ในมุมมองของ ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่จำเป็นต้องหมายถึงความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาหรือของชุมชนเสมอไป เพราะในความเป็นจริง (อย่างน้อยก็ในสมัยก่อน) พระพุทธศาสนากับผีก็พึ่งพาอาศัยกันอยู่มาก กล่าวคือ "ในทางศีลธรรมส่วนบุคคลพระพุทธศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบในทางศีลธรรมส่วนสังคมเป็นผู้รับผิดชอบ สองอย่างนี้จึงขาดจากกันไม่ได้" นอกจากนี้ ผีกับพระศาสนาพุทธ ยังแบ่งบทบาทหน้าที่กันในอีกลักษณะหนึ่ง คือในขณะที่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาอยู่พ้นโลกหรือเหนือโลก ผีช่วยให้คนทั่วไปรู้สึกได้ว่า "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" นั้น มิได้อยู่ไกลเกินเอื้อมหากอยู่ใกล้ชิดกับตน และสามารถขอความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความอุ่นใจได้ในโลกนี้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีเงื่อนไขว่า ต้องอยู่ในศีลในธรรม ในแง่หนึ่งพระพุทธเจ้าอาศัยผีเป็นสื่อ นำคนเข้าหาธรรม ขณะเดียวกันผีก็ต้องอาศัยการค้ำจุนจากพระพุทธศาสนา" ฉะนั้น ไสยศาสตร์ไทยจึงเป็นเทคโนโลยีที่มีศีลธรรมของพระพุทธศาสนากำกับตลอดมา ไม่ใช่หนทางที่จะบรรลุความสำเร็จทางโลกล้วนๆ"

รัชกาลที่ ๑ (๑๗๘๒-๑๘๕๐) ไม่ทรงเห็นด้วยที่คนเชื่อในโหราศาสตร์และนับถือผีมากเกินไป ได้ทรงเห็นไว้ในพระราชโองการฉบับหนึ่งว่า "...ทุกวันนี้คนเป็นจำนวนมากเห็นห่างจากพระรัตนตรัย และเดินสู่ความเสื่อม พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า ที่พึ่งสามประการนี้ เป็นจุดยอดของศีลธรรมทั้งหมด แต่ยากที่จะรักษาให้บริสุทธิ์ได้ เพราะจะคงความบริสุทธิ์ไว้ได้ก็ต่อเมื่อคนเห็นค่าที่แท้จริงของพระรัตนตรัยนี้ เราต้องไม่มีจิตใจฝักใฝ่ หาทพึ่งอื่น...เช่น ผี ปีศาจ บางคนที่มีความคิดเป็นอิสระอาจจะเชื่อในวิญญาณที่ปกป้องต่างๆ ซึ่งไม่มีในศาสนาพุทธโดยถือว่าเจ้าและผีเหล่านั้น เป็นสิ่งที่มีความกรุณาช่วยปัดเป่าโชคร้าย แต่เขาก็จะไม่เทิดทูนสิ่งเหล่านี้ไว้เหนือพระรัตนตรัย พวกที่รู้น้อย เมื่อประสบโชคร้าย เนื่องจากผลกรรมที่ทำไว้ในอดีต ก็มักจะกลับคิดว่าพระรัตนตรัยไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ และก็จะละความเชื่อนี้ ไปเชื่อทางไสยศาสตร์แทน เหตุนี้เขาเหล่านั้น ก็จะเดินไปสู่ความเสื่อม..." ดังนั้น หากนำแนวคิดที่ยกมาข้างต้นมาอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งจะเป็นพุทธแนวใหม่หรือไม่ยังต้องพิจารณากันต่อไปแต่ก็ทำให้เห็นได้ว่า นั่นคือความมอยกย่อนของบริบททาง

สังคมในประวัติศาสตร์มวลมนุษยชาติในประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องคิดและพิจารณากันอย่างยิ่งว่า อะไรเกิดขึ้นในสังคมไทยกับความเป็นขบวนการพุทธใหม่ที่มีผลเป็นการขับเคลื่อนในระดับหนึ่งของสังคมไทย

(๔) กลุ่มวัดอุโมงค์ เช่น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เกจิอาจารย์

หากพิจารณากันถึงพัฒนาการของกลุ่มวัดอุโมงค์จะพบว่า พัฒนาการทางสังคมเศรษฐกิจของกลุ่มนี้มีพัฒนาการสูงอย่างมาก เพราะกลุ่มชาวพุทธที่อิงอยู่กับสายกลุ่มนี้ตอบสนองความซับซ้อนของสังคมได้ดีกว่ากลุ่มใดๆ เพราะกลุ่มนี้สัมพันธ์กับทุนและผลประโยชน์ในเชิงวัตถุได้ดีกว่ากลุ่มอื่นๆ จึงทำให้กลายเป็นว่าวัดต่างๆ แม้แต่คณะสงฆ์กระแสหลักก็ยังอิงแอบ จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ระดับบริหารระดับสูง จึงมีชื่อไปนั่งเป็นประธานจุดเทียนชัย-ดับเทียนชัยกันอยู่อย่างไม่ขาดสาย จะด้วยเชี่ยวชาญทางด้านนี้หรือว่าเป็นศาสตร์ที่หาเงินง่ายที่สุดยากที่จะทราบได้

สำหรับ "กลุ่มวัดอุโมงค์" อาจมีผู้ตีความว่าเป็นวิธีการอธิบายพุทธธรรมแนวใหม่ ที่ให้คนยึด "พุทธานุสรณ์" เพื่อไปให้ถึง "พุทธานุสสติ" หรือยึดเถรอาจารย์เกจิ เป็น "สังฆานุสสติ" เมื่อมีพระอยู่กับตัวก็จะทำให้ระลึกนึกถึงและทำแต่ความเป็นดี เป็นการระลึกนึกถึงธรรม เป็น "ธรรมานุสสติ" เป็นการอธิบายที่สามารถรับฟังได้และมีสติปัญญาญาณตามที่อธิบาย แต่ในเวลาเดียวกันกระบวนการของกลุ่มอิทธิฤทธิ์นิยมเหล่านี้ อิงแอบอยู่กับรูปแบบและวิธีการในการระดมทุน (พุทธทุนนิยม) ก้อนมหิม่าที่มีผลต่อสภาพรวมของเศรษฐกิจระดับมหภาค ที่นักการตลาดมุ่งมองว่า เป็นความเติบโตของการบริโภค วัตถุมิฤทธิ์ที่เป็นไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด เทคนิคทางการตลาดถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการค้า "วัตถุมงคล" และแสวงหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังปรากฏในคอลัมน์ เหนือฟ้า ใต้บาดาล ได้รายละเอียดในเรื่องการสร้าง "วัตถุมิฤทธิ์" ของวัดที่ว่า "...เป็นความเฉลียวฉลาดของเจ้าอาวาสวัดบางวัดที่สร้างและเรียกศรัทธาเข้าวัดโดยการเอาชุกเป็นตัวนำ ซึ่งได้ทั้งปริศนาธรรมและปรัชญาสอนใจแก่พุทธศาสนิกชน...ในทศชาติชาดกนั้น ชุกก็ถือว่าเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้ทานบารมีของพระเวสสันดรมีพลังสูงส่ง บรรลุผลได้ประสูติเป็นพระพุทธเจ้า" ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่า วัตถุมงคลล้วนสัมพันธ์และมองเป็นความเกี่ยวเนื่องกับโลกทัศน์พุทธในฐานอิงแอบ จะเป็นเทคนิคการสอนธรรมโดยใช้ "วัตถุมงคล" เป็นเครื่องมือในการสอนหรืออธิบายธรรม หรือจะเป็นการ "ตีความยึด" เพื่อแสวงหาความชอบธรรมให้แก่วัตถุมงคล ตรงนั้นสะท้อนให้เห็นว่า ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็น "การเคลื่อนไหวในรูปแบบของชาวพุทธใหม่" ในส่วนของ "กลุ่มวัดอุโมงค์" ซึ่งกลายเป็นคำตอบให้กับสังคมที่แม้จะพอฟังได้แต่ในภาพรวมสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ของสังคมจนเราต้องหันไปมองเพราะเมื่อตรวจสอบตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือวารสาร การโฆษณาชวนให้เชื่อ เช่า บูชา สั่งจอง มีให้เห็นกันวันต่อวัน ซึ่งเท่ากับเป็นพัฒนาการเชิงพุทธ ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์กระแสหลักโดยตรง แต่กลายเป็นว่าเป็น "พุทธทุนนิยม" กระแสใหม่ที่มีเป้าหมายเพื่อการระดมทุน มี "วัตถุมงคล" เป็นสินค้าที่เป็นไปเพื่อหลักของการค้าและการขายโดยตรง อาจปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นพระพุทธรูป เพราะทุกสิ่งที่โฆษณาและประชาสัมพันธ์อาจจะมีคำว่า "พุทธบูชา" "พุทธานุสสติ" เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา แล้วอะไรถึงจะบอกว่า ไม่ใช่พุทธก็คงเป็นเรื่องที่ปฏิเสธอย่างแน่นอน

สิ่งหนึ่งที่ปรากฏเป็นปรากฏการณ์คือสินค้าที่ถูกโฆษณามากที่สุด และก่อให้เกิดการหมุนเวียนรายได้มากที่สุดอันดับต้นๆ กับสื่อโฆษณาก็คือ "วัตถุมงคล" มีการสำรวจโดยได้มีผลการวิจัยออกมาว่า รายได้หมุนเวียนของกลุ่ม "วัตถุมงคล" ในแต่ละปี มีมูลค่ากว่า ๑ หมื่นล้านบาท ซึ่งเป็นสภาพ

การหมุนเวียนของเงินที่ไม่น้อยทีเดียว และชี้ให้เห็นว่าการลงทุนกับ “วัดมุงคล” มีผลตอบแทนในเชิงสถิติและปริมาณออกมาอย่างสูงยิ่ง

ข้อมูลจากบริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด (ข้อมูล ณ วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐) คาดว่า เม็ดเงินในธุรกิจพระเครื่องและธุรกิจที่เกี่ยวข้องในปี ๒๕๕๐ นี้สูงถึงเกือบ ๑๐,๐๐๐ ล้านบาทเมื่อเทียบกับในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจแล้วเพิ่มขึ้น ถึงร้อยละ ๔๐ และธุรกิจเหล่านี้ยังมีโอกาสเติบโตอย่างต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจ โดยคาดว่าจะยังมีอัตราขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๑๐-๒๐ ต่อปี นอกจากนี้ ในช่วงปีต่อมาศูนย์ฯ ยังคาดว่าเม็ดเงินในธุรกิจพระเครื่องและธุรกิจที่เกี่ยวข้องในปี ๒๕๕๑ นี้สูงถึงเกือบ ๒๐,๐๐๐ ล้านบาท (ข้อมูล ณ วันที่ ๑๙ ม.ค. ๒๕๕๑) และธุรกิจเหล่านี้ยังมีโอกาสเติบโตอย่างต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจ โดยคาดว่าจะยังมีอัตราขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๑๐-๒๐ ต่อปี ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของพระไพศาล วิสาโล ว่า “ในระยะหลังธุรกิจอีกประเภทหนึ่งซึ่งทำรายได้ให้แก่วัดจำนวนไม่น้อย ก็คือการขายวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลัง พระเครื่องนั้น แต่เดิมมีไว้แจก แรกๆ ก็เฉพาะลูกศิษย์ลูกหา ต่อมาก็แจกทหารตำรวจที่ไปสู้รบนับแต่สงครามอินโดจีนถึงสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ จากนั้น ก็กลายเป็นสินค้าที่ซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย จนกล่าวได้ว่าเป็นธุรกิจหรืออุตสาหกรรมไปแล้ว ที่เคยขายตามริมทางเดิน ก็ขยับขยายมาเปิดร้านหุรหุราในห้างสรรพสินค้าหลายแห่งกลางใจเมือง หรือระบบธนาคาร ไปรษณีย์ รวมไปถึงร้านซูเปอร์มาร์เก็ตที่กระจายอยู่ทุกซอกทุกมุมทั่วประเทศ

แต่ถึงอย่างไร แหล่งซื้อขายพระเครื่องที่สำคัญก็ยังหนีไม่พ้นวัด โดยเฉพาะวัดที่เกี่ยวข้องกับเกจิอาจารย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ในระยะหลังการซื้อขายก็ขยายคลุมไปถึงวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลังอย่างอื่นๆ ด้วย เช่น ยันต์ ตะกรุด ปลัดขิก ภาพถ่ายและล็อกเก็ตนานาประเภท ซึ่งมักจะแยกไม่ออกจากพิธีปลุกเสกและงานฉลองสารพัดรูปแบบ เช่น งานผูกพัทธสีมา วางลูกนิมิต อันเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญไม่น้อยสำหรับวัด การที่วัดหันมาทำกิจการด้านนี้เป็นอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ไม่เพียงแต่จะบ่งชี้ถึงความแนบแน่นระหว่างวัดกับเศรษฐกิจแบบเงินตราเท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของวัดและสถานะของพุทธศาสนาที่กำลังเปลี่ยนไป ในขณะที่วัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจในระบบทุนนิยม พุทธศาสนาก็กำลังถูกกลืนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริโภคนิยมไป และลูกนักธุรกิจกลุ่มหนึ่ง “...ฉกฉวยไปสร้างเป็นผลประโยชน์ทางธุรกิจจากความเชื่อต่อเรื่อง...” ในเรื่องวัตถุมงคลที่ปรากฏต่อสาธารณะในปัจจุบันที่เห็นกันจนชินตาจะมีลักษณะที่หลากหลาย ซึ่งอาจจำแนกได้ คือ

(๔.๑) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะเป็นพระที่จำลองจากพระพุทธรูป หรือเป็นรูปเคารพที่สัมพันธ์กับพระพุทธรูป เช่น หลวงพ่อโสธร หลวงพ่อพุทธชินราช ฯ

(๔.๒) รูปเกจิอาจารย์ และอีกประเภทหนึ่งก็คือวัตถุมงคลที่เกจิท่านปลุกเสกให้ จะเป็นรูปท่าน หรือรูปอื่นใดที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น หลวงพ่อคุณ ปรีสุทโธ แห่งวัดบ้านไร่ หลวงพ่อพูน สารพัดเกจิที่มีอยู่ประเทศไทย คงจะเกินกว่า ๕ พันรูปในสารบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

(๔.๓) วัตถุมงคล หมายถึง วัตถุมงคลจะออกในนามของเกจิ หรือเจ้าสำนักใดผลิตขึ้นมาแล้ว ไปนิมนต์พระเกจิช่วยพุทธาภิเษกให้ก็ตามแต่จะทำ แต่ที่สัมพันธ์กันอย่างชัดเจน ซึ่งปลายทางก็เพื่อการระดมทุน ฉะนั้น จะด้วยวิธีการใดก็ตาม ผู้วิจัยมองว่านั่นเป็นเทคนิควิธีการในการระดมทุน ซึ่งในปัจจุบันกระแสของกลุ่ม “วัตถุมงคล” ได้กลายเป็นกระแสนิยมที่ว่าใครอยากระดมทุนและหาเงิน ก็จะใช้วิธีการนี้ในการหาเงิน ซึ่งเป็นเทคนิคในการระดมทุนที่ลงทุนไม่สูง แต่ผลที่ตอบกลับมาให้

ความสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์อย่างสูงนั่นเอง พัฒนาการของ "วัดถมุงคล" มีหลายกรณี เช่น เกจิสร้างเอง ทำเองปลูกเสกเอง หรือกรณีที่วัด หรือสำนักงาน หน่วยงานราชการหรือเอกชน หรือบุคคลจัดทำแล้วให้เกจิไปปลูกเสก อธิษฐานจิตให้ แต่ผลของการทำไม่ว่าจะด้วยกรณีใดสัมพันธ์กับระบบของการแสวงหาทุน "เพื่อ" หรือรายได้ "ส่วนหนึ่ง" มอบให้กับ.... ซึ่งจะมีลักษณะแบบนี้ทั้งสิ้น เมื่อดูพัฒนาการของการผลิต สร้างตำนานพระกริ่ง ถือว่าเป็นพระที่ผลิตในนามวัดสุทัศน์ ซึ่งได้รับการผลิตออกมาสู่ท้องตลาดมากที่สุด และในเวลาเดียวกันก็ยังสร้างความต้นแบบให้กับพระกริ่งทั่วประเทศ จนกระทั่งปัจจุบันได้มีการผลิตพระกริ่งประจำจังหวัด เพื่อให้ประชาชนทั่วประเทศ ประหนึ่งเป็นเทคนิคการตลาดเจาะตลาดในเชิงพื้นที่มากขึ้น เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม กลุ่มนี้ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ และมีผลต่อสังคมในภาพรวมอย่างสูง เพราะแทรกซึมอยู่ในทุกสถานที่ และกลายเป็นการยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย พร้อมทั้ง ยังเป็นเครื่องมือในการระดมทุน "พุทธทุนนิยม" ซึ่งเป็นการหาเงินในแบบชาวพุทธอย่างที่ปรากฏเห็นจนชินตาในปัจจุบัน

(๕) กลุ่มพระพุทธรูปเพื่อสังคม

ในการศึกษาข้อมูลของกลุ่มเหล่านี้ อาจมีหลากหลายและจำนวนมาก จึงต้องนำมาศึกษาเป็นกรณีในภาพรวมเพื่อมองให้เห็นภาพและยกตัวอย่างมาประกอบเพื่อให้ภาพของการนำเสนอชัดเจนยิ่งขึ้น โดยในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มพระพุทธรูปเพื่อสังคมจำแนกเป็น ๒ กลุ่มย่อยโดยนำลักษณะของการทำงานมาเป็นฐานของการอธิบายถึงกลุ่มพระพุทธรูปเพื่อสังคมโดยแยกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

(๕.๑) หลักการพุทธธรรมเพื่อสังคม โดยในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนพระพุทธรูปศาสนาในมิติของหลักพุทธธรรมเพื่อสังคม โดยใช้ตัวหลักการของพระพุทธรูปศาสนาในการอธิบาย สื่อความและยืนยันเจตนารมณ์ทางพระพุทธรูปศาสนาต่อสาธารณชน เช่น งานของหลวงพ่อบุญรอดกับการจัดตั้งสวนโมกข์และทำงานเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาในวงกว้าง อาจารย์ ส.ศิวัรักษ์ กับกลุ่มเสถียรธรรมที่ทำงานหลักการพุทธต่อสาธารณชนมาอย่างยาวนาน และท่านพระไพศาล วิสาโล กับบทบาทของพระนักวิชาการทางด้านพระพุทธรูปศาสนาอีกท่านหนึ่ง

(๕.๒) การปฏิบัติการเชิงพุทธ โดยกลุ่มนี้จะลงรายละเอียดทำงานเพื่อพระพุทธรูปศาสนาในวงกว้าง ซึ่งลงไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แนะนำให้ปฏิบัติ และเป็นผู้นำพาชาวบ้าน หรือชุมชนกับการทำงานที่เรียกว่าไปสู่การปฏิบัติ โดยเสนอผ่านโลกทัศน์และกรอบคิดในแบบชาวพุทธหรือพระสงฆ์ในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งมีอยู่จำนวนมากไม่น้อยในสังคมไทย เช่น สำนักสงฆ์ถ้ากระบอกในอดีตที่ช่วยบำบัดผู้ติดยาเสพติดจนเจ้าสำนักได้รับรางวัลแมกไซไซ หรือล่วงมาในยุคสมัยปัจจุบัน เช่น อาจารย์สุบิน ปณีโต แห่งจังหวัดตราดกับการส่งเสริมการออมของชาวบ้านในนามของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีเงินหมุนเวียนในกลุ่มกว่าร้อยล้านบาท พระมหาสมัย จินตโฆสโก กับงานของกลุ่มเสียงเทียนที่ทำงานในโซนอย่างได้ผลในช่วงก่อนหน้าหรืออีกหลายๆ กลุ่มหรือกิจกรรมที่ทำงานอย่างหนักเพื่อชุมชน สังคม ในด้านต่างๆ เช่น สังคมสงเคราะห์หรืออื่นใดที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชาวพุทธ โดยการจำลองแบบและลงมือปฏิบัติตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ แต่ที่จะนำเสนอในการค้นคว้านี้จะยกกรณีตัวอย่างมา ๒ กรณี เพื่อความชัดเจนในการอธิบายถึงปฏิบัติการเชิงพุทธคือ

(ก) สำนักวัดสวนแก้ว วัดสวนแก้ว ตั้งอยู่ตำบลบางเลน แต่เดิมวัดนี้ชื่อ "วัดแก้ว" เป็นวัดร้างมา ๘๐ ปี จนกระทั่งหลวงพ่อบุญรอด จิตตสุโก และพระภิกษุอีก ๓-๔ รูป ได้เข้ามาพำนักแต่พื้นที่ของวัดเต็มไปด้วยสวนต่างๆ หลวงพ่อบุญรอดไม่สามารถจะบูรณะได้ เพราะขาดบุคลากรที่จะช่วยพัฒนา เมื่อ

ปี พ.ศ.๒๕๒๑ พระพยอม กัลยาโณ และเพื่อนพระภิกษุอีก ๒ รูปได้เดินทางมาจากวัดสวนโมกขพลาราม เพื่อขอทำโครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อนที่วัดแห่งนี้ หลังจากนั้น ในปี พ.ศ.๒๕๒๒ หลวงพ่อได้มอบหมายให้พระพยอมและเพื่อนพระภิกษุ เป็นผู้ดูแลรักษาวัดเนื่องด้วยหลวงพ่อยืนนั้น ดำริจะเดินทางกลับจังหวัดเลย ต่อมาภายหลังจึงได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดสวนแก้ว" และได้จัดตั้ง "มูลนิธิสวนแก้ว" ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ หลัก ๓ ประการคือ ๑) เพื่อเผยแผ่ศีลธรรมในศาสนา ๒) เพื่อสนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้กระทำความดี และ ๓) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้คนดีมีสัมมาชีพ

วัดนี้มีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก ตลอดทางเดินเข้าสู่ตัววัดมีไม้ใหญ่เขียวครึ้ม ติดป้ายคำขวัญเป็นข้อความเตือนสติ พร้อมทั้งยังมีภาพวาดที่สวยงามอยู่ในวัด ด้านหน้าวัดมีร้านขายของที่ระลึก และร้านค้าเล็กๆ มากมาย เมื่อเดินเข้าไปด้านในวัด จะพบลานโค้งและอุโบสถธรรมชาติ ซึ่งแต่ละวันจะมีพุทธศาสนิกชนมาฟังเทศน์ฟังธรรมกันเป็นจำนวนมาก โดยวัดสวนแก้วเป็นการประยุกต์หลักธรรมกับการบริหารจัดการชีวิต ในมิติของหลวงพ่พระพยอม ที่ดำเนินแนวทางหลักคิดในแบบหลวงพ่อพุทธทาส แต่ปลายทางของท่านมีเป้าหมายเพื่อการมีส่วนร่วมกับสังคม โดยเน้นย้ำถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่มุ่งการมีส่วนร่วมกับชีวิตอย่างเป็นระบบ และในเวลาเดียวกันสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนออกมาเป็นโครงการของท่านในนามวัดมูลนิธิวัดสวนแก้วจำนวนมาก พระอาจารย์พยอม กัลยาโณ นับว่าเป็นพระนักเทศน์ นักพัฒนา โดยท่านได้ปฏิรูประบบการเทศน์ ซึ่งทำให้ท่านสามารถเทศน์ได้เข้าถึงประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา พ่อค้า แม่ค้า คนทำงาน ข้าราชการและประชาชนทั่วไป แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีใครไม่รู้จักท่าน พระอาจารย์พยอมได้ริเริ่มดำเนินโครงการต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนาและสังคม เช่นโครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน รมโพธิ์แก้ว ที่พักคนชรา ซุปเปอร์มาร์เก็ตผู้ยากไร้ บ่อหมักสิ่งปฏิกูลตามโครงการพระราชดำริและอีกมากมาย

(ข) วัดพระพุทธบาทน้ำพุ เมื่อเข้าไปสี่ออนไลน์ของวัดจะพบข้อความที่ว่า "คนไทย ๙ คนตายเพราะเอดส์ในทุกชั่วโมง และทุกๆ ๕๐๐ คน ติดเชื้อ เอช ไอ วี ในทุกชั่วโมง และคนไทยจำนวนกว่า ๑ ล้านคนเป็นผู้ติดเชื้อ" จึงเกิดคำถามว่า วัดไปเกี่ยวข้องกับอะไรกับเอดส์ วัดพระบาทน้ำพุในการรับรู้ของชาวโลกคือวัดที่เป็นวัดในพระพุทธศาสนาที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคมในการรับผู้ป่วยเอดส์ระยะต่างๆ เข้ามาพักฟื้นร่างกาย และฟื้นฟูจิตใจเพื่อการตายอย่างสงบ ประหนึ่งเป็นการสร้างความพร้อมต่อการตายอย่างสงบ ตามหลักพระพุทธศาสนาที่สอนเรื่อง "มรณานุสติ" หรือตายก่อนตายตามแนวของหลวงพ่ "พุทธทาส" ในขณะที่โลกกำลังพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ในเวลาเดียวกันโรคก็เดินหน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพื่อผลาญชีวิตมวลมนุษยชาติในพื้นที่ต่างๆ ตามเหตุปัจจัยและเงื่อนไขของภูมิภาคนั้นๆ แต่โรคเอดส์ที่มีความสัมพันธ์กันในเชิง "กามคุณ" ตามคติในทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสนิมที่เกาะกินสังคมให้เจ็บป่วยไปด้วย ในขณะที่สังคมไทยขัดข้องไปด้วยงบประมาณ เช่นวัดพระพุทธบาทน้ำพุ จึงถูกออกแบบมาเพื่อรองรับความเจ็บป่วยของสังคม ทั้งในส่วนของการระดมรับขอบในเชิงงบประมาณที่แผ่นดินที่จะต้องจ่ายเพื่อรับรองความปลอดภัยของผู้เจ็บป่วย และภาระค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวของผู้ติดเชื้อเอง และในส่วนของความตระหนกกลัวต่อโรคร้ายของผู้ที่เจ็บป่วยจากโรคนี้ แม้ผู้นั้นจะเป็นพ่อ พี่ น้อง ญาติ หรือบุตรหลานก็ตาม แต่ความตระหนกกลัวของคนที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดก็ยังมีอยู่ตลอดเวลา "จะติดเชื้อไหม" ปัญหาของการนำผู้ป่วยไปตั้งที่วัดพระพุทธบาทน้ำพุ จึงเป็นปรากฏการณ์เสมอมาจนกระทั่งปัจจุบัน

วัดพระพุทธรบาท จึงเป็นวัดที่ออกแบบมาเพื่อเป็น "ที่ตาย" สำหรับผู้ติดเชื้อ ซึ่งเป็นวัดที่แตกต่างจากการตายของวัดอื่นๆ ที่เป็นการตายในเชิงธุรกิจที่ตอบสนองพฤติกรรมทางพุทธทุนนิยม (Buddhist Capitalism) ที่ปรากฏอยู่อย่างดาษดื่นทั่วประเทศ ธุรกิจความตายจึงเป็นทางออกของวัดในการระดมทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งทุนในเชิงพาณิชย์ แต่ไม่ใช่ทางออกของปัญหาสังคมหรือการปรับตัวเพื่อรองรับปัญหาสังคมในแบบของการมีส่วนร่วมระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคม โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้ป่วยเอดส์ ดังความหวังใยของท่านอลงกตในแบบพระต่อผู้ป่วยเอดส์ที่ว่า "ณ วันนี้อาจจะต่อสู้เพื่อเอาชนะและการแก้ปัญหาการระบาดของโรคเอดส์นั้น เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน โรคเอดส์อยู่ใกล้ตัวเรามากกว่าที่คิด ปีนี้มีผู้ติดเชื้อกว่า ๑ ล้านคน และจะเพิ่มเป็น ๑.๑ ล้านคนในปี ๒๕๕๑ แสดงว่า "ในจำนวนคน ๖๐ คน จะมีคนติดเชื้อ ๑ คน ซึ่งเราไม่อาจจะรู้เลยว่า ๑ คนนั้น เป็นใคร"

พระอาจารย์อลงกต ผลมุก (Alongkot Phonlamuk) ผู้สร้างวาทกรรม "ทุกข์ทั้งหลายของสัตว์โลกพระสงฆ์พึงมีหน้าที่บำบัด" ท่านเกิดที่จังหวัดหนองคาย ในปี พ.ศ.๒๔๙๘ เรียนจบปริญญาตรีและโททางวิศวกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย (Australian National University, Canberra) เมื่อท่านเรียนหนังสือจบและได้ทำงาน และเมื่อถึงเวลาได้บวชตามประเพณีแบบชายไทยทั่วไปที่จะบวชในช่วงระยะสั้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เป็นองค์อุปถัมภ์ มีฉายาที่ทรงเมตตาว่า "ติกขปัญโญภิกขุ" แต่ท่านก็ไม่ได้ลาสิกขา จนกระทั่ง พ.ศ.๒๕๓๓ ได้ย้ายไปอยู่วัดพระพุทธรบาทน้ำพุ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ มีโอกาสไปที่โรงพยาบาลและพบผู้ป่วยที่ติดเชื้อ จึงทำให้ท่านเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำงานเพื่อสังคม ในส่วนของผู้ติดเชื้อเอดส์

พระอาจารย์อลงกต ติกขปัญโญ ได้ตระหนักถึงภัยของโรคเอดส์ที่กำลังเป็นวิกฤตของแผ่นดินไทย ดังนั้น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ โครงการธรรมรักษานิเวศน์ หรือ "โครงการบ้านพักผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้ายโดยวิถีทางพุทธในประเทศไทย" ซึ่งเป็นบ้านผู้ป่วยโรคเอดส์ระยะสุดท้าย ได้ก่อตั้งที่วัดพระพุทธรบาทน้ำพุ ตำบลเขาสามยอต อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตสำนึกของแผ่นดินให้มีความเมตตาและมนุษยธรรมต่อผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัวและสังคม ให้ได้รับการช่วยเหลือดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต "ทุกข์ทั้งหลายของสัตว์โลก พระสงฆ์พึงมีหน้าที่บำบัด" นี้คือปณิธานที่เจ้าคุณพระอาทรประชานาถได้ยึดมั่นปฏิบัติแล้วด้วยการเสียสละและอุทิศอาณาจักรธรรมรักษานิเวศน์ หยาดเหงื่อแรงกายและกำลังใจของท่าน ดังหยดน้ำใส เป็นความหวัง เป็นที่ชื่นชูใจแก่ผู้ป่วยโรคเอดส์ทุกคน ดังคำสัมภาษณ์ของท่านที่กล่าวไว้ว่า "งานของอาตมาคือช่วยผู้ป่วยติดเชื้อให้ตายอย่างสงบ"

ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จะมีลักษณะเฉพาะที่เป็นความหลากหลาย ที่มีผลเป็นการขับเคลื่อนความเป็นพุทธไปสู่สาธารณะอย่างชัดเจนแต่ในเวลาเดียวกันในการขับเคลื่อนนั้น ก็ได้ก่อให้เกิดผลต่างๆ ซึ่งอาจจำแนกได้ ด้วยคือ

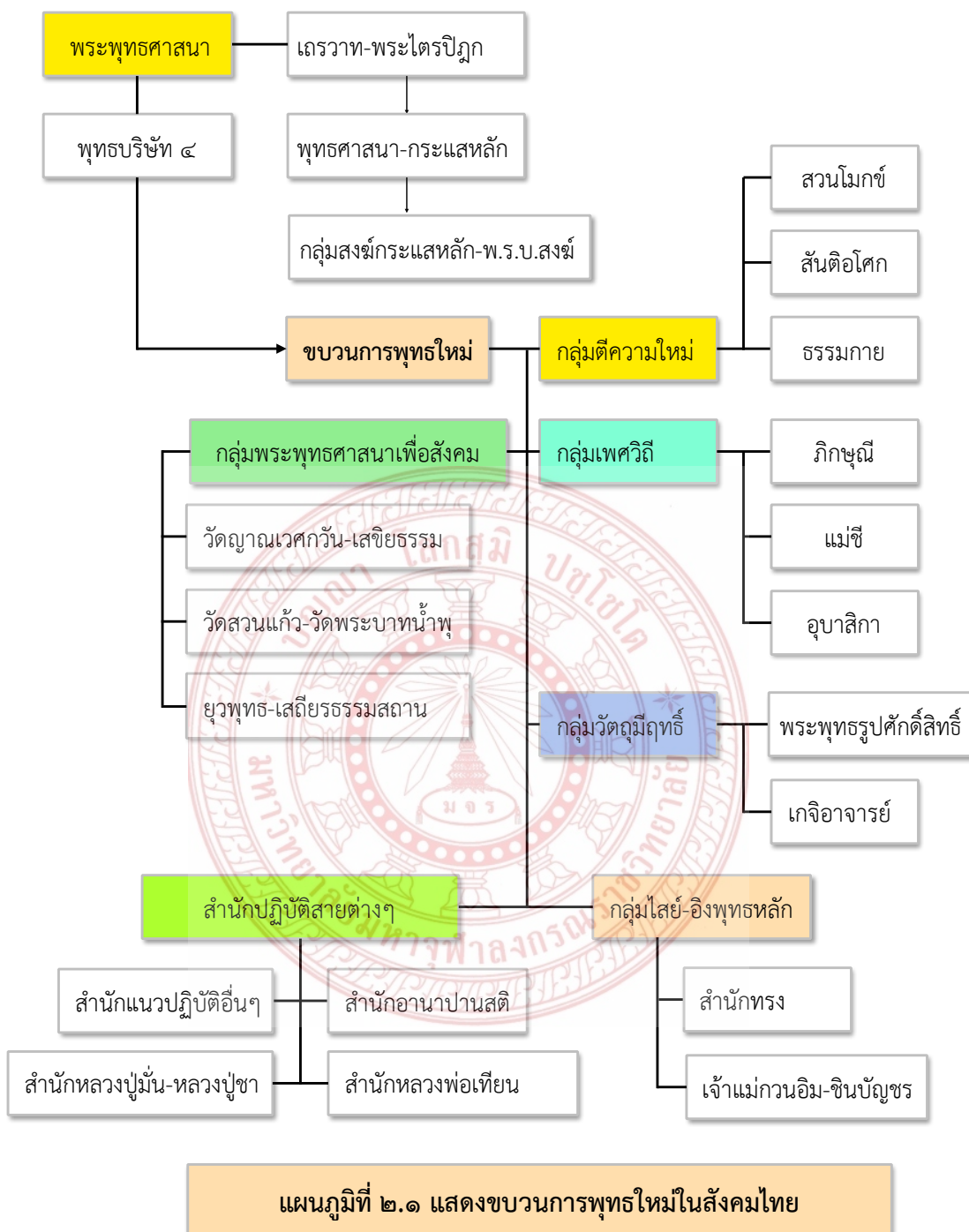
(๑) **เกิดวิาทะทางสังคม** เช่น กรณีสันตโศกไม่เป็นพระ ในทัศนะของมหาเถรสมาคม การตีความ "นิพพาน อตต-อนัตตา" สำคัญนั้น ไม่ใช่พระพุทธศาสนา สำคัญนั้นเป็นกรรมฐาน สำคัญนี้เป็นสมณะ สรูปแล้วก็คือประเด็นของความแปลกแยกแตกต่าง ได้กลายเป็นวิาทะเชิงสังคม แม้จะไม่มีผลต่อการปฏิบัติโดยตรง แต่ก็ได้กลายเป็นเหตุของความขัดแย้งที่มีอยู่ในลึกๆ ในจิตใจ จนกลายเป็นเหตุและผลของความแปลกแยกแตกต่างอย่างที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในวงกว้าง

(๒) เกิดการสร้างความเชื่อที่นอกเหนือจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การสอนให้เชื่อในพระพรหม การสอนให้เชื่อในสิ่งที่อยู่นอกเหนือตนเอง เช่น เชื่ออิทธิฤทธิ์จากวัตถุมงคล การสอนให้เชื่อจากสิ่งที่อยู่นอกเหนือตน อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น

(๓) เกิดการปฏิรูปคำสอนหรือลบล้างหลักการคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น ในกรณีของอิตตา-อนัตตา การไม่ไปปฏิบัติสัทธิญาณ ในกรณีของกลุ่มทรงเจ้า การเชิญวิญญาณมาใช้งานได้ตามใจปรารถนา

(๔) การตกเป็นเครื่องมือหรือถูกหลอกลวงจากความเชื่อหรือศรัทธาที่ผิดแปลกไป เช่น ให้เชื่อในครูบาอาจารย์ ให้เชื่อในวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ได้เอื้อการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นผลให้เกิดการใช้เงินในเชิงวัตถุเงินทองหรืออาจรวมไปถึงการปฏิบัติที่ผิดไปจากแนวของพระพุทธศาสนา ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา เป็นต้น จากข้อมูลจะเห็นว่า กระแสสังคมในปัจจุบัน จึงส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คนเป็นอย่างมากจนเกิดเป็นผลในเชิงปฏิบัติอย่างที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนี้ คือ ขบวนการที่ออกแบบพุทธศาสนาในมิติของตนเอง ซึ่งขบวนการพุทธใหม่ กลุ่มต่างๆ ที่ปรากฏในประเทศไทย สามารถจัดกลุ่มแสดงเป็นผังความคิดได้ตาม แผนภูมิที่ ๒.๑ ดังล่างนี้

เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย^๑ เกิดขึ้นเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการมีองค์กรประสานงานในภาคประชาชนสำหรับการเคลื่อนไหวผลักดันให้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่องด้วยการรวมกลุ่มในท้องถิ่นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ การอภิปราย สัมมนา เปิดเวทีสาธารณะโดยเครือข่ายฯ องค์กรที่ร่วมกันเป็นเครือข่ายดังกล่าว ประกอบด้วยมูลนิธิโกมลคีม

^๑ เครือข่ายพุทธิกาเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม. <<http://thaigiving.org/organization/detail/1129/info>>. ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๘.

ทอง มูลนิธิพุทธธรรม มูลนิธิสุขภาพไทย มูลนิธิเด็ก มูลนิธิเมตตาธรรมรักษ์ มูลนิธิसानแสงอรุณ มูลนิธิสายใยแผ่นดิน เสมสิกขาลัย และกลุ่มเสขิยธรรม

นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของพระสงฆ์ในเขตภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ทำงานแก้ปัญหาให้กับประชาชน ซึ่งพระสงฆ์กลุ่มนี้ ถือกำเนิดขึ้นพร้อมกับ “โครงการพระธรรมทูตโดยรัฐบาลในยุคของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้นำไปเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนนโยบายการต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยจัดส่งพระธรรมทูตที่ผ่านการอบรมจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเข้าไปเผยแผ่พุทธศาสนาในพื้นที่ชนบทห่างไกล โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสานที่มีการแทรกซึมของ พคท.เข้มข้น โดยนอกจากพระธรรมทูตจะอบรมธรรมแก่ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้พยายามเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชนบทด้วย เพื่อโน้มน้าวและชักจูงให้ชาวบ้านในถิ่นทุรกันดารไม่เข้าไปร่วมหรือให้การสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ พคท. โดยเริ่มส่งพระธรรมทูตเข้าไปปฏิบัติงานในชนบทอีสานตั้งแต่ปี ๒๕๐๘”^๑ โดยในระยะแรกมีพระสงฆ์เพียงรูปเดียวเท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนในกิจกรรมการพัฒนาชนบทของรัฐ คือพระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทนต์สีโล) วัดสามัคคี ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งหลวงพ่อนานท่านก็ร่วมกับชาวบ้านมุ่งพัฒนาด้านการคมนาคมให้เกิดความสะดวกสบายเป็นเบื้องต้น ยังไม่ได้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งท่านก็ทำไปโดยลำพัง

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าว นักวิชาการด้านศาสนาก็โจมตีรัฐบาลว่า ใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อชักจูงให้ประชาชนที่สนับสนุน พคท.ให้กลับมาเป็นฝ่ายรัฐบาล เงื่อนไขสำคัญที่ พคท.ได้รับการสนับสนุนก็เพราะว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของภาคอีสานมีความยากจน ถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มพ่อค้านายทุนท้องถิ่น การรณรงค์หาเสียงสนับสนุนจากชาวบ้าน พคท.ได้มุ่งประเด็นไปที่การขัดผลประโยชน์ระหว่างชาวนายากจนกับรัฐบาล โดยวาดภาพให้เห็นว่า รัฐบาลไทยเป็นรัฐบาลของชนชั้นนายทุน ที่มุ่งตัดทวงผลประโยชน์จากชนชั้นชาวนาผู้ยากจน การสูญเสียผลประโยชน์จากการถูกเอารัดเอาเปรียบของประชาชนในภาคอีสานจึงถูกตีความว่า เป็นผลจากการที่รัฐบาลทอดทิ้งและความล้มเหลวในการพัฒนาและการแก้ปัญหาของรัฐบาล ไม่ใช่เป็นสาเหตุมาจากความแห้งแล้งหรือภัยธรรมชาติอย่างที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกล่าวอ้าง รัฐบาลในขณะนั้นจึงพยายามใช้โครงการพระธรรมทูตเข้าไปเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้าน และหวังที่จะดึงชาวบ้านอีสานให้กลับมาสนับสนุนเจ้าหน้าที่รัฐในการต่อสู้กับการดำเนินงานทางการเมืองของ พคท.เมื่อเวลาผ่านไป ๕ ปี พระสังฆพัฒนาภาคอีสานที่มีบทบาทสำคัญในช่วงแรกมีจำนวน ๓ รูป คือพระครูอนุกุลสารคุณ เจ้าคณะอำเภอเมยวดี วัดสว่างอรุณ จังหวัดร้อยเอ็ด (เริ่มทำงานปี พ.ศ.๒๕๐๙) พระราชธีราจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครพนม วัดมรุกขนคร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม (เริ่มทำปี พ.ศ.๒๕๑๑) และพระครูพิพิธธรรมรส วัดป่าธรรมดา อำเภอบัวลาย จังหวัดนครราชสีมา (เริ่มทำงานปี พ.ศ.๒๕๑๓) โดยประวัติ

^๑ พินิจ ลาภธนานนท์, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาภาคอีสาน, รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙, หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

การทำงานของแต่ละรูปพบว่า ทั้ง ๓ รูปริเริ่มการทำงานพัฒนาของท่านโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับโครงการพระธรรมทูตของรัฐบาลในช่วงนั้นเลย^๑

พัฒนาการของพระสังฆพัฒนาหลังจากเวลาผ่านไป ๑๐ ปีต่อมา (พ.ศ.๒๕๑๔-๒๕๒๓) เป็นช่วงเวลาที่พระสงฆ์นักพัฒนาได้เริ่มทำกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ของภาคอีสานมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสำคัญทางการเมืองในระหว่างปี ๒๕๑๖-๒๕๒๓ โดยเฉพาะพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) วัดท่าลาด อำเภอภูซำ จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นผลผลิตจากโครงการพระธรรมทูตที่สนองนโยบายของภาครัฐด้วยการนำศีลธรรมและจริยธรรมไปเผยแพร่ให้กับประชาชนชาวบ้านแล้วยังอบรมครูและนักเรียนด้วย นอกจากนี้ ก็มีพระครูประจักษ์สิทธิธรรม ได้ไปอบรมธรรมให้กับประชาชนในพื้นที่พร้อมกับพยายามพูดคุยกับชาวบ้านเพื่อดึงคนออกจากป่า โนม่น้ำวให้พวกเขาเข้าวัด ให้ใช้พระเป็นที่พึ่งทางใจ ใช้ธรรมะเพื่อดึงมวลชนออกจากป่า ซึ่งได้ผลเกิดคาตสามารถชักจูงให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งออกมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ยุติการต่อสู้และสนับสนุน พคท.^๒ พระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนามิ่ไม่มากนัก เป็นการรวมตัวกันจากการมีแนวคิดและวิธีการทำงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ยึดโยงอยู่กับปัญหาพื้นฐานของสังคมชนบทเหมือนกัน โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ปัญหาคุณภาพชีวิตหรือสุขภาวะเชิงพุทธ และปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบ โดยปัญหาพื้นฐานดังกล่าว ถูกเรียกรวมกันว่า “ปัญหาความจน ความเจ็บ และความโง่”

๔) อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีคุณค่าต่อวิถีชีวิตและสังคมไทย สรุปได้ ดังนี้

(๑) สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทย สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นๆ เช่น หลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นเรื่องราวหรือแหล่งข้อมูลของการศึกษาเรียนรู้ที่สร้างเสริมสำนึกความเป็นไทยให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษาและตระหนักถึงความเป็นชาติได้เป็นอย่างดี

(๒) แหล่งกำเนิดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งได้มีความประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดวัฒนธรรมในด้านต่างๆ มากมาย ได้แก่

(๒.๑) ภาษา ที่มีต้นกำเนิดมาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤตที่ใช้จารึกหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานและมหายาน ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในช่วงต้นและได้มีการนำมาใช้ในภาษาไทยมากมาย เช่น คำว่า รัฐบาล จัตุรมุข เป็นต้น

(๒.๒) ค่านิยม เช่น การบวชเรียน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงราษฎรนิยมบวชเรียนเพื่อฝึกอบรมและเรียนรู้หลักการดำเนินชีวิตที่ตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

(๒.๓) การศึกษา วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทั้งทางด้านศีลธรรมและวิชาชีพอื่นๆ

(๒.๔) ชีวิตของชาวไทยพุทธตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จะมีกิจกรรมทางศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องตลอด เช่น การตักบาตร การไหว้พระสวดมนต์ รักษาศีล เจริญจิตตภาวนา การทำบุญต่างๆ เช่น การแต่งงาน การบวชพระ การบำเพ็ญกุศลศพ เป็นต้น

^๑ อ่างแล้ว, พินิจ ลาภานานนท์, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาภาคอีสาน, หน้า ๑๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

(๒.๕) ศิลปะแขนงต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ล้วนบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และความเป็นชาติไทยทั้งสิ้น อีกทั้งยังให้สุนทรียะแก่ผู้เข้าชม และยังถ่ายทอดคติธรรม ความเชื่อ และจริยธรรมที่ดั่งงามให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้อีกทางหนึ่งด้วย

(๒.๖) ขนบธรรมเนียมที่เกิดจากพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เช่น สัมมาคารวะ กิริยามรรยาท การไหว้ การกราบ ความเคารพ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ และการต้อนรับแขก เป็นต้น^๑

(๓) เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เป็นเสมือนพลังผูกพันคนในชาติเข้าด้วยกัน ให้มีความขัดแย้งน้อยที่สุด ศาสนาพุทธเป็นกลไกช่วยขจัดปัดเป่าความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม

(๔) เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิต และนำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาใช้ผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธอย่างลงตัว เช่น พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ (ขึ้นบ้านใหม่ ตั้งศาลพระภูมิ) นอกจากนี้ สังคมไทยมีความผูกพันต่อศาสนาทั้งปวงเป็นพิเศษ เช่น

(๔.๑) การอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างสถาบันศาสนาและผู้ที่มีความเชื่อในศาสนา

(๔.๒) ให้ประมุขของประเทศสนับสนุนศาสนาต่างๆ ทั้งในทางนิตินัยและพฤตินัย

(๔.๓) ยอมให้มีการปฏิบัติพิธีกรรมโดยเสรี ยอมให้มีการบริหารแต่ละศาสนาอย่างเป็นอิสระตามความเหมาะสม มีความยืดหยุ่นและประสานประโยชน์ให้ด้านการปกครอง หากเห็นว่าบางท้องถิ่นมีผู้นับถือศาสนาใดมากเป็นพิเศษ เช่น นโยบายสนับสนุนวิถีชีวิตของไทยมุสลิมภาคใต้ด้วยการยกเว้นบทบัญญัติกฎหมายบางประการ^๒

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทในประเทศไทยนั้น หากมองมุมพุทธศาสนาเพื่อสังคมแนวจารีต จะพบว่า พุทธศาสนาเถรวาท ได้ผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับวิถีชีวิตคนไทย ตั้งแต่ชนชั้นผู้นำจนถึงสามัญชนในฐานะผู้ตาม พระมหากษัตริย์ได้ยอมรับพระพุทธศาสนาเถรวาทมานับถือเป็นกุสโลบายเชื่อมโยงระหว่างสถาบันกษัตริย์กับพสกนิกร ผ่านการใช้พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาไปผูกพันกับราชพิธีและราชประเพณีต่างๆ เริ่มจากการสถาปนาขึ้นครองราชย์ การมอบพระราโชบายในการบริหารประเทศ พระราชดำรัสในวโรกาสต่างๆ แก่ข้าราชการผู้ทำหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนแทนพระองค์ แม้กระทั่งสุดท้ายคือพระราชพิธีการส่งเสด็จสู่สวรรคาลัยในคราวสวรรคต พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงกลายเป็นกระแสหลักที่รัฐควบคุมกำกับทั้งหลักคำสอน การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสุขผ่านการสาคือมหาเถรสมาคม ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัยตลอดมา จนอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็น “อุดมการณ์ชาติ” แต่หลักการพระพุทธศาสนา ยังไม่ได้ถูกบรรจุไว้ในแผนแม่บทของประเทศ เช่น รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัญหาประเทศจึงไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง

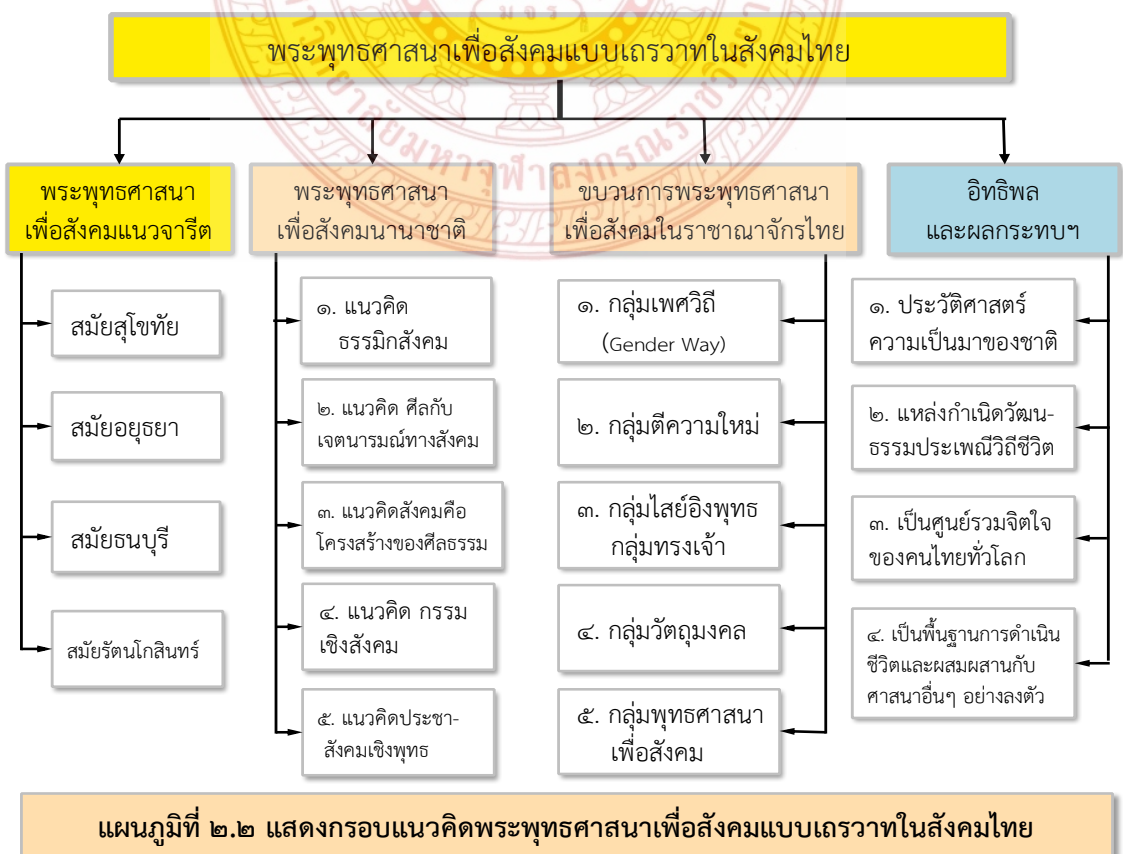
เมื่อพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่สามารถแก้ปัญหาประเทศชาติได้ จึงมีการเสนอแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาโดย ท่านพุทธทาสภิกขุ เสนอการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมผ่านการตีความคำสอนที่

^๑ ชีโรชิตี เกิดแก้ว, พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สี่ตะวัน, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑-๔๒.

^๒ พวงผกา คุโรวาท, ศิลปะและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น (1977) จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑.

ครอบคลุมปัญหา ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคม ล้วนต้องแก้ด้วยธรรมะเท่านั้น เรียกแนวคิดธัมมิกสังคม ท่าน ป.อ. ปยุตโต เสนอว่า สังคมไทยเกิดปัญหาเพราะไม่ได้มองเจตนารมณ์ของศีลเป็นเรื่องของสังคม แต่ตีความเจตนารมณ์ของศีลเป็นแค่เรื่องของปัจเจกบุคคล ทำให้เชื่อกันว่า สังคมดีเพราะมีบุคคลดี จึงพยายามสร้างคนดีและเรียกร้องหาแต่คนดีตลอดมา ซึ่งเป็นการละเลยมิติทางสังคมของ พระพุทธศาสนาไป จึงเสนอแนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม นพ.ประเวศ วีส ได้เสนอว่า การ แก้ปัญหาบุคคลและสังคมไร้ศีลธรรมนั้น ต้องแก้ไขที่โครงสร้างสังคมเพราะสังคมคือโครงสร้างของ ศีลธรรม ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า พุทธศาสนาควรเน้นสอนและให้น้ำหนักแก่เรื่อง “กรรม สังคม” อย่างเน้นสอนเฉพาะกรรมของปัจเจกบุคคลที่ผิดพลาดเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ทั้งๆ ที่กรรม สังคมได้ทำให้เกิดปัญหาสังคมจนกระทั่งปัจเจกบุคคลจะรับกรรมสังคมไม่ไหวแล้ว และพระไพศาล วิสาโล ได้เสนอแนวคิด ประชาสังคมเชิงพุทธ โดยมุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการพัฒนาสังคมทุกๆ ด้าน ปัญหาจึงจะได้รับการแก้ไข

จากข้อสรุปของนักคิด นักวิชาการ และนักการศาสนาดังกล่าว จะเห็นว่า แนวคิดของทั้ง ๕ ท่านนั้น ล้วนมีวัตถุประสงค์ตรงกัน คือ การใช้หลักคำสอนพระพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาของปัจเจก บุคคลและสังคม นั้นหมายความว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ซึมซับ ผูกพัน เกี่ยวเนื่องอยู่ในวิถีชีวิต ของไทยอยู่แล้ว รอแต่ “นโยบายของรัฐที่จะใช้พระพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์ชาติ” ขับเคลื่อนสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของประเทศไทยให้บรรเทาเบาบาง หดสั้นไปและให้มีความยั่งยืนตาม แนวพุทธวิธีเท่านั้น โดยผู้วิจัยขอสรุปกรอบแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทของสังคมไทย ตาม แผนภูมิที่ ๒.๒ ดังนี้

๒.๖.๓ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา

เมื่อจะกล่าวถึงพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา ต้องทำความเข้าใจในการเข้ามาแต่ละยุคสมัยของพระพุทธศาสนาในดินแดนกัมพูชาก่อน โดยเฉพาะต้องทำความเข้าใจในอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในด้านสังคม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจต่อราชอาณาจักรกัมพูชา พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และขบวนการองค์กรเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา (บางแห่งก็จะใช้คำว่าประเทศกัมพูชา) ซึ่งจะได้ขยายความ ไปตามลำดับ ดังนี้

๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา มีหลายยุคหลายสมัย ได้แก่ ๑) การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในยุคเริ่มต้น ๒) พระพุทธศาสนาในยุคพูนขึ้น และเจริญ พ.ศ.๖๑๑-พ.ศ.๑๓๔๕, ๓) พระพุทธศาสนาในยุคพระนคร พ.ศ.๑๓๔๕-พ.ศ.๑๙๗๔, ๔) พระพุทธศาสนาในยุคหลังพระนคร พ.ศ.๑๙๗๔-พ.ศ.๒๕๐๖, ๕) พระพุทธศาสนาในยุคอาณาจักร พ.ศ.๒๕๐๖-พ.ศ.๒๕๙๖, ๖) พระพุทธศาสนาในรัชสมัยของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ ปี พ.ศ.๒๕๙๖-พ.ศ.๒๕๑๓, ๗) พระพุทธศาสนาในยุคลอน นอล ปี พ.ศ.๒๕๑๓-พ.ศ.๒๕๑๘, ๘) พุทธศาสนาในยุคเขมรแดง พ.ศ.๒๕๑๘-พ.ศ.๒๕๒๒, ๙) เอง สัมพันธ์กับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และ ๑๐) พระพุทธศาสนาภายหลังจากการเลือกตั้งจนถึงปัจจุบัน พ.ศ.๒๕๓๖-พ.ศ.๒๕๕๘ โดยมีสาระสำคัญในแต่ละยุคสมัยพอสังเขป ดังนี้

(๑) การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในยุคเริ่มต้น

จากพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาระบุว่าพระพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนกัมพูชาตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงยังมีพระชนมายุอยู่ กล่าวคือเมื่อพระพุทธเจ้ามีพระชนมายุ ๘๐ พระพรรษา ก่อนที่จะปรินิพพาน พระองค์กับพระอานนท์เสด็จผ่านประเทศกัมพูชา ซึ่งในตอนนั้นประเทศนี้ชื่อ “เกาะโคกทะเลโลก หรือ โคกหมัน”^๑ หากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศกัมพูชาแล้ว จะพบว่า กัมพูชาเป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศในสุวรรณภูมิ (เอเชียอาคเนย์) ซึ่งหมายถึงประเทศทั้งหลายได้แก่ ประเทศไทย ลาว พม่า กัมพูชา มาเลเซีย และอินโดนีเซียนี้เอง ที่ได้รับพระพุทธศาสนาภายหลังทำสังคายนาครั้งที่ ๓ (ตติยสังคายนา) เมื่อปี พุทธศักราช ๒๓๔ โดยมีพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระเป็นพระประธาน ภายใต้พระราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งรัฐมคธ ภายหลังการสังคายนาครั้งนั้น พระเถระซึ่งเป็นพระประธานก็ได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประเทศต่างๆ ที่สำคัญ คือ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้นำพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศในสุวรรณภูมิตั้งในคัมภีร์ปฐมสมันปาสาทิกาที่ว่า

“ทำตติยสังคายนาเสร็จแล้วพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระดำริว่าพระพุทธศาสนาจะตั้งอยู่โดยชอบในปัจจุบันประเทศทั้งหลาย เสร็จแล้วพระมหาเถระได้ส่งภิกษุ

^๑ น้กองค์ นพรัตน์, ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา, แปลโดยทองดี ธารรัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จ.จันทบุรี, ๒๕๕๐, หน้า ๕-๗.

ทั้งหลายเป็นสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็น ๙ สาย ซึ่งสายของพระโสณเถร และพระอุตตรเถรไปสู่สุวรรณภูมิ”^๑

หากพิจารณาในเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเชื่อแล้ว จะพบว่า ประเทศกัมพูชาไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมของประเทศทั่วโลกในช่วงก่อนคริสต์ศักราชกล่าวคือ เป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่เป็นกลุ่มๆ มีหัวหน้าเป็นผู้ปกครอง ระบบเศรษฐกิจ จะประกอบด้วยการล่าสัตว์ การเก็บผักและผลไม้ หรือการทำไร่ทำนาเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิต นอกเหนือจากนี้ ยังมีความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ อยากรักก็ตาม นับแต่ได้รับวัฒนธรรมที่สำคัญจากประเทศอินเดียคือศาสนา ทั้งศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนได้เปลี่ยนไปตามความเชื่อและวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งการยอมรับวัฒนธรรมจากประเทศอินเดียของกัมพูชามีทั้ง “วัฒนธรรมหลวง” และ “วัฒนธรรมชาวบ้าน” โดยวัฒนธรรมหลวงที่เกี่ยวข้องกับอินเดีย คือภาษาสันสกฤต ราชสำนัก และศาสนาฮินดู ส่วนวัฒนธรรมชาวบ้านจะเกี่ยวข้องกับภาษาเขมร หมู่บ้านและศาสนาพื้นเมือง ส่วนวัฒนธรรมที่ได้รับจากพระพุทธศาสนานับได้ว่า เป็นวัฒนธรรมชั้นสูง มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านกว่าวัฒนธรรมพื้นบ้าน และในราชสำนัก เช่น การบูชาบรรพบุรุษ หรือนิทานพื้นบ้าน ตำนานพระพุทธศาสนา หรือ นิทานชาดก^๒ เป็นต้น

(๒) พระพุทธศาสนายุกุณิน และเจนนละ พ.ศ ๖๑๑-พ.ศ.๑๓๔๕ (ค.ศ.๖๘-๘๐๒)

จากหลักฐานจากศิลาจารึกที่เก่าแก่ของกัมพูชา ๔ แห่ง เท่าที่ได้ค้นพบในโว-กานู จังหวัดญัตรัง (เวียดนาม) ๑ แห่ง นักตาตา บองแดก จังหวัดตาแก้ว ๑ แห่ง ปราสาทปรางค์สามยอด กุซังชิน (โคชินจีน-Cochin China) ๑ แห่ง และที่แม่น้ำบาตี จังหวัดตาแก้ว ๑ แห่ง ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพระราชผู้เคารพศาสนาพราหมณ์ ขณะที่บางแห่งกล่าวถึงพระราชนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทั้งประชาชน และพระราชนับถือศาสนาผสมผสานปะปนกัน

นอกจากนี้ ในจดหมายเหตุของจีนที่ได้บันทึกเรื่องราวของพระราชในราชอาณาจักรกุนิน (นครพนม) หลายพระองค์ ที่สำคัญคือพระราชองค์หนึ่ง ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒ พระนาม ผาน-มัน หรือผาน-เจ-มัน หรือเสรียเมียเรียะ (ศรีมาระ) ผู้เป็นกษัตริย์ที่ทรงเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ศิลาจารึกที่เก่าแก่ที่สุดของกัมพูชาที่ค้นพบในโว-กานู ก็ได้บันทึกพระราชโองการของพระเจ้าผาน-เจ-มัน(ศรีมาระ) ว่า ทรงเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งประเทศอินเดีย โดยเนื้อความในศิลาจารึกนี้ ได้กล่าวไว้ว่า

“พระราชวงศ์ศรีมาระ ได้ให้จารึกไว้เพื่อเป็นอนุสาวรีย์จำเพาะพระเจ้าศรีมาระว่า ราชกุลละ คือประณมวงศ์เลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนา โดยทรงเห็นแจ้ง ซึ่งสังฆธรรมที่สำคัญคือไตรลักษณ์ (การเวียนว่ายตายเกิดแห่งสัตว์โลก) ทรง

^๑ Phra Brahmaguna Bhorm (P.A. Payutto), *Thai Buddhist in the Buddhist World*, (Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Press, 2005), p. 24-26., Charuwan Phongtian, *Buddhist Arts of Thailand*, Thesis of M.A. Magadha University, (India : Bodha-Gaya, 1979-1981), p. 15., *Thai-Cambodia culturerelationship through Arts*, Dissertation of Ph.D. of Magadha University, (India : Bodha-Gaya, 2000), p.6.

^๒ เดวิด แชนด์เลอร์, *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*, แปลโดย พรณงาม เเงาธรรมสาร และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: มหาวชิวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

ประกอบด้วยพระเมตตากรุณาแห่งสรรพสัตว์ และให้บริจาคราชทรัพย์ของพระองค์เพื่อเป็นทานไว้เป็นสาธารณประโยชน์ ที่สุดทรงสั่งกำชับไว้ว่า ขอให้พระราชผู้เสวยราชย์ต่อไปในอนาคต ปฏิบัติตามประกาศนี้ เพื่อเป็นประโยชน์อันใหญ่หลวงของสัตว์โลก”

จากศิลาจารึกข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า พระราชาทรงให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ไม่เพียงแต่เป็นพุทธศาสนูปถัมภ์เท่านั้น ทรงยังได้ศึกษาหลักธรรมวินัยเข้าใจอย่างถ่องแท้ จนทรงบริหารประเทศตามหลักพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักทศพิธราชธรรมเพื่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของประชาชน จึงต้องจารึกพระบรมราชโองการ เพื่อให้พระราชในอนาคตยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ^๑

สรุปพระพุทธศาสนาในยุคนี้ มีความเจริญมากพอสมควร มีการเผยแผ่อย่างกว้างขวาง ดังที่พบเห็นตามศิลาจารึกและพระพุทธรูปต่างๆ มากมาย ชาวพูนันนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศิลาจารึกบางแห่งมีข้อความแบบเถรวาท ส่วนคัมภีร์วิมุตติมรรคที่สังฆปาละแปลก็เป็นของฝ่ายเถรวาท จึงสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาที่เข้ามายังพูนันครั้งแรกนั้น เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท ต่อมาศาสนาฮินดูนิกายไศวะ ได้แผ่เข้ามาทางชนชั้นปกครอง และทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูได้เจริญรุ่งเรืองอยู่คู่เคียงกันตลอดจนสิ้นยุค แต่ต่อมาอาณาจักรนี้ ประสบกับปัญหาทางการเมือง จึงตกอยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรเจนละที่เคยอยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรพูนันมาก่อน พระพุทธศาสนาที่เข้ามาในยุคนี้ เป็นพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรศรีวิชัย และได้แผ่ไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากนิกายนี้มีลักษณะคล้ายกับศาสนาพราหมณ์

(๓) พระพุทธศาสนายุคพระนคร พ.ศ. ๑๓๔๕-พ.ศ. ๑๙๗๔ (ค.ศ. ๘๐๒-๑๔๓๑)

พระพุทธศาสนาในยุคพระนคร หมายถึงยุคที่มีนครวัดนครธมเป็นเมืองหลวงกัมพูชาในอดีต เป็นยุคที่อารยธรรมเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด เป็นมหาอาณาจักรยิ่งใหญ่ เริ่มจากปี พ.ศ. ๑๕๔๕ (ค.ศ. ๑๐๐๒) พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ เป็นปฐมกษัตริย์ในยุคมหานครที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นทางการ แต่ข้าราชการไพร่ทาสของพระองค์ยังคงนับถือศาสนาพราหมณ์ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ นับได้ว่าเป็นพระราชายิ่งใหญ่องค์หนึ่งในยุคมหานคร ทรงบริหารบ้านเมืองตามหลักพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นราชาที่ประกอบด้วยขันติธรรม ไม่เป็นเพียงแต่เป็นพุทธศาสนิกชนลัทธิมหายานเท่านั้น แต่ทรงยังให้ความอุปถัมภ์แก่พระพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์อีกด้วย แม้ว่า ทรงเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ไม่ได้ทรงละทิ้งพระราชประเพณีดั้งเดิม ยังรักษาพระราชประเพณีของอดีตพระราชายิ่งใหญ่องค์หนึ่งในยุคมหานคร ทรงบริหารบ้านเมืองตามหลักพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นราชาที่ประกอบด้วยขันติธรรม ไม่เป็นเพียงแต่เป็นพุทธศาสนิกชนลัทธิมหายานเท่านั้น แต่ทรงยังให้ความอุปถัมภ์แก่พระพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์อีกด้วย แม้ว่า ทรงเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ไม่ได้ทรงละทิ้งพระราชประเพณีดั้งเดิม ยังรักษาพระราชประเพณีของอดีตพระราชายิ่งใหญ่องค์หนึ่งในยุคมหานคร ทรงบริหารบ้านเมืองตามหลักพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นราชาที่ประกอบด้วยขันติธรรม ไม่เป็นเพียงแต่เป็นพุทธศาสนิกชนลัทธิมหายานเท่านั้น

ส่วนด้านศาสนาทรงให้สิทธิเท่าเทียมกัน ดังศิลาจารึกภาษาเขมรโบราณที่ค้นพบจังหวัดลพบุรี ประเทศไทย พ.ศ. ๑๕๖๕-พ.ศ. ๑๕๖๙ (ค.ศ. ๑๐๒๒-๑๐๒๕) ที่ระบุว่า “ภิกษุมหายานก็ดี ภิกษุเถรวาทก็ดี อยู่ร่วมกันด้วยความสุขเกษมศานต์ ส่วนพวกฤๅษีก็ปฏิบัติตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ได้โดยเสรี ไม่มีการกดขี่ข่มเหงกันและกัน”

ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ระหว่างปี พ.ศ. ๑๖๕๖-พ.ศ. ๑๖๙๓ (ค.ศ. ๑๑๑๓-๑๑๕๐) ผู้ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์และเป็นราชายิ่งใหญ่อีกองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ ไม่เพียงแต่ทรงขยายอำนาจปกครองไปทั่วถึงดินแดนพม่า ชาวพูนัน ยังทรงได้สร้างปราสาทที่ยิ่งใหญ่

^๑ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕-๖.

ที่สุดในโลก ซึ่งรู้จักกันในนาม “นครวัด” ต่อมาพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ ผู้ได้รับราชสมบัติต่อในปี พ.ศ.๑๖๙๓ (ค.ศ.๑๑๕๐) มีพระราชบุตรพระองค์หนึ่งคือพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ ทรงถือพระพุทธศาสนานั้นคง ไม่เพียงแต่เคารพนับถือพระพุทธศาสนาและศึกษาพระธรรมวินัย เท่านั้น ยังทรงรู้บุญคุณของพระบิดามารดาอีกด้วย ดังศิลาจารึกปราสาทบายนที่กล่าวว่า ทรงสร้างปราสาทตาพรหมเพื่ออุทิศแด่พระราชมารดา ทรงยังสร้างปราสาทพระขันธ์ เพื่อประดิษฐานปฏิมากรของพระราชบิดา ซึ่งศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหมได้กล่าวสดุดีพระองค์หลายประการ มีเนื้อหาโดยรวมว่า “พระองค์เป็นราชาที่ยิ่งใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่พระภิกษุพราหมณ์ ประชาชนทั่วไปที่ประสงค์เพื่อจะให้เห็นแจ้งซึ่งสัจธรรม” นอกจากนี้ “ทรงทำวัตรปฏิบัติ มีกราบบังคมทบทพระบาทแห่งพระชินศรีทุกกาลทั้งปวง”^๑

ขณะเดียวกัน ตามประวัติศาสตร์ลาว กล่าวว่า ในยุคสมัยนี้ อาณาจักรล้านช้างได้รับอิทธิพลจากกัมพูชา ที่สำคัญคือพระเจ้าฟ้างุ้ม ทรงได้เล่าเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับคณะสงฆ์ผู้นำหลายรูปและเมื่อกลับมายังประเทศของพระองค์ได้นำพระภิกษุสงฆ์ ราชบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมกัมพูชามาด้วย

สรุปในยุคนี้ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เจริญรุ่งเรืองคู่เคียงกับศาสนาฮินดูและผสมผสานเข้าด้วยกัน ปราสาทราชฐานต่างๆ ล้วนสร้างอุทิศถวายในพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ข้อความในศิลาจารึกที่พบก็แสดงถึงอิทธิพลคำสอนของมหายานอย่างชัดเจน และมีคติฝ่ายฮินดูแฝงอยู่ด้วย ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เป็นที่นับถืออยู่ในหมู่ประชาชนทั่วไป แต่ไม่ได้รับความเชิดชูจากราชสำนัก อาจพูดสั้นๆ ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทอยู่กับประชาชน ส่วนพระพุทธศาสนา มหายานและฮินดูอยู่กับราชสำนัก แต่ทั้งสามลัทธิศาสนาก็อยู่ร่วมกันโดยสงบสุขปลายยุคพระนคร พระพุทธศาสนานิยามเถรวาทมีความเจริญ พระราชาทรงเชิดชูเนื่องจากมีเชื้อพระวงศ์บวชในสำนักนิกายนี้ด้วย ราชอาณาจักรกัมพูชาได้เปลี่ยนสถานะของตนอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือการเปลี่ยนลัทธิศาสนาจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาพราหมณ์ และจากศาสนาพราหมณ์มาเป็นพระพุทธศาสนา และมีสงครามการเมืองภายใน พร้อมทั้งสงครามภายนอก (หมายถึงอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาของประเทศไทย) แทรกแซงจนท้ายที่สุดถึงยุคเสื่อม^๒

(๔) พระพุทธศาสนายุคหลังพระนคร พ.ศ. ๑๙๗๔-พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๔๓๑-๑๘๖๓)

นับแต่ยุคพระนครเสื่อมลง จัดได้ว่า เป็นยุคมืดทางประวัติศาสตร์ของกัมพูชา กล่าวคือเกือบสามศตวรรษที่ไม่มีข้อมูลใดกล่าวถึงและข้อมูลที่เกี่ยวข้องก็ขาดแคลน ดังนั้น พระราชพงศาวดารจึงเป็นเอกสารชิ้นสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยหลังยุคพระนครได้ จากพระราชพงศาวดารกัมพูชา พบว่า ราวประมาณเกือบสามร้อยปี มีการปฏิรูปทางการเมืองอาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่เรืองอำนาจ ได้นำทัพมาตีกรุงพระนครเสมอ จนทำให้พระราชารุ่นหลังๆ ต้องย้ายเมืองหลวงจากพระนครมาที่บาसान (เสรียสันโธร์ จังหวัดกำปงจามปัจจุบัน) และท้ายที่สุดมาที่พนมเปญ การย้ายเมืองหลวงแต่ละครั้ง พระราชาต้องมาปรึกษาหารือกับสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ และคณะราชบุโรหิต ซึ่งทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อพระราชสำนัก และ

^๑ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก, (ประยูร ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า ๑๔-๑๕.

^๒ Ian Harris, Ibid., p. 25. Zhou Dagan, A Record of Cambodia : The Land and Its People, Peter Harris, tr.(Chiang Mai: Silksworm Books, 2007), pp.52-53.

ประชาชนทั่วไป พร้อมทั้ง เป็นที่พึ่งและขวัญกำลังใจให้พุทธศาสนิกชนเสมอ พระพุทธศาสนายังมีความเจริญและสามารถอยู่เคียงคู่กับสังคม เนื่องจากพระราชเป็นศาสนูปถัมภ์มาอย่างดี โดยไม่เพียงแต่มีความศรัทธาเลื่อมใสเท่านั้น บางครั้งยังปฏิบัติธรรมและให้อโวาทแก่ข้าราชการให้รู้จักการทำบุญ ให้ทาน ทำความดี พร้อมทั้งได้สร้างวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ทรงให้พระราชบุตรบวชเรียนในสำนักพระพุทธศาสนา ในยุคสมัยนี้ มีพระมหาเถระหลายรูปผู้มากด้วยความรู้ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา นับได้ว่า มีความเจริญมากที่สุดเมื่อเมืองหลวงย้ายมาที่อุดงค์ ซึ่งในยุคนี้แม้ว่ามีสงครามทางการเมืองทั้งภายใน (การขัดแย้งพระราชสมบัติ) และภายนอก (ไทยและเวียดนาม) ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนายังทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจของพระราชสำนักและประชาชนเสมอ อันเนื่องจากพระราชที่ได้ขึ้นมหาราชสมบัติแล้วแต่ได้บวชเรียนมาก่อน เช่น สมเด็จพระบาทองค์เอง (ค.ศ.๑๗๗๙-๑๗๘๖) เคยบวชเรียนที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ เข้าใจหลักพระธรรมศาสนาเป็นอย่างดี ทรงให้อโวาทแก่ข้าราชการให้เรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา และรัชสมัยนี้มีพระธรรมวิปัสสนากองจากวัดพระนคร (จังหวัดเสียมราฐ) เป็นผู้มากด้วยความรู้ทางพระพุทธศาสนา และวิปัสสนา เชื่อพระวงศ์ให้ความเคารพนับถือและเคยไปเยี่ยมท่านเป็นประจำ^๑ ต่อมาพระองค์จันทร หรือพระบาทอุทัยราชา ได้สืบราชสมบัติต่อจากพระบิดา ทรงให้ความเคารพนับถือพระพุทธศาสนาตามรอยของพระบิดา ทรงให้ความอุปถัมภ์แก่พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งให้พระราชบุตรและพระอนุชาบวชเรียนในสำนักพระพุทธศาสนา ทรงให้สร้างวัดวาอารามมากมายทั่วประเทศ ไม่ว่าจะในพระราชวัง (เขาพระราชทรัพย์ ณ อุดงค์) หรือนอกราชวัง ได้นิมนต์พระมหาเถระทั้งหลายที่มากด้วยความรู้ทางพระไตรปิฎกทั่วประเทศมาสังคายนาแปลพระไตรปิฎกที่พระวิหารบนเขาพระราชทรัพย์ (กรุงอุดงค์)

แต่ภายหลังรัชสมัยนี้ กัมพูชาอยู่ใต้การปกครองเวียดนาม โดยเวียดนามได้ทำการปฏิรูปโครงสร้างสังคมมากมาย ที่เห็นเด่นชัดก็คือบังคับให้ข้าราชการแต่งตัวเป็นเวียดนาม และแต่งตั้งพระองค์มี (ค.ศ.๑๘๓๔-๑๘๔๑) เป็นกษัตริย์โดยขนานนามพระนางในภาษาเวียดนามว่า “ยากันญ” ในพระราชพิธีอภิเษก ก็ให้ข้าราชการ เชื่อพระวงศ์แต่งตัวในชุดเวียดนาม นอกจากนี้ ยังได้ทำลายวัดทางพระพุทธศาสนา รื้อโบสถ์ที่สร้างด้วยไม้มาทำเป็นสำนักงานเวียดนาม พระวิหารพระพุทธศาสนาเปลี่ยนมาเป็นพระวิหารอุ้งเชิง ซึ่งเป็นชื่อของข้าหลวงเวียดนามที่มาประจำการในพนมเปญ^๒

เอกสารบันดาตาเมียส (Ta Mas's Memoir) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความโหดร้ายของเวียดนามที่ใช้กำลังทำลายพระพุทธศาสนา เช่น เผาโบสถ์วิหาร ทำลายพระสงฆ์ เอาพระพุทธปฏิมาทางประวัติศาสตร์ที่ทำโดยทองสำริด เงิน เป็นต้น^๓ บังคับพุทธศาสนิกชนกัมพูชาให้เปลี่ยนนับถือจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของเวียดนาม^๔ ทำให้ประชาชนต้องลุกขึ้นต่อต้านอย่างรุนแรง

^๑ อ่างแล้ว, นักร้อง นพรัตน์, ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา, หน้า ๙๘-๑๐๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑-๑๘๙.

^๓ หน้า ๒๔๔,

^๔ ถนอม อานามวัฒน์, ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เขมร-ญวน, (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

สรุปสถานภาพพระพุทธศาสนาในช่วงนี้ไม่ค่อยดีนัก ปิดกั้นเสรีภาพทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถูกทำลายจากระบบสังคมนิยม แต่อย่างไรก็ตาม จากพระราชพงศาวดารในปลายยุคอุดมคค์พบว่า พระพุทธศาสนาได้ฟื้นฟูก่อครั้ง ซึ่งในการฟื้นฟูครั้งนี้มีความเจริญยิ่งกว่ายุคไหนๆ ภายหลังยุคพระนรท กล่าวคือพระองค์ด้วง (ค.ศ.๑๘๔๑-๑๘๕๙) เนื่องจากในขณะที่ทรงเป็นเชลยสงครามในประเทศสยาม ทรงได้บวชเรียนหลายพรรษาในกรุงเทพฯ มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ทรงมีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่เพิ่งอุบัติใหม่ ทรงได้สนทนาศาธรรมเป็นประจำกับสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อทรงยังอยู่ในสมณเพศเดียวกัน^๑ ภายหลังออกพระผนวช ทรงได้เป็นพระมหากษัตริย์ประจำกรุงอุดมคค์ ภายใต้การสนับสนุนของพระมหากษัตริย์สยาม ในรัชกาลที่ ๓ ทรงบริหารประเทศชาติด้วยหลักทศพิธราชธรรม และนำข้าราชการให้รู้จักปฏิบัติพระธรรมวินัย ทรงผนวชพระราชบุตรและพระอนุชาในสำนักพระพุทธศาสนา ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เป็นผู้ให้การดูแล ทรงจัดตั้งโรงเรียน และพระวิหารในพระบรมราชวัง ภายหลังเลิกพระราชกิจ ทรงเสด็จมาสอนธรรมวินัย บาลีแก่พระภิกษุสามเณร ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ทำการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์และแต่งตั้งคณะสงฆ์ตามลำดับสายการปกครอง^๒

รัชสมัยของสมเด็จพระองค์ด้วง นับได้ว่า พระพุทธศาสนาเจริญมากที่สุด ประเทศสงบสุขปราศจากสงคราม ทำให้พระองค์มีโอกาสในการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารประเทศ การให้บริการแก่ประชาชน นับเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาอีกครั้ง ขณะเดียวกัน ในระหว่างช่วงนี้ ชาวตะวันตกเริ่มมีบทบาททางการเมืองภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งทำให้พระองค์ต้องพึ่งพาอำนาจชาวตะวันตกที่สำคัญคือฝรั่งเศส มาคานอำนาจประเทศเพื่อนบ้านอย่างไทย และเวียดนาม

(๕) พระพุทธศาสนาในยุคอาณานิคม พ.ศ.๒๔๐๖-พ.ศ.๒๔๙๖ (ค.ศ.๑๘๖๓-๑๙๕๓)

การแทรกแซงการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้กัมพูชาต้องประสบกับปัญหามากมาย ไม่ว่าจะเป็นความเป็นอยู่ของประชาชน ยิ่งเลวร้ายกว่านั้น คือประชาชนส่วนหนึ่งได้กลายเป็นเชลยศึกสงคราม สถานภาพของประชาชนที่เป็นเชลยศึกและประชาชนทั่วไปเปรียบเสมือนคนตายทั้งเป็น ทรัพย์สินนอกจากถูกเผาทำลายแล้ว และยังถูกยึดเอาเป็นทรัพย์สินของผู้ปกครองด้วย จากเหตุผลดังกล่าว นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สมเด็จพระองค์ด้วงทรงตัดสินใจเสด็จออกบวชตามการเสนอแนะของนักเผยแผ่ศาสนาชาวฝรั่งเศสในการสร้างความสัมพันธ์ไมตรีกับข้าหลวงฝรั่งเศส แต่การกระชับความสัมพันธ์ดังกล่าว ต้องยุติชะงักเมื่อสมเด็จพระองค์ด้วงสวรรคตไปก่อน อย่างไรก็ตาม พระรัชทายาทของพระองค์ คือเจ้าบรมมหาราชได้สืบสานสัมพันธ์ไมตรีต่อจนได้บรรลุความสำเร็จ โดยพระองค์ได้ลงพระปรมาภิไธยยอมรับให้ฝรั่งเศสเป็นเจ้าอาณานิคม เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ปี พ.ศ.๒๔๐๖ (ค.ศ.๑๘๖๓)

การทำสนธิสัญญายอมรับฝรั่งเศสเป็นเจ้าอาณานิคมกัมพูชา ถ้ามองในมิติหนึ่งจะพบว่า กัมพูชาสามารถคานอำนาจจากการคุกคามของประเทศเพื่อนบ้านได้ แต่ถ้าหากมองในอีกมิติหนึ่งจะพบว่า กัมพูชากำลังจะเสียเปรียบฝรั่งเศส กล่าวคือนับแต่ทำสนธิสัญญามา ฝรั่งเศสยังไม่ได้ทำประโยชน์ให้กัมพูชาเป็นขึ้นเป็นอัน มีหน้าข้างยังได้ทำสนธิสัญญากับประเทศไทยในการยอมรับให้สามจังหวัดภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ เช่น จังหวัดปัตตานี (พระดาบอง) จังหวัดเสียมราฐ สิริโสภณ

^๑ Manich Jumsal, *History of Thailand and Cambodia From the days of Angkor to the present*, (Bangkok: Chalermnit Press, 1987), p.84.

^๒ อ่างแล้ว, นักร้อง นพรัตน์, *ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา*, หน้า ๒๗๔-๓๐๙.

(ศรีโสภณ) อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทยอย่างเป็นทางการ นอกจากนั้น ยังมีสนธิสัญญาอีกหลายฉบับที่บ่งบอกถึงการทอนและลดบทบาทอำนาจของพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจการบริหารการจัดการ การปกครอง การทหาร และการเงิน เป็นต้น^๑

จากประเด็นปัญหาข้างต้น สามารถเชื่อมโยงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาในกัมพูชาได้ กล่าวคือ นับแต่ฝรั่งเศสเป็นเจ้าของอาณานิคม คณะสงฆ์กัมพูชาชุดหนึ่งที่น่าโดยอาจารย์สวา (Achar Sva) และอาจารย์โปกาโบร์ (Achar Pokambo) ได้ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านฝรั่งเศสควบคู่กับการเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ชาวกัมพูชาที่กลับมาจากประเทศไทย ซึ่งถูกปลุกระดมชาตินิยม โดยเจ้านโรดมยัคันโธร์ (Prince Norodom Yukanthor)^๒ การเคลื่อนไหวครั้งนั้น ทำให้เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสต้องจับตาพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังถูกกดขี่ข่มเหงทั้งบทบาทและหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติศาสนพิธี กระทั่งการเข้ามามีส่วนในการจัดปฏิรูประบบการปกครองของคณะสงฆ์

จากการศึกษาของยัง ซัม (Yang Sam) พบว่า ในแต่ละปีฝรั่งเศสได้ทำการปฏิรูประบบการปกครองหลายครั้ง ทั้งนี้ เนื่องจากฝรั่งเศสอยากมีบทบาททางการปกครองคณะสงฆ์ เหตุผลก็คือ

หนึ่ง อยากรักษาอำนาจเหนือคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ความอุดหนุน และลดอิทธิพลของไทย

สอง ลดความเชื่อมั่นของประชาชนที่ให้ความเคารพนับถือคณะสงฆ์มหานิกาย โดยกล่าวหาอาจารย์สวาและอาจารย์โปกา โบร์ ซึ่งเป็นอดีตพระสงฆ์ว่าเป็นขบถ ทั้งนี้เพื่อรักษาความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส^๓

สาม การเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์เพื่อต่อต้านฝรั่งเศสนั้น มีหลายครั้ง เช่น กรณีชาวบ้านครางเลียว จังหวัดกำปงชนัง ที่ฆาตกรรมข้าหลวงฝรั่งเศสชื่อบาร์เดซ (Résident Supérieure Bardez) ในขณะที่มาเก็บภาษี ซึ่งมีพระสงฆ์เคยเตือนเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสให้ผ่อนปรน แต่เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสยังดื้อรั้น กระทั่งพยายามวางแผนเพื่อเก็บภาษีจากพระสงฆ์ และต่อมาคือการเคลื่อนไหวของพระอาจารย์แฮม เจียว (Preah Ajar Ham Chiev) ผู้เป็นศาสตราจารย์บาลีชั้นสูง ซึ่งการเคลื่อนไหวครั้งนี้มีพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจำนวนมากกว่าพันคนเดินขบวน เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และเพื่อปกป้องอักษรศาสตร์จากข้าหลวงฝรั่งเศสใหญ่ชื่อยอร์จโกติเยร์ (Georger Gautier) ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำกัมพูชาที่พยายามทำการเปลี่ยนแปลงภาษาเขมรมาเป็นภาษาฝรั่งเศส จึงแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทั้งชาวฝรั่งเศสและกัมพูชาที่สามารถพูดภาษาฝรั่งเศสให้ประจำการตามสำนักงานต่างๆ นับแต่ระดับต่ำสุดจนถึงระดับสูงสุด โดยคาดหวังว่า จะสามารถตั้งประเทศฝรั่งเศสขึ้นอีกซีกโลกหนึ่ง (La France d'outré Mer) ซึ่งหมายถึงกัมพูชา นั่นเอง ดังนั้น ข้าหลวงฝรั่งเศสชื่อ ยอร์จ โกติเยร์ ได้ประกาศความตั้งใจจะเปลี่ยนพยัญชนะกัมพูชาทั้ง ๔๕ ตัวให้เป็นตัวอักษรโรมัน โดยมี จอร์จ เซเดส์ (George Cædès) เป็นผู้รับผิดชอบการถ่ายอักษร มีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ระบบใหม่นี้สามารถคงระบบการออกเสียงในภาษาเขมรได้ดี โกติเยร์และเพื่อนร่วมงานของเขาได้มองการปฏิรูปนี้ว่า เป็นก้าว

^๑ อ่างแก้ว, เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ, หน้า ๒๒๔.

^๒ Anne Ruth Hansen, *History, Buddhism, and New Religious Movements in Cambodia: Khmer Identity and Theravada Buddhism*, (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006), p 70.

^๓ Yang Sam, *Buddhism in Cambodia, 1795-1954*, Thesis of Master of arts, (cornel University, 1990), pp.124-125.

ที่จะนำไปสู่ “การทำให้ทันสมัย” ในเอกสารที่เขียนขึ้นเพื่ออธิบายถึงการปฏิรูปนั้น โกติเยร์ได้โจมตี “ทัศนคติของชาวกัมพูชาต่อโลก” ว่าเป็นสิ่งที่ “ล้าสมัย” และเปรียบเทียบภาษาชาวกัมพูชาว่าเหมือน “เสื้อที่ตัดเย็บอย่างไม่ประณีต” และการเพิ่มเติมคำศัพท์ในภาษาฝรั่งเศสที่ “สมเหตุผล” ให้กับภาษาเขมรที่เปลี่ยนมาใช้อักษรโรมันนั้น อาจช่วยปรับปรุงกระบวนการคิดของชาวกัมพูชา โกติเยร์ได้ยกตัวอย่างการใช้ตัวอักษรโรมันในเตอร์กี แต่ใช้วิธีแบบการพูดสำหรับกรณีการใช้ตัวอักษรโรมันในภาษาเวียดนาม ดูเหมือนว่า โกติเยร์เชื่อว่า คุณค่าของการปฏิรูปเป็นเรื่องปัจเจกในตัวเอง เช่นเดียวกับความล้าหลังที่มีอยู่ใน “ความคิดของชาวกัมพูชา”^๑ แม้แต่ เกง วันศักดิ์ (Keng Vansak) ซึ่งพึ่งสำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสด้านอักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Faculte’ des letters et des sciences humaines) และเป็นชาวกัมพูชาคนแรกที่สร้างแม่พิมพ์ตัวอักษรเขมรตามระบบสมัยใหม่ ก็แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกับโยร์จโคติเออร์ โดยเขาพยายามเสนอแนวความคิดให้ใช้ระบบการแปลศัพท์จากภาษาฝรั่งเศส นำมาใช้ร่วมกับภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต^๒

สถาบันพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ที่สำคัญ ได้แก่ สถาบันพุทธศาสนาบัณฑิต สถาบันบาลีจ้วนชะปะวะ และสมเด็จพระนโรดมสีหนุ ได้คัดค้านจากการปฏิรูปดังกล่าว โดยพระองค์ชี้ว่า ถ้าหากยังฝืนทำต่อไปพระองค์จะสละพระราชสมบัติ นอกจากตัวอักษรแล้ว โคติเออร์มีความประสงค์จะทำการเปลี่ยนแปลงปฏิทิน ซึ่งกัมพูชายึดตามจันทรคติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน ที่สำคัญคือปีใหม่ที่นิยมปรารภกันเดือนแจ็ด (เดือน ๕) หรือกลางเดือนเมษายน (วันที่ ๑๓, ๑๔, ๑๕) แต่โคติเออร์ยืนยันว่า จะต้องปรารภตามสุริยคติ คือปีใหม่จะต้องเริ่มต้นเดือนมกราคม แต่ได้รับคัดค้านจากพระสงฆ์ และพระราชมารดาของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ^๓

ข้าหลวง หลุยวี วินโด นักวิชาการฝรั่งเศสด้านโบราณคดี และเคยเป็นผู้อำนวยการสำนักงานฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ได้แย้งกับข้าหลวงผู้นำในสมัยนั้นว่า “ภาษาเขมรมีพื้นฐานจากภาษาบาลีและสันสกฤต ส่วนภาษาลาตินไม่เกี่ยวข้องกับภาษาเขมรแม้แต่น้อย” พร้อมทั้งขอเสนอให้ฟื้นฟูและสนับสนุนการศึกษาของพระสงฆ์ชาวกัมพูชา การปฏิรูปตัวหนังสือได้ส่งผลกระทบต่อเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันสงฆ์ ซึ่งมองว่า การปฏิรูปนี้เป็นการโจมตีการศึกษาแบบจารีต และผู้ที่อยู่ในสถานะสูงในสังคมกัมพูชาซึ่งมักเป็นนักการศึกษาแบบแนวจารีตนิยม

สรุปในยุคนี้ พระพุทธศาสนา ได้รับการแทรกแซงจากอำนาจทางการเมืองจากฝรั่งเศส ในฐานะเจ้าอาณานิคมที่มองว่า การศึกษาแนวจารีตและขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวกัมพูชาที่ยึดโยงกับพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของความล้าหลังไม่ทันสมัย และพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นและศรัทธาทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณของประชาชนทุกระดับชั้น การทำลายความเชื่อและความศรัทธานี้จึงมีกระแสการต่อต้านขยายเป็นวงกว้าง แต่พระพุทธศาสนาก็ถูกทำลายด้วยวิธีการต่างๆ ที่ชาวอารยธรรมตะวันตกและผู้หิวกระหายอำนาจอย่างเวียดนามได้กระทำ

^๑ อ่างแล้ว, เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, แปลโดย พรรณงาม เเงาธรรมสาร และคณะ, หน้า ๒๖๖.

^๒ Yang Sam, Ibid. p 31.

^๓ เขมรในทัศนะเจ้าโรดม สีนุ, จัง ลาภูติวีร์ สัมภาษณ์, แปลโดย สว่างวงศ์ พัวพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๕-๓๗.

การทำลายล้างเพื่อต้องการเปลี่ยนประชาชน และเปลี่ยนประเทศกัมพูชาให้ยอมจำนนและยอมรับอำนาจภายใต้การปกครองของตนเอง

(๖) พระพุทธศาสนาในรัชสมัยของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ ปี พ.ศ ๒๔๙๖-พ.ศ. ๒๕๑๓ (ค.ศ.๑๙๕๓-๑๙๗๐)

กัมพูชาอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมฝรั่งเศสเป็นเวลาเก้าสิบกว่าปี ที่ทำให้สูญเสียสิทธิเสรีภาพในการปกครองของตน อีกทั้งปัญหาทางการเมืองก็สร้างความปั่นป่วนไม่มีความสงบ สมเด็จพระนโรดมสีหนุ จึงทรงมีพระดำริว่า “ได้เวลาที่กัมพูชาต้องทำอะไรสักอย่าง” ดังนั้น ในปีพ.ศ. ๒๔๙๓ (ค.ศ.๑๙๕๐) จึงทรงตัดสินพระทัยว่า จะไม่ทรงเป็นเพียงกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญหรือเป็นเครื่องมือของฝรั่งเศสอีกต่อไป แต่ทรงจะปกครองกัมพูชาด้วยพระองค์เอง ดังนั้น ในปี พ.ศ.๒๔๙๕ (ค.ศ.๑๙๕๒) พระองค์ทรงยึดอำนาจรัฐบาลและประกาศยุบสภาเพื่อดำเนินการเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสให้ได้ภายในปี พ.ศ.๒๔๙๘ (ค.ศ.๑๙๕๕)^๑ เนื่องจากพระองค์ทรงได้เห็นความปั่นป่วนของสภาผู้แทน ความแตกร้างทางการเมือง จึงทำให้พระองค์มีอาจอยู่เบื้องหลังการรวมกัมพูชาให้เชื่อมโทรมลง ได้ตั้งสุนทรพจน์ของพระองค์ว่า “ทุกอย่างหาระเบียบไม่ได้ ไม่มีการปกครอง ไม่มีการใช้สติปัญญาอย่างมีเหตุผล...”^๒

พระองค์ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการเจรจา ตัดความสัมพันธ์ไมตรี และยกเลิกสนธิสัญญาทุกฉบับที่มีกับฝรั่งเศส ขณะเดียวกันฝรั่งเศสเองก็ประสบกับปัญหาทางสงคราม ดังนั้น ในเดือนตุลาคม ปีพ.ศ.๒๔๙๖ (ค.ศ.๑๙๕๓) ฝรั่งเศสจึงยินยอมให้กษัตริย์กัมพูชามีอำนาจในการควบคุมกองทัพ ด้านการคลังและการต่างประเทศ แม้ว่าฝรั่งเศสจะยังจำกัดอำนาจบางประการ แต่สำหรับสมเด็จพระนโรดมสีหนุแล้ว ทรงมองว่า ฝรั่งเศสกำลังเชื่อมอำนาจลงจากกัมพูชา จึงทรงใช้ยุทธศาสตร์สุดท้ายของพระองค์คือให้ข้าราชการที่อยู่ระหว่างจังหวัดเสียมราฐกับพนมเปญเดินขบวนประท้วงฝรั่งเศส เหตุดังกล่าวทำให้ชาวกัมพูชาทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ออกมาเดินขบวนเรียกร้องเอกราชอย่างอิสระเสรี แม้กระทั่งนักศึกษา ประชาชนทั่วไป ก็เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก จนในที่สุดฝรั่งเศสต้องมอบ “เอกราช” อย่างสมบูรณ์แบบให้แก่ชาวกัมพูชาในวันที่ ๒๙ เดือน พฤศจิกายน ปี พ.ศ.๒๔๙๖ (ค.ศ.๑๙๕๓)

หลังจากได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ สมเด็จพระนโรดมสีหนุกลายเป็นพระประมุขของรัฐ ทรงกำหนดแผนนโยบายไม่เข้าเป็นฝักเป็นฝ่ายทางการเมืองในการบริหารประเทศ โดยใช้นโยบายที่เรียกว่า “สังคมนิยมพระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นสายกลางในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการบริหารประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากทรงเคยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา และมีพระดำริว่า “การจะสร้างประเทศให้พัฒนาได้ พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคม “สังคมนิยมพระพุทธศาสนา” เป็นหลักการบริหารประเทศที่สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ได้คิดค้นมาโดยพระองค์เอง เนื่องจากทรงเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนว่า พระพุทธศาสนานำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน ไม่เอารอดเอาเปรียบกัน ชื่อสัตย์ต่อกัน พร้อมทั้งช่วยเหลือกัน รักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมแบบจารีตนิยม ทั้งนี้ ล้วน

^๑ ธีระ นุชเปียม, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๒-๔๓.

^๒ เดวิด แชนด์เลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๙.

แต่เป็นหลักพื้นฐานในวิถีชีวิตของประชาชน อีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดคือเพื่อส่งเสริมและยกระดับพระพุทธศาสนา”^๑ โดยทรงมีพระดำริว่า การพัฒนาประเทศและศาสนาต้องไปควบคู่กัน “ประเทศชาติประกอบด้วยจักรสองประเภทคืออาณาจักรสำหรับขับเคลื่อนประเทศชาติ ส่วนอีกจักรหนึ่งคือพุทธจักรสำหรับขับเคลื่อนศีลธรรม และความสามัคคีของผู้คนในสังคม ถ้าประเทศชาติขาดจักรใดจักรหนึ่งแล้ว หรือจักรทั้งสองเดินไปไม่สม่ำเสมอแล้ว ประเทศไม่สามารถเข้าไปสู่ความสงบสุขและพัฒนาขึ้นได้”^๒

ดังนั้น จึงทรงงานกับประชาชนทุกนิคมชุมชนหมู่บ้าน ทรงวางพระองค์เหมือนประชาชนคนหนึ่ง ที่ร่วมสุขร่วมทุกข์กับหมู่ชนทั่วไป ดังปรากฏในผลงานของยังซัม (YangSam) ว่า “ไม่เคยมีมาก่อนในอดีตที่พระมหากษัตริย์วางตัวเหมือนคนทั่วไป ทรงงานร่วมกันร่วมนอนกับประชาชนของพระองค์ ซึ่งทำให้ประชาชนของพระองค์กล้าร้องทุกข์ ขอความช่วยเหลือโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการทางการมากมาย”^๓

นอกจากนี้ สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ทรงให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์เป็นพิเศษ ทรงได้ถวายตำแหน่งสำคัญๆ แก่ผู้นำศาสนา เช่น สมเด็จพระสังฆราชทั้งสองนิกาย คือมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย พร้อมทั้งมีพระบรมราชานุญาตให้ใช้พระราชศัปก์แก่สมเด็จพระสังฆราชทั้งสอง ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาก็ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม กระทั่งมีเชื้อพระวงศ์ได้เข้ามาผนวชเพื่อสืบทอดพระราชประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ในการพัฒนาคณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นสภาพความเป็นอยู่ หรือการศึกษา ทรงให้ความช่วยเหลือทุกกรณี ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระสังฆราช ฮวด ตาด ลงพื้นที่พบปะกับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อรับฟังการร้องทุกข์และแนวทางการบริหารขององค์พระประมุขของรัฐ ผลที่ได้รับจากการลงพื้นที่ครั้งนี้ พบว่า ทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป มีความพึงพอใจมากที่สุดในการบริหารประเทศของพระองค์

จากสถิติการเจริญเติบโตของศาสนสถาน เช่น วัด โบสถ์วิหาร เป็นต้น พบว่าปี พ.ศ. ๒๕๑๒ (ค.ศ. ๑๙๖๙) มีจำนวนวัดทั้งสิ้น ๓,๓๖๙ วัด โดยเฉลี่ยวัดเกิดใหม่ปีละ ๖๓ วัด และวัดใหม่ล้วนแต่ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล ระหว่าง ปีพ.ศ. ๒๕๐๔-พ.ศ. ๒๕๑๒ (ค.ศ. ๑๙๖๑-๑๙๖๙) พระสงฆ์มีจำนวน ๕๓,๕๐๙-๖๕,๐๖๒ รูป โดยเฉลี่ยพระสงฆ์บวชใหม่หนึ่งพันรูปต่อปี มีนักวิชาการหลายท่าน เช่น ยัง ซัม มองว่า สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ได้รับแรงดลบันดาลใจและเดินตามรอยของพระเจ้าอโศกมหาราช^๔ ดังพระองค์เคยตรัสว่าไว้ “พระพุทธเจ้าฝากพระศาสนาไว้กับพระมหากษัตริย์” จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ในยุคนี้ พระพุทธศาสนาได้รับการพัฒนาแทบทุกๆ ด้าน

^๑ Yang Sam, *Khmer Buddhism and Politics, 1954-1984*, (Newington.CT: Khmer Studies Institute, 1987), pp.12-13.

^๒ Keyes Charl F. (1994), *Communist Revolution and the Buddhist Past in Cambodia* in Keyes, Charles F. Laural Kendall and Helen Hardare (eds) *Asian Vision of Authority: Religion and the Modern State of East and Southeast Asia*, Honolulu: University of Hawaii Press, p.53.,

^๓ Yang Sam, *Khmer Buddhism and Politics, 1954-1984*, p.12.

^๔ Yang Sam, op.cit. pp.19, 14-15, 23.

(๗) พระพุทธศาสนาในยุคลอน นอล ปี พ.ศ. ๒๕๑๓-พ.ศ. ๒๕๑๘ (ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๗๕)

ปลายปีพ.ศ. ๒๕๑๒ (ค.ศ. ๑๙๖๙) ประเทศกัมพูชาประสบกับปัญหาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการเมือง สังคม หรือเศรษฐกิจ รัฐบาลที่รู้จักในนามพุทธสังคมนิยม ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทันท่วงที เจ้าสีสุวตต์ สิริมะตะ (Sisowath Sirimaktak) กับทหารอีกกลุ่มหนึ่งได้ก่อกบฏ ให้นายพลลอนนอล (Lon Nol) โคนอำนาจของสมเด็จพระนโรดมสีหนุลง ขณะที่พระองค์เสด็จไปเยือนต่างประเทศ ดังนั้น ประเทศกัมพูชาได้ขนานนามใหม่ว่า “สาธารณรัฐเขมร (Khmer Republic)” นับแต่วันที่ ๑๘ เดือนมีนาคม ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ (ค.ศ. ๑๙๗๐) เป็นต้นไป โดยมีนายพลลอน นอล เป็นประธานาธิบดีคนแรกในประวัติศาสตร์กัมพูชา

หลังยุคพระมหานคร ในระบอบราชานิยมหรือสังคมนิยมพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ อดีตพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ นายพลลอน นอล ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวนโยบายการบริหารประเทศของสมเด็จพระนโรดมสีหนุตามแบบพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประชาชนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สังคม ล้วนแต่มีหลักพื้นฐานจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น เขาจึงตัดสินใจจะบริหารประเทศตามแนวทางนี้ ซึ่งขั้นแรกคือบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตราที่ ๒ ว่า “เป็นศาสนาของรัฐ” และเปิดเสรีภาพการนับถือศาสนาทุกศาสนา^๑ ขณะเดียวกันคณะกรรมการกระทรวงกิจการศาสนาและวัฒนธรรม ที่มีหน้าที่ในเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ทำการเปลี่ยนแปลงบทสวดมนต์แผ่เมตตา “อาภาสฐา” ในหนังสือ คิหิปฏิบัติสังเขป (GihipatipattiSangkhep) ของพุทธศาสนบัณฑิตจาก “ราชโน” มาเป็น “รัฐเก” กล่าวคือเปลี่ยนเป็น “อาภาสฐา จ ภูมฐา เทวา นาคา มหิตฐิกา ปุญญัง โน อนุโมทนต์ จีรัง รักขันตุ รัฐเก” ซึ่งมีความหมายว่า “เทวดาทั้งหลายที่อยู่ ณ อากาศก็ดี อยู่ ณ แผ่นดินก็ดี นาคทั้งหลายที่มากด้วยฤทธิ์ก็ดี จงอนุโมทนาในบุญกุศลของข้าพเจ้าทั้งหลาย จงรักษา **มหาชน**ในรัฐให้ประสบแต่ความสุขความเจริญเป็นนิลเทอญ”^๒ อันเป็นการเปลี่ยนจากการแผ่เมตตาแต่พระราชอา “ราชโน” มาเป็นมหาชน “รัฐเก”

แต่อย่างไรก็ตาม การทำรัฐประหาร (Coup d'état) ของนายพลลอน นอล มิได้หมายความว่า กัมพูชาจะมีความสงบสันติ ตรงกันข้าม สิ่งเลวร้ายได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับแต่วันที่ ๑๘ มีนาคม ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ (ค.ศ. ๑๙๗๐) เป็นต้นมา เช่น กรณีการเดินขบวนประท้วงของพระสงฆ์ และพุทธิกศาสนิกชนในพนมเปญ ได้นำไปสู่การฆาตกรรมข้าราชการประจำ กระทรวงกิจการศาสนาและวัฒนธรรม^๓ และการเดินประท้วงของพระสงฆ์และประชาชนจากจังหวัดกำปงจาม เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลคืนอำนาจบริหารประเทศถวายแด่อดีตพระมหากษัตริย์สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ซึ่งการประท้วงต่อต้านครั้งนี้ ได้ฆาตกรรมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกำปงจามสองคน ขณะเดียวกันเมื่อขบวนประท้วงนี้เดินเข้ากรุงพนมเปญโดยข้ามสะพานโจรยั้งวา (Chroy ChangWa bridge)

^๑ ราชอาณาจักรกัมพูชา, ๑๙๗๕, ๒๐๐๖, (๒๐๐๘), ๒๖.

^๒ Yim Sombo and Others, The Threads of Continuity: Buddhism and Conflict in Cambodia, 1953 to 1979 in Siksacakr, Penny Edwards, Michel Rethy Antelme, Editors, (Center for Khmer Studies: Ponleu Khmer Printing & Publishing House, 2007), p. 86.

^๓ จากบท สัมภาษณ์ ศ.แมน ปรารค์, ที่ปรึกษาพุทธศึกษาแห่งชาติ, พนมเปญ, ๑๕ ตุลาคม ๒๐๐๙.

รัฐบาลก็ได้ใช้กำลังทหารเข้าสลายกลุ่มผู้ประท้วงนี้ ทำให้มีพระสงฆ์และประชาชนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก กระทั่งพระสงฆ์ในกรุงพนมเปญถูกทางการห้ามแสดงความคิดเห็นใดๆ ทั้งสิ้นเกี่ยวกับการทำรัฐประหาร^๑

นอกจากนี้ ยังมีกองกำลังของทหารเวียดกงหรือแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติเวียดนามใต้ (Viet Cong or the National Front for the Liberation of Southern Vietnam-NLF) และเวียดมินห์ หรือสันนิบาตเพื่อเอกราชเวียดนาม (Viet Minh or League for the Independence of Vietnam) จำนวน ๕๐,๐๐๐ คน ได้คุกคามอหิโตะยัมพูชา สร้างความปั่นป่วนทางการเมือง จนทำให้ทั้งพระสงฆ์ นักศึกษา และพุทธศาสนิกชนเดินทางบวชบวชเรียนเรียกร้องให้รัฐบาลขับไล่เวียดกง และเวียดมินห์ออกจากอหิโตะยัมพูชา^๒

ในช่วงปีดังกล่าว นักวิชาการบางคนมองว่า สงครามที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลลอน นอล กับกองกำลังเวียดนาม เป็นสงครามศาสนา สงครามจิตวิทยา สงครามยุทธศาสตร์ ซึ่งโฆษณาชวนเชื่อให้เยาวชนเข้าร่วมกองกำลังทหาร เพื่อคัดค้านกำลังเวียดกง และเวียดมินห์ ที่เอาตัวมาเป็นฐานในการทำศึกสงคราม มีการจับพระสงฆ์เป็นตัวประกัน ซึ่งทางรัฐบาลมองว่า เป็นพวกไร้ศาสนาหรือทมิฬศาสนา เป็นคอมมิวนิสต์ ดังประโยคที่ว่า “หากคอมมิวนิสต์มา พระพุทธศาสนาจะสูญหาย” อีกอย่างหนึ่ง เพื่อคัดค้านการเดินทางบวชบวชเรียนของพระสงฆ์ทั่วประเทศ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลคืนอำนาจถวายสมเด็จพระนโรดมสีหนุ ดังนั้น ในวันที่ ๙ เดือนตุลาคม ปี พ.ศ.๒๕๑๓ (ค.ศ.๑๙๗๐) ลอน นอล ได้ส่งจดหมายไปยังสมเด็จพระสังฆราชมีใจความว่า

“การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ไม่ได้หมายความว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาของรัฐนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พุทธธรรมล้วนแต่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของผู้คน พระพุทธศาสนาสอนเราให้ซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ตัว ส่งเสริมการช่วยเหลือกัน ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเครื่องหมายแห่งเสรีภาพ ความเสมอภาพ ภารดรภาพ การพัฒนา และความเป็นอยู่ของผู้คน”^๓

แม้ว่า ทางภาครัฐพยายามสร้างความกลมเกลียวให้พระสงฆ์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือสร้างความเชื่อมั่นแก่พุทธศาสนิกชนว่า รัฐบาลให้ความเคารพนับถือพระพุทธศาสนา แต่เพื่อตอบโต้รัฐบาลของลอน นอล กองกำลังเวียดกงและเวียดมินห์ ก็ได้โฆษณาชวนเชื่อให้พระสงฆ์ที่อยู่ต่างจังหวัด เช่น จังหวัดกำปงจาม และไพรแวง เป็นต้น เดินทางบวชบวชเรียนต่อที่รัฐบาลลอนนอล โดยให้คำมั่นสัญญาว่า “จะคืนอำนาจที่แท้จริงให้ชาวกัมพูชา” แต่กลับปฏิบัติในทางตรงข้ามกับคำมั่นสัญญานั้น โดยทั้งกองกำลังเวียดกงและเวียดมินห์ ได้ทำลายพระพุทธศาสนา เช่น ประหารชีวิตพระสงฆ์ ทำลายวัดวาอาราม พุทธปฏิมา เฝ้าทำลายคัมภีร์ฎีกา เอกสารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศาสนา พร้อมทั้ง ชูบังคับให้พระสงฆ์สึกเข้าเป็นทหารของตน ยึดทรัพย์สิน และเกณฑ์ชาวกัมพูชาเป็นทหาร ทำให้พระสงฆ์มรณภาพ บาดเจ็บ ถูกจับเป็นเชลยศึกและต้องอพยพเข้ามาในพนมเปญ นอกจากนี้ ยังใช้กองกำลังทหารเข้ายึดครองนครวัดซึ่งเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมโลก ดังรายงานของพุทธิกสมาคมและสมาคมนักนิพนธ์กัมพูชาว่า

^๑ Yim Sombo and Others, *Ibid.*, p. 86.

^๒ **កម្ពុជសុមេ**, ๔๒ ๑๓ ๑๙๗๐, ๑๑๕๒-๑๑๕๘

^๓ Yam Sam, Yang Sam, *Khmer Buddhism and Politics, 1954-1984*, pp. 53-59.

ระหว่างที่กัมพูชาอยู่ภายใต้การปกครองของนายพลลอน นอล นับแต่เดือนมีนาคม ปี พ.ศ.๒๕๑๓ (ค.ศ.๑๙๗๐) ถึง เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ.๒๕๑๖ (ค.ศ.๑๙๗๓) มีจำนวนวัด ๙๙๗ แห่ง หรือหนึ่งในสามถูกทำลายด้วยการเผาและระเบิดโดยกองกำลังของเวียดกงและเวียดมินห์ พระสงฆ์ที่อยู่ต่างจังหวัดและชนบทต้องอพยพไปอยู่ในที่ปลอดภัย เช่น พระสงฆ์ต้องอพยพไปอยู่ภายใต้การอารักขาหรือศูนย์ปลดปล่อย (Liberated Zone) ของรัฐบาลนายพล ลอน นอล จำนวน ๑,๑๕๖ รูป อีก ๑๑๔ รูป มรณภาพ ๑,๑๕๓ รูป บาดเจ็บ และอีก ๓๖๐ รูป ถูกจับเป็นตัวประกันของเวียดกงและเวียดมินห์ ขณะที่พระสงฆ์อีกส่วนหนึ่งต้องอพยพอยู่ศูนย์ปลดปล่อยของเขมรแดง ที่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ซึ่งพระสงฆ์เหล่านี้ ถูกอบรมด้วยอุดมการณ์คอมมิวนิสต์^๑

ขณะเดียวกัน ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๓-พ.ศ.๒๕๑๖ (ค.ศ.๑๙๗๐-๑๙๗๓) กองกำลังสหรัฐอเมริกาและเวียดนามใต้ ได้โจมตีขับไล่กองกำลังเวียดนามเหนือหรือเวียดมินห์ข้ามเข้ามาดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรกัมพูชา และได้ทิ้งระเบิดมากกว่าแสนตัน ซึ่งการทิ้งระเบิดครั้งนี้ ทำให้มีพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชาเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก โดยไม่มีการประเมินความสูญเสียใดๆ จากรัฐบาล แม้รัฐบาลจะรับทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ตาม ดังนั้นพระสงฆ์หลายจังหวัดที่อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ต้องอพยพมากรุงพนมเปญ ซึ่งทำให้วัดวาอารามในกรุงพนมเปญ ไม่สามารถรองรับจำนวนพระสงฆ์จำนวนมากได้

ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๗-พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๔-๑๙๗๕) กองกำลังเขมรแดงได้ขยายตัวและมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น จนสามารถยึดพื้นที่ปกครองของประเทศได้หลายจังหวัด ที่สำคัญคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ขณะเดียวกัน เขมรแดงก็ได้พยายามโฆษณาชวนเชื่ออุดมการณ์คอมมิวนิสต์ โดยเอาพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่ พร้อมทั้ง ได้มอบอาวุธให้พระสงฆ์ไว้ป้องกันตัวขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ จนนำไปสู่การโค่นอำนาจจากรัฐบาลลอน นอลได้ในที่สุด โดยมีพระสงฆ์เข้าร่วมในกระบวนการปฏิวัตินี้ด้วย^๒

สรุปในยุคสมัยนี้ พระพุทธศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปลุกระดมประชาชนและพุทธศาสนิกชนให้เข้าร่วมทำสงครามกลางเมือง เพื่อช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าผู้ปกครองใหม่และกองกำลังต่างชาติที่เข้ามาแทรกแซงเพื่อหวังผลประโยชน์ในการขยายอำนาจอธิปไตยของตนเองจากความสูญเสียที่เกิดขึ้น

(๘) พุทธศาสนาในยุคเขมรแดง ปี พ.ศ ๒๕๑๘-พ.ศ.๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๕-๑๙๗๙)

จากบทสัมภาษณ์บุคคลหลายคนที่ประสบการณ์ชีวิตในสมัยเขมรแดง พอจะสรุปได้ว่า บางจังหวัดยกเว้นกรุงพนมเปญ จังหวัดบัตดาบอง เสียมราชู เป็นต้น ต่างตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง ก่อนวันที่ ๑๗ เมษายน ปี พ.ศ ๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๙) เขมรแดงได้ใช้อำนาจบีบบังคับไม่ให้ประชาชนนับถือศาสนา หรือทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งขับไล่ให้ออกจากเมืองหลวง “ในช่วงก่อนปีพ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕)เขมรแดงได้ชักชวนพระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อทำการปฏิวัติ โดยให้สัญญาแก่พระเหล่านั้นว่า เมื่อปฏิวัติสำเร็จจะไม่ทำลาย หรือกำจัดพระพุทธศาสนาตามแนวทางของคอมมิวนิสต์ และจะสนับสนุนพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการปฏิวัติให้มีตำแหน่งสูงขึ้นในทางการ

^๑ Yang Sam, Ibid, p .58-59.

^๒ Yim Sombo and Others, Ibid., p. 90

ปกครองคณะสงฆ์ แต่ภายหลังการปฏิวัติพระสงฆ์เข้าร่วมปฏิวัติกับเขมรแดงกลับได้รับผลตอบแทนในทางที่ตรงกันข้าม”^๑

วันที่ ๑๗ เมษายน ปี พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) ขณะที่กองกำลังเขมรแดงเคลื่อนเข้ายึดกรุงพนมเปญ สถาปนีสงฆ์เป็นสถาบันแรกที่เขมรแดงไม่พึงปรารถนาจะพบเห็น ดังนั้นพระสงฆ์ทุกรูปจึงถูกขับไล่ออกจากกรุงพนมเปญ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป โดยในวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) ทหารเขมรแดงคนหนึ่งได้มานิมนต์สมเด็จพระสังฆราชคณะมหานิกาย ฮวด ตาดออกจากพนมเปญ เช่นเดียวกับพระสงฆ์อีกหลายรูป และในวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) สมเด็จพระสังฆราชกับมนตรีสงฆ์ระดับสูงถูกนำไปอุดงค์ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่า ท่านได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากทหารเขมรแดง และถูกทรมาน ท้ายที่สุดถูกสังหารชีวิตที่วัดปรางค์ อำเภอดุรงค์ จังหวัดกำปงสะเปือส่วนมนตรีสงฆ์อีกหลายรูป รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการซึ่งเป็นอดีตคณะกรรมการชำระพระไตรปิฎก (สังคายนาพระไตรปิฎก) เช่น พระธรรมลิขิต กิม โต พระวันรัตน์ วงษ์ สัมเพียส พระโพธิวงษ์ โซ ฮาย เป็นต้นได้หายตัวไป ส่วนสมเด็จพระสังฆราชคณะธรรมยุติกนิกายและมนตรีสงฆ์ชั้นผู้นำก็หายสาบสูญไปเช่นเดียวกัน^๒

ขณะที่จังหวัดบัตดาบอง เมื่อเขมรแดงเข้ามาถึง ก็ได้ใช้ใบปลิวชวนเชื่อ โดยลงนามของเจ้าคณะจังหวัดบัตดาบอง คือพระครู บุน สมเพ็ญ ซึ่งเป็นพระนักวิชาการทางภาษาบาลี และเป็นที่เคารพนับถือของชาวจังหวัดบัตดาบองว่า “ขอให้ทหารและประชาชนทุกคนวางอาวุธลงและเข้าข้างเขมรแดง สงครามจบแล้ว” และทันทีที่เขมรแดงยึดจังหวัดบัตดาบอง ก็ได้แยกพระสงฆ์ออกเป็นสองฝ่ายคือพระสงฆ์ภาคมูลฐานหรือพระสงฆ์เจ้าถิ่น (Base monks) ที่อยู่ชนบท กับ พระสงฆ์เมืองหลวง (Capital city monks) กล่าวคือพระสงฆ์ธรรมดา กับ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นพระผู้ใหญ่ โดยพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งนับแต่เจ้าคณะอำเภอลงขึ้นไป จนถึงระดับสูงสุด เช่น พระครู บุน สมเพ็ญ พระครูจาน นี วัดแก้ว พระครู แก้ว สร้าง วัดกำแพง เป็นต้น ถูกกล่าวหาหลายประการแล้วนำไปสังหารชีวิต^๓

จากบทความของพระมหาสุก สาวัน ระบุว่า พระครูบุน สมเพ็ญ ถูกเขมรแดงจับสึกแล้วสั่งให้ขุดดินฝังตัวเอง ที่แบกจานใกล้สนามบินจังหวัดบัตดาบอง ซึ่งขณะนั้นท่านมีตำแหน่งเป็นพระราชาคณะชั้นหนึ่ง เป็นเจ้าคณะจังหวัดบัตดาบอง และเป็นอดีตสมาชิกชำระพระไตรปิฎก ส่วนพระครูเสก เนียง ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ภาษาบาลี ประจำพุทธนิคมมหาวิทยาลัยพระสีหนุราช พนมเปญ และเป็นอดีตสมาชิกชำระพระไตรปิฎก ถูกเขมรแดงจับสึกและบังคับให้แต่งงานกับสตรีคนหนึ่งจังหวัดไพรแวง แต่เนื่องจากท่านบอกสตรีคนนั้นว่า จะนับถือกันเป็นพี่น้อง โดยไม่จำเป็นต้องมีเพศสัมพันธ์กัน เรื่องของท่านได้เผยแพร่เข้าหูเขมรแดง ท่านจึงถูกนำไปประหารชีวิตโดยท่านได้ขอร้อง

^๑ พระระพีพันธ์ ด้วงลอย, การศึกษาสภาพภาพของพระสงฆ์กัมพูชา ระหว่าง ค.ศ.๑๙๗๕-๑๙๘๙, สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^๒ Ian Harris, *Cambodian Buddhism: History and Practice*, (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006), p.195.

^๓ **សាងរៀងរស់ក្តាការកាត់ ោស ៃត្រាលយ៍ រូសសាស្ត្រុំលរុក រៀងរស់សារ**, (១៩៨១), ១៩២.

ก่อนจะหมดลมหายใจว่า “ขอเอาผ้าจีวรคลุมหลุมฝังศพ” พระมหาฮุก สาวัน ยังกล่าวต่ออีกว่า ทุกวันนี้ ได้ค้นพบหลุมฝังศพท่านแล้ว และได้เอาอัฐิธาตุมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา^๑

วันที่ ๒๔ เมษายน ปี ค.ศ.๑๙๗๕ พระสงฆ์สองรูป ซึ่งเป็นพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่มีบทบาท และเป็นที่เคารพนับถือของหมู่ชน พร้อมทั้งเป็นนักวิชาการสำคัญทางพระพุทธศาสนา ถูกหลอกให้มาต้อนรับสมเด็จพระนโรดมสีหนุที่ทรงเสด็จกลับประเทศ ณ สนามบินโปเชนตุง (Pochentong Airport) ในกรุงพนมเปญ เมื่อเดินทางมาถึง ก็ถูกนำไปสังหารชีวิตทันที เนื่องจากเขมรแดงเข้าใจว่า พระสงฆ์สองรูปนี้ มีอิทธิพลและบทบาทในสังคมมากที่สุด เช่นเดียวกับกับพระเขี้ยวจม ซึ่งเป็นปัญญาชนสงฆ์ และเป็นนักวิชาการที่ถูกขนานนามว่า พระสงฆ์นักประชาธิปไตยในระบบสาธารณรัฐ เป็นนักคิดนักเขียน และเคยมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวกับพระอาจารย์ แฮม เจียว และพระสงฆ์ชาตินิยมอีกหลายรูปในการต่อต้านฝรั่งเศส ปี พ.ศ.๒๔๘๕ (ค.ศ.๑๙๔๒) ท่านเป็นเป้าหมายสำคัญของเขมรแดง เพราะฉะนั้น ท่านจึงถูกไล่ล่า และสังหารชีวิตในที่สุด ที่จังหวัดกำปงชนัง นับแต่อาทิตย์แรกที่เขมรแดงยึดได้หัวเมืองทั่วประเทศ^๒

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมหาราชเจ้าแห่งประเทศไทย ทรงได้เล่าย้อนหลังในอดีตสมัยเขมรแดงปกครองว่า สมัยนั้นท่านเป็นรองเจ้าอาวาสวัดราชโอรสและเป็นพระวินัยธร จังหวัดเสียมราฐ ขณะที่เขมรแดงยึดได้เมืองสำคัญๆ สามวันถัดต่อมาได้เกณฑ์พระสงฆ์และประชาชนมากกว่า ๕,๐๐๐ คน มาประชุมที่นครวัด พระสงฆ์ถูกแยกเป็น ๒ ส่วน คือพระสงฆ์ในตัวเมือง และพระสงฆ์อิสระ(เป็นพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการปฏิวัติหรือเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ชนบท) แก โปก (Ke Pauk) ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญของเขมรแดงกล่าวว่า “ยกเลิกนับถือพระพุทธศาสนา” หลังการประชุม พระเทพ วงษ์ และพระสงฆ์อีกหลายรูป ถูกส่งไปอยู่ชนบท และพระครูปุญ ปูน เจ้าอาวาสวัดเกสราราม (เป็นเจ้าคณะจังหวัดเสียมราฐในสมัยพระราชอาณาจักรกัมพูชา) มรณภาพในปี พ.ศ.๒๕๔๘ (ค.ศ.๒๐๐๕) ก็ได้เข้าร่วมประชุมครั้งนี้ด้วย นอกจากนี้ในที่ประชุมยังมีการปรารภถึงวันคล้ายแห่งชัยชนะ มีเล่นการบันเทิงแล้วมีพระสงฆ์สวดชยันโต ต่อมาพระถูกขับไล่ออกจากวัด พระที่ขัดขืนก็ถูกยิงมรณภาพหน้าโบสถ์ ส่วนพระที่มีอายุพรรษามากได้รับการดูหมิ่น เหยียดหยาม^๓

^๑ Essay of Preah Maha Hok Savann, Dr., *Analytical Memorial of monks were killed by Politician*, Available at<www.hoksavann.org>, 14 July, 2009.

^๒ พระเขี้ยว จม ตามการบอกเล่าของคุณประหยัด บุรารักษ์ เลขาธิการเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ ซึ่งเป็นลูกศิษย์เอกของพระเขี้ยว จม ได้เล่าว่า พระเขี้ยว จม ก่อนเขมรแดงปกครองประเทศ มีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช เป็นที่ปรึกษาของคณะรัฐบาลทั้งยังทำงานให้รัฐสภา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากราชอาณาจักร มาเป็นสาธารณรัฐ รัฐธรรมนูญฉบับเก่าจึงนำมาใช้ไม่ได้ ต้องแก้ไข ซึ่งสมเด็จพระเขี้ยว จมอยู่ในคณะกรรมการชุดนี้ด้วย คุณประหยัดยังเล่าต่ออีกว่า สมเด็จพระเขี้ยว จม เป็นผู้มากด้วยความรู้ ใฝ่ในด้านการศึกษา หรือการเมืองการปกครอง ครั้งหนึ่งมีการวิวาทกันระหว่างเจ้าโรตมจันทรังษี กับผู้นำสาธารณรัฐเขมร โดยถูกกล่าวหาว่า เป็นกบฏ สมเด็จพระเขี้ยว จม ได้ออกมากลี้ภัยปัญหาให้ยุติด้วยการไม่ต้องเสียเลือดเสียเนื้อแม้แต่น้อย เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเป็นเป้าหมายหลักของเขมรแดง จนท้ายสุดท่านถูกไล่ล่าและสังหารชีวิตที่จังหวัดกำปงชนัง ดูเพิ่มเติมใน ม.ร.ว.เปียจากาไกรฤกษ์, *เนาเขมร*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๐-๑๔๓.

^๓ Ian Harris, *Buddhism under Pol Pot*, (Phnom Penh: Documentation Center of Cambodia, 2007), p. 108.

เอกสารตัดสินคดีของเขมรแดงปี พ.ศ.๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๙) ได้บันทึกว่า จังหวัดเสียมราฐ มี วัด ๑๗๓ แห่ง พระสงฆ์ ๔,๘๐๐ รูป (ตามสถิติปีพ.ศ.๒๕๑๓ หรือ ค.ศ.๑๙๗๐) ถึงต้นปีพ.ศ.๒๕๑๙ (ค.ศ.๑๙๗๖) พระสงฆ์ทั่วจังหวัดถูกบังคับให้สึกจนหมด และถูกส่งไปที่สภกรรมแห่งหนึ่งที่เขมรแดง ได้จัดให้พระสงฆ์บางรูปที่มีอายุ ๗๐ ปี ถูกบังคับให้แต่งงาน พระครูทิต พอน เจ้าคณะจังหวัดเสียมราฐ ถูกจับถอดผ้าเหลืองออกแล้วส่งให้ไปทำเล้าเป็ด ไก่ ทั้งวันทั้งคืน แม้ว่าท่านมีอายุพรรษา ๗๘ ปี จนร่างกายทนกับสภาพดังกล่าวไม่ไหว ท่านจึงมรณภาพในปี พ.ศ.๒๕๑๙ (ค.ศ.๑๙๗๗) ขณะที่ พระครูบุร์ วัดตะแบ็ง ตา บลรุงตัก อำเภอสูทรนิคม พระครูมิตร วัดองค์ไกรสะเมย์ ที่จังหวัดเสียมราฐ ถูกนำตัวไปเรือนจำแล้วหายตัวไป^๑

ยัง ซัม (Yang Sam) ได้บรรยายคำพูดสมเด็จพระสังฆราชเทพ วงษ์ ณ ศาลตัดสินคดีของเขมรแดง ปีพ.ศ.๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๙) ว่า

“วันที่ ๖ พฤษภาคมปี พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) ฉันถูกส่งให้ออกจากวัด เดินทางไปอำเภอซีแครง หลังเดินทางสามวันสามคืน ถูกบังคับให้ทำงานหนัก ที่ วัดฤๅษีเสจ ต่อมาเปลี่ยนมาที่วัดสรองจา และวัดกะบาลดาเรย์ อำเภอพอนโลย์ จังหวัดเสียมราฐ ฉันทำงานเหมือนทาสและถูกสั่งสอนอย่างสาหัส ปีพ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) พวกเขาถอดผ้าจีวรฉันออกแล้วเอาชุดทหารมาให้ ฉันได้รับความทุกข์แสนสาหัสเกินจะทน ต่อมาก็ถูกนำไปใส่คุก ๘๔ วัน โดยไม่ทราบเหตุผลฉัน กับเพื่อนอีก ๑๐๐ รูป พร้อมทั้งน้องชายของฉัน ชื่อพนมเป็อน ได้รับชะตากรรม คล้ายๆ กัน ทุกๆ วัน เราได้รับความทรมาณเพิ่มทุกที่พวกเขาแบ่งข้าวสารให้ ประมาณวันละ ๙๐๐ กรัม ต่อคน ๔๐-๗๐ คน”

สมเด็จพระสังฆราชเทพ วงษ์ ยังเล่าต่ออีกว่า “ที่จังหวัดเสียมราฐ มีพระสงฆ์ ประมาณ ๔,๘๐๐ รูป ถูกบังคับให้สึก แล้วส่งไปทำงานหนัก (ทำเขื่อนน้ำ และ ถนน) ใครที่ไม่ทำถูกกล่าวหาว่า เป็นศัตรูขององค์การต้องประหารชีวิต ที่อำเภอ จันท์สอร์ ทหารเขมรแดงได้สังหารพระสงฆ์ ๕๗ รูป รวมทั้งหลานของฉันอีก ๓ รูป คือ พระฮาน พระเทก และพระมูม

ตึย โฮย อดีตผู้อำนวยการกิจการศาสนาและวัฒนธรรม ประจำจังหวัดเสียมราฐ ผู้ที่เห็น เหตุการณ์ที่พระสงฆ์ถูกขับไล่ออกจากหัวเมือง ได้เล่าว่า

“ทันทีที่เข้ามาถึงเมืองหลวง เขมรแดงได้ขับไล่พระสงฆ์ออกจากหัวเมืองแล้ว ส่งมาที่ชนบทเพื่อทำงานด้านเกษตรกรรมและสร้างเขื่อนพร้อมทั้งหาวิธีทางทุก อย่างเพื่อกำจัดพระสงฆ์โดยกล่าวหาด้วยประการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเท็จจริง มากน้อยแค่ไหน สิ่งที่ต้องการคือจับผิดพระสงฆ์ให้ได้”^๒

เช่นเดียวกับอูบาสกวัตชะส้าง ตาบลฤๅษีโลก อำเภอซีแครง จังหวัดเสียมราฐ ที่เล่าว่า “กรณีพระสงฆ์ เขมรแดงลงโทษหนักกว่าประชาชนทั่วไป เช่น ที่เขื่อน น้ำมะกัก อำเภอซีแครง พระสงฆ์ถูกบังคับให้ขุดสระ และทำเขื่อนทั้งวันทั้งคืน

^๑ សំដៅឱ្យដំណោះស្រាយសាលាដំបូង រដ្ឋសាលាស្រីសោភ័ណ ខេត្តសៀមរាប, ១៩៧៩

^๒ บทสัมภาษณ์นาย ตึย โฮย, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานกิจการศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดเสียมราฐ, ๖ มกราคม ๒๐๑๐.

รับข่าวต้มวันละม้อ เห็นแล้วใจหดใจหู่สงสารท่าน” ถนนไปวัดไพรปรีส ตำบล
สังเวจ ล้วนแต่เป็นฝีมือของพระสงฆ์และประชาชนใหม่ (ชื่อเรียกประชาชน ๑๗
เมษายน)^๑

ทหารเขมรแดงกล่าวหาว่า พระพุทธศาสนาเป็นศักดินา พระสงฆ์เป็นพื้นฐานแห่งการ
แบ่งชนชั้นวรรณะ พร้อมทั้งบังคับให้ถอดผ้าสีเหลืองออก ตั้งกรณีพระเจีย ทอง (Chea Tong) ที่รอด
ชีวิตอย่างหวุดหวิดระหว่างปี (พ.ศ.๒๕๑๘-พ.ศ.๒๕๒๒) (ค.ศ.๑๙๗๕-๑๙๗๙) ในฉบับบันทึกของ Far
Eastern Economic Review รายงานว่า “ท่านกับพระสงฆ์อีกประมาณมากกว่า ๑๐๐ รูปถูกบังคับ
ให้ออกจากวัดที่อยู่กรุงพนมเปญ เดินทางด้วยเท้าไปที่สหกรณ์แห่งหนึ่งที่ภาคเหนือของประเทศที่
ห่างไกลจากพนมเปญประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ณ ที่นั้น ท่านกับเพื่อนๆ ถูกบังคับให้ถอดผ้าเหลืองออก
โดยกล่าวหาว่า พระสงฆ์เป็นพวกศักดินา เอาไรต์เอาเปรียบประชาชน เป็นกาฝากสังคม ดูดกินเลือด
เนื้อประชาชน ต่อมาพระสงฆ์บางรูปต้องสึกและบางรูปหายตัวไป”^๒

แม้ว่าทันทีหลังจากที่เขมรแดงยึดกรุงพนมเปญและหัวเมืองอื่นๆ เอียง สารี ซึ่งเป็น
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ จะได้ประกาศว่า รัฐบาลเขมรแดงให้สิทธิเสรีภาพการนับถือศาสนา
กับความเชื่อ^๓ ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญของกัมพูชาประชาธิปไตย มาตรา ๒๐ ว่า

“ประชาชนกัมพูชาทุกคนมีสิทธิเชื่อหรือนับถือศาสนาไหนก็ได้ และมีสิทธิ
จะไม่เชื่อหรือนับถือศาสนาไหนก็ได้ ไม่นอนุญาตให้มีศาสนาปฏิบัติที่ทำลาย
กัมพูชาประชาธิปไตยและประชาชนชาวกัมพูชา”^๔

เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างผิวเผิน ดูเหมือนว่า เขมรแดงยังมีความประสงค์และ
เจตนาดีต่อพระสงฆ์กับพระพุทธศาสนา แต่ตรงกันข้าม หากมองอีกมุมหนึ่งจะพบว่า เป็นการสร้าง
ภาพลวงตามากกว่า^๕ ดังที่ เดวิด แชนด์เลอร์ระบุว่า เป็นการล้มเลิกศาสนาอย่างนุ่มนวลมากที่สุด^๖

ตลอดระยะเวลาสี่ปี ที่เขมรแดงปกครอง พระพุทธศาสนาถูกยกเลิกการนับถือพระสงฆ์
ถูกดูถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรี บังคับสึก บังคับให้แต่งงาน ให้ทำงานหนัก และถูกฆาตกรรมอย่างป่า
เถื่อนและโหดเหี้ยม เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ เขมรแดงยังลงโทษประชาชนที่ไม่ยอมเลิกนับถือ
ศาสนา ความเชื่อ พร้อมทั้งพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำวัตรสวดมนต์ ทำจิตภาวนา ซึ่งเป็นการขัด
ต่อกฎระเบียบขององค์การปฏิวัติ ขณะเดียวกัน ก็บังคับให้ชาวพุทธทำลายพระพุทธรูป โบสถ์วิหาร
ศาสนสถาน เพื่อเอาเศษหิน ปูนซีเมนต์ ดินทราย ไม้ และอิฐ มาทำเป็นคอกสัตว์บ้าง เป็นยุงฉางบ้าง

^๑ บทสัมภาษณ์อุบาสก วัน ชะสีจ, จังหวัดเสียมราฐ, ๑๖ เมษายน ๒๐๑๐.

^๒ Keyes, and Charles, Buddhism and Revolution in Cambodia. Available at <<http://www.cultural-survival.org/publications/cultural-survival-quarterly/cambodia/buddhism-and-revolution-cambodia>>, 12 Jan 2010.

^๓ Yang Sam, Ibid.,p 57.

^๔ ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ១៩៤៧.២០០៦, ៥៦.

^๕ Cory Campbell, *Between the Lines of the Pol pot Regime*, p. 2-3.

^๖ อั้งแล้ว, เดวิด แชนด์เลอร์, *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*, แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ, หน้า ๓๓๖.

เป็นที่สำนักงานบ้าง เป็นถนน สะพาน และโรงพยาบาลบ้าง^๑ เขมรแดงเข้าใจว่า พระพุทธรูปเป็นเพียงปูนซีเมนต์ไม่มีอะไรที่สำคัญไปกว่านี้ ส่วนพระสงฆ์ก็เป็นลูกชาวบ้านธรรมดา การกราบไหว้ พระพุทธรูปและพระสงฆ์ เป็นเรื่องที่ไร้สาระ งามาย เสียเวลาการทำงาน “ថ្នាំ យបង្ខំគ្រុះ សម្តី ថ្នាំ យបង្ខំគ្រុះ លោកសង្ឃ កូនអ្នកស្លូក”^๒

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเขมรแดงพยายามทำลายพระพุทธศาสนาให้สิ้นจากกัมพูชา นั้น ไม่ได้หมายความว่า พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึก หรือสังหารจนหมดสิ้น ยังมีพระสงฆ์บางรูปสามารถเอาตัวรอดจากความตายด้วยการอพยพไปประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศไทย ลาว และเวียดนาม เป็นต้น^๓ ซึ่งพระสงฆ์เหล่านั้น ได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาในเวลาต่อมา

สรุปในยุคนี้ ถือเป็นยุคมืดของพระพุทธศาสนาที่ต้องยืนหยัดต่อสู้กับความทารุณโหดร้ายจากการกระทำของผู้ที่ไร้ศาสนาและความเป็นมนุษย์ ท่ามกลางกลิ่นคาวเลือดและน้ำตาของชาวกัมพูชา ถือเป็นวิบากกรรมครั้งยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนิกชนและพระพุทธศาสนา ซึ่งวิกฤตการณ์ครั้งนั้น เป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้ชาวพุทธทั่วโลกได้เข้าใจในกฎไตรลักษณ์และหลักอริยสัจ ๔ ได้เป็นอย่างดี และเห็นความสำคัญและรู้จักคุณค่าของพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

(๙) ยุค นายเฮง สัมรินกับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา (พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๓๖)

นับตั้งแต่กัมพูชาประชาธิปไตย หรือ ที่รู้จักในนามรัฐบาลเขมรแดงถูกโค่นล้มไป กัมพูชาได้ขนานนามใหม่ว่า “สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา” ภายใต้การหนุนหลังของเวียดนามโดยมีนายเฮง สัมริน เป็นผู้บริหารประเทศ และเป็นตัวแทนของแนวร่วมเพื่อปลดปล่อยแห่งชาติกัมพูชา และสถาปนาวิถีประชาชนกัมพูชา อีกไม่กี่ปีก็ได้เปลี่ยนชื่อประเทศใหม่เป็น “รัฐกัมพูชา” โดยมี ฮุน เซน เป็นนายกรัฐมนตรี มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคนี้ คือการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และการรื้อฟื้นระบบปกครองคณะสงฆ์

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๘ – พ.ศ.๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๕–๑๙๗๙) ภายใต้การปกครองในระบอบกัมพูชาประชาธิปไตย ของนายพอล พต ประชาชนชาวกัมพูชาทั่วประเทศ ได้รับความทุกข์อย่างแสนสาหัส ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ จากการทารุณกรรมอย่างโหดเหี้ยม ไร้มนุษยธรรม ใดๆก็ตาม ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เป็นกฎของธรรมชาติ ฉะนั้น ภายใต้ความร่วมมือของกองกำลังเวียดนาม กองกำลังที่นำโดยนายเฮง สัมริน ได้บุกโจมตีกองกำลังเขมรแดง เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ปีพ.ศ.๒๕๒๑ (ค.ศ.๑๙๗๘) และสามารถยึดกรุงพนมเปญได้ในเดือนมกราคมปีถัดมา ทำให้

^๑ សំរាប់ ៣០០ ឯកសារសំគុណការកាក្កុ ពោស ប្រែប្រួល រដ្ឋសាស្ត្រ ០០ រក្ខ រៀបរយ ០១៦. พระมหาสุเมธาธิบดี นั้น แงด(Noun Gget), พนมเปญ, ๑๓ ตุลาคม ๒๐๐๙, พระครู จวน เอื้อ (Jun Eou), กัมปงจาม, ๓๐ ธันวาคม ๒๐๐๙.

^๒ Ian Harris, Cambodian Buddhism, p.180, រៀនសាស្ត្រ អាណិតវិទ្យា វិទ្យាស្ថាន ភ្នំពេញ, ០១៦ (๒๐๐๘), ๐๖๒-๐๖๓, บุญปลูก ส่วนพงษ์, พรรคคอมมิวนิสต์กับการปฏิวัติในกัมพูชา, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖๘.

^๓ See more on Kampuchean Front for National Salvation, p.20.

การปฏิวัติของคอมมิวนิสต์กัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งมีนายพล พต เป็นแกนนำได้สิ้นสุดลง^๑ ดังนั้น วันที่ ๗ มกราคม ปี พ.ศ.๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๙) จึงนับได้ว่า เป็นศักราชใหม่ของกัมพูชา มีการขนานนามประเทศใหม่ว่า “สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา” โดยมีนาย เสง สัมรินเป็นประมุขของประเทศ^๒

เมื่อประเทศชาติกลับสู่สภาพปกติ ประชาชนที่ถูกเขมรแดงส่งอพยพไปอยู่ชนบทห่างไกล จากตัวเมืองหลวง หรือบางคนที่ถูกย้ายไปอยู่ชนบทอื่นที่ห่างไกล ได้เดินทางกลับสู่บ้านเกิดของตน ยิ่ง ซัม (Yang Sam) และเถียน มัว (Thean Moa) ได้บรรยายว่า

“ขณะที่ประชาชนเดินทางกลับสู่บ้านเกิด พวกเขาก็พบเห็นศาสนสถานของ พระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร โรงเรียนพุทธศึกษา ศาลา พระพุทธรูปองค์ พระประธานถูกทำลาย คัมภีร์ทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎกถูกเผาทิ้ง บางคัมภีร์ กระจายกระจายเต็มบริเวณวัด บางวัดเห็นแต่โครงสร้างของอาคาร บางวัดเห็น ร่องรอยแห่งการพยายามโค่นล้มอาคาร ชุดภาพฝาผนังโบสถ์ พระพุทธรูปบาง องค์ขาดเป็นท่อนๆ ทำให้ขวัญกำลังใจและความรู้สึกของผู้พบเห็นยิ่งทรุดหนัก ไม่มีแรงกำลังใจที่จะสู้กับชีวิต ประชาชนเริ่มไม่แน่ใจว่า นี่เป็นการกลับสู่สภาพปกติ จริงหรือไม่ หรือว่าเป็นการเดินทางถอยหลัง”^๓

ความเสียหายครั้งนี้ ไม่สามารถประเมินเป็นตัวเลขได้ ทั้งด้านวัตถุสมบัติ ร่างกายและที่สำคัญคือจิตใจ จากความเสียหายดังกล่าว ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การฟื้นฟู การบูรณะให้กลับสู่สภาพเดิม แต่การฟื้นฟูนี้เป็นไปค่อนข้างจะลำบาก เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างถูกทำลายจนสิ้นไม่เหลือซาก เป็นการกวาดล้างครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของกัมพูชา ที่สำคัญคือพระพุทธศาสนาเคยเป็นขวัญกำลังใจของพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชานับเป็นพันๆ ปี ต้องสูญหายในพริบตา ดังที่ยุน ยาด (Yun Yat) อดีตรัฐมนตรีของกระทรวงวัฒนธรรม ประชาสัมพันธ์และโฆษณาของระบอบกัมพูชาประชาธิปไตย กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาตายไปแล้ว แผ่นดินนี้ถูกกวาดล้างแล้วก่อตั้งวัฒนธรรมปฏิวัติใหม่”^๔

สมเด็จพระมหาโฆษานันท์ (Ven.Maha Ghosananda) ซึ่งเป็นหนึ่งในพระสงฆ์ชาวกัมพูชาที่มีจำนวนไม่ถึงร้อยรูปที่ยังสามารถครองผ้าเหลืองในช่วงสมัยเขมรแดง กล่าวว่า “เขมรแดง เชื่อว่า พวกเขาสามารถทำลายพระพุทธศาสนาได้ พวกเขาจึงพยายามเหยียดหยาม แต่พระพุทธศาสนา ไม่ตาย และยังคงอยู่ในหัวใจของชาวกัมพูชาเสมอ”

ด้วยเหตุนี้ การฟื้นฟูหรือซ่อมแซมบูรณะนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนนั่นเอง ลินตัน (Suzannal Linton) ได้แสดงความคิดเห็นว่า “ความต้องการของประชาชนกัมพูชาตอนนี้คือจิตแพทย์ หรือผู้ที่มีความรู้ด้านจิตวิทยา แล้วยังต้องยึดแนวทางของรัฐบาลที่ว่า “เอาเรื่องอดีตเก็บไว้ข้างหลัง โดยการให้อภัย หรือลืมเรื่องในอดีต”

^๑ ซีระ นุชเปียม, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์ คบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๐.

^๒ อ่างแล้ว, เดวิด แชนเลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา, แปลโดย พรรณงาม เก่งธรรมสาร และคณะ, หน้า ๓๕๙.

^๓ Yam Sam, *Khmer Buddhism and Politics 1954-1984*, p. 80

^๔ Ian Harris, *Buddhism under Pol Pot*, (Phnom Penh: Documentation Center of Cambodia, 2007), p.179.

พร้อมทั้ง แนวคิดจากสมเด็จพระมหาโฆษานนท์ ที่ว่า “การฟื้นฟูนอกจากประชาชนจะต้องสามัคคีกัน ได้รับการฟื้นฟูจิตใจแล้ว ยังต้องให้อภัย และมีความเมตตาต่อกัน พร้อมทั้งต้องเดินตามสายกลาง ซึ่งหมายถึงชั้นดีธรรมและปัญญาธรรม”^๑ สอดคล้องกับผลงานของพระยศ ฮวด เขมจาโร Koslyn Reedy, Leakkhena Nou, Chath piersath, และ Alexandria Smith ที่ว่า “ประชาชนกัมพูชาตกอยู่ในสภาพชอกช้ำ (Trauma) เนื่องจากได้สัมผัสสิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยเขมรแดง”^๒ ดังที่ Hirsch Rifka และ Chea Soklim ได้อ้างถึงคำพูดของสมเด็จพระมหาโฆษานนท์ ความตอนหนึ่งว่า

“...อาการชอกช้ำของชาวกัมพูชาหนักหน่วงยิ่ง ความทุกข์ของกัมพูชาเป็นความทุกข์ที่มีความลึกซึ้งมาก ทั้งชอกช้ำและความทุกข์เป็นสิ่งที่เราต้องศึกษาค้นหา ทำความเข้าใจ และมีความเมตตาอย่างยิ่ง คุณธรรมนี้ นำพาให้เรามีสันติสุขจากครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และนำไปสู่สันติภาพของโลก โลกนี้เป็นบ้านพักอาศัยของเรา...”^๓

จากการสัมภาษณ์ ดร.เฮงมุนีจินดา (Heng Munichenda) ผู้ก่อตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา จังหวัดบัตดาบอง ก็มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกับพระระพิน ด้วงลอย ที่ว่า “ถึงวันพระชาวบ้านพากันไปทำบุญสมาทานศีลที่วัด แต่ไม่มีพระสักรูป ดังนั้น มีแต่สมาทานกับพระพุทธรูปในโบสถ์โดยเรียนเชิญอดีตพระสงฆ์มาเป็นอธิบดีในพิธี”^๔

^๑ Suzannal Linton, *Reconciliation in Cambodia*, (Phnom Penh: Documentation Center of Cambodia, 2004), p. 12, 75-77.

^๒ Hirsch Rifka; Chea Sok Lim, *The trauma of Cambodia: the psychological impact of mass violence*: (Refugee Studies Centre : Boston, Massachusetts, 1986), p. 1-6 Available at <[http://repository .forcedmigration. org/show_ metadata.jsp? pid=fmo:299](http://repository.forcedmigration.org/show_metadata.jsp?pid=fmo:299), (27 Jan. 2010, 5:44 PM.)>, Yos Hut Khemacaro, *Steering the Middle path: Buddhism, non-violence and political change in Cambodia in An international Review of Peace Initiative, Accord Safeguarding Peace: Cambodia's constitutional challenge*, (London : Conciliation Resource, 1998), p.71 -75, Koslyn Reedy, (2007), *The mental Health Conditions of Cambodian Refugee Children and Adolescents*, M.A of Research distinction in International studies, Ohio state Un. (Unpublished), 2007, p.9., Leakkhena Nou, *A Qualitative Examination of the Psychosocial Adjustment of Khmer Refugee in Three Massachusetts Community*, U.of (Massachusetts Boston : Institute of Asia American Studies, 2006), p 1-5., Chath piersath, *Coping Thethods: Personal and Community Resources Used among Cambodians in Cambodia and Cambodian-Americans in Lowell, Massachusetts*, M.A of Community Social Psychology of U.of Massachusetts of Lowell, 2000, pp.53-55.

^๓ Hirsch Rifka; Chea Sok Lim, *The trauma of Cambodia: the psychological impact of mass violence*: (Refugee Studies Centre : Boston, Massachusetts, 1986), p. 1-6 Available at <http://repository .forcedmigration. org/show_ metadata.jsp? pid=fmo:299, (27 Jan. 2010, 5:44 PM.).

^๔ บทสัมภาษณ์ ดร.เฮง มุนีจินดา (Dr.Heng Munichenda) ประธานพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา, จังหวัดบัตดาบอง ๘ มกราคม ๒๐๑๐, พระระพิน ด้วงลอย, *การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์กัมพูชา ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๕-๑๙๘๙*, หน้า ๕๑.

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการด้านจิตวิญญาณหรือที่พึงทางใจ และการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมเก่าแก่ของพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชาที่เคยมีมา เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องฟื้นฟูควบคู่กับพระพุทธรูปและโครงสร้างของประเทศ ดังที่ Ian Harris ระบุว่า “ในหลายๆ สิ่งที่ต้องทำควบคู่กันกับจัดโครงสร้างของสังคมก็คือการฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนา นับแต่ได้ยึดอำนาจมาครั้งแรก”^๑ เช่นเดียวกับ Heike Loschmann ที่มองว่า “การที่จะปรับโครงสร้างของสังคมหรือฟื้นฟูใหม่นั้น ต้องขอความร่วมมือจากประชาชนเป็นปัจจัยพื้นฐาน”^๒

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลใหม่จึงสัญญาว่า จะเคารพสิทธิมนุษยชน รวมทั้งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การคบหาสมาคม ต่อมาได้ออกข้อปฏิบัติหลัก ๑๑ ข้อ โดยให้ประชาชนชาวกัมพูชามีสิทธิเสรีภาพทุกอย่าง แม้กระทั่งความเชื่อ การนับถือศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม^๓

นอกจากนี้ รัฐบาลได้ประกาศให้มีโรงเรียน วัด ระบบเงินตรา ครอบครัวยุคใหม่ และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ที่เคยถูกยกเลิกไปในสมัยการปกครองของเขมรแดงกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โรงเรียนทั่วประเทศเริ่มเปิดสอนใน ค.ศ.๑๙๗๙ มีการบวชพระ ตลอดจนการบูรณะวัดต่างๆ ทั่วราชอาณาจักร อดีตพระสงฆ์หลายคน ครั้นได้ทราบข่าวการให้สิทธิเสรีภาพการนับถือศาสนา ก็ได้ออกมาประกาศตัวว่า ยังรักษาความเป็นสมณะเพศ แม้ว่า ผ้าเหลืองจะถูกเขมรแดงบังคับให้ถอดออกก็ตาม บางรูปประกาศตัวว่า มาจากเวียดนาม บางรูปว่า มาจากประเทศไทย ซึ่งลี้ภัยในปี พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) และบางรูปก็ว่า สมัยเขมรแดงไม่ถูกบังคับให้สึกบางคนก็กล่าวว่า การใส่ชุดเสื้อผ้า(สีดำ เป็นผ้าที่แสดงเอกลักษณ์ขององค์การเขมรแดง) ที่เขมรแดงมอบให้นั้น ศีลยอมไม่ตกเนื่องจากไม่ได้ปล่อยจิตให้ยินดีไปด้วย บางคนนุ่งผ้าชุดขาวเพื่อรอการจัดพิธีอุปสมบทเป็นทางการ^๔

นอกจากนี้ การที่ต้องรอคอยพิธีอุปสมบทของอดีตพระสงฆ์ ทำให้บางรูปตัดสินใจบวชเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของพระครูจวน เอื้อ ที่ว่า “เพียงแต่เอาผ้าสีเหลืองมาปรารภพิธีในโบสถ์จัดเป็นพระในพระพุทธรูปอย่างสมบูรณ์”^๕ นอกจากบวชเองแล้ว ซึ่งหมายความว่า เป็นการบวชที่ไม่มีพระอุปัชฌาย์ ยึดเอาพระพุทธรูปเป็นตัวแทน อดีตพระสงฆ์บางรูปยังเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้พระ

^๑ Ian Harris, *Cambodian Buddhism History and Practice*, (Chiang Mai: Silkworm Books: Bangkok, 2007), p.190.

^๒ Heike Loschmann, *Buddhism and Social Development in Cambodia since the Overthrow of the Pol Pot Regime in 1979 in Siksacakr Journal* (Special Issue on Buddhism), (Center for Khmer Studies: Ponleu Khmer Printing & Publishing House, 2007), p.100.

^๓ **ปฏิญญาแห่งสหประชาชาติ** **ญญศุฉี ๘ - ๑๐** **ในสหประชาชาติ**, (๒๐๐๔), ๒, Margaret Slocomb, *The People's Republic of Kampuchea 1979 -1989 The Revolution after Pol Pot*,(Chiang Mai : Silkworm Book, 2003), p.180., Ian Harris, *Ibid.*,p.190.

^๔ ธิปดี บัวคำศรี, **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๑.

^๕ บทสัมภาษณ์พระครูเพชร สอน (Pech Sorn) เจ้าคณะจังหวัดเสียมราฐ, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^๖ สัมภาษณ์พระครูจวน เอื้อ (Jun Oeu) เจ้าอาวาสวัดป่าเต็งรัง อ.แก่งเสือเต้น จ.พิจิตร, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๒.

หลายร้อยรูป ทั้งในพนมเปญและต่างจังหวัด การจัดพิธีบวชครั้งนี้ มีผู้คนนับพันคนมาอนุโมทนาแสดงความยินดีกับการมีพระสงฆ์อีกครั้ง^๑

จากปัญหาการขาดแคลนคณะสงฆ์ข้างต้น ทำให้ทางการซึ่งนำโดยนายเฮง สัมริน (Heng Samrin) เจีย ซิม (Chea Sim) และฮุน เซน (Hun Sen) ได้จัดพิธีกรรมบวชอุปสมบทเป็นทางการโดยนิมนต์คณะสงฆ์มาจากกัมพูเจียกรอม ซึ่งอยู่บริเวณเวียดนามทางตอนใต้ ในอดีตเคยเป็นดินแดนของกัมพูชา แต่ต่อมาตกอยู่ใต้การปกครองของเวียดนาม จำนวน ๙ รูป มาเป็นพระอุปัชฌาย์ การบวชในครั้งนี ทางรัฐบาลหรือทางการได้คัดเลือกอดีตพระสงฆ์ที่เคยเป็นพระบวชมาประมาณ ๒๐-๔๐ ปี และเคยเป็นอาจารย์ ผู้มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ไม่ปนเปื้อนด้วยมลทินทางโลก กล่าวคือ ไม่เคยแต่งงานในยุคเขมรแดงมาเข้าในพิธีอุปสมบท ๗ รูป เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ปี ค.ศ.๑๙๗๙ ณ วัดอุณาโลม กรุงพนมเปญ ซึ่งมีรายชื่อดังนี้^๒

๑. พระเกิด วาย (Koeut Vay) จากจังหวัดกำปงธม อายุ ๘๒ ปี
๒. พระปรัก ดิต (Prak Dith) จากจังหวัดตาแก้ว อายุ ๖๗ ปี
๓. พระดิน สารูน (Din Sarun) จากจังหวัดกันดาล อายุ ๕๕ ปี
๔. พระอืด สุ่ม (Et Som) จากจังหวัดตาแก้ว อายุ ๕๕ ปี
๕. พระนนท์ แง็ด (Nuon Gget) จากจังหวัดตาแก้ว อายุ ๕๕ ปี (ปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดีนันทน์ แง็ด สมเด็จพระสังฆนายกแห่งพระราชอาณาจักรกัมพูชา)
๖. พระแกน วงษ์ (Kaen Vong) จากจังหวัดไพรแวง อายุ ๕๔ ปี
๗. พระเทพ วงษ์ (Tep Vong) จากจังหวัดเสียมราฐ อายุ ๔๗ ปี (ปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระอัครมหาสังฆราชาธิบดีเทพ วงษ์ สมเด็จพระมหาสังฆราชา คณะมหานิกายแห่งพระราชอาณาจักรกัมพูชา)

พิธีการอุปสมบท รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้แก่อดีตพระสงฆ์และผู้มีความประสงค์ที่จะบวชได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้ปรากฏแก่สายตาของพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชาอีกครั้ง วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร กุฏิ ศาลาที่ถูกทำลายในสมัยเขมรแดงได้ซ่อมแซม และบูรณะใหม่ คัมภีร์ทางศาสนาตำรับตำรา หนังสือ เอกสารได้รวบรวมและจัดพิมพ์เผยแพร่ไปยังบรรดาห้องสมุด โรงเรียน วัดวาอาราม ซึ่งนับได้ว่า เป็นศักราชใหม่ของพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา^๓

นับแต่วันนั้นเป็นต้นมา ความลึกลับสงสัยในพระสงฆ์ว่า บริสุทธิ์หรือไม่ หรือเป็นเพียงนัยทางการเมืองในความคิดของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาได้สิ้นลงไป พระทั้ง ๗ รูปกลายเป็นพระอุปัชฌาย์อุปสมบทให้พระอีกหลายรูปทั้งในพนมเปญและต่างจังหวัด ประตู่วัดได้เปิดต้อนรับพิธีกรรมทางศาสนาอีกครั้ง

^๑ Ian Harris, *Buddhism under Pol Pot*, p.186, Ian Harris, *Cambodian Buddhism: History and Practice*, (Chiang Mai: Silkworm Books, 2006), p.191, Hayashi Yukio, *Buddhism Behind Official Organizations: Note on Theravada Buddhist Practice in Comparative Perspective*, pp. 210-213.

^๒ Yam Sam, *Khmer Buddhism and Politics 1954-1984*, pp.80-81, Ian Harris, *Cambodian Buddhism History and Practice*, p.192., Margaret Slocomb, *The People's Republic of Kampuchea 1979-1989*, (Chiang Mai : Silkworm books, 2003), p.182.

^๓ *ការខ្សែង្វាយល វិវត្ត រុទ្ធិ សាសនាដៅកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា*, ២, (២០០២), ១៣៤.

ต่อมาเนื่องจากจำนวนพระสงฆ์เพิ่มขึ้นทุกปี เป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎหมายจำกัดอายุผู้เข้ามาอุปสมบท เป็น ๕๐ ปี ขึ้นไป และมีประวัติบริสุทธิ์คือไม่เคยมีบุตรหรือภรรยาหรือไม่เคยเข้าร่วมในกิจการใดๆ กับเขมรแดง มาก่อน หนังสือประกาศนี้ได้ขัดต่อความรู้สึกและสร้างความไม่พอใจให้ประชาชนและผู้ที่มีความประสงค์จะมาบวชอุปสมบท อีกประการหนึ่งขัดต่อหลักธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนชาวกัมพูชาที่มีมายาวนาน ถึงกระนั้นก็ตาม แม้จะมีกฎหมายจำกัดเรื่องอายุ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลที่มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมจำนวนสงฆ์ หรืออาจเป็นไปตามความประสงค์ของเวียดนาม^๑ ในทางกลับกันก็พบว่า พระสงฆ์ในต่างจังหวัดมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก กล่าวคือในชนบทมีจำนวนพระที่อายุน้อยกว่า ๕๐ ปีบวชโดยไม่ได้แจ้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ “มีการแจ้งอายุเท็จ เพื่อที่จะขอบวช” และ “เพื่อที่จะครองผ้าเหลืองแล้ว บางคนมีติดสินบนกับเจ้าหน้าที่รัฐ” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า กฎหมายดังกล่าวไม่มีอำนาจบังคับไปทั่วประเทศ^๒

ในปีพ.ศ.๒๕๓๑ (ค.ศ.๑๙๘๘) รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนามากขึ้น แม้ว่าจะมีการจำกัดอายุผู้มาบวชและไม่ให้ขบของประเทศมาสสนับสนุนก็ตาม แต่รัฐบาลก็ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบูรณะวัดเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ หรือเป็นที่พึ่งทางใจ และในปีเดียวกันนี้ ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือเวียดนามได้ให้คำมั่นสัญญาว่าจะถอนกำลังออกจากประเทศกัมพูชาในเร็ววัน ขณะเดียวกัน ฮุน เซน (Hun Sen) ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ก็ได้พบปะกับสมเด็จพระนโรดมสีหนุบ่อยครั้ง ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๓๑-พ.ศ.๒๕๓๒ (ค.ศ.๑๙๘๘-๑๙๘๙) ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการกลับสู่สภาพปกติทางการเมือง^๓

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๒ (ค.ศ.๑๙๘๙) นายกรัฐมนตรี ฮุน เซน ได้กล่าวขอโทษอย่างเป็นทางการว่า “เป็นความผิด” ใน “การจำกัดสิทธิผู้มาบวช เป็นความผิดพลาดของเขมรและรัฐบาลชุดแรก” เหตุผลที่กล่าวขอโทษเนื่องจากว่า นายกรัฐมนตรี ฮุน เซน และคณะรัฐบาลได้พบเห็นพระในเมืองหลวงมีจำนวนน้อย และมีอายุค่อนข้างมากไม่เพียงพอต่อพิธีกรรมทางศาสนาและความต้องการของประชาชน ขณะเดียวกันในต่างจังหวัด มีพระจำนวนมากล้วนแต่มีอายุต่ำกว่า ๕๐ อีกทั้ง ฮุน เซน ก็เคยเป็นเด็กวัด ขณะที่ เฮง สัมริน ซึ่งเป็นเลขานุการพรรค และเจีย ซิม ซึ่งเป็นประธานรัฐสภาล้วนแต่เป็นอดีตพระสงฆ์ เช่นเดียวกับ ซุน ญัก มิญ (Son Ngoc Minh) และ ตู สามุต (Tou Samouth) ซึ่งเป็นแกนนำพรรคคนแรกๆ ก็เคยเป็นอดีตพระสงฆ์เหมือนกัน และในปีเดียวกัน วิทยุแห่งชาติพนมเปญได้เผยแพร่ข่าวรัฐบาลจัดพิธีทำบุญแห่พระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่พระจุฬามณีเจดีย์ กรุงพนมเปญ พร้อมทั้งจัดพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่เสียชีวิตในสมัยเขมรแดง และนำเอาอัฐิของประชาชนเหล่านั้นมาบรรจุไว้ที่เจดีย์ตวลแสด และวัดเชิงเอก กรุงพนมเปญ^๔ ซึ่งบ่งบอกว่า รัฐบาล

^๑ Alexandra Kent, *Recovery of the Collective Spirit: the Role of the Revival of Buddhism in Cambodia*, Goteborg of U., 2003, p.8.

^๒ Yang Sam, *Ibid*, p. 81., พระระพิน ด้วงลอย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^๓ Charles F. Keyes, *Ibid.*, p.62.

^๔ Charles F. Keyes, *Ibid.*, p.63., Ian Harris, *Cambodian Buddhism History and Practice*, p.201, Ian Harris, *Buddhism under Pol Pot*, *Ibid.*, pp. 210-211. , Ian Harris, *Buddhism in Extremis*

เริ่มหันเข้าสู่ศาสนามากขึ้น ขณะเดียวกัน ก็พยายามทำความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ไมตรีอย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับประชาชน โดยมีศาสนาเป็นเครื่องมือในการนำไปสู่การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

ต่อมารัฐบาลได้ทบทวนกฎหมายว่าด้วยการจำกัดอายุผู้เข้ามาบวช โดยได้ออกหนังสือเลขที่ ๔๕๑ ลงวันที่ ๒๖ มกราคม ปี พ.ศ.๒๕๓๒ (ค.ศ.๑๙๘๙) เพื่อยกเลิกข้อจำกัดเสรีภาพการเข้ามาบวช หนังสือเลข ๐๓/๘๙ มีใจความว่า

“เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่กับสังคมกัมพูชา เพื่อปฏิบัติตามพุทธานุญาตและพุทธบัญญัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อสอดคล้องต่อความต้องการของประเทศ ดังนั้น ประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้ามาบวชตามความปรารถนา ไม่มีการจำกัดเรื่องอายุ แต่ต้องให้ถูกต้องตามกฎหมายระเบียบคือมีพระอุปัชฌาย์และขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐประจำท้องถิ่น”^๑

ในปีเดียวกัน มีการเปลี่ยนโฉมหน้าของประเทศใหม่คือ การเปลี่ยนชื่อประเทศจากสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา ได้เปลี่ยนมาเป็นรัฐกัมพูชา (State of Cambodia) พร้อมทั้งได้เปลี่ยนธงชาติและเพลงชาติใหม่ อีกทั้งกองกำลังของเวียดนามก็ได้ถอนออกจากกัมพูชา รัฐสภาได้ปรับปรุงรัฐธรรมนูญใหม่ โดยบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ^๒ ดังในมาตราที่ ๖ แห่งรัฐธรรมนูญรัฐกัมพูชาที่ระบุว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของรัฐ กิจกรรมใดของแต่ละศาสนาที่สอดคล้องต่อรัฐธรรมนูญและกฎหมายของประเทศ รัฐให้ความรับรอง กิจกรรมใดๆ ที่เอาศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความไม่ปลอดภัยต่อความเรียบร้อยและผลประโยชน์ของประชาชนต้องห้าม”^๓

สำหรับการรื้อฟื้นระบบการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ก่อน ปี ค.ศ.๑๙๗๕ จะมีพระชั้นปกครองตามลำดับสายการปกครอง แต่การปกครองในรูปแบบนี้ถูกยกเลิกไปในสมัยเขมรแดง พึ่งมารื้อฟื้นอีกครั้งในสมัยรัฐบาลเฮง สัมริน การจัดการปกครองของคณะสงฆ์เริ่มเป็นรูปธรรมนับแต่มีการอุปสมบทอดีตพระสงฆ์ทั้ง ๗ รูป ซึ่งการจัดการปกครองรูปแบบใหม่นี้ รู้จักในนามสมัชชาแนวร่วม (The Front Council) คือไม่มีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช มีเพียงมนตรีสงฆ์ที่เรียกว่า ประธานสงฆ์ ซึ่งพระเทพ วงษ์ ได้รับการคัดเลือกจากรัฐบาลเฮง สัมริน ให้เป็นประธานสงฆ์ นอกจากนี้ ท่านยัง

the Case of Cambodia :Buddhism and Politics in Twentieth-Century Asia, (Cromwell Press.Ltd.1999), p. 64.

^๑ พระสุเชี่ย สุวณณเถโร (ยนต์), การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๙.

^๒ Heike LÖschmann, Buddhism and Social Development in Cambodia since the Overthrow of the Pol Pot Regime in Siksacakr Journal (Special Issue on Buddhism), (Center for Khmer Studies: Ponleu Khmer Printing &Publishing House, 2007), p.105., เดวิด แซนด์เลอร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๐., ธีระ นุชเปียม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗,๑๖๔., Ian Harris, Cambodian Buddhism History and Practice, p.201., Margaret Slocomb, Ibid.,p. 182.

^๓ **[๒๕๖๖] ๒๕๖๖, ๘๘.**

ทรงมอบถวายในตำแหน่งต่างๆ ตามพระราชประเพณี เช่น พระสงฆนายกคณะมหานิกาย มีตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า หรือพระสังฆราชคณะมหานิกาย พระสังฆนายกคณะธรรมยุติกนิกาย มีตำแหน่งสมณศักดิ์ในนามสมเด็จพระสุคันธาธิบดีหรือพระสังฆราชคณะธรรมยุติกนิกาย โดยทรงลงพระปรมาภิไธย ประกาศไว้ในพระราชกฤษฎีกา^๑

สรุปในยุคของนายเฮง สัมริน พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟู ทั้งในด้านศาสนทายาท ศาสนพิธี ศาสนสถาน และศาสนธรรม ถึงแม้ว่า การฟื้นฟูบูรณปฏิสังขรณ์ทางด้านศาสนวัตถุจะต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์และไม่สามารถมีสภาพเช่นเดิมได้ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ การเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนที่มีขวัญกำลังใจและเป็นแรงผลักดันที่สำคัญให้ก้าวข้ามอุปสรรคและวิกฤตในชีวิตและวิกฤตศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ให้กลับคืนมาสู่วิถีชีวิตของตนเองและประเทศชาติได้ เป็นสิ่งยืนยันให้ผู้ทำลายล้างได้รู้ว่า ไม่มีสิ่งใดสามารถทำลายพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชีวิตจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชาไปได้ และเป็นการตอกย้ำแก่ชาวโลกว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมกับทุกชีวิตทุกยุคทุกสมัย

(๑๐) พระพุทธศาสนาภายหลังการเลือกตั้งจนถึงปัจจุบัน ปีพ.ศ. ๒๕๓๖-พ.ศ.ปัจจุบัน (ค.ศ. ๑๙๙๓-๒๐๑๘)

การจัดตั้งรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย ของอดีตนักการเมืองสำคัญทั้งสามฝ่าย ไม่สามารถทำให้ประเทศกัมพูชาที่มีความสงบสุขได้ แต่ยังคงมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ขณะเดียวกัน การจัดตั้งรัฐบาลพนมเปญ (สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา) ของเฮง สัมริน เจีย ชิมและฮุน เซน กลับได้รับความสนับสนุนจากประชาชนเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยกับรัฐบาลพนมเปญ ยังมีความขัดแย้งกันจนนำไปสู่การสู้รบกันด้วยกองกำลังของตน ดังนั้น เพื่อยุติความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าว องค์การสหประชาชาติ จึงได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลาง โดยให้นักการเมืองทุกฝ่ายหันมาเจรจากันด้วยสันติวิธี ที่สำคัญคือปี พ.ศ. ๒๕๓๔ (ค.ศ. ๑๙๙๑) มีลงนามในสนธิสัญญาปารีส (Paris Agreements) ว่าด้วยความตกลงทางการเมืองสมบูรณแบบเกี่ยวกับความขัดแย้งในกัมพูชา (Agreements on a Comprehensive Political Settlement of the Cambodian Conflict) เป็นข้อตกลงที่นำไปสู่การยุติสงครามและนำมาซึ่งการปรองดองแห่งชาติ ทำให้ผู้นำทางการเมืองหันมาเจรจากัน เช่นตัวแทนของสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา หรือพรรคประชาชนกัมพูชา (Cambodia People's Party-CPP) ตัวแทนเขมรแดง (Democratic Kampuchea-DK) ตัวแทนของแนวร่วมเพื่อปลดปล่อยเขมร (Khmer People's National Liberation Front-KPNLE) ตัวแทนของฟุนซินเปก (National United Front for an Independent, Neutral, Peaceful, and Cooperative Cambodia-FUNCIPEC) มีสมเด็จพระนโรดมสีหนุเป็นผู้ประสานงานทั้งทั้งสี่กลุ่มนี้ด้วยความสนับสนุนร่วมมือขององค์การบริหารชั่วคราวของสหประชาชาติในกัมพูชาหรือที่เรียกว่า อันแทก (United National Transitional Authority in Cambodia-UNTAC) ได้นำประเทศกัมพูชาไปสู่การเลือกตั้งตามระบบประชาธิปไตยในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ (ค.ศ. ๑๙๙๓) แม้ว่า ตัวแทนกัมพูชาประชาธิปไตย หรือ เขมรแดงปฏิเสธที่จะเข้าร่วมก็ตาม^๒

^๑ อ่างแล้ว, พระสุเจีย สุวณณเถโร (ยนต์), “การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา, หน้า ๖๓.

^๒ อ่างแล้ว, ธีระ นุชเปียม, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา, หน้า ๑๖๘, ๑๗๖.

องค์การสหประชาชาติ ในนามอันแทก (UNTAC) ได้ทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ รักษาความสงบ สันติภาพในกัมพูชา โดยดำเนินการส่งกลับผู้อพยพทั้งหมดจากชายแดนไทยกัมพูชา ซึ่งมีพระมหาโฆษานนท์เป็นผู้นำ และจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๖ (ค.ศ.๑๙๙๓) โดยมีพรรคการเมืองสำคัญๆ เช่น พรรคประชาชนกัมพูชาของเฮง สัมริน, ฮุน เซน และเจีย ซิม พรรคเสรีประชาธิปไตยแนวพุทธ (Buddhist Liberal Democratic Party-BLDP) ของซอน ซาน พรรคฟุนซินเปกของเจ้านโรดมรณฤทธิ์ และอีกหลายพรรค^๑ ซึ่งพรรคการเมืองเหล่านี้ ได้นำพระพุทธศาสนาโฆษณาหาเสียง การเลือกตั้งครั้งนี้ มีประชาชนและพระสงฆ์เป็นจำนวนมากออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งเกินกว่าเป้าหมายของอันแทกที่คาดการณ์ไว้ ผลการเลือกตั้ง พบว่า พรรคฟุนซินเปกได้คะแนนเสียงร้อยละ ๔๕ ของผู้มาใช้สิทธิ และได้ที่นั่งในสภาว่างรัฐธรรมนูญ จำนวน ๕๘ ที่นั่งจากจำนวน ๑๒๐ ที่นั่งของสภาว่างรัฐธรรมนูญ พรรคประชาชนกัมพูชามีคะแนนเสียงร้อยละ ๓๘ ของผู้มาใช้สิทธิและได้จำนวน ๕๑ ที่นั่ง พรรคเสรีประชาธิปไตยแนวพุทธ ได้คะแนนเสียงร้อยละ ๔ และได้จำนวน ๑๐ ที่นั่ง นอกจากนี้ ก็ยังมีกลุ่มที่เรียกว่า ขบวนการปลดแอกแห่งชาติกัมพูชา (Mouvement de Liberation Nationale duKampuchea-MOULINAKA) ได้จำนวน ๑ ที่นั่ง^๒

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากไม่มีพรรคการเมืองใดได้เสียงข้างมาก และมีแนวโน้มที่จะเกิดสงครามกลางเมืองอีกครั้ง สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ทรงตระหนักถึงภาวะจำเป็นดังกล่าว จึงได้ทรงขอให้เจ้านโรดมรณฤทธิ์ (Prince Norodom Ranariddh) และนายฮุน เซน (Hun Sen) ร่วมกันเป็นผู้นำรัฐบาลแห่งชาติชั่วคราว (Provisional National Government) ในฐานะนายกรัฐมนตรีคนที่หนึ่งและนายกรัฐมนตรีคนที่สอง^๓ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นครั้งแรกแห่งประวัติศาสตร์โลกที่มีนายกรัฐมนตรีพร้อมกันสองคน

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเลือกตั้งปี พ.ศ.๒๕๓๖ (ค.ศ.๑๙๙๓) รัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนชื่อประเทศกัมพูชาเป็น “พระราชอาณาจักรกัมพูชา” โดยในมาตราที่ ๑๑๐ ได้กำหนดคำขวัญของประเทศว่า “ชาติ ศาสนา (หมายถึงพระพุทธศาสนา) และพระมหากษัตริย์” ชาวกัมพูชาทั้งเพศชายและหญิงมีสิทธิในการนับถือศาสนา มีเสรีภาพการนับถือศาสนา และการปฏิบัติศาสนา รัฐให้ความป้องกันในกรณีการเคารพความเชื่อและการนับถือศาสนาไม่ส่งผลกระทบต่อภาวะเปียบหรือความสันติสุขของสาธารณชน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของรัฐ (ม.๔๓) ในด้านการศึกษา ชาวกัมพูชามีสิทธิได้รับการศึกษาจากภาครัฐอย่างน้อย ๙ ปี รัฐให้ความสนับสนุนการเผยแพร่ และส่งเสริมโรงเรียนบาลี และพุทธิกบาลี (ม.๖๘)^๔

หลังจากเลือกตั้งปี พ.ศ.๒๕๓๖ (ค.ศ.๑๙๙๓) พระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งในด้านการสร้างสันติภาพและพัฒนาสังคม ผู้ที่เป็นตัวแทนพระพุทธศาสนาในช่วงนั้น ได้แก่ สมเด็จพระมหาโฆษานนท์ ได้ช่วยเหลือประชาชนชาวกัมพูชาทุกฝ่าย สมเด็จพระนโรดมรณฤทธิ์ได้ช่วยเหลือนักการเมืองและข้าราชการในพรรคประชาชนกัมพูชา พระราชกรณียกิจต่างๆ อย่างที่ทรงทำล้วนแต่บ่งบอกถึงการสร้างสันติภาพให้หวนกลับคืนสู่สภาพเดิมเหมือนดังในอดีตที่เคยเป็น ทุกครั้งที่มีการประชุมนานาชาติว่าด้วยการเจรจา

^๑ อังแล้ว, เดวิด แชนด์เลอร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๗-๓๗๘.

^๒ อังแล้ว, ธีระ นุชเปียม, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา, หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๔.

^๔ **ประกาศ ธรรมนูญราชอาณาจักรกัมพูชา ๑๙๙๓**, ๑๑๐.๑๑๐, ๑๒๓.

สันติภาพกัมพูชา “Peace Negotiations” ทรงเป็นตัวกลางฝ่ายกัมพูชาและเป็นผู้ประนีประนอมปรองดองกับผู้นำกัมพูชาทุกฝ่าย พร้อมทั้งเรียกร้องให้ผู้นำกัมพูชาทุกฝ่ายมีสติ ลดละเลิกการใช้ความรุนแรง วางอาวุธจับพระธรรมดั่งพระดำรัสของท่านที่ว่า “สันติภาพคือเป้าหมายของพวกเราทุกคน”^๑

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชามีความเจริญขึ้นมาก แต่แนวทางการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนยังไม่แผ่ขยายออกไปมากนัก ยังจำกัดในวงแคบและไม่ค่อยมีความเป็นเอกภาพในเชิงการปฏิบัติให้เป็นแนวเดียวกัน สมดังพระนักปราชญ์ชาวกัมพูชารูปหนึ่งพูดไว้ว่า “พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาเปรียบเหมือนต้นโพธิ์ใหญ่ต้นหนึ่ง ล้มลงถึงพื้นแผ่นดินแล้วออกใบออกรากแตกกิ่งแตกก้านขึ้นมาใหม่” แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาของพระสงฆ์ก็มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ ปัจจุบันมีการศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีขยายกว้างออกไปทั่วประเทศ มีพระสงฆ์สอบธรรมวินัยชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก มีโรงเรียนพุทธิกปริณามศึกษา และโรงเรียนพุทธิกมัธยมศึกษา มีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาชื่อว่า พุทธิกอุดมศึกษาพระสีหราช ตั้งอยู่ในกรุงพนมเปญ มีพระนักศึกษเล่าเรียนเป็นจำนวนมาก

ราชอาณาจักรกัมพูชา มีการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาเขมรเก็บไว้ในพระราชบรรณालัย (ห้องสมุด) กัมพูชา ณ เมืองพนมเปญ การสร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้ อยู่ใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีสุวาทมนีนวงศ์ พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดี ชำระแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๗๓ รวมทั้งหมดได้ ๑๒๐ เล่ม แบ่งเป็นวินัยปิฎก ๒๓ เล่ม คือนับตั้งแต่เล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๒๓ พระสุตตันตปิฎก มีทั้งหมด ๖๔ เล่ม นับตั้งแต่เล่มที่ ๒๔ ถึงเล่มที่ ๘๗ และพระอภิธรรมปิฎกมีทั้งหมด ๓๓ เล่ม นับตั้งแต่เล่มที่ ๘๘ ถึงเล่มที่ ๑๒๐ รวมหน้าทั้งหมด ๓๖,๖๓๐ หน้า จะมีทั้งภาษาบาลีและภาษาเขมรอยู่ในเล่มเดียวกัน โดยจัดพิมพ์ภาษาบาลีอยู่ด้านซ้ายมือ และภาษาเขมรอยู่ด้านขวามือ จึงทำให้พระไตรปิฎกของกัมพูชามีจำนวนเล่มมากกว่าพระไตรปิฎกของไทยซึ่งมี ๔๕ เล่ม เพราะแยกภาษาบาลีและภาษาไทยออกจากกัน ในปี พ.ศ.๒๕๓๘ ประเทศไทย โดยกรมการศาสนาได้จัดทำพระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี-เขมร โดยถ่ายเอกสารจากต้นฉบับเดิมจัดทำเป็นรูปเล่มสวยงามนำไปมอบถวายคณะสงฆ์ประเทศกัมพูชา เนื่องจากขณะนั้นพระไตรปิฎกของกัมพูชาหาได้ยากจากพิษของสงครามกลางเมือง ทำให้คณะสงฆ์ของกัมพูชา ได้มีพระไตรปิฎกสำหรับศึกษาเล่าเรียนมาจนถึงปัจจุบันนี้

การปกครองคณะสงฆ์กัมพูชา ปัจจุบันถือตามแบบการปกครองที่กำหนดด้วยพระราชบัญญัติ ลงวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ และพระราชบัญญัติลงวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๖ แต่พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้ ได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ การปกครองคณะสงฆ์ถูกแบ่งเป็น ๒ คณะ คือคณะมหานิกาย ปัจจุบันมีพระมหาสุเมธาธิบดี (เทพ วงศ์) เป็นสมเด็จพระสังฆราช และมีพระราชาคณะอีก ๓๕ รูป คือชั้นเอกมี ๓ รูป ชั้นโทมี ๖ รูป ชั้นตรีมี ๖ รูป และชั้นจัตวามี ๒๐ รูป ส่วนคณะธรรมยุต ปัจจุบันมีพระสุคันธธาธิบดี (บัว ครี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช และมีพระราชาคณะอีก ๒๒ รูป คือชั้นเอกมี ๒ รูป ชั้นโทมี ๓ รูป ชั้นตรีมี ๔ รูป และชั้นจัตวามี ๑๓ รูป

ฐานานุกรมบรรพชิต พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นพระประมุขพระองค์เดียวแห่งคณะสงฆ์กัมพูชาทั้งหมด ส่วนนิกายทั้งสองมีสังฆนายกเฉพาะของตน ไม่สังกัดซึ่งกันและกัน แต่ละนิกายดูแล

^๑ Santidhammo Bhikkhu, Maha Ghosananda the Buddha of the Battlefield, p. 42

เอาใจใส่เฉพาะพระสงฆ์และวัดของตน สังฆนายกแห่งคณะนิกายทั้งสอง ต้องได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ และแต่ละองค์ต้องคัดเลือกจากมนตรีสงฆ์ชั้นสูงสุด (ชั้นเอก) ของทั้งสองคณะ สังฆมนตรีแบ่งออกเป็น ๔ ชั้นด้วยกัน รวมเรียกว่า “พระราชคณะ” การขึ้นสมณศักดิ์ ได้แก่ ชั้นราชาคณะ ต้องกราบบังคมทูลให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ลงพระปรมาภิไธย โดยมีการเสนอชื่อจากพระสังฆนายกของแต่ละนิกายและความเห็นรวมจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการแต่ละชั้น ราชาคณะได้ถูกคัดเลือกมาจากราชาคณะชั้นล่างๆ เป็นลำดับไป การแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดเป็นพระราชคณะชั้นจัตวา ซึ่งเป็นชั้นล่างสุด พระภิกษุรูปนั้นต้องมีพรรษาอย่างน้อย ๒๐ พรรษาขึ้นไป การเลื่อนสมณศักดิ์ที่ฐานานุกรมต้องให้พระสังฆนายกแห่งนิกายนั้นๆ เป็นผู้พิจารณาโดยการเห็นชอบของรัฐมนตรีกว่าการกระทรวงธรรมการ

สภาสงฆ์ มี ๓ ระดับ ได้แก่ **สภาชั้นสูง** หรือเถระสภาสำหรับแต่ละนิกายซึ่งอยู่ใต้บังคับบัญชาของสังฆนายกในแต่ละนิกาย **สภาชั้นหนึ่ง** หรือสภาเจ้าคณะจังหวัดซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเจ้าคณะจังหวัด และ **สภาชั้นสอง** หรือสภาเจ้าคณะอำเภอ ซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเจ้าคณะอำเภอ

การบริหารผ่านสภาสงฆ์ของแต่ละเถระสภานั้น ต้องมีประธานหนึ่งรูป และสมาชิก ๙ รูป สำหรับคณะมหานิกาย มีสมาชิก ๕ รูป สำหรับคณะธรรมยุต แต่ละสภาต้องมีเลขาธิการหนึ่งรูป และรองเลขาธิการหนึ่งรูป สมาชิกแห่งสภาเหล่านั้น ต้องได้รับแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ตามคำเสนอของสังฆนายก และหลังจากได้รับความเห็นชอบของรัฐมนตรีกว่าการกระทรวงธรรมการ สมาชิกต้องได้รับคัดเลือกจากมนตรีชั้นสูง ประธานจะต้องคัดเลือกมาจากพระราชคณะชั้นเอก ส่วนเลขาธิการต้องคัดเลือกมาจากพระสงฆ์ชั้นฐานานุกรม สภาสงฆ์ต่างๆ เหล่านี้ ต้องมีความรู้ทางศาสนาอย่างชัดเจน พร้อมทั้งความเข้าใจเกี่ยวกับอภิศาสนา รวมทั้งความเข้าใจทางโลกด้วยผลกระทบจากสงคราม กลางเมือง พระพุทธศาสนาในกัมพูชาปัจจุบัน หลังจากใช้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (ปี พ.ศ.๒๕๒๘) ทำให้มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก แม้จะเปลี่ยนการปกครองมาเป็นสาธารณรัฐ พระสงฆ์ก็ได้รับผลกระทบไปด้วย จนปัจจุบันนี้เด็กหนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก มีความสัมพันธ์กับวัดและพระสงฆ์น้อยลง การบวชเรียนก็มีแต่ในชนบทเท่านั้น พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาเล่าเรียนในเมืองอาศัยนิตยภัต ไม่บิณฑบาต กิจกรรมทางศาสนามุ่งทางด้านสังคมมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ การปฏิบัติสมาธิภาวนาไม่ได้รับความนิยม ประชาชนมีศรัทธาไม่มั่นคงในพระพุทธศาสนามากนัก แม้จะมีการรื้อฟื้นระบบกษัตริย์ขึ้นมาอีกก็ตาม ปัจจุบันมีพระสงฆ์กัมพูชามาศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ของประเทศไทยมากขึ้น

สรุปคือ สถานการณ์ทางพระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอย ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางบ้านเมืองเป็นสำคัญ คาดว่า พระพุทธศาสนาในกัมพูชาในยุคการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ จะมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้

๒) อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา

พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนชาวกัมพูชาหลายด้าน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึง ๓ ด้าน ได้แก่ อิทธิพลทางด้านสังคม อิทธิพลด้านการเมือง และอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละด้านพอสังเขป ดังนี้

(๑) **ด้านสังคม** พระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อประชาชนกัมพูชา ถึงแม้ว่าบ้านเมืองจะตกอยู่ในภัยสงคราม การแก่งแย่งระหว่างผู้มีอำนาจไม่เคยขาดสาย ถึงแม้ว่า ในช่วงที่เขมรแดงเรือง

อำนาจในกัมพูชา ได้ล้มล้างพระพุทธศาสนาโดยหวังจะให้สิ้นซาก แต่ก็ทำลายได้เพียงแค่รูปแบบและส่วนประกอบภายนอกเท่านั้น ไม่สามารถทำลายพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในใจคนเขมรได้ เพราะได้ฝังลึกอยู่ในใจเป็นเวลาช้านาน มรดกอันล้ำค่าที่พระพุทธศาสนามอบให้กับกัมพูชานั้น มีค่าเกินกว่าจะนับได้ เพราะได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนเขมรไปแล้ว มีอิทธิพลต่อแนวคิด วิถีชีวิตของชาวเขมร วัฒนาอารามต่างๆ ได้เป็นที่พึ่ง เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้มีสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่ามากมายเช่น นครวัด นครธม เป็นต้น ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นมรดกสำคัญของกัมพูชา

(๒) ด้านการเมือง การเมืองกัมพูชามีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในอดีตกาลพระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง แม้ว่าในอดีตจะมีการนับถือพระพุทธศาสนาปะปนกับศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ไม่ได้เกิดความขัดแย้งใดๆ เลยแต่กลับเอื้อต่อกัน เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นอุปกรณ์สำคัญในการปกครองให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข ปกครองให้เป็นปึกแผ่นได้โดยง่าย แม้ในปัจจุบันรัฐบาลก็ได้เอาใจใส่กิจการพระศาสนาพอสมควร พระสงฆ์ได้มีอิทธิพลทางการเมืองอยู่มาก เมื่อมีเหตุการณ์วิกฤตทางบ้านเมือง พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมและมีเสรีภาพในการเดินประท้วงรัฐบาลได้ ทางด้านการศึกษา ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาพระสิหนุราช อันเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์ชาวเขมร

(๓) ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนชาวเขมรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม แม้ความเป็นอยู่ของประชาชนจะยังขัดสนอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวเขมรเรียกร้อง คือ สันติภาพให้บ้านเมืองมีความสงบสุข โดยปราศจากการแก่งแย่งกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ประชาชนชาวเขมรมีอยู่และไม่เคยขัดสน คือพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในใจ ซึ่งย่อมนำมาซึ่งสันติภาพที่จะเกิดขึ้นในชุมชนอาเซียนในอนาคต

๓) พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา

การศึกษาพัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทในราชอาณาจักรกัมพูชา ข้อมูลที่ปรากฏจะกระจุกกระจายมองไม่เป็นพัฒนาการ เพื่อให้ง่ายต่อการกำหนดรู้ ผู้ศึกษาจึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารอ้างอิงแล้วแบ่งช่วงพัฒนาการออกเป็นช่วงๆ ได้ ๙ ลำดับ^๑ โดยแต่ละหัวข้อจะได้นำเสนอข้อมูลพัฒนาการพอสังเขป ดังนี้

(๑) พุทธศาสนาในฐานะศาสนาชนชาติจากอดีต ประเทศกัมพูชาเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ ที่ได้รับเอาอารยธรรมวัฒนธรรมทางศาสนาจากประเทศอินเดียมาเป็นเวลาช้านาน ที่สำคัญคือได้รับอิทธิพลทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนแทรกซึมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตของผู้คน จากประวัติพระพุทธศาสนาในกัมพูชา พบว่า พระพุทธศาสนาเคยเป็นศาสนาประจำชาติกว่าสองพันปี

(๒) พุทธศาสนากับพระราชูปถัมภ์ในอดีต หลักฐานปรากฏในศิลาจารึกที่ค้นพบในโวกัญญ์ และเอกสารจดหมายเหตุต่างๆ ของราชทูตจีน ระบุว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาประเทศนี้ในยุคพุนั้น

^๑ เพื่อให้ง่ายต่อการกำหนดหัวข้อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทในราชอาณาจักรกัมพูชา ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ลำดับพัฒนาการแล้วกำหนดชื่อหัวข้อขึ้นมาด้วยตนเอง-ผู้วิจัย.

และมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในยุคพูนัน ที่สำคัญคือรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าศรีมาระ พระเจ้าเกณทินยวรมัน และพระเจ้ารุทรวรมัน ที่ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้เป็นพุทธศาสนูปถัมภ์^๑

(๓) พุทธศาสนamahayanเปลี่ยนเป็นเถรวาท สถานภาพพระพุทธศาสนา ถูกพัฒนาให้เจริญขึ้นและสืบทอดมาเป็นลำดับ จนถึงยุคพระนคร คือในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทรงสร้างศาสนสถาน เช่น ปราสาทบายน ปราสาทตาพรหม เป็นต้น เพื่อเป็นศาสนสถานประจำรัชกาล และได้ทรงให้ความอุปถัมภ์แก่ศาสนา การศึกษาของพระภิกษุ สามเณร พร้อมทั้งได้ผนวชพระราชบุตรชื่อตามลิตะในพระพุทธศาสนาและส่งไปศึกษาที่มหาวิหาร ประเทศศรีลังกา^๒ แต่พระพุทธศาสนาในยุคต้นๆ นี้ค่อนข้างจะเป็นศาสนาในรูปแบบมหายานมากกว่า ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทเต็มรูปแบบในต้นคริสต์ศักราชที่ ๔ จนถึงปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่า กัมพูชาเป็นประเทศเมืองพุทธ^๓

(๔) พุทธศาสนากับอำนาจการปกครอง เนื่องจากสถานภาพของพระพุทธศาสนาที่ต้องอาศัยความเจริญความมั่นคงของบ้านเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทำให้นับตั้งแต่ยุคหลังพระนครเป็นต้นมานั้น สถานภาพของพระพุทธศาสนาในกัมพูชา ต้องตกอยู่ในสถานภาพที่ไม่แน่นอน บางครั้งเมื่อประเทศชาติมีความมั่นคงพระพุทธศาสนาก็ถูกพัฒนาขึ้นไปในทางที่ดี มีความเจริญรุ่งเรือง แต่บางครั้งก็กลับเสื่อมลงเพราะความไม่มั่นคงและความเปลี่ยนแปลงของอำนาจทางการเมือง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของอำนาจทางการเมืองในแต่ละครั้งนั้น จะมีผลกระทบต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในกัมพูชาโดยตรงเป็นอย่างมาก

(๕) พุทธศาสนาที่ชาวประชาร่วมปกป้อง พระพุทธศาสนาในกัมพูชา ช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๔๗๔-๒๕๑๓ (ค.ศ.๑๙๓๑-๑๙๗๐) อยู่ภายใต้แรงกดดันทางการเมืองระหว่างประเทศที่มีแผนทำลายล้างพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแพร่หลักการศาสนาใหม่ (ทฤษฎีคอมมิวนิสต์) โดยมีการทำลายที่สุขาภิบาล ที่ทำการของรัฐโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย โรงเรียนปริยัติธรรม โบสถ์ วัด พระวิหาร ที่ประชุม และที่สำคัญคือพระสงฆ์หลายพันรูปถูกทำร้ายจนมรณภาพ คัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารตำรับตำราทางศาสนาถูกเผาทั้ง ถือเป็นสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในแง่ของการต่อต้านหลักการศาสนาใหม่ โดยมีการออกแถลงการณ์ร่วมของพุทธสมาคมต่างๆ เพื่อเรียกร้องขอความมีสันติภาพกลับคืนสู่สังคม^๔

^๑ อ่างแก้ว, พระสุเจีย สุวณณเถโร (ยนต์), การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา, หน้า ๑

^๒ สุชาติ หงษา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๐๐๗), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

^๓ Yang Sam, *Khmer Buddhism and Policics 1954-1984*, (United States of America : Khmer Studies Institute, 1987), p.1., George A.sioris, *A History of Buddhism from Extinction to Expansion an outline*, (Chiangmai: The Knowledge Center, 2004), p. 82.

^๔ ชาตี เปรมฤดี, *ชะตากรรมพระพุทธศาสนาาระหว่างสงครามในสาธารณรัฐเขมร*, (กรุงเทพฯ: ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒๓-๑๓๐.

ในช่วงที่อาณานิคมฝรั่งเศสเข้ามาปกครองประเทศ ปีพ.ศ.๒๔๐๖ – ๒๔๙๖ (ปี ค.ศ. ๑๘๖๓–๑๙๕๓)^๑ ที่ได้ทำการปฏิรูประบบองค์กรศาสนา นับแต่ระดับสูงถึงระดับท้องถิ่น จนนำไปสู่การประท้วงต่อต้านอย่างรุนแรงจากพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชา^๒ นับแต่ฝรั่งเศสเข้ามาเป็นผู้ปกครองราวคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ฝรั่งเศสได้เฝ้าดูสถาบันสงฆ์อย่างระมัดระวัง เนื่องจากได้มีเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๕ (ค.ศ.๑๙๔๒) มีการเดินขบวนต่อต้านฝรั่งเศส ซึ่งนำโดยพระเฮม เจียว (Hem Chieu) ที่เป็นอาจารย์สอนภาษาบาลีชั้นสูงในกรุงพนมเปญ ท้ายที่สุดพระรูปนี้ ถูกจับได้ ซึ่งการจับพระรูปนี้ทำให้พระสงฆ์และประชาชนทั่วประเทศมากกว่า ๑,๐๐๐ รูป/คน เดินขบวนเรียกร้องขอให้ปล่อยพระเฮม เจียว แต่ท่านถูกนำไปไว้ที่เกาะพูโลคอนดอร์ (Poulo Condore) จนมรณภาพในที่สุดปีพ.ศ.๒๔๘๖ (ค.ศ.๑๙๔๓) ข้าหลวงและนักปราชญ์ฝรั่งเศสที่นำโดย Georges Gautier และ George Coedes ได้พยายามเปลี่ยนพยัญชนะกัมพูชาทั้ง ๔๕ ตัวให้เป็นอักษรโรมัน (Khmer Romanization) การปฏิรูปตัวหนังสือนี้ ทำให้สถาบันสงฆ์ไม่พอใจโดยมองว่า เป็นการโจมตีการศึกษาแบบจารีต การปฏิรูปการศึกษาแบบจารีตมาเป็นสมัยใหม่นิยม และแผนการบ่อนทำลายสถานภาพพระสงฆ์ของฝรั่งเศสทำให้เกิดกระแส ความเป็นชาตินิยมของคณะสงฆ์เพื่อต่อต้านนโยบายฝรั่งเศสที่ดำเนินการในประเทศกัมพูชาในสมัยนั้น

(๖) พุทธศาสนาในฐานะพุทธสังคมนิยม ในยุคของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ นับว่าเป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนา เนื่องจากรัฐบาลเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนและยกระดับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะได้นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนา “ทางสายกลาง หรือ พุทธสังคมนิยม” มาเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศกัมพูชานับตั้งแต่ฝรั่งเศสเข้ามาจนถึงรัชสมัยของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ ว่าระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มีความเจริญขึ้นเช่นได้เปิดการเรียนการสอนบาลีชั้นสูงเรียกว่า ศาลาบาลีชั้นสูง ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “พุทธิกวิทยาลัย” และได้พัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา ที่ตั้งขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าบรมมหาราช เรียกว่า มหาวิทยาลัยพระสีหนุราช เริ่มดำเนินการสอนในชั้นปริญญาตรีเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๒ (ค.ศ.๑๙๕๘) ปริญญาโทเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๕ (ค.ศ.๑๙๖๑) ทั้งนี้ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๑ (ค.ศ.๑๙๖๘) มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกชุดภาษาบาลี แปลเป็นภาษาเขมรถึง ๑๑๐ เล่ม สำเร็จเสร็จสิ้น หลังจากนั้นมา ประเทศกัมพูชาประสบปัญหาปั่นป่วนวุ่นวาย อันเนื่องมาจากภาวะสงครามทั้งภายในและระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังที่มีการเรียกยุคนี้ว่า Zero year^๓

(๗) พุทธศาสนาเสื่อมเพราะคอมมิวนิสต์ พระพุทธศาสนาได้เริ่มเสื่อมลงอย่างต่อเนื่องจนถึงขั้นเสื่อมสุดในระหว่างพ.ศ.๒๕๑๘–๒๕๒๒ (ปี ค.ศ.๑๙๗๕–๑๙๗๙) ภายใต้การปกครองแบบ

^๑ ในงานวิจัยนี้จะใช้ทั้งปี พ.ศ.และปี ค.ศ.เนื่องจากหลักฐานทางวิชาการในประเทศอาเซียนจะนิยมใช้ปี ค.ศ.เช่นในประเทศกัมพูชา และ สปป.ลาว ดังนั้น เอกสารใดๆ ที่เขียนเป็นปี พ.ศ.จะแปลงเป็น ปีค.ศ.กำกับไว้ด้วยทุกครั้ง-ผู้วิจัย

^๒ Anne Ruth Hansen, *How to Behave Buddhism and Modernity in Colonial Cambodia 1860–1930*, (Chiangmai: Silkworm Books, 2008), pp.111–112.

^๓ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๘.

คอมมิวนิสต์ของเขมรแดง^๑ สถานภาพของพระสงฆ์ตกต่ำอย่างแย่มากที่สุด ส่วนการศึกษาไม่สามารถดำเนินการได้ บุคลากรทางการศึกษาถูกประหารชีวิต หอสมุด หนังสือ ศาสนสถาน ถูกทำลายและเผาทิ้ง เนื่องจากอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของรัฐบาลที่นำมาใช้ในการปกครองประเทศ ทำให้สถานภาพพระสงฆ์ทางการศึกษา การปกครอง การเผยแผ่ และการสังคมสงเคราะห์เปลี่ยนไป โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ที่เป็นฐานของการพัฒนาองค์กรสงฆ์ มีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอต่อความต้องการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรที่มีจำนวนกว่า ๖๐,๐๐๐ รูปทั่วประเทศ รวมทั้งขาดการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณที่จะจัดให้มีการการเรียนการสอน งบประมาณครูและสนับสนุนให้มีการเปิดโรงเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริม และรักษาศาสนาให้อยู่คู่กับสังคม เป็นต้น

(๘) พุทธศาสนากับการฟื้นฟูประเทศ ในสมัยที่พระพุทธศาสนาในยุคเขมรแดงปกครองได้รับผลกระทบมากที่สุด เพราะพระสงฆ์ถูกบังคับให้สึกและให้แต่งงาน พระสงฆ์ที่ปฏิเสธก็จะถูกนำไปประหารชีวิต แม้ว่าผู้นำประเทศได้ประกาศให้มีการนับถือศาสนาอย่างอิสระก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วพระสงฆ์ที่อยู่ก็ถูกบังคับให้ทำงานหนัก ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ มีการทารุณกรรมทั้งทางกายและจิตใจ ประชาชนถูกบังคับให้ใช้แรงงาน และเลิกนับถือศาสนา ความเชื่อ จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๓ (ค.ศ.๑๙๘๐) รัฐบาลภายใต้การนำของนายเฮง สัมริน ได้ประกาศเรื่องสิทธิ นับถือศาสนา ตามกฎระเบียบของคณะปฏิวัติ ระบุว่า ผู้ที่เข้ามาบวชได้ต้องมีอายุ ๕๐ ปี ขึ้นไป นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๓ (ค.ศ.๑๙๘๑) เป็นต้นมา จึงได้มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาในกัมพูชาอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการซ่อมแซมวัด การบวช การบริหารการจัดการศาสนาระดับเทศบาลนคร จังหวัด ท้องถิ่น แม้ว่าจะไม่ได้ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากนักแต่นับเป็นบันไดขั้นแรกในการพัฒนาพระพุทธศาสนาของกัมพูชาให้เจริญขึ้นในอนาคต^๒

(๙) พุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งรัฐ จนกระทั่งปีพ.ศ.๒๕๓๑-๒๕๔๕ (ค.ศ.๑๙๘๘-๒๐๐๒) การศึกษาของคณะสงฆ์ในสมัยนี้ ได้เปิดให้เป็นทางการมากขึ้น โดยสามารถเปิดให้มีการเรียนการสอน ระดับประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา กล่าวคือพุทธิกมหาวิทยาลัยพระสีหนุราช สามารถดำเนินการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง มีนักศึกษาจำนวน ๑๑๒ รูป ส่วนระดับชั้นมัธยมศึกษา เปิดได้ ๑๔ แห่ง จำนวนนักเรียน ๒,๖๐๐ รูป มีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารบุคลากรทางการศึกษาและหลักสูตร โดยเฉพาะหลักสูตรการศึกษาได้ปรับรูปแบบใหม่ คือมีการประยุกต์หลักสูตรเดิมและศาสตร์สมัยใหม่เข้าใช้ด้วยกัน เช่น ปรัชญา การเมือง ปัญหาประชาชน หลักการประชาธิปไตย เป็นต้น จนกระทั่งปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูและสนับสนุนจากภาครัฐ จนบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็น “ศาสนาของรัฐ” ซึ่งจากผลดังกล่าวนี้ ทำให้พระสงฆ์กัมพูชาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากยิ่งขึ้นที่สำคัญคือเรื่องศีลธรรมสังคมจะได้รับการให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา กลับคืนมา และมีการสืบกันต่อมาจนยืนยาวต่อไปเหมือนอย่างที่เคยได้มีคุณูปการต่อประเทศชาติมาแล้วในอดีตนั่นเอง

^๑ Michael Vickery, *Cambodia 1975–1982*, (Chiangmai: Silkworm Books, 1999), pp. 216–217.

^๒ Margaret Socomb, *The People’s Republic of Kampuchea 1979–1989*, (Chiangmai: Silkworm Books, 2003), pp.143-154.

๔) ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา

พระพุทธศาสนาเถรวาทในราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประเทศ ที่ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชน ทั้งในยามภาวะปกติและในยามที่เกิดปัญหาของประเทศ

(๑) **คณะสงฆ์กัมพูชานิกายเอกภาพชาติ** ระหว่างปีพ.ศ.๒๕๓๔-๒๕๓๖ (ค.ศ.๑๙๙๑-๑๙๙๓) สมเด็จพระนโรดมสีหนุเสด็จกลับสู่ประเทศเพื่อเป็นประมุขของรัฐ และได้นำมาซึ่งนิกายธรรมยุติกเพราะนับจากเขมรแดงถูกโค่นล้ม การจัดตั้งคณะสงฆ์ไม่มีนิกาย ประธานสงฆ์เทพ วงษ์ได้กล่าวว่า “ในเวลานี้สงฆ์ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างสองนิกาย มีเพียงแต่คณะสงฆ์กัมพูชาที่เรียกว่า คณะสงฆ์ของเรา” จากคำกล่าวของพระอู๋ม สุ่ม ได้ยืนยันว่า “การปกครองสงฆ์ภายใต้รัฐบาลเฮง สัมริน ไม่มีพระสงฆ์มหานิกายหรือธรรมยุติกนิกาย แต่เป็นคณะสงฆ์ผู้รักชาติ” โลสแมนน์ (Loschmann) เรียกว่า “เป็นคณะสงฆ์เอกภาพชาติ” สมเด็จพระนโรดมสีหนุได้เป็นประมุขของชาติ ทรงวางพระองค์เป็นกลางทางการเมือง เป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ ทรงแต่งตั้งประธานสงฆ์เทพ วงษ์ ให้มีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช คณะมหานิกาย พระบวรวิมุตตมามีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช คณะธรรมยุติกนิกาย จึงนับได้ว่า พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชากลับมีสองนิกายอีกครั้ง และมีความเจริญพอสมควร จากความไม่มีกลับสู่ความมีหรือที่เรียกว่า เริ่มต้นจากศูนย์ ดังที่พระเทพ วงษ์ (สมเด็จพระสังฆราช) ได้กล่าวว่า “พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามากพอสมควร” สรุปยอดรวมจำนวนพระสงฆ์ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๘- ๒๕๒๒ (ค.ศ.๑๙๗๕-๑๙๗๙) มีประมาณ ๗,๒๕๐ รูป และเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ (ค.ศ.๑๙๙๐) ซึ่งมีจำนวนประมาณ ๑๔,๔๐๐ รูป จำนวนสามเณร ประมาณ ๖,๕๐๐ องค์

(๒) **พระมหาโฆษานันท์กับการสร้างสันติภาพ** พระสงฆ์ชาวกัมพูชา ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ คือพระมหาโฆษานันท์ หลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับดุษฎีบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยนาลันดา (Nalanda University) ประเทศอินเดีย ก็ได้เดินทางมาประเทศไทยเพื่อปฏิบัติธรรมที่วัดชัยนา จังหวัดนครศรีธรรมราช ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้อพยพโดยจัดตั้งศูนย์อพยพ ขอความช่วยเหลือจากนานาชาติ และเป็นพระอุปชฌาย์ให้ผู้ที่อยู่ศูนย์ที่มีความประสงค์จะบวช นอกจากรับผิดชอบผู้อพยพแล้ว ท่านยังได้เป็นผู้ประสานงานให้นักการเมืองได้หันมาเจรจากันด้วยสันติวิธี ท่านยังให้อภัยเสมอแก่เขมรแดง ซึ่งในขณะนั้น ศูนย์อพยพที่ชายแดนไทยกัมพูชามีการจัดตั้งรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย (Coalition Government of Democratic Kampuchea) โดยความร่วมมือ ๓ ฝ่ายคือ สมเด็จพระนโรดมสีหนุ, ซอน ซาน และเอียง ซารี ตัวแทนกัมพูชาประชาธิปไตย หรือเขมรแดง ซึ่งพระสงฆ์ก็ถูกควบคุมด้วยกลุ่มทั้งสามฝ่ายนี้เช่นกัน เช่น ศูนย์บี (Site B) เป็นพระสงฆ์ฝ่ายสมเด็จพระสีหนุ ศูนย์ ๘ (Site 8) เป็นพระสงฆ์ฝ่ายเขมรแดง และศูนย์ ๒ (Site 2) เป็นพระสงฆ์เขมรอพยพ หรือที่เรียกว่า เป็นฝ่ายของ ซอน ซาน (Son San) และในปี พ.ศ.๒๕๓๔ (ค.ศ.๑๙๙๑) ทางรัฐบาลได้ต้อนรับประชาชนที่อพยพพลี้ภัยที่ชายแดนไทย กัมพูชา กลับสู่ประเทศตามข้อตกลงสนธิสัญญาปารีสเพื่อพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย^๑

การสร้างสันติภาพในกัมพูชาตามเชิงพุทธ ถ้ามองโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ไม่น่าจะเป็นไปได้ ขณะผู้นำการเมืองทุกฝ่ายเต็มไปด้วยไฟแห่งโลภะ โทสะ โมหะเผาผลาญทั่วร่างกายและจิตใจใน

^๑ Santidhammo Khikkhu, Maha Ghosananda: The Buddha of the Battlefield. S.R.Printing Co.Ltd.Thailand, p.31, 37, 39-43., Ian Harris, Cambodian Buddhism History and Practice, pp.199-204., Ian Harris, Buddhism under Pol Pot, pp. 207-208.

ระหว่าง ปี พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๔๐ (ค.ศ.๑๙๗๙-๑๙๙๗) แต่ในมุมมองของสมเด็จพระมหาโฆชนนทร์แล้ว คือ “สันติภาพสามารถทำได้” (Peace is possible) สันติภาพทุกอย่างก้าว “Step by step” สันติภาพอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก รู้สึกการเคลื่อนไหวแห่งร่างกายตามแนวทางสติปัญญาสูตร ๔ การไม่เห็นแก่ตัว การไม่ยึดติดกับอารมณ์ เป็นเจ้าของ อหิงสา ยุติธรรม เสรีภาพ สติ เมตตา กรุณา ปัญญาล้วนแต่เป็นหนทางนำไปสู่ความบรรลุแห่งสันติภาพที่แท้จริง โดยรวมไปถึงสันติภาพเกิดจากตัวปัจเจกบุคคล

ดังนั้น การเคลื่อนไหวด้วยการเสริมสร้างสันติภาพของสมเด็จพระมหาโฆชนนทร์ทำให้ทั่วโลกยิ่งเข้าใจถึงความต้องการความสงบสุขของชาวกัมพูชา ที่สำคัญคือการเคลื่อนไหวด้วยการเดินขบวนธรรมยาตราเพื่อสันติภาพ ๖ ครั้ง ปี พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๔๐ (ค.ศ.๑๙๙๒-๑๙๙๗) อยู่บนพื้นฐานแห่งหลักปรัชญา “ออกจากวัดเข้าสู่วัดแห่งประสบการณ์ของมนุษยชาติที่เต็มไปด้วยความทุกข์” แม้ว่าบางครั้งบางปี ผู้ร่วมเดินขบวนธรรมยาตราถูกเขมรแดงจะถูกจับเป็นตัวประกัน การติดอยู่ท่ามกลางระหว่าง การต่อสู้ด้วยอาวุธของฝ่ายรัฐบาลและเขมรแดง การโยนระเบิดเข้าสู่ขบวนธรรมยาตรา แต่ผลที่ได้รับมีค่ามากที่สุดนั่น คือ ทำให้ผู้นำทุกฝ่าย พร้อมทั้งชาวกัมพูชาทั่วประเทศ ได้ตระหนักถึงสันติภาพเชิงพุทธ และผลสูญเสียที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงที่ผ่านมา ระหว่างเดินขบวนธรรมยาตราทั้ง ๖ ครั้ง สมเด็จพระมหาโฆชนนทร์ได้รับขนานนามพระเกียรติว่า เป็นพระพุทธเจ้าในสนามรบ “Maha Ghosananda The Buddha of the Battlefield” คานธีแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา “The Gandi of the Kingdom of Cambodia” พร้อมทั้งได้รับรางวัลด้านการสร้างสันติภาพอีกมากมาย^๑

(๓) พุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมเขมร การเคลื่อนไหวของสมเด็จพระมหาโฆชนนทร์ เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับพระสงฆ์รุ่นหลัง ถ้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ดังกรณีการเปิดสมัชชาชาติ ว่าด้วยพระพุทธศาสนากับพัฒนาสังคมเขมร “National Seminar on Buddhism and the Development of Khmer Society” เมื่อวันที่ ๒๑-๒๓ พฤศจิกายน ปี พ.ศ.๒๕๓๗ (ค.ศ.๑๙๙๔) ณ พนมเปญ โดยดำเนินการร่วมกันระหว่างฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ประกอบด้วย สมเด็จพระมหาโฆชนนทร์ กับ สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดีเทพ วงศ์ และสมเด็จพระสุคันธาธิบดีบัวศรี พร้อมทั้งสงฆ์ระดับผู้นำทั่วประเทศ ส่วนฝ่ายฆราวาสมีสมเด็จพระบรมมุนีนาถนโรดมสีหนุ กับ ข้าราชการประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงกิจการศาสนาและวัฒนธรรม พร้อมด้วยสมาคมพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งประเด็นหลักของการประชุมสมัชชาว่าด้วยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับพัฒนาสังคมเขมร” ให้ความสำคัญด้านการฟื้นฟูศีลธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม การช่วยเหลือคนยากจน พระพุทธศาสนาสำหรับวันพรุ่งนี้ในกัมพูชา พระพุทธศาสนากับการฟื้นฟูสันติภาพในกัมพูชา พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยจนได้รับความชื่นชมจากสมเด็จพระนโรดมสีหนุว่า เป็นหนทางเดียวกันกับนโยบายสังคมนิยมพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระราชสาส์นว่า

“...พระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ ไม่เพียงแต่ช่วยเหลือเป็นที่พึ่งด้านจิตวิญญาณเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในด้านยกระดับคุณภาพความเป็นอยู่ของประชาชน พระพุทธศาสนาเข้ามาซึ่งศีลธรรมและอภิสมภารแก่สังคม

^๑ See more, Maha Ghosananda the Buddha of the Battlefield by Santidhammo Bhikkhu., Kathryn Poething, and Locating the Transnational in Cambodia's Dhammayatra, in History, Buddhism, and New Religious Movements in Cambodia, Cambodian Buddhism: History and Practice by Ian Harris, pp. 207-210.

กัมพูชาเรา พระสงฆ์ได้ช่วยเหลือคนยากจน การพัฒนาชนบท ด้านอบรมและ
ศีลธรรม...”^๑

โดยเฉพาะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคม เดิมก่อตั้งอยู่ที่ศูนย์อพยพ
วัดฤทธิแสนชายแดนไทยกัมพูชา เคยใช้ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม “เข้าไปหา
เข้าไปให้ถึง” จนกระทั่งมีประชุมสมัชชาพระพุทธศาสนาในครั้งนี้นี้ขึ้น และจากบทความในหนังสือ
ประกอบการสัมมนาเรื่อง พระพุทธศาสนากับอนาคตกัมพูชา (Buddhism and the Future of
Cambodia) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ^๒

(๔) พุทธสังคมนิยมกับการปกป้องวัฒนธรรมเขมร พระพุทธศาสนาที่เพิ่งได้รับการ
ฟื้นฟูต้องประสบกับปัญหาอีกครั้ง เมื่อมีการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ ๕-๘ กรกฎาคม ปีพ.ศ.๒๕๕๐
(ค.ศ.๑๙๙๗) ซึ่งทำให้รัฐบาลผสมสองนายกรัฐมนตรีสิ้นสุดลง เจ้ารณฤทธิ์ต้องลี้ภัยไปยังต่างประเทศ
ฮุน เซน จึงสนับสนุนให้นายอิง ฮวด (Ung Huot) ซึ่งเป็นสมาชิกของพรรค FUNCIPPEC ได้รับแต่งตั้ง
ให้เป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราวเพื่อเตรียมเลือกตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.๒๕๕๑
(ค.ศ.๑๙๙๘) ภายหลังจากเลือกตั้งปี พ.ศ.๒๕๕๑ (ค.ศ.๑๙๙๘) แม้ว่า พรรคประชาชนกัมพูชาของฮุน
เซน จะได้รับคะแนนเสียงข้างมากแต่ มีผู้สังเกตการณ์หลายท่านเห็นว่า เป็นคะแนนเสียงที่ได้มาแบบ
ไม่ชอบมาพากล ขณะที่มิถุนายนซึ่งอยู่ในกรุงพนมเปญ เช่น พระสงฆ์ที่วัดอุณาโลม และวัดปทุมวดี
หลายร้อยรูปเดินขบวนประท้วงพรรคประชาชนกัมพูชา โดยมีสาเหตุมาจาก **หนึ่ง** เพื่อต่อต้านรัฐบาล
และสมเด็จพระสังฆราชเทพ วงษ์ ที่ออกกฎหมายให้พระสงฆ์เลือกตั้งพรรคการเมือง **สอง** เพื่อให้การ
เลือกตั้งครั้งนี้เป็นโมฆะ เนื่องจากมีสิ่งไม่ชอบมาพากลเกิดขึ้นระหว่างการเลือกตั้ง กล่าวคือทุจริต
คะแนนเสียง และ **สาม** เพื่อขับไล่ชาวเวียดนามที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมายออกจากราชอาณาจักร

การประท้วงครั้งนี้ พระสงฆ์ที่เดินขบวนได้ใช้ภาพและข้อความของพระอาจารย์เสม
เจียว ซึ่งเป็นวีรบุรุษกัมพูชาที่กล้าต่อต้านฝรั่งเศสให้คืนสิทธิเสรีภาพ เอกราชภาพแก่ชาวกัมพูชา
อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้ใช้กองกำลังกวาดล้างขบวนประท้วงนี้อย่างรุนแรง จนนำไปสู่การเสียชีวิต
บาดเจ็บและสูญหายไปหลายรูป ทางภาครัฐได้สั่งห้ามพระสงฆ์ออกจากวัด ซึ่งขณะนั้น เป็นช่วงที่
เข้าพรรษา และเปิดเทอมพุทธศึกษา ดังนั้น พุทธศึกษาที่กรุงพนมเปญ ต้องหยุดชะงักไปชั่วระยะ
หนึ่ง ประกอบกับเป็นช่วงฤดูแล้งขาดแคลนน้ำดื่ม (บุญข้าวสาร) สมเด็จพระนโรดมสีหนุ จึงส่งพระ
ราชสาส์นแก่สมเด็จพระฮุน เซน ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี ให้พิจารณาและผ่อนปรนต่อข้อบังคับ เพื่อให้
พระสงฆ์จำพรรษาด้วยความสะดวกสบาย ปลอดภัย พร้อมทั้งได้ศึกษาเล่าเรียนในพุทธศึกษาเป็น
ปกติ และมีส่วนร่วมในเทศกาลบุญผุมบิณฑ์^๓

(๕) องค์กรเครือข่ายพุทธศาสนาเพื่อสังคมเข้มแข็ง นับแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๑ (ค.ศ.๑๙๙๘)
เป็นต้นมา อาจจะกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาได้ผ่านพ้นวิกฤตอันเลวร้าย รัฐบาลหันมาสนใจ และ
สนับสนุนพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง การแสดงออก เช่นการมีส่วนร่วมในการก่อสร้างศาสนสถาน มี
โบสถ์วิหาร โรงเรียน พุทธศึกษา เป็นต้น การมีส่วนร่วมในศาสนพิธี เช่น การแห่เทียนพรรษา งาน

^๑ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม, 2, (JSRC Printing House), 1994.

^๒ See more on Pin Sen, Heng Monichenda, Edits. **Buddhism and the Future of
Cambodia**, (Rithisen: Khmer Buddhist Research Center), 1986.

^๓ Op. cit, Ian Harris, pp. 216-220.

คณาจารย์ พระนิสิตประจำพุทธนิคมมหาวิทยาลัยพระสีหนุราช พุทธนิคมมหาวิทยาลัยพระสีหมุนีราชา และข้าราชการประจำกระทรวงกิจการศาสนาและวัฒนธรรม พร้อมทั้งนิสิต นักศึกษา พุทธศาสนิกชนทั่วไป เข้าร่วมในกิจกรรมนี้ โทรทัศน์ทุกช่องเปิดฉายซ้ำทุกวัน ทั้งภาคเช้าและเย็น โครงการนี้สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมแก่พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ

พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชาในแต่ละยุคแต่ละสมัย ล้วนมีภาพของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมซ้อนทับเป็นเงาตามตัวที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและได้นำมาสู่ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เจริญเติบโตตามกฎธรรมชาติ กล่าวคือ พระพุทธศาสนามีความเจริญเติบโตและเสื่อมลงไปตามยุคสมัย พระพุทธศาสนาในยุคต้นๆ พุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชาทุกระดับชั้นนับถือศาสนาปะปนผสมผสานกัน ทั้งพระพุทธศาสนานิกายมหายานบ้าง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทบ้าง บ้างครั้งนับถือศาสนาพราหมณ์ โดยมีพระมหากษัตริย์ให้ความอุปถัมภ์ วิถีชีวิตของศาสนิกชนได้ผนวกเข้ากับหลักธรรมและความเชื่อของแต่ละศาสนาและนิกายนั้นๆ จนมีการสร้างศาสนสถานในลักษณะเป็นปราสาทบ้าง เป็นเจดีย์บ้าง ไว้เป็นอนุสรณ์สถาน ดังที่เห็นมีปราสาทและเจดีย์เป็นจำนวนมากที่ยังคงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาหลังยุคพระมหานครเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่เมื่อประเทศประสบกับปัญหาทางการเมือง ทั้งภายในและภายนอก ทำให้ต้องเคลื่อนย้ายเมืองหลวงบ่อยครั้ง ที่สุดตั้งเมืองหลวงที่กรุงอุดงค์ และต่อมาที่พนมเปญ ซึ่งการเคลื่อนย้ายแต่ละครั้ง ได้ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา การค้า การเกษตรเป็นอย่างมาก แต่พระพุทธศาสนายังได้รับความอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากพุทธศาสนิกชน ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนทั่วไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเป็นเครื่องมือทางการเมือง นับตั้งแต่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้การดูแลของฝรั่งเศส โดยในขณะนั้น พระสงฆ์ และนักการเมือง ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสประจำกัมพูชาให้คืนสิทธิเสรีภาพและเอกราชแก่ชาวกัมพูชา ขณะเดียวกัน สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ได้นำเอาหลักธรรม “สายกลาง หรือพุทธสังคมนิยม” เป็นแนวทางการบริหารประเทศ เนื่องจากทรงมีความเข้าใจเป็นอย่างดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวกัมพูชา ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่พระพุทธศาสนาค่อยๆ เสื่อมลงในรัฐบาลลอน นอล เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายพยายามโฆษณาชวนเชื่อพระสงฆ์ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะในรัฐบาลของเขมรแดง พระพุทธศาสนาตกอยู่ชั้นวิกฤตและตกต่ำที่สุด เนื่องจากในสมัยนี้ไม่สนับสนุนให้มีระบบความเชื่อและศาสนา พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึกและสังหารชีวิต ศาสนสถาน โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ตำราเอกสารซึ่งมีพระไตรปิฎกเป็นต้น ถูกทำลาย และเผาทิ้ง แต่ภายหลังรัฐบาลเขมรแดงถูกโค่นล้ม พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง แต่อยู่ในบริบทข้อจำกัด เนื่องจากผู้ที่ประสงค์จะบวชต้องมีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป ตามข้อบังคับของภาครัฐ ปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้รับการดูแลและสนับสนุนเป็นอย่างดีจากภาครัฐและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมหลายๆ ด้านดังตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

สรุปจะเห็นว่า ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา มีจุดเริ่มต้นจากพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการเมืองการ

ปกครองที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคม เป็นตัวแทนของสถาบันทางสังคมที่มีส่วนในการชี้้นำการพัฒนาและสร้างประเทศให้แก่ชนชั้นปกครอง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีอาจนึ่งดูตายเป็นสภาพความทุกข์ยากจากภัยสงครามและความอยู่ดีธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชนได้ ความศรัทธาต่อหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ของพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชา จึงเป็นแรงผลักดันให้พระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหว เพื่อปกป้องรักษาประชาชนและชาติบ้านเมืองของตนเองเอาไว้ ให้สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การที่พระสงฆ์มีสิทธิทางการเมือง และสามารถแสดงออกถึงการมีสิทธิทางการเมืองได้อย่างเสรี ภายใต้รัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ จึงเป็นจุดแข็งของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีต้นทุนทางสังคมสูง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชนและชนชั้นปกครองให้การยอมรับและเคารพนับถือ จึงสามารถใช้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกชี้้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ ในสังคม จึงทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขยายเป็นวงกว้าง

๕) ผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา

พระพุทธศาสนา เข้าสู่กัมพูชามาเป็นเวลาช้านานแล้วและมีบทบาทอย่างสำคัญในการเยียวยาจิตใจผู้คนให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่นักการเมืองพยายามใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมือง หากสถาบันสงฆ์ไม่เข้มแข็งพอก็ย่อมหมายความว่า สถาบันสงฆ์อาจจะเสื่อมไปตามการเมืองด้วย ตามรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรกัมพูชา รัฐบาลกัมพูชาต้องให้ความสำคัญ สนับสนุนความคุ้มครอง และการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร โดยเล็งเห็นความสำคัญว่า พระพุทธศาสนาทำให้สังคมอยู่ด้วยกันได้ ไม่ก่อความเดือดร้อน สร้างความรักความสามัคคีกันในสังคม^๑ ทั้งนี้ ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีจุดกำเนิดจากพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์นั้น มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อราชอาณาจักรกัมพูชา ดังนี้

(๑) ผลกระทบต่อความเจริญเติบโตด้านจิตใจและจิตวิญญาณของประชาชน ชาวพุทธในสุวรรณภูมิ เราเกิดมาในโลกเดียวกัน “ไม่ว่าจะชาติไหนก็ประสานงานกันได้ เราเหมือนลูกพระพุทธเจ้าที่ต้องรักกัน สามัคคีกัน เพื่อความสงบสุข เรื่องอนาคตเรายังมองไม่เห็น ปัจจุบันต้องทำให้ดีกว่าก่อน อย่าไปกังวลกับมัน พระพุทธเจ้าท่านแนะแนวทางให้ เราต้องเลือกเดินเอาเองว่าจะเลือกเป็นเสือหรือเป็นนกกระเรียน”

ท่ามกลางนานาปัญหาที่โลกเผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการกดขี่ข่มเหง การเอาเปรียบกัน ความขัดแย้ง ความรุนแรง เราคงไม่สามารถพูดได้ว่า โลกมีสันติภาพอย่างแท้จริง เพราะความไม่เป็นธรรมก็ยังดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นในรูปของปัญหาความยากจน วิกฤตทางสิ่งแวดล้อม การละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือปัญหาทางสังคมอื่นๆ ซึ่งก็ได้มีความพยายามของคนกลุ่มหนึ่งที่จะนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาดังกล่าว โดยกลุ่มคนเหล่านั้นได้รวมตัวกันในชื่อว่า “เครือข่ายนานาชาติพุทธศาสนิกชนสัมพันธ์เพื่อสังคม” (International Network of Engaged Buddhists: INEB)

^๑ Samsopheap Preap, *A Comparative study of Thailand and Khmer Buddhism*, International Master Degree of Arts Program Gratitude School, Buddhist Studies, (Bangkok: MahachulalongkornrajavidyalayUniversity), 2548.

ซึ่งเป็นการรวมตัวของนักกิจกรรมชาวพุทธ ผู้นำทางศาสนาและนักวิชาการจากหลายประเทศ เพื่อเผยแพร่ความคิดและข้อมูลสนับสนุนปฏิบัติการทางสังคมที่มีพุทธธรรมเป็นแนวทาง

ล่าสุดทางเครือข่ายดังกล่าวได้จัดงาน “เทศกาลพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพและความเป็นธรรม” ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ในช่วงวันที่ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔ ในวาระที่ครบรอบ ๒๐ ปี การดำเนินงานของเครือข่าย โดยงานดังกล่าวได้มีการเชิญนักกิจกรรมชาวพุทธมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้กัน ซึ่งหนึ่งในจำนวนนั้นคืออูดม วัน ชิวอน สตรีชาวกัมพูชาที่ได้อุทิศทั้งชีวิตของเธอทำงานส่งเสริมสันติภาพและวิถีแห่งสันติ โดยการจัดธรรมยาตรา (การเดินเท้าเพื่อสันติภาพ) ไปตามเส้นทางที่ได้รับความเสียหายจากสงครามในกัมพูชาเป็นประจำทุกปี ซึ่งในช่วงงานเทศกาลพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพและความเป็นธรรมนั้น เธอก็ได้มาแสดงปาฐกถา เรื่อง “วิถีแห่งพุทธธรรมสู่โลกอหิงสา”^๑ ที่ วิหารหลวง วัดสวนดอก เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดธรรมยาตราที่เธอจัดนั้นได้ครอบคลุมพื้นที่เกือบทุกจังหวัดในกัมพูชา และเป็นระยะทางกว่า ๕,๐๐๐ กิโลเมตร โดยสิ่งที่ชิวอนปฏิบัติได้สะท้อนให้เห็นภาพของประชาชนชาวกัมพูชาที่ได้รับการบ่มเพาะอบรมขัดเกลาจิตใจและจิตวิญญาณจากขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังนี้

(๒) มีธรรมทายาทผู้สืบสานงานธรรมยาตราเพื่อสันติภาพ สตรีผู้ที่ชื่อ อูดม วัน ชิวอน เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๕ และเป็นหนึ่งในสตรี ๑,๐๐๐ คนที่มีชื่ออยู่ในโครงการรณรงค์เสนอชื่อให้สตรีที่ต่อสู้เพื่อสันติภาพจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก ให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ และเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๒ ก็ได้รับรางวัลสตรีดีเด่นในพุทธศาสนาจากองค์การสหประชาชาติ ชิวอน เหมือนกับชาวกัมพูชาจำนวนมาก ที่รู้ซึ่งถึงความทุกข์จากสงครามตั้งแต่เธอยังเด็ก พ่อของเธอเป็นคนไทย ทำงานเป็นครูสอนภาษาไทยในกัมพูชา ต่อมาพ่อของเธอเข้าร่วมกองทัพของรัฐบาลเจ้าสีหนุและลอนนอล และในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๑๘ เมื่อกองกำลังทหารเขมรแดงล้อมค่ายเข้ายึดอำนาจในเมืองพนมเปญ พ่อของชิวอนถูกจับและหายสาบสูญไป ในปีพ.ศ.๒๕๑๙ ชิวอน แม่และน้องสาวของเธอถูกจับและนำตัวไปที่ทุ่งสังหาร แต่โชคดีที่ตอนนั้น รถบรรทุกเกิดยางแบนและด้วยความช่วยเหลือจากชายที่เธอสำนึกบุญคุณมาช่วยชีวิต ได้ช่วยเหลือให้พวกเธอหนีรอดออกมาได้ เธอได้พยายามตามหาชายผู้นั้นแต่ทราบภายหลังว่า ชายผู้นั้นได้ถูกเขมรแดงฆ่าตาย ภายใต้การปกครองที่โหดเหี้ยมของกลุ่มเขมรแดง ชิวอนต้องหยุดเรียน ๕ ปี และเรียนรู้ที่อยู่กับความอดอยากหิวโหยด้วยการฝึกหายใจ ซึ่งต่อมาเธอทราบว่า สิ่งที่ทำนั้นคือการฝึกสมาธินั่นเอง ความทุกข์ยากของเธอ ได้ชักนำให้เธอได้รู้จักกับธรรมยาตรา (การเดินเท้าเพื่อสันติภาพ) ที่ริเริ่มโดยสมเด็จพระมหาโมฆชนันทะในปี พ.ศ.๒๕๓๕ และได้เปลี่ยนแปลงชีวิตของเธอโดยสิ้นเชิง เธอได้ตัดสินใจเลิกทำร้านขายของเล็กๆ ของตนและอุทิศตัวเองเพื่อสันติภาพและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเต็มที่ เธอกกล่าวว่า "เป็นเรื่องง่ายที่เราจะหาเงิน แต่มันไม่ง่ายที่เราจะสามารถปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างเต็มที่"

ครั้นเมื่อสุขภาพของสมเด็จพระมหาโมฆชนันทะ ไม่เอื้ออำนวยต่อการนำธรรมยาตราในเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ชิวอน จึงเป็นผู้นำธรรมยาตราประจำปีแทน ชิวอน กล่าวว่า “ธรรมยาตรา

^๑ รมวัฒน์ จันทร์จารุงศ์, ชิวอน สตรีชาวกัมพูชาผู้ทำให้เรารู้จักคำว่า วิถีแห่งพุทธธรรม, <<http://www.prachatai.com/Tue, 2009-12-01 19:31>> <<http://www.prachatai.com/journal/2009/12/26836>>, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นั้น ไม่จำเป็นต้องรอให้เกิดสงคราม แต่เราทำเพื่อเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลให้รับรู้ไปทั่วทุกหัวระแหง และเพื่อเปลี่ยนแปลงจิตใจของทุกคนให้มีความอ่อนโยนและมีน้ำใจ

ชีวอน คือชาวพุทธที่เคร่งครัดและได้นำหลักธรรมมาปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน เธอ มักจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมืองเรียบง่าย สำนักงานของเธอคือวัด โรงเรียน และคุกต่างๆ แต่ชีวอน ไม่ใช่เป็นเพียงสตรีธรรมดาทั่วไปภายใต้ใบหน้าอันมีรอยยิ้มและน้ำเสียงนุ่มนวลของเธอ คือสตรีที่มีความมุ่งมั่น ไม่ยอมแพ้ให้กับอุปสรรคใดๆ ที่จะเข้ามาขัดขวางหนทางการเสาะแสวงหาสันติภาพของเธอได้ ตรงข้ามกับความอ่อนน้อมถ่อมตนของเธอ เธอไม่เคยหวาดกลัวที่จะเผชิญหน้ากับผู้มีอำนาจเหนือกว่า

ชีวอน ได้ถ่ายทอดประสบการณ์จากการจัดธรรมยาตราไปตามเส้นทางที่ได้รับความเสียหายจากสงครามในประเทศกัมพูชา ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี นับแต่เธอได้เข้าร่วมธรรมยาตราตั้งแต่ครั้งแรกในปีพ.ศ.๒๕๓๕ และหลังจากนั้น เธอก็ได้กลายเป็นผู้ประสานงานในการจัดธรรมยาตราตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๒ มาจนถึงปัจจุบัน ในการทำงานเธอได้ผนวกการสอนศิลปะ ให้แก่เด็กๆ สวดมนต์และปลูกต้นไม้ เพื่อสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความรักความเมตตาให้แก่ผู้ป่วยเอดส์ ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ชีวอนทำจึงเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเรื่องการนำวิถีแห่งพุทธธรรมมาจัดการปัญหาสังคม

ในช่วงปีแรกๆ ของการเดินทาง บางครั้งคณะผู้เข้าร่วมเดินเข้าไปอยู่ท่ามกลางการสู้รบและบางรายเสียชีวิตระหว่างการเดิน บางครั้งสภาพถนนและอากาศที่เลวร้าย ก็สร้างความยากลำบากแก่ ขบวนด้วย แต่ครั้งจะมีผู้เดินประมาณ ๑๕๐-๓๐๐คน โดยธรรมยาตราได้ถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ชิวอนและคณะผู้จัดจะใช้เวลาเตรียมการ ๒-๓ เดือนก่อนที่การเดินทางจะเริ่มต้น โดยการจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกเพื่อเป็นการเชิญคนมาร่วมเดิน รวบรวมสื่อการศึกษาทั้งหมด รวบรวมอาหาร ระดมทุน รวบรวมยารักษาโรค ประสานงานในเรื่องอื่นๆ ที่จำเป็น โดยหนึ่งสัปดาห์ก่อนที่จะเดินจริง ผู้เดินจะต้องเข้าร่วมฝึกอบรมและพูดคุยรายละเอียดต่างๆ ทั้งหมดก่อนการเดินทาง ซึ่งรวมถึงกฎและระเบียบที่ต้องปฏิบัติตาม สิ่งที่ต้องถือปฏิบัติเป็นอย่างแรกสุด คือความเป็นกลางและไม่ฝักใฝ่การเมือง สนับสนุนแนวทางสันติวิธี ฝึกความกรุณา ชื่อสัตย์และอดทน ไม่พกพาอาวุธร้ายแรงหรือวัตถุระเบิดที่เป็นอันตรายถึงชีวิต มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง โดยสามารถเดินเฉลี่ยได้วันละ ๑๐ ถึง ๑๕ กิโลเมตร และเป็นระยะเวลา ๒๐-๔๐ วัน ทั้งต้องไม่ปฏิบัติสิ่งใดที่จะส่งผลต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนที่จะเดินผ่าน และไม่อนุญาตให้ผู้ร่วมเดินรับเงินจากผู้คนตามเส้นทางที่เดิน หรือใช้เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางการเมืองในการเดิน

ผู้เข้าร่วมจะต้องเข้าร่วมสวดมนต์และนั่งสมาธิทุกวัน ตั้งแต่เวลาตีสี่ ซึ่งตลอดเส้นทางของธรรมยาตรานั้น พระสงฆ์จะพรมน้ำมนต์ให้แก่ประชาชน ผู้เดินจะช่วยกันแจกจ่ายแผ่นพับและหนังสือพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับศีลห้า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ นอกจากนี้ยังให้ศีลให้พรและบวชต้นไม้ในวัด โรงเรียน หมู่บ้าน ชุมชน และจังหวัดที่เดินผ่าน รวมถึงมีการปลูกต้นไม้ที่วัดและสถานที่ที่คณะธรรมยาตราหยุดพักทุกแห่ง ทุกเย็น พระภิกษุในขบวนธรรมยาตราจะเทศน์ให้กับประชาชนในท้องถิ่นฟัง มีการพูดคุยเกี่ยวกับธรรมยาตรา ศีลห้า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับโรคเอดส์ มีการแจกจ่ายแผ่นพับและหนังสือ จัดแสดงวีดิทัศน์ในหลากหลายหัวข้อภายในวัดที่ผู้เดินพักอาศัยอยู่ ทุกๆ สองวัน ผู้เข้าร่วมธรรมยาตราจะเข้าร่วมในชั้นเรียนเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ทักษะการจัดการความขัดแย้ง และการทำสมาธิ

ชีวอน นำหลักการของธรรมยาตรามาใช้ในงานประจำวันของเธอ เธอสอนสมาธิและศิลปะ ห้าแก่นักเรียน แม่ชีสูงอายุในวัด หมอตำแย หมอพื้นบ้าน และคนอื่นๆ เธอปลูกต้นไม้ในโรงเรียน เพื่อสอนเยาวชนให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม แม้ว่าจะงานที่เธอทำจะเป็นงานที่ดูเรียบง่าย แต่กระนั้น นักสังคมสงเคราะห์และนักกิจกรรมด้านสันติภาพเชื่อว่า บทบาทและงานธรรมยาตราของเธอ ได้สร้างผลกระทบที่ลุ่มลึก แพร่หลาย และน่าประทับใจอย่างยิ่ง แมรี ดันบาร์ นักกิจกรรมด้านสุขภาพในกัมพูชา กล่าวว่า "ประชาชนเชื่อว่า คณะธรรมยาตรามาเยือนเมื่อใด เมื่อนั้นความสุขสงบก็มาเยือนเช่นกัน พวกเขาไม่กลัวสงครามอีกต่อไป บางคนถึงกับกล่าวว่า คณะธรรมยาตราถึงเมื่อใด ฟ้าฝนก็เป็นใจ ตกลงมาให้เพาะปลูก ความรุนแรงต่างๆ มลายหายไปสิ้น พวกเขายังเรียกสามีทั้งหลายที่ทุบตีคูครองของเขา หรือใครก็ตามที่เคยกระทำความรุนแรง ให้ก้าวมาข้างหน้าเพื่อรับศีลรับพรจากพระสงฆ์ เพื่อหยุดความรุนแรง"

ชีวอน ได้ยึดคำสอนหนึ่งเป็นแนวทางหลักในการดำเนินชีวิตของเธอ ซึ่งเป็นคำสอนของสมเด็จพระมหาโฆษนันทะ พระชาวกัมพูชาที่ได้รับการเคารพนับถืออย่างสูง และเป็นผู้ที่ริเริ่มจัดธรรมยาตราขึ้น โดยคำสอนนั้นมีอยู่ว่า "เมื่อสันติภาพเกิดขึ้นในหัวใจหนึ่งดวง จากนั้นมันจะขยายไปเป็นหนึ่งครอบครัว หนึ่งชุมชน และแผ่ขยายไปทั่วโลก" ฉะนั้น ธรรมยาตราที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งก็จะค่อยๆ นำโลกไปสู่แนวทางแห่งอหิงสาที่ละก้าว แม้จะเป็นก้าวที่เล็กและเชื่องช้าแต่ที่สำคัญและมั่นคง

(๓) ผลกระทบต่อการเมืองการปกครองและการแก้ปัญหาสังคม จากการที่ผู้นำศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ จากราชอาณาจักรกัมพูชาและราชอาณาจักรไทยเข้าร่วมการสานเสวนา และส่งเสริมสันติภาพ ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ เพื่อฝึกความร่วมมือในการสร้างสันติภาพและได้ร่วมกันประกาศเจตนารมณ์เรื่อง บทบาทของประชาคมศาสนาและรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและส่งเสริมสันติภาพ การประชุมจัดโดยองค์การการประชุมศาสนาแห่งโลกเพื่อสันติภาพ (ศาสนาเพื่อสันติภาพนานาชาติ) ซึ่งเป็นองค์การระหว่างศาสนาที่ใหญ่ที่สุดของโลกที่ได้รับการรับรองจากองค์การสหประชาชาติ มีสำนักงานใหญ่อยู่ในนิวยอร์ก ร่วมกับ สภาศาสนสัมพันธ์เพื่อสันติภาพแห่งประเทศไทย ซึ่งมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ทำหน้าที่เป็นสำนักเลขานุการ

การประชุมครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากศาสนาเพื่อสันติภาพ สภาศาสนสัมพันธ์แห่งประเทศไทย กัมพูชา โดยมีผู้นำศาสนาชาวไทยและชาวกัมพูชา ซึ่งรวมถึงผู้นำศาสนาพุทธและคริสต์ชาวกัมพูชา ผู้นำศาสนาพุทธ อิสลาม คริสต์ ฮินดูและซิกข์ชาวไทย และประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้งแนวชายแดนไทย-กัมพูชาและผู้ที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุม จำนวน ๑๓๑ รูป/คน ข้อพิพาทระหว่างชายแดนไทย-กัมพูชาได้ดำเนินสืบเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน และได้ก่อให้เกิดความทุกข์ยากอันเนื่องมาจากการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ที่พักอาศัยและศาสนสถานถูกทำลาย ยิ่งไปกว่านั้นความขัดแย้งนี้ ยังได้ทำลายความไว้วางใจและมิตรภาพอันดีระหว่างไทย-กัมพูชา ความเชื่อที่ว่า มิติทางศาสนาและจิตวิญญาณ สามารถมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการ "สานเสวนา" ได้ด้วยกระบวนการ "ฟังอย่างลึกซึ้ง" ในการสานเสวนาได้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสในการเรียนรู้ความรู้สึก ความปรารถนาและเหตุผลที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่าย และอาจจะนำไปสู่การเติบโตและสัมผัสได้ถึงความเหมือนกันในด้านความต้องการและความมั่นคงของมนุษย์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความรู้สึกหวาดระแวง อกติและความไม่ไว้วางใจ ไปสู่ความเข้าใจร่วมกันที่ดีขึ้น ผู้นำ

ศาสนาชาวไทยและกัมพูชา ผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของศาสนประเพณีที่แตกต่างกันที่มาประชุมร่วมกัน โดยมีข้อเสนอ ดังนี้^๑

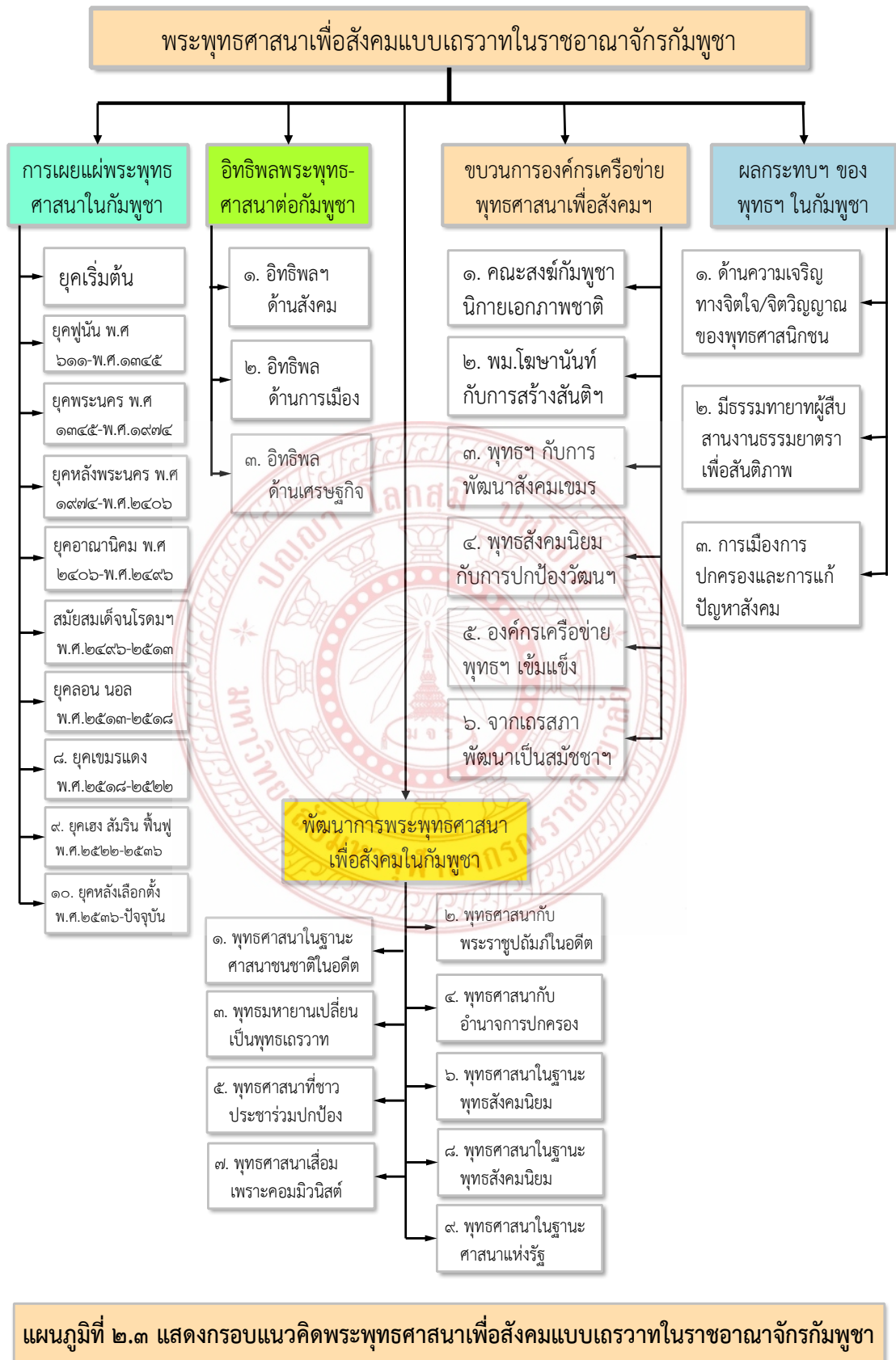
(๓.๑) ขอให้การสานเสวนาระหว่างชาวพุทธและระหว่างศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพระหว่างไทย-กัมพูชาครั้งนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่อาจนำไปสู่การสานเสวนาระหว่างผู้นำศาสนาและประชาชนเพื่อสร้างสันติภาพไทย-กัมพูชาที่ยั่งยืน หากมีความขัดแย้งกันในเรื่องศาสนสถาน ก็ควรแปรเปลี่ยนความขัดแย้งนั้น โดยให้ศาสนสถานเป็นเขตอภัยทานและปลอดภัยที่ทุกฝ่ายให้ความเคารพและใช้ประโยชน์ร่วมกัน

(๓.๒) ผู้นำทุกฝ่าย รวมทั้งสื่อมวลชน ฟังฟังเสียงของประชาชนผู้ต้องการสันติภาพและความยุติธรรม ไม่ใช่ความรุนแรง ผู้นำและสื่อมวลชน จึงควรดำเนินการทุกประการเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจกันและการเริ่มสร้างสันติภาพภายในตัวเรา รวมทั้งการใช้ประวัติศาสตร์ในทางเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี มิใช่สร้างความเกลียดชังกัน

(๓.๓) ขอเสนอให้รัฐบาลไทยและกัมพูชาเจรจากันในลักษณะสานเสวนาโดยยึดหลักธรรมทางศาสนา ได้แก่ การรักษาสัจจะ การอดทนอดกลั้น การปฏิบัติต่อกันด้วยความรักไม่ใช่เยี่ยงศัตรู รวมทั้งคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ การไม่ใช้กำลัง หากใช้หลักการร่วมกันพัฒนาพื้นที่ที่ยังไม่สามารถระบุได้ว่า เป็นพื้นที่ของประเทศใด ทั้งนี้ ควรใช้การเจรจา ทวิภาคี หรือภายในกรอบประชาคมอาเซียนเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนากับราชอาณาจักรกัมพูชานับจากอดีตถึงปัจจุบัน มีความผูกพันเกี่ยวพันกับชนชาติ กำเนิดประเทศ และวิถีชีวิตของประชาชนชาวกัมพูชาอย่างแยกกันไม่ได้ ในเวลาใดที่ประชาชนในประเทศชาติเกิดปัญหาความขัดแย้งและอุปสรรคอันเป็น “ทุกข์ของประเทศ” เพราะสาเหตุความเห็นที่แตกต่างจนเกิดความขัดแย้งแตกแยกกันเป็นฝักฝ่ายของชนชั้นนำประเทศ จนนำไปสู่การเกิดสงครามกลางเมืองและสงครามชนชาติ พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นที่พึ่งและเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประชาชนชาวกัมพูชา ได้แสดงบทบาทในการนำแก้ปัญหาด้วยภูมิปัญญาโดยผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งโดยใช้แนวทางแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ทำให้ปัญหาของประเทศชาติได้รับการแก้ไขและคลี่คลายบรรเทาเบาบางลงไปแม้จะยังไม่สิ้นสุดปัญหาก็ตาม กระนั้นก็สามารถยังความสงบ ความสุข ความร่มเย็น กลับคืนมาสู่ประชาชนชาวกัมพูชาครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นที่พึ่งอันสูงส่งและเป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนชาวกัมพูชา จึงสมควรเรียกได้อย่างสนิทใจว่า เป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทอย่างแท้จริง โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทในราชอาณาจักรกัมพูชา ตาม **แผนภูมิที่ ๒.๓** ด้านล่างนี้

^๑ การสานเสวนาและส่งเสริมสันติภาพไทย-กัมพูชา, <http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=802&Itemid=157>, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘.

๒.๖.๔ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว

พระพุทธศาสนาในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ในงานวิจัยนี้จะนำเสนอประเด็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลด้านสังคม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจต่อ สปป.ลาว พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และขบวนการองค์กรเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว^๑

ราชอาณาจักรลาวในอดีต หรือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน นั้นได้รับการสืบทอดพระพุทธศาสนาจากบรรพบุรุษของราชอาณาจักรกัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับราชอาณาจักรลาวในอดีต ผู้ปกครองล้วนเป็นพระราชูปถัมภ์จนทำให้อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมผีสงเทวดาของลาวมาได้อย่างกลมกลืนในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นหัวข้อเพื่อให้เห็นภาพพัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาทในสปป.ลาว อย่างขึ้นเท่านั้น ซึ่งมีพัฒนาการตามลำดับ ดังนี้

(๑) จากการถือพุทธศานาหายานกลับไปนับถือผีสงเทวดา

ประเทศลาว มีวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกันมากนักกับประเทศไทย เนื่องจากเคยเป็นบ้านพี่เมืองน้องกันมาตั้งแต่โบราณกาล โดยได้อพยพมาจากจีนในยุคสมัยเมื่อตอนอยู่ในอาณาจักรอ้ายลาว ประมาณปี พ.ศ.๖๑๒ เคยได้นับถือพุทธศาสนาแบบมหายานมาก่อน เมื่อถูกจีนรุกรานจึงได้อพยพลงมาอยู่ในเมืองล้านช้าง ประมาณปี พ.ศ.๑๒๕๐ จึงกลับมาเป็นนับถือผีสงเทวดาดังเดิมอีก และนับถือควบคู่มากับพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

(๒) พระพุทธศาสนาเถรวาทจากราชอาณาจักรกัมพูชามาสู่ สปป.ลาว

ต่อมาเมื่อเจ้าสุวรรณห้าง ขึ้นเสวยราชย์ เมื่อปี พ.ศ.๑๘๙๕-๑๘๙๖ ทรงมีพระโอรส ๖ พระองค์ ใน ๖ พระองค์นั้น เจ้าฟ้าจ๋มมีลักษณะผิดแผกจากพระโอรสองค์อื่น คือมีฟันและลิ้นเป็นสีดำ โหราจารย์จึงได้ให้คำทำนายว่า เป็นกาลกีนี จึงได้นำเจ้าฟ้าจ๋มไปลอยแพ บังเอิญแพได้มาถึงเมืองขอม (กัมพูชา) ได้รับการเลี้ยงดูจากพระมหาปาสมันตเถระ ต่อมาได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของพระเจ้าอินทปัตต์ และได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาของพระเจ้าอินทปัตต์ พระนามว่า พระนางแก้วยอดฟ้า (ฟ้าหญิงคำหยาด) ในกาลต่อมา บิดาให้ไปตีเมืองล้านช้าง และสามารถยึดเมืองล้านช้างได้ในปีพ.ศ.๑๘๙๖ แล้วขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ องค์ที่ ๒๓ ของราชวงศ์ล้านช้าง ทรงพระนามว่า พระเจ้าฟ้าจ๋มแห่งล้าธรณี แผ่อำนาจเขตออกไปอย่างมาก

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่อาณาจักรล้านช้างในยุคพระนางแก้วยอดฟ้า ซึ่งเป็นพระมเหสีผู้ทรงเคยนับถือพุทธศาสนามาก่อนหน้านี้ เมื่อครั้งอยู่ในเมืองขอม ทรงเห็นประชาชนนับถือผีสงเทวดาและฆ่าสัตว์บูชาเช่นสรวง จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าฟ้าจ๋ม ไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้าฟ้าจ๋มทรงเห็นด้วย จึงให้ส่งทูตไปทูลขอนิมนต์พระสงฆ์เขมรเข้ามาเผยแผ่ในประเทศลาว และพระนางยังได้ขอร้องทางเขมรได้จัดส่งพระสงฆ์ไปประกาศพุทธศาสนาแบบเถรวาท มีพระมหาปาสมานเจ้า เป็นประมุขเดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนล้านช้างในเวลาสั้น

^๑ อิทธิพลของพุทธศาสนาในประเทศลาว, <<http://www.dhammathai.org/thailand/missionary/laos.php>>, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๘, ซึ่งจากแหล่งข้อมูลข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นหัวข้อย่อยในการศึกษาเพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจและเห็นภาพของพัฒนาการพระพุทธศาสนาเถรวาทใน สปป.ลาว เท่านั้น-ผู้วิจัย.

(๓) พระมหาปาสามานเถระสมณทูตผู้นำพระปรางค์ (บาง) เข้าสู่ สปป.ลาว

พระพุทธศาสนาเถรวาท จึงได้เผยแผ่มาสู่ประเทศลาว และได้รับการอุปถัมภ์อย่างดีจากพระเจ้าฟ้างุ้ม เนื่องจากพระเจ้าฟ้างุ้มเคยได้รับอุปการะจากพระมหาปาสามานเถระ เมื่อครั้งสมัยทรงพระเยาว์ด้วย พระมหาปาสามานเถระและคณะ ได้เดินทางออกจากเมืองกัมพูชา เมื่อปีพ.ศ.๑๙๐๒ ไปตามลำดั่ง จนถึงเมืองแก พร้อมกับนำเอาพระพุทธรูปปรางค์ห้ามญาติ ชื่อ พระบาง และพระไตรปิฎกไปด้วย เพื่อที่จะนำไปถวายแก่พระเจ้าฟ้างุ้ม เมื่อคณะสงฆ์เดินทางมาถึงเวียงจันทน์ เจ้าเมืองจันทน์ได้นิมนต์พักสมโภชพระบางอยู่ ๓ คืน ๓ วัน แล้วคณะสงฆ์จึงเดินทางต่อไปยังเวียงคำ อารามนาพระเถระไปในเมือง ประชาชนได้มาสมโภชพระบางกัน ๓ คืน ๓ วัน ครั้นจะเดินทางต่อต่างปรากฏว่าพระพุทธรูปไม่สามารถยกไปได้ จึงเสี่ยงทายว่า เทวดาอารักษ์คงปรารถนาจะให้พระบางอยู่ที่เวียงคำ พระเถระและผู้ติดตาม ได้มีเดินทางไปยังเมืองเชียงทอง ครั้นถึงเมืองเชียงทองแล้ว ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าฟ้างุ้มและพระมเหสี พระเถระและคณะจึงได้เผยแผ่พุทธศาสนาในลาวจนเจริญรุ่งเรืองประดิษฐานมั่นคงสืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

(๔) พระพุทธศาสนาได้รับพระราชอุปถัมภ์หลายราชวงศ์ของ สปป.ลาว

รัชสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้มนั้น บ้านเมืองเต็มไปด้วยศึกสงคราม ทำให้ชาวลาว ซึ่งมีจิตตนิสัยรักความสงบเกิดความเบื่อหน่าย จนในที่สุด ได้พร้อมใจกันขับพระเจ้าฟ้างุ้มออกจากราชสมบัติ^๑ และอภิเษกพระราชโอรสเจ้าฟ้างุ้ม ทรงพระนามว่า "พญาสามแสนไท" ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และพระองค์ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงแห่งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ทำให้มีการจัดระเบียบบ้านเมืองตามแบบแผนวิธีการที่ได้รับจากประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก

ด้านกิจการพระพุทธศาสนา พญาสามแสนไท ทรงตั้งพระทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เช่น ทรงสร้างวัดมโนรมย์ วัดอุโบสถ หอสมุด โรงเรียนปริยัติธรรม เป็นต้น และทรงเจริญพระราชไมตรีกับทางผู้ครองกรุงศรีอยุธยาและผู้ครองกัมพูชา รวมถึงผู้ครองเวียดนาม ถือได้ว่า ในสมัยนี้เป็นสมัยแห่งการจัดสรรพัฒนาบ้านเมือง และการสร้างความมั่นคงให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่นอย่างมาก

หลังจากนั้น พอถึงสมัยพระเจ้าวิสุทธราชาธิปัต (พ.ศ.๒๐๔๔-๒๐๖๓) บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงบ กษัตริย์ผู้ครองเมือง ทรงเอาพระทัยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดวาอารามต่างๆ เช่น สร้างวัดบรมมหาราชวังเวียงทอง วัดวิสุทธราช เพื่ออัญเชิญพระบางจากเวียงคำมาประดิษฐานประจำไว้ที่วัดนี้ ต่อมาทรงสร้างวัดโพธิ์สบ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระราชบิดาที่ได้สวรรคตไป

(๕) ราชูปถัมภ์พุทธแต่ยกเล็กฝีสางเทวดาของชาวประชาไม่สำเร็จ

ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสารราช (พ.ศ.๒๐๖๓-๒๐๙๐) ผู้ครองเมือง พระองค์เป็นผู้เคร่งครัดทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงมีพระราชโองการให้พลเมืองเล็กนั้บถือฝีสางเทวดา เลิกทรงเจ้าเข้าผีทั่วพระราชอาณาจักร ทรงให้รื้อศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมา

^๑ การขับพระราชามหากษัตริย์ให้ออกจากราชสมบัติในโบราณกาลนั้น หากไพร่ฟ้าประชาชนเกิดความเดือดร้อนรวมตัวกันแสดงเจตนาธรรมณ์อย่างมุ่งมั่นก็สามารถเปลี่ยนแปลงการปกครองได้จริง ไม่แตกต่างจากการบริหารราชการแผ่นดินในยุคประชาธิปไตย ซึ่งอำนาจเป็นของประชาชน แต่ปัญหาที่อำนาจไม่ได้เป็นของประชาชนอย่างแท้จริงเช่นในหลายรัฐของโลกที่เกิดปัญหาอยู่ในปัจจุบันนั้น เป็นเพราะว่าประชาชนไม่สามารถรวมตัวกันจนมีอำนาจต่อรองได้อย่างแท้จริง-ผู้วิจัย.

นับถือพระพุทธศาสนาแทน ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลก แต่เนื่องจากประเพณีการนับถือผีนั้นมีมานานมาก และได้ฝังเข้าไปในจิตใจของประชาชนลาวทั่วไปแล้ว จึงเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่จะเลิกอย่างเด็ดขาดได้

(๖) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช มหาราชแห่งเมืองศรีสัตนาคนหุต

ครั้นต่อมา ทางอาณาจักรล้านนาว่างกษัตริย์ปกครอง จึงได้อัญเชิญเจ้าไชยเชษฐา หรือ เชษฐวงศ์ พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาร ไปครองนครล้านนา เมื่อปีพ.ศ.๒๐๘๙ พระเจ้าโพธิสารเสด็จสวรรคตเมื่อปีพ.ศ.๒๐๙๐ ด้วยถูกช้างล้มทับขณะประพาสป่า ทรงกลับนครได้เพียง ๓ สัปดาห์ก็สวรรคต เมื่อสวรรคตแล้ว พระโอรสทั้งหลายต่างแย่งชิงราชสมบัติกัน อาณาจักรลาวได้แตกเป็น ๒ ฝ่าย คือ อาณาจักรฝ่ายเหนือ และอาณาจักรฝ่ายใต้ พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านนา จึงยกทัพตีกรุงล้านช้าง และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบุปผาราม เมืองเชียงใหม่ รวมทั้งพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงค์) และพระแก้วขาวไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้าง ทรงยึดราชสมบัติจากเจ้าครองนครทั้งสองได้ ด้วยความเกรงกลัวของเจ้าครองนครทั้งสอง จึงทรงครองนครทั้งสองซึ่งเรียกว่า กรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์จึงขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นมหาราชองค์ที่ ๒ ของลาว ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระนามว่า "พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช"

(๗) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กับพระราชาอุปถัมภ์พุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่า มีความเจริญสูงสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ในกำแพงเมืองมีวัดอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว เป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังข์สินชัย การะเกด พระลักพระราม เป็นต้น ในสมัยนี้เองที่ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์กับราชอาณาจักรลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกันของอาณาจักรทั้งสอง

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ทรงย้ายเมืองหลวง จากเมืองเชียงคำ มาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแชกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือ พระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่า เวียงจันทน์ล้านช้าง ส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่า หลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อว่า ล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาว เมื่อปี พ.ศ.๒๑๐๙ ต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากญวนทำลายเสียหายไปมาก นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุอื่นๆ และพระพุทธรูปสำคัญๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ตื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ตื้อที่อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิริ้ง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงประทับประคองนำราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า

พ.ศ.๒๑๐๑) และอาณาจักรศรีอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ.๒๑๐๗) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ.๒๑๑๔ พอมาถึง พ.ศ.๒๑๑๗-๒๑๑๘ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ประสูติในปี ที่สวรรคต ไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นไปหลายปี แผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติ จนปีพ.ศ.๒๑๓๔ พระเถระเจ้าอวาสวัตต่างๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้ว โกอเมน ผู้เป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วโกเมนขึ้นครองราชย์สมบัติปีพ.ศ.๒๑๓๕ และประกาศอิสรภาพไม่ ขึ้นกับพม่าต่อไป

(๘) อาณาจักรล้านช้างเสื่อมเมื่อพระเจ้าสุริยวงศา กษัตริย์สิ้นลง

พระเจ้าสุริยวงศา เป็นกษัตริย์ที่มีความปรีชาสามารถ และเข้มแข็ง สามารถปกครองให้ ลาวสงบเรียบร้อยได้ ในสมัยนี้ วัฒนธรรมรุ่งเรือง ศิลปกรรม ดนตรี ประติมากรรมต่างๆ เจริญแพร่หลาย หลังจากสิ้นราชกาลพระเจ้าสุริยวงศา ในปีพ.ศ.๒๒๓๕ อาณาจักรลาวได้แตกเป็น ๒ อาณาจักร คือ เมืองหลวงพระบาง กับ เมืองเวียงจันทน์ ทั้ง ๒ อาณาจักร ต่างระแวงกันและคอยหาโอกาสแย่งชิง อำนาจกัน จนถึงกับไปผูกมิตรกับต่างประเทศ เพื่อกำจัดกันและกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งเข้ากับพม่า ฝ่าย หนึ่งเข้ากับไทย หรือฝ่ายหนึ่งเข้ากับไทย ฝ่ายหนึ่งเข้ากับญวน เป็นต้น

(๙) พระเจ้าตากสินมหาราชผู้กอบกู้เอกราชให้ลาวเป็นอิสระจากพม่า

อย่างไรก็ตาม ในสมัยที่ประเทศไทยปกครองโดยพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นมิตรกับ หลวงพระบาง ได้กอบกู้เอกราชจากพม่าได้แล้วนั้น ก็ได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ที่เป็นพันธมิตรของ พม่า เสร็จแล้วได้เข้ายึดครองเอาไว้ได้ในปี พ.ศ.๒๓๒๑ และได้นำเอาพระแก้วมรกตกลับไปยัง อาณาจักรไทยด้วย อาณาจักรเวียงจันทน์จึงได้สลายตัวลงและกลับกลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของ สยามประเทศใน พ.ศ.๒๓๗๑ ส่วนอาณาจักรหลวงพระบางที่เป็นเมืองออกของไทย ได้ส่งทูตไปอ่อน น้อมและมอบบรรณาการแก่เวียดนาม พ.ศ.๒๓๗๔ กลายเป็นข้ออ้างของฝรั่งเศส ผู้เข้ายึดครอง เวียดนามในสมัยต่อมาที่จะเข้าครอบครองลาวต่อไปด้วย อาณาจักรลาวได้ตกเป็นอาณานิคมของ ฝรั่งเศสโดยลำดับ เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๔๓๖ จนหมดสิ้นในปีพ.ศ.๒๔๔๗ ลาวได้ถูกฝรั่งเศสครอบครอง อยู่เป็นเวลา ๔๕ ปี จึงได้เอกราชกลับคืนมาโดยสมบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๔๙๒ มีชื่อเป็น ทางการว่า "พระราชอาณาจักรลาว"

๒) อิทธิพลพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว

ประกอบด้วย ๓ ด้านคือ ด้านสังคม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

(๑) ด้านสังคม พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคมชาวลาว

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อของประชาชนลาว พิธีกรรม และวันสำคัญต่างๆ เช่น ประเพณีทำบุญธาตุหลวงเป็นประเพณีประจำชาติที่เชิดหน้าชูตาของประเทศ ลาว ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้เกิดมีศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามากมาย ล้วนมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังมีบทบาท ในการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ เช่น ในชุมชนต่างๆ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของชุมชนใน ด้านให้คำปรึกษา ช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์ปัจจัยสี่แก่ประชาชน วัดได้เป็นศูนย์กลางการพบปะ ของชาวบ้านและทางราชการ เป็นต้น

(๒) ด้านการเมือง พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างแยกไม่ได้ ไม่ว่าจะ เป็นประเทศใด พุทธศาสนาในประเทศลาวนั้น เมื่อเสื่อมโทรมก็เนื่องจากการได้รับการบีบคั้น ทำลาย จากทางการเมือง เช่นในคราวที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองประเทศลาว ได้ทำการ ปฏิวัติใหม่ ได้ทำลายล้างสถาบันสำคัญของประเทศ ได้แก่สถาบันศาสนา และสถาบันกษัตริย์ มี พระสงฆ์ถูกฆ่าตายจำนวนมากมาย บางส่วนต้องลาสิกขาออกมาเพื่อเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ และเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ก็ได้รับการสนับสนุนจากทางการเมืองเช่นเดียวกัน ทั้งที่ปรากฏ ในอดีตและปัจจุบัน

บทบาทของพุทธศาสนาในยุคคอมมิวนิสต์ครอบครอง ได้แก่ การเอาพระสงฆ์เป็น เครื่องมือทางการเมือง เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพเชื่อถือ โดยรัฐบาล คอมมิวนิสต์ขณะนั้นได้ให้พระสงฆ์เผยแพร่แนวคิดของลัทธิคอมมิวนิสต์ไปในขณะเทศบรรยาย ได้จัดให้ มีการปาฐกถาในที่ต่างๆ โดยมีพระสงฆ์ร่วมอยู่ด้วยในการเผยแพร่แนวคิดคอมมิวนิสต์นั้น ถูกบังคับให้ ประยุกต์คำสอนทางพุทธศาสนาเข้ากับคำสอนของคอมมิวนิสต์ พระสงฆ์หลายรูปจำเป็นต้องทำตาม บางรูปขัดขืนก็จะถูกฆ่าตายอย่างโหดเหี้ยม

ในปัจจุบันนี้ บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงบ พระพุทธศาสนาก็ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐเป็น อย่างดี มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษาของสงฆ์ขึ้น เป็นวิทยาลัยสงฆ์ เช่นวิทยาลัยสงฆ์ประจำกรุง เวียงจันทน์ เป็นต้น

(๓) ด้านเศรษฐกิจ อิทธิพลพุทธศาสนาด้านเศรษฐกิจนั้น ด้านหลักธรรมที่ใช้ในการ ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ความขยัน ประหยัด อุดมการณ์ ซึ่งจะไม่แตกต่างจากประเทศ ไทยนัก เพราะเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมประเพณีไม่แตกต่างกันนัก แต่ลักษณะของประเทศลาว ปัจจุบันอยู่ในฐานะประเทศปิด ระบบเศรษฐกิจจึงเป็นการพึ่งพาตัวเองมากกว่าการพึ่งพาจาก ต่างประเทศ เศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นระบบเกษตรกรรม

๓) พัฒนาการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพระพุทธศาสนา ในยุคอาณานิคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพระพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยม ขบวนการองค์กร เครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว และ อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมใน สปป.ลาว ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพระพุทธศาสนาในยุคอาณานิคม

พระพุทธศาสนาเถรวาทในลาว^๑ มีความเก่าแก่ไม่น้อยไปกว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทใน ราชอาณาจักรไทย แต่พระพุทธศาสนาเถรวาทของลาว มีความโดดเด่นและน่าสนใจในแง่ที่ว่า สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการต่อสู้กับการครอบครองของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในยุค สงครามโลกครั้งที่ ๒ และจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสในยุคอาณานิคม พร้อมทั้งยังสามารถปรับตัวให้เข้ากับ ระบอบสังคมนิยมในลาวยุคใหม่ได้อย่างแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกันอีกด้วย

^๑ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, *พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศลาว*, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน คอลัมน์ หน้าต่างความจริง ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๐๔๑๐ วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๔๙, หน้า ๖, <<http://www.dhammadownload.com/forums/viewtopic.php?t=31600>>, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

อาณาจักรลาวก่อกำเนิดขึ้นประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ โดยในปี พ.ศ.๑๘๕๙ เจ้าชาย ฟ้างุ้ม ประสูติและทรงเติบโตขึ้นในพระราชวังของอาณาจักรนครวัตอันยิ่งใหญ่ พระองค์อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงแห่งอาณาจักรขอม และกลายเป็นชาวพุทธเถรวาทผู้เคร่งครัด ในปี พ.ศ.๑๘๙๖ พระเจ้า ฟ้างุ้มทรงก่อตั้งอาณาจักรล้านช้างขึ้น โดยมีหลวงพระบางเป็นเมืองหลวง แต่ก็ยังเป็นรัฐบรรณาการของอาณาจักรขอม ต่อมาเมื่อขอมเสื่อมลงอาณาจักรล้านช้างจึงกลายเป็นอาณาจักรอิสระ

อาณาจักรล้านช้าง ได้กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธศาสนาในล้านช้าง มีเอกลักษณ์ของลาวโดยเฉพาะ โดยผสมผสานเข้ากับลัทธิ "วิญญานนิยม" ของท้องถิ่น และแนวคิดเรื่องการแบ่งชนชั้นทางสังคมจาก "จักรวาลวิทยา" ของอินเดีย พระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง สมควรแก่การเคารพ การเสียภาษีให้ และการรับใช้จากพสกนิกร เนื่องจาก "บุญ" ที่สั่งสมมาจากชาติปางก่อน และจากการอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ความเชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ และภพภูมิต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากหนังสือ "ไตรภูมิพระร่วง" ของสยามประเทศในสมัยสุโขทัย เป็นหนังสือที่เป็นงานวิจัยเล่มแรกของประเทศไทยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนสยามมาตั้งแต่อดีต และทรงคุณค่าจนมาถึงปัจจุบัน

ต่อมา อาณาจักรล้านช้างเสื่อมลง เนื่องจากการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันเองภายใน การสงครามทั้งกับไทยและเวียดนาม และการยึดครองของพม่า หลังจากที่ถูกขับไล่ออกไปได้สำเร็จ พระเจ้าโสโลกนวงศ์ (King Souliga Vongsa) ทรงขึ้นครองราชย์ (เมื่อปี พ.ศ.๒๑๘๐) และทรงย้ายเมืองหลวงไปยังเวียงจันทน์ โดยทรงครองราชย์อยู่นานถึง ๕๗ ปี พระองค์ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับรัฐเพื่อนบ้าน และทรงมีชื่อเสียงในด้านการปกครองที่เที่ยงธรรม ช่วยยุโรปกลุ่มแรกที่เดินทางมาถึงเวียงจันทน์ ได้รายงานถึงความรุ่งเรืองของนครและสิ่งก่อสร้างทางศาสนาอันวิจิตร ความเที่ยงธรรมอันน่าสรรเสริญของพระเจ้าโสโลกนวงศ์ ได้ก่อให้เกิดศอกนาฏกรรมขึ้นแก่อาณาจักรล้านช้าง เมื่อพระโอรสเพียงองค์เดียวของพระองค์ ต้องโทษประหารชีวิตในความผิดฐานล่อลวงภรรยาของขุนนางระดับสูง เมื่อพระเจ้าโสโลกนวงศ์สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.๒๒๓๗ จิงซาตริชทายาทสืบสันตติวงศ์ ทำให้เกิดศึกแย่งชิงราชบัลลังก์ขึ้น โดยมีเวียดนามและไทยหนุนหลังคนละฝ่าย อาณาจักรล้านช้างจึงแตกออกเป็นสองเสี่ยง

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และจัมปาสัก ได้กลายเป็นศัตรูต่อกัน โดยเวียงจันทน์ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนาม หลวงพระบางได้รับการสนับสนุนจากพม่า ส่วนจัมปาสักได้รับการสนับสนุนจากไทย แทนที่จะร่วมมือกันขับไล่อิทธิพลของต่างชาติ รัฐลาวเหล่านี้กลับสนับสนุนต่างชาติให้เข้ามาปราบคู่แข่งของตนเอง ในที่สุด พม่าสามารถขับไล่เวียดนามออกจากเวียงจันทน์ได้ แต่สุดท้ายพม่าก็สูญเสียอำนาจทั้งหมดในลาวให้แก่ไทยในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในยุคออาณานิคม ฝรั่งเศสได้แยกเรื่องรัฐและศาสนาออกจากกันตามแนวคิดแบบตะวันตก พระพุทธศาสนา จึงมิได้เป็นศาสนาประจำชาติอีกต่อไป และเมื่อฝรั่งเศสนำระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาในลาว พระสงฆ์ลาวก็เริ่มสูญเสียบทบาทในด้านการศึกษาและการเป็นผู้นำทางสติปัญญาแก่สังคมไปด้วย ทำให้พระพุทธศาสนาของลาวในยุคออาณานิคมเสื่อมลง ก่อนเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองราชอาณาจักรลาวเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๔๘๘ (ค.ศ.๑๙๔๕) โครงสร้างคณะสงฆ์ลาวดำเนินการ

ปกครองโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นองค์ประมุข ผู้บริหารมีสังฆนายกและสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การปฏิสังขรณ์^๑ ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๐๒ (ค.ศ.๑๙๕๙) ได้ยุบเลิกองค์การสงฆ์แบบนี้แล้วตั้งที่ปรึกษาสงฆ์ ๔ องค์แทน นอกจากนี้ก็มีเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะตาแสง และเจ้าอธิการวัด และกำหนดชั้นยศ (สมณศักดิ์) ของพระสงฆ์เป็น ๖ ชั้น คือ ๑.พระยอดแก้ว (สมเด็จพระสังฆราช) ๒.พระลูกแก้ว (สมเด็จพระราชาคณะ) ๓.พระหลักคำ (พระราชาคณะ) ๔.พระครู (มีพรรษาครบ ๑๐ พรรษาแล้ว) ๕. พระซา (มีพรรษา ๕ พรรษาขึ้นไป) และ ๖. พระสมเด็จ (มีพรรษา ๓ พรรษาขึ้นไป)

ต่อมา เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ายึดครองประเทศลาวในสงครามโลกครั้งที่ ๒ คนลาวได้รวมตัวกันเป็น "ขบวนการประเทศลาว" ขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๘๓ (ค.ศ.๑๙๔๐) มีการปลุกระดมให้สำนึกถึงประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของลาว อันมีพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลาง จึงเกิดความพยายามที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการปลุกฝังความรู้สึกรักชาติ และวัดได้กลายเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราช พุทธศาสนาจึงมีบทบาทอย่างสำคัญในการต่อสู้ของประชาชน จากการครอบครองของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ และของอาณานิคมฝรั่งเศสในยุคต่อมา

หลังยุคอาณานิคม ลาวตกอยู่ในความยุ่งยากทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง การต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างทุนนิยมประชาธิปไตยและสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นอย่างเข้มข้น "ขบวนการประเทศลาว" ได้นำพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับระบบทุนนิยม โดยใช้ให้เห็นว่าหลักการพระโพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นนั้น สอดคล้องกับระบอบสังคมนิยม ส่วนระบบทุนนิยมมุ่งแต่ประโยชน์เฉพาะตัวจึงเป็นระบบที่ชั่วร้ายและเป็นบาป ขัดกับหลักการของพระโพธิสัตว์อย่างสิ้นเชิง มีการเชื่อมโยงว่า ผู้นำขบวนการประเทศลาวคือพระโพธิสัตว์ยุคใหม่ที่จะมาปลดปล่อยประชาชน และระบอบสังคมนิยมจะให้ผลตอบแทนที่ดีงามในชาตินี้ โดยไม่ต้องรอไปถึงชาติหน้า ขบวนการประเทศลาวได้สร้างความไว้วางใจขึ้นในหมู่ประชาชน โดยประกาศนโยบายในการธำรงรักษาพุทธศาสนาว่า "จะเคารพเสรีภาพในการนับถือศาสนาและความเชื่อของประชาชน จะเผชิญหน้ากับการบ่อนทำลายศาสนาในทุกรูปแบบ จะปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ โดยการปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม วัตถุ วัตถุ อาราม และให้ความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์"

(๒) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพระพุทธรูปสมัยสังคมนิยม

เมื่อขบวนการประเทศลาว หรือพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ยึดอำนาจและได้รับการสถาปนาการปกครองใหม่ภายใต้ชื่อ "สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว" (สปป.ลาว) ในวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) นับเป็นการเริ่มต้นศักราชของระบอบสังคมนิยมในประเทศลาวอย่างเต็มรูปแบบ รัฐบาลได้กำหนดโครงสร้างการเมือง การปกครอง ตามแบบการปกครองของประเทศสังคมนิยม องค์การปกครองที่สำคัญ คือ พรรค สภาแห่งชาติ รัฐบาลและแนวลาสร้างชาติ โดยมีพรรคประชาชนปฏิวัติลาว เป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง กำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และนโยบายต่างประเทศ โดยมีนโยบายเร่งด่วนในการจัดระเบียบปกครองประเทศของรัฐบาล สปป.ลาว คือการส่งข้าราชการทหารและการเมืองของระบอบการปกครองเก่า

^๑ จ้านงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๓๔๓.

เข้าค่ายสัมมนา (ค่ายกักกัน) เพื่ออบรมอุดมการณ์ทางการเมืองให้รับทราบนโยบายของพรรค ยุบเลิกองค์กรอิสระจากอำนาจรัฐ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นต้น โดยกลไกสำคัญที่รัฐบาลใช้ในการผนวกองค์กรทางสังคมของลาว ได้แก่ แนวลาวสร้างชาติอันเป็นองค์กรที่มีเครือข่ายครอบคลุมองค์กรทางสังคมต่างๆ ที่เคยเป็นอิสระ เช่น คณะสงฆ์ของพุทธศาสนา กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มชนกลุ่มน้อย สหพันธ์กรรมกร องค์กรหนุ่มสาว สหพันธ์สตรี เป็นต้น^๑ รัฐบาลได้จัดส่งสมาชิกพรรคและทหารมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทุกชุมชนในเขตปลดปล่อยใหม่ เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารงานปกครองท้องถิ่น การศึกษาและสังคม โดยประชาชนถูกรวมตัวกันเป็นองค์กรต่างๆ ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดของสมาชิกพรรค คณะกรรมการดังกล่าว จะจัดกิจกรรมการอบรมการเมืองและสังคมขึ้นภายในวัดและเชิญประชาชนลาวทุกคนให้เข้าร่วม เยาวชนหนุ่มสาวจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษจากพรรคเพื่ออบรมให้เป็นคนสังคมนิยมรุ่นใหม่^๒

นอกจากด้านการเมือง การปกครอง และวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ทางด้านศาสนาก็ได้รับการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารปกครองของคณะสงฆ์ด้วย^๓ ดังนี้

หนึ่ง ยกเลิกโครงสร้างการบริหารการปกครองของคณะสงฆ์ในแบบเก่า องค์กรสูงสุดในด้านการบริหารและผู้นำของคณะสงฆ์ลาว ได้แก่ มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช และพระราชาคณะอาวุโสจำนวนหนึ่งได้รับการยกเลิกพร้อมๆ กับการล่มสลายของระบบกษัตริย์ แล้วถูกแทนที่ด้วยคณะกรรมการชุดหนึ่ง มีหน้าที่ดูแลและดำเนินการจัดตั้ง ปกครองและบริหารสงฆ์ในรูปแบบใหม่ โดยรวมเอาธรรมยุติกนิกายและมหานิกายเข้าด้วยกันเรียกว่า พระสงฆ์ลาว

สอง พรรคประชาชนปฏิวัติลาวจัดให้มีการประชุม อบรมสั่งสอนทางการเมืองสำหรับพระภิกษุสามเณรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์สังคมนิยม พระสงฆ์ควรจะได้รับรู้แนวคิด มาร์กซ์-เลนิน เพิ่มเติม เพื่อนำใช้ในการเทศน์แก่ประชาชนให้รับรู้แนวความคิดและนโยบายของรัฐบาลด้วย

สาม ยุทธวิธีการประนีประนอมในการใช้พุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาล สปป.ลาว ตลอดจนสนับสนุนลัทธิมาร์กซ์-เลนิน รัฐบาลใหม่ จึงมอบหมายงานด้านการพัฒนาประเทศให้กับพระสงฆ์เพื่อนำไปปฏิบัติ รัฐบาลได้ตั้งโรงเรียน และวิทยาลัยเทคนิคสำหรับพระสงฆ์ เพื่อฝึกอบรมความรู้ด้านยาสมุนไพร พื้นบ้าน ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนด้านวิทยาศาสตร์สังคม ดังคำกล่าวปิดหลักสูตรการฝึกครูพระพุทธศาสนา ที่เวียงจันทน์ ในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ (ค.ศ.๑๙๗๖) ของนายพุมี่ วงวิจิต รัฐมนตรีกระทรวงศึกษา กีฬา และศาสนา ที่ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์และการเทศนาสั่งสอนประชาชนในระบอบใหม่ไว้ว่า

^๑ แกรนท์ อีแวนส์, *ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว*, (ดุซงึ่ เฮย์มอนด์, ผู้แปล), (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้งตึง เฮ้าส์, ๑๕๔๙), หน้า ๑๙๓.

^๒ สุรชัย ศิริไกร, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖.

^๓ สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง กรณีเปรียบเทียบประเทศไทยลาวและกัมพูชา*, (งานวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ ๒๕), (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๖-๑๐๙.

“... พระสงฆ์ควรที่จะศึกษาเรื่องการเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิวัติที่เกิดขึ้น จะทำให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติงานเคียงคู่กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้... พระสงฆ์ที่เทศนาสั่งสอนประชาชนในเขตชนบท ต้องเข้าใจประชาชนที่มาฟังเทศน์และต้องเลือกคำสอนที่เหมาะสมที่จะให้แก่ประชาชนเพื่อที่จะเปลี่ยนแนวความคิดของพวกเขา ถ้าเทศนาเกี่ยวกับเรื่องพุทธศาสนาในยุคโบราณเพียงอย่างเดียว จะทำให้ประชาชนไม่เข้าใจและไม่สามารถเห็นถึงความสัมพันธ์ที่จะนำมาใช้กับความเป็นจริงในปัจจุบันได้ ทั้งนี้ พระสงฆ์ควรจะผสมเรื่องราวทางการเมืองปัจจุบันและเรื่องพุทธศาสนาเข้าไปในการเทศนาแต่ครั้งด้วยตัวอย่างเช่น นโยบายของพรรคและรัฐบาล ต้องการให้พระสงฆ์เทศนาสั่งสอนประชาชน กระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจนโยบายทั้งหมดของพรรคและรัฐบาล เป็นแนวทางเดียวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ประชาชนจะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น จะไม่มีคนที่เกียจคร้าน ขโมย คนหลอกหลวงในประเทศของเรา จะมีแต่คนที่ขยันทำงานให้ประเทศเจริญรุ่งเรือง ถ้าพระสงฆ์สามารถทำได้เช่นนี้ นั่นหมายความว่า พระสงฆ์มีส่วนช่วยต่อการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจ”^๑

ถึงแม้ว่า รัฐบาล สปป.ลาว จะควบคุมเนื้อหาในการเทศน์และการแสดงธรรมของพระสงฆ์ แต่จำต้องยอมให้พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทในการสอนหนังสือให้ความรู้แก่ประชาชนลาว เช่นเดิม ส่วนหนึ่งมีเหตุผลมาจากการอพยพออกนอกประเทศของประชาชนลาว ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) จนถึงช่วง พ.ศ.๒๕๒๓ (ค.ศ.๑๙๘๐) ทำให้เกิดความขาดแคลนบุคลากร ครู อาจารย์ ส่วนข้าราชการผู้มีความรู้ในช่วงรัฐบาลราชอาณาจักรลาวนั้น ก็ถูกส่งตัวไปสัมนานาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาล สปป.ลาว มีนโยบายเข้มงวดต่อพุทธศาสนาในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๒๓ (ค.ศ.๑๙๗๕-๑๙๘๐) เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองในกระแสการปฏิวัติที่แรงกล้า แนวคิดมาร์กซ์-เลนิน มีอิทธิพลเพื่อใช้ในการปฏิวัติ ถึงแม้ว่าพุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวลาวมาช้านานก็ตาม แต่เนื่องจากแนวคิดมาร์กซ์-เลนิน เรื่องความเท่าเทียมโดยทุกคนต้องเท่าเทียมกันในการทำงาน และได้รับส่วนแบ่งตามปริมาณงานที่ลงแรงไป ซึ่งความคิดเหล่านี้ไม่สอดคล้องกับกิจวัตรของพระสงฆ์ที่ไม่ต้องออกไปทำงาน และบิณฑบาตเพื่อรับอาหาร ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศลาว จะมีความต้องการทำบุญตักบาตรเป็นปกติ แต่ด้วยกระแสของการปฏิวัติที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้รัฐบาล สปป.ลาว มีนโยบายเข้มงวดต่อพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์จะต้องออกไปทำไร่ สวนคร้ว ปลูกผัก สอนหนังสือ และได้รับอาหารตามส่วนแบ่งจากงานที่ทำ^๒ ดังที่ พระอาจารย์พัน บุญกองได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประชาชน และพระสงฆ์ว่า

“ช่วงปลดปล่อยใหม่ บ้านเมืองไม่มีความสงบ เกิดการต่อสู้ชิงกันระหว่างกลุ่มอำนาจเก่า (ฝ่ายเวียงจันทน์) กับกลุ่มอำนาจใหม่ (ฝ่ายประเทศลาว) ดังนั้น

^๑ Stuart-Fox, อ้างถึงใน วรฉัตร เจริญผล, พุทธศาสนาและการเมืองลาวภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ ๑๙๗๕-๑๙๙๘, (คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕-๔๖.

^๒ พระศรีธาดู สิงห์ประทุม, มณีมัย ทองอยู่ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาว”, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๗๙.

จึงทำให้ฝ่ายประเทศลาววางกฎระเบียบเข้มงวดกับประชาชน เนื่องจากฝ่ายประเทศลาวกลัวว่า จะเป็นสายลับ เป็นนักสืบให้กับศัตรู ประชาชนจึงไม่กล้าออกจากบ้านไปทำไร่ ทำสวนแต่เช้าตรู่ หากไปแล้วจะต้องกลับมาบ้านก่อนแสงตะวันตก สร้างความลำบากในการทำมาหากินกับประชาชนอย่างมาก จึงไม่ค่อยมีญาติโยมมาทำบุญ ประกอบพิธีกรรมถวายทานที่วัด พระสงฆ์ขาดแคลนข้าว ปลาอาหาร เครื่องอุปโภค ดังนั้น คณะปกครองสงฆ์ จึงประกาศให้พระสงฆ์ทำไร่ สวนครัว ปลูกข้าว ปลูกพืชผลฉันได้ แต่ไม่ได้ถูกบังคับจากบุคคล คณะบุคคล และองค์การใดๆ ทั้งสิ้น”^๑

สอดคล้องกับคำบอกกล่าวของหลวงปู่สิงห์ วงศา ที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการทำกิจวัตร และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๕ (ค.ศ.๑๙๗๘-๑๙๘๒) ความว่า

“พระสงฆ์ขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม อาหารก็มีเล็กน้อย จำเป็นจึงร่วมกับมรรคทายกวัดและชาวบ้านจำนวนหนึ่ง ทำไร่ปลูกข้าว พืชผักไว้ฉัน และอีกอย่างในช่วงนั้น ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมืองประกาศโฆษณาว่า พระสงฆ์สามารถทำนา ทำไร่ได้ เพื่อปลูกข้าวและพืชผักผลไม้ฉัน เพื่อเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน และเศรษฐกิจของชาติได้ แต่ก็เจ้าหน้าที่ไม่ได้บังคับให้เป็นการทำตามความสมัครใจและพระสงฆ์ก็เพียงแต่ทำช่วยโยมเท่านั้น ราวๆ ปีพ.ศ.๒๕๒๔ (ค.ศ.๑๙๘๑) ปรากฏว่าได้ข้าวประมาณ ๖๐ กว่าหมื่น (๑ หมื่นเท่ากับ ๑๒ กิโลกรัม) เก็บไว้ที่ฉางในวัด ต่อมาได้ขายซื้อสังกะสีมุงกุฏิหลังเก่าที่ชำรุด”

ในประเด็นการทำไร่ ปลูกข้าว ปลูกนา และทำสวนครัวปลูกพืชผักผลไม้หลวงปู่ ยังได้กล่าวให้ผู้วิจัยรับฟังอีกว่า “เนื่องจากมีพระสงฆ์ทางเมืองมาบอกกล่าวแนะนำว่า พระสงฆ์สามารถทำสวนครัว ปลูกพืชผักผลไม้ไว้ฉันได้ตามเงื่อนไขที่มีความสะดวกและเหมาะสม เพื่อแบ่งเบาภาระการอุปถัมภ์จากญาติโยม ดังนั้น พวกผมจึงร่วมกัน ทำไร่กับชาวบ้าน แต่ในการทำนั้น ก็ได้ไม่ถึงทางป่า ขุดดิน ออกแรงเหมือนชาวบ้านเขา เพียงแค่แนะนำให้เขาทำหรือช่วยเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น การทำอย่างนี้ ก็ไม่ได้ถูกบังคับจากบุคคลใดทั้งสิ้น ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ผมถือว่า เป็นการช่วยเหลือญาติโยมอีกทางหนึ่งเท่านั้น”^๒

อย่างไรก็ตาม การทำไร่ ทำสวนครัว ของพระสงฆ์ในชุมชนหมู่บ้านใน สปป.ลาว เช่น ที่วัดธาตุอิงฮัง เกิดขึ้นเพียงช่วงเวลาสั้นๆ เมื่อบ้านเมืองมีความสงบ เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความอุดมสมบูรณ์ทางพืชพันธุ์ธัญญาหาร พระสงฆ์ก็ได้หยุดการทำไร่ ทำสวนดังกล่าว และประชาชนชาวบ้านก็ได้ให้การอุปถัมภ์ค้ำจุนต่อพุทธศาสนา พระสงฆ์ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนหมู่บ้านใน สปป.ลาว เช่น ที่วัดธาตุอิงฮังทั้งฝ่ายสงฆ์ และฆราวาส กล่าวถึงจำนวนพระภิกษุสามเณร การดำรงชีวิตและการปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์

^๑ บทสัมภาษณ์พระอาจารย์พัน บุญกอง, (๑๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๓), สัมภาษณ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุอิงฮัง บ้านธาตุอิงฮัง อ่างใน พระศรีธาตุ สิงห์ประทุม มณีมัย ทองอยู่ และดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์, หน้า ๘๐.

^๒ บทสัมภาษณ์หลวงปู่สิงห์ วงศา, (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๓), สัมภาษณ์, อดีตเจ้าอาวาส วัดธาตุอิงฮัง บ้านธาตุอิงฮัง, อ่างใน พระศรีธาตุ สิงห์ประทุม มณีมัย ทองอยู่ และดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์, หน้า ๘๐-๘๑.

พอสรุปได้ว่า ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีพระภิกษุสามเณรพักอาศัยจำวัดจำนวนมากพอสมควร การดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร ก็ไม่มีความลำบากมากนัก เพราะอาศัยอาหารบิณฑบาตและจตุปัจจัยจากชาวบ้านที่มาทำบุญ ส่วนกิจของสงฆ์ก็มีการทำวัตรสวดมนต์ สร้างและบูรณะอาคารพุทธสถานที่ชำรุดทรุดโทรม ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในช่วงแรกจำนวนพระภิกษุสามเณรลดลง การดำรงชีวิต ตลอดจนถึงการปฏิบัติศาสนกิจ ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากเหตุการณ์ไม่สงบทางการเมืองและมีภัยธรรมชาติคุกคาม จึงทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยมาทำบุญกันที่วัด จนกระทั่งรัฐบาลใหม่มีเสถียรภาพทางการเมือง การอุปถัมภ์บำรุงปัจจัย ๔ ของชาวบ้าน จึงมีจำนวนมากขึ้น และพระภิกษุสามเณรในวัดต่างๆ จึงเพิ่มจำนวนมากขึ้น

จากการที่ฝ่ายการปกครอง หรือรัฐบาล ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน โดยเห็นว่า หลักการของพระพุทธศาสนาและสังคมนิยม มีความสอดคล้องกัน เพราะต่างก็สอนให้มนุษย์มีความเสมอภาค สมบัติหรือกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเป็นสิ่งต้องห้าม ทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ได้รับการสนับสนุน เป้าหมายของพระพุทธศาสนาและสังคมนิยม คือการทำให้มนุษย์ปราศจากทุกข์ โดยในส่วนบุคคลคือการละกิเลสเพื่อบรรลุนิพพาน ในส่วนสังคมนิยมคือการปฏิวัติสังคมนิยม เพื่อปลดปล่อยชาติและประชาชนจากการแสวงหาผลประโยชน์ของพวกนายทุนเป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดความทุกข์ความยากของประชาชน

พระพุทธศาสนาในระบอบสังคมนิยมลาว ได้รับการตีความใหม่ โดยผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเอกราชอธิปไตยและหลักการของสังคมนิยมเข้าไว้ด้วย นับตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๓๒ เป็นต้นมา ประเพณีและพิธีกรรมในพุทธศาสนาลาว ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นยุทธวิธีในการจัดระเบียบทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการสังคม เช่น การประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา มีการอธิบายและแทรก “แนวคิดลัทธิมาร์กซ์-เลนิน” (Marxism-Leninism) เข้าไปด้วย เป็นต้น นับเป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวอย่างได้ผล และมีประสิทธิผลมาก ทำให้พระพุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยมนั้น ยืนอยู่เคียงคู่กันได้เป็นอย่างดีในการสร้างสังคมนิยมแบบลาว

๔) ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็น ๒ ยุคสมัย ได้แก่ ขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในช่วง พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๕๓ (ค.ศ.๑๙๘๖-ค.ศ.๒๐๑๐) และขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในช่วง พ.ศ.๒๕๕๔-ปัจจุบัน (ค.ศ.๒๐๑๑-ค.ศ.๒๐๑๕) ดังนี้

(๑) ขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในช่วง พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๕๓ (ค.ศ.๑๙๘๖-ค.ศ.๒๐๑๐)

การเปลี่ยนแปลงพุทธศาสนาในช่วงนี้ มีขึ้นในด้านโครงสร้างของสถาบันการปกครองสงฆ์ลาว ระดับความผ่อนคลายต่อศาสนานั้น มีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจที่มีความเสรีมากขึ้น ในปี พ.ศ.๒๕๒๙ (ค.ศ.๑๙๘๖) เมื่อลาวได้ปฏิรูปเศรษฐกิจเสรีขึ้นเรียกว่า นโยบาย “จินตนาการใหม่” หรือ “กลไกเศรษฐกิจใหม่” (New Economic Mechanism) ดำเนินนโยบายเปิดประเทศ จากที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศสังคมนิยมเพียงอย่างเดียว ก็หันมาปรับปรุงความสัมพันธ์และ

รับความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศโลกเสรีด้วย^๑ ส่วนหนึ่ง มีสาเหตุจากภัยธรรมชาติที่เกิดจากภาวะฝนแล้งในต้นปี พ.ศ.๒๕๒๑ (ค.ศ.๑๙๗๘) และเกิดอุทกภัยในเดือนกันยายนปีเดียวกัน การล่มสลายของค่ายโลกสังคมนิยมในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก ช่วงปีพ.ศ.๒๕๓๒ (ค.ศ.๑๙๘๙) และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี พ.ศ.๒๕๓๔ (ค.ศ.๑๙๙๑) ดังนั้น ในปี พ.ศ.๒๕๓๒ (ค.ศ.๑๙๘๙) คณะสงฆ์ได้มีการประชุมพระสงฆ์ขึ้น ที่นครหลวงเวียงจันทน์ โดยที่ประชุมเห็นว่า พุทธศาสนาควรเดินเคียงคู่ไปกับอุดมการณ์สังคมนิยม ภายใต้การนำของพรรค นอกจากนี้ การประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๕ ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ในระหว่างวันที่ ๒๗-๒๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๔ (ค.ศ.๑๙๙๑) ได้กำหนดแนวทางด้านศาสนาไว้ ดังนี้^๒

หนึ่ง สืบต่อปฏิบัตินโยบายอันถูกต้องของพรรคและรัฐต่อศาสนา เคารพสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ และไม่เชื่อถือของพลเมือง เคารพความเสมอภาคของศาสนาต่างๆ สร้างเงื่อนไขให้อำนวยให้ศาสนาต่างๆ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ให้มีอิสระในการนับถือปฏิบัติ มีส่วนในการอบรมสั่งสอน อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลายให้เป็นพลเมืองดี

สอง รัฐจะสืบต่อและร่วมมือกับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ปรับปรุงและเสริมขยายระบบโรงเรียนสงฆ์ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น โดยมีเนื้อหา ทั้งทางธรรมและทางโลก

สาม สนับสนุนให้พระสงฆ์ สามเณร และนักบวชทั้งหลาย ให้มีส่วนในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ และภารกิจของบ้านเมือง

จากการกำหนดแนวทางด้านศาสนา ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงนโยบายผ่อนปรนทางศาสนาของรัฐบาล สปป.ลาว โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ให้มีแนวทางไปในทิศทางเดียวกันกับนโยบายของรัฐบาล แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาดังกล่าว ยังได้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลที่จะให้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการควบคุมประชาชนให้อยู่ในระบบสังคมนิยมแบบลาวได้ จะเห็นได้จาก การที่รัฐบาลสนับสนุนให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และภารกิจของบ้านเมือง อีกทั้ง การให้การสนับสนุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ในระดับต่างๆ ด้วย เพราะรัฐบาลมีความเห็นว่า สถาบันสงฆ์นั้น มีความใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนลาวเป็นอย่างมาก

ต่อมา ในวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๕ (ค.ศ.๑๙๙๒) มติของคณะบริหารงานศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาว เกี่ยวกับปัญหาศาสนา ถูกรับรองด้วยลายเซ็นของท่านไกสอน พมวิหาน ประธานคณะบริหารงานศูนย์กลางพรรค และในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๔ (ค.ศ.๑๙๙๑) รัฐธรรมนูญแห่ง สปป.ลาว ฉบับแรก ถูกรับรองและประกาศใช้อย่างเป็นทางการ ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้มี ๒ มาตรา ที่บ่งบอกถึงสิทธิพลเมือง คือ มาตรา ๙ และ มาตรา ๓๐ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้^๓

มาตรา ๙ รัฐเคารพและปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนอื่น ปลูกกระตมส่งเสริมพระภิกษุสามเณรและนักบวชของศาสนาอื่นๆ ให้เข้าร่วมในการ

^๑ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, งานเขียนทางประวัติศาสตร์ประเภทชีวประวัติในลาว : การศึกษาจากเอกสารช่วง ค.ศ.๑๙๗๕-ค.ศ.๒๐๑๐. วารสารสังคมน้ำโขง, ปีที่ ๖(๑), ๒๕๕๓, หน้า ๓๒-๓๓.

^๒ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์ลาว (ศึกคำบั้น-ปัจจุบัน), (เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔๖.

^๓ สภาแห่งชาติ, รัฐธรรมนูญแห่ง สปป.ลาว, (เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๓๔), หน้า ๓ และ หน้า ๑๐.

เคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศและประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนา และแบ่งแยกประชาชน

มาตรา ๓๐ พลเมือง ลาวมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา (ฉบับปรับปรุง ปัจจุบันคือ มาตรา ๙ รัฐเคารพและปกป้องการเคลื่อนไหว อันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชน และศาสนิกชนอื่น ปลูกกระตมส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร และนักบวชของศาสนา ให้เข้าร่วมในการ เคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศและประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนา และแบ่งแยกประชาชน

และมาตรา ๔๓ พลเมืองลาว มีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา^๑

การกำหนดแนวทางด้านศาสนาอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมดังกล่าว แสดงว่า นโยบายของพรรค และรัฐบาล สปป.ลาว ให้สิทธิเสรีภาพต่อพลเมืองลาวในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา แต่การ ประกอบกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวทางศาสนานั้น จะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบกฎหมายบ้านเมือง พรรคและรัฐบาลต้องการเสถียรภาพ ความมั่นคงของประเทศ สร้างความสามัคคีของคนในชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นแน่นหนา จะเป็นเชื้อชาติ ศาสนาใดก็ตาม ให้ถือเอาประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ การกล่าวเช่นนี้ ก็เพื่อต้องการให้ศาสนาและศาสนิกชน ช่วยสนับสนุนส่งเสริมนโยบายของรัฐให้ปรากฏผลเป็นจริง นอกจากรัฐธรรมนูญที่กล่าวแล้ว ในเอกสารฝึกอบรมสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ยังกล่าวถึงทัศนะของพรรคต่อศาสนา ดังนี้

๑. พรรคและรัฐบาลรู้ว่า ประชาชนลาวใครเชื่อศาสนาใด ก็ยังถือว่า เป็นคนลาว ศาสนิกชนของทุกศาสนา จะต้องมีความสามัคคี ไม่ให้พวกนักสืบ หรือคนต่างประเทศ มาฉวยโอกาสใช้ผู้นับถือศาสนาโฆษณาแบ่งแยกเพื่อทำลายความสามัคคีประชาชนลาวบรรดาเพื่อนั้นหมายถึงการทำลายประเทศของเรา

๒. ศาสนาต่างๆ จะต้องทำหน้าที่ปกป้องรักษาประเทศให้มีความสงบสุขและพัฒนาให้มีความรุ่งเรือง มีส่วนร่วมในการกิจของชาติ สร้างโครงการต่างๆ เพื่อช่วยพรรค รัฐบาล และประชาชน

๓. พรรคและรัฐ ต้องการให้บรรดาศาสนา มีความสามัคคี ประองตองกันเป็นจิตหนึ่งใจเดียว ไม่เกิดความขัดแย้งต่อกันและกัน พร้อมกันประกอบส่วนเข้าในการปฏิบัติสองหน้าที่ยุทธศาสตร์ กล่าวคือ ปกป้องรักษา สร้าง และพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนกับนานาประเทศ เพื่อความอยู่ดีกินดีของปวงชนลาวทั้งชาติ

๔. องค์กรที่เกี่ยวข้องจะต้องทำหน้าที่คุ้มครอง ดูแล การเคลื่อนไหวของบรรดาศาสนา ให้สอดคล้องกับศีลธรรม รัฐธรรมนูญ และระเบียบ กฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะให้สอดคล้องกับ คำรัสที่ ๙๒/นย ๓^๓

^๑ อ่างแล้ว, สภาแห่งชาติ, รัฐธรรมนูญแห่ง สปป, ลาว, หน้า ๓ และ หน้า ๑๖.

^๒ คณะโฆษณอบรมศูนย์กลางพรรคและศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติ, เอกสารฝึกอบรมสำหรับ พระสงฆ์-สามเณร, (เวียงจันทน์ : สะพานทองการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖-๒๗.

^๓ คำสั่งของนายกรัฐมนตรี เลขที่ ๙๒ ว่าด้วยการคุ้มครองและปกป้องการเคลื่อนไหวศาสนาอยู่ สปป. ลาว ประกาศ วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕.

๕. พนักงานทุกภาคส่วน ผู้ที่คุ้มครองรัฐ คุ้มครองสังคมจะต้องรู้ และเข้าใจ รัฐธรรมนูญ ระเบียบ กฎหมาย ของบ้านเมือง และนโยบายของพรรคที่มีต่อศาสนา เพื่อสะดวกในการคุ้มครองดูแลการเคลื่อนไหวของแต่ละศาสนา

การผ่อนปรนความเข้มงวดทางด้านศาสนาดังกล่าว ยังส่งผลต่อหน้าที่ของพระสงฆ์ด้วย โดยพระสงฆ์มีหน้าที่เพิ่มขึ้น และได้รับการยอมรับจากรัฐบาลมากกว่าช่วงทศวรรษ (๑๙๗๐) เห็นได้จากการที่พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่ศีลธรรม การปฏิบัติศาสนพิธี รวมถึงการสั่งสอนให้ชนเผ่าละทิ้งความเชื่อแบบดั้งเดิม การที่รัฐบาล สปป.ลาว ยอมรับบทบาทของพระสงฆ์มากขึ้น ส่วนหนึ่ง มีสาเหตุมาจากฐานอำนาจของรัฐมั่นคงขึ้น มากกว่าช่วงแรกของการปกครองประเทศ หน้าที่ของพระสงฆ์สามเณร ตามที่ระบุในบัญญัติการปกครองสงฆ์ ค.ศ.๒๐๐๔ (พ.ศ.๒๕๔๗) กล่าวว่า พระสงฆ์สามเณร หรือผู้เข้าบวชมีหน้าที่ ดังนี้^๑

๑. ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา เอาใจใส่ทางการศึกษา คั่นคว้า ธรรมะของพระพุทธเจ้า ทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เช่น การเรียนสวด เรียนเทศน์ ศึกษาพระธรรมวินัย และการลงสู่ภาคปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อให้เกิดมรรคและผลตามอรรถภาพตน พร้อมทั้งเอาใจใส่ปกป้องรักษา และส่งเสริมจารีตประเพณีอันดีงาม ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

๒. มีส่วนร่วมในการปกป้องรักษาสังคม และเทศนาสั่งสอนญาติโยมลาว บรรดาเผ่าให้ละความเชื่อมหาย การเที่ยวกินอย่างฟุ่มเฟือย อบายมุข เพื่อให้สังคมมีความบริสุทธิ์ ปลอดภัย นำอยู่มีความเสมอภาคกันต่อการปฏิบัติศีลธรรม และระเบียบกฎหมาย

๓. การศึกษาของสงฆ์ ต้องทำให้ลดการไม่รู้หนังสือ บำรุงวัฒนธรรม ปรับปรุงระบบการศึกษาสงฆ์ ทั้งทางโลกและทางธรรม ให้มีทั้งทางคุณภาพและปริมาณเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้แก่พระสงฆ์ สามเณร พ่อชาว แม่ชาว และญาติโยมลาวบรรดาเผ่าให้เท่าเทียมกัน

๔. มีส่วนในการปรับปรุงแบบแผน การเผยแผ่ศีลธรรมในหลายรูปแบบ เช่น เทศนาตามหนังสือใบลาน สมุด ปากเปล่า หรือปาถกถาธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับระดับความรู้ของญาติโยม บรรดาเผ่า สร้างวิปัสสนาจารย์ ฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ฝึกการปฏิบัติศาสนพิธี สังฆกรรมอย่างมีระบบถูกต้องตามหลักการศึกษาและพระธรรมวินัย

๕. มีส่วนร่วมคั่นคว้า ดำรายาพื้นเมือง ปรุงแต่งยา และนำออกมาใช้โดยผสมผสานกับยาแผนปัจจุบัน เพื่อใช้รักษาโรคอย่างมีประสิทธิภาพ และแนะนำเผยแพร่การป้องกันโรค การรักษาอนามัย ๓ สะอาด (อยู่สะอาด กินสะอาด นุ่งห่มสะอาด) ให้แก่ญาติโยมลาวบรรดาเผ่าตามเงื่อนไขและความสามารถ นอกนี้ เอาใจใส่รักษาสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ

๖. มีส่วนในการใช้ประโยชน์ที่ดิน และธรณีสงฆ์ ปลูกพืชกินใบ กินหมาก พืชล้มลุก พืชยืนต้น ไม้อุตสาหกรรม และกล้าเบ็ยไม้ต่างๆ แจกให้ญาติโยมนำไปปลูก เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แหล่งน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นที่อาศัยของชีวนานาพันธุ์ ให้คงไว้แห่งความอุดมสมบูรณ์

๗. ตั้งหน้าปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ธรรมนูญปกครองสงฆ์ ข้อกำหนดและกฎระเบียบสงฆ์ มติคำสั่งทางการสงฆ์ ตลอดจนโครงการดำเนินงานขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์

^๑ อ่างแก้ว, สภาแห่งชาติ, รัฐธรรมนูญแห่ง สปป.ลาว, หน้า ๔-๕.

ลาวในขอบเขตการจัดตั้งของตนอย่างเคร่งครัด นอกนี้ ต้องปฏิบัติตามมติคำสั่งทางรัฐการ ดำรัส (คำสั่ง กฎระเบียบของประธานประเทศประธานสภาแห่งชาติ ข้อบังคับของกระทรวง) และกฎหมาย ของบ้านเมือง โครงสร้างการจัดตั้งของพระสงฆ์ตามธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว ค.ศ.๒๐๐๔ (พ.ศ.๒๕๔๗) ได้มีองค์กรเป็นของตนเองชื่อว่า “องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว” โดยพระมหาวิจิต สิงหาราช เป็น ประธาน ซึ่งมีเครือข่ายการปกครองเป็นเอกภาพ ตั้งแต่ระดับศูนย์กลาง จนถึงระดับท้องถิ่นและ บริหารงานด้วยธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว การปกครองสงฆ์ลาว แบ่งออกเป็น ๔ ชั้น^๑ คือ

หนึ่ง องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวชั้นศูนย์กลาง

สอง องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวชั้นแขวง นครหลวง และเขตพิเศษ

สาม องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวชั้นเมือง และ

สี่ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวชั้นวัด

ในองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแต่ละชั้นประกอบไปด้วยคณะผู้แทนตามจำนวน ลดหลั่นกันไป เช่น องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวชั้นศูนย์กลาง ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน หัวหน้าคณะกรรมการบริหาร หัวหน้าคณะห้องการ คณะกรรมการที่ปรึกษา และคณะกรรมการ บริหารงานประจำศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ประกอบด้วย ประธาน ๑ รูป รอง ประธาน ๕ รูป หัวหน้า คณะกรรมการ ๔ รูป หัวหน้าคณะห้องการ ๑ รูป ส่วนคณะกรรมการที่ ปรึกษาและคณะกรรมการบริหารงานประจำศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ให้มีตาม จำนวนที่เหมาะสม การบริหารงานขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว มี ๔ ภารกิจหลัก คือ ๑) ภารกิจปกครองสงฆ์ ๒) ภารกิจศึกษาสงฆ์ ๓) ภารกิจเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติ กรรมฐาน และ ๔) ภารกิจสาธารณูปการ

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ชั้นแขวง ชั้นเมือง และชั้นวัด มีโครงสร้างการบริหารที่ เหมือนกัน โดยมีกรรมการคณะสงฆ์ประจำ ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน จำนวนลดหลั่นลงไป ตามขนาด ขอบเขต หน้าที่รับผิดชอบของตน เพื่อบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวจึงได้จัดแบ่งหน้าที่ในการทำงาน เพื่อให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และ ได้รับผลตามความต้องการขององค์การ ดังนี้

ก) ภารกิจปกครองสงฆ์ มีหน้าที่รับผิดชอบในการค้นคว้า รวบรวม ข้อมูลต่างๆ ทางด้านพุทธศาสนา เก็บทำสถิติพระสงฆ์สามเณร พ่อขาว แม่ขาว ตลอดจนศาสนสมบัติอื่นๆ อย่าง ครบถ้วนและถูกต้องกับความเป็นจริง จากนั้น รายงานให้สายใยการจัดตั้งชั้นสูงกว่าได้รับทราบอย่าง เป็นระบบ ในแต่ละปีเสริมขยายบทบาทในการคุ้มครองพุทธศาสนาและปกครองสงฆ์ให้ดีขึ้นบน พื้นฐานธรรมนูญปกครองสงฆ์ ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ สามเณร พุทธศาสนิกชน และศาสนิกชนลาว บรรดาเผ่า จะต้องมีส่วนร่วมเข้าในภารกิจของชาติ คณะ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวตั้งแต่ชั้นศูนย์กลางจนถึงชั้นรากฐาน (เจ้าอาวาสวัด) ต้องปฏิบัติ ศาสนกิจ เช่น การลงอุโบสถสังฆกรรมและการทำกิจวัตรอื่นๆ เป็นการตรวจตราการประพฤติปฏิบัติ ต่อพระธรรมวินัยของคณะองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว และพระสงฆ์สามเณรทั่วไป

^๑ อ่างแก้ว, สภาแห่งชาติ, รัฐธรรมนูญแห่ง สปป.ลาว, หน้า ๕-๖.

นอกจากนั้น เอาใจใส่ปรึกษาหารือ ประสานสมทบการทำงานกับแนวลาสร้างชาติ และอำนาจการปกครองฝ่ายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นคว้าวางระเบียบการและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่พระสงฆ์ สามเณร ล่วงละเมิดต่อพระธรรมวินัย และกฎระเบียบของสงฆ์ในปี พ.ศ.๒๕๕๐-พ.ศ.๒๕๕๑ (ค.ศ.๒๐๐๗-๒๐๐๘) ทั่วประเทศมีพระสงฆ์สามเณรทั้งหมด ๑๙,๗๙๕ รูป โดยมีพระสงฆ์ ๘,๐๕๕ รูป มีพ่อขามแม่ขาม ทั้งหมด ๔๑๔ คน โดยมีพ่อขาม ๔ คน และมีสังฆรี (ศิษย์วัด) ๔๘๕ และมีวัดทั้งหมด ๔,๒๔๐ วัด โดยมีวัดร้าง ๗๘๑ วัด^๑

ข) กรรมการการศึกษาสงฆ์ มีหน้าที่รับผิดชอบในการค้นคว้า และวางแผนเพื่ออบรมแนวคิดของนักเรียน นักศึกษาสงฆ์ ให้มีความเชื่อมั่นต่อการประกอบศาสนกิจ และมีความหนักแน่นในการปฏิบัติธรรมวินัยสงฆ์ และระเบียบ กฎหมาย ของรัฐ ค้นคว้าและวางแผนยุทธศาสตร์การศึกษาสงฆ์แต่ละช่วงเวลา เพื่อผ่านการประชุมสภาบริหารการศึกษาสงฆ์ และการประชุมใหญ่องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวรับรองเอา เพื่อเป็นแนวทางรวมของการศึกษาสงฆ์ ค้นคว้า สรรหาบุคลากรฝ่ายพระสงฆ์มาเป็นผู้บริหารการศึกษาสงฆ์แต่ละชั้นให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถที่เป็นจริง ปลูกกระตมแนวคิดของพระสงฆ์ สามเณรที่สังกัดในสายศึกษาสงฆ์ ให้มีความรับผิดชอบต่อภารกิจการศึกษาพุทธศาสนา และต้องมีความเสียสละสูงต่องานการศึกษาสงฆ์ ตรวจตรา และตรวจการการศึกษาสงฆ์ทั่วประเทศว่า ได้ปฏิบัติงานถูกต้องตามข้อกำหนด กฎระเบียบ ขององค์การศึกษาสงฆ์ ศูนย์กลาง องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาววางออกหรือไม่ รวบรวมข้อมูลความต้องการปรับปรุง และพัฒนาการศึกษาสงฆ์ เสนอให้คณะประจำศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เพื่อขอความเห็นทางด้านหลักวิชาการ เพื่อส่งให้คณะศึกษาสงฆ์ศูนย์กลางดำเนินการต่อไป จัดตั้ง นำพา ในการรวบรวมทุนเข้ามูลนิธิการศึกษาสงฆ์ศูนย์กลาง เพื่อใช้จ่ายในงานบริหาร งานวิชาการ และงานก่อสร้างพื้นฐานการศึกษาสงฆ์ ติดตามและตรวจตราการก่อสร้างพื้นฐานการศึกษาสงฆ์ทั่วประเทศ เสนองบประมาณการเคลื่อนไหวประจำปีกับศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวและแนวลาสร้างชาติ เสนอแผนการพั้วพัน และร่วมมือกับต่างประเทศ

พัฒนาการของการศึกษาสงฆ์ลาว เริ่มจากปี พ.ศ.๒๔๖๘ (ค.ศ.๑๙๒๕) สมเด็จพระหลักคำแก้ว อุเทนศักดิ์ดา องค์สังฆนายก และเจ้าเพชรราช มหาอุปราช ได้ตั้งโรงเรียนพระสงฆ์ขึ้น มีชื่อเรียกว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม ได้รับการอุปถัมภ์จากพุทธบัณฑิตสภาจันทบุรี การศึกษาสงฆ์ในช่วงนี้ได้รับอนุญาตให้เรียนแต่วิชาทางพุทธศาสนา เช่น ธรรมวินัย บาลี พุทธประวัติ หนังสือธรรม เป็นต้น ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๙๓ (ค.ศ.๑๙๕๐) ได้ปรับเปลี่ยนโรงเรียนพระปริยัติธรรมมาเป็นโรงเรียนบาลีชั้นสูง และปี พ.ศ.๒๕๑๐ (ค.ศ.๑๙๖๗) โรงเรียนบาลีชั้นสูง ถูกเปลี่ยนเป็นสถาบันการศึกษาพุทธศาสนา ภายหลังปี พ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๕) สถาบันการศึกษาพุทธศาสนาได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนสร้างครูสงฆ์ชั้นกลาง โดยได้รับการอุปถัมภ์จากกระทรวงศึกษาธิการ (กรมก่อสร้างบำรุงครู) การศึกษาสงฆ์ในช่วงนี้เรียนทั้งวิชาทางพุทธศาสนา และวิชาทางโลกควบคู่กันไป ต่อมาในท้ายปี พ.ศ.๒๕๓๙ (ค.ศ.

^๑ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, บทรายงานการเคลื่อนไหว งานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ค.ศ.๒๐๐๗-๒๐๐๘ และแผนดำเนินงาน ค.ศ.๒๐๐๘-๒๐๐๙, (เวียงจันทน์: เอกสารถ่ายสำเนา (เย็บเล่ม), ๒๕๕๑), หน้า ๓.

๑๙๙๖) กรรมการศึกษาสงฆ์ร่วมกับกระทรวง ศึกษาธิการปรับปรุงการศึกษาสงฆ์ขึ้นใหม่^๑ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจสังคม โดยปรับเปลี่ยนโรงเรียนสร้างครูสงฆ์ ชั้นกลางเป็นวิทยาลัยสงฆ์ เรียกว่า วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง มีหลักสูตรการเรียนการสอน ๔ ปี โดยคัดเลือกนักเรียนที่จบจากชั้นมัธยมศึกษาสงฆ์ปีที่ ๖ การจบหลักสูตร ๔ ปีนี้ มีวิทยาลัยฐานะเทียบเท่าปริญญาตรี มีหลักสูตรวิชา พุทธศาสนา เป็นวิชาบังคับ และวิชาเลือกอีก ๒ สาขา คือ ครุศาสตร์ และอักษรศาสตร์ การเรียนการสอนเป็นระบบหน่วยกิต นอกจากนี้ ยังมีวิชาพื้นฐานเพื่อใช้ในการพัฒนาชาติ เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ กฎหมายทั่วไป ภาษาต่างประเทศ การข่าวและหนังสือพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ.๒๐๐๐) วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้งได้ออกวารสาร “เสียงวิทยาลัยสงฆ์” เป็นราย ๓ เดือน เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและประกาศกิจกรรมของวิทยาลัยสงฆ์ให้เป็นที่รับรู้ต่อสังคมในวงกว้างมากขึ้น^๒

ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๔๙ (ค.ศ.๒๐๐๖) ได้สร้างตั้งวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ที่วัดหลวงปากเซ แขวงจำปาสัก เปิดการเรียนการสอน ๓ สาขา คือ พุทธศาสตร์ สังคมศาสตร์ และธรรมชาติ นอกจากนั้น วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก ได้เปิดการเรียนการสอนภาคพิเศษ เรียกว่า สายสังฆธิการ เรียนเฉพาะวันเสาร์ วันอาทิตย์ โดยมีครูอาจารย์ พระสงฆ์สามเณรเจ้าอาวาสวัด เป็นต้น เข้ามาศึกษา^๓ บทบาทหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อเสริมสร้างพระสงฆ์ สามเณร ให้มีความรู้ความสามารถในด้านพระพุทธศาสนา อักษรศาสตร์ วรรณคดี ครุศาสตร์ และวิทยาการพื้นฐาน อันจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมตามแนวทางของพรรค และรัฐบาล

๒. เพื่อเสริมสร้างพระสงฆ์สามเณร ให้รู้จักแยกแยะ และวิจัยหลักธรรม คำสั่งสอนทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และประเทศชาติอย่างแท้จริง

๓. เพื่อเสริมสร้างและฝึกอบรมพระสงฆ์สามเณรให้มีความตื่นตัวประกอบส่วนช่วยเหลือสังคมและประเทศชาติ ด้วยการเผยแผ่ศีลธรรมอย่างกว้างขวาง ปลุกระดม และชวนชวนประชาชนให้มีความขยัน ประกอบสัมมาอาชีพ ประหยัดหลีกเลี่ยงจากอบายมุขสิ่งเสพติดทุกชนิด และดำรงชีวิตด้วยความบริสุทธิ์สดใส

ในขณะเดียวกัน โครงสร้างการจัดตั้งระบบบริหารของวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง และวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก มีสายการจัดตั้งขึ้นต่อคณะศึกษาสงฆ์ศูนย์กลาง องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ส่วนทางด้านการคุ้มครองบริหาร และการดำเนินการเรียนการสอน ตลอดถึงเทคนิควิชาการ งบประมาณ การเงิน ยานพาหนะ และอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับวิทยาลัยสงฆ์ ได้รับการอุปถัมภ์ช่วยเหลือจากกระทรวงศึกษาธิการ

^๑ พระอาจารย์เวด มะเสโน, ประวัติความเป็นมาของการศึกษาแห่งชาติและการศึกษาสงฆ์ลาว, วารสารจดหมายเหตุชาวพุทธ, ๒๕๕๑ ปีที่ ๑ (๒), หน้า ๘.

^๒ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, พระพุทธศาสนาในลาว, (เชียงใหม่: บรรณกรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๘.

^๓ คณะศึกษาสงฆ์ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, เอกสารการประชุมผู้บริหารการศึกษาสงฆ์ทั่วประเทศ ครั้งที่ ๖ วันที่ ๑๗-๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓ แขวงสะหวันนะเขต, (เวียงจันทน์: เอกสารถ่ายสำเนา, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^๔ อ่างแล้ว, ประวัติความเป็นมาของการศึกษาแห่งชาติและการศึกษาสงฆ์ลาว, หน้า ๙.

สำหรับการจัดระบบการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ได้จัดระบบแต่ชั้นประถมศึกษาสงฆ์ จนถึงชั้นวิทยาลัยสงฆ์ โดยมี ๒ หลักสูตรเคียงคู่กันไป คือหลักสูตรสายสามัญและสายพระปริยัติธรรม สายสามัญได้จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการเรียนตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ส่วนสายพระปริยัติธรรมได้จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการเรียนตามที่คณะศึกษาสงฆ์ศูนย์กลางกำหนด ขณะเดียวกัน คณะศึกษาสงฆ์ศูนย์กลาง ยังได้กำหนดให้วัดที่มีความพร้อม ทั้งทุนทรัพย์และครู อาจารย์ จัดการเรียนการสอน โดยแยกการเรียนการสอนจากสายสามัญ มีหลักสูตรการเรียน ๓ ชั้น คือ นักเรียนชั้นปีที่ ๑ ชั้นปีที่ ๒ และชั้นปีที่ ๓ ในชั้นแรกของระบบการศึกษาสงฆ์ ได้กำหนดให้ พระสงฆ์เรียนสวด เทศน์หนังสือลาว และหนังสือธรรมให้ได้ก่อน หลังจากนั้นจึงอนุญาตให้เข้าเรียน ชั้นมัธยมศึกษาสงฆ์ ตอนต้นได้

ในปีพ.ศ ๒๕๕๒-๒๕๕๓ (ค.ศ.๒๐๐๙-๒๐๑๐) ทั่วประเทศ มีโรงเรียนสงฆ์ทั้งหมด ๕๘ แห่ง ในนั้น มีโรงเรียนประถมศึกษาสงฆ์ ๑๑ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาสงฆ์ตอนต้น ๓๖ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาสงฆ์ตอนปลาย ๑๑ แห่ง และวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง มีครูอาจารย์ สอนทั้งหมด ๖๕๗ รูป/คน มีครูพระสงฆ์ ๒๕๓ รูป และครูฆราวาส ๔๐๔ คน และมีนักเรียนนักศึกษาสงฆ์ทั้งหมด ๖,๙๗๔ รูป^๑

ค) **กรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกรรมฐาน** เป็นหน่วยงานหนึ่งในระบบการจัดตั้งขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ในชั้นเมือง ชั้นแขวง และ ชั้นศูนย์กลาง กรรมาธิการนี้มีอักษรย่อว่า “กสว” มีบทบาทในการปฏิบัติ คือ กำหนด ระเบียบการ หลักวิชาการในการเผยแผ่ศีลธรรม การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และ มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม พัวพันและร่วมมือกับองค์การจัดตั้งฝ่ายปกครองบ้านเมืองและแขวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรึกษาหารือ และจัดตั้งปฏิบัติการเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา มีบทบาทในการพัวพันและร่วมมือกับสากล เกี่ยวกับการเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาและสันติภาพ โดยการเห็นพร้อมของประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่รับผิดชอบ คือสร้างข้อกำหนด กฎระเบียบเกี่ยวกับกรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรม และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สร้างหลักสูตรในการเรียน โฆษณา เผยแผ่ และการปฏิบัติกรรมฐาน สร้างโรงเรียนฝึกอบรมศีลธรรมและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จัดตั้งโครงการบวชสามเณร อบรมเยาวชน โครงการช่วยผู้ป่วยเอดส์ ช่วยเหลือคนยากจน คนด้อยโอกาส โครงการรักษาสิ่งแวดล้อม และโครงการต่อต้านยาเสพติด จัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ เขียนบทความ หนังสือพิมพ์ ธรรมสัง្កจร และจัดปาฐกถาธรรมในวันสำคัญต่างๆ

ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ สามเณร นอกจากเรียนรู้พุทธธรรมด้วยตนเองแล้ว ยังได้นำเอาหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ตนได้เรียนรู้ นั้น ไปเทศนาเผยแผ่เข้าไปในจิตใจของชาวลาว บรรดาเผ่า การศึกษา คำนคว้าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ประสานสมทบใส่แนวทางนโยบายเปลี่ยนแปลงใหม่ของพรรค รัฐบาลแต่ละระยะและศีลธรรมของยุคสมัย เพื่อนำไปเผยแผ่ให้ศาสนิกชนรับรู้ เข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง

งานเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกรรมฐานนั้นถือว่าเป็นกิจของสงฆ์จะต้องทำเพื่อปรับปรุงวิธีการเผยแผ่และศึกษาอบรมให้ถูกต้องสอดคล้องกับกาล สถานที่ เพื่อให้ศาสนิกชนเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ได้จัดตั้งการฝึกอบรมทั้ง

^๑ อ่างแล้ว คณะศึกษาสงฆ์ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, เอกสารการประชุมผู้บริหารการศึกษาสงฆ์ทั่วประเทศ ครั้งที่ ๖ วันที่ ๑๗-๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓ แขวงสะหวันนะเขต, หน้า ๖.

ทางคันถธุระ (ธุระฝ่ายคัมภีร์หรือกิจด้านการเล่าเรียน) และวิปัสสนาธุระ (ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญกรรมฐาน) นอกจากนั้น คณะองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวชั้นต่างๆ จะต้องส่งเสริมงานเทศนาเผยแผ่ธรรมให้ถึงโรงเรียน โรงพยาบาลจัดการปาฐกถา สันทนาธรรม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และด้วยวิธีการอื่นๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้กลุ่มคนในสังคมได้รู้ถึงบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์

ง) **กรรมาธิการสาธารณูปการ** มีหน้าที่ปกปักรักษาศาสนสมบัติ ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ หอพระไตรปิฎก ศาลาโรงธรรม เป็นต้น หากมีการชำรุดต้องบูรณะโดยการรักษารูปทรง ค่าโครงสร้างเหมือนเดิม ปกปักรักษาจิตรกรรม ได้แก่ ศิลปะรูปวาด รูปแกะสลัก ดูแลทรัพย์สินของสงฆ์ เช่น ที่ดินของวัด สิ่งก่อสร้างในวัด เงินคลังของวัด เป็นต้น ห้ามยกย้าย และนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขาย ปกปักรักษาพระพุทธรูป เทวรูป และวัตถุสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ โดยการทำบัญชี แล้วนำไปเก็บไว้ในที่ปลอดภัย ปกปักรักษาหนังสือใบลาน และส่งเสริมให้พระสงฆ์เขียนใบลานด้วยตัวธรรมมากขึ้น หรือคัดลอกตัวธรรมใส่สมุดกระดาษ โดยรักษาอักษรเดิมไว้เพื่อปกปักรักษาพื้นฐานวัตถุที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจารีตประเพณี

กรรมาธิการสาธารณูปการและคณะองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ได้สมทบกับองค์การจัดตั้งพรรค รัฐบาล หรือแนวลาวยุคสร้างชาติ นำพาบูรณปฏิสังขรณ์ สร้างวัดวาอารามขึ้น เช่น โบสถ์ ศาลาโรงธรรม พระพุทธรูป ประตูดง กำแพงวัด พระธาตุเจดีย์ กุฏิวิหาร โรงเรียน สุขศาลา ประจำหมู่บ้าน สำนักงานห้องการปกครอง บ้าน ถนนหนทาง ให้สวยงามเป็นทีหน้าชื่นชม พึงพอใจของประชาชน และผู้มาเยือนที่ได้พบเห็น งานดังกล่าวนี้ ทางกรรมาธิการสาธารณูปการ และคณะองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวในแต่ละชั้น ได้เอาใจใส่ นำพาพระสงฆ์ สามเณร และญาติโยม ร่วมกันทำ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้น ยังได้ชี้แนะแต่ละวัดให้เอาใจใส่วัดวาอารามด้วยการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ผล ต้นไม้เป็นยา ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อมหาชน ส่วนพระสงฆ์ต้องเป็นเจ้าการแนะนำสั่งสอน ประชาชนให้เอาใจใส่ต่อการปลูกต้นไม้ รักษาป่า รักษาสิ่งแวดล้อม ให้คงความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

หากกล่าวโดยสรุปแล้ว ขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพุทธศาสนาในลาว ในช่วงเวลาที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้ปกครองประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๓ (ค.ศ. ๑๙๗๕-ค.ศ. ๒๐๑๐)^๑ รัฐบาล สปป.ลาว ได้ปรับปรุงโครงสร้างการปกครอง บริหารสงฆ์ให้เป็นเอกภาพ และอยู่ในความดูแลอย่างใกล้ชิด มีนโยบายเข้มงวดต่อพุทธศาสนาเพียงระยะสั้นๆ คือในช่วงสี่ปีแรกแห่งการปกครอง เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองเข้มข้น และเสถียรภาพทางการเมืองยังไม่มี ความมั่นคง แต่ภายหลังกปีพ.ศ. ๒๕๒๓ (ปี ค.ศ. ๑๙๘๐) ทุกอย่างก็เริ่มเข้าสู่ภาวะปกติเป็นลำดับมาจนกระทั่งถึงปีพ.ศ. ๒๕๓๔ (ปี ค.ศ. ๑๙๙๑) รัฐบาลได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญปกครองประเทศ ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มาตรา ๙ และมาตรา ๓๐ กล่าวถึงนโยบายของรัฐต่อศาสนาไว้อย่างชัดเจน และเริ่มต้นกับการให้ความสำคัญเป็นพิเศษเกี่ยวกับศาสนา การที่พรรค และรัฐบาลมีอำนาจปกครองบริหารประเทศได้นั้น แรงหนึ่งก็มาจากการสนับสนุนของ

^๑ พระศรีธาตุ สิงห์ประทุม, มณีมัย ทองอยู่ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาว”, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๗๔-๙๕.

ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธศาสนา เมื่อการต่อสู้ได้รับชัยชนะสำเร็จ และบ้านเมืองอยู่ในภาวะปกติแล้ว ควรที่จะมีส่วนร่วมอบรมศีลธรรมให้แก่ประชาชนบรรดาเผ่า ให้เป็นพลเมืองที่ดี พร้อมทั้งสนับสนุนองค์การสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์เข้าร่วมในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรือง โดยการนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนาไปเผยแผ่ เทศน์ให้ประชาชนเข้าใจถึงศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติซึ่งองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแต่ละชั้น และกรรมการแต่ละฝ่ายได้ทำหน้าที่ของตนต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนจากพรรค และรัฐเป็นอย่างดี

(๒) ขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในช่วง พ.ศ.๒๕๕๔- ปัจจุบัน (ค.ศ.๒๐๑๑-ค.ศ.๒๐๑๕)

จากหลักฐาน “สารมิตรภาพไทย-ลาว” ปี พ.ศ.๒๕๕๕^๑ ของสมาคมไทย-ลาวเพื่อมิตรภาพ ได้เผยแพร่ความสัมพันธ์ ระหว่างไทยกับลาวในด้านต่างๆ รวมถึงด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยกล่าวถึงขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสปป.ลาว หรือ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๔ ถึงปัจจุบัน โดยสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้^๒

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การสงฆ์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นด้วยความเห็นพร้อมต้องกันของคณะสงฆ์และรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว ด้วยมีความเห็นว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานอย่างมั่นคง ผ่านวิวัฒนาการของชาติลาวมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ดังปรากฏในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว พ.ศ.๒๕๔๑ ว่า พฤติกรรมอันแท้จริงยืนยันให้พวกเราเข้าใจว่า “พุทธศาสนาจะตัดแยกออกจากชาติไม่ได้ และพระสงฆ์สามเณรจะตัดแยกออกจากชาติโยมทุกคนไม่ได้”

ประวัติศาสตร์ของชาติลาวที่ผ่านมาได้บ่งชี้ว่า พระสงฆ์ลาวในทุกยุคสมัยล้วนถือธงชาติเป็นชีวิตจิตใจและถือศีลธรรมเป็นปัจจัย เป็นส่วนประกอบในการกอบกู้เอกราชทั่วผืนแผ่นดินลาว และสนับสนุนพรรค รัฐ สร้างบ้านแปงเมือง เพื่อความสุขของชาติโยมลาวทุกคน และความรู้สึกวิไลซ์ของประเทศชาติเหนือจิตใจแห่งความเป็นเอกราชของชาติ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ได้รับการสถาปนาขึ้นเพื่อความเป็นเอกภาพทางหลักศีลธรรมและการปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับสภาพเปลี่ยนแปลงใหม่ของบ้านเมือง จึงได้ปรับปรุงกฎระเบียบที่กองประชุมใหญ่ผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศ ครั้งที่ ๓ รับรองมาเป็น “ธรรมนูญปกครองสงฆ์” ฉบับปัจจุบัน (ฉบับ พ.ศ.๒๕๕๑)

ดังปรากฏในธรรมนูญปกครองสงฆ์ หมวดที่ ๔ การจัดตั้งคณะกรรมการสงฆ์ ในมาตรา ๑๑ ที่ว่า ให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนกิจ เป็นองค์การนำพาของพระสงฆ์ลาวขึ้น เรียกว่า “องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เรียกและเขียนคำย่อว่า อ.พ.ส.” ให้ถือเอาตราพระธรรมจักรเป็นเครื่องหมาย และมีตราประทับประจำตำแหน่ง การจัดตั้งตามระเบียบ อ.พ.ส. ครั้งที่ ๓ มีตัวหนังสือเขียนอยู่ข้างบนว่า องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ขอบข้างล่างเขียนชื่อตำแหน่งและตรงกลาง มีตราธรรมจักรสำนักงานของคณะกรรมการงานสงฆ์ ศูนย์กลางตั้งอยู่เมืองหลวงของประเทศ หรือตามที่สำนักงานศูนย์กลางพรรคและรัฐตั้งอยู่

^๑ หอมหวล บัระภา, สังคม วัฒนธรรม ลาว, ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, วารสารมิตรภาพไทย-ลาว ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๕), ม.ป.ท. <[http://: bhomhu@kku.ac.th](http://bhomhu@kku.ac.th)>, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ สารีณ สมพงษ์-ชาวลาวสูญเสียรองประมุขสงฆ์พระนักเผยแผ่, หอมหวล บัระภา, สังคม วัฒนธรรมลาว, <<http://: bhomhu@kku.ac.th>>, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

มาตรา ๑๒ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวมีการจัดตั้งขึ้นตามการรวมศูนย์ ประชาธิปไตยร่วมกันเป็นคณะรับผิดชอบเป็นบุคคล ทุกคนขึ้นอยู่กับการจัดตั้ง เสียงส่วนน้อยขึ้นอยู่กับ เสียงส่วนมากชั้นล่างชั้นสูงชั้นบน ทั้งหมดขึ้นอยู่กับกองประชุมใหญ่ กองประชุมใหญ่ผู้แทนสงฆ์ทั่วประเทศเลือกตั้งคณะผู้บริหารงานสงฆ์ศูนย์กลาง ส่วนการประชุมใหญ่ระดับท้องถิ่นเลือกตั้ง คณะกรรมการบริหารงานสงฆ์ในระดับเดียวกัน โดยวิธีเปิดเผย หรือวิธีปิดลับ แล้วแต่ความเหมาะสม

มาตรา ๑๓ อ.พ.ส. ปกครองสงฆ์มีการจัดตั้งเป็น ๔ ระดับ ดังนี้ ๑) ระดับศูนย์กลาง ๒) ระดับแขวง กำแพงนคร เขตพิเศษหรือเทศบาลแขวง, นครหลวงเวียงจันทน์ เขตพิเศษ ๓) ระดับเมือง หรือระดับเทศบาลเมือง และ ๔) ระดับวัด

๑๓.๑ อ.พ.ส. ระดับศูนย์กลางประกอบด้วยผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศอย่างน้อย ไม่ต่ำกว่า ๓๐ รูป อย่างมากไม่เกิน ๔๕ รูป ในนั้นเป็นคณะประจำ ๑๑ รูป ประกอบด้วยประธาน ๑ รูป รองประธาน ๔ รูป นอกนั้นเป็นคณะ

๑๓.๒ อ.พ.ส. ระดับแขวง กำแพงนครหรือเขตพิเศษ ประกอบด้วย กรรมการ อย่างน้อย ๑๑ รูป อย่างมากไม่เกิน ๒๕ รูป ในนั้น ๓ ถึง ๗ องค์เป็นคณะประจำประกอบด้วย ประธาน ๑ รูป รวมทั้งเป็นผู้ประจำการ รองประธาน ๔ รูป นอกนั้นเป็นคณะ ทุก ๓ เดือนต้อง รายงานให้ระดับสูงถัดจากตนขึ้นไประดับหนึ่ง ทุกหนึ่งปีประชุมสามัญครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปรายงานในรอบ ๑ ปีที่ผ่านมา และวางแนวทางข้างหน้าการจัดตั้งในชั้นแขวงหรือเมือง ให้จัดตั้งเป็นกรรมการรับผิดชอบ งานต่างๆ ตามความเหมาะสมกับท้องถิ่น

๑๓.๓ อ.พ.ส. ปกครองเมืองหรือเทศบาลเมืองประกอบด้วยกรรมการ ๗-๑๕ รูป ในนั้น ๓-๕ รูป เป็นคณะประจำหนึ่งองค์เป็นประธานทั้งเป็นประจำการ ๓-๔ องค์เป็นรองประธาน นอกนั้นเป็นคณะกรรมการ หนึ่งปีประชุมกันหนึ่งครั้ง เพื่อสรุปรายงานประเมินผลดีผลเสียและบทเรียน ทุกสามเดือนรายงานสภาพการให้ระดับสูงถัดจากตน ในกรณีรีบด่วนต้องรายงานทันที

มาตรา ๑๔ กงจักรบริหารของ อ.พ.ส. ระดับศูนย์กลางมี ๔ กรรมวิธีการ

๑๔.๑ กรรมวิธีการฝ่ายปกครองสงฆ์

๑๔.๒ กรรมวิธีการฝ่ายศึกษาสงฆ์

๑๔.๓ กรรมวิธีการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

๑๔.๔ กรรมวิธีการฝ่ายสาธารณูปการให้ประธานแต่งตั้ง ๑ องค์เป็นหัวหน้าห้อง การศูนย์กลาง อ.พ.ส. และเลือกเอาคณะพระวินัยธร ๓-๕ องค์พระคณะธรรมธร ๓-๕ องค์

ในหมวดที่ ๗ ที่ว่าด้วยกองประชุม อ.พ.ส. ในมาตรา ๒๖ พระสงฆ์ทั่วประเทศ สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ต้องเข้าร่วมกองประชุมใหญ่สามัญประจำปี ตามการกำหนดของประธาน ศูนย์กลาง อ.พ.ส. เพื่อรับฟังรายงานการสรุปรายงานประจำปี ประเมินจุดดีจุดอ่อน และถอดถอน บทเรียนพิจารณาปรับเอาแผนต่อไปและปัญหาอื่นๆ เพื่อปฏิบัติต่อไป

มาตรา ๒๗ กองประชุมใหญ่พระสงฆ์ทั่วประเทศ ๕ ปี เปิดครั้งหนึ่งเพื่อเลือกตั้ง คณะกรรมการบริหารงานสงฆ์ศูนย์กลางชุดใหม่ และกองประชุมใหญ่ระดับล่างเลือกตั้งคณะ บริหารงานสงฆ์ระดับท้องถิ่นชุดใหม่ในกองประชุมใหญ่ หลังจากได้รับฟังรายงานในรอบ ๕ ปีผ่านมา ของ อ.พ.ส. ชุดเก่าแล้วให้พระสงฆ์อาวุโสมีคุณธรรม สุขภาพดีสมัครรับเลือกตั้งหรือเสนอชื่อในเมื่อไม่มีผู้สมัคร ศูนย์กลาง อ.พ.ส. ต้องดำเนินการเลือกตั้ง ใน ๒ วิธี คือ

๑. เสนอชื่อตามจำนวนคาดหมาย ๓๐ องค์หรือ ๔๕ รูป ครั้งเดียวแล้วให้เลือกแบบปิดลับ หรือเปิดเผยแบบใดก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสมองค์ที่ได้คะแนนสูงสุด ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานศูนย์กลาง อ.พ.ส. แล้วให้ผู้ถูกเลือกเป็นประธานคัดเลือกเอา ๔ รูป ตามความพอใจเพื่อแต่งตั้งเป็นรองประธาน

๒. ให้ประธานศูนย์กลาง อ.พ.ส. ในจำนวน ๓๐ รูป หรือ ๔๕ รูป สมัครเลือกตั้งเป็นประธานตามแบบปิดลับหรือเปิดเผย ในแบบที่หนึ่ง องค์ใดคะแนนสูงเป็นประธาน องค์ใดมีคะแนนรองลงมาเป็นรองประธาน ๔ รูป เพื่อรับผิดชอบ ภารกิจ การ แล้วให้ประธานและรองประธานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่งตั้งพระหัวหน้าสำนักงาน ๑ รูป คณะพระวินัยธร ๓ หรือ ๕ รูป และคณะพระธรรมธร ๓-๕ องค์

มาตรา ๒๘ ให้ประธานศูนย์กลาง อ.พ.ส. องค์เก่าประสานกับคณะประจำ ศูนย์กลาง แนวลาวสร้างชาติ เสนอชื่อประธาน อ.พ.ส. องค์ใหม่ รับทราบแล้วให้ลงลายเซ็นใบแต่งตั้ง ถวายประธานกรรมการกล่าวคือ รองประธานทั้ง ๔ รูป หัวหน้าสำนักงานอ.พ.ส. ๑ รูป คณะพระวินัยธร และคณะพระธรรมธรมตามลำดับ

๓. คณะกรรมการองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ชุดใหม่ พ.ศ.๒๕๕๔-ปัจจุบัน ในที่ประชุม พระอาจารย์เหวด มะเสโน เจ้าอาวาสวัดสี่สะเกด เวียงจันทน์ได้เสนอมติต่อองประชุมใหญ่ผู้แทนพระสงฆ์ทั่วประเทศ สมัยที่ ๖ เพื่อตกลงแต่งตั้งพร้อมกับรับรองคณะกรรมการบริหารงานประจำศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวจำนวน ๑๘ รูปคือ

๑. พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل^๑
๒. พระอาจารย์มหานอน ดำรงบุญ
๓. พระอาจารย์มหาจะรุน วชิรรังสี
๔. พระอาจารย์มหาชาติ กันตสีโล
๕. พระอาจารย์มหาบัวคำ สารีบุตร
๖. พระอาจารย์มหาบุญมา สิมมาพม
๗. พระอาจารย์เหวด มะเสโน
๘. พระอาจารย์บุญสี วงพุมี่
๙. พระอาจารย์คำมา ปันยาวิจิต
๑๐. พระอาจารย์พุ่มสะหวัน พันทะบัวลี
๑๑. พระอาจารย์สุชี เสิ่นมุงคุณ
๑๒. พระอาจารย์ดาวเฮือง คำปะเสียด
๑๓. พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน
๑๔. พระอาจารย์บุญทะวี ประสิดทิสัก
๑๕. พระอาจารย์บุญส่วน แก้วพิลม
๑๖. พระอาจารย์ถาวอน พอนปะเสียด

^๑ ดร.พระมหาผ่อง ปิยธีโร/สมาฤกษ์ (สะماعيل) ป.ธ.๖, ประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย (อ.พ.ส.) ๒๕๕๔, เจ้าอธิการวัดองค์ตั้ง ปัจจุบันมรณภาพแล้ว เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๗.๑๑ น. ณ วัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว, สิริอายุ ๑๐๐ ปี ๖ เดือน ๘๑ พรรษา-ผู้วิจัย.

๑๗. พระอาจารย์วินนา สุริยวง

๑๘. พระอาจารย์บุญสวน พันทะวง

ที่ประชุมได้แต่งตั้งและรับรองประธานคณะกรรมการศูนย์กลาง องค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว สมัยการประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๖ ประกอบด้วยพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ดังนี้

๑. พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل ประธานคณะกรรมการศูนย์กลาง องค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว มีหน้าที่รับผิดชอบชี้แจงนำรวม ปฏิบัติงานกิจการต่างประเทศ

๒. พระอาจารย์มหางอน ดำรงบุญ เป็นรองประธานรูปที่ ๑ รับผิดชอบกิจกรรมงาน อ.ส.พ. ใน ๕ แขวงภาคใต้

๓. พระอาจารย์มหาจระรุณ วชิรรังสี เป็นรองประธานรูปที่ ๒ รับผิดชอบกรรมาธิการ สาธารณูปโภคสาธารณูปการ

๔. พระอาจารย์มหาชาติ กันตสีโล เป็นรองประธานรูปที่ ๓ รับผิดชอบกรรมาธิการ เผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฐาน^๑

๕. พระอาจารย์มหาบัวคำ สารีบุตร เป็นรองประธานรูปที่ ๔ รับผิดชอบกรรมาธิการ ศึกษาสงฆ์

๖. พระอาจารย์มหาบุญมา สิมมาพม เป็นรองประธานรูปที่ ๕ รับผิดชอบกรรมาธิการ ปกครองสงฆ์

๗. พระอาจารย์เหวด มะเสโน เป็นรองประธานรูปที่ ๖ เป็นผู้ประจำการสำนักงาน นอกจากนี้ ยังได้แต่งตั้งให้พระอาจารย์พุมสะหวัน พันทะบัวลี เป็นหัวหน้าห้องการศูนย์กลาง อ.พ.ส.

๓. ในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว ได้ระบุสิทธิหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งใน อ.พ.ส. ไว้ ในหมวดที่ ๕ ดังนี้

มาตรา ๑๗ หน้าที่ อ.พ.ส. ศึกษาสงฆ์ มีดังนี้

๑. ปรับปรุงการศึกษาสงฆ์ ให้ได้ศึกษาพระธรรมวินัย, ภาษาบาลี, สันสกฤต, ภาษาศาสนและการศึกษาประสมประสานกับวิชาการทางโลก ที่เกี่ยวข้องกับสังคมอย่างพอเหมาะ และก้าวหน้า

๒. จัดให้มีกองวิชาการแต่งแบบเรียนธรรมวินัย, ภาษาบาลี, สันสกฤตแบบง่ายๆ รับรู้ ได้เร็วและนำไปใช้อย่างถูกต้องและแบบเรียนวิชาอื่นๆ

^๑ สำนวน สมพงษ์, ขาวลาวสูญเสีย! ดร.พระมหาชาติ กันตสีโล' รองประมุขสงฆ์พระนักเผยแผ่. คมชัดลึกออนไลน์ วันเสาร์ที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๖ <<http://www.komchadluek.net/detail/>>, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๘ ปัจจุบันยาท่านใหญ่ (เป็นคำสรรพนามเรียกพระเถระด้วยความเคารพ) มรณภาพมานานกว่า ๒ ปี ตั้งแต่วันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖ ด้วยอาการสงบที่วัดป่าคูน้อย เมืองนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ด้วยโรคมะเร็งตับ รวมอายุได้ ๘๑ ปี ๖๐ พรรษา ซึ่ง ดร.พระมหาชาติ กันตสีโล นั้นเป็นรองประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว และเป็นประธานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา ทั้งเป็นประธานโครงการแปลไตรปิฎกฉบับภาษาลาว เป็นอาจารย์ใหญ่สายวิปัสสนากัมมัฐาน สืบสานมาจากพระอาจารย์ใหญ่มหาปาน อานันโท ที่วัดพุทธวงสาป่าหลวง เป็นผู้มีจริยวัตรอันงดงามและเป็นผู้อุทิศชีวิตเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาตลอดมา เป็นผู้สืบสานปฏิบัติของพระอาจารย์ใหญ่มหาปาน อานันโท เพื่อวางรากฐานแห่งการเผยแผ่พระธรรมในดินแดนลาวให้แก่หลาย การจากไปของพระอาจารย์ใหญ่ ดร.พระมหาชาติ ในครั้งนี้ถือว่า คณะสงฆ์ลาวได้สูญเสียบุคลากรสงฆ์และบุชชนียบุคคลสงฆ์สำคัญไป เป็นการสูญเสียเพชรเม็ดงามแห่งแดนดินลาวไปอีกผู้หนึ่ง-ผู้วิจัย.

๓. ให้มีห้องสมุดค้นคว้าไปพร้อมๆ กับการขยายเครือข่ายการศึกษาให้ได้อย่างน้อย
 แขวงละ ๑-๒ แห่ง และในทุกเมืองใหญ่

๔. ให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธยุวชนวันอาทิตย์ เน้นการปลูกฝังศีลธรรมประสานกับ
 วิชารับใช้สังคมและภาษาสากล

๕. สร้างครูสงฆ์ให้มากขึ้น ทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยจัดให้มีขึ้นทั่ว สปป.ลาว

๖. จัดส่งพระเถระที่เรียนจบมัธยม หรือจบมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทุกๆ ปี ไปประจำการอยู่
 ตามแขวงหรือเมือง หรือวัดที่ขาดพระเถระทั่วประเทศ เพื่อบริหารศาสนกิจตามกฎระเบียบของ
 โรงเรียนสงฆ์อย่างเข้มงวด

มาตรา ๑๘ หน้าที่ อ.พ.ส. เผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกรรมฐาน มีดังนี้

๑. จัดตั้งสังฆบัญญัติ, สังฆานัติกฎระเบียบสงฆ์ ในการดำเนินการเผยแผ่ศีลธรรม
 ฝึกอบรมพระธรรมกถึกในหลายรูปแบบ และปฏิบัติกรรมฐานให้กว้างขวางทั่วประเทศ

๒. ฝึกอบรมพระวิทยากร, วิปัสสนากร ให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ แต่ละปีไม่ต่ำกว่า
 ๑๐ องค์กรเมื่อถึงปี พ.ศ.๒๕๔๓ (ค.ศ.๒๐๐๐) ต้องให้ทุกแขวง และเขตพิเศษ อย่างน้อย ๒-๓ องค์กร
 ขึ้นไป

๓. ใช้วิทยากรผู้มีประสบการณ์สูงทั้งฝ่ายสงฆ์และคฤหัสถ์อย่างเหมาะสม ตามคำ
 ชี้แนะของศูนย์กลาง อ.พ.ส. เพื่อให้มีวิชาการทั้งภาคปฏิบัติและการเผยแผ่ศีลธรรมและวิชาอื่นๆ
 ดำเนินไปพร้อมๆ กัน

สรุปขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว ในยุคปัจจุบัน คือ
 องค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์กรสงฆ์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นด้วยความเห็นชอบของ
 คณะสงฆ์และรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว โดยระบุมุ่งที่มาและวิธีการคัดสรรสมาชิก สิทธิ บทบาท หน้าที่
 ขององค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ที่ปรากฏในธรรมนูญปกครองสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๑ ซึ่งปัจจุบันได้รับการ
 การขับเคลื่อนนโยบายโดยคณะกรรมการชุดใหม่ ให้มองเห็นโครงสร้างการบริหารงานของคณะ
 สงฆ์ลาว ในการบริหารปกครองสงฆ์ให้ก้าวทันโลกสมัยใหม่ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อช่วยเหลือ
 รัฐบาลภายใต้ระบอบสังคมนิยมที่เคร่งครัดพอสมควร จะเห็นได้ว่า ระบอบการเมือง มีใช้อุปสรรคใน
 การบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ สิ่งที่สำคัญและเป็นอุปสรรคสำคัญ ก็คือการบริหารกิจการสงฆ์ให้เข้มแข็ง
 และทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากการไหลบ่า ท่วมทับ ของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีแรงเหวี่ยงของทุนนิยม
 ที่แรงและเร็วเหมือนกับคณะสงฆ์ไทยเจอปัญหาอุปสรรคในการบริหารกิจการสงฆ์ในภาวะการณ์
 ปัจจุบัน

๕) ผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาติและประชาชนลาว ดังคำปรารภของธรรมนูญ
 การปกครองสงฆ์ลาว พ.ศ. ๒๕๔๑^๑ ที่ว่า “พระพุทธศาสนาตัดแยกออกจากชาติไม่ได้และพระสงฆ์
 สามเณรลาวก็ตัดแยกจากชาติโยมลาวบรรดาเผ่าไม่ได้” ประวัติศาสตร์ของชาติลาวผ่านมาได้กล่าว
 ชัดแล้วว่า “พระสงฆ์ลาวในทุกยุคทุกสมัย ล้วนถือคัมภีร์ชาติเป็นชีวิตจิตใจและถือศีลธรรมเป็นปัจจัย
 เข้าร่วมในการนำเอาเอกราชลาวกลับคืนมาและสนับสนุนพรรค รัฐ สร้างบ้านแปงเมืองเพื่อความ

^๑ องค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว, (เวียงจันทน์ : เอกสารถ่ายสำเนา (เย็บ
 เล่ม), ๒๕๔๗), หน้า ๒.

ผาสูกของญาติโยมลาวบรรดาเฝ้าและความศรัทธาของชาติ” นอกจากสะท้อนให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชนและชาติแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทและการเปลี่ยนแปลงทางหน้าที่ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวด้านต่างๆ

(๑) ผลกระทบต่อรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของลาว โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำและวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดและพระสงฆ์จึงเปรียบเสมือน "ธรรมบุญวัฒนธรรม" ที่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแต่กำหนดวิถีชีวิตของชาวลาวยิ่งกว่ากฎหมายบ้านเมืองเสียอีก พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือน "ธรรมบุญชีวิต" ของพลเรือนชาวลาว นับตั้งแต่พุทธศาสนาเถรวาทเผยแผ่เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง (สปป.ลาว) ในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (ครองราชย์ ค.ศ.๑๓๕๓-๑๓๗๓) พระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกได้ยกยอพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติและมีอิทธิพลต่อสถาบันทางการเมือง วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมประเพณีของประชาชนลาวสืบต่อกันมาหลายศตวรรษ อิทธิพลของพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในบทบันทึกของนักสอนศาสนาคริสต์ชาวยุโรปที่เข้ามาในเวียงจันทน์ในช่วงปี ค.ศ.๑๖๔๒-๑๖๔๗ ที่กล่าวไว้ว่า “ศีลธรรมทางพุทธศาสนามีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของคนลาว นับแต่ชนชั้นสูงจนถึงประชาชนทั่วไป และกลายเป็นทฤษฎีพื้นฐานให้แก่การปกครอง การปกครอง นักค้นคว้า นักประดิษฐ์คิดแต่ง ได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวันและเครื่องวัดคุณสมบัตินักคนในสังคม”^๑

นับจากประเทศลาวมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยมาเป็นสังคมนิยม ตั้งแต่วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘ คณะสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาในประเทศลาวก็ยังคงอยู่ได้อย่างมั่นคง และดูเหมือนว่าจะมั่นคง...เป็นหนึ่งในเดียวกันมากขึ้น เหตุผลที่พระพุทธศาสนาอยู่กับคอมมิวนิสต์ได้ในลาวได้ พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل อดีตประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว กล่าวไว้ว่า^๒

“เพราะพุทธศาสนาของเราอยู่ได้กับทุกระบอบการปกครอง แต่พุทธศาสนาของเราไม่ล้มหวัจนทำกับระบอบใดระบอบหนึ่ง” วันนี้ พวกเราชาวพุทธทั้งเป็นชาวพุทธเฉพาะแต่ละประเทศและเป็นสมาชิกพุทธสมาคมทั่วโลก แสดงว่า ในระยะที่ผ่านมากิจกรรมของศาสนาแต่ละประเทศโดยเฉพาะศาสนาพุทธพวกเราทั้งหลาย...เราถือว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ประกอบด้วยเหตุผลพูดตรงไปตรงมาว่า “พวกเราเรียนรู้ตามทฤษฎีของพุทธแต่ส่วนมากชาวพุทธไปปฏิบัติทฤษฎีที่เป็นปรปักษ์กับศาสนาพุทธ มันจึงเกิดมีเรื่อง”

เมื่อย้อนกลับไปช่วงหลังสงครามโลก เป็นยุคฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมกลับไปแล้ว ประเทศลาวประกาศเอกราชแต่ผู้คนยังมีจิตใจเป็นฝรั่ง ครั้งหนึ่งคณะสงฆ์ได้ร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

^๑ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์ลาว (ดึกดำบรรพ์-ปัจจุบัน), (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๐๐๐), หน้า ๒๗๒.

^๒ เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงอยู่กับคอมมิวนิสต์ได้ในลาว เวียดนาม หรือแม้แต่จีน ? <<http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/013%20October%202013.html>>, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

เกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาพุทธ ที่ดูเหมือนว่า ก่อนที่จะเผยแพร่ได้จะต้องเขียนเอกสารส่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจทานก่อนถึง ๕ หน่วยงาน พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า

“เป็นระบบที่รับไม่ได้ ศาสนายังถูกครอบงำ” “ขัดกับทิศทางของศาสนาพุทธ” โดยถ้าเทียบกับการเผยแพร่ของศาสนาพุทธแล้ว กัณฑ์ที่ ๑. ต้องสอนสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน กัณฑ์ที่ ๒. คณะรัฐบาลต้องได้รับฟังเสียก่อน กัณฑ์ที่ ๓. พนักงานของรัฐทุกๆ ท่าน และ กัณฑ์ที่ ๔. ประชาชนทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น ท่านเล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “ฝ่ายบ้านเมืองบอกว่า เขาเป็นชาวพุทธหมดแล้ว อาตมาจึงบอกว่า เป็นชาวพุทธนี่ไม่ถูก เพราะว่ามันประชุมอยู่ในวัดองค์ต่อ นั่งอยู่ต่อหน้าพระเจ้าองค์ต่อ พระสงฆ์นั่งเสียอยู่ตามพรหม พนักงานฝ่ายบ้านเมืองข้าหลวงลาวที่นั่นอยู่รองเท้าไม่ถอด...เท่านั้น เขาก็บอกว่า ดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ถ้าเป็นประชาชนพูด ถูกจับแล้ว...”

อาตมากลัวเหตุการณ์จะยืดเยื้อจึงยกมือขึ้นพูดว่า “ถ้าคำพูดนี้ถึงขนาดจับจะตัดคอถวายต่อพระเจ้าองค์ต่อ...เชิญ”...พอดีประธานจะลุกจากที่นั่ง อาตมาจึงขอเวลาสัก ๕ นาที บอกว่า “กองประชุมนี้ไม่ใช่พระสงฆ์ รัฐบาลเรียกมาประชุม การพูดก็ต้องเสาะหาสิ่งที่ดีที่ถูก การเสาะหาสิ่งที่ดีที่ถูก การใช้คำพูดอาจมีคำหนัก คำเบา เพราะฉะนั้น คำพูดอยู่ในองค์ประชุมนี้ ห้ามเอาออกจากเศียรพระองค์ต่อ ไม่ให้ไปพูดที่อื่น เท่านั้น...เขาจึงขอร้องว่าเขาผิด”

พระมหาผ่อง สماعيل อดีตเจ้าอาวาสวัดองค์ต่อ นครหลวงเวียงจันทน์ ประธานองค์การพุทธศาสนสัมพันธ์ สปป.ลาว กล่าวถึงสถานการณ์พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว^๑ ดังนี้

“ตั้งแต่ สปป.ลาว ได้รับการปลดปล่อย เมื่อ ค.ศ.๑๙๗๕ หรือ พ.ศ.๒๕๑๘ สปป.ลาว ยังมีพระสงฆ์เหมือนเดิม แต่เป็นพระสงฆ์ลาวเถรวาท ไม่เป็นพระมหานิกาย หรือธรรมยุต เหมือนที่เคยมีในอดีต ทันทีที่ สปป.ลาวได้รับการปลดปล่อย ตัวท่านพระมหาผ่อง สماعيل ที่เข้าเคลื่อนไหวกับพรรคคอมมิวนิสต์ลาวมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๙๕ จนกระทั่งได้รับชัยชนะ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ ได้รับมอบหมายจากพรรคไปรวมพระสงฆ์ที่แบ่งเป็นนิกายให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับที่ สปป.ลาว ปกครองเพียงพรรคเดียว โดยทางพรรคกำชับมาว่า ถ้าทำไม่ได้ ไม่ต้องกลับมาเวียงจันทน์ เป็นคำสั่งที่ทำหายยั้งนักรบกับคดีของท่านว่า “ถ้าเห็ดเหี้ยก บ่ย่านตาย หากย่านตาย บ่ต้องเห็ดเหี้ยก (ถ้าทำงาน ไม่ต้องกลัวตาย ถ้ากลัวตาย ก็ไม่ต้องทำงาน)”

^๑ พระสงฆ์ สปป.ลาว ไม่มีพระมหานิกายและธรรมยุต, คอลัมน์ โลฟส์ไต้ลล์ หนังสือพิมพ์ โพสท์ทูเดย์, <http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/010%20October%202013.html>, (๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘) พระมหาผ่อง สماعيل เจ้าอาวาสวัดองค์ต่อ นครหลวงเวียงจันทน์ ประธานองค์การพุทธศาสนสัมพันธ์ สปป.ลาว รับนิมนต์จากสถาบันโพธิคยาวิชชาลัย ๙๘๐ มาประชุมที่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) เพื่อฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วันที่ ๓ ต.ค. ๒๕๕๖ ในโอกาสสำคัญนี้ ท่านได้เล่าให้ประชาชนชาวไทยและสมาชิก พ.ส.ล. ทราบถึงสถานการณ์พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว-ผู้วิจัย.

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาท ที่ให้อิสระเสรีภาพในการปฏิบัติตามหลักคำสอน แต่มีกฎระเบียบวินัยในการกำกับตนเองที่จะไม่ล่วงละเมิดทั้งต่อตนเองและสังคม ได้ซึมซับอยู่สายเลือดของประชาชนลาวอย่างแนบแน่น มีอิทธิพลหรือพลังอำนาจในการที่จะบำเพ็ญตนเพื่อสังคมส่วนรวมและประเทศชาติของพุทธศาสนิกชนลาวอยู่ในทุกลมหายใจ จนกลายเป็น “ธรรมบุญวัฒนธรรม” และ “ธรรมบุญชีวิต” เห็นได้จากการแสดงออกของพระมหาผ่อง สมะเล็ก ในฐานะเป็นผู้นำศาสนาซึ่งได้แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นพุทธศาสนาเพื่อสังคม จนกล้าที่จะยินยอมสละชีวิตของตนเมื่อจะต้องยืนหยัดในความถูกต้อง อันเป็นการกระทำที่ยืนยันได้ว่า ศีลธรรมทางพุทธศาสนามีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของคนลาว นับแต่ชนชั้นสูงจนถึงประชาชนทั่วไป และกลายเป็นทฤษฎีพื้นฐานให้แก่นักการเมืองการปกครอง นักค้นคว้า นักประดิษฐ์คิดแต่ง ได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวันและเครื่องวัดคุณสมบัติของคนในสังคม” อย่างแท้จริง

(๒) ผลกระทบต่อความศรัทธาในผู้นำศาสนาและองค์กรสงฆ์

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ก่อนที่จะเป็นอิสระนั้น มีพระสงฆ์ ๒ นิกาย คือมหานิกาย และ ธรรมยุติกนิกาย คณะสงฆ์ทั้งสองนิกายมีความแตกแยกมากที่สุดที่นครจำปาสัก หรือแขวงจำปาสัก ประชาชนและพระสงฆ์ที่เป็นธรรมยุต จะไม่ร่วมสังฆกรรมกับพระมหานิกาย แม้กระทั่งผู้ชายที่อยู่ฝ่ายมหานิกายจะแต่งงานกับหญิงสาวที่อยู่ฝ่ายธรรมยุต ฝ่ายชายต้องมาเข้าแต่ฝ่ายธรรมยุตเท่านั้น ในครั้งนั้นวัดพระธรรมยุตที่แขวงจำปาสัก มีรวมกันถึง ๒๓ วัด ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำจุนจากบุตรธิดาและญาติเจ้าบุญอุ้ม ผู้ครองนครจำปาสัก จึงมีอำนาจและบารมีเหนือกว่าพระในฝ่ายมหานิกาย ซึ่งเป็นนิกายเก่าและมีจำนวนมากว่า พระมหาผ่อง สมะเล็ก ได้รับมอบหมายจากฝ่ายผู้ปกครองบ้านเมืองให้แก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเดินทางไปนครจำปาสักเพื่อประชุมเกลี้ยกล่อมให้ทั้งสองฝ่ายเปลี่ยนนิกาย พร้อมกับเกลี้ยกล่อมญาติโยมทั้งสองฝ่ายให้เห็นชอบด้วย การยกเลิกมหานิกายและธรรมยุตนั้นได้กำหนดให้มีเพียงพระสงฆ์ลาวเท่านั้น และได้ประกาศว่า ใครยังถือนิกายจะอยู่ในแผ่นดินลาวไม่ได้เด็ดขาด

ท่านมหาผ่อง ใช้เวลา ๒๑ วัน เกลี้ยกล่อมให้พระสงฆ์ ๒ นิกาย และญาติโยมให้เห็นคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ที่ทรงยกย่องความสามัคคีว่า สามารถนำไปสู่ความเจริญได้ (สามัคคี วุฑฒิ สาธิกา) ที่ประชุมตกลงเลิกนิกายเมื่อวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๗ (พ.ศ.๒๕๑๘) ท่านจึงจัดให้พระทั้งหมดลงอุโบสถสวดปาฏิโมกข์ร่วมกันในวันนั้น แต่มีเสียงค้านว่า ผิดธรรมเนียมปฏิบัติเป็นการทำลายพระศาสนา เพราะปาฏิโมกข์ต้องสวดวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๕ ค่ำ (วันพระใหญ่) ท่านบอกว่าทำได้ ไม่ใช่ทำลายพระศาสนา แต่เป็นการส่งเสริมพระศาสนา เพราะการสวดปาฏิโมกข์มีเป้าหมายเพื่อความสามัคคีของหมู่สงฆ์แต่พระที่ไม่เห็นด้วยก็แย้งว่า ไม่เคยมีแบบนี้ในอดีต ท่านจึงตอบว่า “ก็เพราะในอดีตยังไม่มีสามัคคีใช้ใหม่” เรื่องราวจึงยุติลง การสวดปาฏิโมกข์เพื่อความสามัคคีของสงฆ์จึงมีขึ้นท่ามกลางพระสงฆ์ที่มีเพียงพระสงฆ์ลาวเท่านั้น ท่านถือว่า เหตุการณ์วันนั้น ถือได้ว่า ศาสนายึดอำนาจนิกายมาทำลายเสีย ความแตกแยกจึงหมดสิ้นไป เหลือแต่ความสามัคคีของหมู่สงฆ์ สปป.ลาว จึงมีแต่พระสงฆ์ลาว ภายใต้การปกครองขององค์การพุทธศาสนสัมพันธ์ลาว ที่มีตัวท่านเป็นประธานมาตั้งแต่วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๔ (ค.ศ.๒๐๑๑) ปัจจุบัน สปป.ลาว มีพระสงฆ์ประมาณ ๒ หมื่นรูป สามเณร ประมาณ ๓ หมื่นรูป โดยมีวัด ๔,๕๐๐ วัด

(๓) ผลกระทบต่อการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ศาสนา จิตวิญญาณดั้งเดิม

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ประกาศให้เป็นเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว เป็นมรดกโลก เนื่องจากยูเนสโกทราบถึงปัญหาอุปสรรคของพัฒนาการทางศาสนาในหลวงพระบาง ที่มีด้วยกันหลายประการ อาทิขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ประชาชนลาวก็ไม่ได้ให้ความสำคัญด้านการศึกษามากนัก กอปรกับสถาบันการศึกษาด้านพุทธศาสนามีจำนวนไม่มาก ขาดแคลนบุคลากร (เท่าที่มีอยู่ก็ไม่มี ความเชี่ยวชาญมากนัก) เช่น ภาษาบาลี ประวัติศาสตร์ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน ขาดตำราในการศึกษาค้นคว้าวิจัย จึงทำให้จำนวนพระภิกษุสามเณรที่มาศึกษาต่อมีจำนวนไม่มากนัก สามเณรที่มาเรียนมุ่งหวังความรู้ทางโลกมากกว่าการใส่ใจหาความรู้ทางธรรม เนื่องจากพระภิกษุสามเณรขาดแรงจูงใจให้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อศึกษาจบแล้วก็มักลาสิกขาออกไปประกอบวิชาชีพ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้ยูเนสโกจัดตั้งโครงการมากมายเพื่อช่วยสานต่อในเชิงอนุรักษ์และพัฒนา อาทิ โครงการอนุรักษ์พระไตรปิฎก โดยเฉพาะการศึกษาบาลีอักษรลาวเชิงลึก การส่งเสริมการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร การเพิ่มหลักสูตรงานไม้ งานแกะสลัก งานปูนปั้น เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเริ่มที่พระภิกษุและสามเณร เพราะเห็นว่า ศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน พระสงฆ์มีความเป็นผู้นำชุมชน อีกทั้งเมื่อลาสิกขาไปก็ยังมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญเชิงวิชาชีพติดตัวไปอีกด้วย จึงทำให้สถานการณ์ด้านการศึกษาในสถาบันด้านพุทธศาสนาในหลวงพระบางค่อยๆ ดีขึ้นตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม กระบวนการในการรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ศาสนา จิตวิญญาณดั้งเดิม ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะต้องดำเนินไปตามมาตรฐานที่ยูเนสโกได้วางไว้ หลายภาคส่วนกำลังช่วยกันก่อสร้างวิทยาลัยสงฆ์ในหลวงพระบางขึ้นมา แม้จะเป็นสาขาของวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้งจากเวียงจันทน์ก็ตาม แต่ก็สามารถคาดการณ์ได้ว่า อนาคตด้านการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร ในหลวงพระบางจะค่อยๆ เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น สอดรับกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เพราะที่หลวงพระบางมีวัดเป็นจำนวนมาก วิถีชีวิตของพระภิกษุที่ผสมผสานไปกับวัฒนธรรมประเพณีแบบพื้นบ้าน จึงเป็นสิ่งที่ไม่แยกจากกัน เช่น การใส่บาตรพระยามเช้าที่หลวงพระบางที่พระทุกวัดจะออกบิณฑบาตพร้อมกันโดยแต่ละวัดมีเส้นทางเดินรับบาตรที่ชัดเจน ไม่แยกเดินตามลำพังเหมือนที่เมืองไทย พระที่นี้จะเดินกันเป็นแถวยาว เป็นภาพที่งดงามมาก พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นิยมเตรียมข้าวเหนียวไว้ใส่บาตร แครูปละหยิบมือเล็กๆ เพราะบางช่วงเวลาจะมีพระบิณฑบาตมากเป็นร้อยรูป ส่วนอาหารนั้นจะมีพุทธศาสนิกชนบ้านใกล้วัดนำมาถวาย ดังนั้นพัฒนาการในการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนต่อพุทธศาสนาในประเทศลาว จึงดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไปคู่ขนานกับประเทศที่กำลังพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ถือว่าดีขึ้นตามลำดับ

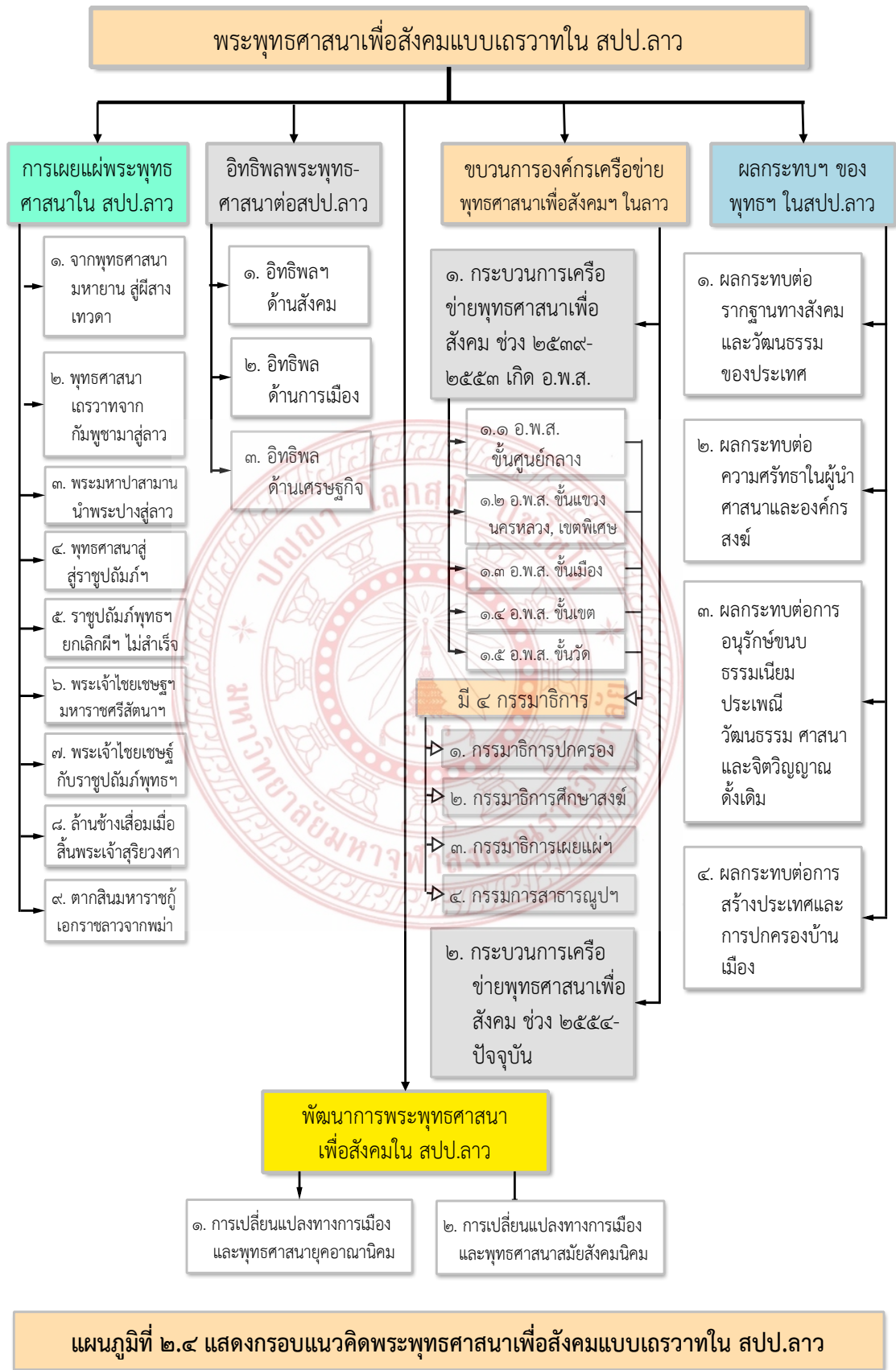
(๔) ผลกระทบต่อการสร้างประเทศและการปกครองบ้านเมือง

หากย้อนกลับไปในอดีต ลาวมีการปกครองระบอบกษัตริย์เหมือนไทย แต่ถูกล้มเลิกด้วยระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม และกลายเป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งแต่ปี.ศ.๒๕๑๘ ศาสนาได้กลายเป็นหอกข้างแคร่ที่ผู้ปกครองในยุคสมัยนั้นมองว่า เป็นเครื่องมือในการปลุกปั่น ปลุกกระดมได้ง่าย ดังนั้น นอกจากการทำลายล้างสถาบันกษัตริย์แล้ว ผู้ปกครองใหม่จึงจำเป็นต้องทำให้สถาบันศาสนาสันคลอนและต้องลดทอนความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาจากประชาชน

ให้มากที่สุด ลาวในสมัยนั้นจึงมีเหตุการณ์ที่พระสงฆ์ถูกฆ่าตายจำนวนมาก พระสงฆ์บางส่วนต้องลาสิกขาออกมาเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ พุทธศาสนาจึงถูกกลืนหายไปกับระบอบการปกครองใหม่ ศาสนาถูกนำมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ คือแทนที่จะเป็นเครื่องมือช่วยขัดเกลาคใจผู้คน กลับกลายเป็นเครื่องมือช่วยในการเผยแพร่ลัทธิและนโยบายสู่ประชาชน

อย่างไรก็ตาม แม้ลาวจะตกอยู่ในช่วงจังหวะของการปฏิวัติจากระบบเดิมสู่ระบบใหม่ แต่การที่ฝ่ายการเมืองเริ่มเข้าใจหลักการมวลชน ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านรัฐบาล ต่างก็ใช้พุทธศาสนาเป็นกลยุทธ์ในการรณรงค์หาแนวร่วมให้มาสนับสนุน โดยต่างฝ่ายต่างมองเห็นว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพเชื่อถือ รัฐบาลคอมมิวนิสต์ขณะนั้น จึงให้พระสงฆ์เผยแพร่แนวคิดของลัทธิคอมมิวนิสต์ในขณะเทศนาธรรม การจัดงานปาฐกถาในที่ต่างๆ ให้มีพระสงฆ์ร่วมอยู่ด้วย และบังคับพระสงฆ์ให้ประยุกต์คำสอนพุทธศาสนาเข้ากับคำสอนของคอมมิวนิสต์ จนกลายเป็นการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ พระสงฆ์หลายรูปจำต้องทำตามเพราะหากขัดขึ้นก็จะถูกฆ่าตาย

ต่อมาภายหลังฝ่ายการเมืองเริ่มเข้าใจในศรัทธาของมวลชนที่มีต่อศาสนาอย่างแท้จริง การเมืองเป็นเรื่องรอง ชนชั้นปกครองจึงหันกลับมาฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศขึ้นอีกครั้ง จนมาถึงในปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาก็เริ่มได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐในหลายๆ ด้าน พระพุทธศาสนาของ สปป.ลาวในยุคกำลังพัฒนา ธรรมาภิวัตน์พุทธศาสนาในลาว ได้ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคมชาวลาว ผ่านการสื่อสารและแสดงออกทางวัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ โดยเฉพาะพิธีกรรมและกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น ประเพณีทำบุญธาตุหลวง หรือแม้แต่การเกิดขึ้นของงานศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ทางพุทธศาสนามากมาย ล้วนมีคุณค่าทางด้านศิลปะและประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาทใน สปป.ลาว ตามแผนภูมิที่ ๒.๔

๒.๗ สรุป

ภูมิปัญญา เป็นคลังแห่งองค์ความรู้ที่ได้มีการบ่มเพาะ ก่อเกิด เกื้อกูล ถวายทอด คุณค่าและความสำคัญ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ประมวลผลก่อนการตัดสินใจ เป็นวิจารณ์ญาณ เหมือนเป็นสติให้กับบุคคล ชุมชนท้องถิ่น สังคม ประเทศชาติและโลก ในการสร้างสรรค์ สังคม จนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาจากธรรมชาติสู่บุคคลผู้มีคุณลักษณะและคุณสมบัติเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา แล้วทำหน้าที่แก้ไข ปัญหาทั้งของตนและสังคมอย่างเป็นวัฏจักรสืบมา

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเกิดจากประสบการณ์ตรงที่พัฒนาตนผ่านการมีวิถีชีวิตที่ถือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คืออริสัจจวิทยา อริจิตตสิกขา และอริปัญญานิกขา ที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ทั้งที่เป็นส่วนโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม เกี่ยวข้องกับปรัชญาการมองโลกและชีวิต จนที่สุตปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ใช้ภูมิปัญญาของตนเองเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหามาของชุมชนและพัฒนาสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จึงได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาเพื่อสังคมโดยแท้

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เห็นได้จากพุทธนโยบายในการเผยแผ่พรหมจรรย์ที่ไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาและส่งเสริมการพัฒนาชีวิตให้เฉพาะแก่ปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่กลับมีพุทธวิสัยทัศน์ที่ทรงมุ่งแก้ปัญหาสังคมไปพร้อมๆ กันกับปัญหาปัจเจกบุคคล เพราะทรงเห็นอย่างชัดเจนว่า ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคล หรือ สังคม หากปฏิบัติตนด้วยกาย วาจา จิตใจ ที่ไม่ตรงหรือไม่สอดคล้องกับความจริงแล้วไซ้ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้นก็จะไม่ส่งผลให้ดับทุกข์อันเป็นปัญหาของปัจเจกบุคคลและสังคมดับลงไปได้ โดยเบื้องต้นนั้น ปัจเจกบุคคลในระดับผู้นำหรือผู้ปกครอง ต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างเป็นต้นแบบโดยเป็นบุคคลผู้ที่มีความสงบเกิดขึ้นในภายในของตนเองจนเป็นแบบอย่างให้ได้เสียก่อน แล้วก็จะเป็นการสอนให้สมาชิกสังคมเกิดแรงจูงใจปฏิบัติตามไปเอง เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้วสันติสุขอันเป็นเป้าหมายร่วมกันของทุกคนในสังคมจึงจะเกิดขึ้นและยั่งยืนได้โดยแท้

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระองค์ทรงยกพระธรรมวินัยให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ และพระธรรมวินัยก็ได้รับการศึกษาและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุผลตามพุทธประสงค์ โดยอาศัยพุทธอุดมการณ์ พุทธหลักการ และพุทธวิธีการ เพื่อแก้ปัญหาโดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท ทำให้พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาชนและประเทศชาตินั้นๆ สืบมา เฉพาะประเทศประชาคมอาเซียนที่มีพระพุทธศาสนา มหายาน เช่น เวียดนาม และพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) นั้น พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม จนเกิดเป็นวัฒนธรรม ประเพณีของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิต พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะคำสอนที่เป็น “พุทธหลักการ” ได้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธบริษัทอย่างยิ่ง จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ทำหน้าที่เป็น “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ไม่แตกต่างไปจากสมัยพุทธกาล โดยในสมัยปัจจุบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมแบบเถรวาท จะมีภูมิปัญญาเพื่อสังคมที่เป็นแนวคิด พัฒนาการ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพลและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทยและประชาคมอาเซียนอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจะได้เสนอผลการลงพื้นที่ ในบทที่ ๓ ต่อไป

บทที่ ๓

วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่ อิทธิพลและผลกระทบและภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมสายพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศประชาคมอาเซียนในพื้นที่วิจัย ๓ ประเทศ ได้แก่ ๑) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย โดยศึกษากลุ่มพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน ได้แก่ พระครูสุภา จารววัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และพระครูโพธิวิรุณ (สมศรี คุณวีโร) เจ้าอาวาสวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอบุรินทร์ จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา โดยศึกษา องค์การชีวิตและความหวัง จังหวัดเสียมราฐ (Life and Hope Association) และองค์การพัฒนาสังคม แบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development : BSD) จังหวัดไพรแวงและ กรุงพนมเปญ ๓) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยศึกษา ๑) องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และ ๒) เครือข่ายคณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่ ศิลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ณ วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ผ่าน โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) และ ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ บ้านสีเกิด นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษารายละเอียดแต่ละพื้นที่ไปตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในสังคมไทย

ประเทศไทยได้แบ่งพื้นที่ของประเทศออกเป็นภาคต่างๆ มีทั้งหมด ๖ ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในส่วนพื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ภาคอีสาน หรือ อีสาน” นั้น เป็นชื่อทิศ ทิศหนึ่งใน จำนวนทิศทั้งหมด ๘ ทิศ หมายถึง ทิศที่อยู่ตรงกลางระหว่างทิศเหนือกับทิศตะวันออก เป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่บริเวณกว้างขวางมากกว่าพื้นที่ของภูมิภาคอื่นๆ ที่เหลือ และมีสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ ภาคคือประชาชนชาวภาคอีสานจะเป็นผู้มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี มีน้ำใจไมตรี มีความอ่อนน้อมถ่อม ตนและมีความซื่อสัตย์ เพราะธรรมชาติของพื้นที่ส่วนใหญ่จะแห้งแล้งขาดฝน ปริมาณฝนตกต่อปีไม่มากนัก ประชาชนในพื้นที่นี้จึงกลายเป็นคนที่มีน้ำใจ จึงได้ฉายาว่า “เป็นถิ่นไทยดี”^๑ อาจจะเป็น

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ตีสมหาเถร) อดีตสังฆนายกูปแรก และอดีตเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี ได้เป็นผู้ให้นามฉายาของแต่ละภูมิภาคในสมัยที่ได้นำต้นศรีมหาโพธิ์จากประเทศอินเดียไปปลูกแต่ละภาค โดยสืบต่อ จากความเห็นของข้าราชการที่ไปปกป้องรักษาภาคอีสานตามจังหวัดต่างๆ ในนามผู้แทนของพระราชวังตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ ๕ มักพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ชาวอีสานว่าง่ายสอนง่าย เป็นผู้มีนิสัยซื่อตรง ขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ฯลฯ เป็นต้น และเห็นว่า คดีอุกฉกรรจ์ที่ขึ้นโรงศาลสมัยนั้นก็มีน้อย” เหตุเหล่านี้พระเดชพระคุณอดีตสังฆนายกฯ เห็นว่า ภาคอีสานทั้งหมดก็ควรเป็น “ถิ่นไทยดี” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน <http://guideubon.com/news/view.php?t=34&s_id=107&d_id=107>, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เพราะสาเหตุนี้ด้วยอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลทำให้ภาคอีสาน หรือ อีสาน เป็นแดนดินถิ่นนักบุญทาง พระพุทธศาสนา หรือมีคำที่เรียกกันทั่วไปในวงการพระพุทธศาสนาว่า ถิ่นพระอริยสงฆ์ หมายความว่า พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับนับถือกันของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศและได้รับการยอมรับจาก ชาวพุทธในต่างประเทศว่า เป็นพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ส่วนใหญ่พระสงฆ์เหล่านั้นท่าน จะมีภูมิลาเนาหรือมีมาตาปิตุภูมิอยู่ที่ภาคอีสาน โดยที่ความเป็นคนภาคอีสานนั้น โดยเฉพาะลูกผู้ชาย ภาคอีสานนั้น จะมีอัตลักษณ์ที่สำคัญคือ ความอดทน ความอดกลั้น ชีวิตต้องมีการต่อสู้กับธรรมชาติที่ มีความแห้งแล้ง ความยากไร้ เพื่อที่จะเอาชีวิตให้รอด ธรรมชาติดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานส่งผลทำ ให้ผู้ชายในฐานะผู้นำมีความอดทนในการฝึกปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ดีกว่าผู้ ที่เกิดในภูมิภาคอื่นๆ จึงทำให้เกิดตัวชีวิตที่เป็นผลลัพธ์ (outcome) สำคัญคือ มีพระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติ ดีปฏิบัติชอบตามแนวปฏิบัติที่เป็นพระอริยบุคคลในพื้นที่ภาคอีสานเป็นจำนวนมากกว่าภาคอื่นๆ นั้นเอง

จากสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง พระสงฆ์ภาคอีสานส่วนหนึ่งได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้าน ให้บรรเทาความยากจน เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เรียกว่า เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาภาคอีสาน เป็นการ รวมตัวกันของพระสงฆ์ในพื้นที่ภาคอีสานเพื่อรวมพลังกันในการทำงานแก้ปัญหาให้กับประชาชน พระสงฆ์กลุ่มนี้ ถือกำเนิดขึ้นพร้อมกับ “โครงการพระธรรมทูตโดยรัฐบาลในยุคของ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนนโยบายการต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยจัดส่งพระธรรมทูตที่ผ่านการอบรมจากมหาวิทยาลัยสงฆ์เข้าไปเผยแผ่ พุทธศาสนาในพื้นที่ชนบทห่างไกล โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสานที่มีการแทรกซึมของ พคท.เข้มข้น นอกจากพระธรรมทูตจะอบรมธรรมแก่ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ แล้ว ยังได้รับมอบหมายให้พยายาม เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชนบทด้วยเพื่อโน้มนำและชักจูงให้ชาวบ้านในถิ่นทุรกันดารไม่เข้าไป ร่วมมือหรือให้การสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ พคท. โดยเริ่มส่งพระธรรมทูตเข้าไปปฏิบัติงานใน ชนบทอีสานตั้งแต่ปี ๒๕๐๘”^๑ การทำหน้าที่ของพระสงฆ์ไทย สายคามวาสี หรือพระวัดบ้าน ทั้งใน ฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณและผู้นำชุมชน เป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ใช้หลักการ หรือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปช่วยแก้ไขปัญหาสังคม ในพื้นที่ภาคอีสานส่วนใหญ่การร่วมมือ กันเพื่อพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์กับชุมชนจะมีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวและเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของ การพัฒนาสังคมของภูมิภาคนี้

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย โดยใช้พื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพื้นที่จุดเริ่มต้นที่มีกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาสังคมได้จับกลุ่มกัน ทำงาน ภายใต้ชื่อว่า “พระสงฆ์พัฒนาภาคอีสาน” ที่มีผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมที่เกิดขึ้นก่อนภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย และมีผลงานเชิงประจักษ์ปรากฏแก่สาธารณชนที่เป็น รูปธรรมได้อย่างชัดเจนที่สุดนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานกว่า ๕๐ ปีที่ ผ่านมา โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ของการวิจัยได้สองพื้นที่ ได้แก่ จังหวัดยโสธร คือ ๑) พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม

^๑ พินิจ ลาภธนานนท์, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนา ของพระสงฆ์นักพัฒนาภาคอีสาน, รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙, หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

จังหวัดยโสธร ผู้เป็นตัวแทนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของพระสังฆพัฒนารุ่นแรก และจังหวัดร้อยเอ็ด คือ ๒) พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เป็นตัวแทนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของพระสังฆพัฒนารุ่นปัจจุบัน โดย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของแต่ละพื้นที่ไปตามลำดับ ดังนี้

๓.๑.๑ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

การศึกษาร่องรอยการเผยแพร่ของพระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นพระสงฆ์ที่เป็นสังฆพัฒนาเครือข่ายภาคอีสานรูปหนึ่งในหลายรูปที่ใช้วัดเป็นฐานที่มั่นหรือเป็นสำนักงาน (แทนการตั้งชื่อเป็นองค์กรเหมือนกับองค์กรการทำงานของพระสงฆ์ในประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา) ซึ่งวัดในประเทศไทยโดยนิตินัยแล้ววัดเป็นนิติบุคคล แต่โดยพฤตินัยวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจหรือเป็นทุกอย่างของวิถีชุมชน การทำงานในนามวัดซึ่งมีต้นทุนทางสังคมที่สูงอยู่แล้วนั้น ทำให้เกิดความร่วมมือจากชุมชน หรือได้รับผลลัพธ์ที่ดียิ่งกว่าการทำงานในนามองค์กรเสียอีก ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

จากการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามของทีมนักวิจัยจากโครงการฯ ที่เดินทางไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายในประเทศไทย ณ วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยไปเข้าพบพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูลการทำงานเผยแพร่จากอดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับ (๑) ประวัติการก่อตั้งวัดและการแต่งตั้งเจ้าอาวาส (๒) แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (๓) พัฒนาการของการทำงานเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอข้อมูลไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) ประวัติการก่อตั้งวัดและการแต่งตั้งเจ้าอาวาส บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร นับเป็นหมู่บ้านหนึ่งในหลายหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ที่ติดระหว่างวัดกับบ้าน เดิมทีเดิยวนั้นชาวบ้านท่าลาดได้ย้ายถิ่นฐานตนเองมาจากบ้านไผ่ (อยู่ใกล้ๆ กับบ้านท่าลาดในปัจจุบัน) ด้วยมีชาวบ้านที่ไม่ก็ตระกูลที่ย้ายมาตั้งแต่กลุ่มแรก มีการสร้างบ้านขึ้นไม่กี่หลังคาเรือน แต่นำแปลกอยู่ว่าแม้ชาวบ้านจะย้ายถิ่นฐานตนเองมาไม่กี่หลังคาเรือนก็ตาม แต่ก็ได้มีพลังในการสร้างวัดท่าลาดขึ้นนานมาแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๔๖๒ (เดิมชื่อวัดศรีวิสัย) จนกระทั่งได้มีการตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปีพ.ศ.๒๕๕๓ ปัจจุบันบ้านท่าลาดเป็นบ้านเล็กๆ อยู่ห่างจากอำเภอกุดชุม ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร มีชาวบ้านเพียง ๕๐ หลังคาเรือน ภายใต้การปกครองของนายบุญหนา แก่นจำปา ผู้ใหญ่บ้าน และมีเจ้าอาวาสวัดท่าลาดชื่อ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ผู้ยึดมั่นเคียงข้างชาวบ้าน

เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พร้อมทั้งทำงานฟื้นฟูการพึ่งตนเองให้กับชาวบ้านมาเป็นเวลาครึ่งศตวรรษแล้ว จนก่อให้เกิดแรงศรัทธาปสาทะต่อชาวบ้านอย่างแนบแน่นตลอดมา^๑

ภาพที่ ๓.๑ วัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ปีพ.ศ.๒๕๕๘

พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เกิดเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๘๓ ณ บ้านท่าลาด เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวน ๗ คน มารดาบิดามีอาชีพเป็นชาวนา และเสียชีวิตตั้งแต่ท่านยังเด็ก สภาพครอบครัวค่อนข้างยากจน สมัยท่านเป็นเด็กนั้น พื้นที่ตำบลนาโเสส่วนใหญ่เป็นโคก (ป่าทึบ) มากกว่าจะเป็นที่นาเหมือนปัจจุบัน มีสัตว์ป่าอาศัยไม่น้อย ไม่ขาดแคลนเรื่องอาหารดำรงชีพแม้จะทำนาเพียงครอบครัวละไม่กี่ไร่แต่เพียงพอต่อการเก็บไว้บริโภคได้ตลอดปี ชุมชนมีลักษณะพึ่งตนเองสูงมาก ระบบเศรษฐกิจด้านอื่นๆ ภายนอก เช่นระบบเงินตราแทบจะไม่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านแต่อย่างใด เมื่อท่านศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ได้บรรพชาเป็นสามเณรจนสอบได้นักธรรมชั้นตรี จึงลาสิกขาเพื่อไปช่วยครอบครัวทำนาอยู่ ๕ ปีแล้วจึงกลับมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ ๒๑ ปี (พ.ศ.๒๕๐๔) ได้ฉายาว่า สุภาจาโร โดยมีเจ้าอธิการสิงห์ อริยมโม เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ในช่วงเวลา ๒ ปีแรก พระสีหา สุภาจาโร ได้ตั้งใจศึกษาธรรมและฝึกปฏิบัติศาสนาอย่างจริงจังจนสอบได้นักธรรมชั้นเอก ได้พิจารณาไตร่ตรองอย่างแน่ชัดแล้วว่า ตนเองเหมาะสมที่จะอยู่ในเพศบรรพชิตมากกว่าจึงไม่คิดที่จะลาสิกขาไปครองเรือน

ภายหลังจากที่ตัดสินใจอยู่ในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้มุ่งมั่นฝึกฝนศึกษาอบรมพัฒนาจิตใจอันเป็นส่วนภายในของตนเอง พอถึงพรรษาที่ ๓ เพื่อนสหธรรมิกที่วัดบ้านท่าลาด ได้ชักชวนกันจาริกไปอยู่ทางภาคเหนือและตกลงจำพรรษาที่วัดบ้านบึงนาจาน อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากมีญาติพี่น้องชาวบ้านท่าลาดได้พากันย้ายถิ่นไปทำกินอยู่ที่นั่นหลายครอบครัว และที่นั่นเองที่พระสีหาได้ฝึกการเป็นพระนักเทศน์เสียง ๖ กษัตริย์ และได้รับการคัดเลือกให้เทศน์เสียงในบทของนางมัทรีในเรื่องพระเวสสันดรชาดก อยู่ที่นั่นจนสิ้นสุดพรรษาแต่ยังคงรับงานเทศน์เสียงตามหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอวิเชียรบุรีต่อไป แต่เมื่อกลับมาที่วัดบ้านท่าลาดในช่วงงานบุญเดือนสี่ของปีต่อมา หลังจากฝึกตนเองเป็นพระนักเทศน์เสียงแล้ว กิตติศัพท์ในเสียงเทศน์ที่ไพเราะได้ยินมาถึงชาวบ้าน

^๑ สรุปลงความจาก ปรีชา เรื่องวิชาการ, พลิกฟื้นคืนชีวิต ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจารวัฒน์, (กรุงเทพมหานคร : เม็ดทรายพริ้นตัง, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

บ้านท่าลาดแล้วในขณะที่ท่านจะเดินทางกลับบ้าน เวลาต่อมาเมื่อท่านเดินทางกลับมาบ้านในปีเดียวกันนั้นชาวบ้านจึงนิมนต์ท่านให้เทศน์เสียง เทศน์ปุจฉา และเทศน์อบรมธรรมะตามวัดต่างๆ การทำบทบาทหน้าที่เป็นนักเทศน์บนธรรมาสถ์ของท่านตามที่ได้รับนิมนต์นั้น ทำให้เป็นที่ประทับใจแก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ภาพที่ ๓.๒ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เริ่มเป็นพระนักพุทธพัฒนาของอีสาน ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๑๕

จากนั้น เพื่อนสหธรรมิกได้ชักชวนให้ท่านไปจำพรรษาที่วัดหัวเวียง อำเภอบางมูลนาค จังหวัดพิจิตร ก่อนที่จะจาริกไปตามสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ณ สถานที่ต่างๆ ในจังหวัด นครพนม สกลนคร หนองคาย ผ่านไปยังเพชรบูรณ์ และได้จำพรรษาที่ ๕ อยู่ที่วัดเขตมงคล อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ที่จังหวัดพิจิตรนั่นเองที่เป็นจุดเปลี่ยนของชีวิต คือหลังจากที่ท่านได้ศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของคนพื้นถิ่นนี้แล้ว ได้เห็นข้อแตกต่างไปจากพื้นถิ่นอีสาน และที่สำคัญกว่านั้น ท่านได้สังเกตเห็นการร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่มของพระสงฆ์ที่นี้ทำให้ท่านสนใจระบบการทำงานในลักษณะนี้มาก อีกทั้งท่านได้มองเห็นว่า บ้านเมืองที่นั้นได้พัฒนามีความเจริญมากกว่าบ้านเกิดของตนเอง

(๒) **แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม** จากความพยายามศึกษาธรรมะและสังสม ประสบการณ์เพิ่มเติมมากขึ้น ได้เรียนรู้จากการสังเกตการทำงานของกลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ เห็นความคล่องตัวในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ของกิจกรรมที่ทำอยู่ ตลอดจนการได้เห็นการพัฒนาบ้านเมืองที่มีการจัดสิ่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความเจริญทางวัตถุมากกว่าหมู่บ้านเดิม จึงเกิดความคิดและเกิดความต้องการที่จะพัฒนาตามแบบอย่างที่ได้พบขึ้นที่บ้านเกิดของตนเอง ซึ่งยังมีความล้าหลังอยู่มาก จึงตัดสินใจบอกลาญาติโยมที่เคารพนับถือเดินทางกลับไปวัดบ้านท่าลาดอีกครั้งหนึ่ง โดยมีความคิดที่ต้องการจะกลับไปพลิกผืนแผ่นดินเกิดของตนเองให้พัฒนาเช่นเดียวกับที่นั่น ท่านมีความเข้าใจคำว่า “การพัฒนา” ในขณะนั้นว่าหมายถึง การที่หมู่บ้านมีความพร้อมด้วยสาธารณูปโภคต่างๆ โดยคิดจะนำวิธีการทำงานเป็นกลุ่มไปทดลองใช้จุดนี้เองที่เป็นจุดเริ่มแรกที่ทำให้ท่านคิดจะทำงานเพื่อส่วนรวม

ภาพที่ ๓.๓ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) บันทึกภาพกับทีมนักวิจัย ประกอบด้วย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และ ผศ.พลเผ่า เพ็งวิภาศ ปีพ.ศ.๒๕๕๘

แนวคิดของพระครูสุภาจารวัฒน์ ได้ปรับสภาพและบทบาทพร้อมทั้งความตั้งใจในการที่จะทำหน้าที่เป็นพระสงฆ์ผู้นำการพัฒนาชุมชนให้เข้ากับหลักการทางพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในการอธิบายความการทำงานของท่านผ่านคำสำคัญ (Keyword) โดยใช้คำนิยามพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (ตามความเข้าใจของท่าน) ว่า “พุทธพัฒนา” (Buddism Development) โดยมีสิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจหรือแรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนที่ได้จากพุทธประวัติเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว น่าจะมุ่งความสุขแต่พระองค์เอง แต่ยังมีความห่วงใยกับเวไนยสัตว์หรือชุมชนทั่วไป

หวังจะให้ชุมชนพัฒนาตนเองและก้าวไกลต่อสังคม ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าส่งสาวกในครั้งพุทธกาล ให้ไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรก สรุปเป็นคำพูดตามความเข้าใจโดยง่ายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก...”^๑ พุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาห้วงโยเนนโยนบุคคลหรือชุมชน ท่านเล่าให้ทีมนักวิจัยฟังว่า

“อาตมาเอง เมื่อบวชเข้ามาได้ศึกษาธรรมะ เมื่อธรรมะซึมซับเข้าสู่จิตใจได้ ความสุขพอสมควร มีคนถามอาตมาว่า ทำไมไม่มุ่งพระนิพพาน เข้าป่าหาที่สงบสัจด ปฏิบัติธรรมให้หลุดพ้นไปคนเดียว อาตมาคิดว่า ถ้าจะถางทางเล็กๆ ไปคนเดียวหวนคิดถึงพระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้ใหม่ๆ ยังเป็นห่วงชุมชน อยากให้เวไนยสัตว์ หรือชุมชนที่ได้รับความทุกข์อยู่แล้วพ้นทุกข์ด้วยการเดินทางไปด้วย จึงสร้างทางใหญ่ๆ เพื่อให้เดินไปหลายๆ คน ซึ่งอาตมาก็เกิดแรงจูงใจในเบื้องต้น ดังนี้ คือ

(๑) เห็นความทุกข์ยากและปัญหาต่างๆ ในหมู่บ้านหรือปัญหาอันเป็นความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน

(๒) สำนึกต่อชุมชน คิดถึงบุญคุณของชาวบ้าน เพราะพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยเลี้ยงชีพกับญาติโยมเพื่อให้ปฏิบัติศาสนกิจ

(๓) ชาวบ้านชนบทยังคิดว่า ตนเองมีจุดด้อย ยังไม่ได้เรียนรู้รู้เท่าทันกับสังคมทั่วไป จึงกลายเป็นเครื่องมือของคนรวย นายทุน หรือผู้มีอิทธิพลในเมือง ซึ่งน่าสงสารชาวบ้านมาก

(๔) ตนได้ตระหนักและเห็นด้วยจิตใจด้วยปัญญาว่า พระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน หากพระสงฆ์เข้าร่วมพัฒนาก็จะมีส่วนช่วยได้มาก”

อาตมาได้คิดว่า “การที่จะพัฒนาอะไรก็ตาม ถ้าขาดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว จะพัฒนาอะไรก็ไปไม่รอด ยิ่งพัฒนายิ่งวิกลจริตมาก ต้องพัฒนาแบบพุทธ เรียกว่า “พุทธพัฒนา” คือยึดหลักธรรมไปพัฒนาด้านจิตใจเป็นการพัฒนาจากภายใน ที่เรียกว่า สร้างตนด้วยความเข้าใจธรรม พัฒนาค้นให้มีจิตใจหนักแน่น พร้อมทั้งจะใช้ตนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเสียก่อนแล้ว จากนั้นค่อยใช้ธรรมที่ตนเข้าใจนั้นไปสร้างคน แล้วให้คนไปสร้างงาน ถ้างานดีจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม”^๒

(๓) พัฒนาการในการทำงานเพื่อสังคม พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) ในปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ท่านได้เดินทางกลับบ้านเกิด โดยตอนแรกเข้ามาอาศัยเป็นพระลูกวัดธรรมดา จนได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสในปีพ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลนาโสในปีพ.ศ. ๒๕๑๖ และได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ประจำตำบลนาโส ปีพ.ศ. ๒๕๑๘ จากนั้นจึงได้รับพระราชทานเป็นพระครูสัญญาบัตรในราชทินนามว่า พระครูสุภาจารวัฒน์ ในปีพ.ศ. ๒๕๓๔ จากปีพ.ศ. ๒๕๑๕ จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๒๔

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๕๘.

จากแนวคิดที่พิจารณาไตร่ตรองด้วยการพัฒนาจากภายใน ทำให้ท่านได้ตระหนักในหน้าที่ที่ เกิดแรงบันดาลใจจากพระพุทธเจ้าที่ภายหลังจากตรัสรู้แล้วได้ช่วยเหลือเวไนยบุคคลให้พ้นทุกข์ โดยที่ ท่านเองไม่ใช่จะเทียบเคียงการทำหน้าที่เหมือนตนเป็นพระพุทธเจ้า แต่เพียงเกิดความคิดเล็กๆ ว่า ต้องการตอบแทนบุญคุณมาตาปิตุภูมิอันเป็นถิ่นเกิดที่เป็นชุมชนเล็กๆ ด้วยการเป็นผู้นำลงมือพัฒนา ทั้งทางด้านจิตภาพและกายภาพ โดยด้านจิตภาพ ช่วยประชาชนให้รู้จักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการสร้างเกาะอันเป็นที่พึ่งให้กับตนเอง ส่วนการพัฒนาด้านกายภาพนั้น ช่วยชี้ชวนให้ชาวบ้าน ร่วมกันสร้างความเจริญความสะอาดสวยงาม ทั้งทางด้านสาธารณูปโภคและอุปโภค ให้เป็นชุมชน พึ่งตนเองเหมือนในอดีต ไม่ให้นายทุนหรือใครผู้ใดเข้ามาฉกฉวยโอกาสหาผลประโยชน์ด้วยการใช้ ชาวบ้านเป็นเครื่องมือ เอารัดเอาเปรียบชาวบ้านผู้รู้ไม่เท่าทัน ท่านมีแนวทางในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามความเข้าใจของท่านอย่างไร จึงได้กล่าวต่อไป

ภาพที่ ๓.๔ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) (กลาง) และ(ซ้ายมือ) นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ (ขวามือ) พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ปีพ.ศ.๒๕๕๘

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

เมื่อท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาดแล้ว สิ่งก็ตามมากับตำแหน่งความเป็นเจ้าอาวาสคือบทบาทความรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณของชาวบ้าน ท่านจึงได้พิจารณาวางแผนในการทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านจิตใจหลายอย่าง เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่ที่จะให้ชุมชนอันเป็นแผ่นดินเกิดของท่านได้รับการพัฒนาบรรลุเป้าหมายอย่างที่ท่านได้ตั้งเจตนารมณ์เอาไว้ โดยวิธีการเผยแผ่ที่เป็นแนวทางของท่านได้สรุปเป็นพัฒนาการ ๗ แนวทางคือ (๑) สร้างศรัทธาพัฒนา

จิตเพื่อพัฒนาชุมชน (๒) พระธรรมทูตพัฒนาครอบครัวพัฒนาคน (๓) พระผู้นำพัฒนากายภาพชุมชน (๔) พระผู้นำฟื้นฟูสมรรถภาพตนเอง (๕) พระผู้นำการทำเกษตรผสมผสาน (๖) พระผู้รักษาระบบชาติผลิตข้าวปลอดสาร อาหารปลอดภัย และ (๗) พระผู้นำกลุ่มสังฆอาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งแต่ละแนวทางจะได้กล่าวถึงรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) **สร้างศรัทธาพัฒนาจิตเพื่อพัฒนาชุมชน** ในช่วงแรกที่ท่านเดินทางกลับมาวัดบ้านเกิดและพักอาศัยอยู่วัดในฐานะพระลูกวัดนั้น สิ่งที่ท่านได้ตระหนักคือการที่ท่านได้จากบ้านไปหลายปี เมื่อกลับมาชาวบ้านก็ยังไม่ให้ความเชื่อถือมากนักเพราะห่างไปนาน เพื่อให้โครงการที่ตั้งใจจะกลับมาพัฒนาบ้านเกิดซึ่งเป็นโครงการใหญ่ที่จะต้องตั้งต้นให้ถูกต้อง จึงเริ่มต้นด้วยการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านผ่านการพัฒนาตนด้วยการศึกษาระบบปฏิบัติ โดยฝึกฝนตนเอง ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าการปฏิบัติศาสนกิจแต่ละวันมีการทำวัตรสวดมนต์เข้าเย็นตามด้วยการเจริญจิตตภาวนาทำเป็นกิจวัตรทุกวัน จนตนเองเกิดความเข้าใจได้มีสมาธิที่เกิดจากการศึกษาปฏิบัติตามกิจวัตรของสงฆ์ มีโอกาสได้แสดงธรรมกับบรรยายธรรมภาคปฏิบัติให้เห็น ท่านได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“หลวงพ่อก็ เริ่มต้นจากการอบรมสั่งสอนชาวบ้านในเรื่องการเจริญจิตตภาวนาหรือการฝึกปฏิบัติธรรม ตอนนั้นก็ใช้วิธีการให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญหลายทาง มีทั้งการขอร้อง การชักชวนชาวบ้านให้หันมาสนใจฝึกปฏิบัติจิตตภาวนาอย่างจริงจัง แทนการให้ความสนใจ เอาใจใส่เฉพาะเพียงการทำบุญด้วยการให้ทาน การรักษาศีล เมื่อผ่านไประยะหนึ่งชาวบ้านก็เริ่มประจักษ์ชัดในคุณค่าของการปฏิบัติ สมถกก็มีพื้นฐานและวิปัสสนาก็มีพื้นฐาน ทุกคนต่างก็ชื่นชอบแนวทางการเทศนาอบรมของเรา โดยเฉพาะการเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ชาวบ้านจึงเกิดความศรัทธาท่านมากขึ้นเป็นลำดับจนได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ ด้วยการยินยอมให้ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดท่าลาด^๑

การที่คณะสงฆ์จะมอบตำแหน่งปกครองตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป ให้กับพระภิกษุรูปใด นั้น ผู้ที่จะลงนามแต่งตั้งคือเจ้าคณะจังหวัด เป็นเจ้าคณะผู้ปกครองต้องพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจึงลงนามแต่งตั้งมอบหมายเพราะเห็นว่าท่านเป็นพระผู้มีปฏิภาณ มีความรู้ความสามารถนำพาชาวบ้านยึดมั่นในพระรัตนตรัยได้ จึงมอบหมายให้เป็นเจ้าอาวาส จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยได้ขอสัมภาษณ์คุณพ่อชาติ พันธุ์เลิศ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ร่วมพัฒนาชุมชนคนหนึ่งได้กล่าวถึง พระสีหา สุภาจาโร (ชื่อเดิมในสมัยนั้น) ดังนี้

“เดิมทีเดียวที่กลับมาพำนักที่วัดท่าลาดในระยะแรก ท่านยังไม่ได้พัฒนาท้องถิ่นอย่างที่ตั้งใจเสียทันทีทันใด ด้วยเหตุผลอย่างหนึ่งคือ ท่านไปพำนักที่อื่นนานเป็นเวลา ๕ ปี จึงทำให้ห่างเหินกับชาวบ้าน อย่างที่สอง เมื่อแรกที่ท่านกลับมา ก็ยังไม่มีใครเชื่อถือศรัทธาท่านเท่าใดนัก ดังนั้น ท่านจึงต้องสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านเสียก่อน โดยอาศัยการปฏิบัติธรรมและเทศน์อบรมเป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านเกิดความเชื่อถือศรัทธาในระดับหนึ่งแล้ว ท่านจึงเริ่มเทศน์อบรมประยุกต์หลักธรรมควบคู่กับการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยใช้ให้

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสุภาจาโรวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร), เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๕๘.

ชาวบ้านได้เห็นว่าการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดีขึ้น เช่น การเดินทางจากบ้านท่าลาดไปยังบ้านอื่นหรือไปยังตัวอำเภอ ซึ่งเต็มไปด้วยความยากลำบากต้องลัดเลาะทุ่งนาและป่าโคก ท่านจึงเสนอและสนับสนุนให้ชาวบ้านร่วมกันปรับถนนหนทางให้เดินทางได้สะดวกยิ่งขึ้น^๑

(๒) พระธรรมทูตพัฒนาครอบครัวพัฒนาคน ในช่วงเวลานั้น คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ที่ให้มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้นำในชุมชนช่วยเป็นกระบอกเสียงทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของรัฐบาลให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบและได้เข้าใจในบทบาทการบริหารประเทศ ส่วนหนึ่งนั้น พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับความเคารพเชื่อถือจากประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ และเข้าถึงประชาชนได้มากกว่า รัฐโดยรัฐบาลจึงต้องอาศัยพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ช่วยประสานความเข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชนอีกด้านหนึ่ง เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของประชาชนและเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐด้วย คณะสงฆ์จึงมีหน้าที่ในการสนองนโยบายของรัฐเพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งต้องประสานสัมพันธ์งานกับรัฐและเกื้อกูลรัฐในการบริหารประเทศ จึงมีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติให้เป็น “พระธรรมทูต” แปลว่า ผู้นำธรรมสู่ประชาชน หรือผู้สื่อธรรม มีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นแบบอย่างในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสถาบันหลักคือชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์

เมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูต สังกัดสายที่ ๖ ประจำอำเภอกุตุชแล้ว ท่านจึงได้เริ่มทำหน้าที่เผยแผ่ไปยังกลุ่มอุบาสกอุบาสิกา พุทธศาสนิกชน อย่างจริงจัง เน้นในเขตตำบลนาโสเป็นหลักและกลุ่มครูและนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ด้วยการจัดกิจกรรมการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยเน้นพื้นที่ในเขตอำเภอกุตุช จังหวัดยโสธรเป็นหลัก นอกจากนั้น จะเผยแผ่ไปยังกลุ่มพยาบาลและสาธารณสุข เป็นบางโอกาส ทำให้ท่านมีเวทีในการแสดงวิสัยทัศน์ในการที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาแผ่นดินถิ่นเกิดให้เป็นที่รู้จักรับทราบกันทั่วไปในเขตอำเภอกุตุช จังหวัดยโสธร ถือว่าการได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูตนั้น เป็นตำแหน่งที่มีหน้าที่ที่ทำให้ท่านได้เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกับหน่วยงานราชการ ภาครัฐ และภาคเอกชน ทำให้เกื้อกูลต่อการกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

เหตุการณ์หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นพระธรรมทูตที่มีความจริงจังและมีเจตนาบริสุทธิ์ในการพัฒนาชุมชน คือท่านได้รับการประสานจากนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่จะมาออกค่ายอาสาพัฒนาชนบทด้วยการสร้างอาคารเรียนให้กับโรงเรียนบ้านโสกชุมปูน แต่ทางราชการในพื้นที่ไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่า นักศึกษาจะมาปลุกระดมชาวบ้านให้ต่อต้านรัฐบาลจะเกิดปัญหาตามมา ท่านจึงนำผู้นำชุมชนและครู นักเรียนบางส่วนไปขอเข้าพบนายอำเภอ พร้อมทั้งเจรจาวางบ้านโดยการให้ตัวท่านรับรองต่อทางราชการ ให้เห็นความตั้งใจจริงของนักศึกษาจนทางบ้านเมืองคล้อยตามได้^๒

(๓) พระผู้นำพัฒนากายภาพชุมชน พระสีหา สุภาจาโร ในฐานะเป็นพระผู้นำจิตวิญญานของชุมชน ได้นำการพัฒนาโดยเริ่มต้นจากการนำชาวบ้านในตำบลนาโสพัฒนาถนนหนทาง สร้างสะพานข้ามห้วยระหว่างหมู่บ้านแต่ละบ้านในตำบลนาโสหลายแห่ง สร้างถนนและขยายถนนให้กว้าง

^๑ สัมภาษณ์ นายชาติ พันธุ์เลิศ ผู้ร่วมพัฒนาชุมชนบ้านท่าลาด, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๕๘.

^๒ อ่างแก้ว, ปรีชา เรื่องวิชาการ, พลิกฟื้นคืนชีวิต ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจาโรวัฒน์, หน้า ๓๓.

เพื่อการเดินทางติดต่อกันได้สะดวกมากยิ่งขึ้น โดยไม่ได้ใช้งบประมาณจากทางรัฐแต่อย่างใด เป็นผลงานที่ทำให้ท่านได้รับการยอมรับในฐานะพระผู้นำการพัฒนาชุมชนมากที่สุดตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นต้นมา^๑ จึงเป็นเรื่องง่ายที่ท่านจะนำการพัฒนาหมู่บ้าน ด้วยการปรับพื้นที่ถนน ซอยภายในหมู่บ้าน ให้กว้างขวางขึ้น บางแห่งต้องถึงขั้นรื้อบ้านออกไปปลูกที่ใหม่เพื่อให้ได้แนวถนนที่ตรงและเป็นระเบียบ ชาวบ้านต้องยอมตามเพราะความเชื่อถือเข้าทำนองคติโบราณที่ว่า “ซุดบ่อ ก่อศาลา สร้างถนน ได้ กุศลแรง” รวมถึงการพัฒนาบริเวณภายในวัดให้มีการปลูกไม้ดอกไม้ผล ขยายพื้นที่บริเวณวัดให้เป็น ปริณชิตและเกิดความเหมาะสม แล้วนำชาวบ้านสร้างกำแพงล้อมรอบบริเวณวัด ให้เป็นเขตเป็นแนว เป็นระเบียบสวยงาม

นอกจากนั้น ได้เลือกเฟ้นหาทำเลที่เหมาะสมแล้วร่วมกันขุดเจาะบ่อน้ำธรรมชาติ เพื่อให้ ชาวบ้านได้มีน้ำกินน้ำใช้อย่างเพียงพอ ในเวลาต่อมาอีกหลายปีจึงได้มีการขุดเจาะน้ำบาดาล จนมีบ่อ บาดาลเพียงพอต่อความต้องการของชุมชน ประจวบเหมาะกับการที่ทางราชการมีนโยบายประกวด หมู่บ้าน ในปี พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๖ การประกวดครอบคลุมพื้นที่ถึงตำบลนาโสนด้วย ทางกำนันและ ผู้ใหญ่บ้านในตำบลได้ปรึกษาหารือกันแล้วลงความเห็นร่วมกันเป็นมติว่า หมู่บ้านท่าลาดเป็นหมู่บ้านที่ ได้เริ่มพัฒนามาบ้างแล้ว จึงนำที่จะส่งเข้าประกวดหมู่บ้านตัวอย่างเป็นตัวแทนของตำบล

เมื่อผู้นำชุมชนร่วมกันมีฉันทามติแน่นอนแล้ว ชาวบ้านท่าลาด ผู้นำหมู่บ้านทุกฝ่าย รวมทั้ง เจ้าอาวาสวัดท่าลาด ได้ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาหมู่บ้านตามแนวนโยบายของทางราชการ โดยมีพระ ผู้นำตัวจริงของชุมชนคือพระสีหา สุภาจาโร ได้นำการจัดทำซุ้มประตู ศาลาคู่บ้าน ศาลากลางบ้าน และจัดการกายภาพทุกอย่างให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วย นอกจากนี้ ท่านยังจัดให้มีงานอัน เป็นการร่วมทำกิจกรรมเพื่อฝึกการทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านด้วยตนเอง โดยมีการจัดตั้งกองทุน ร้านค้า กองทุนยา กองทุนโอง กองทุนส้วม รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ภายในหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมงาน และพัฒนาบุคลากรไปในตัวด้วย เช่น กลุ่มสมุนไพรมัน กลุ่มทอผ้า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้ อาวุโส และกลุ่มผู้สุนทราธรรม เป็นต้น^๒ บทบาทการพัฒนาด้านกายภาพให้กับชุมชนที่สำเร็จนั้น เป็นผลมาจากการที่ท่านได้พัฒนาด้านจิตภาพของคนในชุมชนมาก่อนแล้ว

การพัฒนาด้านกายภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการประกวดแข่งขัน จากการ ร่วมมือกันของชาวบ้าน ทำให้บ้านท่าลาด ได้ตำแหน่งอันดับที่ ๓ และในช่วงระยะเวลา ๒-๓ นั้น บ้านท่าลาดถูกส่งเข้าประกวด ๔ ครั้ง คือ หมู่บ้าน รพช. หมู่บ้านสาธารณสุข หมู่บ้านพัฒนาชุมชน และหมู่บ้านพึ่งตนเอง เหตุผลที่บ้านท่าลาดถูกส่งเข้าประกวดบ่อยครั้งก็เนื่องจากการริเริ่มพัฒนา หมู่บ้านตามนโยบายของรัฐบาลและการริเริ่มจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ด้วยความสมัครสมานของ ชาวบ้านอย่างเต็มที่ ทำให้บ้านท่าลาดมีการพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่าบ้านอื่นๆ^๓ จนกระทั่ง การประกวดครั้งสุดท้ายในปีพ.ศ.๒๕๒๗ จึงทำให้ท่านสิ้นสุดเพราะมีปัญหาตามมาหลายด้าน

(๔) พระผู้นำฟื้นฟูสมุนไพรมันพึ่งตนเอง หลังจากที่ท่านได้ประเมินผลและทบทวน กิจกรรมงานพัฒนาด้านกายภาพที่ผ่านมาแล้วท่านหันกลับมาให้ความสนใจต่อปัญหาที่ใกล้ตัวของ

^๑ ดูรายละเอียดใน อ่างแล้ว, พระมหาสังเวียร ปณฺญาโร (ศรีมันตระ), “บทบาทพระสงฆ์ในการนำ หลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาพระครูสุภาจาโรวัฒน์”, หน้า ๔๕.

^๒ อ่างแล้ว, ปรีชา เรื่องวิชาการ, พริกพื้นดินชีวิต ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจาโรวัฒน์, หน้า ๘.

^๓ อ่างแล้ว, ปรีชา เรื่องวิชาการ, พริกพื้นดินชีวิต ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจาโรวัฒน์, หน้า ๙.

ชาวบ้านอย่างจริงจัง นั่นคือปัญหาการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นธรรมดาของกายสังขารในสังสารวัฏ หากเกิดขึ้นกับคนที่พอมืออันจะกินก็คงไม่เป็นปัญหาเท่าใดนัก แต่หากเกิดขึ้นกับคนยากจนแล้วไซ้ร้ นับว่าเป็นปัญหาใหญ่หลวงมากนัก เพราะแพทย์สมัยใหม่มักสอนให้ประชาชนต้องพึ่งพิงแพทย์ แพทย์ทุกโรคและทุกครั้งทีเจ็บป่วยจนชาวบ้านคลายความมั่นใจในการพึ่งตนเอง ทั้งนี้ จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาโดยเฉพาะเป็นค่ายาซึ่งมีราคาแพงเกินกำลังที่จะจ่ายได้ ดังนั้น เมื่อเจ็บป่วยลงคราวใดก็ต้องกลับไปจนอีกทีหนึ่งคราวนั้นเสมอ

ภาพที่ ๓.๕ ตำรายาสมุนไพรที่จัดพิมพ์เป็นหนังสือ และยาสมุนไพรตัวอย่าง ที่เก็บไว้ในอาคารสาธิตสมุนไพร กลุ่มยาสมุนไพรวัดท่าลาด ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการรักษาด้วยสมุนไพรอยู่ บ้างแล้ว จากเมื่อวัยเด็กเคยไต่รถถามเรียนรู้จากพ่อแก่แม่เฒ่าไปจนถึงหมอยาพื้นบ้านเพียงแต่ท่านไม่ได้ ร่ำเรียนเป็นหลักเป็นฐานอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ก่อนหน้าที่จะมีการตั้ง “กลุ่มสมุนไพร” ขึ้นในหมู่บ้าน ในปีพ.ศ.๒๕๒๔ ชาวบ้านจึงได้อาศัยวัดท่าลาดเป็นสถานที่เก็บยาสมุนไพรประจำหมู่บ้านชาวบ้านที่ เจ็บป่วยจะมาให้ท่านรักษาหรือมาขอยาบ้าง แม้ว่าในช่วงเวลานั้นยาชุดยาซองหรือยาองค์การเภสัช กรรมได้เริ่มเข้ามาบ้างแล้วแต่ชาวบ้านไม่น้อยก็ยังพึ่งยาสมุนไพรอยู่ แต่ด้วยเหตุผลที่ความรู้เรื่อง สมุนไพรขาดหายไปบ้าง และสมุนไพรที่เก็บไว้ในวัดมีไม่เพียงพอและชาวบ้านบางส่วนติดยาชุดยาซอง กันมากทั้งๆ ที่ชาวบ้านก็ยากจนมากแล้ว ยังต้องมาซื้อยาพวกนี้มาใช้ เรียกได้ว่าการบำบัดโรคของ ชาวบ้านอยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วง ขณะเดียวกันท่านก็ยังเชื่อว่าการรักษาด้วยสมุนไพรเป็นประโยชน์

ต่อชาวบ้าน ซึ่งประธานกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ท่านได้เป็นพระผู้นำในการฟื้นฟูสมุนไพรเพื่อพึ่งตนเองนั้น ท่านมองเห็นประโยชน์หลายประการว่า

“หลวงพ่อบอกว่า ประการที่หนึ่ง การใช้สมุนไพรจะประหยัดค่าใช้จ่ายในการรักษา มาก ประการที่สอง สมุนไพรสามารถรักษาโรคได้หลายโรค โดยเฉพาะโรคที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อ ประการที่สาม ท่านประสงค์ที่จะให้ชาวบ้านพึ่งพิงตนเองก่อน หรือพยายามนำวัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่ในหมู่บ้านแล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการแก้ไขปัญหาหนึ่งในสี่ของปัจจัยพื้นฐานด้วยการหวังพึ่งพิงศักยภาพภายในชุมชน^๑

ภาพที่ ๓.๖ ตัวอย่างการจัดเก็บรักษาด้วยสมุนไพรชนิดต่างๆ ของกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด

จากการลงเก็บข้อมูลในสถานที่จริงนั้นพบว่า หลังจากมีการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรในบ้านท่าลาดขึ้นแล้ว ในปีต่อมาคือพ.ศ.๒๕๒๕ ท่านได้นำชาวบ้านทำสวนสมุนไพรเพื่อนำสมุนไพรชนิดต่างๆ มาปลูกไว้ในสวนนั้น นอกจากนี้ ยังมีการรวบรวมสมุนไพรชนิดต่างๆ มาปลูกไว้ที่วัดท่าลาด ทำให้สวนสมุนไพรที่วัดมีพันธุ์ไม้หลายชนิดที่สามารถนำไปปรุงเป็นตัวยาได้ โดยหลวงพ่อบอกได้เล่าให้ฟังถึงวิธีการรวบรวมขนาดยาและขั้นตอนการปรุงยาสมุนไพรประเภทต่างๆ ว่า

“หมอยาเก่งๆ ส่วนมากจะหวงวิชา ยิ่งในสมัยก่อนไม่ต้องพูดกันเลยว่า คนอื่นที่ไม่ใช่ลูกศิษย์หรือผู้ใกล้ชิดเท่านั้นถึงจะได้รู้เห็นตำรับยา เขาจะปิดบังกันเป็นส่วนมากและแข่งกันด้วย หมอยาแต่ละคนเขาก็จะมีดีเป็นส่วนตัว ที่นี้พอมีกลุ่มยาสมุนไพรแล้วพัฒนาไปเป็นชมรมสมุนไพรของอำเภอ มันก็เกิดความน่าเชื่อถือเราก็เชิญหมอยาเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยขึ้น เช่นเชิญมาบรรยายหรือสาธิตการเข้าสู่ศูตยาให้สมาชิกดู ทำให้หมอยาต้องเปิดเผยวิชาความรู้ออกมา หมอที่เราเชิญมาทำหน้าที่ในการสาธิตก็มีหน้ามีตา ได้เกียรติยศ ได้ชื่อเสียง ได้ความเคารพในชุมชน แต่กว่าจะเปิดเผยกันได้นี้ต้องช่วยกันออกอุบายว่า ถ้าหากเก็บเงียบไว้กับตัวแล้วความรู้ที่มีอยู่

^๑ สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ ประธานกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด, เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

อาจสูญหายได้ และหากเปิดเผยให้เป็นที่รู้จักกันดีแล้วก็จะทำให้เกิดเป็นกุศลกรรมต่อหมอยาเอง”^๑

นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ ประธานกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด ปรารถถึงแรงจูงใจที่หลวงพ่พระครูสุภาจารวัฒน์ ได้มุ่งมั่นในการจัดการฟื้นฟูสมุนไพรเพื่อพึ่งตนเองของกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาดจนเติบโตเป็นชมรมสมุนไพรของอำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร ซึ่งมีสมาชิกหลากหลายอาชีพมีสถานะแตกต่างกันกระจายอยู่ทั่วไปทั้งอำเภอนั้น อีกว่า

“สมัยก่อนคนชนบท เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นแล้ว ชาวบ้านจะอาศัยการรักษาด้วยตนเองโดยใช้ยาพื้นบ้านเดิมคือ สมุนไพร ซึ่งคนเฒ่าคนแก่ต่างก็มีความรู้ในเรื่องชนิดและสรรพคุณของพันธุ์ไม้ รวมถึงกรรมวิธีในการนำมาปรุงเป็นยาในระดับพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ โดยเมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นชาวบ้านก็จะตั้งสมุญฐานของโรคและดำเนินการรักษาเอง หากอาการของผู้ป่วยอยู่ในลักษณะที่เกินความรู้ความสามารถของตนเองแล้ว จึงอาศัยพึ่งหมอยาพื้นบ้าน

หมอยาพื้นบ้านที่เก่งส่วนใหญ่จะหวงวิชา การรับลูกศิษย์ลูกหาไม่ใช่เป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายและปกติจะไม่รับหลายคนในเวลาเดียวกัน ผู้ที่จะเรียนกับหมอยาที่เก่งจริงนี้ต้องมีความเคารพนอบน้อม เป็นธรรมาภิบาลงานของหมอ ต้องคอยรับใช้งานของหมอจนเป็นที่พอใจเสียก่อน หมอจึงจะรับคนนั้นเป็นลูกศิษย์ หมอที่เก่งจะแข่งขันกันในเรื่องความสามารถในการรักษาชาวบ้าน คนไหนมีความสามารถมากชาวบ้านก็จะให้ความเคารพเชื่อถือมาก แต่ทว่าหมอยาแม้จะเก่งกาจสามารถอย่างไรก็ตาม ท่านก็จะไม่ได้เรียกค่ารักษาแพงมากมายนัก ชาวบ้านก็จะให้ตามมีตามเกิด ไม่ได้เป็นธุรกิจแพทย์เหมือนในปัจจุบัน เพราะการรักษาสมัยก่อนจะถือคุณธรรมเป็นหลักใหญ่ เขาจะไม่ค่อยพะวงเรื่องค่ารักษาเท่าใดนัก แต่จะให้ความสำคัญต่อการรักษาชาวบ้านให้หายจากโรคมามากกว่าค่าตอบแทน ถ้าชาวบ้านหายจากโรค หมอจะเกิดความพอใจหรือความภูมิใจมากกว่าค่าตอบแทนเสียอีก”^๒

จะเห็นว่า เจตนาการฟื้นฟูสมุนไพรเพื่อให้ชุมชนได้มีที่พึ่งเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะไปพึ่งหมอของพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) นั้น มีความชัดเจนและแจ่มแจ้งในความคิดมาก รวมถึงแนวคิดดังกล่าวยังบ่งบอกถึงการมีความมุ่งมั่นเป็นอย่างยิ่งที่จะรักษาคุณค่าของสมุนไพรอันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของสังคมไทยเอาไว้ แม้ปัจจุบันนี้ คุณค่าที่เป็นภูมิปัญญาของสังคมไทยดังกล่าวอาจจะยังไม่มีการศึกษาเรียนรู้วิจัยในเชิงวิชาการแล้วปรับมาใช้เพื่อให้ตอบสนองความต้องการ หรือตอบโจทย์การใช้งานได้มากเท่ากับคุณสมบัติของยาที่มีอยู่แล้วตัวสมุนไพรชนิดต่างๆ ก็ตาม แต่ก็เป็นการรักษาและสืบทอดเอาไว้ซึ่งภูมิปัญญาทางโลกที่ต้องอาศัยคุณธรรมของมนุษย์ในการรักษาและสืบทอดเอาไว้ให้คงคุณค่าของสิ่งนั้นๆ เอาไว้ แม้มันจะยังไม่เกิดประโยชน์ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมในวันนี้ก็ตาม แต่ว่าในอนาคต คุณค่าที่มีมันมีอยู่แล้วในตัวของสมุนไพรแต่ละชนิดมันก็ยังคงมีอยู่อย่างนั้นและพร้อมที่จะเปิดเผยคุณสมบัติของตนเองออกมาไม่วันใดก็วันหนึ่งหากวันนั้นได้มีการศึกษา

^๑ อ้างแล้ว, สัมภาษณ์ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร), เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๕๘.

^๒ อ้างแล้ว, สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๕๘.

ค้นคว้าคุณสมบัติของสมุนไพรชนิดนั้นๆ ของมันเกิดขึ้น การศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจจึงมีความจำเป็นต้องเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ภาพที่ ๓.๗ ทีมนักวิจัย นำโดยพระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะกำลัง Focus Groups เพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ บ้านทิกภาพเมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘

(๕) พระผู้แนะนำการทำเกษตรผสมผสาน หลังจากที่ท่านได้แก้ปัญหาคความเจ็บไข้ได้ป่วยของชุมชนอันเป็นปัญหาสาธารณสุขมูลฐานผ่านการอนุรักษ์ฟื้นฟูนำสมุนไพรมาใช้เพื่อการปลูกและปรุงเป็นตำรายารักษาแก้ไข้ปัญหาในเบื้องต้นได้อย่างแพร่หลายในหมู่สมาชิกและผู้สนใจทั่วไปแล้ว แต่มีปัญหาคต่อมาอีกคือเรื่องปากท้องที่เกี่ยวข้องกับความยากจนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ที่ประชุมของคณะกรรมการฯ ที่มีหลวงพ่อบัณฑิตเป็นประธานจึงได้หยิบเรื่องนี้ขึ้นพิจารณาหาแนวทางช่วยเหลือชาวบ้าน เพราะหากรอรัฐบาลให้มึนโยบายในการแก้ไข้ปัญหาความยากจนของชาวบ้านด้วยวิธีการต่างๆ นั้นจะรอต่อไปอีกไม่ได้เพราะหลายปัญหาที่รัฐบาลมีหน้าที่แก้ไข้ให้กับประชาชนก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข้จนทำให้ปัญหาความยากจนของชาวบ้านเกือบจะเป็นปัญหาที่ถาวรอยู่แล้ว โดยเฉพาะความที่ไม่มีอะไรจะกินต้องพึ่งพาตลาดในการไปหาซื้ออยู่ซื้อกิน ทำไมพวกเราไม่ปลูกอยู่ปลูกกินกันเอง ทั้งๆ ที่พวกเราก็มึพื้นที่มีพืชผักผลไม้ที่ทำกินเอง ปลูกกินเองได้หลากหลายชนิด

เมื่อพิจารณาเห็นช่องทางที่จะเป็นการบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านได้บ้างอย่างนั้นแล้ว ท่านจึงออกทุนส่วนตัวที่พอมืออยู่เล็กน้อยสั่งซื้อพันธุ์ไม้ผลทั้งหลาย เช่น ต้นมะขามหวาน ต้นมะนาว พันธุ์มะม่วง พันธุ์น้อยหน่า พันธุ์ฝรั่ง ฯลฯ มาทดลองปลูกด้วยตนเอง และแจกจ่ายให้สมาชิกไปปลูกเท่าที่มืออยู่เพื่อเป็นจิตวิทยาชุมชน แต่ยังไม่เพียงพอดต่อความต้องการของชาวบ้านผู้ที่แจ้งความประสงค์จะนำไปปลูก จึงได้จัดผ้าป่าทุนพันธุ์ไม้ขึ้น โดยอาศัยการประยุกต์ประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้านคือการ

ทอดผ้าป่าสามัคคี ขอจตุปัจจัยตามกำลังจิตศรัทธา และขอรับบริจาคเป็นผ้าป่าพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ เพื่อรวบรวมให้ได้มากที่สุดเพื่อแจกชาวบ้าน โดยในวันที่กำหนดเป็นวันทอดถวาย ณ วัดท่าลาดนั้น ท่านได้จัดให้มีการเสวนาทางวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ และผู้มีองค์ความรู้เรื่องสมุนไพรต่างๆ มาร่วมเสวนาจำนวนมาก เช่น ศาสตราจารย์ น.พ.ประเวศ วสี, มหาอัย สุนทรชัย, ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม, และบุคคลอื่นๆ เพื่อมาให้ความกระจ่างถึงบทบาทของชาวบ้านในการพึ่งตนเอง โครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยได้ทั้งจตุปัจจัยและพันธุ์ไม้ต่างๆ จนมาจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อบูรณาการโครงการและกิจกรรมอื่นๆ ให้เกื้อกูลกันในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยมีพระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นที่ปรึกษา

ภาพที่ ๓.๘ อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม ผู้ร่วมวิจัย สัมภาษณ์เชิงลึกเก็บข้อมูลวิจัยเรื่องยาสมุนไพรจาก นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ ประธานกลุ่มสมุนไพรวัดท่าลาด

(๖) พระผู้รักษัธรรมชาติ ผลิตข้าวปลอดสาร อาหารปลอดภัย พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหาสุภาจาโร) ในฐานะพระผู้นำจิตวิญญาน พระผู้นำชุมชน และผู้นำหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านกับชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง ท่านต้องเข้าไปเยี่ยมเยียนสอบถามทุกข์ด้วยตนเอง ไม่ว่าจะปัญหาใหญ่ๆ น้อยๆ อย่างไรท่านก็ต้องเข้าไปรับทราบ แล้วท่านจะค้นคิดหาสาเหตุเพื่อหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นๆ อยู่เสมอ เช่น เมื่อชาวบ้านส่วนหนึ่งได้รับสารเคมีจากการไปรับจ้างเกี่ยวข้าวนาปรังแล้วสัมผัสกับสารเคมี พอกลับมาถึงบ้านทำให้เกิดอาการเวียนศีรษะและปวดเมื่อยตามร่างกาย ท่านทราบข่าวจึงได้เข้าไปสอบถามในฐานะผู้นำทางด้านจิตวิญญานของชุมชน จึงปรารภเรื่องการปลูกข้าวปลอดสารพิษ โดยการใช้อยู่หมัดอินทรีย์ และคิดวางแผนสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านด้วยการขายข้าวปลอดสารพิษ ให้กับบุคคลผู้มีความต้องการภายนอกชุมชนแบบเบ็ดเสร็จ รวมถึงการทำสวนผักครัวเรือนเพื่อรับประทานเป็นอาหารที่ปลอดภัยจากยาฆ่าแมลงซึ่งเป็นสาเหตุแห่งการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ในปัจจุบันด้วย

จากการแก้ไขปัญหาเรื่องหนึ่งสำเร็จได้นำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องอื่นๆ ในเวลาต่อมา ในปีพ.ศ. ๒๕๓๔ จึงเกิดการคิดสร้างโรงสีข้าวไว้บริการชาวบ้านให้ประโยชน์แก่ชุมชนขึ้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาโรงสีของนายทุนที่รับซื้อข้าวเพื่อประโยชน์ของกลุ่มนายทุนเพื่อกลุ่มพวกพ้องของตนเองอย่างไม่ค่อยเป็นธรรม ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่ขณะนั้นไปด้วย โดยสร้างทางเลือกให้แก่ชาวบ้านสำหรับผู้ต้องการจะขายข้าวตามราคาผลผลิตข้าวที่ให้ความยุติธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย โดยให้มีการจัดตั้งองค์กรขึ้นรองรับ เป็น

คณะกรรมการบริหารโรงสีข้าว จำนวน ๕ คน มีวาระการบริหารคราวละ ๒ ปี มีท่านเป็นที่ปรึกษา ชมรมฯ โดยให้มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกิจการของโรงสีด้านต่างๆ แก่ชมรม เช่น กิจการ ด้านการตลาด หรืองานด้านการทำบัญชี เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่าง แท้จริง โดยให้ชื่อกลุ่มงานนี้ว่า “ชมรมรักษ์ธรรมชาติ” แนวคิดนี้ก็เกิดเป็นรูปธรรม มีโรงสีข้าวอย่างที่ ท่านคิด มีคณะกรรมการบริหารโรงสีอย่างที่ท่านออกแบบ มีการรับซื้อข้าวเปลือกแล้วขาย พัฒนาการ ไปจนอยู่ในรูปสหกรณ์โรงสีข้าว มีระเบียบในการเป็นสมาชิก ระเบียบในการซื้อขายหุ้นโรงสี สำหรับ ชาวบ้านไม่จำกัดจำนวนหุ้น แต่หากจะเป็นสมาชิกนอกชุมชนจะจำกัดจำนวนหุ้น เพื่อกระจายความ รับผิดชอบกิจการของชุมชนให้กับชาวบ้านในชุมชนในเขตอำเภอภูทอก ซึ่งประสบผลสำเร็จและสร้าง ประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านตามวิสัยทัศน์ของท่านจนเกิดความยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน^๑

ภาพที่ ๓.๙ ทีมนักวิจัย ร่วมบันทึกภาพ กับ สมาชิกชมรมสมุนไพรวัดท่าลาด
บันทึกเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘

(๗) พระผู้นำกลุ่มสังฆอาสาพัฒนาภูทอก หลังจากที่ท่านได้ทำบทบาทหน้าที่ของความ เป็น “พระนักพัฒนา” ที่ทำหน้าที่ไปพร้อมๆ กับความเป็น “พระผู้นำชุมชน” ในการพัฒนาคน พัฒนา พัฒนาชุมชนผ่านการตั้งกลุ่มงาน กลุ่มบุคคล ชมรม เพื่อให้มารองรับภาระหน้าที่อันเป็นงานช่วย แก้ปัญหาต่างๆ แต่ละด้านที่เกิดขึ้นในชุมชนในพื้นที่ปกครองของท่านแล้ว ท่านได้พยายามที่จะเรียนรู้

^๑ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อ่างแล้ว, พระมหาสังเขย ญาณโร (ศรีมันตระ), “บทบาทพระสงฆ์ในการ นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาพระครูสุภาจารวัฒน์”, หน้า ๖๑.

จึงได้มีโอกาสเข้าร่วม “ประชุมพระสงฆ์นักพัฒนาจากภาคอีสาน ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ชื่อในสมัยนั้น) จัดขึ้นในปีพ.ศ.๒๕๓๒ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ เช่น หลวงพ่ออนัน สุทธิสีโล จากจังหวัดสุรินทร์ หลวงพ่อบัญญัติ อนุตฺตโร จากจังหวัดขอนแก่น และกลุ่มสังฆมณฑลโคราช กลุ่มสทรธรรม กลุ่มกะบองก้อม จากจังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น”^๑ โดยต้องการสื่อสารความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ในการพัฒนาระดับประเทศให้กับพระสงฆ์ในพื้นที่อำเภออุดรธานีได้รับรู้สถานการณ์ของพระสงฆ์กับการพัฒนา โดยมีความคิดว่า การทำงานต่อไปข้างหน้าคงทำอยู่คนเดียวอย่างนี้ไม่ได้แล้ว ต้องสร้างพระนักพัฒนาโดยเบื้องต้นต้องให้ข้อมูลพระที่พอจะมีอุปนิสัยในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการทำบทบาทหน้าที่เป็นนักพัฒนา ซึ่งท่านได้กล่าวว่า

“ช่วงแรกเริ่มนั้น พระสงฆ์ในพื้นที่อำเภออุดรธานีหลายรูปยังไม่ค่อยยอมรับ เพราะว่าตนเองไม่เคยได้รับรู้ไม่เคยได้ทราบเรื่องราวที่เป็นบทบาทใหม่ของพระสงฆ์ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดขึ้นนั้น พอได้รับนิมนต์ก็ไม่เข้าร่วม เพราะยังกำหนดทิศทางไม่ออก มองยังไม่เห็นภาพว่าจะพัฒนาอย่างไร จึงไม่กล้าไปร่วมประชุม มีพระสงฆ์บางรูปเข้าใจว่า พระนักพัฒนาภาคอีสานพวกนี้ล้วนแต่จะพาญาติโยมเข้าไปเป็นคอมมิวนิสต์ และบางรูปก็คิดว่า หลวงพ่อจะพาไปในทิศทางที่ไม่ถูกไม่ควร

แต่ในต่อนั้น หลวงพ่อก็ยังเชื่อมั่นด้วยเจตนาบริสุทธิ์ว่า ตนเองจะทำความเข้าใจงานพัฒนากับพระสงฆ์ในพื้นที่ได้ และท่านเหล่านั้นก็จะเข้าร่วมจัดเป็นกลุ่มทีมงานการพัฒนาของคณะสงฆ์อำเภอ จึงได้เข้าไปกราบเรียนเจ้าคณะอำเภออุดรธานีเพื่อยืนยันว่า เห็นสมควรจัดให้มีการประชุมขึ้นพระสงฆ์นักพัฒนาขึ้นที่อำเภออุดรธานี โดยอาศัยความช่วยเหลือและการประสานงานของโรงพยาบาลอุดรธานีเป็นผู้ออกหนังสือถึงพระสงฆ์วัดต่างๆ ในเขตอำเภออุดรธานีและพื้นที่ใกล้เคียงเข้าร่วมประชุม มีพระสงฆ์มาร่วมประชุมครั้งนั้น จำนวน ๒๐ รูป และได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทำงานของพระสงฆ์ขึ้น ให้ชื่อว่า “พระสังฆอาสาพัฒนา” ขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๓๕”^๒

จากข้อความการให้สัมภาษณ์ของท่านแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นว่า การสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของพระสงฆ์ในพื้นที่ในฐานะผู้ที่จะเป็นกลไกสำคัญในการนำชาวบ้านพัฒนาในพื้นที่ตนเองเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วทั้งอำเภออุดรธานีและยังมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของคณะสงฆ์ไทยที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกำลังผลิตบัณฑิตพุทธศาสนาไปเติมเต็มเป็นพระบัณฑิตอาสาสมัครกันไปพัฒนาชนบทร่วมกับพระสงฆ์ที่ทำงานอยู่แล้วในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนโดยวิธีกระจายพระนักพัฒนาออกไปในวงกว้างให้มีผู้รับผิดชอบการพัฒนาครอบคลุมในทุกๆ พื้นที่ของประเทศต่อไป

จะเห็นได้ว่า วิธีการที่พระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร) ใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นจากการพัฒนาตนด้วยการพัฒนาจิตให้เข้มแข็งอดทน จนมองเห็นทุกข์อันเป็นปัญหาของชาวบ้านแล้วเกิดความเมตตาสงสาร ไม่อาจจะละทิ้งภาระของพระศาสนาไปได้ จิตใจได้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงที่จะอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา จากนั้นได้กำหนดบทบาทของตนเองว่า

^๑ อ้างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๒ อ้างแล้ว, สัมภาษณ์ พระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร), เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๔๘.

ชีวิตที่เหลือจะทำอะไร ทำกับใคร ที่ไหน ทำเพื่อประโยชน์อะไรของใคร และจะทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ตามที่ตั้งใจไว้ได้แล้วจึงตัดสินใจว่า สมควรดำรงตนเป็นพระสงฆ์เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยต้องกลับไปบ้านเพื่อตอบแทนคุณแผ่นดินถิ่นเกิด (มาตาปิตุภูมิ) ด้วยการไปช่วยเหลือชาวบ้านที่มีความทุกข์ ความยาก ความลำบากเชิงใจ เริ่มต้นจากการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับชาวบ้าน เมื่อได้รับการยอมรับจากชาวบ้านแล้ว จึงทำหน้าที่เป็น “พระผู้นำชุมชน” แล้ว “พัฒนาคน” ผ่านการทำงาน เพื่อส่วนรวมด้วยวิธี “พุทธพัฒนา” สร้างรูปแบบกิจกรรมและกลุ่มงานต่างๆ ขึ้นตามเป้าหมายแต่ละระดับคือ การพัฒนาจิตใจชาวบ้าน การพัฒนากายภาพชุมชน การจัดองค์กรชุมชน การมอบหมายงานให้กลุ่มรับผิดชอบและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จากปัญหาเรื่องความเจ็บ ความจน ความโง่ ได้เบาเทาเบาบางลงไปแล้ว ท่านจึงได้วางแผนขั้นสุดท้ายด้วยการสร้าง “สังฆทายาท” ขึ้นมา ทำหน้าที่แทนเพื่อรองรับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ให้มีการสานต่อและเกิดความยั่งยืนไปตามลำดับ

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

นับจากการที่พระสีหา สุภาจาโร ได้กลับบ้าน มาทำหน้าที่เป็นผู้นำการพัฒนาจากบ้านท่าลาด ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๑๕ เป็นต้นมา จนขยายงานครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาโสี และอำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร ตามลำดับนั้น ผลการใช้พุทธพัฒนาของท่านได้ทำให้เกิดเป็นอิทธิพล^๑ ต่อบุคคลและสังคมที่อยู่ในพื้นที่ พอสรุปในภาพรวมได้อย่างน้อย ๓ ประเด็นคือ ๑) อิทธิพลต่อบุคคล ๒) อิทธิพลต่อสังคม และ ๓) อิทธิพลต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้กล่าวรายละเอียดพอสังเขปไปตามลำดับ

(๑) อิทธิพลต่อบุคคล การทำงานพุทธพัฒนาผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชาวบ้าน ร่วมกับคณะสงฆ์ในพื้นที่ปกครอง และหน่วยงานราชการของพระครูสุภาจาโรวัณ (สีหา สุภาจาโร) โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตภาพของตนและบุคคลในพื้นที่ไปสู่การพัฒนากายภาพชุมชนพร้อมๆ กับให้การเรียนรู้จัดการทำงานที่สอดคล้องประสานกัน ผ่านการจัดตั้งกลุ่มงานหรือชมรมต่างๆ ขึ้นเพื่อให้มีกิจกรรมในการบริหารจัดการร่วมกันของชาวบ้าน จนประสบผลสำเร็จตามลำดับนั้น ทำให้ชาวบ้านแต่ละคนได้พัฒนาตนหลายประการด้วยกัน เช่น ได้เรียนรู้คุณค่าของการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการจัดการกองทุนร้านค้า ทำให้ชาวบ้านคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความเสียสละต่อส่วนรวม มีความเมตตา รักใคร่ปรองดองสามัคคีกัน มีความขยันหมั่นเพียร มีวิถีชีวิตที่สำรวมระวัง ละเว้นจากสิ่งเสพติดของมีนเมาและอบายมุขต่างๆ รู้จักการแบ่งปัน ความพอเพียง และรู้จักรับผิดชอบงานส่วนรวมที่ได้รับมอบหมายตามบทบาทในสังคม เป็นต้น ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นกำลังให้เกิดความสำเร็จขึ้นเพราะท่านได้บันดาลให้คุณธรรมดังกล่าวมาแล้วเกิดขึ้นกับทุกคน ผ่านการทำหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายในวิถีชีวิต นับได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ทาน ศีล ภavana ที่เรียกว่า ชีวิตวิถีพุทธ นั่นเอง

(๒) อิทธิพลต่อสังคม สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้สังคมโดยเฉพาะบ้านท่าลาดและบ้านต่างๆ ใกล้เคียงเปลี่ยนแปลงไป คือการได้เห็นความสำคัญของ “พุทธพัฒนา” หรือ “การพัฒนาแบบพุทธ” ที่ใช้คำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีไตรสิกขา เป็นต้น เป็นเครื่องมือในการพัฒนานั้น ถ้าหากไม่ได้นำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือให้ทุกคนที่สัมพันธ์กันปฏิบัติต่อกันแล้ว การพัฒนานั้นจะไปไม่

^๑ คำว่า อิทธิพล หมายถึง “กำลังที่ยังผลให้สำเร็จ หรือ อำนาจที่แผ่อยู่ในบุคคลหรือรัฐ ซึ่งสามารถบันดาลให้ผู้อื่นต้องคล้อยตามหรือทำตาม” ดูเพิ่มเติมใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๑๔.

รอด ยิ่งพัฒนาไปมากเท่าใดก็ยิ่งเกิดปัญหาตามมามากขึ้นเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น หากไม่ใช่บทบาทของ พระสงฆ์มาเป็นบทบาทนำในการประสานประโยชน์ทุกฝ่ายด้วยแล้ว ยิ่งเดินไปข้างหน้าได้ยาก พระสงฆ์ซึ่งมีสถานะที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของสังคมทุกเรื่องทุกด้าน โดยที่พระสงฆ์ท่านไม่ได้ทำเพื่อหวังผลประโยชน์ของท่าน แต่กลับมุ่งทำเพื่อให้ประโยชน์เกิดขึ้นกับ สังคมส่วนรวม หรือเพื่อทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้าน หรืออยู่ในชุมชนนั้นเป็นเบื้องต้นก่อน ซึ่งประโยชน์ อาจจะรวมไปถึงสังคมโดยรวมที่แผ่กว้างออกไปโดยไม่มีการกำหนดขอบเขตอีกด้วย

นอกจากนั้น เป็นการพัฒนาที่ทำให้สังคมได้ตระหนักรู้ มีความระวังบุคคลภายนอกที่เข้ามา ไม่ว่าจะมาในลักษณะขององค์กรต่างๆ จะมีการตรวจสอบก่อนว่า บุคคลหรือองค์กรเหล่านั้น เป็นผู้ มีคุณธรรมหรือไม่ กิจกรรมที่จะนำเข้ามาให้ชุมชนมีส่วนร่วม นั้นจะเอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้านหรือไม่ ควร รับรองการเข้ามาของคนภายนอกมากน้อยแค่ไหน เพียงใด ควรจะเข้าร่วมหรือให้ความร่วมมืออย่างไร และจะมีการตักเตือนกลุ่ม และหรือ องค์กรต่างๆ ที่มากระทำไม่ถูกต้องอย่างไร แม้แต่ชาวบ้านเอง หากมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสม ท่านก็จะมีการชี้แนะสั่งสอนเป็นเบื้องต้น จากนั้น ท่านจะ มอบหมายให้ชุมชนว่ากล่าวตักเตือนกันเองจนเขาเกิดความสำนึกในความผิดของตน แล้วสุดท้ายท่าน จึงทำหน้าที่ปลอบโยนให้กำลังใจ เพื่อให้เขามีที่ยืนในชุมชนต่อไปได้ วิธีการอย่างนี้ ล้วนต้องใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการแก้ไขทั้งสิ้น หากไม่ใช่สังคมวิฤตแต่เป็นสังคมวิถีอื่นแล้ว ลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยเหมือนพี่เหมือนน้อง มีการให้อภัยแก่กันและกันอัน เป็นการให้โอกาสในการเริ่มต้นปรับปรุงแก้ไขตนเองใหม่อย่างสังคมนี้ อาจจะไม่เกิดขึ้นก็ได้ สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีพระที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชาวบ้าน และเป็นพระผู้นำ ชุมชนเท่านั้นที่บันดาลให้เกิดสภาพอย่างนี้ขึ้นได้

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า การที่พระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร) ได้มีเจตนารมณ์อย่างมุ่งมั่น ที่จะนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนตามกรอบแนวคิด ของท่านที่เรียกว่า “พุทธพัฒนา” ตั้งแต่เริ่มต้นแล้วนั้น การดำเนินการพัฒนาได้ทำให้เกิดอิทธิพลทั้ง ต่อบุคคลและสังคมอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มองเห็น ว่าต้องดำเนินไปอย่างมีเป้าหมายที่ถูกต้องร่วมกัน และเห็นความสำคัญในการกระทำของตนๆ ที่จะ สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อให้มีพลังที่จะดำเนินชีวิตก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ไปจนบรรลุถึง เป้าหมายร่วมกันด้วยการช่วยเหลือจุนเจือกันและกัน จนสังคมสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีวิถีชีวิตอยู่ อย่่างไรการเบียดเบียนซึ่งกันและกันและไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม เป็นการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาที่ สามารถรักษาสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะเอาตัวรอดจากปัญหาต่างๆ ได้อย่างบูรณาการ

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากการบริหารจัดการที่มีพระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร) เป็นประธานที่ปรึกษาของ โครงการและกิจกรรมที่อยู่ในรูปของคณะกรรมการกลุ่ม หรือ ชมรมต่างๆ นอกจากจะมีเกิดเป็น อิทธิพลต่อบุคคลและต่อชุมชนหรือต่อสังคมโดยภาพรวมแล้ว ยังทำให้เกิดผลกระทบ (Impact) อย่่าง น้อย ๓ ประการคือ ๑) ผลกระทบต่อชาวบ้าน ๒) ผลกระทบต่อชุมชน และ ๓) ผลกระทบต่อสถาบัน พระสงฆ์ โดยแต่ละประการจะได้นำเสนอรายละเอียดพอสังเขปไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) ผลกระทบต่อชาวบ้าน โครงการและกิจกรรมการพัฒนาที่ทำให้ชาวบ้านได้รับ ผลกระทบในเชิงบวกมากที่สุด คือกองทุนสวัสดิการร้านค้า นอกจากชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกจะได้เรียนรู้

การเป็นเจ้าของกิจการร่วมกันในฐานะผู้ถือหุ้นส่วนการค้ำในรูปแบบของสหกรณ์แล้ว ยังมีโอกาสได้ หนุนเวียนเข้ามาเป็นผู้บริหารกิจการและมีส่วนแบ่งในผลกำไรที่เกิดขึ้นด้วย การบริหารงานที่ชาวบ้าน ร่วมกันจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการนั้น ได้ทำให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้านมากขึ้น ชาวบ้านสามารถซื้อสินค้าในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาด และจุดที่เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชนอย่าง แท้จริงนั้น คือในร้านค้าของกองทุนร้านค้าชุมชนนั้น จะไม่มีการจัดจำหน่ายสิ่งเสพติดต่างๆ เช่น เหล้า บุหรี่ เครื่องดื่มชูกำลัง และยาสารพัดประโยชน์ (ยาชุดยาซอง) ทั้งหลายถือว่าเป็นนโยบายสำคัญของ ชุมชนที่ทุกคนได้รับรู้จากการประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวให้พุทธศาสนิกชนให้ได้รับทราบของที่ปรึกษา กลุ่มกองทุนสวัสดิการร้านค้า ในฐานะพระผู้นำชุมชน

ภาพที่ ๓.๑๐ การสวดข้าวของกลุ่มเกษตรกรทำนนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

นอกจากนี้ แต่ละกลุ่มงานที่มีท่านเป็นที่ปรึกษานั้น จะพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับ ลูกหลานเพื่อสร้างทายาทในแต่ละด้านให้กับเยาวชนในชุมชนเสมอ โดยท่านได้เน้นย้ำความสำคัญกับ ผู้นำและสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ตลอดเวลาที่ท่านเป็นพระนักพัฒนา ประเด็นเรื่องการเมืองที่มีผู้สืบทอดซึ่ง เป็นการสร้างความยั่งยืนนี้ ประธานกลุ่มได้กล่าวถึงตนเองสมัยเป็นเยาวชนที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาท้องถิ่นจากหลวงพ่อกับที่มั่นกวีจิวว่า

“หลวงพ่อกับท่านให้ความสำคัญกับการสร้างคน พัฒนาคณ โดยเฉพาะเยาวชน ลูกหลานชาวบ้านให้ตระหนักในภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเริ่มจากผู้เป็นพ่อแม่ต้องหมั่น ทำความเข้าใจ ศึกษา สอบถาม เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เยาวชนเห็นเป็น แบบอย่าง เมื่อพวกเขาได้เห็น ได้รับรู้ ได้สัมผัส จะเกิดการซึมซับเป็นอุปนิสัย

สุดท้ายก็จะเกิดความเข้าใจในสิ่งที่พ่อแม่สอนและทำเป็นตัวอย่างนั้น การสร้างความเข้าใจเพื่อให้เยาวชนมารับการสืบทอดไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คนรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าร่วมกันดำเนินการมานี้ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยต้องให้มีคนมารองรับมรดกทางความคิดที่เป็นตัวตายตัวแทน”

เยาวชนคนหนุ่มสาวในชุมชนปัจจุบัน อาจจะคิดหาทางหนีจากบ้านเพื่อไปประกอบอาชีพที่อื่นๆ แต่เชื่อว่า เมื่อพวกเขาคิดจะสร้างครอบครัวในอนาคต คนเหล่านี้จักต้องกลับคืนมาอาศัยอยู่ที่แผ่นดินถิ่นเกิด เพื่อจะหวนกลับคืนสู่ธรรมชาติ เมื่อวันนั้นมาถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านทุกด้านที่พวกเขาได้เรียนรู้จากพ่อแม่ปู่ย่าตายายในวันนี้ จะเกิดเป็นคุณูปการต่อพวกเขาในวันข้างหน้า เยาวชนในวันนี้แม้พวกเขาจะยังไม่เห็นคุณค่าในสิ่งที่พวกเขาทำและพยายามให้พวกเขาได้เรียนรู้ แต่วันหน้าเมื่อพวกเขาจะต้องหวนกลับมาสร้างความอบอุ่นให้กับครอบครัว ชุมชน และสังคมนั้น พวกเขาจะต้องสร้างให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยอาศัยภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้เท่านั้น ครอบครัว ชุมชนและสังคมจึงจะเกิดความอบอุ่น”^๑

(๒) ผลกระทบต่อชุมชน จากการที่พระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร) ได้นำชาวบ้านพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับชุมชนขึ้นมาตามแนวทางของรัฐบาล แม้จะก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างชาวบ้านและทำให้หมู่บ้านพัฒนาไปไกลก็ตาม แต่ผลกระทบกลับเป็นการเพิ่มและพอกพูนค่าใช้จ่ายให้กับชาวบ้านอย่างมากมาย บางคนถึงกับมีหนี้สินที่คืนไม่หมด เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนตกเป็นลูกหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) อยู่ก่อนหน้าแล้ว เพราะตั้งแต่รัฐประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ อันมีสาระสำคัญประการหนึ่งคือการพัฒนาส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทมีอาชีพ มีรายได้ ชาวบ้านจึงขยายพื้นที่ทำการเกษตร ต้องการเงินเพื่อมาลงทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจโดยมุ่งหวังเพื่อขายให้มีรายได้มากๆ เป็นหลัก การที่จะขายให้มีรายได้มากๆ นั้นจะต้องปลูกให้จำนวนมากๆ จึงมีการเน้นที่การผลิตเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ

ดังนั้น จากนโยบายของรัฐดังกล่าวทำให้ ธ.ก.ส.จึงเข้ามามีบทบาทในการเสนอให้เกษตรกรได้กู้ยืมเงินเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านมาลงทุนทำการเกษตรสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ปัญหาของชาวบ้านในฐานะที่เป็นเกษตรกรทั่วประเทศในช่วงนั้นต่างก็ล้วนแต่ประสบปัญหาภาวะหนี้สินเหมือนกันไปหมด เพราะผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวไร่ชาวนาผลิตขึ้นจำนวนมากๆ แล้วขายไม่ได้ราคา ไม่สามารถคืนเงินให้กับ ธ.ก.ส.ได้ตามกรอบเวลา โดยเป็นปัญหาหนึ่งที่คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พลิกฟื้นคืนชีวิต : ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจาโร” กรณีศึกษาพระสงฆ์กับสิ่งแวดล้อม ลำดับที่ ๑ ซึ่งได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐที่ให้นโยบายผ่านธนาคาร ธ.ก.ส.ว่า

“แต่ผลที่เป็นจริงปรากฏออกมาว่า ชาวบ้านเป็นหนี้สินกันทั่วหน้าเนื่องจากผลผลิตที่ขายได้หาได้คุ้มกับต้นทุนในการทำเกษตรกรรมแผนใหม่ไม่ ทั้งๆ ที่ฝนฟ้าในแถบนี้จะตกสม่ำเสมอ ทำนาได้ผลทุกปี ธ.ก.ส.ที่ดูเหมือนจะเป็นที่พึ่งของ

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๕๘.

เกษตรกรไทย แต่จริงๆ แล้วกลับเป็นตัวส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นหนี้เป็นสิน นับเป็นปัญหาของเกษตรกรไทยมาเท่าทุกวันนี้”^๑

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาที่พระครูสุภาจาโรวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) ได้จัดทำโครงการและกิจกรรมร่วมกับชุมชนนั้น ไม่ว่าจะป็นร้านค้าสหกรณ์ที่นำพาชาวบ้านสร้างตลาดให้ปากท้องชุมชนได้พึ่งพาตนเอง ให้บรรเทาความจน แล้วไปเชื่อมโยงไปถึงความเจ็บป่วยทำให้เกิดกองทุนยา งานกลุ่มสมุนไพร ก็มีผลทำให้เกิดชมรมหมอยาพื้นบ้านขึ้น จนขยายกิจกรรมไปถึงการมีศูนย์ยาตามหมู่บ้านและวัดต่างๆ ในพื้นที่ การทำเกษตรผสมผสาน ก็สร้างงานให้เป็นรูปธรรมจนมีกองทุนผ้าป่าพันธุไม้ให้ชาวบ้านได้กู้ยืม ชมรมอนุรักษ์ป่า ไม่ว่าจะป็นป่าช้า ป่าปู้ตา ป่าที่สาธารณะท่านได้ชี้ให้เห็นความสำคัญว่า หากป่าไม้ไม่เหลือสภาพเป็นป่าแล้วจะกระทบกับชาวบ้านด้านใดและกระทบอย่างไรบ้าง จนทำให้เกิดกลุ่มอนุรักษ์ป่าขึ้น การแนะนำพาชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสานและเกษตรกรรมธรรมชาติปลูกข้าวปลอดสาร ส่งผลทำให้เกิดชมรมรักษัธรรมชาตีมักิจกรรมการรณรงค์ปลูกข้าวโดยไม่ฉีดยา ไม่ใส่ปุ๋ยโรงงานและการทำเกษตรแบบธรรมชาติ รณรงค์การใช้ปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ที่ผลิตขึ้นเอง ทำให้ชาวบ้านได้เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ได้กินข้าวที่ปลอดสารและได้ทานอาหารที่ปลอดภัย

ภาพที่ ๓.๑๑ ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มเกษตรกรทำนา นาไส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ปัจจุบัน

(๓) ผลกระทบต่อพระสงฆ์ พระครูสุภาจาโรวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เป็นพระสงฆ์ที่แสดงบทบาทการเป็นพระนักพัฒนาอย่างแท้จริง ท่านได้ปฏิบัติตนเองให้เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้มีความ

^๑ อ่างแล้ว, ปรีชา เรื่องวิชาการ, พริกพื้นดินชีวิต ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจาโรวัฒน์, หน้า ๑๐.

เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ลาภสักการะ ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของความเป็นคน ช่วยเหลือผู้คนที่มีความทุกข์และความยากจน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในพื้นที่ปกครองของท่าน บทบาทของความเป็นพระนักพัฒนาต้นแบบของท่าน ส่งผลทำให้พระสงฆ์ในพื้นที่และในสังฆมณฑลได้เห็นพระผู้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งของสังคม ทำให้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตนตามแนวจารีตเดิมส่วนใหญ่ มีการปรับตัวปรับแนวทางของตนในการอยู่ร่วมกับชุมชน เพื่อที่จะสร้างบทบาทของตนให้เป็นที่พึ่งแก่ชาวบ้าน

จากการลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ สิ่งหนึ่งที่ท่านได้ทำควบคู่กับการทำให้หน้าที่พระนักพัฒนานั้นคือท่านพยายามสร้างอุดมการณ์ “พุทธพัฒนา” ให้กับพระสงฆ์รุ่นใหม่ ด้วยการให้แนวคิดที่จะทำหน้าที่ศาสนทายาทสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อใช้เป็นแนวทางการเป็นพระนักพัฒนา จึงเกิดพระสงฆ์กลุ่มพระสังฆอาสาพัฒนาทุกชุมชน แล้วพัฒนากว้างออกไปเป็นพระสังฆอาสาพัฒนาโยธธาในปัจจุบัน จนมีการสร้างศาสนทายาทร่วมกัน ๓ กลุ่มคือ หนึ่ง : กลุ่มอีสานใต้ประกอบด้วย กลุ่มพิทักษ์ธรรม จังหวัดสุรินทร์ที่สืบทอดเจตนารมณ์ของหลวงพ่อนาน สีลสุโขะ สอง : กลุ่มแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยพระครูมงคลวิวัฒน์ สาม : กลุ่มสังฆอาสาพัฒนา จังหวัดยโสธร โดยมีการผลิตศาสนทายาทกลุ่มละ ๕ รูปต่อปีเพื่อเติมพระสงฆ์เข้าไปทำงานพัฒนางานสืบทอดต่อไป

ภาพที่ ๓.๑๒ นายมัน สามสี ประธานกลุ่มเกษตรกรทำนาโน้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

จากคำไว้อาลัยที่ศิษยานุศิษย์ทั้งหลายได้กล่าวไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพของ พระครูสุภาจารวิวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เพื่อเป็นการสดุดีเนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพของท่าน เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐ ไว้ว่า

“เมื่อถามถึงเหตุผลที่ทำให้หลวงพ่อยืนหยัดต่อการเป็นพระนักพัฒนา ก็คงมีหลายเหตุปัจจัย แต่ที่สำคัญคืออุดมคติในทางพุทธศาสนา ประกอบกับพื้นฐานด้านในของชีวิตที่ต้องเพียรสร้างให้แข็งแกร่งอย่างต่อเนื่อง เพื่อความงอกงามของชีวิต พรหมจรรย์ เป็นขวัญกำลังใจแก่ชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

ผลงานของท่านแต่ละชิ้น ท่านจะอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหลายฝ่าย เป็นสำคัญ จะไม่กระทำอะไรเพียงลำพังเฉพาะตนเองเท่านั้น ดังนั้น ผลงานแต่ละชิ้น กล่าวได้ว่า เป็นของส่วนรวมและทุกฝ่ายก็ย่อมใส่ใจรักษา และประสานประโยชน์ได้ตลอดแม้ว่าจะไม่มีท่าน ทั้งนี้เนื่องจากหลวงพ่อก็คิดว่าท่านเป็นเพียงส่วนหนึ่งของผลงานเท่านั้น พระครูสุภาจารวัฒน์จึงเป็นเสมือนเมล็ดพันธุ์แห่งโพธิญาณที่ได้ออกงามประดับผืนดินอีสานท่านหนึ่ง ที่เราน้อมนมัสการได้อย่างสนิทใจ”^๑

จากคำสดุดีนี้ บ่งบอกให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การทำหน้าที่เป็นพระนักพัฒนาของพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) นั้น ท่านได้ตั้งใจทำอย่างอุทิศตนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของเมล็ดพันธุ์แห่งโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับชุมชนและไม่ได้กระทำเพียงลำพังคนเดียวอีกด้วยแต่หาบุคคลอื่นมารองรับงานเพื่อให้เกิดความสำเร็จและความยั่งยืนอย่างแท้จริงด้วย งานโครงการและกิจกรรมทุกอย่างที่ท่านคิด จึงเกิดผลสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาในแต่ละด้านของชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่อง “ความจน” ท่านได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการสร้างอาชีพและแนะนำการทำเกษตรผสมผสานและเกษตรกรรมธรรมชาติให้กับชาวบ้าน เรื่อง “ความเจ็บ” ท่านได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการใช้วิธีทั้งแน่วและทั้งนำในการพึ่งพาตนเอง เช่นแก้ความเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยการรักษาเบื้องต้นด้วยสมุนไพรใกล้ตัว และเรื่องสุดท้าย “ความโง่” ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ท่านได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการสอนให้รู้จักการทำอยู่ทำกินและหาอยู่หากิน ให้เลิกซื้ออยู่ซื้อกิน ให้เลิกเป็นทาสนายทุนนอกชุมชนแต่ให้เป็นทาสของธรรมชาติ อยู่กับธรรมชาติ ให้ช่วยกันรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เลิกใช้สารเคมีมุ่งหาแนวทางที่จะอาศัยธรรมชาติ รักษาธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ เพื่อให้ธรรมชาติเกิดดุลยภาพรักษาสรรพสิ่งที่มีชีวิตทุกอย่างในบริบทชุมชนอาศัยซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันทั้งชีวิตคน ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความเป็นไปของสังคมต้องพึ่งพากันและกัน จนปัญหาใหญ่ๆ ทั้ง ๓ ด้านได้รับการแก้ไขให้บรรเทาเบาบางลงไปเป็นอย่างมากจนชาวบ้านได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในปัจจุบัน

๓.๑.๒ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร) วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร) (นามสกุลเดิม เรียกศิริ) เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีบทบาทในการทำหน้าที่ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดงานเพื่อเปิดพื้นที่วัดเป็นลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรมและลานปัญญา ที่มีความโดดเด่นในระดับจังหวัดและในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในการประสานโครงการและกิจกรรมจากส่วนงานภาครัฐ หน่วยงานราชการ และองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องที่สร้างบทบาท

^๑ หนังสือ ทัศนะงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐ (ม.ป.ท.: ภาพพิมพ์: ๒๕๖๐), หน้า ปกหลัง.

ของความเป็นพระสงฆ์พระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนได้โดดเด่นมาก พร้อมทั้งเป็นคนกลางประสานงานเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาทุกภูมิภาคของประเทศเพื่อให้งานการเผยแผ่ครอบคลุมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมได้มากที่สุดเท่าที่ปรากฏมา จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการเลือกศึกษาครั้งนี้ โดยได้ตั้งประเด็นศึกษาบริบทขององค์กร ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

การทำงานพัฒนาของพระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียกศิริ) ได้ดำเนินการเผยแผ่ภายใต้สถานะความเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและในฐานะเป็นเจ้าของาวาสวัดโพธิการาม เป็นตำแหน่งผู้นำองค์กรที่เป็นพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายคณะสงฆ์ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ทีมนักวิจัยได้เดินทางไปลงพื้นที่วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อย-โพธิ์ศรีสวัสดิ์ โดยสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลในการทำงานเผยแผ่ที่เกี่ยวข้อง ๓ ประเด็นคือ (๑) ประวัติผู้ก่อตั้งวัดและเจ้าอาวาส (๒) แนวคิดในการเผยแผ่ (๓) พัฒนาการของการทำงานเผยแผ่ ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอข้อมูลไปตามลำดับ

ภาพที่ ๓.๑๓ อุโบสถ วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ อำเภอบทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด
ผลงานชิ้นแรกที่พระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวิโร) ได้เริ่มต้นพัฒนาชุมชนวัดโพธิการาม

(๑) ประวัติการตั้งหมู่บ้าน^๑ บ้านโพธิ์น้อย ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมชื่อบ้านแก่น้อย ผู้ก่อตั้งมีรายชื่อดังต่อไปนี้คือ (๑) นายพรหมหลวงสี โทศรี ถิ่นเดิมบ้านหนองเหล่า อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม (๒) นายสาธิต ทัศนธรรมมา ถิ่นเดิมอำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (๓) นายจำ และนายหลวง (นามสกุลไม่แน่ชัด) ถิ่นเดิมบ้านหนองหมื่นถ่าน อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งสามท่านได้นำลูกหลานมาตั้งถิ่นฐานบริเวณลำน้ำเสียวและให้ชื่อว่า บ้านท่าม่วง ในขณะที่นั้นมีประชากรประมาณสิบหลังคาเรือน ต่อมาชาวบ้านท่าม่วงเกิดไฟไหม้ รวมสามครั้งด้วยกัน เมื่อไฟไหม้บ่อยครั้งเข้า ชาวบ้านเริ่มทนไม่ไหว จึงร่วมใจกันย้ายหมู่บ้านลงมาในบริเวณที่ไม่ห่างกันมากนัก (บริเวณของหมู่บ้านโพธิ์น้อยในปัจจุบัน) ผู้นำในการย้ายหมู่บ้านในครั้งนั้นคือนายธัมมา นายสม และนายหลวงแก้ว ขณะนั้นมีชาวบ้านที่ย้ายตามมาประมาณ ๑๓-๑๔ หลังคาเรือน

ในช่วงระยะเวลาที่นายพา เหนือผุยผาย เป็นผู้ใหญ่บ้านนั้น ทางราชการได้มีคำสั่งให้แยกหมู่บ้านออกเป็นสองหมู่บ้าน จึงได้แยกโดยให้ชื่อหมู่บ้านที่แยกออกจากบ้านโพธิ์น้อยว่า บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ มีนายเคน มีเทียน เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เดิมบ้านโพธิ์น้อย ขึ้นต่อเขตการปกครองของตำบลน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย มีกำนันชื่อนายสิบเอกศรี แทนประยุทธ์ เป็นกำนันคนแรก และมีหมื่นฝาง นายหง้อ นายลา มงคลศรี ต่อมาตามลำดับ บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์นั้นในช่วงระยะเวลาที่นายพา เหนือผุยผาย เป็นผู้ใหญ่บ้านของบ้านโพธิ์น้อยอยู่นั้น ทางราชการได้มีคำสั่งให้แยกการปกครองหมู่บ้านออกเป็นสองหมู่บ้าน จึงได้แยกเป็นสองหมู่บ้าน โดยให้ชื่อหมู่บ้านที่แยกออกจากบ้านโพธิ์น้อยว่า บ้านโนนค้อ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๔ ได้เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๔ โดยมีนายเคน มีเทียน เป็นผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก แต่เดิมบ้านโนนค้อ ขึ้นหมู่ที่ ๑๔ ของตำบลโพนสูง ต่อมาผู้ขอคือนายจันทร์ โทศรี เห็นว่า ชื่อบ้านโนนค้อไม่ไพเราะจึงขอเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นบ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ โดยมีความหมายว่า โพธิ์ เอานามหมู่บ้านเดิม ศรี ให้เป็นนามสกุลของผู้ขอคือ นายจันทร์ โทศรีสวัสดิ์ เพื่อความสวัสดิ์มงคลแก่ผู้มาเยือนและชาวบ้าน

ปัจจุบัน บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ มี ๙๑ หลังคาเรือน ระยะทางห่างจากหมู่บ้านถึงตำบลโพนสูง ระยะทางประมาณ ๒ กิโลเมตร ห่างจากหมู่บ้านถึงอำเภอปทุมรัตน์ ระยะทางประมาณ ๑๒ กิโลเมตร และห่างจากหมู่บ้านถึงจังหวัดร้อยเอ็ด ระยะทางประมาณ ๕๗ กิโลเมตร พื้นที่ ๒๗ ตารางกิโลเมตร จำนวนหมู่บ้าน ๙ หมู่บ้านจำนวนประชากร ๕,๓๗๒ คนจำนวนครัวเรือน ๑,๐๑๓ ครัวเรือนรายได้ของประชากรเฉลี่ยต่อปี ๕๐,๐๐๐ บาท/ครัวเรือน ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อาชีพหลัก คือเกษตรกรรม

ประวัติการตั้งวัด วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ นามที่เรียกของชาวบ้านทั่วไป คือวัดบ้านแก่น้อย วัดโพธิ์การาม ตั้งอยู่เลขที่ ๗๕ บ้านโพธิ์น้อย หมู่ที่ ๖ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีพื้นที่ที่ติดต่อก็คือ ทิศเหนือ ติดบ้านท่าม่วง ทิศตะวันออก ติดกับบ้านโพนสูง บ้านสามขา ทิศใต้ ติดบ้านจวนใต้ ทิศตะวันตก ติดบ้านโคกกลาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ติดบ้านข่าน้อย มีพื้นที่ ๑๐ ไร่ ๑ งาน ๓๓ ตารางวา ที่ธรณีสงฆ์ ๔ ไร่ ๓ งาน ๒๓ ตารางวา มีลำดับเจ้าอาวาสที่สืบกันได้ ดังนี้

๑) พระอาจารย์พิลา ๒๔๕๓-๒๔๖๙

^๑ ดูรายละเอียดใน <<https://th.wikipedia.org/wiki>>, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐.

- ๒) พระอาจารย์นวน ๒๔๗๐-๒๔๘๑
- ๓) หลวงปู่มา ยสาโร ๒๔๗๒-๒๔๘๙
- ๔) พระอาจารย์ณรงค์ศักดิ์ กิตติสาโร (ดอนเหนือ) ๒๕๑๗-๒๕๒๐ (ลาสิกขา)
- ๕) พระอธิการสุทธิ ฐานวโร (เรียกศิริ) ๒๕๒๒-๒๕๓๐ (มรณภาพ)
- ๖) พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) ๒๕๓๗-ปัจจุบัน

ภาพที่ ๓.๑๔ พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ)
เจ้าอาวาสวัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ ในบางช่วงที่ไม่มีเจ้าอาวาส จะมีพระที่ทำหน้าที่รักษาการเจ้าอาวาส คราวละ ๑-๕ ปี คอยดูแลและคอยเจริญศรัทธาของชาวบ้านอยู่มิได้ขาด เสนาสนะภายในวัดกุฎีหลังใหญ่เป็นไม้ทั้งหลัง มีอายุประมาณ ๓๐ ปี ศาลาการเปรียญหลังใหญ่ ๑ หลัง ศาลาโพธิ์น้อย-โพธิ์ศรีสวัสดิ์คามูปถัมภ์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ แล้วเสร็จสมบูรณ์ปี ๒๕๒๐ ศาลาบำเพ็ญกุศล สร้างเมื่อปี ๒๕๓๙ ห้องน้ำ ห้องสุขา ๖ หลัง (รวม ๔๑ ห้อง) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ๑ หลัง เมารุ ๑ หลัง อุโบสถ ๑ หลัง ขนาดกว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร สิ้นค่าก่อสร้าง ๕,๖๐๐,๐๐๐ บาท อาคารกองทุนหมู่บ้านโพธิ์น้อย ๑ หลัง อาคารกองทุนหมู่บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ ๑ หลัง กุฎีรับรอง ๑ หลัง กุฎีกัมมัฏฐาน ๓ หลัง ปุชนียบุคคลที่

สำคัญ คือ หลวงปู่มา ยสาโร อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิการาม เดิมท่านเป็นคนบ้านคูใหญ่ เป็นพระปฏิบัติ
ก็มีพื้นฐานที่เคร่งครัด มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสของชาวบ้าน ปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีพระภิกษุ ๕ รูป
สามเณร ๑ รูป

(๒) ประวัติเจ้าอาวาส และแนวคิดในการทำงาน พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร) เกิดที่
บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ชื่อเดิม สมศรี นามสกุล เรียกศิริ ตั้งแต่ก่อนบวชมีความผูกพันกับ
พุทธศาสนา ชีวิตส่วนใหญ่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวัดโดยตลอด ช่วงที่เป็นเด็กมีความมุ่งหวังที่จะได้ศึกษา
เล่าเรียนทั้งทางธรรมและทางโลก เรียนจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านโพธิ์น้อย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕
จึงได้บวชเป็นสามเณรมาอยู่วัดโพธิการาม เป็นวัดของชุมชนเพื่อเรียนหนังสือระดับมัธยมศึกษาและอยู่
ปรนนิบัติหลวงปู่ จนกระทั่งเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่จังหวัดมหาสารคามในปีพ.ศ. ๒๕๓๐ จึง
ได้เดินทางไปเรียนที่กรุงเทพมหานคร จบมัธยมศึกษาชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดดาวดึงษาราม ในปีพ.ศ.
๒๕๓๑ และได้อุปสมบทที่วัดอมรคีรี แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ อยู่
เรียนต่อจนกระทั่งจบหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย (มจร.) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และปีพ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.)

แนวคิดการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ท่านมองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น
ระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทั่วประเทศ แม้กระทั่งชุมชนตำบลโพนสูงช่วงเวลา
เมื่อปีพ.ศ.๒๕๓๗ นั้น ดังที่ท่านเล่าให้ฟังจากการให้สัมภาษณ์ว่า

“สภาพปัญหาของวัดในชุมชนที่ถูกสังคมลดบทบาทความสำคัญลงไปจน
สถานะภาพของพระสงฆ์เหลือความสำคัญเพียงแค่ว่าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น
ไม่ต้องพูดถึงว่า พระสงฆ์จะเป็นที่พึ่งทางสติปัญญาโดยศึกษาเรียนรู้หลักพุทธธรรม
แล้วนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้เทศนาชี้แนะสังคมและให้ชาวบ้านได้
เข้าใจและเห็นความสำคัญจนเป็นที่พึ่งในฐานะเป็นไตรสรณคมน์ได้อะไรเลย

กระผมคิดว่า การที่พระสงฆ์จะทำงานให้สมกับเป็นหนึ่งในไตรสรณคมน์ได้
นั้น นอกจากตนเองจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมพอสมควรแล้ว
ต้องเป็นพระสงฆ์ที่คลุกคลีกับชุมชน เป็นพระของชาวบ้าน จนชาวบ้านให้ความ
เคารพเลื่อมใสเสียก่อน จากนั้นค่อยจัดโครงการและกิจกรรมส่งเสริมความรู้ความ
เข้าใจการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธ ด้วยการเปิดลานวัดเป็นลานกิจกรรม ลาน
บุญ ลานธรรม และลานปัญญา เพื่อเรียนรู้ปัญหาของชีวิตและชุมชนร่วมกันแล้วให้
เขามีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของตนเองและของชุมชน”

การจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม
โดยอาศัยวัดเป็นฐานในการเผยแผ่พระศาสนาด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ
ชาวบ้านไปพร้อมๆ กัน โดยค่อยเป็นค่อยไป เมื่อเกิดปัญหาในการทำงานค่อยๆ

แก้ปัญหาไป ให้ชาวบ้านกับพระสงฆ์ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปตามแนวทางในการ
แก้ไขร่วมกันไป ซึ่งแนวทางนี้คิดว่า จะทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้”^๑

จากแนวความคิดการทำงานที่ท่านให้สัมภาษณ์นั้น จะเห็นว่า ท่านมีวิสัยมองปัญหาและมีแนวทาง
ในการแก้ไข แนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางที่เป็นการทำงานเผยแผ่พระศาสนาไปพร้อมๆ กับการทำหน้าที่
เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาชุมชน โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้บรรเทาจาก
ความจน ความเจ็บ และความโง่ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของชาวบ้าน ให้เป็นผู้มีวิถีชีวิตที่ดีโดยลดเล็กลง
จนกระทั่งมีวิถีชีวิตที่เป็นวิถีพุทธให้ได้นั้น ท่าน
ได้คิดเผื่อใจไว้แล้วตั้งแต่ตอนนั้นว่า ปัญหาที่จะพียงเกิดขึ้นจากแนวทางการเปิดวัดเป็นลานกิจกรรม
ลานบุญ ลานธรรม และลานปัญญา ท่านได้เล่าย้อนเหตุการณ์ไปช่วงก่อนที่ท่านจะเดินทางกลับมาเป็น
กำลังในการพัฒนาชุมชนบ้านเกิดนั้น ท่านได้มองเห็นจุดเริ่มต้นว่า ต้องเริ่มจากการสร้างบทบาทของ
วัดให้กลับมาเป็นที่พึ่งของชุมชนเหมือนอย่างวัดในอดีต โดยท่านได้เล่าถึงแนวคิดเบื้องต้นของการ
ทำงานให้กับที่มั่นกวิชัยฟังว่า

“หลังจากเรียนจบปริญญาตรีในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ปรึกษารื้อกับเพื่อนๆ
นักบวชที่เรียนหนังสือในกรุงเทพมหานครด้วยกัน มีภูมิลำเนาในเขตอำเภอเดียวกัน
และเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่เป็นสมัยสามเณรแล้วว่า เมื่อพวกเราเรียนจบปริญญาแล้ว
ใครจะอยู่ในร่มผ้ากาสาวพัสตร์และเดินไปข้างหน้า ใครจะถอยหลังกลับและลา
สิกขา และใครจะกลับบ้านไปช่วยพัฒนาแผ่นดินเกิดเพื่อตอบแทนคุณแผ่นดิน

เมื่อได้ตัดสินใจและตอบตกลงกับเพื่อนๆ ว่า ตนเองจะขออาสากลับไปเป็น
กำลังในการพัฒนาบ้านเกิด ขอให้เพื่อนๆ ทั้งผู้ที่จะเดินหน้าต่อไปและผู้ที่จะถอย
หลังกลับไปลาสิกขา ช่วยเป็นกำลังหนุนโดยการหาทุนทรัพย์ไปพัฒนาบ้านเพื่อตอบ
แทนคุณแผ่นดินเกิดด้วย จึงกลับบ้านเกิด

พอกลับมาได้ทำหน้าที่เจ้าอาวาส ก็เป็นโอกาสที่เราจะได้นำความรู้และ
ประสบการณ์จากการศึกษาเล่าเรียนกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม โดยได้ตั้งใจและคาดหวัง
กับตนเองคนเดียวว่า เราก็พอมีความสามารถที่จะช่วยพัฒนาชุมชนและให้การศึกษา
แก่บุตรหลานและชาวบ้าน ทั้งในทางธรรมและทางโลกได้อยู่บ้าง ต่อมาด้วยความที่
ตนเองได้ยึดแนวทางการทำงานอย่างมุ่งมั่น ทุ่มเท ไม่ท้อแท้ ย่อหย่อน ทำอะไรได้
ก่อนก็ทำไปตั้งแต่เริ่มทำงานพัฒนา ประกอบกับผู้หลักผู้ใหญ่ในสายการปกครองได้
เห็นเจตนารมณ์และวิธีการทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีเป้าหมายในการ
สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ท่านจึงให้ความไว้วางใจมอบหมายให้เป็นผู้ทำหน้าที่ที่
มีขอบเขตความรับผิดชอบกว้างขวางออกไปจากเดิม คือแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็น
ผู้ปกครองเพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาทั้งอำเภอ โดยให้ดำรงตำแหน่ง “เจ้าคณะ
อำเภอปทุมรัตน์” ในปีพ.ศ.๒๕๕๐ เป็นต้นมา”^๒

^๑ สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์การาม เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์, เมื่อ
วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ อ้างแล้ว, สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร), เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

(๓) **พัฒนาการของการเผยแผ่** พระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวีโร) เจ้าอาวาสวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด หลังจากกลับมาบ้านแล้วก็เริ่มทำงานในกลุ่มของพระสงฆ์ชาวอีสานรูปหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมมาเป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปีแล้ว ท่านเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาที่ไม่ได้มีบทบาทหน้าที่เฉพาะในการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาสังคมเท่านั้น แต่ยังมีคามรับผิดชอบในการดำเนินงานกิจกรรมของคณะสงฆ์ ทั้งเชิงปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และเชิงสังคมส่วนรวมในฐานะที่เป็นพระสังฆาธิการที่ต้องรับผิดชอบต่อดูแลเกี่ยวกับงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ในตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งส่งผลทำให้การทำงานพัฒนาชุมชนของท่านมีพลังในการขับเคลื่อนมากขึ้น ทั้งงานตามพันธกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ และงานการพัฒนาชุมชนของท่านอีกด้วย

ภาพที่ ๓.๑๕ พระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) กับบทบาทการเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชนวัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

จากนั้น ได้เริ่มขยายฐานงานเข้าสู่กลุ่มพระสงฆ์พัฒนาภาคอีสาน คือเมื่อเดินทางกลับมาสู่ภูมิลำเนาเดิมแล้วพบว่า ชุมชนบ้านเกิดยังคงลำบากยากจน จึงอยากช่วยพัฒนาให้ดีขึ้นท่านคิดว่า ในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ต้องพึ่งพาปัจจัยสี่จากชาวบ้าน จึงควรที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของชาวบ้านเพื่อเป็นการตอบแทนอันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม ทั้งในฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายฆราวาส พระสงฆ์ล้วนมีศักยภาพในการจะทำงานให้ชุมชนได้มากอยู่แล้ว เพราะพระสงฆ์ได้รับศรัทธา นับถือจากชาวบ้าน สามารถเข้าได้กับทุกภาคส่วนในชุมชน และมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนจนกระทั่งจบ

ปริญญาดรี จึงเชื่อมั่นในตนเองว่ามีความรู้พอที่จะทำงานพัฒนาได้ และมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือและทำงานเพื่อชุมชน อีกประการหนึ่ง ในฐานะเป็นเจ้าของอาวาสนั้น วัดกับชุมชนก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันเพื่อให้ทั้งวัดและชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์การาม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในการเข้าสู่การเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งในกลุ่มทำงานของพระสังฆพัฒนาภิบาลที่มิวายว่า

“อาตมาอยู่บ้านนอก แล้วจะมาแค่เทศน์บอกชาวบ้านให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแต่ชาวบ้านเขาไม่มีจะกินมันแค่บอกสอนเท่านั้นมันพอ ฉะนั้น ในสิ่งที่เราก็คือต้องหาอะไรที่มันเป็นศูนย์กลางหรือเป็นแรงจูงใจให้เกิดกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน เมื่อก่อนวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เวลาชาวบ้านจะทำอะไรก็นึกถึงวัดก่อน ต่อมาช่วงหลังมีการแยกโรงเรียนออกจากวัด คนก็เริ่มห่างเหินวัด ก็เหลือแต่คนเฒ่าคนแก่ที่เข้ามาวัด ทำอย่างไรที่เราจะย้อนอดีตโดยการทำให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนเดิมให้ได้”^๑

ภาพที่ ๓.๑๖ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ)

กับบทบาท การเข้าร่วมเป็นพลังเครือข่ายพระสังฆพัฒนาเพื่อสังคมควมบัจฉริยะ

จากการบอกเล่าถึงสภาพปัญหาของชุมชนในปัจจุบัน ในอดีตวัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่ปัจจุบันนี้วัดไม่สามารถรักษาสถานภาพและบทบาทของตนเองในฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนเอาไว้ได้ด้วยเพราะสาเหตุหลายอย่าง แต่สาเหตุสำคัญที่สุดคือวัดขาดพระสงฆ์ผู้มีวิภาวะผู้นำที่พร้อม

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร), เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

จะอุทิศตนเสียสละพัฒนาวัดและสร้างบทบาทตนเองโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนกับในอดีต การที่พระภิกษุสามเณรผู้อาศัยอยู่ในวัดจะมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางร่วมใจของประชาชนในชุมชนได้ พระภิกษุสามเณรรูปนั้น จะต้องเป็นผู้หมั่นศึกษา อบรม พัฒนาตนและนำตนเองเข้าไปสัมผัสปัญหาเข้าไปคลุกคลีศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อรับรู้ความยากลำบากของบุคคลในชุมชนอย่างเสมอตันเสมอปลาย แล้วคิดค้นหาช่องทางในการแก้ปัญหาให้กับชุมชนตลอดเวลา หากทำได้อย่างนั้นแล้ว เท่ากับเป็นการสร้างตนเองให้เป็นที่พึ่งที่ระลึกให้กับบุคคลในชุมชนได้ สมกับที่ดำรงตนในฐานะเป็นหนึ่งในสามของพระรัตนตรัยอันเป็นที่สักการะของพุทธศาสนิกชนแท้จริง

พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวิโร) เป็นพระสงฆ์ผู้นำตนเองเข้าไปคลุกคลีอยู่ในชุมชน เข้าไปสัมผัสรับรู้เรียนรู้ปัญหาชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยสร้างบทบาทให้วัดเป็นลานบุญ ลานธรรม ลานกิจกรรม และลานปัญญา เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนอย่างที่กำลังมาแล้วนั้น เป็นพระที่สร้างกิจกรรม (Events) ที่ส่งเสริมให้วัดได้แสดงบทบาทเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคลในชุมชนอย่างในอดีต โดยเป็นผู้ที่มีจิตใจอุทิศตนเองเพื่อการพัฒนาชุมชนอันเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยการเปิดโอกาสให้ธรรมได้เป็นที่พึ่งให้กับชุมชน ด้วยการเข้าถึง (วัด) เข้าใจ(ธรรม) และพัฒนาตนเอง อันเป็นการพัฒนาชุมชน และช่วยกันเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปพร้อมๆ กับการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งแนวทางหรือวิธีการเผยแพร่ของท่านจะมีโครงการกิจกรรมอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

ภาพที่ ๓.๑๗ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียกศิริ)

บันทึกภาพร่วมกับ พระครูอมรชัยคุณ (หลวงตาแชร) เจ้าอาวาสวัดสุขัยคณาราม และดูแลอาศรมธรรมทายาท เครือข่ายพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน ประจำจังหวัดนครราชสีมา

๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

หลังจากที่ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์การามแล้ว เท่ากับท่านได้มีฐานที่มั่นในการทำงานตามเจตนารมณ์ที่เป็นอุดมการณ์อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ท่านตัดสินใจกลับมาบ้านเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชุมชน เบื้องต้นจึงเริ่มทำงานจากการวางแผนว่า นอกจากการทำหน้าที่ในฐานะเจ้าอาวาสที่ต้องสนองงานคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ งานด้านการปกครอง งานด้านการเผยแผ่ งานด้านการศึกษา งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ งานด้านสาธารณูปการ และงานด้านสาธารณสงเคราะห์ แล้ว เฉพาะงานด้านการเผยแผ่ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานทั้ง ๖ ด้านนั้น ท่านได้ใช้วิธีการเดียวคือการเปิดพื้นที่วัดเป็นศูนย์กลางลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม ร่วมกับส่วนงานภาครัฐและเอกชน แล้วจัดโครงการและกิจกรรมขึ้นภายในวัดเพื่อตอบโจทย์ชุมชนทั้ง ๖ ด้าน (๑) ด้านสังคม (๒) ด้านเศรษฐกิจ (๓) ด้านการเมือง (๔) ด้านวัฒนธรรม (๕) ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ และ (๖) ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละด้านจะได้กล่าวถึงรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) ด้านสังคม การเปิดพื้นที่วัดให้เป็นศูนย์กลางของลานการจัดกิจกรรมด้านสังคม รวมไปถึงด้านการศึกษาของชุมชนด้วยนั้น พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร) ได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อสร้างโอกาสให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตหรือการทำงาน โดยยึดหลักการพื้นฐานภายใต้ความเชื่อว่า “การศึกษาจะช่วยให้มีการพัฒนา บุคคลที่มีการศึกษาก็จะพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น” เมื่อชาวบ้านมีการศึกษาอย่างน้อยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วก็จะช่วยทำให้การพัฒนาชุมชนบรรลุผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ ๓.๑๘ กิจกรรมการเรียนรู้ของชาวบ้าน ผู้เรียนประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติวัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ดังนั้น ในปีพ.ศ.๒๕๔๔ จึงได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน เข้ามาจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติวัดโพธิการาม” ร่วมกับ “กรมการศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย” คือการศึกษานอกโรงเรียนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนั้น ก็ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านผู้มีความประสงค์จะศึกษาหาความรู้เพื่อประกอบอาชีพ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนฯ ก็จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาชีพ เช่น วิชาการพิมพ์ตัดวิชาคอมพิวเตอร์เบื้องต้น วิชาการตัดเย็บเสื้อผ้า วิชาดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น และมีการศึกษาตามอัธยาศัย โดยสามารถให้บริการได้ครบทั้ง ๓ ด้านภายในวัดโพธิการาม และมีการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตของเด็กที่จะเป็นกำลังของชุมชนในอนาคตด้วย

ภาพที่ ๓.๑๙ ชาวบ้านร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากแนวคิดการเปิดพื้นที่วัดให้เป็นลานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เป็นการพัฒนาชาวบ้านอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น วัตถุประสงค์สำคัญที่เป็นหลักการใหญ่ๆในการพัฒนาชุมชนของท่าน คือ การใช้ลานวัดให้เป็นลานบุญคือให้รู้จักความดีงามของการดำเนินชีวิต เป็นลานธรรมคือการเรียนรู้ให้เข้าใจชีวิตกับการครองตน ครองคน ครองงานว่า ย่อมเกิดปัญหาทุกสถานภาพของบุคคลจะหนีพ้นจากปัญหาไปไม่ได้ และให้เป็นลานปัญญา คือการมองปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นเรื่องธรรมดา แต่ต้องรู้จักป้องกันไม่สร้างปัญหาขึ้นเองและปัญหาที่มีอยู่ก็ให้รู้จักเรียนรู้เพื่อที่จะแก้ไข พร้อมทั้งให้เข้าใจจนตอกย้ำกับตนเองว่า ปัญหาตนเองและปัญหาชุมชนของเราไม่มีใครที่จะมาแก้ไขให้พวกเราได้ เว้นเสียแต่พวกเราจะแก้ไขด้วยตัวเราเอง

การเปิดพื้นที่วัดให้เป็นลานกิจกรรมการศึกษาดังกล่าวนี้ ได้รับความสนใจจากประชาชนในชุมชนวัดโพธิ์การามและชุมชนใกล้เคียงเป็นอย่างดีจนกระทั่งทำให้แนวทางนี้ได้ทำให้วัดโพธิ์การามได้เป็นที่รู้จักของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนทั่วไปนานมาแล้วจนถึงปัจจุบัน

(๒) ด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปิดพื้นที่วัดเป็นลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม และลานปัญญา เมื่อมีการจัดการศึกษาตามหลักสูตรของการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาวชิรศึกษาในด้านต่างๆ แล้ว ท่านต่อยอดโดยใช้ผู้จบการศึกษาวชิรศึกษานั้น สร้างงานสอดคล้องกับการที่รัฐบาลของอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีนโยบายส่งเสริมผลิตภัณฑ์ตาม “โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ โอท็อป (OTOP) เป็นโครงการกระตุ้นธุรกิจประกอบการท้องถิ่น สนับสนุนผลิตภัณฑ์ลักษณะเฉพาะที่ผลิตและจำหน่ายในแต่ละตำบล จึงทำให้เกิดการสร้างงานเพื่อให้ชิ้นงานแต่ละประเภทเป็นสินค้าในลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม เมื่อวัดจัดกิจกรรม (Events) ขึ้น แล้วนำรายได้เข้าไปในรูปของกลุ่มอาชีพแต่ละด้านของชุมชน

ภาพที่ ๓.๒๐ สินค้า OTOP ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด

ยิ่งกว่านั้น ท่านได้ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการด้านเศรษฐกิจชุมชน เข้ามาจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้ชาวบ้านได้สัมผัสกับการทำงานด้านการเงิน เพื่อจะนำไปสู่การออมของชุมชน และการแก้ไขปัญหาหนี้สินของชาวบ้านที่เข้าร่วมกู้เงินเพื่อการลงทุนสร้างรายได้ตามกลุ่มอาชีพที่ร่วมกันก่อตั้งขึ้นแล้วผลิตสินค้าเพื่อการขายส่งและขายปลีก จนกระทั่งมีหน่วยงานของพัฒนาชุมชนมาร่วมกันช่วยเหลือชาวบ้านในรูปของ การจัดตั้งที่ทำการสถาบันการเงินชุมชนโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ร่วมกับหน่วยงานพัฒนาชุมชนและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้มีเจ้าหน้าที่มาบริการประชาชน ณ ที่ทำการสถาบันการเงินชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาเบื้องต้นด้านการเงินให้กับชาวบ้าน เพื่อให้ส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดการปัญหาเรื่องหนี้สินเพิ่มสุขภาวะที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้นไป

ภาพที่ ๓.๒๑ ที่ทำการสถาบันการเงินชุมชนโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์
ภายในวัดโพธิ์การาม ตำบลโพหนอง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ด้านการเมือง ปัญหาทางการเมืองเป็นปัญหากระทบกับวิถีชีวิตของประชาชน ตั้งแต่ระดับโลกจนกระทั่งถึงระดับของครอบครัว โดยเฉพาะปัญหาทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั่วทั้งประเทศ แม้แต่พระภิกษุสามเณรภายในวัดก็ยังมีผลกระทบด้วย ปัญหาที่ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร) ได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาเรื่องประชาธิปไตยในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง โดยท่านเข้าใจสถานการณ์บ้านเมืองเป็นอย่างดี จึงพยายามทำตนเองให้เป็นกลางทางการเมือง โดยได้มีความพยายามให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และชี้แนะย้ำเตือนให้ทุกคนนำธรรมะไปปฏิบัติเมื่อเวลาที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองในเวลาทำหน้าที่ของตนเอง ในฐานะประชาชนคนไทย จะต้องไม่ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะเป็นข้อเสียหายเสีย ที่ส่งเสริมหรือทำให้เกิดปัญหาขึ้นในพื้นที่ของชุมชน โดยท่านได้พยายามวางรากฐานความเป็นประชาธิปไตยให้กับชาวบ้าน ด้วยการสร้างความเข้าใจในเวลาทำหน้าที่แค่หนึ่งนาที่แต่มีผลตลอดอายุการทำงานของท่านนั้น เพราะฉะนั้น ในเวลาที่จะทำหน้าที่คัดเลือกผ่านการลงคะแนนเสียงของตนเอง จึงต้องใช้สิทธิ์เพื่อเลือกตัวแทนทุกระดับให้เป็นไปโดยธรรม โดยท่านได้ให้แนวทางกับชาวบ้านว่า

“ในเวลาที่เราให้ข้อคิดกับชาวบ้าน จะพูดเสมอว่า ในเวลาที่เราจะใช้สิทธิ์เพื่อเลือกใครมาเป็นตัวแทนของเราแต่ละครั้ง พระพุทธเจ้าสอนว่า ให้พิจารณาคนนั้นให้ดีว่า เป็นบุคคลที่รู้จัก รู้ผิด หรือไม่ หรือ เป็นบุคคลที่มีความเชื่อ มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิบุคคล) หรือไม่ โดยการเลือกเราจะต้องเลือกสิ่งนั้นเป็นหลัก

แต่ก่อนที่จะเลือกเขา เราก็ต้องดูตนเองว่า เราผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินใจให้ใครหรือไม่ให้ใครมาเป็นตัวแทนของเรานั้น ในเวลานั้นตัวเราเองเป็นบุคคลที่รู้จัก รู้ผิด หรือไม่ หรือ เป็นบุคคลที่มีความเชื่อ มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิบุคคล) หรือไม่ด้วย เพราะถ้าเราเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) เราก็จะได้คนผิด ชื่อว่า เราก็ได้ทำ ความผิดที่เลือกผิดและเลือกคนผิด ดังนั้น เมื่อเราคิดผิด นำไปสู่เลือกผิด และเกิด เป็นผลได้คนผิดแล้ว คนนั้นไปทำหน้าที่แทนเราแบบผิดๆ ไปด้วย แต่หากเขาปฏิบัติหน้าที่ได้ดี ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง โดยยึดถือตามหลักกุศลและอกุศล”^๑

จากแนวคิดในการถ่ายทอดประชาธิปไตยเชิงพุทธแบบชาวบ้านของท่านดังกล่าว จะเห็นว่า มีแนวคิดเรื่องผลกรรม หรือผลการกระทำที่มีพื้นฐานเรื่องบาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ อยู่ในเนื้อหาซึ่งท่านกำลังสอนชาวบ้านให้รู้ว่า ก่อนจะได้คนดีเราต้องเป็นคนดีเสียก่อน โดยเฉพาะ ในช่วงเวลาที่เราจะใช้สิทธิ์เลือกหรือไม่เลือกใคร ตอนนั้นต้องยึดมั่นในคุณธรรมที่เรียกว่า “มโนธรรม สำนึก” เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน หากได้ผู้นำที่ไม่มีคุณธรรมแล้วจะส่งผลทำให้ ชุมชนไร้การพัฒนา คุณธรรมที่เราอยากได้ในบุคคลที่เสนอตัวเข้ามาให้เราเลือกนั้น เราก็ต้องค้นหา คุณธรรมในตัวเขาโดยอาศัยคุณธรรมที่มีอยู่แล้วในตัวเราในฐานะผู้เลือกนี้เป็นพื้นฐาน โดยท่านได้ปรับ แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยเชิงพุทธนี้ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตลอดเวลา

ภาพที่ ๓.๒๒ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร) ส่งเสริมการสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธขึ้นในชุมชน วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพหนอง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร), เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

(๔) **ด้านวัฒนธรรม** พระครูโพธิวิรุณ (สมศรี คุณวีโร) เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีเป็นอย่างดี เพราะวัฒนธรรมประเพณีนั้น บ่งบอกถึงวิถีชีวิตบุคคลและเป็นตัวตนที่แท้จริง ของชุมชน งานการพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการไปเกือบทั้งหมด ต้องอาศัยวัฒนธรรมประเพณีและวิถี ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนทั้งสิ้น ซึ่งจารีต ฮีต คอง ประเพณี วิถีชีวิต ของชาวอีสานนั้น มีช่วงเวลาเพื่อ การบำเพ็ญตนให้ดำเนินไปบนเส้นทางของบุญกุศลตลอดปี โดยในรอบปีหนึ่งจะมี ๑๒ เดือนและแต่ละ เดือนก็จะมีฮีตประจำเดือนทั้ง ๑๒ เดือนกำกับวิถีชีวิตอีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า ฮีต หรือ จารีต คือการ ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันของคนในสังคม ตามระดับชั้นอายุ สถานภาพ และบทบาทแต่ละบุคคล ผ่านศูนย์กลางของชุมชนคือวัดเป็นจุดเริ่มต้นและสิ้นของพิธีชีวิตแต่ละช่วงวัย

ส่วนคำว่า คอง หรือ ครอง ๑๔ นั้น เป็นวิถีปฏิบัติของผู้ปกครองต่อผู้อยู่ภายใต้การดูแล หรือการบังคับบัญชา การปกป้องคุ้มครองของตน เช่น พ่อปกครองลูก แม่ดูแลสะใภ้ เป็นเรื่องหน้าที่ ของคนสองสถานภาพที่จะต้องสัมพันธ์กันจะพึงปฏิบัติต่อกันและกันให้เกิดความถูกต้องดีงาม ที่ เรียกว่า “ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตปู่คองย่า ฮีตตาคองยาย ฮีตไผ่คองเขย ฮีตผัวคองเมีย” เป็นต้น ฮีต จึงมี ความหมายว่า ระเบียบวิธี วิถีปฏิบัติที่บุคคลผู้มีความสัมพันธ์กันจะพึงปฏิบัติต่อกันอันจะก่อให้เกิด ความดีงามตามรูปแบบที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best practice) ที่มีการสั่งสมสืบทอดเป็นภูมิปัญญา ชาวบ้านของคนอีสานที่เป็นจารีต ประเพณี ของชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านานแล้ว ส่วนคำ ว่า คอง หรือ ครอง สื่อความหมายถึง รูปแบบที่คนแต่ละสถานภาพเมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแล้ว (ไม่ใช่เป็นเรื่องของวงศาคุณาญาติแต่เป็นเรื่องของสังคม) ที่พึงปฏิบัติต่อกันเพื่อให้เกิดความดีงาม ระดับสังคม จึงร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดโพธิการาม เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ที่ถือเป็นภูมิปัญญาในเรื่องเหล่านี้ และให้มีการเผยแพร่เพื่อให้เห็นความสำคัญแล้ว นำไปสู่การปฏิบัติจริงในจารีตประเพณีผ่านการปฏิบัติตนในฮีตสิบสองและคองสิบสี่ในชุมชนนั่นเอง

ภาพที่ ๓.๒๓ อุบาสก อุบาสิกา พุทธศาสนิกชนในชุมชน มาร่วมบำเพ็ญตนบนเส้นทาง การกุศล ตามประเพณีบุญ ๑๒ เดือน ณ ลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม วัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์

(๕) **ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ** พระครูโพธิวิรุณ (สมศรี คุณวีโร) มองปัญหา เรื่องคุณภาพชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องสำคัญอีกอย่างหนึ่ง หากมองผิวเผินแล้วอาจจะเห็นว่าปัญหานี้ ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ของชุมชนในชนบทก็ตาม แท้จริงนั้น เป็นหาเรื่องสาธารณูปโภคในปัจจุบันเป็นปัญหา ทั้งชุมชนเมืองและชุมชนในชนบท เช่น ปัญหา น้ำอุปโภค น้ำบริโภค เป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน เพราะ ชาวบ้านในชนบทปัจจุบันก็ต้องตักน้ำขวดของโรงงานน้ำดื่มกันหมด ไม่ได้ตักน้ำฝน หรือน้ำ

บ่อ น้ำคลองเหมือนในอดีตแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องดำรงชีวิตและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวบ้านเป็นอย่างดี ในฐานะที่ท่านเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องร่วมแก้ปัญหาเกี่ยวกับน้ำสะอาดเพื่อการบริโภคและอุปโภคนั้น ท่านจึงติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ เพื่อให้มีการก่อสร้างระบบน้ำประปาที่สะอาดและถูกสุขอนามัย จึงทำให้เกิดน้ำประปาของกรมอนามัยขึ้นในชุมชน

นอกจากนั้น สุขภาวะทางด้านกายภาพของชุมชนด้านอื่นๆ ก็จะต้องได้รับการเอาใจใส่และได้รับความสำคัญของประชาชนในชุมชน จึงได้มีการจัดอบรมสัมมนาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะองค์กรของชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับความสะอาดทั้งด้านกายภาพของชุมชนและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนากายภาพของชุมชนและคุณภาพชีวิตของประชาชนไปพร้อมๆ กัน จึงได้อาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพของประชาชนในชุมชน โดยมีข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้ง “ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน” และ “ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน” ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามขาและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอปทุมรัตน์ขึ้นในบริเวณพื้นที่ของวัดโพธิ์การาม โดยใช้วัดเป็นลานกิจกรรม และลานสุขภาพของชุมชน

ภาพที่ ๓.๒๔ โครงการอบรมแกนนำสุขภาพชุมชน และส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อยกระดับสุขภาพของชุมชน วัดโพธิ์การาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

(๖) **ด้านสิ่งแวดล้อม** พระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวิโร) เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาชุมชนที่มีวิสัยทัศน์รอบด้าน โดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมของชุมชน ท่านจะให้ความสำคัญกับต้นไม้และความร่มรื่นของบริเวณวัดเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น ในพื้นที่ชุมชนท่านได้ส่งเสริมให้ปลูกต้นไม้ผล ไม้ใบที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้แล้ว ยังสามารถสร้างความร่มรื่นภายในบ้านได้อีกด้วย ทำให้บ้านเรือนร่มรื่นเย็นกายเย็นใจ โดยท่านจะพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดให้เกิดความร่มรื่นเป็นต้นแบบ ยิ่งกว่านั้น ท่านได้ร่วมกับป่าไม้อำเภอปทุมรัตต์จัดโครงการปลูกป่าในพื้นที่ป่าชุมชนในเขตอำเภอปทุมรัตต์ มีป่าดอนโจน บ้านสำราญ ป่าหนองฝาย บ้านโพธิ์น้อย ดงสะแบง บ้านท่าม่วง ป่าชุมชนบ้านข่าน้อย เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับชุมชนช่วยกันรักษาป่าชุมชนที่พอมืออยู่ไม่ให้มีใครมาทำลายและช่วยกันปลูกต้นไม้ให้เกิดพื้นที่ป่ามากขึ้น สมบูรณ์ขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่อนุชนในชุมชนในอนาคตต่อไป

นอกจากนั้น ได้ร่วมกับสำนักงานธนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดร้อยเอ็ด จัดโครงการอบรมกลุ่มลูกค้าในโครงการสัจจธรรมชีวิต ให้กลุ่มลูกค้าได้มีกินมีใช้ ลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้ โดยนำเอาอาชีพต่างๆ มาอบรมการทำปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ ทำสบู่ ทำน้ำยาล้างจาน เผาถ่านอิวาเตะ น้ำสกัดควันไม้ ผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าอบรมรวมสามพันคนและมีผู้ผ่านการอบรมจำนวนมาก ผู้ผ่านการอบรมเหล่านั้นจะได้นำความรู้ประสบการณ์ไปผลิตใช้และผลิตขายเป็นอาชีพเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายในครัวเรือนส่วนหนึ่งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน อันเป็นการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากบุคคลแล้วไปส่งผลให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติให้กับชุมชนในเขตอำเภอปทุมรัตต์และพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย

ภาพที่ ๓.๒๕ โครงการอบรมแกนนำในการรักษาป่าและปลูกป่าชุมชนร่วมกับภาครัฐของชุมชนวัดโพธิการาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพหนอง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปความว่า แนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ผ่านการพัฒนาชุมชนตามพันธกิจหลักของคณะสงฆ์ ๖ ด้านแล้วและตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในฐานะพระสังฆาธิการ ทั้งในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโพธิการาม และตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอปทุมรัตต์แล้ว ยังมุ่งพัฒนาชุมชนให้

ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแบบวิถีพุทธ โดยอาศัยการเปิดพื้นที่ลานวัดให้เป็นลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรมและลานปัญญา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนชาวบ้านปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ โดยให้ดำรงตนอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา โดยที่ชาวบ้านไม่ได้รู้สึกว่ามีภาระปฏิบัติตนที่ไม่ปลีกแยกออกไปจากวิถีชีวิตแต่อย่างใด

ด้านสังคมนั้น มุ่งพัฒนาชาวบ้านเริ่มต้นจากการศึกษา เพื่อเป็นฐานในการเรียนรู้ว่า โทษภัยของอบายมุขนั้นนำไปสู่ปัญหาของชุมชนและสังคมด้านอื่นๆ จนทำให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจตามมาอย่างไร ซึ่งท่านแก้ปัญหาด้วยการจัดสอนวิชาชีพระดับชาวบ้าน แล้วนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาฟื้นฟูขึ้นเป็นวิชาชีพ เพื่อสร้างแบรนด์ (Brand name) ผลิตภัณฑ์สินค้าประจำตำบล ด้านการเมือง ท่านได้พราสอนหลักการประชาธิปไตยเชิงพุทธให้เชื่อมั่นในกรรม แล้วใช้ความเข้าใจหลักการประชาธิปไตยเชิงพุทธเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกันของทุกคนในชุมชน ด้านวัฒนธรรม ท่านได้ใช้ฮีตสิบสองและคองสิบสี่อันเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสาน เป็นตัวขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมให้ชาวบ้านเข้ามาสู่ลานบุญ ลานธรรม และลานปัญญา ภายใต้การรู้คุณค่าของภูมิปัญญาชุมชนที่ต้องร่วมกันรักษาสืบทอด ด้านสาธารณสุขโภชนาการและระบบนิเวศ ได้ดำเนินการให้เกิดความสะอาดทั้งด้านกายภาพของชุมชนและและจิตภาพของบุคคล ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม ท่านชี้ให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตรและสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่าธรรมชาติที่เหลืออยู่ในพื้นที่โดยให้ช่วยกันรู้คุณค่าแล้วหวงแหนรักษาสร้างกิจกรรมการนำชาวบ้านร่วมกันปลูกป่าด้วยพันธุ์ต้นไม้ต่างๆ เพิ่มทั้งภายในพื้นที่บริเวณบ้านและในพื้นที่ป่าชุมชนด้วย

ภาพที่ ๓.๒๖ หนึ่งในหลายร้อยภาพที่ใช้สื่อถึงจิตใจชาวบ้านทุกเพศทุกวัย จากงานเขียนการ์ตูนธรรมของท่านพระครูโพธิ์วีรคุณ เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรม วัดโพธิ์ทศมัตต์ บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

หลังจากพระสมศรี คุณวีโร (ชื่อในตอนนั้น) มาทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชาวบ้าน และเป็นผู้นำโดยพฤตินัยของชุมชน เริ่มต้นจากการสร้างอุโบสถอันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของศาสนวัตถุ ในพระพุทธศาสนาเพื่อการหลอมรวมจิตใจของชาวประชาในชุมชนเป็นโครงการเริ่มต้นแล้วนั้น กลายเป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมสายใยสายใจของชาวบ้านในชุมชนโดยรอบทั้งใกล้และไกลให้ผูกพันกับ วัดโพธิการามของท่านมีความโดดเด่นดังไปไกลถึงพระเนตรพระกมลขององค์เอกอัครศาสนูปถัมภ์ แล้วทรงมีพระบัญชาแต่งตั้งให้ท่านเป็นพระครูสัญญาบัตรในราชทินนามว่า “พระครูโพธิวิโรคุณ” จนเป็นพื้นฐานทำให้งานการทำงานการพัฒนาต่างๆ ทั้ง ๖ ด้านของท่านทำให้เกิดอิทธิพลต่อผู้ชุมชนที่พอสรุปเป็นภาพรวมได้อย่างน้อย ๓ ประเด็นคือ ๑) อิทธิพลต่อบุคคลชาวบ้าน ๒) อิทธิพลต่อสังคม และ ๓) อิทธิพลต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้กล่าวรายละเอียดพอสังเขปไปตามลำดับ

(๑) อิทธิพลต่อชาวบ้าน จากสภาพของชุมชนที่ในอดีตมีความผูกพันอยู่กับวัดอันเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณของชุมชน ในปัจจุบันเกิดช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชนที่มีระยะห่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ จะเห็นได้จากการปฏิบัติตนในวิถีชีวิตของชาวบ้านไม่ได้นำหลักพุทธศาสนาไปปฏิบัติในวิถีชีวิตด้วย เพราะวัดขาดพระสงฆ์ผู้บำเพ็ญตนเป็นที่พึ่งของชาวบ้านไม่ได้ ไม่เหมือนในอดีตพื้นที่อำเภอปทุมรัตต์ เคยมีพระสงฆ์เป็นพระผู้นำการพัฒนาสร้างบ้านแปงเมืองจากหมู่บ้านหนองบัวแดงจนแยกกิ่งอำเภอล้อมเกล้ามาเป็นอำเภอปทุมรัตต์ในอดีตอันเป็นที่เลื่องลือของชาวบ้านมาก่อนแล้ว^๑ เป็นพระสงฆ์ผู้นำที่เป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนของพระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ตลอดมา การทำงานของท่านได้รับแรงบันดาลใจและส่งผ่านไปให้กับชาวบ้านและทุกคนที่ผ่านเข้ามาสู่ลานวัด ลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม และลานปัญญา ได้เกิดความรู้ ความเข้าใจในไตรสิกขา เปลี่ยนทัศนคติเห็นความสำคัญของพระศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชนทุกระดับ เริ่มจากความเป็นที่นั่งเพื่อนพ้อง ครอบครัว หมู่บ้าน และชุมชนตลอดจนสังคมในวงกว้าง ที่มงานได้สัมผัสกับกลุ่มอุบาสก อุบาสิกา โดยมี นางเฉลิมศรี ชันโพธิ์น้อย อายุ ๖๓ ปี อาชีพ ทำนา บ้านเลขที่ ๙๔ หมู่ที่ ๖ บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ที่มาร่วมลานธรรมในวันพระได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระครูโพธิวิโรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ว่า

“ตั้งแต่ได้หลวงพี่สมศรี หรือพระครูโพธิวิโรคุณ มาทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชาวบ้านรวมเกือบ ๒๕ ปีมาแล้วนี้ ชุมชนระแวกนี้ มีที่พึ่ง มีความสุข มีความเบาใจ เย็นใจ พระครูจะนำพาชาวบ้านและชุมชนในระแวกใกล้เคียงในเขตอำเภอนี้ทำอะไรทุกคนยินดี แต่พระครูท่านเคยปรารภว่า ในยุคปัจจุบันนี้ จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ท่านจึงใช้ลานวัดนี้เพื่อพัฒนาชุมชนจริงๆ จนทุกคนมองว่าท่านคือต้นแบบในการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตเพื่อชุมชนเพื่อส่วนรวม

^๑ พระครูปทุมสโรภาส (ครูเฮ้า แพงจันทร์) อดีตเจ้าอาวาสวัดสระปทุม ได้นำชาวบ้านสร้างสถานีดำรงจิวที่ว่าการอำเภอ และสถานีอนามัย ในการขอตั้งเป็นกิ่งอำเภอที่บ้านหนองบัวแดง สำเร็จภายใน ๑๑๕ วัน ในปีพ.ศ. ๒๕๐๕ แล้วมอบให้ทางราชการ และกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ให้เป็น “กิ่งอำเภอปทุมรัตต์” ในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น “เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตต์” รูปแรก ทุกรายละเอียดใน <<https://th.wikipedia.org/wiki>>, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

โดยเฉพาะการรวมจิตรวมใจชาวบ้านให้อยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นด้วยทาน เย็น ภายด้วยศีล และสุขใจด้วยธรรม เมื่อมีกิจกรรมอะไรที่จะต้องปรึกษาหารือชาวบ้าน ท่านจะให้ทุกคนร่วมรับรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนธรรมและพัฒนาตนเองจากกิจกรรม ดังกล่าว ไม่ให้มองแยกส่วนว่า เป็นเรื่องของวัด เป็นเรื่องของบ้าน แต่ให้มองแบบ องค์กรรวมว่า เป็นเรื่องพวกเราที่จะต้องพัฒนาชุมชน พัฒนาตัวเรา ให้รู้และเข้าใจคน อื่นๆ เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนกันและกัน”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของอุบาสิกาในฐานะที่เป็นตัวแทนของชุมชน ดังกล่าว จะเห็นว่า ชุมชนมีความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่เป็นผู้นำในการพัฒนาชาวบ้านของท่านเป็นอย่างยิ่ง เพราะ บุคลิกภาพและวิธีการทำงานของท่านนั้น ที่เป็นการให้เกียรติและเป็นมิตร พร้อมทั้งแสดงเจตนารมณ์ ที่จะพัฒนาชุมชนอย่างชัดเจน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ชุมชนอย่างแท้จริง ไม่เห็นแก่ตัว หรือมีผลประโยชน์แอบแฝงใดๆ ทั้งสิ้น จึงได้รับความเคารพ ความเชื่อ และความเลื่อมใส พร้อมทั้งการเป็นแบบอย่างของชาวบ้านในชุมชนจนทุกคนเห็นว่า ชีวิตนี้ต้องดำเนิน ไปตามหลักวิถีพุทธที่อยู่ในครรลองธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เอื้ออาทรต่อกันและกันด้วยทาน ช่วยเหลือเกื้อกูลปฏิบัติสัมพันธ์กันด้วยศีล และหมั่นพิจารณาหาแนวทางที่จะต้องพัฒนาตนให้ดี ยิ่งขึ้นไปจนเป็นพลังชุมชนด้วยการภาวนา โดยมีท่านพระครูโพธิ์วิรุคณ (สมศรี คุณวีโร) เป็นหัวใจ ของบุคคลในชุมชนทุกเพศทุกวัย และเป็นต้นแบบของคนดีศรีชุมชน

ภาพที่ ๓.๒๗ นางเฉลิมศรี ชันโพธิ์น้อย และพ่อครูเมธี ลาหฺล้าเลิศ ตัวแทนอุบาสก และอุบาสิกา ผู้ร่วมงานการพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่เริ่มต้น กับ พระครูโพธิ์วิรุคณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ) วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอบพุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด.

^๑ สัมภาษณ์ นางเฉลิมศรี ชันโพธิ์น้อย บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์, เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

(๒) **อิทธิพลต่อสังคม** พระครูโพธิวิริคุณให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมงานมาก ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ลูกศิษย์ ญาติโยมที่ทำงานด้วยกัน หรือผู้มาร่วมงาน ท่านจะให้ความเป็นกันเอง วางตัวเหมาะสม ให้โอกาสและสนับสนุนคนทำงานเสมอ ทำให้ทุกคนรักใคร่ ทำงานอย่างรู้งานและรู้ใจกัน ซึ่งประเด็นนี้พ่อครูเมธี ผู้ร่วมงานท่าน ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำงานของท่านกับทีมนักวิจัยว่า

“พระครูโพธิวิริคุณ เป็นพระที่มีอิทธิพลต่อการทำงานของผู้ร่วมงานมาก ท่านจะจดจำคนผู้ที่มาเกี่ยวข้องได้อย่างแม่นยำ ทั้งชื่อและตำแหน่ง และจะประเมินผลการทำงานของผู้คนโดยดูความสามารถ ความถนัด ความมุ่งมั่นเวลาทำงาน และดูจิตใจแล้วท่านจะประเมินผลงานตลอดเวลา จะชี้แนะให้รู้ว่า คนที่เข้ามาในวัดนั้นคือ คนที่มีความเอื้อเฟื้อและเสียสละ เป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง ไม่ได้มองที่อายุหรือยศศักดิ์ ต้องเคารพให้เกียรติและให้กำลังใจทุกคน เมื่อผิดพลาดท่านจะให้เรียนรู้และให้นำไปปรับปรุงแก้ไขไม่ให้เกิดขึ้นอีกในการทำงานในครั้งต่อไป...

...หลังเสร็จงานแต่ละกิจกรรม ท่านจะไม่ดูตำหนิผู้ทำงานให้เสียใจแต่จะให้กำลังใจ ให้คำแนะนำชี้ข้อบกพร่องให้แก้ไข และเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นท่านจะเรียกคู่กรณีมาพูดคุยหาทางออกร่วมกัน กรณีคนทำงานร่วมกันเกิดขัดแย้งกัน ท่านจะให้แยกกลุ่มกันสักพัก แล้วค่อยกลับมาทำงานกันอีก แต่หากเป็นความขัดแย้งในชุมชน ท่านจะให้จัดการกันเองก่อน หากไม่สามารถแก้ไข หรือคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้งได้ ท่านจึงจะเข้าไปปรับพิงแล้วชี้แนะ”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ร่วมงานแสดงให้เห็นว่า เวลาทำโครงการหรือกิจกรรมที่มีการจัดงานจะมีกลุ่มคนทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นสังคมหนึ่ง จะสังเกตเห็นว่า ท่านจะมีหลักการบริหารคนจนกระทั่งเกิดอิทธิพลขึ้นภายในจิตใจของผู้ร่วมงาน อิทธิพลดังกล่าวเกิดขึ้นจากสภาพจิตใจที่ท่านวางงาน วางคน และขับเคลื่อนงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยมีความสงบสุขของสังคมเป็นเป้าหมายหลัก กล่าวคืองานจะต้องพัฒนาคน โดยให้คนทำงานเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว แต่ให้เป็นการทำหน้าที่ จึงจะทำให้งานสามารถพัฒนาตัวท่านและพัฒนาคนร่วมงานได้ วิธีการดังกล่าวส่งผลต่อชาวบ้านที่เข้ามาสู่ลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรมและลานปัญญา หากมองจากวิธีการที่ท่านใช้คนทำงานและการขับเคลื่อนกิจกรรมของท่าน ไม่ว่าจะเป็นงานตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน และงานพัฒนาชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนาทั้ง ๖ ด้าน คือด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ และด้านสิ่งแวดล้อมก็ตาม ท่านจะทำงานเพื่อให้งานพัฒนาตน พัฒนาคนร่วมงาน และพัฒนาชุมชนเป็นเป้าหมาย โดยให้ทุกคนที่มาร่วมงานกันนั้น ได้พัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายทั้งสามระดับเป็นเบื้องต้น และผลที่เกิดตามมานั้น มันจะทำให้สังคมเกิดความสงบสันติ โดยเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากข้างในออกมาสู่ข้างนอก กล่าวคือเกิดจากภายในจิตใจของแต่ละคนอย่างแท้จริงเสียก่อน แล้วค่อยส่งผลออกมาให้สังคมได้รับอิทธิพลแห่งความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักการอยู่ร่วมกันของสรรพชีวิตโดยเว้นการเบียดเบียนกัน เป็นหลักการที่ทำให้ทุกคนในสังคมมองเห็นเป้าหมายคือความสงบสุขร่วมกัน ทุกคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ต้องช่วยเหลือพัฒนากันและกัน เพื่อให้ทุกคนได้ดำเนินชีวิตบรรลุเป้าหมายสูงสุดนั่นเอง

^๑ สัมภาษณ์ นายเมธี ลาหุลำเลิศ อายุ ๕๖ ปี อาชีพข้าราชการครู, เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๓.๒๘ นางนทปภา ศรีนนท์ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
 เยี่ยมศูนย์การเรียนรู้ชุมชนฯ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอบุพผรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

หลังจากที่พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวิโร) ได้ใช้แนวทางการเปิดลานวัดเป็นลานกิจกรรม เป็นลานบุญ ลานธรรม และลานปัญญาแล้วให้ชาวบ้านและชุมชนจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาใช้พื้นที่จัดโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งก็ร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและเอกชน จัดโครงการกิจกรรมตามพันธกิจของตนเองเพื่อขับเคลื่อนงานขององค์กรให้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลนั้น ท่านได้ใช้โอกาสเดียวกันนี้เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชุมชน ทั้ง ๖ ด้านตามภาระงานของคณะสงฆ์ และงานการพัฒนาชุมชน ๖ ด้านตามแนวทางของท่านไปพร้อมๆ กันนั้น จากแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางดังกล่าวนี้ ส่งผลกระทบของการเผยแผ่อย่างน้อย ๓ ด้านคือ ๑) ผลกระทบต่อชาวบ้าน ๒) ผลกระทบต่อสังคม และ ๓) ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละด้านจะได้นำเสนอรายละเอียดพอสังเขปไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) ผลกระทบต่อชาวบ้าน จากความตั้งใจทำงานอย่างมุ่งมั่นจริงจังเพื่อพัฒนาชุมชนของวัดโพธิการามอันเป็นการสร้างชุมชนของตนให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้านในชุมชน และหน่วยงานราชการและเอกชน ที่เรียกว่า “บวร” ได้ช่วยกันขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพคือให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดี เริ่มต้นจากชุมชนเล็กๆ จนกลายเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดใกล้เคียงว่า ชุมชนวัดโพธิการามเป็นชุมชนต้นแบบ ทำให้ชาวบ้านกลายเป็นพุทธศาสนิกชนต้นแบบ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตเป็นการภาวนา โดยปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

เห็นได้จากวิธีการปฏิบัติหน้าที่ของท่านในฐานะผู้นำในการพัฒนาชุมชนนั้น ท่านได้ใช้การปฏิบัติงานไปพร้อมๆ กับการปฏิบัติธรรม หรือการปฏิบัติศาสนกิจไปพร้อมๆ กับการพัฒนาชุมชน ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากงานที่ท่านได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายพระสังฆพัฒนาที่ปรากฏในวัดโพธิการาม ได้แก่

(๑) ด้านสังคม ทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง ได้มีการศึกษาเรียนรู้ พัฒนาตนเรียนรู้ สังคม รู้เขา รู้เรา จนเข้าใจชีวิต และเข้าใจสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเข้าใจคำว่า ธรรมะ ที่เป็นสภาพจริงของชีวิตและสังคม จากการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติวัดโพธิการาม ร่วมกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดวัดโพธิการาม ร่วมกับเทศบาลตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์

(๒) ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง ได้เข้าใจแนวทางการใช้จ่ายทรัพย์สิน การออมทรัพย์ การรู้จักบริหารจัดการทรัพย์สินไม่ให้เป็นหนี้เป็นสิน จากการจัดตั้งที่ทำการสถาบันการเงินชุมชนโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ร่วมกับหน่วยงานพัฒนาชุมชนและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ด้านการเมือง ทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง ได้เกิดองค์ความรู้ด้านการเมืองการปกครองตามหลักประชาธิปไตยนั้น และรู้จักบริหารจัดการจัดการตนเองให้ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของบุญกิริยาวัตร ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา แล้วจึงจะสามารถเข้าใจและใช้ประชาธิปไตยเชิงพุทธ เป็นแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อันเป็นการเปิดลานธรรมเพื่อการพัฒนาจากภายในใจอันเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่จะส่งผลกระทบต่อให้แต่ละบุคคลมีความสงบสันติสุขแท้จริงและชุมชนเกิดสันติภาพสันติธรรมอย่างยั่งยืน

(๔) ด้านวัฒนธรรม ทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง ได้รู้จักและเห็นคุณค่าศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง โดยเฉพาะฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ทุกคนเมื่อได้รู้จักแล้วเกิดความตระหนักที่จะร่วมกันหวงแหน รักษา สืบทอดเอาไว้ในวิถีชีวิตเพื่อให้มรดกอันล้ำค่านี้ตกไปถึงลูกหลานอนุชนต่อไป เพราะจากการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดโพธิการาม ร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

(๕) ด้านสาธารณสุขการและระบบนิเวศ ทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกันจนเกิดความคุ้นเคย รู้จักการพึ่งพาอาศัยสิ่งที่เป็นปัจจัยภายนอก (ตรงหลักการเรื่อง ทาน ในไตรสิกขา) ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเรื่องความเป็นระเบียบ ภายนอก (ตรงหลักการเรื่อง ศีล ในไตรสิกขา) เห็นความสำคัญของระบบต่างๆ ที่เชื่อมโยงและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตภายนอก เช่น ระบบน้ำประปา ระบบไฟฟ้า ระบบสาธารณสุขโรคอื่นๆ จนทำให้รู้จักการออมใช้ ออมจ่าย เป็นต้น (ตรงกับหลักการเรื่อง ภาวนา ในไตรสิกขา) นั่นเอง เพราะจากการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลสามขา และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอปทุมรัตน์

(๖) ด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นคนและเป็นป่า จึงทำให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมแล้วเกิดการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อแก่กันและกัน มีวิถีชีวิตที่พึ่งพากันและกัน โอบอ้อมอารีเผื่อแผ่ในฐานะเป็นเพื่อน

ร่วมเกิดเจ็บตายในชุมชน รวมไปถึงเว้นการไปเบียดเบียนป่าไม้ด้วยการไม่ทำลาย แต่ได้หวงแหนรักษาเอาไว้ เพราะการเชื่อมโยงการพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาชุมชนกับสิ่งแวดล้อมเป็นเอกภาพ

จากเป้าหมายการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามพันธกิจของคณะสงฆ์ เชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยหลักพระพุทธศาสนา เชื่อมโยงเข้ากับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชุมชน ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนด้วยการเปิดลานวัดให้เป็นลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากาย พัฒนาจิต และพัฒนาชุมชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นชุมชนเข้มแข็ง จนชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานต่างๆ ของลานวัด ภายใต้การกำกับของพระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ส่งผลกระทบจนทำให้ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียง สามารถพึ่งพาตนเอง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งตามแนวทางการพัฒนาทั้ง ๖ ด้าน ประชาชนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีสุขภาวะองค์รวมด้านต่างๆ สูงขึ้นกว่าชุมชนอื่นๆ มีคุณสมบัติความเป็นชาวพุทธต้นแบบที่มีวิถีชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานการไม่เบียดเบียนตนและบุคคลอื่นตามหลักไตรสิกขา จนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสรู้จักกับความดีเป็นประโยชน์ ด้วยเพราะสาเหตุที่ทุกคนเข้าใจชีวิต เข้าใจตนเอง เข้าใจชุมชน และเข้าใจสังคม จนมีการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาสังคมบนพื้นฐานตามกรอบแนวคิดแบบวิถีพุทธนั่นเอง

ภาพที่ ๓.๒๙ พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) บรรยายโครงการเสริมหลักสูตรนิสิตปริญญาเอก เรื่อง พระสังฆพัฒนาการพัฒนาศังคมอีสาน ที่ มจร วิทยาเขตขอนแก่น ปี พ.ศ.๒๕๕๙

(๒) ผลกระทบต่อสังคม นอกจากแนวทางและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตามที่กล่าวมาแล้ว พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ยังได้ขยายเครือข่ายแนวคิดการเปิดลานวัด เป็นลานกิจกรรม เป็นลานบุญ เป็นลานธรรม และเป็นลานปัญญาในชุมชนวัดโพธิ์การามแล้ว ยังมีการสร้าง

เครือข่ายสร้างกิจกรรมกลุ่มของพระสังฆพัฒนา ๔ ภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสานอีกด้วย โดยมีการจัดโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการชี้ให้เห็นโทษภัยของอบายมุขอีกหลายกิจกรรม ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.) และสำนักงาน คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) หน่วยงานเหล่านี้ ต้องเข้ามาร่วมมือและอาศัยการขับเคลื่อนของพระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ในการให้เครือข่ายพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน (ซึ่งมีพระสังฆพัฒนาภาคอื่นๆ เข้าร่วมด้วย) ได้จัดกิจกรรมควบคุมปัจจัยเสี่ยงของสังคมเกี่ยวข้องกับอบายมุข

กิจกรรมของกลุ่มพระสังฆพัฒนาที่มีความโดดเด่นของ พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) ในปัจจุบันคือศูนย์การเรียนรู้ไอซีที (ICT Learning Centre) ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ โดยมีแนวคิดในการเปิดลานวัดเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการจัดอบรมให้ความรู้ด้าน ICT ให้คนทุกกลุ่มในชุมชน อาทิ จัดอบรมหลักสูตรคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้น ให้นักศึกษานอกโรงเรียน อบรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์สำหรับเด็กเยาวชนและผู้สูงอายุ ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน โดยมีผู้ผ่านการอบรมจากศูนย์แห่งนี้ไปแล้วมากกว่าหมื่นคน และที่ผ่านมา การใช้งานระบบคอมพิวเตอร์ของชาวบ้านในชุมชนนั้น ได้สร้างอาชีพและเปิดตลาดให้กับสินค้าในชุมชน โดยเฉพาะตุ๊กตาไหมพรมที่ชาวบ้านในชุมชนได้ส่งออกไปขายที่ประเทศญี่ปุ่น โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนเฉลิมพระเกียรติในการติดต่อซื้อขายผ่านอินเทอร์เน็ต รวมถึงการหาตลาดส่งขายน้ำผึ้งและข้าวสารทุ่งกุลาร้องไห้ไปยังลูกค้าในต่างประเทศอีกด้วย

นอกจากนั้น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกันคือการจัดตั้งศูนย์ดิจิทัลชุมชนเพื่อการเปิดพื้นที่เพิ่มในส่วนของ “โพธิ์การาม คาเฟ่” ที่จัดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีบริการอินเทอร์เน็ตไร้สายให้ใช้ฟรี จึงกลายเป็นสถานที่ที่กลุ่มเด็กวัยรุ่นได้มาใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นผลดีในลักษณะที่เด็กวัยรุ่นมารวมตัวกันที่วัดดีกว่าไปรวมตัวกันที่อื่นๆ เป็นที่ลับหูลับตาหรือห่างไกลจากพ่อแม่ การที่เด็กวัยรุ่นมารวมตัวกันที่วัดย่อมมีความปลอดภัยมากกว่าที่อื่นและพ่อแม่ก็มีความสบายใจในสวัสดิภาพของบุตรหลาน

จากการทำงานร่วมกับกลุ่มพระสังฆพัฒนา จนเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน มีผลกระทบต่อสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งภายในและนอกประเทศ กระทั่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนิสิตนักศึกษามาทำการศึกษาวิจัยในประเด็นพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมที่วัดโพธิ์การามกันมากและเป็นประจำทุกปี ทั้งนิสิต นักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก จากมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยของรัฐ ทั้งภายในประเทศต่างประเทศ นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการไทยและต่างประเทศได้เข้ามาศึกษาดูงานด้านการอบรมศีลธรรมจริยธรรม และงานสังฆพัฒนาที่วัดโพธิ์การามเป็นประจำ ปีละหลายรูป/คน ในส่วนของนักวิชาการต่างประเทศได้มาจากหลายประเทศ ทั้งจากองค์การยูเนสโก ประเทศญี่ปุ่น เมียนมา กัมพูชา อินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ เป็นต้น

ภาพที่ ๓.๓๐ ประเพณีสงกรานต์ชาวบ้านเข้าสู่ลานวัด ลานกิจกรรม ลานบุญ และลานธรรม
ณ วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา การทำหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะหนึ่งในสามของพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งของชาวพุทธนั้น นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ในการเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงทางจิตใจแล้ว สิ่งหนึ่งที่จะต้องแสดงบทบาทในเชิงประจักษ์ให้ชาวพุทธสัมผัสได้คือ การเป็นพระสงฆ์ผู้เป็นต้นแบบในการดำเนินปฏิบัติศาสนา หรือในความเข้าใจของชาวพุทธปัจจุบัน คือการเป็นพระนิกปฏิบัติปฏิบัติชอบ ซึ่งความเข้าใจในการเป็นพระผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ (สุปฏิปันโน) นั้น ชาวพุทธจะมีภาพที่เป็นความเข้าใจในการจำกัดความว่า หมายถึงพระสงฆ์ที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับทางโลก จะต้องมุ่งปฏิบัติตนให้ตรงต่อพระนิพพานเท่านั้น สิ่งที่ทำให้ผู้คนในสังคม หรือพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เข้าใจอย่างนั้น เป็นเพราะว่า กระแสการเป็นพระนิกปฏิบัติปฏิบัติชอบ (นิกปฏิบัติศาสนา) ในความหมายของการเป็นพระสายป่า ตัวอย่างเช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่ฝั้น อาจาโร และหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นต้น ภาพที่ทำให้เกิดความเข้าใจของคนในสังคมไทยดังกล่าวนี้ ถูกสื่อตีแผ่และปั้นกระแสอัตลักษณ์ของพระผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามกรอบแนวคิดอย่างนั้นมานานแล้ว^๑

^๑ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามกรอบแนวคิดที่จำกัดความหมายไว้อย่างนี้ จะเป็นพระสายวัดป่า โดยเกี่ยวข้องกับชุมชนเฉพาะเพียงการขอรับภัตตาหารบิณฑบาตไปฉันเพื่อยังอัตภาพให้เป็นไปได้เท่านั้น ซึ่งจะเป็นพระที่สังกัดฝ่ายธรรมยุติกนิกายเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังมีพระสายวัดป่าที่เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบโดยเป็นพระวัดป่าเหมือนกันแต่สังกัดฝ่ายมหานิกายก็มีจำนวนมาก ที่กำลังได้รับความนิยมไปทั่วโลกปัจจุบันคือสายพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) มีศิษยานุศิษย์ที่เป็นเชื้อชาติฝรั่งเป็นจำนวนมากที่เข้ามาอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในสายนี้ กำลังทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปสู่โลกภายนอกในวงกว้างที่ครอบคลุมทุกทวีปของโลกแล้วในปัจจุบัน-ผู้วิจัย.

พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) เป็นตัวแทนของพระสงฆ์สายวัดบ้านที่มุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนด้วยการปฏิบัติหน้าที่เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาที่เข้าไปเรียนรู้ปัญหาและหาทางช่วยเหลือชุมชน ปัญหาชุมชนท่านถือว่าเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์สายวัดบ้านที่อาศัยข้าวชาวบ้านประทังชีวิตจึงต้องช่วยเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้าน^๑ เรียกได้เช่นกันว่าเป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งส่วนตนและประโยชน์ผู้อื่นหรือประโยชน์ทั้งสองไปพร้อมๆ กัน พระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมไปด้วย หรือ ทำงานแล้วให้งานพัฒนาตนและพัฒนาคนและพัฒนาสังคมไปพร้อมๆ กัน นั้นเป็นพระที่ทรงคุณค่าของพระพุทธศาสนา ท่านมีส่วนในการสร้างกระแสจนมีพระสงฆ์ที่เปลี่ยนการทำงานของตนเองมาเป็นพระสังฆพัฒนาที่ทำงานให้งานพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชน/สังคมไปพร้อมๆ กันมีจำนวนมากขึ้น เห็นได้จากกลุ่มพระสังฆพัฒนาภาคอีสานที่มีตัวตายตัวแทนอยู่เสมอ

ภาพที่ ๓.๓๑ การประชุมแถลงข่าวการขับเคลื่อน พ.ร.บ.ควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบฉบับใหม่ เมื่อปี ๒๕๕๘ ของกลุ่มพระสังฆพัฒนา ณ วิทาวเวอร์เนชั่นแนลเฮ้าส์ กรุงเทพมหานคร

สรุปการพัฒนาชุมชนของพระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิรี) โดยวิธีการใช้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนด้วยการเปิดลานวัด เป็นลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรมและลานปัญญา ให้ชาวบ้านเข้ามามีกิจกรรมมาเรียนรู้เห็นจนเกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาตนด้วยการพัฒนาความคิด พัฒนาจิตใจ พัฒนาตน พัฒนาคณะ พัฒนางาน และพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กันเข้าใจชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เห็นความจำเป็นของหลักไตรสิกขา คือทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น จนเกิดแรงบันดาลใจเข้าร่วมการพัฒนาที่ทางวัดร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้จัดโครงการ/กิจกรรมขึ้นตามช่วงเทศกาลวันสำคัญของชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยอาศัยประเพณีวัฒนธรรมการทำบุญตามฮีตสิบสองคองสิบสี่และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นรูปแบบการยึดโยงจิตใจของคนให้อยู่ร่วมกัน รวมทั้งมีการแทรกแนวคิด

^๑ มีตัวอย่างพระสงฆ์ทำหน้าที่นี้ที่ชัดเจนคือ พระราชาธรรมนิเทศ (พะยอม กลยาโณ) แต่ในอดีตในพื้นที่อำเภอปทุมรัตน์ มีพระครูปทุมสุโรภาส (ครูเฮ้า พงษ์จันทร์) เจ้าคณะอำเภอรูปแรกเป็นพระสังฆพัฒนาที่ได้นำชาวบ้านสร้างหน่วยงานราชการขึ้นได้ ๓ หน่วยงาน โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากรัฐ แต่อาศัยปัจจัยเงินบริจาคที่ชาวบ้านเกิดศรัทธาแสดงเจตนารมณ์ในการพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้นตามที่ตนเองต้องการเท่านั้น ผู้วิจัย.

เรื่องวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง และรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธเข้าไปเติมเต็มชีวิตให้กับทุกคน ในชุมชน ทำให้รู้จักแสวงหาทรัพย์สมบัติเพื่อสร้างฐานะให้มั่นคง แสวงหาความสุขในทางโลกตามวิสัยของผู้ครองเรือน ดำรงตนตามหลักศีลธรรมหรือระเบียบปฏิบัติของคนในสังคม และมีจิตใจมุ่งพัฒนาไปสู่อุดมคติและสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดในชีวิต เป็นการปฏิบัติตนให้ถึงการหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง การทำหน้าที่เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาชุมชนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไปพร้อมๆ กันด้วยนั้น การทำหน้าที่เป็นพระนักพัฒนาขณะเดียวกันก็เป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของชาวบ้าน ซึ่งโดยสรุปแนวทางที่เป็นวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของท่านสรุปได้ ดังนี้

(๑) ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยใช้เทคนิคให้ความสำคัญกับชาวบ้านทุกคนเท่าๆ กัน ใครถนัดหรือพร้อมในเรื่องไหนก็ขอให้ช่วย ใครเก่งอะไรก็ให้ช่วยตามความถนัดของแต่ละคน

(๒) การทำงานต้องไม่ใช่เพื่อตนเองแต่เป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน

(๓) การทำงานอย่าได้ตั้งความหวังไว้สูงเกินไป สามารถทำได้ในระดับหนึ่งก็เพียงพอ แต่ผลในเบื้องต้น อย่างน้อยเป็นการดึงชาวบ้านให้เข้าวัด มาร่วมกันทำความดีและร่วมกันทำงานเพื่อชุมชนของเราเอง

(๔) เน้นให้ทุกคนมาทำงานเพื่อส่วนรวม มาทำงานด้วยใจโดยไม่มีค่าตอบแทน ใครไม่สะดวกก็ยังไม่ต้องเข้ามา แต่หากสามารถแบ่งเวลาได้ก็ควรมาร่วมกันทำงานเพื่อชุมชน

(๕) พยายามทำงานให้คนในชุมชนได้เห็นผลของงาน และเห็นประโยชน์ของงานที่มีต่อชุมชนเพื่อที่จะร่วมกันทำงานสืบต่อไป

๓.๒ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในราชอาณาจักรกัมพูชา

ราชอาณาจักรกัมพูชา มีองค์การทางพระพุทธศาสนาในประเทศ ทั้งที่ได้มีการจัดตั้งจดทะเบียนถูกต้องและอยู่ในระหว่างกำลังดำเนินการจดทะเบียนอยู่จำนวน ๕๐๐ องค์การ ทุกองค์การได้มีพระสงฆ์จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการ ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้พระพุทธศาสนาเป็นสะพานนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันของบุคคลผู้มีจิตอาสาใช้พลังศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของคนในสังคมไปช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเพื่อแก้ไขปัญหาบุคคลและสังคม เป็นการบรรเทาปัญหาให้เบาบางลงในเบื้องต้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ความทุกข์อันเป็นปัญหาที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตของประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา^๑

การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา ในงานวิจัยนี้ ได้กำหนดพื้นที่วิจัยโดยอาศัยการคัดเลือกองค์กรที่มีบทบาทสำคัญและมีความโดดเด่นในการดำเนินงานกิจกรรมโครงการต่างๆ ในการช่วยสังคมอย่างต่อเนื่องมาไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายตามเกณฑ์วิจัย จำนวน ๒ องค์การ คือ ๑) องค์การชีวิตและความหวัง (Life and Hope Association)

^๑ สัมภาษณ์ พระรัตนะ แก้ว เจ้าหน้าที่สถาบันภาษา และนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

จังหวัดเสียมราฐ และ ๒) องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development : BSD) จังหวัดไพรแวงและกรุงพนมเปญ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

๓.๒.๑ องค์กรชีวิตและความหวัง (Life and Hope Association) จังหวัดเสียมราฐ

การศึกษาวិจัยการดำเนินงานขององค์กรชีวิตและความหวัง เป็นหนึ่งในหลายองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนเมืองที่มีผู้คนหลากหลายลักษณะและอาชีพ เป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องผูกพันอยู่กับสังคมเมืองที่สมาชิกของสังคมมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธ โดยเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิต งานวิจัยได้ตั้งประเด็นศึกษาบริบทขององค์กร ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

ภาพที่ ๓.๓๒ ทีมนักวิจัยลงพื้นที่ ณ วัดดำนก จังหวัดเสียมราฐ ราชอาณาจักรกัมพูชา
สัมภาษณ์ Venerable Loerm ผู้เป็นประธานองค์กร รูปที่ ๒ ปัจจุบัน

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

การดำเนินการวิจัย ทีมนักวิจัยได้เดินทางไปลงพื้นที่เป้าหมายในประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา จังหวัดเสียมราฐ เพื่อเข้าพบผู้นำองค์กรชีวิตและความหวัง (Life and Hope Association) และได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลองค์กรเกี่ยวกับ (๑) ประวัติผู้ก่อตั้งองค์กร (๒) แนวคิดการจัดตั้งองค์กร (๓) พัฒนาการขององค์กร ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอข้อมูลไปตามลำดับ

(๑) ประวัติบุคคลผู้ก่อตั้งองค์กร องค์กรชีวิตและความหวัง เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นในปีพ.ศ. ๒๕๔๘ (ค.ศ.๒๐๐๕) เป็นองค์กรการกุศลที่กำเนิดขึ้นจากการทำงานของพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีนามว่า “พระสำเนียง (Ven. Somnieng)” มีสถานะเป็นรองเจ้าอาวาสวัดดำนันท์ จังหวัดเสียมราฐ^๑ ท่านได้เติบโตมาจากครอบครัวที่ยากจน และมีพ่อเลี้ยงที่โหดร้ายทารุณ ผู้เป็นแม่จึงส่งให้ลูกชายไปอาศัยอยู่กับครอบครัวอื่นและได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวนั้นจนได้รับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา แต่พ่อเลี้ยงและแม่ผู้ให้กำเนิดไม่สามารถที่จะสนับสนุนให้เรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาได้ เด็กชายสำเนียงจึงกลายเป็นเด็กที่มีปัญหา ไม่ได้ได้รับการดูแล เอาใจใส่จากครอบครัว โชคชะตาชีวิตหันเห ไร้ที่พึ่งพิงอาศัย จึงทำให้แสวงหาชีวิตที่ดี หาสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งพิงของชีวิต มองเห็นวัดอันเป็นสถานที่พึ่งของบุคคลทั่วไป จึงตัดสินใจเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เป็นสามเณร จึงได้เพียรศึกษาเล่าเรียนหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาพร้อมกับเรียนการศึกษาทางโลก จนจบชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ ด้วยการแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าของชีวิต จิตใจใคร่ที่จะพัฒนาตนเองผ่านการศึกษา เมื่อบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ในขณะที่ทำหน้าที่เป็นพระนักเผยแผ่เพื่อสังคมอยู่นั้น ก็ได้บุคคลผู้ให้การอุปถัมภ์ส่งประธานองค์กร(พระสำเนียง) ไปศึกษาต่อที่ มหาวิทยาลัยแอมโบรส ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา (Ambrose University, U.S.A.) เมื่อเรียนจบแล้วก็กลับประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา

ภาพที่ ๓.๓๓ อดีตพระสำเนียง (Ven. Somnieng)
ประธาน รูปที่ ๑ ปัจจุบันลาสิกขาแล้ว

^๑ ปัจจุบันได้ลาสิกขาแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๓ ด้วยเหตุผลส่วนตัว.

และเป็นผู้ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนและพุทธศาสนิกชน ทำให้เขาเหล่านั้น ได้มีชีวิตที่พ้นจากความทุกข์”^๑

หลังจากผู้ให้กำเนิดและในฐานะผู้นำองค์กรด้วย ได้จัดตั้งองค์กรขึ้นรองรับงาน แล้วทำหน้าที่พระสงฆ์เพื่อรวบรวมศรัทธาสาธุชน ผ่านทางเว็บไซต์องค์กรชีวิตและความหวัง (www.http://life and hop association) เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมองค์กรและรองรับการสนับสนุนผู้มีจิตศรัทธาพร้อมๆ กับการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนากิจกรรมตามที่ตนเองได้ตั้งเจตนารมณ์ไว้ทุกประการ แล้วจากนั้น ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านได้จัดและดูแลโครงการอาหารเพื่อการอบรม และได้ก่อตั้งสถานีวิจัยขึ้นเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมองค์กร และเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านรายการต่างๆ ทางสถานี พร้อมกับบทบาทความเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ผู้มีทั้งความรู้และความสามารถหลายด้าน ทำให้พระสงฆ์ภิกษุชาวรูปอื่นๆ เกิดแรงจูงใจ มีความเชื่อ ความเลื่อมใส ยอมรับพระภิกษุสำเนียงให้เป็นต้นแบบในการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ แล้วได้เข้าร่วมมือกับท่านขับเคลื่อนองค์กรขึ้น โดยวัตถุประสงค์องค์กรคือ ๑) เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ๒) เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีทักษะอาชีพและยึดมั่นในศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา และ ๓) เพื่อสร้างความเข้าใจในธรรมและใช้ธรรมเป็นที่พึ่งของชีวิต ซึ่งประธานองค์กรรูปปัจจุบัน ได้กล่าวถึงอดีตประธานองค์กรฯผ่านการให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“พระสงฆ์ภิกษุฯ ต้องพิจารณาตนเองมองเห็นว่า สิ่งสำคัญสูงสุดในภาวะของความเป็นพระภิกษุสามเณรที่จะต้องทำคือ การพัฒนาตนและทำหน้าที่ของตน เพื่อสร้างความเชื่อถือ ความเคารพ ความเลื่อมใส ให้เกิดกับพุทธศาสนิกชนผ่านการปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มที่เพื่อให้เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน โดยช่วยชาวบ้านแก้ปัญหา นำพาชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของธรรมะจนเข้าใจธรรมะและใช้ธรรมะมาเป็นที่พึ่งในการดำเนินชีวิต แล้วช่วยแก้ปัญหาโดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ผู้ที่จะสืบต่อวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของพระพุทธศาสนา ๓ อย่างคือ (๑) การให้ทานที่หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันของคนในสังคม (๒) การรักษาศีลที่หมายถึง การไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยกายและวาจาของคนในสังคมแต่ให้รู้จักเคารพสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน และ (๓) การเจริญจิตเมตตาภาวนาที่หมายถึง การแสดงบทบาทหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบให้บกพร่องน้อยที่สุด โดยพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตนและทำหน้าที่ทั้ง ๓ ประการนี้ ให้ชาวบ้านเห็นอย่างเนืองนิตย์จนเป็นภาพติดตาของชาวบ้านให้ได้เสียก่อนแล้วพวกเขาก็จะเอาเป็นแบบอย่างและปฏิบัติตามในที่สุด”^๒

จากคำกล่าวของผู้นำองค์กรที่เป็นผู้ก่อตั้ง “องค์กรชีวิตและความหวัง” สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นจะปฏิบัติตน พัฒนาดน แล้วปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อสร้างความเชื่อ (ศรัทธา) ความเลื่อมใส (ปสาทะ) ให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน ผ่านการทำหน้าที่การเป็น

^๑ <<http://www.life and hope angkor.org/about-us/history/>>, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๒ คำพูดของอดีตผู้นำยุคก่อตั้งองค์กรที่กล่าวถึงความเป็นมาที่เป็นสาเหตุทำให้มีการก่อตั้งองค์กรขึ้นในช่วงเริ่มต้น จากการสัมภาษณ์ Venerable Loeurm is our new Executive Director, เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

พระสงฆ์นักพัฒนาสังคม ไปพร้อมๆ กับการทำหน้าที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีภาระหน้าที่ต้องพัฒนาตนเองให้เป็นที่พึ่งของสังคม ด้วยการเดินเข้าสู่สังคมและช่วยแก้ปัญหาที่มีอยู่ในสังคมเพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐอีกทางหนึ่ง โดยมุ่งหวังว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่จนให้เป็นที่พึ่งของสังคมนั้น น่าจะเป็นบทบาทสำคัญในการช่วยรักษาความเชื่อ (สัทธา) ความเลื่อมใส (ปสาทะ) ให้คงอยู่และเพิ่มพูนขึ้นของบุคคลในสังคมได้ต่อไป

ภาพที่ ๓.๓๔ Venerable Loeurm is our new Executive Director, taking over from Venerable Somnieng. He was previously in charge of Children’s Development Village (CDV) and Angkor Thom Junior High School (LHA).

He holds a BA in Business Management at University of Southeast Asia, in 2012.

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

องค์กรชีวิตและความหวัง ได้จัดทำโครงการขององค์กรขึ้นตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งเป็นผลจากการทำงานหนักและการอุทิศตนของพระภิกษุสำเนียง ท่านเองและพระสงฆ์ภิกษุสงฆ์ รวมทั้งสาธุชนผู้เป็นสมาชิกขององค์กรที่ให้การสนับสนุน ได้แบ่งเบาภาระและให้การสนับสนุนทุนขององค์กร จนองค์กรได้รับการยอมรับของสังคมจนถึงปัจจุบันนั้น ได้มีการจัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยประธานองค์กร รูปที่ ๑ ชื่อพระภิกษุสำเนียง จำนวน ๓ โครงการและจัดเป็นกิจกรรมอีก ๓ กิจกรรม และประธานรูปที่ ๒ สมัยปัจจุบัน ชื่อ Loeurm ได้เพิ่มเติมโครงการและกิจกรรมขึ้นอีก ๒ โครงการและได้แบ่งเป็นกิจกรรมย่อย ๗ กิจกรรม ในจำนวน ๕ โครงการหลัก

ขององค์กรและมีกิจกรรมย่อยของแต่ละโครงการอีกจำนวน ๑๐ กิจกรรมนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดไปตามลำดับ^๑ ดังนี้

(๑) **โครงการอบรมฝึกอาชีพการตัดเย็บผ้า (Sewing Training School (STS))** เป็นโครงการฝึกเยาวชนผู้หญิงที่ไม่มีรายได้ ผู้ไร้อาชีพ หรือผู้มีรายได้น้อย ผู้มีครอบครัวที่ยากจน ผู้ที่ขายพืชผักผลไม้ตามตลาดหมู่บ้าน หรือเยาวชนที่ทำงานอยู่ในสถานที่ก่อสร้างซึ่งต้องใช้แรงงานหนักแต่มีรายได้น้อยวันละไม่ถึง ๓๐ บาทต่อวัน (ประมาณ ๒๕ ดอลลาร์/เดือน) จะมีสถานที่ชื่อว่า โรงเรียนฝึกอบรมเป็นการเฉพาะ โดยกรอบแนวคิดในการฝึกอบรมนั้น มุ่งสอนเทคนิคและความเชี่ยวชาญด้านการตัดเย็บผ้าแก่เด็กเยาวชนผู้หญิงกัมพูชาให้มีความหวัง และให้มีโอกาสพ้นจากความยากลำบาก แล้วสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคม การอบรมจะมีการช่วงเวลาศึกษาธรรมะด้วย โดยหลักสูตรจะใช้ระยะเวลาในการอบรม ประมาณ ๑๐ เดือน เมื่อจบหลักสูตรแล้วผู้ผ่านการอบรมจะเกิดความเชี่ยวชาญทางด้านการเย็บผ้า ประมาณ ๕๐ อย่าง ขณะที่อยู่ในระหว่างการอบรมนั้น จะมีการอบรมเพื่อเพิ่มองค์ความรู้เรื่อง อักษรศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม การประกอบอาชีพขนาดเล็ก ศิลธรรมในพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิต ความรู้ทั่วไปในสังคมและทักษะในการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ อีกมากมาย ในระหว่างการอบรมผู้เข้ารับการอบรมจะมีที่พักอยู่ในองค์กรอย่างเป็นระบบ

เมื่อจบหลักสูตรแล้วในวันรับวุฒิบัตร ผู้จบหลักสูตรทุกคนจะได้รับมอบเครื่องเย็บผ้าและอุปกรณ์อื่นที่เกี่ยวข้องจากโครงการเพื่อไปประกอบอาชีพของตนเองเพื่อไปประกอบอาชีพของตนเองจำนวน ๑ ชุด เพื่อให้ทุกคนกลับไปยังหมู่บ้านของตนโดยไปประกอบอาชีพขนาดเล็กในชุมชนบ้านเกิด เพื่อเป็นการคืนคนดี คนเก่ง คนมีคุณภาพกลับคืนสู่ชุมชน โดยมุ่งหวังให้ไปแบ่งเบาภาระของครอบครัว ผู้จบหลักสูตรบางคนได้พัฒนาอาชีพของตนเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการขยายผลให้กับผู้ด้อยโอกาสในชุมชนและเพื่อการท่องเที่ยวขึ้นด้วย เป็นการก่อให้เกิดรายได้ขึ้นอีกทางหนึ่ง

นอกจากนั้น องค์กรชีวิตและความหวัง ได้สร้างทักษะและสร้างธุรกิจให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มสตรีกัมพูชาพัฒนาไปเป็นสถานตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นสาขาและเป็นศูนย์ประสานงานในการรับติดต่อเด็กและเยาวชนผู้มีความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ผ่านไปยังองค์กรชีวิตและความหวังวัดดำนะ และธุรกิจการงานด้านอื่นๆ ของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในกัมพูชาอีกอีกด้วย

(๒) **โครงการพระพุทธศาสนาในสังคม (The Buddhism in Society Program)** โครงการที่ให้ความสำคัญแก่วัดวาอารามและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ของราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นเรื่องความเชื่อและวิถีชีวิตชุมชนที่มีความสำคัญมากในวัฒนธรรมกัมพูชา และโครงการนี้เป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนและเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคม โดยแบ่งออกเป็น ๕ กิจกรรม^๒ ได้แก่

หนึ่ง : **กิจกรรมการสร้างบ้านสันติภาพ (Peace Home Building)** โดยพระสงฆ์ร่วมกับชาวบ้านจะสร้างบ้าน สำหรับครอบครัวที่มีความยากจนมากมีปัญหาภายใน มีความยากลำบากในการ

^๑ <http://www.lifeandhopeangkor.org/our-programs/childrens-development-village-cdv/>, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๒ <http://www.lifeandhopeangkor.org/our-programs/sustainable-community-project-scp-2/>, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ดำเนินชีวิตและเป็นปัญหาของชุมชน ด้วยวิธีการคือองค์การชีวิตและความหวัง จะสนับสนุนการก่อสร้างโครงสร้างของบ้านส่วนองค์ประกอบอื่นๆ จะเป็นส่วนที่ผู้มีจิตศรัทธาที่อยู่ในชุมชนและผู้ให้การสนับสนุนทั้งภายในและภายนอกชุมชนช่วยกันต่อเติมจนบ้านเสร็จ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเกิดความภาคภูมิใจร่วมกันของทุกคนในชุมชน เป็นการให้ความสุขและความหวังสำหรับครอบครัวและลูกๆ ขึ้น โดยบ้านที่พระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการสร้างให้ขึ้น ภายหลังจากการรับมอบบ้านแล้ว ครอบครัวจะต้องมีเกณฑ์ปฏิบัติคือผู้นำและสมาชิกของครอบครัวจะต้องไม่ไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข และเด็กในบ้านต้องได้เรียนหนังสือ จึงจะได้ชื่อว่า “เป็นบ้านสันติภาพ”

ภาพที่ ๓.๓๕ องค์การร่วมกับชุมชนสร้างบ้านให้ครอบครัวที่ยากไร้ให้เป็นบ้านสันติภาพ

สอง : กิจกรรมการพัฒนาพระสงฆ์ (Monk Development) เป็นกิจกรรมที่จัดให้มีการอบรมพัฒนาพระสงฆ์ภายในวัด ให้มีการพัฒนาด้านความประพฤติ กิริยามารยาทให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นตัวอย่างแล้วสามารถเทศนาอบรมสั่งสอนให้ชาวบ้านชาววัดเห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนให้ความรับผิดชอบในเรื่องคุณธรรมและศีลธรรมของสังคมแท้จริง

สาม : กิจกรรมการสร้างความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ (Monk Leadership Scholarships) เป็นกิจกรรมต่อยอดพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ โดยสรรหาจากพระสงฆ์ในคณะสงฆ์ทั่วประเทศ ให้ได้รับการศึกษา เทคนิคในการเผยแพร่ การปกครอง การสาธารณูปการ และการบริหารจัดการที่บูรณาการกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้คณะสงฆ์ได้มีพระสงฆ์ที่มีวุฒิภาวะผู้นำและมีความเชี่ยวชาญรอบด้าน มารองรับกิจการคณะสงฆ์ของประเทศกัมพูชาในอนาคต

อนึ่ง กิจกรรมที่สองและสาม เป็นกิจกรรมที่สำคัญมากเพราะเป็นการพัฒนาศาสนบุคคลโดยตรง โดยเริ่มจากการพัฒนาพระสงฆ์ในฐานะบุคคลผู้เป็นผู้นำพุทธบริษัท ซึ่งพระสงฆ์ผู้เป็นประธานองค์การรูปปัจจุบัน ท่านได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“มุมมองของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำองค์กรที่ได้ถ่ายทอดและสืบทอดกันมาโดยมีแนวปฏิบัติอยู่ว่า พระสงฆ์ภิกษุสามเณรต้องเพ่งมองตนจนเข้าใจความสำคัญสูงสุดในความเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนานั้น จะต้องทำหน้าที่หลักๆ อยู่ ๒ ประการ คือ (๑) พระภิกษุสามเณร ต้องพัฒนาตนเอง ให้มีภาวะผู้นำตลอดเวลา และอยู่ในทุกสถานภาพ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นผู้สร้างที่พึงให้แก่สังคม และ (๒) พระภิกษุสามเณร ต้องทำหน้าที่เชิญชวน รวมบุคคลผู้มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในสังคม ให้มาร่วมมือกันแสดงพลังในการช่วยกันแก้ไขปัญหาสังคม ผ่านการช่วยเหลือบุคคลผู้ประสบปัญหาชีวิต มีความทุกข์ยากลำบากในลักษณะต่างๆ โดยให้ถือเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องสร้างที่พึงให้แก่บุคคลผู้ประสงค์จะได้ที่พึ่งทั้งทางกายและทางจิตใจ เมื่อเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างนี้ชัดเจนแล้ว จึงเป็นพระภิกษุสามเณรที่ได้ชื่อว่า ผู้ทำงานเผยแผ่เพื่อแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านได้ทุกวัน โดยเห็นปัญหาอะไรที่ควรทำและตนเองสามารถทำได้บ้างก็ต้องลงมือทำไปก่อน”^๑

จากวิสัยทัศน์ (Vision) ของผู้นำองค์กรที่สะท้อนภาพวิถีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า องค์กรจะต้องพัฒนาพระภิกษุสามเณรผู้เป็นสมาชิกภายในองค์กรให้มีคุณภาพเสียก่อน โดยเริ่มต้นจากการฝึกอบรมมารยาท อุดมการณ์ในการทำงานให้เป็นผู้มีจิตใจพร้อมที่จะเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับส่วนรวม จากนั้น องค์กรจึงขยายบทบาทหน้าที่ขององค์กรเพื่อจัดอบรมพระสงฆ์ผู้บริหารระดับต่างๆ เพื่อพัฒนาองค์กรสงฆ์ใหญ่ เรียกว่า หลักสูตรพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์ ให้รู้จักการบริหารศรัทธาสาธุชนผ่านการมีข้อวัตรปฏิบัติและเสขียวัตถ์ต่างๆ ที่นำมาซึ่งความน่าเชื่อถือ ความน่าเลื่อมใส ฝึกสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบองค์กรสงฆ์ใหญ่ร่วมกัน ไม่นิ่งดูตายต่อปัญหาของชาวบ้าน หาหนทางในการช่วยเหลือสังคมให้เห็นคุณค่าของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เมื่อมีคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการดังกล่าว อยู่ในเพศภาวะของพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปแล้ว พระภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ จะกลายเป็นพลังดึงดูดความดีงามเข้ามาหาตนจนสามารถมีฐานบารมีที่จะสร้างความดีงาม บันดาลความสำเร็จให้เกิดขึ้นได้ในทุกกิจกรรม นั่นหมายถึง การได้โอกาสในการสร้างที่พึ่งให้แก่สังคมของพระสงฆ์ภิกษุสามเณรในฐานะเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระสงฆ์ได้พัฒนาตนพร้อมที่จะสร้างศรัทธาแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเชิญชวนสาธุชนชาวพุทธให้มาร่วมกันช่วยเหลือสังคม แล้วใช้โอกาสนี้ในการสร้างความรู้ ความเข้าใจในธรรมะ ผ่านการอบรมสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในกิจกรรมที่องค์กรจัดขึ้น ให้กับสาธุชนที่มาร่วมกิจกรรมในโอกาสต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการจัดกิจกรรมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมผู้มีจิตศรัทธาให้มาร่วมกันคิดช่วยกันทำที่พึ่งให้กับผู้ประสบปัญหาแต่ละคน แล้วทำให้บุคคลเหล่านั้นได้เห็นคุณูปการของพระสงฆ์ แล้วมอบความดีงามต่างๆ เหล่านั้นให้กับผู้ประสบปัญหาแต่ละด้าน ทำให้ทั้งกลุ่มสาธุชนผู้มาร่วมในฐานะเป็น “ผู้ให้” และบุคคลผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่ในฐานะเป็น “ผู้รับ” ได้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา ผ่านบทบาทของพระสงฆ์ผู้เป็นศูนย์รวมความเชื่อ ความเลื่อมใส ความเคารพนับถือ ของชาวบ้านและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคม ที่ไม่

^๑ สัมภาษณ์ Venerable Loerm, ผู้นำองค์กรคนใหม่ รูปปัจจุบัน, เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

ทอดทิ้งบุคคลผู้ประสบปัญหาชีวิตเอาไว้เพียงลำพัง แต่กลับเป็นผู้นำในการสร้างที่พึ่งให้กับบุคคลผู้ขาดที่พึ่ง จึงเป็นความดีงามที่ทุกคนได้ร่วมกันทำให้ปรากฏขึ้นในชุมชน ในสังคมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจอย่างชุมชนชาวพุทธในราชอาณาจักรกัมพูชา

สี่ : กิจกรรมเสียงธรรม (Radio Shows) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การประชาสัมพันธ์กิจกรรมขององค์กรเพื่อให้เกิดความร่วมมือแรงร่วมใจจากสาธุชนที่รับฟังรายการ มาให้การสนับสนุน รวมถึงการแสดงธรรมผ่านรายการต่างๆ ทางสถานีวิทยุขององค์กรชีวิตและความหวัง

ห้า : กิจกรรมช่วยเหลือฉุกเฉิน (Emergency Aid Fund) เป็นกิจกรรมที่องค์กรชีวิตและความหวังเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างคาดไม่ถึงในชุมชนและสังคมด้วยการแสดงบทบาทความเป็นศูนย์กลางประสานงานกับวัดต่างๆ ในชุมชนทั่วประเทศ รวมถึงองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยตรงให้รับรู้เหตุการณ์นั้น เพื่อให้เกิดแก้ไขและหาทางช่วยเหลือกันและกันของสังคมต่อไป

ภาพที่ ๓.๓๖ โครงการพัฒนาการอบรมเด็กผู้หญิง (Program Advancing Girls' Education : PAGE)
เมื่อจบหลักสูตรอบรมแล้วจะมีการรับประกาศนียบัตร

(๓) โครงการพัฒนาการอบรมเด็กผู้หญิง (Program Advancing Girls' Education : PAGE) เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงมีการศึกษา มีความรู้ ความสามารถ พัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และประสบความสำเร็จเป็นคนคุณภาพในสังคม ซึ่งเป็นการสร้างเยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือสังคมในอนาคต โดยแยกระดับการสนับสนุนเด็กผู้หญิงออกเป็นสอง ระดับ ได้แก่

หนึ่ง การสนับสนุนการศึกษาต่อเนื่อง (A continuing path of education) เฉพาะเด็กผู้หญิงที่ประสงค์จะเรียนให้จบมัธยมศึกษาตอนปลาย มีแนวทางในการสนับสนุนเช่น การให้ที่พัก สนับสนุนค่าอาหาร อุปกรณ์การศึกษา ทุนการศึกษาและตามความต้องการของแต่ละคน โดยมี

วัตถุประสงค์ขององค์กรคือ ให้เด็กผู้หญิงได้พัฒนาตนเองด้วยการศึกษาเล่าเรียนไปจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

สอง : การให้ทุนการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย (LHA University Scholarship Program)
หากมีความสามารถที่จะศึกษาในระดับอุดมศึกษาทางองค์กรก็จะสนับสนุนให้เรียนต่อไปด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กผู้หญิงเรียนให้จบในระดับอุดมศึกษา เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตให้กับเด็กผู้หญิงที่มีความหวังที่จะเป็นเยาวชนผู้นำขององค์กรในอนาคต

ภาพที่ ๓.๓๗ เด็กเยาวชนหญิงผู้ได้รับการส่งเสริมจากองค์กรให้เรียนต่อจนจบระดับชั้นมัธยมปลาย

(๔) โครงการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน (Sustainable Community Project : SCP)
เป็นโครงการที่นำอุปกรณ์อาหารเพื่อช่วยเหลือครอบครัวให้ยั่งยืน เป็นการสนับสนุนเรื่องอาหาร โดยมีการติดต่อประสานกับพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เพื่อการอบรมเด็กในโรงเรียน ทางชุมชนก็ได้มาร่วมกันแบ่งปันประสบการณ์เรื่องสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยเหลือชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีหลักการ ๒ อย่างคือ

หนึ่ง : การสนับสนุนช่วยเหลืออาหารหลัก (Food Sponsorship) หรือ อาหารพื้นฐาน (Basic Food) เช่น ข้าว เครื่องปรุงอาหาร ซอส น้ำปลา และช่วยเงินเป็นบางส่วนเพื่อสนับสนุนครอบครัวในการซื้ออาหารให้เด็กรับประทานก่อนไปโรงเรียน โดยเป็นการแก้ไขปัญหาข้ออ้างที่พ่อแม่ในชุมชนบอกว่า ไม่มีอาหารสำหรับเด็กจึงไม่ได้ส่งให้ไปเรียนหนังสือ (แต่กลับส่งเด็กไปขอทาน)

สอง : การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน (School-Kits Sponsorship) องค์กรชีวิตและความหวังได้มอบอุปกรณ์การศึกษาที่เรียกว่า ชุดนักเรียน กระเป๋า สมุดโน้ต กระดาษ ปากกา ให้กับ

นักเรียนที่ต้องการ โดยการมอบอุปกรณ์การศึกษานี้ องค์กรจะจัดกิจกรรมขึ้นปีละครั้งในช่วงต้นปีการศึกษาของทุกปี

ภาพที่ ๓.๓๘ การสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนโดยการใส่ใจคุณภาพชีวิตของเด็กรอบด้าน

(๕) โครงการหมู่บ้านพัฒนาเด็ก (Children's Development Village : CDV) มีการพัฒนาความสามารถในการบำบัดความยากจนไปสู่จุดหมายของชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีผู้ให้การสนับสนุนให้เด็กในครอบครัวที่มียากจนที่สุด ประมาณ ๔๐ คน ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กขาดพ่อแม่ เด็กที่ถูกทิ้ง เด็กที่ไม่ได้รับการดูแลจากครอบครัวและเด็กที่ติดเชื้อ HIV Positive โดยโครงการนี้ ไม่ใช่เป็นโครงการสำหรับเด็กกำพร้าแต่เป็นโครงการสำหรับกลุ่มเด็กที่ต้องการให้มีที่พักที่อาศัย เด็กที่ต้องการอาหาร ต้องการสุขภาพ และการอบรมพัฒนา โดยส่งเสริมให้ไปเรียนในระบบโรงเรียนของรัฐบาลแต่เวลาหลังเลิกเรียนจะมีการอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของกัมพูชาและความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่น การพึ่งตนเอง และความอดทน เด็กบางกลุ่มที่พักอาศัยอยู่กับกลุ่มเด็กโครงการนี้ จะเป็นเด็กที่ไม่มีทั้งพ่อและแม่ บางกลุ่มก็เป็นเด็กที่มีครอบครัวแต่จัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงคือพ่อแม่ไม่ได้ใส่ใจดูแลอบรมโครงการฯ จึงช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ ส่วนเด็กผู้ที่มีพ่อแม่ดูแล ให้ฝึกการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อแม่

ภาพที่ ๓.๓๙ เด็กในโครงการหมู่บ้านพัฒนาเด็ก (Children's Development Village : CDV)

จากวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านการจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดรับการสนับสนุนจากสาธารณชนผู้ได้รับทราบการดำเนินงาน ผ่านทางสถานีวิทยุและทางเว็บไซต์ขององค์กร เป็นการประชาสัมพันธ์ถึงผู้มีจิตศรัทธาให้ได้มีส่วนร่วมในการบริจาคจตุปัจจัยเข้าสมทบกองทุนสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรชีวิตและความหวัง เพื่อให้มีทุนทรัพย์ดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

นั้น จะเห็นได้ว่า แนวทางในการทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรนั้น จะมีจุดเน้นไปที่การช่วยเหลือสังคม เริ่มต้นจากการสร้างคุณภาพชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนตามวัตถุประสงค์ขององค์กร เป็นการแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบของผู้ปกครองเด็กและรัฐบาลที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงลงได้ เป็นอย่างมาก ทั้งเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมประเทศกัมพูชาให้สูงขึ้น ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น โครงการและกิจกรรมขององค์กรทั้งหมด เป็นการแสดงต้นแบบของความเป็นองค์กรที่ทำงานเพื่อสังคม โดยเฉพาะพระสงฆ์กัมพูชา ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ภาพแห่งความดีงามของพระสงฆ์ที่เป็นเข็มทิศชี้ทางให้พุทธศาสนิกชนได้เกิดความเลื่อมใสและเชื่อมั่นศรัทธา จนแจ้งชัดด้วยตนเองว่า พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นที่พึ่งให้กับบุคคลและสังคมได้อย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงแต่เทศนาอบรมสั่งสอนด้วยกิริยาวาจาเท่านั้น ยังลงมือนำสู่การปฏิบัติให้เห็นได้จริงว่า การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีความเมตตากรุณาโอบอ้อมอารีต่อกันและกัน การให้โอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เป็นสิ่งที่ดีงามที่ทุกคนควรต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นทางออกจากปัญหาจนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

การดำเนินงานขององค์กรชีวิตและความหวัง ผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่องค์กรจัดขึ้นตลอดปี มีอิทธิพลจนทำให้องค์กรประสบความสำเร็จโดยทำให้บุคคลกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดได้มองเห็นความสำคัญแล้วนำไปปฏิบัติตาม ในบริบทรายละเอียดพอสังเขป ๓ ประเด็นคือ ๑) อิทธิพลต่อบุคคล ๒) อิทธิพลต่อสังคม และ ๓) อิทธิพลต่อพระพุทธศาสนา ไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) อิทธิพลต่อบุคคล กล่าวคือ การที่องค์กรได้จัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ขึ้นนั้น ถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวขององค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เข้าร่วมโครงการและกิจกรรมต่างๆ นั้น ไม่ว่าจะมีส่วนร่วมในรูปแบบใดก็ตาม บุคคลเหล่านั้นล้วนแต่เป็นผู้ที่มองเห็นความสำคัญหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น กล่าวคือ มีความเชื่อมั่น เลื่อมใสทั้งในคำสอนของพระพุทธศาสนา และมีศรัทธาเลื่อมใสต่อพระสงฆ์ในฐานะผู้นำ ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นที่พึ่งของสังคม ผ่านการสร้างงานในรูปแบบขององค์กรที่ไม่ใช่วัด รวมถึงมีการบริหารองค์กรในรูปของคณะกรรมการ ประชาชนในฐานะที่เป็นชาวพุทธ ส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการและกิจกรรม ล้วนแต่ได้พิจารณาตนเองในการทำหน้าที่ความเป็นพุทธบริษัทตามกำลังจิตศรัทธาทั้งสิ้น แล้วจึงเข้าร่วมสร้างกิจกรรม ทำให้องค์กรมีอิทธิพลต่อผู้มีจิตศรัทธาเหล่านั้นจนไม่สามารถที่จะทนนิ่งเฉยอยู่ได้ ด้วยความเมตตากรุณา จนทำให้เกิดเป็นกระแสศรัทธาหลังไหลมารวมกันเป็นสายธารพลังแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เป็นคุณธรรมสำคัญของไตรสิกขาที่เรียกว่า ทานมัย ศีลมัย และภวานามัย ในพระพุทธศาสนา หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า พระสงฆ์กำลังสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทั้งที่เคยหรือไม่เคยเป็นผู้ทำหน้าที่เสียสละทรัพย์ภายนอกให้เป็นผู้มีความกล้าหาญชื่นชมยินดีในการให้ทาน พึงพอใจในการที่จะสมทานศีล และมีความเข้าใจในการเจริญจิตตภาวนาพร้อมทั้งได้เกิดความภาคภูมิใจในการได้มาร่วมกันสืบทอดหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ อย่างเข้าใจและเป็นรูปธรรม

(๒) อิทธิพลต่อพระสงฆ์ นอกจากนั้น การแสดงบทบาทพระสงฆ์นักพัฒนาในฐานะผู้นำองค์กรและสมาชิกขององค์กร ยังทำให้พระสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชาส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบอย่างใน

การพัฒนาตนเอง และใช้สถานะภาพของความเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจนมีการตื่นตัวและเคลื่อนไหวตนเองเพื่อปฏิบัติหน้าที่พัฒนาตนเองและบริหารตนเอง สร้างที่พึ่งให้กับตนเองและพุทธศาสนิกชน ด้วยการยังศรัทธาสาธุชนให้เกิดขึ้น แล้วร่วมกันจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในรูปขององค์กร สมาคม เพื่อเป็นช่องทางในการสร้างงาน ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีงามของพระสงฆ์ในการออกมาทำงานเพื่อสังคมได้มากขึ้น โดยที่พระสงฆ์หลายรูปเกิดแรงบันดาลใจ ได้รวมตัวกันเพื่อขับเคลื่อนการทำงานขององค์กร และช่วยกันเจริญศรัทธาสาธุชนในการให้จุดปัจจัยหรือสิ่งที่ตนเองพอจะช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากลำบากให้มีโอกาสในสังคม เป็นการแสดงพลังความดีงามของพระสงฆ์เพื่อช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาของบุคคลและสังคมตามศักยภาพของตนเอง

(๓) **อิทธิพลต่อสังคม** บุคคลที่มาอยู่รวมกันเป็นครอบครัว ชุมชน สังคมนั้น ย่อมมีความหลากหลายทางด้านความคิด วิถีชีวิต รวมถึงมีพื้นฐานจิตใจที่แตกต่างกัน หากบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมไม่ยอมรับความเห็นต่าง หรือ เป็นบุคคลที่เห็นแก่ตัว ยึดถือตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ วัฒนธรรม และประเพณี วิถีชุมชนที่ดีงามแล้ว ย่อมเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้น เพราะในโลกแห่งความเป็นจริงนั้น ทุกสังคมนั้นจะต้องมีปัญหา เพียงแต่ว่าสังคมใดจักมีปัญหามากหรือน้อย หนักหรือเบา ยุ่งยากหรือซับซ้อนแตกต่างกันเท่านั้นเอง หากบุคคลในสังคมมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจร่วมกัน หรือมีที่พึ่งทางจิตใจร่วมกันและเป็นหนึ่งเดียวกันแล้วไซ้ ทุกปัญหาในสังคมนั้นๆ ย่อมมีวิธีการป้องกันและแก้ไขได้

องค์กรชีวิตและความหวัง ของ วัดดำนก (Wat Damnak temple) จัดตั้งขึ้นโดย อาศัยสถานภาพองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับทางสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้วว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนจากวิถีปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และสามเณร เพื่อแก้ปัญหาของสังคม โดยองค์กรนี้มีพระสงฆ์เป็นผู้บริหาร อาศัยหลักธรรมะในทางพระพุทธศาสนาที่เริ่มต้นจาก บุญกิริยาวัตถุ ๓ ที่เริ่มต้นจาก ทานมัย : ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ศีลมัย : ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดี ภาวนามัย : ทำบุญด้วยการภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา และพัฒนาไปเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ไปสิ้นสุดที่ ทิฐุชุกกัมม คือ ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง^๑ เป็นต้น เพื่อเข้าไปแก้ไขปัญหาความทุกข์ทางกายและทางจิตใจ ดังนั้น องค์กรชีวิตและความหวังที่ให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่ประชาชน

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

โครงการ กิจกรรมขององค์กรชีวิตและความหวัง นอกจากจะมีเกิดอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนต่อพระสงฆ์ และต่อสังคมโดยภาพรวมแล้ว ยังทำให้เกิดผลกระทบ (Impact) ในแง่บวกขึ้นอย่างน้อย

^๑ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ข้อที่ ๔ อปจายนมัย : ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม และข้อที่ ๕ เวยยาวัจจมัย : ทำบุญด้วยการชวนชวนรับใช้ จัดเข้าในศีลมัย ข้อที่ ๖ ปัตติทานมัย : ทำบุญด้วยการเปลี่ยนความดีให้แก่ผู้อื่น และข้อที่ ๗ ปัตตานุโมทนา มัย : ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น จัดเข้าในทานมัย ข้อที่ ๘ ธัมมัสสวนมัย : ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ และ ข้อที่ ๙ ธัมมเทศนามัย : ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ จัดเข้าในภาวนามัย ส่วนข้อที่ ๑๐ ทิฐุชุกกัมม : ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง จัดเข้าได้ทั้งในทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๙๓-๙๔.

๓ ประการคือ ๑) ผลกระทบต่อบุคคล ๒) ผลกระทบต่อสังคม และ ๓) ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ โดยแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) ผลกระทบต่อบุคคล โครงการและกิจกรรมขององค์กร มีผลกระทบต่อผู้ให้และผู้รับทั้งสองฝ่ายที่มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เพิ่มความเชื่อมั่นศรัทธา ความเลื่อมใสและความเคารพนับถือในพระสงฆ์แก่พุทธศาสนิกชนเป็นเบื้องต้น แล้วน้อมนำธรรมะไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิต ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความจริงของชีวิตของตน และบุคคลอื่นอย่างลึกซึ้ง เท่ากับเป็นการเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยไม่รู้ตัว เมื่อบุคคลเห็นคุณค่าของธรรมปฏิบัติโดยประจักษ์แจ้งด้วยตนเองแล้ว จักทำให้บุคคลนั้นได้พัฒนาตนเองให้ยิ่งๆ ขึ้นไปจนทำให้เป็นผู้เข้าถึงภาวะของการรู้จักนำธรรมะมาเป็นที่พึ่งภายในจิตใจและในการดำเนินชีวิตได้อย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ ต่อพระรัตนตรัย นั้นเท่ากับว่า บุคคลนั้นกลายเป็นผู้มีความเชื่อ มีความเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้าแล้วโดยตรงนั่นเอง เหมือนกับข้อความที่ประธานองค์กรชีวิตและความหวังคนปัจจุบัน ได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“ชาวบ้านในฐานะพุทธศาสนิกชน เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางองค์กรชีวิตและความหวังได้จัดขึ้นในแต่ละกิจกรรมแล้ว โดยจากการสังเกตจะเห็นว่า พวกเขาเหล่านั้น จะเป็นผู้กิริยาอาการที่แสดงออกถึงภาวะของความสุขที่ตนเองได้ทำหน้าที่แบ่งปันเล็กๆ น้อยๆ เพื่อสร้างฝันให้กับผู้อื่นตามกำลังศรัทธาที่ช่วยเหลือกันได้ ซึ่งจำนวนน้อยหรือมากอย่างไรนั้น ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ แต่ที่สำคัญคือการมาร่วมกันทำหน้าที่ของความเป็น “ชาวพุทธ” ที่เริ่มจากการให้ทาน การสมาทานศีล และการเจริญจิตตภาวนา ในเชิงบูรณาการ ถือเป็นการเดินตามรอยของพระพุทธเจ้า

โดยเฉพาะการได้ช่วยเหลือเด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาสให้มีอาชีพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้ศึกษาเรียนรู้ธรรม อบรมสร้างความรู้ความเข้าใจธรรมะ เข้าใจชีวิต ได้เห็นการแบ่งปัน การช่วยเหลือจนเจือกันและกันของคนในสังคม จนทำให้เขาได้คิดว่า วันนี้ตนเองอยู่ในฐานะผู้รับแต่ในอนาคตวันใดวันหนึ่งเขาจักต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ในฐานะผู้ให้แก่สังคมเช่นกัน ซึ่งเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับพวกเขาได้ด้วย”

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้นำองค์กรชีวิตและความหวังดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นอิทธิพลขององค์กรที่มีต่อบุคคลในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้มองเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือ เห็นความสำคัญของหลักธรรมคำสอน เช่น บุญกิริยาวัตถุ ว่าทำให้บุคคลและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้จริง จึงเกิดแรงจูงใจที่จะนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิต และเกิดความรู้ เข้าใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาในระดับที่รู้แจ้งลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปในวิถีชีวิต ทำให้ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ต่อพระรัตนตรัยเท่ากับได้เข้าสู่ภาวะการรู้ด้วยตนเอง (Intuition) จนน้อมนำไปเป็นที่พึ่งอย่างยั่งยืนในวิถีชีวิตของตนสืบไป

(๒) ผลกระทบต่อสังคม การป้องกัน หรือ การแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นแล้ว โดยสามัญสำนึก (Common sence) ของคนในสังคมส่วนใหญ่จะมองเห็นว่า เป็นความรับผิดชอบของส่วนงานที่มีหน้าที่ตามภาระงานที่ได้รับการมอบหมายจากรัฐบาลหรือหน่วยงานทางบ้านเมืองทั้งสิ้น เพราะ

๑ สัมภาษณ์ Venerable Loeurm, ผู้นำองค์กรคนใหม่ รูปปัจจุบัน, เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๐.

เชื่อกันว่า การที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม ส่วนมากแล้วต้องมิงงบประมาณในการดำเนินการ การที่จะขอเบิกจ่ายงบประมาณมาดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหานั้น เป็นเรื่องที่มีความยุ่งยากหลายขั้นตอนและจำกัดสิทธิบุคคลหรือหน่วยงานที่จะดำเนินการอีกด้วย สมาชิกในสังคม จึงผลักดันเรื่องนี้ให้แก่หน่วยงานของรัฐ หรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบอยู่แล้วนั้นเป็นผู้ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น ทั้งๆที่ ปัญหานั้นมีผลกระทบต่อตนเองด้วย แต่องค์กรชีวิตและความหวังเห็นว่า ความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์เหล่านั้น เป็นเรื่องของตนเองด้วย ปัญหาของสังคมคือปัญหาขององค์กรที่จะต้องประสานบุคคลผู้มีแนวคิดร่วมกันมาช่วยกันหาวิธีการ และแนวทางที่จะดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้บรรเทาเบาบางลงไป เป็นการสร้างโอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาสให้เข้าถึงโอกาสในการที่จะได้อยู่ในสังคมที่ดี ดังแนวคิดของประธานองค์กรชีวิตและความหวังคนปัจจุบัน ที่ได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“การที่ผู้ให้การสนับสนุน ทั้งที่อยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เสียสละจตุปัจจัยสมทบทุนสร้างบ้านสันติภาพ อันเป็นที่พักอาศัยของครอบครัวผู้ไร้ศักยภาพที่จะสร้างขึ้นเองได้นั้น สำเร็จลงได้ด้วยการร่วมมือกันทั้งผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่และผู้ให้การสนับสนุนอื่นๆ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมการสร้างบ้านสันติภาพแต่ละครั้ง เมื่อมอบให้เป็นครอบครัวสันติภาพตามเงื่อนไขขององค์กรแล้ว ทุกคนได้ชื่นชมความสำเร็จของบ้านแต่ละหลังร่วมกัน

เมื่อเสร็จจากกิจกรรมการมอบบ้านสันติภาพแต่ละหลังแล้ว ทุกคนต้องกลับบ้านไปทำหน้าที่ของตนเองตามปกติและเตรียมจตุปัจจัยส่วนหนึ่งเอาไว้เพื่อที่จะได้นำมาร่วมสมทบในการช่วยสร้างบ้านหลังต่อไป ถือเป็นภาระแบ่งปันและเป็นที่ยุติสานฝันให้กับเด็กเยาวชนและครอบครัวที่มีความยากลำบากแต่มีคุณธรรมที่สมควรได้รับการสนับสนุน ตามที่ทางองค์กรได้คัดเลือกจากการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนแล้วจัดลำดับครอบครัวที่จะได้ให้การช่วยเหลือเป็นลำดับถัดไป”

จากการให้สัมภาษณ์ของประธานองค์กรชีวิตและความหวังรูปปัจจุบันดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นว่า ความสำเร็จของกิจกรรม “การสร้างบ้านสันติภาพ” ถือเป็นผลกระทบต่อสังคมโดยตรงเกิดขึ้นได้เพราะความร่วมมือร่วมใจกันของหลายฝ่าย นั่นหมายถึง สมาชิกของสังคมต่างร่วมกันแสดงความรับผิดชอบในการป้องกันและแก้ไขปัญหาก่อนที่ปัญหานั้นๆ จะขยายวงกว้างออกไปกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีก โดยไม่ได้รอการพึ่งพา หรือคอยความช่วยเหลือการแก้ปัญหาจากรัฐบาลที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงแต่อย่างใด แต่ทุกฝ่ายตั้งแต่พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณในชุมชนและผู้นำด้านต่างๆ ในชุมชน รวมถึงประชาชนในพื้นที่ ล้วนแสดงความรับผิดชอบด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมเสียสละวัสดุอุปกรณ์ ทรัพย์สินเงินทอง หรือ แรงกายและการเป็นกำลังใจ เพื่อช่วยเหลือบุคคลและครอบครัวที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ให้ได้บรรเทาเบาบางปัญหาต่างๆ ลง ทำให้ชุมชนและสังคมนั้นพึ่งพาตนเองได้มีความเข้มแข็งและเป็นแบบอย่างของการให้ทานด้วยจิตเมตตาตามกำลังศรัทธาที่ไม่สิ้นสุดในสังคมนั้นต่อไป

^๑ สัมภาษณ์ นายรัต สาม มัคคทายกขององค์กรชีวิตและความหวัง วัดดำนก ตำบลศาลากำเริก อำเภอเสียมราช จังหวัดเสียมราช ราชอาณาจักรกัมพูชา, เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

(๓) ผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา จากการที่องค์กรชีวิตและความหวัง ได้จัดตั้งองค์เผยแผ่ ขึ้นโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นผู้บริหารสูงสุดขององค์กรนั้น ทำให้สะท้อนภาพบทบาทของ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาของราชอาณาจักรกัมพูชาที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเป็นหลักพึ่งพิงทางจิตใจและจิตวิญญาณแก่ประชาชนชาวพุทธได้เห็นและมีผลงานการพัฒนา คุณภาพชีวิตที่โดดเด่นเป็นอย่างยิ่ง หากอธิบายตามหลักความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์ให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เข้าไปเห็นปัญหาอันเป็นความทุกข์ ยากลำบากของบุคคลในสังคมแล้ว จักเกิดความเมตตาสงสาร เกิดความกรุณาคือการแสวงหาวิธีการ หรือแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้กับเขา เพื่อไม่ให้ปัญหาดังกล่าวบานปลายสร้าง ผลกระทบต่อสังคมโดยรวมหรือนำไปสู่สาเหตุแห่งปัญหาอื่นๆ ติดตามมาอีก พระสงฆ์จึงไม่ควรจะนั่ง เฉยดูตาย ไม่ควรประมาทเลินเล่อต่อปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธเพราะจะถูกมองว่า พระสงฆ์ เป็นแต่เพียงผู้เสพสุขผลประโยชน์จากสังคม แต่ไม่ได้เป็นผู้ผลิตและผู้ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาสังคม ให้แก่ชาวบ้านแต่อย่างใด หากเป็นเช่นนี้ ในที่สุดแล้วชาวบ้านก็จะไม่เชื่อถือ ไม่เลื่อมใส ไม่เคารพ ไม่ ช่วยเหลือพระสงฆ์อีกต่อไป เพราะพระสงฆ์ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรและไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะมี พระสงฆ์ในชุมชนหรือในสังคมของเขาแต่อย่างใด ซึ่งในประเด็นนี้ มีนายกวัดดำนัน ที่เป็นปราชญ์ ชาวบ้าน ได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“ชาวบ้านจะมองตรงกันว่า ปัญหาของชาวบ้านเป็นปัญหาของทุกคน แม้แต่ พระสงฆ์ก็ต้องร่วมสุขร่วมทุกข์กับชาวบ้านด้วย ต้องมีส่วนช่วยเหลือในการแก้ไข ปัญหาของชุมชนเช่นเดียวกัน เพราะพระสงฆ์ดำรงตนอยู่ในสถานะที่เป็นที่พึ่งของ ชาวบ้าน แม้แต่ภาพใหญ่ของเมือง หรือมุมมองระดับประเทศก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ก็ยังคงดำรงตนอยู่ในสถานะของการเป็นที่พึ่งที่ระลึกของชาวพุทธทั้งประเทศ หากพระสงฆ์เราไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเสียตั้งแต่ตอนต้นในวันนี้ แล้ว ปัญหาเหล่านั้นอาจจะเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมที่สะท้อนกลับมามีผลกระทบ ด้วยการสร้างความเดือดร้อนให้กับพระสงฆ์และทุกคนในชุมชนและในสังคม ภาพรวมใหญ่ของประเทศได้ในอนาคต”

สรุป องค์กรชีวิตและความหวัง ได้ก่อตั้งขึ้นตามแนวคิดของอดีตพระภิกษุสำเนียง ผู้เป็น ตัวแทนของพระสงฆ์กัมพูชาหัวก้าวหน้ารูปหนึ่ง โดยมีแนวคิดที่จะใช้สถานะความเป็นพระสงฆ์ใน พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสถานะที่มีต้นทุนทางสังคมสูงอยู่แล้ว เป็นฐานในการเสนอแนวความคิดของ ตนเองที่มุ่งมั่นจะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาสังคม โดยเริ่มจากปัญหาเด็กเยาวชนที่พวกเขาประสบกับ ความทุกข์ยากลำบาก เป็นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาและมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ เหมือนกับสภาพที่ตนเอง เคยประสบมาแล้วในสมัยที่เป็นเด็ก เป็นโจทย์สำคัญในการร่วมกันแก้ไขให้พุทธบริษัทและสาธุชน ภายในประเทศราชอาณาจักรกัมพูชาและสาธุชนที่อยู่ภายนอกประเทศทั่วโลกได้รับทราบ โดยอาศัยการ ประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์และโครงการกิจกรรมขององค์กรผ่านทางสถานีวิทยุ อินเทอร์เน็ตและสื่อ โซเชียลมีเดียอื่นๆ เป็นช่องการติดต่อสื่อสาร ในขณะเดียวกันก็พัฒนาพระสงฆ์ที่มีความคิดที่จะทำงานเพื่อ

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ นายรัต สาม มีคนายกขององค์กรชีวิตและความหวัง วัดดำนัน ราชอาณาจักร กัมพูชา, เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

สังคม ให้มาทำงานร่วมกันในนามองค์กรชีวิตและความหวัง เพื่อช่วยกันขับเคลื่อนองค์กรด้วยการสร้างกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคมขึ้นตามวัดในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ

เมื่อได้รับการสนับสนุนในระดับหนึ่งแล้ว จึงอาศัยช่องทางดังกล่าวนี้ร่วมกันเผยแพร่พระพุทธศาสนา สืบทอดขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นวิถีพุทธตามแบบอย่างของชาวแกมพูชา ผ่านกลุ่มเป้าหมายคือ เด็กเยาวชน ครอบครัว ที่ได้รับการคัดเลือกในโครงการกิจกรรมต่างๆ และกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนที่มีแนวความคิดร่วมกันแก้ปัญหาสังคม ให้ได้รับองค์ความรู้ ความเข้าใจชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นอิทธิพลให้ตระหนักเห็นความสำคัญของธรรมะจนกระทั่งได้นำไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนเอง ส่งผลกระทบให้กลายเป็นผู้มีธรรมะได้ธรรมะเป็นหลักที่พึ่งพิง สามารถดำเนินชีวิตอย่างผาสุกในชุมชนที่มีสันติภาพสันติธรรมได้อย่างยั่งยืน

๓.๒.๒ องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development : BSD) จังหวัดไพรแวงและกรุงเทพมหานคร

องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ เป็นองค์กรที่มีบทบาทในการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมอย่างได้ผลอีกองค์กรหนึ่ง จัดตั้งขึ้นมาแล้ว โดยพระสงฆ์หนุ่มรุ่นใหม่กลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันทำงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อแก้ปัญหาความไม่เข้าใจของชาวบ้านจนมีผลกระทบต่อสังคมชนบทที่ด้อยโอกาสทุกด้านแม้กระทั่งทางพระพุทธศาสนาที่ช่วงเวลาหลังสมัยการปกครองของยุคเขมรแดง พระพุทธศาสนาเสื่อมลงอย่างมาก อุบาสก อุบาสิกามีความเห็นผิดไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมาก จึงร่วมกันจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นศึกษาบริบทขององค์กรนี้ ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เพื่อให้เห็นภาพของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมขององค์กรที่ศึกษานี้ว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างจากองค์กรชีวิตและความหวังอย่างไร โดยจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

ผู้วิจัยได้เดินทางลงพื้นที่วิจัยภาคสนามที่จังหวัดไพรแวง ราชอาณาจักรแกมพูชาเพื่อให้เห็นสภาพจริงของบริบททางสังคม โดยได้มีโอกาสสัมภาษณ์อดีตประธานองค์กร รูปที่ ๑ และรูปที่ ๒ ในโอกาสที่ท่านได้เดินทางมาร่วมงานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๒ และนานาชาติ ครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เมื่อวันที่ ๓๐-๓๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๙ เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น เกี่ยวกับ (๑) ประวัติผู้ก่อตั้งองค์กร (๒) แนวคิดการจัดตั้งองค์กร (๓) พัฒนาการขององค์กร ซึ่งมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

ภาพที่ ๓.๔๐ ทีมนักวิจัย ได้สัมภาษณ์ประธานองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ รูปที่ ๒ ในโอกาสที่มาร่วมงานประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ ณ วิทยาเขตขอนแก่น ปีพ.ศ.๒๕๕๙

(๑) ประวัติผู้ก่อตั้งองค์กร องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ จัดตั้งขึ้นครั้งแรกอย่างเป็นทางการระดับจังหวัดที่ไพรเว้ง โดยให้ชื่อว่า “โครงการอบรมศีลธรรมจริยธรรมแบบพุทธและสังคม (Moral Education of Buddhism and Society Program : MEBS)” ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๕ (ค.ศ.๒๐๐๒) ก่อนองค์กรชีวิตและความหวัง (Life and Hope Association) อยู่ ๓ ปีแต่ทว่าขั้นตอนในการดำเนินการขออนุญาตให้ได้ไปรับรองจากรัฐบาลจนกระทั่งเสร็จเรียบร้อยจนได้รับใบแต่งตั้งเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้น ใช้ระยะเวลารวม ๑๒ ปี โดยเพิ่งได้รับการอนุญาตเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๘ (ค.ศ. ๒๐๑๕) ที่ผ่านมานี้ โดยในใบรับรองนั้น ระบุว่าสำนักงานที่ตั้งของสาขาใหญ่ประจำอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรกัมพูชา

องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ มีความเป็นมาและมีพัฒนาการพอสมควร โดยเริ่มแรกนั้น พระรัตนะ แก้ว (Venerable Ratanak Keo)^๑ ผู้ดำเนินการจัดตั้งองค์กร ได้รวมกลุ่มพระภิกษุหนุ่มและสามเณรน้อยในจังหวัดไพรเว้งได้รวมจำนวน ๑๐๐ รูป (ทั้งจังหวัดไพรเว้งตอนนั้น มีพระภิกษุและสามเณรประมาณ ๓๐๐ รูป) ทั้งหมดล้วนเป็นผู้มีอุดมการณ์ตรงกัน โดยมีเจตนารมณ์ที่เป็น

^๑ ปัจจุบันได้ลาการศึกษาต่อที่ประเทศราชอาณาจักรไทย ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น โดยมอบหมายให้ พระสุจิต เจียม (Venerable Jeam) ประธานรูปที่ ๒ เป็นผู้บริหารองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรต่อไป-ผู้วิจัย.

ข้อตกลงร่วมกันเบื้องต้นว่า ทั้งกลุ่มจะร่วมกันทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจะไม่มีรูปใดตกงานภายใต้แนวคิดที่ว่า รูปใดมีความรู้ความสามารถ และมีความถนัดเรื่องอะไร มีความสามารถในเรื่องอะไร ก็ให้ใช้สิ่งนั้นเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การรวมกลุ่มกันของพระภิกษุหนุ่มและสามเณรน้อยในครั้งนั้น มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำสำคัญโดยธรรมชาติและได้รับการยอมรับจากหมู่คณะอยู่แล้วคือ พระรัตนะ แก้ว ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในพื้นที่ รู้จักและเข้าใจสภาพปัญหาในจังหวัดไพรแวงเป็นอย่างดี^๑

ภาพที่ ๓.๔๑ พระรัตนะ แก้ว (Venerable Ratanak Keo) ประธานองค์กร รูปที่ ๑
ปัจจุบัน กำลังศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
และเป็นอาจารย์ประจำศูนย์ภาษาอาเซียน สถาบันภาษา มจร วิทยาเขตขอนแก่น

(๒) แนวคิดการจัดตั้งองค์กร เมื่อมีพระภิกษุสามเณรผู้มีอุดมการณ์ร่วม เป็นเครือข่ายการทำงานในจังหวัดไพรแวง จำนวน ๑๐๐ รูปแล้ว จึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อจัดตั้งองค์กรและกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรร่วมกันภายใต้สภาพปัญหาพระพุทธศาสนาในจังหวัดไพรแวง เริ่มจากการที่พระสงฆ์ทุกรูปมองเห็นว่า ชาวบ้านหรือพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ มีความเห็นผิดจากครรลองครองธรรม จารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนา มีความเชื่อผิด มีความเห็นผิด มีทัศนคติที่ผิด กระแสของสังคม เป็นไปในทางที่ไม่มีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตน และแสดงกิริยาท่าทีที่ไม่เชื่อฟังต่อพระสงฆ์สายวัด

^๑ สัมภาษณ์ พระรัตน แก้ว (Venerable Ratanak Keo), ปัจจุบันได้ลามาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น โดยมีพระสุจิต เขียม (Venerable Jeam), ขึ้นมาทำหน้าที่ประธานองค์กร รูปที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

บ้าน แต่กลับไปมีความเชื่อ มีความเลื่อมใส ให้ความเคารพนอบน้อมถ่อมตน แสดงกิริยาท่าทีที่เชื่อฟัง ต่อพระสงฆ์สายวัดป่า โดยขาดการพิจารณาด้วยเหตุด้วยผลอย่างจริงจัง ทำให้พระสงฆ์สายวัดป่า บางแห่งเมื่อออกเดินรับบิณฑบาตในเวลาภาคเช้า ไม่มีชาวบ้านคนใดเอาข้าวตักบาตรให้ฉันเลยก็มี จากการสัมภาษณ์ อดีตประธานองค์กร รูปที่ ๑ ท่านได้บอกเล่าถึงสาเหตุที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อพระสงฆ์สายวัดป่าอย่างนั้น เพราะชาวบ้านมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า

“พระสงฆ์สามเณรวัดป่า มีข้อวัตรปฏิบัติไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย ไม่น่าเลื่อมใส ไม่น่าสัทธา มุ่งแต่แสวงหาประโยชน์ตน ส่วนใหญ่เอาแต่เรียนหนังสือทางโลก แต่ไม่มุ่งศึกษาเล่าเรียนฝึกปฏิบัติขัดเกลากิเลสตามพระธรรมวินัย มุ่งมั่นที่จะศึกษาเล่าเรียนทางโลกให้สูงขึ้น ภายหลังจากเรียนจบหลักสูตรแล้ว กลับหวนคืนบอกลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาส มีครอบครัว สร้างฐานะไม่อยู่รักษาพระศาสนา จึงไม่มีสัทธาที่จะทำบุญตักบาตรเพราะอย่างนี้เป็นสาเหตุ

ส่วนพระภิกษุสามเณรสายวัดป่านั้น มีข้อวัตรปฏิบัติที่งดงาม น่าเลื่อมใส สัทธา เป็นไปตามพระธรรมวินัย ไม่มุ่งประโยชน์ตน ไม่มุ่งศึกษาเล่าเรียนทางโลกแต่มุ่งศึกษาเล่าเรียนฝึกปฏิบัติขัดเกลากิเลสให้เบาบางตามพระธรรมวินัย ส่วนใหญ่จะอยู่ภายในวัด ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยบัญญัติ ฝึกปฏิบัติขัดเกลากิเลสภายในจิตใจของตนเองตามพระธรรมวินัยบัญญัติไว้ จึงมีสัทธาต่อพระสงฆ์สายวัดป่า เพราะอย่างนี้ เป็นสาเหตุ”^๑

ภาพที่ ๓.๔๒ ประธานองค์กรพัฒนาแบบพุทธ รูปที่ ๒ และพระภิกษุผู้เป็นกรรมการองค์กรฯ ได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัย ที่ มจร วิทยาเขตขอนแก่น ในปีพ.ศ.๒๕๕๙

ภายหลังจากการประชุมร่วมกันเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้วจึงร่วมกันกำหนดสภาพปัญหาและค้นหาสาเหตุที่แท้จริงจนพบแล้ว จากนั้นจึงร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาจึงเป็นที่มาของการตั้งวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งองค์กร ในเบื้องต้นนั้น ได้เริ่มจากการร่วมกันจัดทำ “โครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคม” โดยมีวัตถุประสงค์คือ ๑) สอนภาษา นำพาเยาวชนคนสวดมนตราเพื่อพัฒนาตน

^๑ สัมภาษณ์ พระสุจิต เจียม (Venerable Jeam), ประธานองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ รูปที่ ๒ (ปัจจุบัน), เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

และสังคัม ๒) อบรมศีลธรรมให้กับเด็กเยาวชนชนลูกชาวบ้าน และ ๓) พัฒนาจิตใจหรือสร้างความเข้าใจให้มีความเห็นต่อพระสงฆ์สายวัดบ้านให้ถูกต้อง โดยเห็นตรงกันว่าวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อนี้ครอบคลุมแนวทางแก้ไขสภาพปัญหาของพุทธศาสนิกชนของจังหวัดไปรเว้งหมดแล้ว

ภาพที่ ๓.๔๓ พระสุจิต เจียม (Venerable Jeam),
ประธานองค์กร รูปที่ ๒ (ปัจจุบัน)

(๓) พัฒนาการขององค์กร เมื่อจัดทำโครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคัมไปได้ในระดับหนึ่งแล้ว เด็กเยาวชนให้ความสนใจมาเรียนภาษาซึ่งทุกคนเห็นความจำเป็นในการที่จะต้องเรียนรู้ พระภิกษุสามเณรผู้ร่วมอุดมการณ์ทุกรูปได้ทำหน้าที่ตามความถนัดและความสามารถของตนเอง โดยไม่มีใครตงงาน ล้วนแต่มีงานทำกันหมดและยังทำงานหนักกันทุกวันด้วย โดยวันปกติตอนเย็นต้องนำพาเด็กเยาวชนสวดมนต์พัฒนาดนและสังคัม จากนั้นก็ให้เรียนภาษาอังกฤษ ส่วนวันหยุดตลอดทั้งวันทำหน้าที่ คือ ภาคเข้านำพาสวดมนต์ แล้วสอนธรรมะและภาษาอังกฤษเบื้องต้น ภาคเย็นนำพาทำวัตรสวดมนต์เจริญจิตตภาวนา ทำให้เยาวชนพากันออกมาเข้าร่วมกิจกรรมการละเล่นบริเวณลานวัดเพราะสนใจการเรียนภาษาอังกฤษกับพระอาจารย์เป็นเบื้องต้น แล้วค่อยนำเข้าสู่กิจกรรมพัฒนาดนและสังคัมไปตามลำดับ ทุกวัดที่เป็นเครือข่ายทำเหมือนกันทั้งหมด และมีกิจกรรมครบทั้ง ๓ วัตถุประสงค์

การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างนี้ จนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนชื่อจากโครงการฯ มาเป็นมูลนิธิพระพุทธศาสนาแล้วดำเนินการขออนุญาตจดทะเบียนจัดตั้งอย่างถูกต้องแต่ได้ข้อมูลว่ารัฐบาลไม่มีระเบียบ จึงไม่อนุญาตให้จัดตั้งในรูปแบบมูลนิธิตามต้องการ จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “องค์กรพัฒนาสังคัมแบบพุทธ” ได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งเป็นองค์กรเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๘ (ค.ศ.๒๐๑๕)

รวมระยะเวลาจากจุดเริ่มต้นของการทำงานจนกระทั่งได้รับการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เป็นเวลา ๑๓ ปี และนับรวมอายุขององค์กรจนถึงปัจจุบัน พ.ศ.๒๕๖๑ รวมเวลา ๑๕ ปี โดยสำนักงานตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครจากการสัมภาษณ์ประธานรูปที่ ๑ ท่านได้บอกเล่าถึงความสำเร็จขององค์กรนี้ว่า

“ในช่วงต้นที่ตนเองได้เป็นแกนนำพระสงฆ์จัดทำโครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคมนั้น ถือว่าเป็นการปฏิวัติชุมชนเลย เพราะไม่คาดคิดว่าจะได้รับความสนใจจากเด็กเยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการจำนวนมากอย่างนั้น จนทำให้ผู้ปกครองต้องออกมารับรู้ มาดู มาเห็นด้วยตนเองว่า วัดกำลังทำกิจกรรมอะไรกันอยู่ ลูกหลานของพวกเขาจึงอยากออกจากบ้านมาร่วมกิจกรรมที่วัดกันทั่วหน้าอย่างนี้

จุดเปลี่ยนสำคัญอย่างหนึ่ง คือพระสงฆ์อาสาสมัครขององค์กร ได้ร่วมกันไปอบรมธรรมตามสถานศึกษาต่างๆ ภายในจังหวัดโดยได้รับอนุญาตจากราชการผ่านศึกษาธิการจังหวัดอย่างเป็นทางการ เพื่อเข้าอบรมสัญจรไปตามโรงเรียนต่างๆ และเดินทางตามวัดในหมู่บ้านชุมชนต่างๆ จนชาวบ้านเห็นด้วยและให้การสนับสนุน เพื่อให้เกิดความมั่นคงและการร่วมมือกันทำงาน มีทุนปัจจัยสนับสนุน จึงจัดตั้งจดทะเบียนโครงการเป็นมูลนิธิพระพุทธศาสนาแต่ทางราชการแจ้งว่าไม่มีระเบียบ”^๑

จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ ดังกล่าวนั้นจะเห็นว่า พระสงฆ์กลุ่มนี้มีแนวความคิดตรงกัน เห็นปัญหาาร่วมกันจึงเกิดอุดมการณ์เดียวกันในการทำงานเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเริ่มจากเปลี่ยนความคิดของเด็กเยาวชนตามหมู่บ้านต่างๆ ผ่านโครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคม แล้วประสบผลสำเร็จ จนเกิดความคิดพัฒนาองค์กรให้อยู่ในรูปมูลนิธิพระพุทธศาสนาโดยมุ่งหวังกันว่า จะเป็นวิธีการรองรับสัทธาของพุทธศาสนิกชนผู้ที่มีความตั้งใจแล้วให้การสนับสนุนการทำงานของพระสงฆ์สามเณรกลุ่มนี้ แต่จะสังเกตเห็นว่า ในช่วงพัฒนาการนี้การร่วมกันทำงานหนักจนมีผลตอบรับของพุทธศาสนิกชนอย่างนี้ เท่ากับว่าสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ เป็น ๓ ระดับ เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาการมีทัศนคติที่ผิดต่อพระสงฆ์สายวัดบ้านได้เป็นระดับแรก แต่เป้าหมายสำคัญกว่านั้นคือการเปลี่ยนทัศนคติของอุบาสกอุบาสิกาที่มีความเห็นผิด เข้าใจผิด ปฏิบัติผิด อันเป็นโจทย์สำคัญของพระสงฆ์กลุ่มนี้ ซึ่งองค์กรจะมีแนวทางแก้ไขปัญหากลุ่มผู้ปกครองที่ได้ผลมากกว่านั้น ผ่านวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของสังคมกัมพูชาโดยเฉพาะพื้นที่ของจังหวัดไพรแวง เป็นพื้นที่เริ่มต้นของปัญหาที่พุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นแตกแยกในความเชื่อขาดความเคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์สายวัดบ้านแต่กลับหลงเคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์สายวัดป่าอย่างงมงายไร้เหตุผล กระแสดังกล่าวส่งผ่านไปยังเด็กและเยาวชนในชุมชนอีกด้วย อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาในอนาคตได้ ทำให้เกิดองค์กรที่มีพระภิกษุสามเณรในจังหวัดไพรแวงได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรและกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กร แล้วจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง จนองค์กรได้รับการยอมรับของพุทธศาสนิกชนมาจนถึงปัจจุบันนั้น โดยได้มี

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ พระรัตน แก้ว (Venerable Ratanak Keo), นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

โครงการและกิจกรรมที่ใช้เป็นฐานในการเผยแพร่ ๓ โครงการ คือ (๑) โครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธ และสังคม (๒) โครงการธรรมสังยุตพัฒนาจิตใจและสังคม และ (๓) โครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม ซึ่งแต่ละโครงการมีรายละเอียดพอสังเขป ดังต่อไปนี้

(๑) **โครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคม** ในช่วงเริ่มต้น ประธานองค์กร รูปที่ ๑ คือ พระรัตนะ แก้ว ได้คิดโครงการขึ้นโดยมีแนวคิดสำคัญคือ “การอบรมศีลธรรมแบบพุทธ” หมายถึง การรื้อฟื้นคุณธรรมจริยธรรมแบบพระพุทธศาสนา เช่น การรู้จักพระคุณพ่อแม่ มีความกตัญญูทวาทเป็นต้น ให้เกิดขึ้นกับเด็กเยาวชน และ “การอบรมศีลธรรมของสังคม” หมายถึง การอบรมกิริยามารยาทการปฏิบัติตนในสังคมให้กับเด็กเยาวชน เช่นการรู้จักเคารพพระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นต้น เริ่มต้นจากวางนโยบายให้พระภิกษุสามเณรเข้าไปสอนพระพุทธศาสนาผ่านวิธีการอบรมศีลธรรมในสถานศึกษาทุกแห่ง และช่วงปิดภาคเรียนให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและการอบรมเยาวชนทุกปี โดยจะหมุนเวียนเปลี่ยนไปให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของจังหวัดไปรว้ง

นอกจากนี้ ยังมีนโยบายการสอนพิเศษภาษาอังกฤษให้กับเด็กเยาวชนในช่วงหลังเลิกเรียน และวันหยุดในวัดภายในชุมชนตนเอง แล้วสอดแทรกการสอนกิริยามารยาท ประเพณี วิถีชีวิต และศีลธรรมต่างๆ กิจกรรมโดยใช้การสอนภาษาอังกฤษเป็นแรงจูงใจโดยให้เงื่อนไขว่า หากเด็กเยาวชนคนใดต้องการเรียนภาษาอังกฤษต้องเริ่มต้นจากฐานการเรียนนั่งสมาธิเสียก่อนแล้ว จากนั้นจึงค่อยวนไปฐานฝึกกิริยามารยาท การกราบ การไหว้ ฐานสวดมนต์ ฐานสมาธิ ฐานนิทานธรรม และฐานภาษาอังกฤษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กเยาวชนมีการพัฒนาจิตใจเป็นเบื้องต้น พัฒนากายด้วยกิริยามารยาทรู้จักความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระสงฆ์ รู้จักกตัญญูประสงค์ของการสวดมนต์ รู้จักการฝึกสมาธิ จากนั้นให้เด็กเยาวชนได้ฟังนิทานธรรมเพื่อให้เด็กเยาวชนได้เห็นบทบาทตัวละครทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลในเชิงบุคลาภิภูฐานให้เด็กเยาวชนนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันจนสุดท้ายจึงเรียนรู้อังกฤษซึ่งเป็นภาษาที่เด็กเยาวชนทุกคนอยากเรียนมากที่สุด จากการสัมภาษณ์พระรัตนะ แก้ว อดีตประธาน รูปที่ ๑ ได้บอกเล่าถึงความคิดเห็นของเด็กเยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการและกิจกรรมในช่วงแรกๆ ว่า

“เด็กเยาวชนมีปัญหาหลายอย่าง ปัญหาที่สำคัญคือความห่างวัดวาศาสนา ด้วยเพราะความเป็นสมัยใหม่ของโลก จึงไม่เคารพพระสงฆ์ มองพระสงฆ์สายวัดบ้านเป็นเหมือนคนผู้เห็นแก่ตัว ไม่เป็นประโยชน์ จึงไม่ให้ความเคารพ ช่วงแรกของโครงการฯ พระสงฆ์ทำงานยากมากต้องทำบันทึกหนังสือถึงหัวหน้าส่วนงาน ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษาคือศึกษาธิการจังหวัดอย่างเป็นทางการ เพื่อขออนุญาตให้พระสงฆ์เข้าไปอบรมศีลธรรมทุกโรงเรียนในจังหวัดนั้น แต่ก็ยากมาก กว่าที่ศึกษาธิการจังหวัดจะอนุญาตให้เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ อาตมาและพระภิกษุสามเณรของชมรมจำนวนหนึ่งต้องประท้วงด้วยการประกาศเจตนารมณ์ว่า หากไม่ได้รับการอนุญาตให้เข้าไปสอนศีลธรรมให้กับนักเรียนตามที่ทำหนังสือขออนุญาตมาครั้งนี้ (เพราะก่อนหน้านี้ได้ส่งหนังสือขออนุญาตมาแล้วหลายครั้งแต่ไม่ได้รับอนุญาตด้วยเหตุผลที่มีเจตนาที่จะไม่อนุญาตเท่านั้น) พระสงฆ์ขอประกาศเจตนารมณ์ที่จะอดอาหารประท้วงการกีดกัน จึงทำให้ทางราชการเห็นเจตนารมณ์ในการสอนศีลธรรมให้กับเด็กเยาวชนจึงอนุญาต

เมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่างๆ ภายในจังหวัดไปรเว้งได้แล้ว องค์กรจึงมีการประชุมพระสงฆ์ผู้เป็นสมาชิกทั้งหมด วางแผนการทำงานว่า เราจะเริ่มต้นและสิ้นสุดกันอย่างไร เมื่อได้วางแผนกันแล้วจึงเริ่มเข้าไปอบรมตามโรงเรียนต่างๆ ในช่วงเช้าพรรษา จึงสิ้นสุดโครงการระยะเริ่มแรก เด็กเยาวชนในสถานศึกษามีความตื่นเต้นอยากรู้ อยากฟังมาก จนโครงการได้รับการยอมรับจากทางราชการว่า เป็นประโยชน์ต่อเด็กเยาวชนในสถานศึกษาเป็นอย่างมาก จากนั้นจึงต่อยอดให้พระสงฆ์ในองค์กรได้เข้าไปสร้างกิจกรรมต่อเนื่องในวัดของแต่ละหมู่บ้านเพื่อให้เด็กเยาวชนเข้าวัดเพื่อทำกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) การสอนภาษา นำพาเยาวชนสวดมนตราเพื่อพัฒนาตนและสังคม ๒) อบรมศีลธรรมให้กับเด็กเยาวชนในชุมชน และ ๓) สร้างความเข้าใจต่อพระสงฆ์ให้เด็กเยาวชนเห็นความสำคัญของพระศาสนา”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ จะเห็นว่า เมื่อโครงการได้รับการยอมรับจากสถานศึกษาแล้ว ท่านจึงมีนโยบายตามเด็กและเยาวชนเข้าไปในหมู่บ้าน โดยจะมอบหมายให้พระสงฆ์ในองค์กรไปลงพื้นที่ในวัดตนเอง ด้วยการจัดกิจกรรมตามวิธีการเดียวกัน จนผู้ปกครองพากันตามออกมาดูแลลูกหลานของตนด้วยความห่วงใย เนื่องจากก่อนหน้านี้ได้เกิดความสงสัยว่า เด็กเยาวชนออกมาทำอะไรกันที่วัด เมื่อผู้ปกครองเห็นกิจกรรมที่พระสงฆ์อบรมสั่งสอนบุตรหลานของตนจึงคลายความสงสัยและเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่ยังไม่ได้รับการแก้ไข องค์กรจึงต้องมีการคิดโครงการและกิจกรรมขึ้นแก้ไขปัญหาต่อไป

ภาพที่ ๓.๔๔ การเข้าไปสอนพระพุทธศาสนาและอบรมศีลธรรมในโรงเรียนขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development: BSD) จังหวัดไปรเว้งและกรุงพนมเปญ

(๒) โครงการธรรมสัญจรพัฒนาจิตใจและสังคม ขณะที่พระสงฆ์กำลังสร้างกิจกรรมกับเด็กเยาวชนอยู่นั้น โดยปกติแต่ละพื้นที่จะมีผู้ปกครองออกมาดู มาดู มาเห็นกิจกรรมที่องค์กรกำลังทำร่วมกับเด็กเยาวชน แต่การทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง หรือผู้ใหญ่ผู้ที่เป็นอุปาสกอุบาสิกาของวัดแต่ละชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งของต้นเหตุที่ทำให้เด็กเยาวชนมีทัศนคติไม่ดีต่อพระสงฆ์สายวัดบ้าน เป็น

^๑ อ่างแก้ว, สัมภาษณ์ พระรัตน แก้ว (Venerable Ratanak Keo), เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

เป้าหมายสำคัญยิ่งกว่าปัญหาที่เกิดกับเด็กเยาวชน คณะผู้บริหารองค์กร จึงมีแนวทางในการแก้ปัญหา โดยประธานองค์กร ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มผู้ใหญ่และอุบาสกอุบาสิกา ดังนี้

“เมื่อผู้ปกครองตามลูกๆ ออกมาวัด เห็นพระสงฆ์สร้างกิจกรรมพัฒนาเด็กเยาวชนในชุมชนแล้ว เกิดความพึงพอใจ ทำให้เราเห็นวิธีการที่จะต่อยอดโครงการออกไปอีก โดยเห็นว่า ควรจัดเป็น “โครงการธรรมสังยุตพัฒนาจิตใจและสังคม” รองรับอุบาสกอุบาสิกาเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจถึงการดำเนินงานของโครงการและกิจกรรมขององค์กรเป็นเบื้องต้นแล้วและสร้างความเข้าใจตามวัตถุประสงค์สำคัญขององค์กรที่ต้องการพัฒนาจิตใจ ด้วยรูปแบบสนทนาธรรม หรือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสัทธา (ความเชื่อ) ปสาท (ความเลื่อมใส) ในพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกา โดยอธิบายให้เห็นถึงหลักการพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร เน้นการตอบข้อปัญหาข้อซักถามของชาวบ้าน หรือถ้าไม่มีการซักถามปัญหาเลย พระสงฆ์ผู้บรรยาย ก็จะยกปัญหาความเห็นผิดที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นๆ มาอธิบายความให้เห็นว่า ความคิดเห็นแบบไหน ผิดถูกอย่างไร โดยอาศัยการเทียบเคียงกับหลักคำสอนที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนานั้นเอง

การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ระดับที่ ๓ ขององค์กรคือการพัฒนาจิตใจที่มุ่งสร้างความเข้าใจของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์สายวัดบ้านให้ถูกต้องนั้น เป็นเรื่องที่ใหญ่มากและยุ่งยากอย่างยิ่งเพราะเป็นการแก้ไขความเห็นของบุคคล แต่เมื่อคิดจะแก้ไขปัญหาก่อนที่จะเกิดความเสียหายไปมากกว่าที่เป็นอยู่แล้วพวกเราจึงต้องทำเริ่มต้นจากพื้นที่แต่ละหมู่บ้านหรือในชุมชนที่เป็นวัดของสมาชิกขององค์กรก่อน โดยให้แต่ละรูปสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านด้วยตนเอง จากนั้นองค์กรจะนำโครงการธรรมสังยุตพัฒนาจิตใจและสังคมเข้าไป โดยเน้นพื้นที่ที่เป็นปัญหามากที่สุดก่อนแล้วค่อยหมุนเวียนไปจนครบและครอบคลุมพื้นที่ที่เป็นปัญหาทั้งหมดของจังหวัด การสร้างความเข้าใจจะใช้รูปแบบการสนทนาธรรม ถามตอบปัญหาที่ต่างฝ่ายต่างไม่เข้าใจอีกฝ่ายเป็นหลัก โดยกิจกรรมจะออกไปในแนวสนทนาธรรมมากกว่าให้นั่งฟังเฉยๆ ซึ่งสร้างความเข้าใจ ทำให้เกิดความสุข ความสนุกสนาน และความเบิกบานความพึงพอใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง^๑

จะเห็นได้ว่า โครงการและกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้ง ๒ โครงการฯ นั้น ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ทั้งกลุ่มเด็กเยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา เพราะเด็กเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมจนได้รับการพัฒนาจิตใจ ทั้งด้านความรู้ ความประพฤติหรือการปฏิบัติต่อพระสงฆ์สายวัด เป็นส่วนการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคมซึ่งเป็นสาระสำคัญของกลุ่ม ส่วนผู้ปกครองเด็กเยาวชนและอุบาสกอุบาสิกาของวัดนั้น ต่างได้รับการปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ ให้มีความคิดเห็นถูกต้องมากขึ้น โดยกลุ่มพระภิกษุสามเณรที่เป็นเครือข่ายองค์กร ได้กระจายกันทำหน้าที่เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาผ่านการตอบคำถามปัญหาธรรมะข้อสงสัยต่างๆ ของผู้ใหญ่ ผู้ปกครองและอุบาสกอุบาสิกา

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ พระรัตน แก้ว (Venerable Ratanak Keo), เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ในช่วงวันหยุดพระ จนได้รับความสนใจและเห็นความสำคัญขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในระดับอำเภอของจังหวัดไพรแวงเท่านั้น เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและมั่นคงจึงหาแนวทางให้พุทธศาสนิกชนได้มีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของพระสงฆ์สามเณรในองค์กร เกิดความคล่องตัวในการขยายพื้นที่การทำงานให้กว้างครอบคลุมระดับตำบลมากขึ้น จึงได้เพิ่มโครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคมขึ้นอีกโครงการหนึ่ง เพื่อให้การทำงานของพระสงฆ์ในองค์กรได้ทำหน้าที่เผยแผ่ตามโครงการธรรมสัญญาพัฒนาจิตใจและสังคม โดยให้สัญจรไปในพื้นที่ระดับตำบลและหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ ๓.๔๕ การทำความเข้าใจให้กับกลุ่มผู้ปกครองในการจัดอบรมศีลธรรมและสอนภาษาอังกฤษให้แก่เด็กเยาวชนของพระภิกษุสามเณร ขององค์พัฒนาสังคมแบบพุทธฯ

(๓) โครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม ภายหลังจากการดำเนินงานทั้ง ๒ โครงการมาจนบรรลุเป้าหมายทั้ง ๒ ระยะแล้ว เมื่อจะส่งต่อความสำเร็จของโครงการให้ไปถึงระยะที่ ๓ คือการส่งเสริมให้พระสงฆ์ในองค์กรได้ทำหน้าที่เผยแผ่ แก้ไขความเห็นที่ไม่ถูกต้อง ด้วยการพัฒนาจิตใจ ผ่านโครงการธรรมสัญญาพัฒนาจิตใจและสังคมให้ครอบคลุมพื้นที่ในระดับตำบลและหมู่บ้าน จึงต้องมีการจัด “โครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม” ขึ้น เพื่อให้ชาวบ้าน อุบาสก อุบาสิกา ได้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการฟังธรรมในรูปแบบสนทนาธรรม จึงเปิดโอกาสให้มีการสมทบทุนตามกำลังสัทธิฐานตนเอง โดยเน้นการมีส่วนร่วมมากกว่าจำนวนปัจจัยที่จะได้รับ เพื่อเป็นค้ำยันพาหนะเดินทางไปรวมตัวกันเป็นมหกรรมธรรมสัญญาพัฒนาจิตใจในแต่ละตำบล ให้มีการหมุนเวียนเปลี่ยนพื้นที่ไปทุกครึ่งเดือน เพื่อส่งเสริมความสามัคคีและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอดความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านการสนทนาซึ่งกันและกัน โดยมีพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงองค์ความรู้เรื่องต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องทาน ศีล ภาวนา ใน

พระพุทธศาสนาให้แจ้งชัดและเห็นตรงกันในระหว่างชุมชนหนึ่งกับชุมชนหนึ่ง เห็นได้จากแนวทางในการรวมคนให้ไปร่วมกันฟังการสนทนาธรรมในแต่ละครั้ง จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้องค์ความรู้ สร้างความเข้าใจแก่อุบาสก อุบาสิกา ไว้ดังนี้ว่า

“วิธีการอย่างหนึ่งที่ช่วยให้โครงการธรรมสังยุจรรพัฒนาจิตใจและสังคม ได้รับความร่วมมืออย่างกว้างขวางจากอุบาสกอุบาสิกาจนสร้างสีสันเกิดความสุขสนุกสนาน ตื่นเต้นในการจัดงานแต่ละพื้นที่ คือการให้พระสงฆ์ผู้เป็นสมาชิกขององค์กรแต่ละวัดชักชวนญาติโยมของตนเดินทางไปร่วมตัวกัน ณ จุดที่จัดงานแต่ละครั้งเพื่อฟังการสนทนาธรรม การตอบปัญหาธรรม แล้วร่วมกันทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม โดยมีจุดเน้นให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกิจกรรม ไม่เน้นจำนวนว่ามากหรือน้อยแต่เน้นว่า ให้ทุกคนมีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับโครงการธรรมสังยุจรรพัฒนาจิตใจและสังคม โดยภายหลังจากการฟังสนทนาธรรมแล้ว ประธานองค์กรหรือผู้แทน จะแจ้งพื้นที่เป้าหมายการจัดงานในครั้งต่อไปว่าจะจัดขึ้นที่ไหน

จากนั้น จะมีการรวบรวมปัจจัยเป็นการตั้งต้นผ้าป่าของแต่ละคน คนละต้น ไม่ระบุจำนวนปัจจัย สมทบทุนสนับสนุนการเตรียมพร้อมจัดงานครั้งต่อไปให้พื้นที่นั้นๆ เพื่อเป็นการพัฒนาด้านกายภาพของวัดและพัฒนาจิตใจของบุคคลในชุมชนนั้นๆ และผู้ไปร่วมงานในตัวด้วย การไปแต่ละพื้นที่จะได้รับคำชมเชยว่า โครงการธรรมสังยุจรรฯ ได้ทำให้ชาวบ้านมีความสุขที่ได้ร่วมกันพัฒนาตน พัฒนาวัด แต่ละแห่งที่ไปจะมีอุบาสกอุบาสิกา ผู้เป็นดาวดวงเด่นที่กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าโต้ตอบคำถาม สร้างบรรยากาศได้อย่างน่าสนใจ น่าติดตามอย่างไม่มีอาการเบื่อหน่าย กิจกรรมก็จะถูกจัดขึ้นอยู่ทุกวันพระตลอดปี ไม่ซ้ำพื้นที่กันอย่างนี้”^๑

จากการดำเนินงานขององค์กร ด้วยการขับเคลื่อนทั้ง ๓ โครงการ ได้สร้างกิจกรรมขึ้นเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมนำไปสู่การแก้ปัญหาแต่ละกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์แต่ละโครงการจนครบทั้ง ๓ ระดับ คือการแก้ไขกิรียามารยาทเด็กเยาวชนที่ไม่ให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ จนทำให้เด็กเยาวชนได้มีกิรียามารยาทที่ดีงาม รู้จักสวดมนต์ปฏิบัติสมาธิ มีวิถีชีวิตที่ให้ความเคารพต่อพระสงฆ์สามเณร ได้โอกาสในการเรียนรู้ภาษาและศีลธรรมในพระพุทธศาสนาจนพัฒนาจิตเด็กเยาวชนให้เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู เป็นพสกนิกรที่ดีของพระราชาราช และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของพระศาสนา จากนั้นได้แก้ปัญหาความเห็นผิดๆ ต่อพระสายวัดบ้านของกลุ่มผู้ปกครอง อุบาสกและอุบาสิกา เป็นการแก้ไขปัญหาความเห็นผิด ความเข้าใจผิดในหลายๆ เรื่องจนครบทุกกลุ่มตามลำดับอย่างเป็นลำดับขั้นตอน จนทำให้เกิดการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธได้สร้างอิทธิพลต่อเด็กเยาวชนและอุบาสกอุบาสิกาชาวจังหวัดไพรแวงให้มีวิถีชีวิตแบบวิถีพุทธได้เป็นอย่างมาก

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ พระรัตน แก้ว (Venerable Ratanak Keo), เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ภาพที่ ๓.๔๖ การเข้าร่วมโครงการธรรมสังฆจรพัฒนาจิตใจ ของอุบาสก อุบาสิกา (ภาพซ้ายมือ) วัดรุ่งรำไร จังหวัดไพรแวง และ (ภาพขวามือ) วัดมหามนตรี กรุงเทพมหานคร ที่ตั้งองค์กร

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ จนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกขององค์กรร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานด้านศีลธรรมของชุมชนและสังคม โดยเฉพาะภายในจังหวัดไพรแวง จนกระทั่งส่งผลให้เกิดอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม จะได้อธิบายถึงอิทธิพลขององค์กรที่เกิดขึ้นในสังคม ๓ ประเด็นคือ ๑) อิทธิพลต่อบุคคล ๒) อิทธิพลต่อสังคม และ ๓) อิทธิพลต่อสถาบันสงฆ์ ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้อธิบายถึงรายละเอียดพอสังเขปไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) อิทธิพลต่อบุคคล สืบเนื่องจากการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ เป็นปรากฏการณ์ที่บ่งชี้ให้เห็นว่า สังคมมีปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะปัญหาในพื้นที่จังหวัดไพรแวงนั้น คำว่า สังคมมีปัญหาหลายด้านนั้น หมายความว่า สภาพสังคมหลังจากสมัยเขมรแดงปกครองได้เริ่มฟื้นตัวขึ้นหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการจัดการศึกษาทั้งทางโลกมีอย่างหลากหลาย ส่งผลให้เด็กเยาวชนเริ่มไม่เข้าวัด ไม่ได้ใกล้ชิดศาสนาจึงไม่ได้รับการศึกษาอบรมจากวัดเหมือนในอดีต แต่นิยมไปศึกษาในสถานศึกษาทางโลกที่มีจำนวนมาก ทำให้เด็กเยาวชนห่างไกลจากจากวัด จึงมองไม่เห็นความสำคัญของวัดโดยเฉพาะพระสงฆ์สายวัดบ้าน ซึ่งถูกมองว่า เป็นกลุ่มบุคคลที่บวชเข้ามาอาศัยวัดเพื่อเรียนหนังสือ เมื่อเรียนจบแล้วจะลาสิกขาตั้งกล่าวแล้ว ทำให้พระสงฆ์สายวัดบ้านไม่ได้รับความเคารพสักการะจากเด็กเยาวชนและชาวบ้านในแต่ละชุมชน ทั้งๆ ที่พระภิกษุสามเณรเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่และทำหน้าที่รักษาพระศาสนาเอาไว้ การที่เด็กเยาวชนห่างไกลจากพระศาสนาจนไม่ทำให้ความเห็นผิดอย่างนั้น ถือเป็นสถานการณ์ที่อันตรายต่ออนาคตของพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระสงฆ์กลุ่มนี้เห็นภัยจึงได้ก่อตั้งองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธขึ้นเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว

หลังจากโครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคมได้แก้ปัญหาด้วยการทำความเข้าใจของกลุ่มเด็กเยาวชน โดยเน้นทั้งศีลธรรมแบบพุทธและศีลธรรมแบบสังคมแล้ว ทำให้เด็กเยาวชนหันกลับมาใส่ใจวัฒนธรรมประเพณี และเห็นความสำคัญของศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้แสดงความเคารพสักการะต่อพระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านดีขึ้นเป็นอย่างยิ่ง โดยการให้สัมภาษณ์ของอดีตประธานองค์กร รูปที่ ๑ ที่กล่าวถึงผลสำเร็จที่เป็นอิทธิพลของโครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธที่มีต่อเด็กเยาวชนไว้ว่า

“เมื่อเด็กเยาวชนได้รับการอบรมพัฒนาทั้งด้านจิตใจและกิริยามารยาทตามหลักการพัฒนาสังคมแบบพุทธแล้ว ทำให้เด็กเยาวชนได้เกิดความเข้าใจความเป็นอยู่ การพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เปลี่ยนความคิดเห็นจากการมองพระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านจากกลุ่มบุคคลผู้เห็นแก่ตัวกลายเป็นผู้กลุ่มบุคคลผู้ที่ต้องเชิดชูบูชา แสดงความเคารพยกย่อง เมื่อมีกิจกรรมขององค์กรจัดขึ้นที่ใด ก็ร่วมด้วยช่วยกันและเข้าไปเรียนรู้อย่างใกล้ชิด และเข้าใจถึงการทำงานเพื่อส่วนรวมขององค์กร ทำให้พวกเขาเห็นความสำคัญแล้วได้มีการพัฒนาตนตามอุดมการณ์ขององค์กร จนกลายเป็นผู้นำเยาวชน เห็นความจำเป็นจากภายในที่จะทำหน้าที่รักษาสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่ดีงาม โดยเฉพาะได้ให้ความเคารพ กราบไหว้ สักการะพระภิกษุสามเณรผู้เป็นต้นแบบของความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรและนำไปเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตของตนเองโดยสิ้นเชิงจนถึงปัจจุบันนับว่าเป็นผลจากการทำงานอย่างหนักขององค์กรแท้จริง^๑”

ภาพที่ ๓.๔๗ โครงการธรรมสัญจรพัฒนาจิตใจเด็กเยาวชนในสถานศึกษา เป็นรูปแบบการอบรมขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธอีกหนึ่งรูปแบบที่ประสบผลสำเร็จมาก

นอกจากนั้น จะเห็นอีกว่า บทบาทของพระสงฆ์ในองค์กรที่มุ่งพัฒนาสังคมแบบพุทธ ได้เปลี่ยนวิธีคิดและวิถีชีวิตของเด็กเยาวชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างแท้จริง เด็ก

^๑ อ่างแก้ว, สัมภาษณ์ พระรัตน แก้ว (Venerable Ratanak Keo), เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

เยาวชนได้กลายเป็นบุคคลผู้ที่ชื่นชมแนวทางการทำงานขององค์กร โครงการ/กิจกรรมขององค์กรได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพวกเขาามาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะชื่อขององค์กรที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการแก้ปัญหาโดยใช้วิถีพุทธเป็นเครื่องมือจริงๆ ว่า “การพัฒนาสังคมแบบพุทธ” สามารถเปลี่ยนแปลงกระแสสังคมได้จริงโดยเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของอดีตเยาวชนในต่อนั้น ซึ่งตอนนี้กลายเป็นพนักงานคุณภาพของบริษัทแห่งหนึ่ง ได้บอกกับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“การพัฒนาสังคมแบบพุทธที่พระอาจารย์ได้อบรมสั่งสอนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อที่จะให้รู้จักพระคุณของพ่อแม่ รู้จักคุณของศีล กฎระเบียบด้วยการรักษาศีล รู้จักคุณของการภาวนาด้วยการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบประจำวันในการดำเนินชีวิต รวมถึงการรู้จักการพัฒนาศีลธรรมแบบสังคม ที่มีความหมายถึงการปฏิบัติตนเองต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง การวางตนในสังคม และการมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่หน่วยงานองค์กรได้มอบหมายให้ปฏิบัติได้อย่างเรียบร้อย

ดิฉันยอมรับว่า ตอนนั้น อยากเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อที่จะพัฒนาทักษะด้านภาษาให้กับตนเอง แต่พระอาจารย์ก็ชอบให้เรียนหลังจากอบรมศีลธรรมเสร็จแล้ว แต่มานึกย้อนหลังปัจจุบันพระอาจารย์ทำถูกต้องแล้ว แม้ทุกคนจะได้รับประโยชน์จากภาษาอังกฤษจนสามารถสมัครงานได้ และได้งานทำมาจนถึงปัจจุบันก็เพราะผลจากการอบรมภาษาอังกฤษเมื่อประมาณสิบกว่าปีในต่อนั้น คือทุกคนที่ได้รับการอบรมจากองค์กรนี้ เมื่อใช้วุฒิบัตรการผ่านกิจกรรมขององค์กรไปแสดงในการสมัครงานจะได้รับการยอมรับให้เข้าทำงานทุกคน

คุณูปการที่องค์กรได้ทำให้เกิดกับเด็กเยาวชน สิ่งที่สำคัญกว่าภาษาอังกฤษโดยได้ใช้สิ่งนั้นทุกวันจนมาถึงปัจจุบันนี้และน่าจะได้ใช้ยิ่งๆ กว่านี้ไปตลอด คือความเข้าใจและความสำคัญของ “ศีลธรรม” ที่คณะพระอาจารย์อบรมให้ โดยพวกเราได้นำมาใช้กำกับจิตใจ กำกับวิถีชีวิตของเราทุกอย่าง เกือบทุกคนที่ผ่านการพัฒนาจากคณะพระอาจารย์ ถือว่ามีความเพียบพร้อมทางศีลธรรม (เป็นต้นแบบ) มีความแก่กล้า มีเหตุมีผล เป็นคนที่มีภาวะผู้นำในองค์กรหรือในสังคมนั้นๆ เห็นได้จากคนที่เป็นภาระให้กับสังคมเมื่อก่อน ปัจจุบันได้กลับกลายเป็นคนที่เป็นพลังให้แก่ชุมชนและสังคม เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรมตามที่สังคมต้องการทุกอย่าง ซึ่งตัวหนูเอง ในฐานะเป็นตัวแทนของศิษยานุศิษย์ มีความรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับการพัฒนาจากองค์กร โดยคิดว่าคุณูปการที่ได้รับจากคณะพระอาจารย์และจากพระพุทธศาสนา จะตอบแทนด้วยการทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดตลอดชีวิต เพื่อเป็นการตอบแทนคุณของพระรัตนตรัย และคุณของคณะพระอาจารย์ที่ได้เมตตาอบรมสั่งสอนต่อพวกเราโดยเจตนาบริสุทธิ์แท้จริง”^๑

^๑ สัมภาษณ์ Misis Sanang Ruan ในฐานะผู้ผ่านการอบรมขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ จังหวัดไพรแวง, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๓.๔๘ Missis Sanang Ruan & Missis Teata Seng
 เยาวชนผู้นำที่เป็นผลผลิตขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ

(๒) **อิทธิพลต่อสังคม** การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ มีโครงการที่ทำให้เกิดอิทธิพลต่อสังคมมากคือ “โครงการธรรมสังวรพัฒนาจิตใจ” โดยโครงการธรรมสังวรพัฒนาจิตใจ ได้สร้างความเข้าใจเรื่องไตรสิกขา คือความเข้าใจเรื่องการให้ทาน ความเข้าใจเรื่องการรักษาศีล และความเข้าใจเรื่องการเจริญจิตตภาวนา เป็นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการสนทนาธรรมและการตอบปัญหาธรรมในประเด็นที่อุบาสก อุบาสิกา ยังเข้าใจไม่ชัดเจน การสังวรไปในที่นั้นๆ แต่ละครั้ง ได้รับกระแสความสนใจในการพัฒนาของพื้นที่ เช่น ด้านกายภาพต้องมีการเตรียมความพร้อมอาคารสถานที่ ห้องน้ำ ห้องสุขา เก็บ ปิด กวาดบริเวณให้สะอาดดูดี และด้านจิตภาพของบุคคลกล่าวคือ อุบาสก อุบาสิกา ในพื้นที่ต้องเตรียมตัวให้พร้อมในการที่จะพัฒนาตนเอง เบื้องต้นต้องแสดงความสามัคคีในการเตรียมงาน ซึ่งในทุกๆ พื้นที่ที่สังวรไปนั้น พุทธศาสนิกชนได้ให้ความร่วมมือกับองค์กรเป็นจำนวนมาก เห็นได้จากการเข้าร่วมโครงการของพุทธศาสนิกชนที่มีจำนวนมากขึ้นๆ ทุกครั้ง นั้นเท่ากับองค์กรได้ทำให้เกิดกระแสความสนใจในการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านการฟังธรรม การสนทนาธรรมและการถามตอบปัญหาธรรมให้กับสังคมได้สำเร็จ กลายเป็นการสร้างดัชนีความสุขให้กับสังคม ทำให้บทบาทของพระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านที่ร่วมกันทำงานในองค์กรได้นำมาซึ่งความสนใจ การเอาใจใส่ การให้ความอุปถัมภ์ค้ำชูด้านการศึกษาล่าเรียน มีอุบาสกอุบาสิกาเข้ามาช่วยเหลือ ไม่ละเลยเมินเฉยต่างคนต่างไม่สนใจกันเหมือนกับในอดีตที่ผ่านมา

ภาพที่ ๓.๔๙ พระภิกษุสามเณร ถือพานพระไตรปิฎกที่มอบให้กับวัด/สำนักเรียนปริยัติธรรม
ในโครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม ขององค์กรฯ

(๓) อิทธิพลต่อสถาบันสงฆ์ จากโครงการธรรมสัง្កจรพัฒนาจิตใจ ได้กลายเป็นกระแสของอุบาสก อุบาสิกาว่า “เมื่อมีการฟังธรรมแล้วจะต้องมีการสนทนาธรรมและการถามตอบปัญหาธรรม” วิธีการดังกล่าวได้เกิดบรรยากาศในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาต้นแบบแก่ชุมชน เพราะเมื่อมีคำถามหรือมีคำตอบที่ตรงใจ จึงเกิดแรงจูงใจในการแสดงความคิดเห็นจึงมีการกล้าที่จะถาม กล้าที่จะตอบ เพื่อทดสอบความเข้าใจในพระพุทธศาสนาของตนเองว่า ตรงตามหลักคำสอนหรือไม่อย่างไร เป็นต้น จึงทำให้เกิดอุบาสกอุบาสิกาผู้เป็นต้นแบบด้านต่างๆ ขึ้น เมื่อทุกคนได้เกิดความเข้าใจในหลักคำสอนที่ถูกต้องผ่านการสนทนาธรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันแล้ว จึงนำไปสู่การกตัญญูกตเวทิตาคุณต่อพระภิกษุสามเณรที่ได้ทำให้ตนเองเข้าใจธรรม ทำให้ตนเองได้มีความสุขจากการที่ได้เข้าใจธรรม จึงนำไปสู่การปวารณาตนเพื่อเป็นผู้อุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มากขึ้น พระภิกษุสามเณรทุกรูปผู้ได้รับโอกาสนี้ ได้พัฒนาตนจนกลายเป็นพระภิกษุสามเณรที่ดีมีคุณสมบัติ เป็นพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ ความสามารถ สามารถดำรงตนในฐานะเป็นผู้นำทั้งด้านการปริยัติ ด้านการปฏิบัติ ด้านการปฏิเวธ จนกลายเป็นพระผู้เป็นที่พึ่งให้กับชุมชนและสังคมได้ จากการให้สัมภาษณ์ของอดีตพระภิกษุผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งตอนนี้กลายเป็นพนักงานคุณภาพของบริษัทแห่งหนึ่ง ได้บอกกับทีมนักวิจัยว่า

ภาพที่ ๓.๕๐ ประธานองค์กร รูปที่ ๒ (ปัจจุบัน) จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
โดยองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธและสังคม ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน

อนึ่ง พระภิกษุสามเณรกับอุบาสกอุบาสิกา จะมีส่วนสนับสนุนกันและกัน โดยอุบาสกอุบาสิกา จะถวายทุน ส่วนพระภิกษุสามเณรจะให้ธรรม จึงมีส่วนทำให้ “โครงการทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อสร้าง ทุนธรรมทางสังคม” เกิดขึ้นด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือการจัดโครงการธรรมสังวรพัฒนาจิตใจ เป็นเบื้องต้น และช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรผู้กำลังเรียนหนังสือในนามองค์กรอีกส่วนหนึ่งด้วย การที่ อุบาสก อุบาสิกาให้ทุน ส่วนพระภิกษุสามเณรให้ธรรมนั้น ทั้งสองส่วนนี้จะแยกจากกันไม่ได้ จึงทำให้ มีเยาวชนชายที่ด้อยโอกาสบ้างหรือด้วยเหตุผลอย่างอื่นบ้าง จะบวชเป็นพระภิกษุสามเณรเพื่อสืบทอด อายุพระพุทธศาสนาตลอดมา เพราะว่า หากไม่มีแรงจูงใจพระภิกษุสามเณรผู้บวชเข้ามาเพื่อศึกษาเล่า เรียนหลักคำสอนแล้ว การที่จะให้เด็กเยาวชนชาย และบุคคลทั่วไปบวชเป็นพระภิกษุสามเณรทั่วไป เพื่อเข้ามารักษาสืบทอดอายุพระพุทธศาสนานั้น อาจจะมีจำนวนน้อยมาก นั้นเท่ากับว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ที่จะสืบต่ออายุและรักษาพระพุทธศาสนาจะมีจำนวนน้อยตามไปด้วย หากไม่มีพระภิกษุ สามเณรผู้เป็นศาสนบุคคลเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะขาดศาสนบุคคลผู้เป็นศาสนทายาท และสุดท้าย พระพุทธศาสนาก็จะสูญสิ้นไปได้

ภาพที่ ๓.๕๑ ภาพในอดีต ประธานองค์กร Venerable Ratanak Keo, รูปที่ ๑ และคณะผู้บริหาร ประชุมขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม ประจำปี

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

โครงการและกิจกรรมขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ ทั้ง ๓ โครงการ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น นอกจากจะเกิดอิทธิพลต่อบุคคล อิทธิพลต่อสังคม และอิทธิพลต่อสถาบันสงฆ์โดยภาพรวมแล้ว ยังทำให้เกิด “ผลกระทบ” (Impact) ในแง่บวกขึ้นอย่างน้อย ๓ ประการคือ ๑) ผลกระทบต่อบุคคล ๒) ผลกระทบต่อสังคม และ ๓) ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ โดยแต่ละประการจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) ผลกระทบต่อบุคคล โครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธ เป็นโครงการและกิจกรรมขององค์กรที่มีผลกระทบต่อเด็กเยาวชนมากที่สุด โดยทำให้ทุกคนได้เข้าใจ เห็นความสำคัญและเห็นความจำเป็นว่าศีลธรรมในพระพุทธศาสนาที่จะต้องนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ที่เรียกว่า “ใช้ธรรมนำชีวิต” ตามโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาที่มีเป้าหมายสูงสุดชีวิตคือเว้นการเบียดเบียนตนและบุคคลอื่น ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ดำเนินชีวิตด้วยความเพียรพยายาม มีความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน อันเป็นผลจากการฝึกสมาธิและจิตตภาวนา จนส่งผลให้เด็กเยาวชนพัฒนาตนจนเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นพุทธศาสนิกที่ดีของพุทธศาสนาและเป็นพสกนิกรที่ดีของพระราชา

ส่วนโครงการธรรมสัง្យาพัฒนาจิตใจและสังคมนั้น จะส่งผลกระทบต่ออาสาสมัครอาสาสมัครมากกว่าเด็กเยาวชน โดยทำให้สามารถยกระดับจากการเป็นอาสาสมัครอาสาสมัครที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบประเพณีสืบทอดกันมาตามความศรัทธาของบรรพบุรุษ แต่เมื่อได้ยินได้ฟังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากโครงการที่มีกิจกรรมการสนทนาธรรมและการตอบปัญหาธรรมแล้ว ทำให้กลายเป็นอาสาสมัครอาสาสมัครผู้มีความรู้ ความเข้าใจในพระรัตนตรัยอย่างแจ่มชัด ทั้งในเรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ จนยกระดับขึ้นเป็นการนับถือด้วยศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา สามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่เป็นปัญหาของชีวิตและสังคมด้วยเหตุด้วยผลของตนเองได้มากขึ้น จนทำให้ความเชื่อ (สัทธา) ความ

เลื่อมใส (ปสาท) ของตนเองที่มีต่อพระพุทธศาสนา ไม่หวั่นไหว ไม่คลอนแคลน มีความมั่นคง เข้าถึงพระรัตนตรัยโดยเฉพาะเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง

(๒) **ผลกระทบต่อสังคม** โครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม ส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก เพราะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในแต่ละชุมชนนั้น ส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะอยู่กันอย่างเห็นแก่ตัวกลัวเสียเปรียบทั้งสิ้น เมื่อชาวบ้านโดยเฉพาะผู้นำได้ร่วมกิจกรรมกับองค์กรในการจัดโครงการธรรมสังยุจร์พัฒนาจิตใจและสังคม แล้วเชื่อมโยงกับโครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม เพื่อเป็นการสมทบทุนการเตรียมสถานที่จัดกิจกรรมการฟังธรรมและการสนทนาธรรม ทำให้ในแต่ละพื้นที่เกิดการตื่นตัวมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสถานที่ด้านกายภาพให้มีการพัฒนาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เป็นส่วนรวมมากขึ้นตามโอกาสอันเป็นการร่วมกันพัฒนาชุมชนโดยการนำของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ไม่นิ่งเฉยดูตายเหมือนต่างคนต่างอยู่ไม่ใส่ใจสังคม เมื่อเห็นพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาแล้วก็พร้อมที่จะบำเพ็ญตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ถือว่าเป็นการนำกายภาพและจิตภาพของตนเองเข้าบูชาพระรัตนตรัยอันจะเป็นการยังประโยชน์ให้เกิดความสุขความเจริญทั้งส่วนตนและสังคมโดยรวม

ภาพที่ ๓.๕๒ ประธานองค์กร รูปที่ ๑ กับทีมงาน และคณะลูกศิษย์ที่เป็นจิตอาสา ที่พากันมาช่วยงานธรรมสังยุจร์ฯ

(๓) **ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์** การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ ส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์โดยภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทขององค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ ได้แสดงบทบาทขององค์กรระดับต้นๆ ของราชอาณาจักรกัมพูชา ที่พระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านแสดงบทบาทในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไม่เห็นแก่เห็นดเหน็ดเหนื่อย โดยเป็นการศึกษาเรียนรู้จากการทำงาน การบริหารศรัทธา การพัฒนาตนและสังคม ฝึกการเป็นผู้นำในการช่วยเหลือแก้ปัญหาและเป็นที่พึ่งให้กับสังคม บทบาทของพระสงฆ์กัมพูชาดังกล่าวได้สะท้อนให้วงการคณะสงฆ์เกิดพระสงฆ์นักพัฒนาขึ้นอีกจำนวนมากในราชอาณาจักรกัมพูชา ประธานองค์กร รูปที่ ๑ ได้กล่าวถึงผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ขององค์กร โดยได้ให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธและสังคม เป็นองค์กรที่เกิดขึ้นในกัมพูชาก่อน องค์กรอื่นๆ ได้กลายเป็นองค์กรต้นแบบ ที่เป็นบทบาทการทำงานของพระภิกษุ สามเณรที่ไม่ใช่พระสงฆ์ผู้ใหญ่ที่มีบารมี หรือมีสาธุชนกราบไหว้สักการะมากมายนัก แต่เป็นบทบาทที่มีการรวมตัวกันของพระภิกษุสามเณรน้อยที่ใช้พลังความหนุ่มแน่น ของแต่ละรูปทำงานสร้างสรรค์ ทำงานทุกอย่างที่ทำได้ เพื่อเป็นการสร้างประโยชน์ ให้เกิดขึ้นกับสังคมสงฆ์ แม้โอกาสในการทำงานจะมีเพียงช่องทางเล็กๆ ที่พระสงฆ์ หนุ่มและสามเณรน้อยอย่างพวกเราพอจะทำได้ พวกเราก็กทำโดยให้มันยิ่งใหญ่ขึ้นได้ ด้วยอาศัยเจตนาบริสุทธิ์ เพื่อแก้ปัญหาที่พวกเราเห็นร่วมกันว่า ปัญหาดังกล่าวเป็น ปัญหาของพระพุทธศาสนาและเป็นปัญหาของประเทศชาติ จึงต้องร่วมกันแก้ไข แม้ หลายครั้งพวกเราถูกปิดช่องทาง ปิดโอกาสก็มีบ้าง แต่เราก็กไปทำในสถานที่ที่เปิด โอกาสให้เราทำได้ ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเราไม่ได้ทำเพื่อตัวเราเป็นที่ตั้ง พวกเรา ทำงานเพื่อองค์กรพระพุทธศาสนาของประเทศปัญหาที่พวกเรามีจึงไม่ได้เป็น อุปสรรคในการทำงานแต่อย่างใด”

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ สรุปความได้ว่า องค์กรพัฒนาแบบพุทธและสังคม เป็นองค์กรที่ ใช้เป็นฐานในการให้พระภิกษุสามเณรได้ทำหน้าที่ของตนเอง เท่ากับว่า “พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต้องทำหน้าที่ของตนเอง” อันเป็นการศึกษาเรียนรู้ผ่านการทำงาน ผ่านการฝึกบริหารศรัทธา ผ่านการ ฝึกหัดพัฒนาตนและพัฒนาสังคม ผ่านการฝึกเป็นผู้นำในการช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาและช่วยทำ ตนเองให้เป็นที่พักของสังคม เพื่อที่จะได้นำตนเองเข้าใจสัมผัสกับปัญหาชีวิตและสังคม แล้วหา แนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างแท้จริง และประสานให้ ปัญหานั้นได้รับการแก้ไขจากผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้ องค์กรยังมีสถานภาพเป็น “องค์กร ต้นแบบ” ที่ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคมของนักปฏิบัติรูป/ท่านอื่นๆที่กำลังหา แนวทางได้อีกด้วย

ภาพที่ ๓.๕๓ ประธานองค์กร รูปที่ ๒ กับพระสงฆ์ผู้เป็นสมาชิกขององค์กร ซึ่งเป็นทีมงานในองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ ปัจจุบัน

สรุป องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ เป็นองค์กรที่รวมพระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านในราชอาณาจักรกัมพูชาที่เห็นปัญหาในวิถีชุมชนของสังคมชาวพุทธ เริ่มจากปัญหาของกลุ่มวัยเด็ก เยาวชนจนถึงกลุ่มวัยผู้ใหญ่ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา มีความเชื่อ (สัทธา) ความเลื่อมใส (ปสาท) ในพระพุทธานุศาสน์ที่ไม่ถูกต้อง ไม่ตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สืบเนื่องจากปัญหาทางด้านการเมืองการปกครองทำให้การสืบต่อศีลธรรมตามแบบวิถีพุทธ ผ่านทางวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตมีปัญหา ในช่วงนั้นเป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ภายหลังจากการปกครองของเขมรแดง ศีลธรรมแบบพุทธในการประพฤติปฏิบัติตนของเด็กเยาวชน ไม่เป็นไปตามหลักธรรมคำสอน ทั้งนี้ต้นเหตุสำคัญเกิดจากผู้ปกครองที่เข้าใจคำสอนพระพุทธศาสนาไม่ถูกต้อง ทำให้เด็กเยาวชนไม่ให้ความเคารพ แสดงกิริยามารยาทต่อพระภิกษุสามเณรอย่างไม่เหมาะสม อาจเกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาในวงกว้างต่อไปได้ พระสงฆ์หนุ่มและสามเณรน้อยในจังหวัดไพรแวง จึงได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มเด็กเยาวชน ผ่านโครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคม ซึ่งมีกิจกรรมหลายอย่างในการสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มเด็กเยาวชน ส่วนกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาได้จัดโครงการธรรมสัง្កยจรพัฒนาจิตใจและสังคม และโครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมสนทนาธรรม กิจกรรมการถามตอบปัญหาธรรม และกิจกรรมการทอดผ้าป่าฯ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมชาวพุทธในจังหวัดไพรแวง โดยกิจกรรมทั้งหมดมุ่งพัฒนาจิตใจแก้ไขความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) ให้กลับมาเป็นผู้มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฎฐิ) เป็นสำคัญ ทำให้เกิดเป็นอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคมรวมถึงสถาบันสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นอย่างดี

ภาพที่ ๓.๕๔ การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ปกครอง นาคน้อย
ผู้เข้าร่วมพัฒนาตนเอง โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ประจำปีแต่ละปี

๓.๓ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ในช่วงที่ประเทศได้เปลี่ยนระบบการปกครองจากราชอาณาจักรมาเป็นระบบสาธารณรัฐนั้น พระพุทธศาสนาได้มีการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับการปกครองในระบบสาธารณรัฐให้ได้ จนกระทั่งพัฒนาไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการลาวสร้างชาติตามแนวคิดของระบบสาธารณรัฐในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่วิจัยใน สปป.ลาวตามเกณฑ์การวิจัย โดยศึกษาการทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กร ๒ แห่งคือ ๑) องค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ซึ่งเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทควบคุมกำกับกิจการด้านพุทธศาสนาของ สปป.ลาว โดยสนองนโยบายคณะสงฆ์ลาวและเสนอแนะนโยบายการพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของคณะสงฆ์ลาวต่อคณะรัฐบาล และ ๒) เครือข่ายคณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ณ วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) และ ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์อาทิตย์ บ้านสีเกิด นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดไปตามลำดับ ดังนี้

๓.๓.๑ องค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.)

การศึกษาการทำงานขององค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบกิจการพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว ทั่วประเทศ ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลในช่วงที่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชอาณาจักรมาเป็นสาธารณรัฐ โดยทำหน้าที่กำกับกิจการคณะสงฆ์ลาวให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลและสนองงานของคณะสงฆ์ด้วยการเสนอโครงการกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนและรัฐบาล ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นศึกษาบริบทขององค์กร ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

ภาพที่ ๓.๕๕ ทีมนักวิจัย นำโดยหัวหน้าโครงการวิจัย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. เติงทางลงพื้นที่วิจัยภาคสนาม สปป.ลาว เพื่อเก็บข้อมูลองค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และโครงการ คพพ.วัดป่านาคูน้อย เมืองชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ บันทึกเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

ทีมงานนักวิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายภายใน สปป.ลาว ณ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และได้ขอสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการทำงานในองค์การเผยแผ่เกี่ยวกับ (๑) ประวัติการจัดตั้งองค์การ (๒) แนวคิดพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมและ (๓) พัฒนาการของการเผยแผ่ ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอข้อมูลไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) **ประวัติการจัดตั้งองค์การ** องค์การพระพุทธรศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การสงฆ์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นด้วยความเห็นพ้องต้องกันของคณะสงฆ์และรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว ด้วยตระหนักว่า พระพุทธรศาสนาเข้ามาประดิษฐานอย่างมั่นคงผ่านวิวัฒนาการของชาติลาวมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ดังปรากฏในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว ฉบับ พ.ศ.๒๕๔๑ หมวดที่ ๔ การจัดตั้งคณะบริหารสงฆ์ในมาตรา ๑๑ ที่ว่าให้มีการจัดตั้งคณะบริหารศาสนกิจ เป็นองค์การนำพาของพระสงฆ์ลาวขึ้น เรียกว่า “องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว เรียกและเขียนคำย่อว่า อ.พ.ส.” โดย อ.พ.ส.ปกครองสงฆ์มีการจัดตั้งเป็น ๔ ระดับ ได้แก่ (๑) อ.พ.ส.ระดับศูนย์กลาง (๒) อ.พ.ส.ระดับแขวง กำแพงนครเขตรพิเศษหรือเทศบาลแขวง, นครหลวงเวียงจันทน์ เขตพิเศษ (๓) อ.พ.ส.ระดับเมือง หรือระดับเทศบาลเมือง และ (๔) อ.พ.ส.ระดับวัด โดยกงจักรในการบริหารของ อ.พ.ส.ระดับศูนย์กลาง มี ๔ ภารกิจ ได้แก่ ภารกิจฝ่ายปกครองสงฆ์ ภารกิจฝ่ายศึกษาสงฆ์ ภารกิจฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และภารกิจฝ่ายสาธารณูปการ

คณะกรรมการองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ปัจจุบันมีคณะกรรมการบริหารงานประจำศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวจำนวน ๑๘ รูป^๑ คือ

๑. พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل	๒. พระอาจารย์มหานอน ดำรงบุญ
๓. พระอาจารย์มหาจระรุณ วชิรรังสี	๔. พระอาจารย์มหาชาติ กนต์สีโล
๕. พระอาจารย์มหาบัวคำ สารีบุตร	๖. พระอาจารย์มหาบุญมา สีมาม
๗. พระอาจารย์เหวด มะเสโน	๘. พระอาจารย์บุญสี วงพุมี่
๙. พระอาจารย์คำมา ปันยาวิจิต	๑๐. พระอาจารย์พุมสะหวัน พันทะบัวลี
๑๑. พระอาจารย์สุชี ธีอนมุงคุณ	๑๒. พระอาจารย์ดาวเฮือง คำปะเส็ด
๑๓. พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน	๑๔. พระอาจารย์บุญทะวี ประสิดทิสัก
๑๕. พระอาจารย์บุญส่วน แก้วพิลม	๑๖. พระอาจารย์ถาวอน พอนปะเส็ด
๑๗. พระอาจารย์วันนา สุริยะวง และ	๑๘. พระอาจารย์บุญส่วน พันทะวง

ประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ประกอบด้วยพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ดังนี้

(๑) พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل ประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว มีหน้าที่รับผิดชอบชี้แจงนำรวมปฏิบัติงานกิจการต่างประเทศ^๒

^๑ ข้อมูล ณ วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘-คณะผู้วิจัย.

^๒ ปัจจุบันท่านได้มรณภาพแล้ว เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘ สิริอายุรวม ๑๐๐ ปี ๘๑ พรรษาและได้แต่งตั้งองค์พระสังฆประธานาธิบดี ปัญจะสีวิสุทธิ์ พุทธวรานุกร วิมลธรรมรัตนญาณนายก เป็น ประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว-ผู้วิจัย, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

(๒) พระอาจารย์มหานงน ดำรงบุณ เป็นรองประธานรูปที่ ๑ รับผิดชอบกิจกรรมงาน อ.ส.พ. ใน ๕ แขนงภาคใต้

(๓) พระอาจารย์มหาจระรุน วชิรรังสี เป็นรองประธานรูปที่ ๒ รับผิดชอบกรรมาธิการ สาธารณูปโภคสาธารณูปการ

(๔) พระอาจารย์มหาชาติ กนต์สีโล เป็นรองประธานรูปที่ ๓ รับผิดชอบกรรมาธิการเผยแผ่ ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน^๑

(๕) พระอาจารย์มหาบัวคำ สาริบุตร เป็นรองประธานรูปที่ ๔ รับผิดชอบกรรมาธิการศึกษาสงฆ์

(๖) พระอาจารย์มหาบุญมา สีมาม เป็นรองประธานรูปที่ ๕ รับผิดชอบกรรมาธิการ ปกครองสงฆ์

(๗) พระอาจารย์เขต มะเสโน เป็นรองประธานรูปที่ ๖ เป็นผู้ประจำการสำนักงาน นอกจากนี้ ยังได้แต่งตั้งให้พระอาจารย์พุ่มสะหวัน พันทะบัวลี เป็นหัวหน้าห้องการศูนย์กลาง อ.พ.ส.

ภาพที่ ๓.๕๖ ทีมเครือข่ายนักวิจัย นำโดย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ. ดร. เข้าพบและสัมภาษณ์ผู้บริหารและคณะทำงานของ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ณ วัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๑ พระมหาชาติ กนต์สีโล ได้มรณภาพแล้วด้วยโรคมะเร็งตับ เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๖ ในอาการสงบที่วัดปานาคูนน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว รวมอายุได้ ๘๑ ปี ๖๐ พรรษา และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้รับผิดชอบดำรงตำแหน่งประธานกรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐานแทนท่านคือพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านเอง-ผู้วิจัย, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว ได้ระบุสิทธิหน้าที่ของ อ.พ.ส.ศึกษาสงฆ์ ไว้ดังนี้

(๑) ปรับปรุงการศึกษาสงฆ์ ให้ได้ศึกษาพระธรรมวินัย, ภาษาบาลี, สันสกฤต, ภาษาสากล และการศึกษาประสมประสานกับวิชาการทางโลกที่เกี่ยวข้องกับสังคมอย่างพอเหมาะและก้าวหน้า

(๒) จัดให้มีกองวิชาการแต่งแบบเรียนธรรมวินัย, ภาษาบาลี, สันสกฤตแบบง่าย ๆ รับรู้ได้เร็วและนำไปใช้อย่างถูกต้องและแบบเรียนวิชาอื่นๆ

(๓) ให้มีห้องสมุดคั่นคว่ำไปพร้อมๆ กับการขยายเครือข่ายการศึกษาให้ได้อย่างน้อยแขวงละ ๑-๒ แห่ง และในทุกเมืองใหญ่

(๔) ให้มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนชนวันอาทิตย์ เน้นการปลูกฝังศีลธรรมประสานกับวิชารับใช้สังคมและภาษาสากล

(๕) สร้างครูสงฆ์ให้มากขึ้น ทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยจัดให้มีขึ้นทั่ว สปบ. ลาว

(๖) จัดส่งพระเถรที่เรียนจบมัธยม หรือจบมหาวิทยาลัยสงฆ์ทุกๆ ปี ไปประจำการอยู่ตามแขวงหรือเมือง หรือวัดที่ขาดพระเถรทั่วประเทศ เพื่อบริหารศาสนกิจตามกฎระเบียบของโรงเรียนสงฆ์อย่างเข้มงวด

สำหรับหน้าที่ของ อ.พ.ส. ด้านเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน มีดังนี้

(๑) จัดตั้งสังฆบัญญัติ, สังฆานัติ กฎระเบียบสงฆ์ ในการดำเนินการเผยแผ่ศีลธรรม ฝึกอบรมพระธรรมกถึกในหลายรูปแบบและปฏิบัติกัมมัฏฐานให้กว้างขวางทั่วประเทศ

(๒) ฝึกอบรมพระวิทยากร, วิปัสสนากร ให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพแต่ละปีไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูปขึ้นไป

(๓) ใช้วิทยากรผู้มีประสบการณ์สูง ทั้งฝ่ายสงฆ์และคฤหัสถ์อย่างเหมาะสมตามคำชี้แนะของ ศูนย์กลาง อ.พ.ส. เพื่อให้มีวิชาการทั้งภาคปฏิบัติและการเผยแผ่ศีลธรรมและวิชาอื่นๆ ดำเนินไปพร้อมๆ กัน

ภาพที่ ๓.๕๗ ทีมนักวิจัย นำโดย อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม และคณะ ขอสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนอาสาสมัคร จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว มาช่วยงานวิทยาลัยสงฆ์องค์คือ และเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร ประจำสำนักงานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.)

สรุปประวัติความเป็นมาขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวและสิทธิบทบาทหน้าที่ที่ปรากฏ ในธรรมนูญปกครองสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๑ ทำให้มองเห็นโครงสร้างการบริหารงานของคณะสงฆ์ลาว ในการบริหารปกครองสงฆ์ให้ก้าวหน้าทันสมัยใหม่ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจช่วยเหลือรัฐบาลภายใต้ระบอบสังคมนิยมที่เคร่งครัดพอประมาณ ระบอบการเมืองมิใช่อุปสรรคในการบริหารจัดการองค์การสงฆ์

สิ่งที่สำคัญและเป็นอุปสรรคยิ่งกว่านั้นคือการบริหารกิจการสงฆ์จะฝ่าวิกฤตจากการไหลบ่าท่วมทับของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีแรงเหวี่ยงของทุนนิยมที่แรงและเร็วได้อย่างเข้มแข็งเพียงไร เฉกเช่นภาวะการณ์ปัจจุบันที่คณะสงฆ์ไทยกำลังเผชิญปัญหาอุปสรรคในการบริหารกิจการสงฆ์อยู่ในขณะนี้

(๒) แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมและพัฒนาการ

ลาวเป็นประเทศสังคมนิยม ที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ และพรรคเคยมีทัศนคติในทางลบเกี่ยวกับลัทธิศาสนาามาแต่แรกเริ่ม เมื่อปลดระบอบราชาธิปไตยลงแล้ว พรรคได้ปรับตัวขึ้นเรื่อยๆ ทั้งทางลบและทางบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้น พรรคอนุญาตให้คณะสงฆ์ปกครองตนเองอย่างมีอิสระภายในขอบเขต ซึ่งผู้บริหารงานด้านศาสนาที่ต้องใช้กุศโลบายเพื่อไม่ให้กระทบกระทั่งกับพรรคและงานปกครองของฝ่ายอาณาจักร ในขณะที่คณะสงฆ์ลาวก็ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศีลธรรมแก่ประชาชนตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในธรรมนูญปกครองสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๑ ที่มืองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นผู้ควบคุมกำกับการทำงาน

ภาพที่ ๓.๕๘ ฉายาท่านเขต มะเสไน รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว และพระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ณ วัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติกร ซึ่ง ฉายาท่านเขต มะเสไน^๑ รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้เล่าให้ทีมวิจัยฟังเกี่ยวกับแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังนี้

“อ.พ.ส เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณปีพ.ศ.๒๕๑๘ (ค.ศ.๑๙๗๔-๑๙๗๕) รัฐบาลพรรคประชาชนปฏิวัติลาว นำโดยท่านไกสอน พมวิหาร ยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงสถาปนาการปกครองใหม่ภายใต้ชื่อ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” (สปป.ลาว) ได้ประกาศปฏิรูปพุทธศาสนาในระบอบใหม่ (คอมมิวนิสต์) โดยรวมเอา

^๑ ฉายาท่าน เป็นคำสรรพนามเรียกพระเถระด้วยความเคารพ-ผู้วิจัย.

สงฆ์ทั้งฝ่ายมหานิกายและฝ่ายธรรมยุติเข้าด้วยกัน รวมเรียกว่า “พระสงฆ์ลาว (Lao Sangha)” ด้วยเหตุผลว่า ยศข้างขุนนางพระเป็นระบบศักดินาล้าหลัง และความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งมงาย เป็นสังคมที่มีชนชั้นก่อให้เกิดการกดขี่ขูดรีด เป็นมรดกดั้งเดิมที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ การเทศนาเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพานตามคำสอนพุทธศาสนาเป็นนามธรรม เพื่อจ้อไร้สาระ ไร้สมรรถนะทางเศรษฐกิจ ไม่พัฒนาสังคม ไม่อนุวัติเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดและพฤติกรรมไปกับกระแสสังคมโลกสมัยใหม่ ฯลฯ จึงประกาศใช้ พ.ร.บ.พระสงฆ์ลาว ค.ศ.๒๐๐๔ (พ.ศ.๒๕๔๗)”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของญาท่านเหวด มะเสโน จะเห็นว่า แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของคณะรัฐบาลสังคมนิยมในระบบสาธารณรัฐที่มีมุมมองว่า พระพุทธศาสนากับความเป็นชนชาติลาวนั้นผูกพันมานาน แต่ถึงอย่างนั้นพระพุทธศาสนาในสมัยการปกครองแบบราชอาณาจักรได้ส่งเสริมการแบ่งชนชั้นวรรณะอันเป็นช่องทางนำมาซึ่งการกดขี่ขูดรีดประชาชน คำสอนก็เป็นเรื่องนามธรรม ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และโครงสร้างคณะสงฆ์ส่งเสริมความแตกแยกเห็นได้จากการที่คณะสงฆ์แบ่งแยกเป็นสองฝ่าย โดยฝ่ายมหานิกายเป็นตัวแทนของราษฎรในฐานะพสกนิกร ส่วนฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เป็นตัวแทนของฝ่ายเจ้ามหาชีวิต ส่งเสริมคำจูนชนชั้นปกครองผ่านการมอบยศฐาบันดาศักดิ์แก่พระสงฆ์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งแนวปฏิบัติที่เป็นอยู่ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับการปกครองในรูปแบบสังคมนิยม จึงได้มีการประกาศการปฏิรูปพระพุทธศาสนาให้เป็นคณะสงฆ์ลาวเพียงนิกายเดียว และไม่มีการเถรภิษก หรือการแต่งตั้งยศฐาบันดาศักดิ์อีกต่อไป

ภาพที่ ๓.๕๙ พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل อดีตเจ้าอาวาสวัดองค์ตั้ง
อดีตประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว

^๑ สัมภาษณ์ ญาท่านเหวด มะเสโน รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.), สรุปรสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ณ วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้งวัดองค์ตั้ง เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

(๓) พัฒนาการขององค์การ

พระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل อดีตประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว ได้เคยแสดงทัศนะผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยในฐานะเป็นผู้นำในการปฏิรูปรวม คณะสงฆ์ให้เป็นพระสงฆ์ลาวนิกายเดียวตั้งแต่เริ่มต้น ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลง เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๖ ซึ่งมีประเด็นที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่ให้สัมภาษณ์ของ ญาท่านเหวด มะเสโน ดังกล่าวมาข้างต้น^๑ มีใจความสำคัญว่า

“...ชาติกับศาสนาแยกกันไม่ออก ประเทศลาวยึดอำนาจแล้วคณะปกครอง ได้วางระบอบการปกครอง เรื่องฐานะ...ตำแหน่ง แล้วสิ่งไม่เป็นธรรมก็เลิกกันไป พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่มี สมเด็จพระสังฆราชก็ไม่มี...ใช้แบบระบอบสังคมนิยม โดย เรียกว่าระบบประธานาธิบดี”

“...อยู่เมืองลาว ตำแหน่งล้วนทำให้คิดแต่ตัณหา มาสร้างให้พระเป็นนักธุรกิจ ทำให้ศาสนาเสื่อม ศาสนาเศร้าหมอง ถือการเป็นใหญ่กว่าคนอื่นด้วยการโลภมาก โลภ...ไม่ถือการปฏิบัติเป็นใหญ่ด้วยการสร้างคุณงามความดี สร้างธรรมะความเป็นจริงต้องเป็นใหญ่ทางธรรมะถึงจะเป็นหน้าที่ของ “พระ...”

“...พระสงฆ์ประเทศลาวไม่ใช่สมณศักดิ์^๒ โดยสมณศักดิ์ที่ได้ในสมัยพระเจ้า มหาชีวิตพระราชทานให้ เช่น สมเด็จพระยอดแก้ว สมเด็จพระลูกแก้ว พระหลักคำ พระครู พระชา พระสำเร็จ ในตำแหน่งที่ได้รับสามารถใส่ได้ จะใส่แทนชื่อตัวเองก็ ไม่ได้ผิด แต่ไม่ได้มีผลอะไร แต่จะถือพรชาเป็นหลัก...”

จากการให้ความเห็นของพระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل ที่มองว่า การมีสมณศักดิ์เป็นทางให้เกิดตัณหาต่างๆ ที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นต้องทำลายตัณหา หรือ ยศฐาบรรดาศักดิ์ที่เป็นตำแหน่งตามระบอบราชาอาณาจักรของเจ้ามหาชีวิต ไม่ได้ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หรือ ไม่ได้เป็นพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคม แต่กลับเป็นพระพุทธศาสนาเพื่อการมอมเมาโดยไม่ได้มุ่งส่งเสริมและค้ำจุนศีลธรรม ที่เรียกว่า ความเป็นใหญ่ทางธรรมะสร้างคุณความดีที่เป็นนามธรรมให้เกิดเป็นรูปธรรมได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ในสมัยการปกครองแบบราชาอาณาจักรลาวในอดีตนั้น พระสงฆ์เพียงแต่มีรักษาสถานะและแสดงบทบาทของตนเองเอาไว้ตามแนวจารีต

^๑ สัมพันธ์สังฆราชไทย มิ่งมิตรสังฆราชลาว, <<https://www.thairath.co.th/content/378518>>, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๒ โดยลำดับสมณศักดิ์ของกรุงศรีสัตนาคนหุตและเมืองหลวงพระบางแห่งราชอาณาจักรลาว ได้แบ่งลำดับไว้ ดังนี้ ๑. ชั้นสำเร็จ (แบ่งแห่งเรียกสมเด็จ) ๒. ชั้นชา (ปรีชา) ๓. ชั้นคุ (ครู) ๔. ชั้นราชครู (สำหรับครูบาอาจารย์สอนลูกเจ้านาย) ๕. ชั้นเจ้าหัวคูฝ่าย ๖. ชั้นเจ้าหัวคูค่าน ๗. ชั้นเจ้าหัวคูหลักคำ ๘. ชั้นเจ้าหัวคูลูกแก้ว ๙. ชั้นเจ้าหัวคูยอดแก้ว และ ๑๐. ชั้นราชครูหลวง โดยสมณศักดิ์ตามข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ ส่วนข้อ ๕ ถึงข้อ ๑๐ เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายบริหาร การเลื่อนสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ พระภิกษุสามเณรจะได้รับสมณศักดิ์ชั้นใดจะต้องได้รับการศึกษาเป็นบันไดไต่ขึ้นเป็นขั้นๆ ตามหลักสูตร การแบ่งหลักสูตรการศึกษาในสมัยโบราณมี ๓ ชั้น หลักสูตรชั้นหนึ่งๆ เรียกว่า “บัน” ซึ่งแบ่งออกเป็นบันต้น บันกลาง และบันปลาย เมื่อมีการสถาปนาและเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้สำเร็จการศึกษาและทรงคุณธรรมชั้นสูงจนเป็นที่เคารพสักการะตามลำดับขั้นดังกล่าวมา ทุกลำดับขั้นต้องผ่านการถวายน้ำสรง เรียกว่า “พิธีรดสรง” หรือเถราภิเษกจึงจะถือว่าเสร็จสมบูรณ์.

เท่านั้น ไม่ได้แสดงบทบาทนำในการช่วยพัฒนาสังคมจนเป็นที่ยอมรับของประชาชนให้เห็นเชิงประจักษ์ได้ ภาพพจน์ดังกล่าวของพระสงฆ์ในสมัยการปกครองที่เป็นราชอาณาจักรลาวที่มีเจ้ามหาชีวิตเป็นผู้ค้ำชูอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาผ่านพิธีการฮอตสรง หรือ พิธีเถรภิเษกนั้น จึงเป็นภาพที่เป็นจุดด้อยของระบบเดิมและได้ใช้เป็นเหตุผลในการแก้ไขบทบาทของคณะสงฆ์ลาวด้วยการให้มีองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เกิดขึ้นในการปกครองตามรูปแบบสาธารณรัฐในปัจจุบัน

ภาพที่ ๓.๖๐ คณะนักวิจัยขอสัมภาษณ์ นายคำสิงห์ ช่างชัย หัวหน้าสำนักงานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ประจำสำนักงานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) วัดพระธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามนโยบายของรัฐร่วมกับคณะสงฆ์ผ่านกรรมาธิการทั้ง ๔ ฝ่ายขององค์การ โดย ญาท่านเหวด มะเสโน รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้เล่าให้ทีมวิจัยฟังว่า

“...การเผยแผ่ขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) จะมีคณะกรรมาธิการหลัก ๔ ฝ่าย ได้แก่ (๑) กรรมาธิการฝ่ายปกครองสงฆ์ (วินัยธร) (๒) กรรมาธิการฝ่ายศึกษาสงฆ์ (๓) กรรมาธิการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน และ (๔) กรรมาธิการฝ่ายสาธารณูปการ โดยคณะกรรมาธิการแต่ละฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ตามภาระกิจเฉพาะด้านของตนเอง แต่ทำงานเพื่อประสานประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างสอดคล้องกับนโยบายของพรรครัฐบาลและคณะสงฆ์ลาว แต่ที่เห็นผลงานเป็นในเชิงรูปธรรมที่โดดเด่นทางสังคมคือฝ่ายกรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมที่เป็นกำลัง

สำคัญในการพัฒนาจิตใจของสังคมและขับเคลื่อนองค์กรจนเป็นที่ยอมรับของสังคมในระดับประเทศและต่างประเทศ”^๑

จากเนื้อหาในบทสัมภาษณ์ของ ญาท่านเหวด มะเสโน รองประธานองค์การพระพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์การพระพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) นั้นได้ดำเนินการโดยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ทั้ง ๔ ฝ่าย โดยที่แต่ละฝ่ายได้ทำงานในหน้าที่ที่ฝ่ายของตนได้รับผิดชอบอย่างสอดคล้องประสานกัน แต่ฝ่ายที่มีผลงานในการพัฒนาจิตใจของคนในสังคมและขับเคลื่อนองค์กรฯ ให้เกิดการยอมรับทั้งภายในและภายนอกประเทศ ที่มีผลกระทบต่อสังคมอย่างมากคือฝ่ายกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน

ภาพที่ ๓.๖๑ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ได้มอบของที่ระลึกให้ นายคำสิงห์ ช่างชัย อาสาสมัครและหัวหน้าสำนักงานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.).

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากการที่พรรครัฐบาล ร่วมกับ คณะสงฆ์ลาว ได้ใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้กับประชาชนลาว ญาท่านเหวด มะเสโน ได้กล่าวถึงอิทธิพลขององค์กรฯ ว่า

“...องค์การพระพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ตั้งขึ้นมาเพื่อรวมคณะสงฆ์สองนิกายเข้าด้วยกันเป็นคณะสงฆ์ลาว มีโครงสร้างองค์กรที่ประกอบด้วยคณะกรรมการ ๔ ฝ่าย แต่ละฝ่ายมีแผนงานตามบทบาทหน้าที่ของตน ซึ่งประกอบด้วยโครงการ

^๑ สัมภาษณ์ ญาท่านเหวด มะเสโน สรุปลงสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารองค์การพระพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ณ วัดองค์คือ นครหลวงเวียงจันทน์, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ย่อยหลายภาคส่วน เช่น โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. (Buddhism for Development Project or PDP) ที่มีพระอาจารย์อภิไทย ไมตรีจิต เป็นหัวหน้าบริหารโครงการฯ หรือโครงการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่มีพระอาจารย์สีทน ไชยวงศสอน เป็นหัวหน้าโครงการฯ เป็นต้น ถือว่าองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) มีประโยชน์สูงสุดต่อสังคมในเชิงบวกเป็นความใกล้ชิดระหว่างพระกับสังคม อาจกล่าวได้ว่า องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การฯ ที่ทำให้เกิดกิจกรรมส่งเสริมแผนงานของชาติ”^๑

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว ญาท่านเวท มะเสไน รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้ชี้ให้เห็นว่า องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นหน่วยงานกลางของภาครัฐและคณะสงฆ์ลาวที่ขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาทุกด้าน โดยเฉพาะงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้น องค์การฯ ได้สร้างความเข้าใจพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนลาวผ่านโครงการต่างๆ ที่โดดเด่นมีอิทธิพลและมีผลกระทบต่อ การส่งเสริมและการพัฒนาประเทศของรัฐบาลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะได้ช่วยทำให้พุทธศาสนิกชนลาว ได้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิต เห็นความสำคัญในฮีตคอง ประเพณี วัฒนธรรมของตนเอง สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศของรัฐบาลและระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐเป็นอย่างดีจึงจนกระทั่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในการดำเนินงานให้เกิดความยั่งยืน

ภาพที่ ๓.๖๒ ทีมนักวิจัยสัมภาษณ์ พระอาจารย์พวงประเสริฐ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ณ วัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ภาพถ่ายเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘

^๑ สัมภาษณ์ ญาท่านเวท มะเสไน สรุปลงสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ณ วัดสงฆ์องค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

การทำหน้าที่ขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้ดำเนินงานขององค์การแล้ว ส่งผลต่อคณะสงฆ์และสังคม พระอาจารย์พวงประเสริฐ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ได้ให้สัมภาษณ์กับทีมวิจัยจากโครงการโดยตอนหนึ่งได้กล่าวถึงผลกระทบขององค์การฯ ต่อคณะสงฆ์ลาว ซึ่งเป็นมีคฤหัสถ์เป็นผู้บริหารงานขององค์การฯ ว่า

“อาตมภาพไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงหรือมีตำแหน่งใดๆ ใน อ.พ.ส.ซึ่งวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้งนั้น ได้ขึ้นตรงกับคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาสงฆ์ สำหรับความสัมพันธ์กับโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. (Buddhism for Development Project or PDP) นั้น ในลักษณะที่รับนิมนต์ไปให้ความรู้เป็นบางโอกาสในฐานะพระวิทยากร ซึ่งใน สปป.ลาว พระเป็นทั้งต้นบุญและต้นบาป หมายถึงหากพุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อพระสงฆ์องค์เจ้าตามกรอบของฮีต คอง ประเพณี^๑ ที่ถือปฏิบัติกันมาในท้องถิ่น พระสงฆ์องค์เจ้าก็จะกลายเป็นต้นบุญให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัตินั้น แต่หากพุทธศาสนิกชนล่วงละเมิดหรือประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีไม่เหมาะสมต่อพระสงฆ์องค์เจ้าก็จะนำบาปหรือความไม่ดีมาสู่ผู้นั้นเช่นกัน...”^๒

นอกจากนั้น พระอาจารย์พวงประเสริฐ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ยังได้ให้สัมภาษณ์กับทีมวิจัย โดยตอนหนึ่งได้กล่าวถึง ผลกระทบขององค์การฯ ที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีของ สปป.ลาว ที่เกิดจากแหล่งภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา จนพัฒนากลายเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จนเรียกได้ว่า เป็นอัตลักษณ์ของ สปป.ลาว ว่า

“พระพุทธศาสนาที่เผยแผ่ขยายไปในประเทศ พม่า กัมพูชา และลาว ล้วนผูกพันกับอารยธรรมของชาตินั้นๆ ในโอกาสที่สปป.ลาวจะเข้าสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘ นั้นคิดว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทต่ออาเซียนอย่างแน่นอน ทั้งบทบาทในเชิงวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีการสืบทอดกันมาจากครั้งอดีตที่ทำให้ชาวต่างประเทศให้ความสนใจมาท่องเที่ยว มาแลกเปลี่ยนศึกษาหาความรู้ จึงเกิดเป็นรายได้แก่คนลาวและคนในท้องถิ่นจากการขายวัฒนธรรมที่เรามี เราเป็นซึ่งเป็นวัฒนธรรม ประเพณีที่ผู้อื่นไม่มี หรือมีแต่ก็ไม่เหมือนกับเรา โดยเฉพาะวัฒนธรรม ประเพณีที่แสดงออกในเวลาเข้าร่วมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น งานบวช การแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าซิ่น การตักบาตรข้าวเหนียว การฟังธรรมในวันพระ ประเพณีวันสงกรานต์ ฯลฯ เป็นต้น”^๓

จากการให้สัมภาษณ์ของ พระอาจารย์พวงประเสริฐ ท่านได้ชี้ให้เห็นความเชื่อที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาว่า พระสงฆ์เป็นต้นบุญต้นบาป กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นบุคคลผู้อยู่ในอุคตมเทศ คือพ้นจากความเป็นหญิงและชายหรือเพศใดๆ มีวิถีชีวิตเพื่อการหลุดพ้นจากพันธนาการของ

^๑ หมายถึง ฮีตสิบสองคองสิบสี่-ผู้วิจัย.

^๒ สัมภาษณ์ พระอาจารย์พวงประเสริฐ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง สรุปลงสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถาบันการศึกษา ณ วัดสงฆ์องค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์, เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๓ อ้างแล้ว, พระอาจารย์พวงประเสริฐ, เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

โลก เป็นผู้เว้นจากการประพฤติปฏิบัติอย่างชาวโลก โดยเสียสละตนเองออกจากการครองเรือนไป
กิจกรรมในวิถีชีวิตที่เป็นหน้าที่การทำงานจะไม่ได้ทำเพื่อตนเอง แต่จะเป็นผู้ที่ทำเพื่อส่วนรวม เช่นการสืบ
ทอดวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนโลก ท่านจึงเป็นผู้ไม่มีผลประโยชน์ใดๆ
เพื่อตนเอง เพราะฉะนั้น การที่จะคิด พูด ทำอะไรที่มีผลกระทบในทางที่ทำให้เกิดผลเสียหายหรือทำ
ให้ท่านไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพระสงฆ์ได้ จึงเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะไม่ควร เพราะจะ
เป็นการกีดกันความดีที่จะพึงเกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ของท่าน ในทางตรงกันข้าม ถ้าปฏิบัติต่อท่านใน
ทางบวกคือการส่งเสริมให้ท่านได้ทำหน้าที่ของท่านเพื่อให้ท่านได้ทำงานเพื่อสังคมส่วนรวมแล้ว เมื่อผล
จากการทำหน้าที่ของท่านสำเร็จผลขึ้นมาก็เป็นความดีของทุกคน ทุกคนจึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความดีงาม
นั้น ความดีงามนั้นก็ปรากฏอยู่ในชุมชนโลกนั้น นั่นจึงหมายความว่า การทำต่อท่านทั้งในแง่ดีและแง่ไม่
ดีจึงมีผลกระทบกว้างมาก

ภาพที่ ๓.๖๓ การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามฮีต คอง ประเพณีวิถีชีวิตของ สปป.ลาว
เช่น ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ห่มผ้าสไบเฉียงไหล่ ออกไปทำบุญที่วัด เป็นต้น ของแม่หญิงลาว
ซึ่งมีความสวยงามสดงดงาม เป็นวัฒนธรรมที่ขายได้ ชาวต่างชาติต่างชื่นชมในความงดงาม

ภาพที่ ๓.๖๔ การรักษาและสืบทอดฮีต คอง ประเพณี เช่น การใส่บาตรพระสงฆ์
ในวันพระ พุทธศาสนิกชนจะออกมาทำบุญตักบาตรที่วัด ซึ่งเป็นวันฟังธรรม (วันธัมมัสสวนะ)

นอกจากนี้ พระอาจารย์พวงประเสริฐ ยังกล่าวถึง ผลกระทบที่พระพุทธศาสนาจะได้รับเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยท่านแสดงความคิดเห็นว่า

“พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชนชาติโดยเฉพาะในพื้นที่ประเทศอินโดจีนนี้^๑ พระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของประชาชนในประเทศเหล่านี้ทั้งสิ้น การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจึงมีผลกระทบไปในทางที่เป็นบวกเพราะแม้พระพุทธศาสนาเถรวาทจะมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละประเทศก็ตามแต่วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของประเทศนั้นก็ยังมีบริบทที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะ สปป.ลาวนั้น มีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่มีบริบทแตกต่างจากชนชาติอื่นๆ และเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ที่ขยายความงดงามได้ในแง่ของการท่องเที่ยว จึงเป็นเรื่องที่ดีในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน”^๒

สรุปลงการพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การฯ ที่พัฒนาจิตใจและจรรโลงจิตใจประชาชนให้เข้าถึงพระพุทธศาสนา ความเข้าใจพระพุทธศาสนาของ สปป.ลาว นั้น คนเชื้อชาติลาวส่วนใหญ่นับถือศาสนาแบบฮีต คอง ประเพณี ที่ทำให้ได้ทั้งแก่นแท้และแก่นธรรม คำว่า “แก่นแท้” หมายถึง การนับถือพุทธศาสนาอย่างเข้าถึงเนื้อหาสาระโดยอาศัยการยึดโยงกับฮีต คอง ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติที่มาวัดเพื่อทำบุญตามความเชื่อของท้องถิ่น มีอารยธรรมของการแต่งกายในการเข้า

^๑ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้แผ่นดินใหญ่ หรือ อินโดจีน ประกอบด้วย ๖ ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ลาว พม่า ไทย เวียดนาม และ มาเลเซียตะวันตก ดูรายละเอียดใน <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๒ อ้างแล้ว, พระอาจารย์พวงประเสริฐ, เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

วัดของอุบาสก อุบาสิกา และเยาวชนที่ถูกอบรมสั่งสอนสืบทอดกันมาว่า เมื่อเข้าวัดต้องแต่งกายสุภาพ เรียบร้อยตามประเพณีวัฒนธรรม เช่น ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นห่มผ้าสไบเฉียงไหล่ เป็นต้น ส่วนคำว่า “แก่นธรรม” หมายถึง เมื่อไปถึงวัดแล้วจะมีการปฏิบัติพิธีกรรมตามประเพณีทางศาสนา จากนั้นก็จะมีการฟังเทศน์ ฟังธรรม มีการสวดมนต์ การไหว้พระ การนั่งสมาธิ ทำให้เกิดศรัทธาต่อคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ถือเป็น ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาที่ยึดติดกับฮีต คอง ประเพณี เพราะแก่นธรรมอย่างเดียวนั้น จะไม่สามารถ ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่เข้าใจและเข้าใจพระพุทธศาสนาและรู้จักฮีต คอง ประเพณี หรือไม่สามารถนำ หลักธรรมไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไปได้

๓.๓.๒ ศึกษาการทำงานของฝ่ายกรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน โดยผ่าน (๑) โครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) โดย พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้ชี้ให้เห็น ข้อมูลว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกรรมาธิการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ได้ช่วย ทำให้ประชาชนเกิดความรู้ และมีการพัฒนาจิตใจมากกว่ากรรมาธิการฝ่ายอื่นๆ โดยศึกษาผ่าน (๑) โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. (Buddhism for Development Project or PDP)” ที่ใช้เป็นโครงการหลักในการขับเคลื่อน และผ่าน (๒) ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ โดยอาจารย์บุญเต็ม สีบุญเรือง เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งทั้งสองพื้นที่นี้ผู้วิจัยได้ตั้ง ประเด็นศึกษาบริบทขององค์กร ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

ภาพที่ ๓.๖๕ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต และ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ไปกราบนมัสการ พระอาจารย์มหาชาติ กนตสีโล เจ้าอาวาสวัดสบป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อปีพ.ศ.๒๕๕๒

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

ทีมนักวิจัยได้เดินทางไปลงพื้นที่วัดป่านาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ได้มีโอกาสสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ประธานกรรมการฝ่ายเผยแผ่ ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน และโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ (๑) ประวัติการก่อตั้งองค์กร (๒) แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน และ (๓) พัฒนาการของการทำงาน ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) **ประวัติการก่อตั้งองค์กร** วัดป่านาคูน้อย เป็นวัดศูนย์กลางการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่สำคัญของเมืองเวียงจันทน์ ตั้งอยู่เขตพื้นที่ที่มีต้นไม้สูงร่มรื่น อากาศเย็นสบายดีเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมบำเพ็ญกุศล เมตตาภาวนาและการพักผ่อนทางด้านจิตใจสำหรับบุคคลที่แสวงหาความสงบทางด้านจิตใจ เป็นอย่างยิ่ง วัดป่านาคูน้อย ขึ้นกับเขตการปกครองของบ้านนาคูน (บ้านนาคูน้อยในสมัยก่อน) เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ห่างจากเขตเทศบาลเมืองนาทรายทองไปทางทิศเหนือประมาณ ๖ กิโลเมตร และห่างจากหมู่บ้านนาคูน้อย ๒ กิโลเมตร

ภาพที่ ๓.๖๖ พระอาจารย์มหาชาติ กนต์สีโล พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผู้บุกเบิกการเผยแผ่ จนรัฐบาลให้จัดตั้งโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.)

พัฒนาการของวัดป่านาคูน้อย ก่อตั้งขึ้นท่ามกลางชาวบ้านที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย โดยเริ่มสร้างวัดตั้งแต่การก่อตัวกันเป็นหมู่บ้านนาคูนในปีพ.ศ.๒๓๗๖ จากนั้นชุมชนก็มีการขยายตัวออกมาพร้อมกันนั้น วัดก็ได้ถูกสร้างขึ้นตามการขยายตัวของชุมชนเช่นกัน โดยวัดป่านาคูน้อย

ถูกสร้างขึ้นในปีพ.ศ.๒๕๐๐ โดยพระสงฆ์และประชาชนภายในหมู่บ้านได้พร้อมใจกันสร้างวัดใหม่ขึ้นเป็นวัดที่ ๓ มีชื่อเรียกตามถิ่นเดิมว่า “วัดปานาคูนน้อย” จนถึงปัจจุบันมีอายุได้ ๖๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐)^๑

วัดปานาคูนน้อย เดิมเป็นวัดของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ชาวบ้านก็เป็นโยมธรรมยุตเคยปฏิบัติธรรมมาก่อน ในช่วงที่พระอาจารย์มหาชาติ เป็นครูสอนกัมมัฏฐานโดยเปิดอบรมในแขนงต่างๆ ได้เคยใช้วัดปานาคูนน้อยเป็นสถานที่อบรมกัมมัฏฐานให้พระสงฆ์สองสามครั้ง จนคุ้นเคยกับญาติโยมพอสมควร เมื่อธรรมยุติกนิกายออกไปจากวัด อ.พ.ส. ประชุมกันมีมติให้ท่านไปดูแลพื้นที่ และชาวบ้านในชุมชนก็ต้องการพระปฏิบัติไม่ต้องการพระเรียนหนังสืออย่างเดียว ซึ่งตอนนั้นงานการสร้างพระกัมมัฏฐานของท่าน รัฐบาลมองเห็นความสำคัญสนับสนุนให้ท่านทำงาน ประกอบกับการที่วัดในเมืองที่ท่านเป็นเจ้าของอาวาสก็แออัด มีโรงเรียน อยู่ใกล้ชุมชน จึงไม่เหมาะที่จะใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติกัมมัฏฐาน ท่านจึงตัดสินใจไปใช้วัดปานาคูนน้อยเป็นสถานที่ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล ชาวบ้านปานาคูนน้อยไปนิมนต์ในปี พ.ศ.๒๕๔๑ และได้ออกไปอยู่อย่างจริงจังในปีพ.ศ.๒๕๔๓

ภาพที่ ๓.๖๗ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ศิษย์เอกของญาณท่านใหญ่ชาติ กนตสีโล
เจ้าอาวาสวัดปานาคูนน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

^๑ คุรยละเอียดใน ท้าวไชยชนะ ทำมะวังสอน, ท้าวกิตต้า แหวนทองคำ และนางสาวจันนะพา โพธิลาด, การคุ้มครองวัดให้กลายเป็นศูนย์กลางชุมชนของพระสงฆ์ (The Conservation of the Temple at center of Community by The Monks Watpanakhonoy Nasaythong District Vientiane Capital), คณะวิทยาศาสตร์สังคม มหาวิทยาลัยแห่งชาติ สกีสศึกษา 2014-2015), หน้า 21-22.

พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ไม่ได้เป็นเจ้าของาวาส โดยท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มนำเอาวิชาวิปัสสนากัมมัฏฐานเข้ามาเผยแผ่ และปฏิบัติอยู่ภายในวัดป่านาคุณน้อย โดยทำให้ชาวบ้านนาคุณน้อยได้เห็นความสนใจและเข้ามาร่วมปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ต่อจากนั้นก็ได้ขยายเป็นวงกว้างออกไป ญาติท่านได้ใช้พื้นที่วัดป่านาคุณน้อยเพื่อการจัดกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมทางสังคม เป็นต้นแบบการปลุกเร้าให้ประชาชนรู้จักการนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันจึงทำให้ประชาชนมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งเกิดแรงศรัทธาในตัวท่านโดยตรง นอกจากนี้ท่านยังนำประชาชนจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนาเป็นผู้นำพาประชาชนปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ท่านยังทำให้วัดกลายเป็นสถานที่แห่งการศึกษาในวิชาทางธรรมและวิชาทางโลก โดยท่านเองได้กลายเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งองค์การพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) อีกด้วย^๑ โดยช่วงบั้นปลายชีวิตของท่านได้มาจำพรรษาที่วัดป่านาคุณน้อย และมรณภาพที่นี่

ภาพที่ ๓.๖๘ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน เจ้าอาวาสวัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ให้สัมภาษณ์เชิงลึกกับทีมนักวิจัยจากประเทศไทย เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

ดังนั้น วัดป่านาคุณน้อย จึงเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของโครงการคพพ. โดยท่านได้เข้ามาพัฒนาให้เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติธรรม และเกิดโครงการต่างๆ ในการพัฒนาคณะสงฆ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ลาวจากสถานที่วัดนี้ โดยมี

^๑ บทสัมภาษณ์ในหนังสือ โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.), ๘๐ ปี ชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครหลวงเวียงจันทน์ : ปริณาการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน มาเป็นเจ้าอาวาส คอยสนองงานตามแนวทางการเผยแผ่ของท่านในเบื้องต้น ภายหลังจากท่านได้มรณภาพไปแล้ว คณะสงฆ์ลาวก็มอบหมายให้ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน เป็นผู้รับบทบาทในการทำหน้าที่สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านต่อมา และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นตำแหน่งเดิมของอดีตพระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล นั่นเอง

(๒) แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์ “๘๐ ปีชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล” ถึงที่ไปที่มาของการได้เข้ามาเป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล และเป็นสาเหตุให้ได้ทำงานกับท่าน ว่า

“ในปีพ.ศ.๒๕๔๒ ท่านได้เข้ามากราบพระอาจารย์มหาชาลี กนตสีโล และได้ทราบข่าวว่าจะมีการเรียนธรรมกถึก ที่วัดป่านาคูนน้อย เมืองนาทรายทอง โดยที่ไม่เคยรู้และไม่เข้าใจคำว่า “ธรรมกถึก” คืออะไร แต่ก็ตอบตนเองว่าถ้าอยู่วัดก็น่าจะเกี่ยวกับธรรมซึ่งคิดเอาเอง แต่บอกกับตนเองว่า ต้องไปดูให้เห็นก่อน

พอเดินทางมาถึงวัดป่านาคูนน้อย ข้าพเจ้ารู้สึกสบายใจ เย็นใจ สงบ ซึ่งไม่เคยมีความรู้สึกอย่างนี้มาก่อนเลย ก็เลยคิดว่า มันน่าจะเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับเรา พอถึงตอนเช้ามา เจ้าอาวาสได้พาไปนมัสการญาท่านใหญ่ชาลี ก็ยังมีความรู้สึกดีมากที่ท่านเป็นกันเองและมีความรู้สึกว่าเป็นธรรมดา แล้วท่านก็ได้เล่าเรื่องแผนการเรียนธรรมกถึกให้ฟังพอเข้าใจกลางๆ แต่ได้ฟังแล้วก็มีความสนใจอยากจะศึกษาเล่าเรียน เพราะคิดว่า มันเป็นการเพิ่มความรู้ความสามารถทางธรรมให้กับตนเอง ซึ่งยอมรับว่า ตนเองบ่อเคยรู้บ่อเคยศึกษาเล่าเรียนทางธรรมกถึกมาก่อน จึงตัดสินใจเข้าเรียนทันทีในตอนนั้น

ในตอนนั้น วัดป่านาคูนน้อย ยังเป็นป่าอยู่มาก การสร้างศาสนวัตถุที่ปักยังมีน้อย เวลาพระสงฆ์มาวัดป่านาคูนน้อยจะแบ่งไปปักวัดเหนือ วัดใต้ ส่วนรูปที่ปักอยู่ที่นี่ท่านก็จะให้อยู่ตามธรรมชาติ ปลูกตบเป็นที่ปักตามป่า ตามต้นไม้ ซึ่งทำให้สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาบำเพ็ญบุญเป็นอย่างยิ่ง

พูดโดยรวมแล้ว ญาท่านใหญ่ชาลี ท่านมีกิริยาท่าทางอาการสงบเสงี่ยม เข้ากับพระภิกษุสามเณรที่มาด้วยได้ทุกๆ รูป แล้วท่านยังเป็นแบบอย่างให้กับพระสงฆ์องค์เจ้าได้ในขณะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ศึกษาอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๗ เดือน โดยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ ญาท่านใหญ่ชาลี เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาและนำพาปฏิบัติ ตนเองได้เห็นความมุ่งมั่น ความตั้งใจที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านให้เห็นเป็นตัวอย่าง สำหรับลูกศิษย์ลูกหาถือว่าเป็นแบบอย่างที่ทำให้ยาก

หลังจากได้จบการศึกษาของชุดที่ ๑ ท่านก็ได้มีการวางแผนที่จะรับชุดต่อไปเข้ามาเรียนอีก แต่ขณะนั้นฟังจะมีวิชาการทางสังคมเข้ามา ซึ่งญาท่านใหญ่ชาลี ก็ได้ส่งพระสงฆ์ไปศึกษาที่อื่นๆ หลายรูปซึ่งข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสไปศึกษาเล่าเรียน พร้อมกันนั้น ก็ได้มีการวางแผนร่วมกันหลายฝ่ายในการที่จะนำธรรมะลงไปสู่ชุมชน

ด้วยเหตุการณ์ตอนนั้นแหละที่ทำให้ข้าพเจ้าได้มีความสนใจหลาย เพราะญา
ท่านใหญ่ได้พูดคำหนึ่งออกมาว่า ‘การเผยแผ่ธรรมะให้ญาติโยมให้มีความอยู่เย็น
เป็นสุข พระสงฆ์ก็มีความอยู่เย็นเป็นสุขไปด้วย’^๑

จากความคิดและความรู้สึกที่พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ได้บันทึกไว้ในหนังสืออนุสรณ์
๘๐ ปีชีวิตธรรมฯ ดังกล่าวนั้น แสดงให้เห็นว่า การได้ไปศึกษาเล่าเรียนวิชา “ธรรมกถึก” จากพระ
อาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ทำให้ซาบซึ่งต่อหลักคำสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ซาบซึ่งเลื่อมใสและเชื่อมั่น
พระอาจารย์ใหญ่ชาลี โดยเห็นจากกิริยาอาการที่สงบเสงี่ยม การพูดการเจรจา ความมีเมตตาต่อ
พระภิกษุสามเณรในฐานะลูกศิษย์ที่มาเล่าเรียนด้วย แล้วท่านได้ทำหน้าที่สั่งสอนที่มีเจตนามุ่งมั่นที่จะ
ถ่ายทอดวิชาธรรมปฏิบัติให้กับลูกศิษย์ลูกหาอย่างจริงจัง ด้วยความเพียรพยายาม จนสามารถผูกจิต
ผูกใจพระภิกษุหนุ่มผู้มีนามว่า สีทน ไชยวงสอน เอาไว้ได้ จนต่อมาได้กลายเป็นตัวแทนของท่านในการ
ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมในปัจจุบัน

ภาพที่ ๓.๖๙ ทีมนักวิจัยจากประเทศไทย บันทึกภาพหน้าภาพที่ระลึก
ของพระอาจารย์ใหญ่มหาชาลี กนตสีโล ผู้นำเปิดลานวัดเป็นลานบุญ ลานธรรม สปป.ลาว

(๓) พัฒนาการของการทำงานเผยแผ่ สืบเนื่องจากตอนปีพ.ศ.๒๕๔๒-๒๕๔๓ เป็นช่วงที่พระ
อาจารย์ชาลี กนตสีโล พึงจะออกไปใช้วัดปานาคูนน้อยเป็นฐานที่มั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งใน

^๑ อ่างแล้ว, โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.), ๘๐ ปี ชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนต
สีโล, หน้า ๕๖.

ตอนนั้น พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ก็ได้ข่าวและไปสมัครเรียนรัฐวิชาธรรมกถึก ซึ่งเป็นการศึกษาทางธรรม และการศึกษาทางโลก^๑ อย่างมุ่งมั่น จนฝากตัวเป็นลูกศิษย์ อยู่อาศัยภายในวัดป่านาคุณน้อยแล้ว เพื่อเป็นผู้อุปัฏฐากและรับใช้ใกล้ชิดแล้ว ได้ช่วยงานการเผยแผ่ตามที่พระอาจารย์ใหญ่ชาลี มอบหมาย จนกระทั่งเป็นผู้ทำหน้าที่รับภาระธุระในงานการเผยแผ่แทนท่านได้ทุกเรื่องที่ท่านทำอยู่ภายในวัดป่านาคุณน้อย ซึ่งถือว่าได้เป็นศิษย์ผู้ร่วมบุกเบิกงานการเผยแผ่ ณ วัดป่านาคุณน้อยกับพระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ด้วย ซึ่งเป็นที่พอใจของท่านในฐานะเป็นอาจารย์อย่างยิ่ง จึงประสิทธิ์ประสาทวิชาธรรมให้ทุกอย่าง เป็นตัวตายตัวแทนของพระอาจารย์ใหญ่ชาลีเลยทีเดียว

หลังจากที่พระอาจารย์มหาชาลี กนตสีโล ได้พระสีทน ไชยวงสอน มาเป็นกำลังช่วยสำคัญในการทำงานแล้ว ปีพ.ศ.๒๕๔๔ ในเวลาต่อมาก็ได้จัดตั้งโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ขึ้นโดยท่านเล่าถึงสาเหตุของการตั้งโครงการฯ นี้ขึ้นว่า

“ปีพ.ศ.๒๕๓๘ ได้เข้าไปประชุมกับท่านบุญ ยังใสว เพื่อนนายกเพื่อนลงมา ว่าเขาก็บองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ ก็มีระดับสูง ระดับกลาง ระดับแขวง ระดับเมือง อาตมาก็ได้ลงไปร่วม เพื่อนกะเลยเห็นว่า เวียดนามขอให้พระสงฆ์ช่วยชะน้อย เพราะพวกชะน้อยไปเว้ากะได้อยู่ดอก แต่กะบ่คือกับพระสงฆ์เว้าดีกว่า พระสงฆ์เว้า นั้นเว้านี้ เขาเจ้ากะยอมรับไว้ปฏิบัติและบ่ฝ่าฝืนในลักษณะนั้น”

ผ่านมาปีพ.ศ.๒๕๔๔ ได้เอาหน่วยงานต่างๆ มารวมกับวิปัสสนากัมมัฏฐาน เชื้อไวรัสเอดส์ เฮอร์นิกเพิ่มในเรื่องฟื้นฟูผู้ติดยา เฮอร์นิกโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) เวียกแห่งหลายตีขึ้นอีก และได้ยื่นเรื่องจัดตั้ง คพพ.อย่างเป็นทางการในท้ายปีพ.ศ.๒๕๔๘ การที่จัดตั้งเป็นโครงการก็เพราะว่า เวียกตัวนี้เป็นเวียกใหญ่ในสังคมลาว ถ้าหากคิดไว้แบบนี้ต้องได้สัมพันธ์กับการจัดตั้งในการบริหารเวียกงานในสังคม ทางวัดก็คือเจ้าอธิการวัด ทางบ้านก็คือนายบ้าน แนวโสมขึ้นไปหาเขตท้องถิ่น ให้เขาอุ้จุดประสงค์ที่เอามาเคลื่อนไหวในเขตที่เจ้ามาคุมครอง เมื่อเจ้าอุ้แล้วเขาขอให้เจ้าชอยนัตไทยบ้านนั้นว่ามือนี้มือนั้นเด้อ สิมาเว้าเวียกงานกับคณะสงฆ์สามเณร”

เมื่อทำโครงการนี้ขึ้นก็เห็นปัญหาหลายอย่าง เพราะสงฆ์สามเณรไม่ศึกษาพระอภิธรรม พระสูตร พระวินัย แม้แต่พุทธประวัติก็เข้าใจครึ่งๆ กลางๆ ญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาด้วยก็ได้เข้ามาร่วมเป็นที่ปรึกษาที่ยังไม่พอจึงได้ขอร้องไปยัง เสม สิกขาลัย

^๑ ในการนิยามความหมายของวัดป่านาคุณน้อย คำว่า การศึกษาทางธรรม หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับ (๑) การเรียนสูตรเรียนเทศน์ (๒) การเรียนไหว้พระรับศีล (๓) เรียนวิชาธรรมะ (๔) การเรียนวิปัสสนากัมมัฏฐาน (๕) การเรียนพุทธประวัติ (๖) ศิลปกรรมทางสังคมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (๗) ระเบียบวินัยสงฆ์ (๘) ธรรมบท ทศชาติ ส่วนการนิยามความหมายของวัดป่านาคุณน้อย คำว่า การศึกษาทางโลก หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับ (๑) ประวัติศาสตร์ (๒) เกษตรศาสตร์ (๓) การเรียนเป็นโฆษกพิธิกร (๔) การแต่งกาทกลอน (๕) หลักการเป็นครูสอน (๖) ยึดครองประเพณี (๗) วัฒนธรรม-สังคม (๘) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดุรายละเอียดใน อ่างแล้ว, ท้าวไชยชนะ ทำมะวงสอน, ท้าวกิตต้า แหวนทองคำ และนางสาวจันนะพา โพทิลาด, การคุ้มครองวัดให้กลายเป็นศูนย์กลางชุมชนของพระสงฆ์ (The Conservation of the Temple at center of Community by The Monks Watpanakhony Nasaythong District Vientiane Capital), หน้า ๔๙-๕๓.

โดยอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ให้เข้ามาช่วยในการสร้างโรงเรียนฝึกรูปธรรมเป็นหลัก เป็นแหล่ง เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๗ มีอาจารย์ผู้ช่วยงานผลิตเปลี่ยนกันมาสอน”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของพระอาจารย์ใหญ่ชาลี ในหนังสือ ๘๐ ปีชีวิตธรรมฯ จะเห็นว่า การทำงานเผยแผ่ของท่าน มีพัฒนาการมาตามลำดับโดยในช่วงเวลาก่อนที่จะจัดตั้งโครงการ คพพ. ขึ้นนั้น ท่านได้เห็นปัญหาหลายอย่าง แม้ทางรัฐบาลก็ให้ความสำคัญแนวทางการแก้ปัญหาสังคมของพระสงฆ์ และขอให้คณะสงฆ์ได้ช่วยแก้ปัญหาสังคมด้วยการเทศนาอบรมสั่งสอน ซึ่งในขณะนั้น ท่านไม่ประสงค์ จะแก้ที่ปลายเหตุของปัญหา เพราะมันจะไม่ยั่งยืน จึงพยายามค้นหาสาเหตุว่า ต้นเหตุแห่งปัญหานั้น คืออะไร จากนั้นก็หาแนวร่วมในเข้ามาช่วยกันแก้ไข โดยให้มีนายบ้าน นายเมือง นายแขวง ทุกระดับ เข้ามาร่วมเป็นกรรมการในการแก้ไข ภายใต้การทำงานร่วมกันในนาม “โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.)” จึงได้พัฒนาการทำงานร่วมกันมาเป็นลำดับ จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากรัฐบาล จัดสรรงบประมาณสนับสนุนบางส่วน และได้จัดตั้งโครงการฯ ขึ้นอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ.๒๕๔๘

ภาพที่ ๓.๗๐ การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของพระภิกษุสามเณร ณ วัดป่านาคูน้อย เพื่อเตรียมไปทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครในโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการใช้พระพุทธศาสนาเข้าไปพัฒนาชุมชนด้วยการพัฒนาคนเป็นหัวใจสำคัญโดยให้เขาได้เข้าใจชีวิต เข้าใจความจริงของชีวิตและสังคม เห็นปัญหาชีวิตและป้องกันด้วยการพัฒนาจิตใจด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เป็นวิชาทางธรรม เป็นหลักอยู่ แต่การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านกายภาพ ชุมชน และสังคมต้องอาศัยพระสงฆ์สามเณรทุกวัด นายบ้าน และผู้บริหาร ทุกระดับเข้ามาร่วมกันป้องกันแก้ไขปัญหาให้บรรเทาเบาบาง โดยอาศัยวิชาทางโลกด้วย จากนั้นก็ค่อยอาศัยวิชาธรรมช่วยพัฒนาจิตใจให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

^๑ อ่างแล้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

วัดป่านาคุณน้อย ได้กลายเป็นวัดที่มีโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเป็นหลัก ในฐานะที่พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล เป็นประธานกรรมการการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายนั้น ได้มีแนวทางในการจัดกิจกรรมการเผยแผ่ที่โดดเด่นคือ โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. (Buddhism for Development Project or PDP)^๑ ที่ใช้นำทางในการเผยแผ่แล้วค่อยตามด้วยโครงการฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐาน โดยมีพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ประธานดำเนินงาน โดยหลังจากที่ท่านได้เข้าไปเป็นผู้สอนงานพระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ท่านได้ออกไปใช้วัดป่านาคุณน้อย เป็นฐานที่มั่นในการทำงานเผยแผ่แล้วนั้น ในช่วงนั้นเอง โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. ได้เริ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการดำเนินงานตามแผนงานของพระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ผู้เป็นรองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และได้รับผิดชอบกรรมการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ที่ได้ตกลงไว้กับทางรัฐบาล โดยมีพระเลขานุการที่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่คือ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ซึ่งท่านได้เล่าให้ฟังว่า

“...อาตมา เป็นประธานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) มาได้ประมาณ ๑๐ ปี โดยทำหน้าที่แทนหัวหน้ากรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน คือทำงานแทนที่ท่านใหญ่มหาชาลี กนตสีโล มีภารกิจร่วมพัฒนา กับชุมชนต่างๆ โดยการทำงานนั้นจะเริ่มต้นจากการออกสำรวจปัญหาของชุมชนแต่ละท้องที่ ในขณะที่เดียวกันก็สำรวจปัญหาและหน้าที่ของพระสงฆ์ในพื้นที่นั้นๆ ด้วย จากนั้นก็ช่วยดำเนินการหาสิ่งทีชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่ไปสำรวจมาแล้วขาดเหลือหรือมีความจำเป็นอะไรอย่างไรแล้ว ก็ไปขอความช่วยเหลือจากผู้ที่มีสิ่งนั้นๆ เพื่อนำไปช่วยบรรเทาความลำบากให้กับชุมชนนั้นๆ จนกระทั่ง คพพ. กลายเป็นหน่วยงานที่สังคมยอมรับเพราะเป็นการดำเนินงานที่ได้ช่วยทำประโยชน์ต่อสังคม โดยส่วนรวมอย่างจริงจังและบริสุทธิ์ใจ โดยมีแผนงาน ๓ เดือน ๖ เดือน และ ๑๒ เดือน มีคณะสงฆ์ลาวเป็นคณะทำงานที่ขับเคลื่อน คพพ. ร่วมกัน...”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน จะเข้าใจได้ว่า ท่านได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นประธานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) มาตั้งแต่เริ่มต้น โดยท่านอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ได้ให้โอกาสเป็นผู้ทำหน้าที่แทนท่าน นอกจากนั้นยังทำให้เข้าใจแนวทางในการทำงานของโครงการ คพพ. ว่า การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ นั้น ต้องร่วมพัฒนา กับชุมชนต่างๆ โดยอาศัยนายบ้านหรือผู้นำชุมชนนั้นมาร่วมงานการพัฒนาโดยให้มีหน้าที่สำรวจความต้องการที่จำเป็นของชุมชนตนเอง แล้วประสานงานกับโครงการในการทำงานช่วยเหลือและเป็นผู้ นำชุมชนในการนำพาชาวบ้านปฏิบัติตนตามเงื่อนไขของโครงการฯ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการพัฒนา และในขณะเดียวกันฝ่ายวัดก็ได้รับการสำรวจว่า พระสงฆ์มีสถานภาพและบทบาทในการทำงานเพื่อ

^๑ สัมภาษณ์ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน วัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว สรุปสาระสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

คณะสงฆ์และชุมชนอย่างไร ต้องการความช่วยเหลืออะไร เพื่อจัดทำฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนา ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายชุมชนโดยใช้พระพุทธศาสนาเข้าไปพัฒนากายภาพของพื้นที่ให้ประชาชน พระสงฆ์สามเณรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพัฒนาด้านจิตภาพเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการพัฒนา

จากแนวทางในการทำงานดังกล่าว แม้จะเป็นเรื่องที่โครงการมีเจตนาในการทำงานพัฒนา ชุมชนและสังคมอย่างบริสุทธิ์ใจก็ตาม แต่ยังทำให้ฝ่ายรัฐจับตามองและสังเกตการณ์ในการทำงานทุก ระยะ แต่ด้วยความบริสุทธิ์ใจของคณะทำงานโดยมีวัตถุประสงค์การทำงานที่เข้าไปเป็นตัวกลางในการ ประสานการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนให้ผ่านไปได้ ซึ่งเรื่องความไม่เข้าใจนั้น สามารถแก้ไขกันได้ด้วย การทำงานให้เกิดเชิงประจักษ์ แต่ปัญหาใหญ่ของโครงการฯ นั้นอยู่ที่เรื่องงบประมาณในการดำเนินการ โดยเรื่องนี้ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ได้เล่าให้ทีมนักวิจัยฟังว่า

“ในระยะแรกของการทำงาน ฝ่ายบ้านเมืองก็จับตามองดูการทำงาน แต่ อาตมามองวิกฤตนั้นให้เป็นโอกาส ทำให้ระมัดระวังตัวมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ มุ่งมั่นตั้งใจช่วยเหลือชุมชน โดยทำงานให้ปรากฏผลงานต่อรัฐและสังคมให้ชัดเจน ขึ้น หลังจากดำเนินการทำกิจกรรมสังคมประมาณ ๕ ปี จึงได้รับการยอมรับและ สนับสนุนจากรัฐบาลและความร่วมมือจากองค์กรต่างประเทศ...

พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม เช่น การพัฒนาถนนหนทาง ปักจัญพื้นฐาน ต่างๆ ในชุมชน พระสงฆ์เป็นผู้นำพา เป็นคนกลาง และเป็นผู้สะท้อนปัญหาให้สังคม วงกว้างได้รู้ปัญหาและทุกคนที่พอช่วยเหลือกันได้ก็ให้เข้าไปช่วยเหลือร่วมกัน บาง กิจกรรมต้องไปยื่นบนถนนและโบกรถเพื่อขอรับบริจาคตามแรงศรัทธา (ได้เงิน ประมาณ ๒ ล้านบาท)

หลังจากนั้น รัฐจึงเข้ามาสนับสนุน ซึ่งในเรื่องงบประมาณนี้ ถือเป็นปัญหา หลักของ คพพ.ในการทำงานช่วยเหลือประชาชนในชุมชนที่เราลงไปสำรวจ จึงได้มีการดำเนินงานในวงกว้างด้วยการระดมทุนจากภายใน ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การ ทอดผ้าป่า การทำกรรณกุศลอื่นๆ และขอความช่วยเหลือจากองค์กรต่างประเทศ เช่น NCA ผ่าน เสม สิกขาลัย^๑ ให้มาเป็นผู้ช่วยทั้งด้านวิชาการและด้านการจัดหาทุนด้วย การเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนการดำเนินงานของ คพพ.จากแหล่งทุน ต่างประเทศอีกด้วย^๒

จากการให้สัมภาษณ์ของพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ทำให้เข้าใจว่า การทำงานเริ่มแรกมี ปัญหาแต่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจสร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ต่อรัฐและสังคมโดยรวมทำให้ได้รับการ

^๑ เสม สิกขาลัย (SEM - Spirit in Education Movement) เป็นหน่วยงานการกุศลภายใต้มูลนิธิเสฐียร โภศศ-นาคะประทีป ก่อตั้งเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำกระบวนการเรียนรู้อย่างมีจิตวิญญาณ มาเป็นทางเลือกใหม่ของการศึกษาไทย มุ่งเนื้อหาที่กลับคืนมาหาความสุขและความมั่นคงภายในแห่งชีวิต.

คำว่า "เสม" ตั้งขึ้นตามนามของ ศาสตราจารย์นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว ปุชนิยบุคคลสำคัญของไทย เพื่อเป็นสิริมงคลและยกย่องท่านในคุณูปการแห่งการยืนหยัด อยู่ข้างความถูกต้องดีงามและผู้ยากไร้มาโดยตลอด

คำว่า "สิกขา" เป็นคำบาลี ส่วนสันสกฤต เรียกว่า ศึกษา เพื่อโยงกลับไปหาหลักการการศึกษาที่สำคัญของ พุทธศาสนาคือไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนคำว่า "ลัย" ใช้ในความหมาย แหล่งเรียนรู้ผู้วิจัย.

^๒ สัมภาษณ์ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ยอมรับจากรัฐและสังคมภายในระยะเวลา ๕ ปี ปัญหาใหญ่และเป็นปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้จนถึงปัจจุบันคือปัญหาเรื่องงบประมาณในการทำงาน แม้รัฐบาลจะจัดตั้งเป็นโครงการอย่างเป็นทางการมีงบประมาณสนับสนุนแล้วในปัจจุบัน ก็ไม่พอเพียงพอต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นที่ชุมชนต้องการให้โครงการฯ เข้าไปช่วยเหลือ ดังนั้น แนวทางในการระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนของโครงการฯ ที่จะนำไปสนับสนุนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ นั้น จึงมีลักษณะต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะได้รับการสนับสนุนทุนจากประเทศไทย คือ เสม สิกขาลัย ได้เข้าไปช่วยเหลือทั้งด้านวิชาการในการพัฒนาคนและด้านการจัดหาทุน โดยช่วยเป็นผู้เขียนโครงการขอสนับสนุนทุนในการพัฒนาชุมชนจากองค์กรมูลนิธิในต่างประเทศมาตั้งแต่ต้นแล้ว ทำให้โครงการขับเคลื่อนมาได้จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๓.๗๑ การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนวทางของวัดป่านาคูน้อย
เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

นอกจากนี้ การดำเนินโครงการ คพพ. เพื่อให้การบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ต้องหาอาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลือในการขับเคลื่อนโครงการฯ เพราะว่าเฉพาะพระสงฆ์การทำงานบางอย่างก็ไม่คล่องตัวและทำงานบางเรื่องก็ไม่เหมาะสม ไม่สะดวก ต้องมีผู้ช่วยงาน ท่านได้มองหาคนที่เหมาะกับงาน มีใจรักงานด้านการเผยแผ่ ทำหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และมีความสุขในการทำงานจึงแนะนำให้เข้ามาช่วยงาน ทีมนักวิจัยได้สอบถามเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นอาสาสมัครของโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ที่ทำหน้าที่ประจำในองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) โดยคุณคำสิงห์ ช่างชัย หัวหน้าสำนักงานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ได้เล่าให้ฟังว่า

“...จุดเริ่มต้นในการทำงาน คือรับราชการเป็นครูสอนพระสงฆ์ได้เงินเดือน ๗๐๐-๓,๐๐๐ ก็พระอาจารย์สีทนเป็นผู้แนะนำให้มาทำงานกับ คพพ.ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จนถึงปัจจุบัน ความรู้สึกและอุดมการณ์ในการทำงาน คือคิดว่าตนเองจะช่วยเหลือพุทธศาสนาได้อย่างไร จะทำให้เยาวชนในสังคมดำเนินชีวิตให้มีความสุขอย่างไรโดยใช้หลักพุทธศาสนา อยากนำหลักธรรมไปปรับใช้ในการเรียนการสอน อยากให้พระภิกษุสามเณรที่บวชอยู่ได้พัฒนาตนเองให้มีการศึกษา”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของคุณคำสิงห์ ช่างชัย ได้สะท้อนปัญหาของสังคมลาว ให้เห็นว่าประชาชน มีรายได้ต่ำแต่มีรายจ่ายสูง แม้จะเป็นข้าราชการก็มีค่าตอบแทนไม่มากนัก ปัญหาเยาวชนนักเรียนก็เป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ และพระภิกษุสามเณรก็ไม่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ชุมชนต่างๆ ของ สปป.ลาว ยังไม่ได้มีการพัฒนาตนเองด้วยการศึกษา อาจจะเป็นเพราะระบบสวัสดิการของรัฐยังไม่เพียงพอและยังไม่ได้สร้างแรงจูงใจส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งที่พอจะมีหนทางช่วยเหลือโดยตรงและเป็นทางลัดได้คือการใช้พระพุทธศาสนาในการเข้าไปพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ โดยเฉพาะเยาวชนที่บวชเข้ามาเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านวิชาธรรมและวิชาโลก ให้สามารถมีความรู้ ความเข้าใจชีวิต หรือมีภูมิรู้ ภูมิธรรม เพื่อที่จะทำหน้าที่เป็นพลังในการพัฒนาชุมชนที่ตนอาศัยสืบต่อไป

นอกจากนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของวัดป่านาคูน้อย มีหลากหลายกิจกรรม แต่ส่วนใหญ่จะแตกกิจกรรมต่างๆ ไปจากโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ซึ่งจริงๆ แล้ว คพพ.เป็นโครงการหลักที่มีกิจกรรมการเผยแผ่ด้วยวิธีการต่างๆ ที่ทางวัดคิดขึ้นมาสนับสนุน โดยเฉพาะกิจกรรมการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ถือเป็นวิธีการเผยแผ่ที่สร้างความสุขอย่างยั่งยืนให้กับประชาชนในชุมชน ซึ่งในประเด็นนี้ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ได้เล่าให้ทีมนักวิจัยฟังว่า

“...วิธีการเผยแผ่ศีลธรรม ของวัดป่านาคูน้อย คือออกไปดูชาวบ้านว่าขาดแคลนอะไรบ้าง จะเริ่มต้นจากการให้ (ทาน) ก่อน แล้วสอดแทรกธรรมะเพื่อสอนประชาชน หลังจากนั้นแล้วจะทำรายงานเสนอต่อพระมหาชาติ กนตสีโล การตัดสินใจในการดำเนินการโครงการใดๆ นั้น จะมีคณะกรรมการจำนวน ๓ คน เป็นผู้พิจารณา...ความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนาของคนลาว แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือโดยลึกซึ้ง โดยประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ และโดยผิวเผิน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มผิวเผิน

การถ่ายทอดความรู้ทางวิปัสสนากัมมัฏฐานดูจากกิริยาภายนอก และดูความตั้งใจภายใน เมื่อประชาชนมาวัด วัดจะเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมอยู่แล้ว การจัดการวัดให้เป็นสถานที่ให้เป็นอาราม นำอยู่ตามมาตรฐานของวัด เป็นเรื่องสำคัญในเบื้องต้น สำหรับวัดป่านาคูน้อย เป็นสถานที่ฝึกอบรมปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน จึงอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มีความร่มรื่นร่มเย็นเอาไว้ จากนั้นก็ดูแล

^๑ สัมภาษณ์ นายคำสิงห์ ช่างชัย หัวหน้าสำนักงานโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว สรุปสาระสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ความสะอาดในบริเวณวัด (เสนาสนะ) และความเป็นสัปปายะที่ต้องอาศัยธรรมชาติ
เอาไว้ให้ได้ต่อไป...”^๑

ภาพที่ ๓.๗๒ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน วัดป่านาคุณน้อย
เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ที่ได้รับความความเชื่อถือจากผู้ปกครองเป็นอย่างดี

จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ของทีมนักวิจัย ทำให้ทราบวิธีการเผยแพร่ในโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ว่า วิธีการที่พระพุทธเจ้าได้มอบไว้ให้คือ การเป็นผู้ให้ด้วยการเข้าไปช่วยเหลือในสิ่งที่เขาขาดเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เมื่อเขาเหล่านั้นเป็นผู้รับสิ่งนั้นกับเราแล้วในขณะและโอกาสนั่นเอง พระสงฆ์ก็ค่อยสอดแทรกหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจของเขาให้เขาได้ช่วยเหลือตนเองโดยอาศัยการฝึกปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจนช่วยเหลือตนเองได้ หรือให้เขาได้เข้าใจเห็นความสำคัญของการฝึกปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาอันจะเป็นที่พึ่งที่ยั่งยืนของตนเองต่อไป

นอกจากนั้น ท่านยังได้ชี้ให้เห็นว่า วัดป่านาคุณน้อย เป็นสถานที่เผยแพร่ที่เป็นหลักโดยเปิดให้ผู้คนที่มีความสนใจในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ด้วยการเปิดลานวัดเป็นกิจกรรม เป็นลานบุญ เป็นลานธรรม และเป็นลานปัญญา ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและบุคคลทั่วไปด้วยหลักการทางพุทธศาสนา วัดป่านาคุณน้อย จึงพยายามรักษาธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณพื้นที่ส่วนต่างๆ ของวัดให้คงสภาพเป็นธรรมชาติให้มากที่สุดเพื่อใช้เป็นลานกิจกรรมที่ชุมชนเข้ามาใช้รักษาสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ในขณะเดียวกันก็ใช้เป็นลานบุญ ลาน

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ นายคำสิงห์ ช่างชัย, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ธรรมและลานปัญญา สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นวิถีพุทธให้มากที่สุด

“...สำหรับโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) มีภารกิจในการร่วมพัฒนากับชุมชน โดยการสำรวจปัญหาของชุมชน และการสำรวจปัญหาจากการปฏิบัติหน้าที่ของสงฆ์ด้วยนั้น หากจะมีการฝึกอบรมในแต่ละแขวง ต้องทำแผนงานนำเสนอต่อส่วนกลางเพื่อขออนุมัติงบประมาณ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากองค์กรสากลและองค์กรเสมอ สิกขาลัย...

ส่วนโครงการปฏิบัติธรรมมีหลายกลุ่มเป้าหมาย เช่นกิจกรรมสำหรับเด็กเยาวชน ในโรงเรียนจะสอนเรื่องศีลธรรม มรรยาทการกราบไหว้ ส่วนกิจกรรมในกลุ่มผู้สูงอายุเรียกว่า การปฏิบัติธรรมของแม่สายสิญจน์ ซึ่งเป็นเทศหญิงวัยกลางคนขึ้นไป เป็นต้น โดยการทำงานจะมีทีมเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงความคิดและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”^๑

อย่างไรก็ตาม แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สนับสนุนงานของโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ของกรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ซึ่งปัจจุบันมีท่านอาจารย์สีทน วยไชยสอน เป็นประธานในการดำเนินงาน โดยมีสำนักงานที่ใช้เป็นสถานที่ขับเคลื่อนการทำงานในภาคปฏิบัติ ณ วัดป่านาคุณน้อย ซึ่งท่านเป็นนายวัดหรือเป็นเจ้าของาวาสอยู่ที่นี่ ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่าง อาทิเช่น การเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน การเผยแผ่ศีลธรรมทางโทรทัศน์ การเผยแผ่ศีลธรรมผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ การเผยแผ่ศีลธรรมทางอินเทอร์เน็ต ผ่านหน้า <http://www.laobdp.org>. อันเป็นที่รวบรวมข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของโครงการฯ เป็นต้น

ภาพที่ ๓.๗๓ โครงการธรรมสัญจร ในสถานศึกษาของวัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ที่มีผลต่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเด็กเยาวชน

^๑ อ่างแก้ว, สัมภาษณ์ พระอาจารย์สีทน วยไชยสอน, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นอกจากนั้น โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ทั้งหมด ที่อยู่นอกเหนือจากวัดป่านาคุณน้อย ที่มีพระสงฆ์เถระรับผิดชอบเป็นประธานในการดำเนินการที่ใช้ พระพุทธศาสนาเข้าไปพัฒนาชุมชนและสังคมโดยภาพรวมและมีความโดดเด่นได้รับการยอมรับของ สังคมอย่างมากคือ โครงการธรรมสัง្កจร โครงการเมตตาธรรมและโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งการดำเนินการตามโครงการต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เกิดขึ้นได้จากการมีอาสาสมัคร ในเรื่องนี้ พระ อาจารย์สีทน ไชยวงสอน ได้เล่าถึงการทำงานโดยภาพรวมกับทีมนักวิจัยไว้ว่า

“...วิธีการเผยแผ่จะเป็นลักษณะของโครงการธรรมสัง្កจร โครงการเมตตา ธรรมและโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน โดยมีอาสาสมัคร ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

(๑) อาสาสมัครฝ่ายบรรพชิต ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบจากวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ส่วนใหญ่โครงการ คพพ. จะอบรมพระธรรมวิทยากรเพื่อทำงานรับใช้สังคมเมื่ออบรม เสร็จบางรูปก็ขอเป็นพระอาสาสมัครโดยโครงการจะมีการอบรมพระอาสาสมัครเป็น เวลา ๙ เดือน ในสามเดือนแรกอบรมความรู้ทั่วไป ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวิธีการ สอนธรรม เดือนที่สี่ถึงหก จะอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน และสามเดือนสุดท้ายจะ อบรมการเขียนโครงการและฝึกการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งฝึกการประเมินการ ปฏิบัติงาน ซึ่งพบปัญหาในการเผยแผ่ว่า ความรู้ของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ ธรรมะนั้น ยังไม่เพียงพอควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม

(๒) อาสาสมัครฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ เยาวชนและปัญญาชน กล่าวคือเยาวชน จากสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ได้เข้ามาเรียนรู้สัมผัสกับโครงการต่างๆ ของ คพพ. และปัญญาชนที่เรียบจบแล้วแต่ยังไม่มียานทำก็สมัครเข้ามาทำงานเพื่อสังคมซึ่ง เยาวชนที่เข้ามาร่วมเป็นอาสาสมัครนั้น มาจากการอบรมของพระวิทยากรในเขต แขวงต่างๆ โดยไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินประจำให้ แต่ในบางโอกาสที่มีผู้บริจาคเงิน ในการทำโครงการเมื่อบริหารจัดการงานแล้วมีงบประมาณเหลือ ก็อาจให้ ค่าตอบแทนอาสาสมัครบ้างเป็นบางโอกาส...

การประเมินตนเองในการทำงานจะมีการประเมินงานประจำวันเพราะ อาสาสมัครบางคนยังมีความเห็นแก่ตัวและเอาตัวรอด ยังไม่มีความคิด หรือ ความรู้สึกว่าการทำอาสาสมัครนั้นเป็นเรื่องที่นำภาคภูมิใจที่ตนเองช่วยเหลือ ชุมชนให้พ้นทุกข์ได้...

...ปัญหาที่พบในการดำเนินงานคือ บุคลากรไม่เพียงพอในการฝึกอบรม นักศึกษาหรืออาสาสมัคร และอาสาสมัครส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีปัญหาในการ สื่อสารทางภาษา มีพระสงฆ์ที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้เพียง ๔ รูป ซึ่งทางวัดป่า คุณน้อยตั้งเป้าหมายว่าภายใน ๑๐ ปี พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดนี้ต้องสามารถพูด ภาษาอังกฤษได้ทุกรูป”^๑

จากการให้ข้อมูลของพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ทำให้ทราบว่า โครงการพุทธศาสนาเพื่อ การพัฒนา (คพพ.) ได้ดำเนินการควบคู่ไปกับโครงการธรรมสัง្កจร โครงการเมตตาธรรม และโครงการ

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

อบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งโครงการทั้ง ๓ จำเป็นต้องใช้อาสาสมัครเข้ามาช่วยในการทำงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาสาสมัครจะมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยอาสาสมัครที่ปีนบรรพชิตจะได้จากผู้เข้ามารับการศึกษาทางธรรมและศึกษาทางโลกจนจบหลักสูตร ๙ เดือนจากวัดป่านาคุณน้อยแล้วจึงค่อยไปทำหน้าที่ช่วยคณะสงฆ์ทำงาน ส่วนอาสาสมัครที่เป็นคฤหัสถ์จะเป็น ๒ กลุ่มคือเยาวชนที่พึงพอใจกับการได้รับการพัฒนาตนเองจากโครงการธรรมสัง្រ และโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนแล้วก็ไปช่วยงานในฐานะผู้ช่วยวิทยากร นอกจากนั้น คฤหัสถ์อีกกลุ่มหนึ่งเป็นปัญญาชนที่จบการศึกษาแล้วแต่ยังรอนานทำจึงเข้ามาสมัครเป็นอาสาสมัครเพื่อเป็นการฝึกงานหาประสบการณ์และเป็นการทำหน้าที่ชาวพุทธที่ดีช่วยเหลือสังคมอันเป็นการบำเพ็ญตนอีกวิธีการหนึ่งด้วย

อนึ่ง จากการสอบถามถึงวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) จากอาสาสมัครที่ทำงานในสำนักงานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) โดยสอบถามคุณคำสิงห์ ช่างชัย ได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับประธานโครงการฯ โดยกล่าวถึงการทำงานของอาสาสมัครกับทีมงานวิจัยไว้ว่า

“หลักการในการคัดเลือกอาสาสมัครในโครงการ ค.พ.พ. นั้น เริ่มต้นจากการเปิดรับสมัครให้ผู้สนใจทั่วไปเขียนใบสมัคร แล้วสัมภาษณ์และคัดเลือกโดยคณะกรรมการฯ เมื่อเข้าสู่โครงการฯ จะมีการปฐมนิเทศและทดลองงานตามเวลาที่กำหนด การจัดคนทำงานแบ่งตามลักษณะของงานในแต่ละโครงการ ได้แก่ โครงการปฏิบัติกัมมัฏฐานฯ โครงการธรรมสัง្រ โครงการพัฒนาชุมชน โครงการยาเสพติด ฯลฯ เป็นต้น

การประเมินผลงานจะประเมินโดยคณะกรรมการจากพฤติกรรมส่วนบุคคล ความมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น และวิธีการทำงานในบทบาทหน้าที่ตามภารกิจที่มอบหมายและการอุทิศเวลาให้แก่งานที่ทำ ซึ่งจะพิจารณาผลการทำงานทั้งอาสาสมัครใหม่และเก่าภายหลังงานสำเร็จแล้ว เพื่อประเมินการจ้างงานต่อไป

สิ่งนี้เป็นจุดอ่อนและจุดแข็งที่ทำให้มีอัตราการเข้า/ออกงานของบุคลากรในตำแหน่งต่างๆ ของโครงการ คพพ.เกิดขึ้นบ่อยในรอบปี ตามแผนงาน/โครงการฯ/งบประมาณจากแหล่งทุน ทำให้บุคลากรรู้สึกไม่มีความมั่นคงในชีวิตแต่ขณะที่โครงการฯ ก็มีโอกาสคัดสรรคนทำงานอย่างหลากหลายมากขึ้น แต่อาจได้คนที่ไม่ผูกพันกับองค์กรเท่าที่ควร”^๑

จากการให้ข้อมูลของเจ้าหน้าที่สำนักงาน ที่ได้กล่าวถึงวิธีการรับอาสาสมัครและแนวทางการจ่ายงานให้แก่อาสาสมัครของโครงการรับผิดชอบนั้น จะเห็นว่า มีการปฐมนิเทศผู้ที่จะไปทำงานในหน้าที่อาสาสมัครของแต่ละโครงการและการแบ่งภารงานก็จะขึ้นอยู่กับภารงานของแต่ละโครงการด้วย นอกจากนั้นก็มี การประเมินผลการทำงานของอาสาสมัครทั้งคนใหม่และคนเก่าหลังจากสิ้นสุดงานแล้วเพื่อที่จะเป็นเงื่อนไขในการจ้างงานต่อไป เป็นปัญหาที่กลายเป็นจุดอ่อนคือมีคนที่เป็นอาสาสมัครเข้าๆ ออกๆ อยู่บ่อยๆ ตลอดปีจึงไม่มีความผูกพันกับองค์กร แต่ก็ทำให้เป็นจุดแข็งตรงที่โครงการฯ สามารถเลือกคนที่มาทำงานได้อย่างหลากหลาย

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ นายคำสิงห์ ช่างชัย, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ภาพที่ ๓.๗๔ โครงการธรรมสัญจรที่นำเด็กเยาวชนปลูกไม้ปลูกธรรม
ของวัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของคณะกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติ
กัมมัฏฐาน ที่มีพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน เป็นประธานกรรมการในปัจจุบัน ผ่านโครงการพุทธ
ศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ที่ได้รับผิดชอบงานในฐานะเป็นประธานโครงการจากพระอาจารย์ใหญ่
ชาลี กนตสีโล อดีตประธานกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ที่ท่านใช้วัดป่านาคุณ
น้อยเป็นฐานที่มั่นในการทำงานมาแล้วมากกว่าหนึ่งทศวรรษนั้น คุณแม่ดวงเดือน บุนยวง ได้
กล่าวถึงผลที่ทำให้โครงการได้กลายเป็นแรงบันดาลใจแก่ตนเองและชุมชนกับทีมงานนักวิจัยไว้ว่า

“...คพพ.มีอิทธิพลต่อการเสนอแนะการพัฒนาชุมชนต่อพรรครัฐบาล สปป.ลาว
โดยพื้นฐานคุณแม่เกิดในครอบครัวที่พ่อเป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนา ติดตามพ่อไป
ปาฐกถาในที่ต่างๆ ตั้งแต่เป็นเด็ก พ่อเขียนหนังสือธรรมะหลายเล่ม ตนเองมีอาชีพ
เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยสอนที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ปัจจุบันเกษียณอายุ
ราชการแล้ว ไม่รู้ว่าจะทำอะไร อยู่บ้านก็ปลูกแต่ต้นไม้...

เริ่มเข้ามาทำงานในโครงการ คพพ.ในลักษณะจิตอาสาได้รับความสุขทาง
จิตใจ ความสุขทางจิตวิญญาณเป็นศรัทธาทาน และอยากทำทานในระดับที่สูงขึ้น
เดิมทีเดียวได้เข้ามาช่วยให้ความรู้แก่อาสาสมัครพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสในการ
เผยแผ่เนื้อหาสาระทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ช่วยดูแลทางด้านการใช้สื่อภาษาอังกฤษ
และได้เป็นคณะกรรมการบริหารของ ค.พ.พ ด้วย

ปัจจุบันทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์สิ่งที่โครงการ คพพ.ทำผ่านวารสารทั้ง ภาษาลาวและภาษาอังกฤษ เป็นการช่วยระดมทุนจากภายนอกมาช่วยพระอาจารย์ สิทน และญาท่านใหญ่ชาลี อีกแรงหนึ่ง เพราะการเผยแพร่ธรรมะบางอย่างต้องใช้ทุน เช่นค่าเดินทาง ค่าน้ำมันรถของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีความลำบากมากกว่าฆราวาส นอกจากนี้ ยังเป็นผู้รวบรวมผลงานของญาท่านใหญ่ชาลีและเป็นแหล่งรวมผลงาน ของเหล่าสานุศิษย์ของญาท่านใหญ่ในเขตพื้นที่ต่างๆ ไว้ในวันที่มีการประชุม ประจำปีของวัดป่านาคุณน้อยก็นำมาแจกเผยแพร่ผลงานกัน”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของคุณแม่ดวงเดือน บุนยวง อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันเป็น นักวิชาการอิสระ ได้กล่าวถึงอิทธิพลของโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ที่มีต่อตนเองนั้น โดยเห็นว่า เป็นโครงการที่ได้เข้ามาช่วยเหลือในการให้องค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาแก่ คณะทำงานที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ให้มีความถูกต้อง เพราะตนเองได้ศึกษาโดยตรงจากพ่อซึ่งเป็นนัก ปาฐกถาทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และเห็นว่า การเข้ามาช่วยเหลือเป็นการทำทานที่เป็นภาวนา ที่มีอานิสงส์มากกว่าอย่างอื่น และนอกจากนั้น ยังเป็นคณะกรรมการของ คพพ.ด้านสื่อสารมวลชน โดยประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานของโครงการฯ ออกสู่สังคมทั้งภาษาลาวและภาษาอังกฤษ และยัง ใช้จุดแข็งของตนเองเรื่องภาษาอังกฤษติดต่อประสานงานในนามโครงการฯ กับต่างประเทศเพื่อระดม ทุนมาช่วยเหลือการทำงานอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และนอกจากนั้น ท่านยัง ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตแผ่นประชาสัมพันธ์ผลงานของโครงการแจกจ่ายชาวพุทธที่ได้เสียสละทุนทรัพย์ สนับสนุนด้วยการทำบุญกับโครงการอีกด้วย

ภาพที่ ๓.๗๕ คุณแม่ดวงเดือน บุนยวง อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว กรรมการโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) วัดป่านาคุณน้อย

^๑ สัมภาษณ์ คุณแม่ดวงเดือน บุนยวง สรุปลงสาระสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก ณ วัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ผ่านการดำเนินงานตามโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) เกิดผลกระทบต่อสังคมผ่านความเห็นหนึ่งที่ได้กล่าวถึง พระมหาชาติ กนต์สีโล วัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ คือท่าน ส.ศิริรักษ์ ได้ชี้ให้เห็นผลงานของพระอาจารย์ใหญ่ชาติ กนต์สีโล ในโอกาสจัดทำหนังสืออนุสรณ์ ๘๐ ปีชีวิตธรรมของท่านไว้ว่า

“พระอาจารย์ใหญ่ชาติ กนต์สีโล เป็นรองประธานศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) และเป็นประธานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา ทั้งเป็นประธานโครงการแปลไตรปิฎกฉบับภาษาลาว เป็นอาจารย์ใหญ่สายวิปัสสนากัมมัฏฐาน สืบสานมาจากพระอาจารย์ใหญ่มหาปาน อานันโท ที่วัดพุทธวงสาป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์...

โดยที่พระอาจารย์ใหญ่มหาปาน อานันโท ได้ตั้งปณิธานไว้อย่างมีผลสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ คือขยายสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานออกได้ใน ๔ แขวงคือ เวียงจันทน์ คำม่วน วัดตะปือ หลวงพระบาง และสะหวันนะเขต จัดตั้งโรงเรียนพระอภิธรรม จัดตั้งโรงเรียนเลี้ยงเด็กอนาถา (กำพร้า) จัดตั้งโรงเรียนอบรมศีลธรรมเยาวชนวันอาทิตย์ จัดตั้งกระบอกเสียงเผยแผ่ธรรมะคือวารสาร "พุทธวงค์" และจัดตั้งพระพุทธรูปใหญ่ให้เป็นหอสมุด จนเมื่อพระอาจารย์ใหญ่มหาปาน อานันโท มรณภาพลง พระมหาชาติ กนต์สีโล จึงได้สานต่อเจตนารมณ์การเผยแผ่งานนั้นสืบมา...

พระมหาชาติ กนต์สีโล ต้องการประยุกต์พุทธธรรมให้เหมาะสมกับกาลสมัย ท่านตั้งโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ขึ้นเป็นเวลากว่าทศวรรษมาแล้ว แนวคิดคล้ายกับเรื่องพุทธศาสนาเพื่อสังคมของนานาชาติ (International Network of Engaged Buddhism) ซึ่ง คพพ.เป็นสมาชิก และโครงการของคณะสงฆ์ลาว เน้นฝึกปรือพระเณรให้แม่นยำในทางพระธรรมวินัย ทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ ท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์ วัดป่านาคุณน้อยที่เป็นวัดป่าอยู่นอกนครหลวงเวียงจันทน์ เหมาะกับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเปิดสอนแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร อุบาสก อุบาสิกา...

และในระยะหลังๆ นี้มีชาวต่างประเทศไปปฏิบัติธรรมที่วัดป่านาคุณน้อยนี้ ด้วยเพราะพระคุณท่านต้องการให้การพระศาสนาเป็นไปอย่างเหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อประยุกต์พุทธธรรมให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม แม้ทางด้านการเมืองจะยืดยาวติดอยู่กับอุดมการณ์สังคมนิยม แต่ทุนนิยม และบริโภคนิยม ก็เข้าไปแพร่หลายจนกลายเป็นลัทธิศาสนาอย่างใหม่ โดยเฉพาะสื่อมวลชน และโทรทัศน์จากรัฐไทยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตประชาชนใน สปป.ลาวเป็นอย่างยิ่ง”^๑

^๑ อ่างแล้ว, โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.), ๘๐ ปี ชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาติ กนต์สีโล, หน้า ๓๗-๓๘.

จากทัศนะของท่านอาจารย์ ส. ศิวลักษณ์ ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์ ๘๐ ปีชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล ได้ชี้ให้เห็นว่า ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งด้านปริยัติศาสนา ปฏิบัติศาสนา และปฏิบัติศาสนกิจ โดยเฉพาะงานด้านปฏิบัติศาสนา หรือการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ท่านรับภาระธุระมาจากอาจารย์ของท่านคือพระอาจารย์ใหญ่มหาปาน อานนโท อดีตเจ้าอาวาสวัดพุทธวงศาป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ โดยถือว่าเป็นภาระงานสืบทอดด้านปฏิบัติศาสนาของ คณะสงฆ์ลาวโดยตรงนั้น บรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยการทำงานด้านปฏิบัติศาสนาของท่านได้ มีการขยายการปฏิบัติศาสนาไปได้ถึงเวียงจันทน์ คำม่วน วัตตะปือ หลวงพระบาง และสะหวันนะเขต จัดตั้งศูนย์เด็กกำพร้าและโรงเรียนอบรมศีลธรรมเยาวชนวันอาทิตย์ จัดทำวารสารเป็น กระบอกเสียงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกระทั่งมาจัดตั้งโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ขึ้นเพื่อใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือเข้าไปพัฒนาคณะสงฆ์ให้มีการตื่นตัวในการทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางด้านปฏิบัติศาสนาขึ้นมาตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง และยังร่วมกับนายบ้าน เข้าไปรับรู้ทุกข์ปัญหาชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ เพื่อวางแผนการแก้ปัญหาชุมชนและสังคมตาม แนวทางพุทธวิธีการพัฒนา จนทำให้เกิดผลในการทำงานเป็นการแก้ทุกข์ บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้กับ พุทธศาสนิกชนเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่รัฐบาลและสังคมโดยรวม ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ภาพที่ ๓.๗๖ การสัมภาษณ์เชิงลึกอุบาสกวัดป่านาคุณน้อย

เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เกี่ยวกับการรณรงค์และการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม

นอกจากนั้น ยังมีมุมมองที่กล่าวถึงผลกระทบต่อสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมจากการดำเนินงานของโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ของหัวหน้าสำนักงาน และ เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานกลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.)โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) สรุปได้ดังนี้

“การทำงานกับ คพพ. ได้เงินค่าตอบแทนจากหน่วยงานเอกชนที่ช่วยเหลือ องค์การแต่ไม่ได้รับเงินเดือนจากรัฐ การทำงานจึงเป็นการเสียสละ เป็นความ ภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือสังคม และได้ฝึกฝนจิตใจของตนเองให้รู้เท่าทันต่อจิตใจของ

ตนเอง ไม่ให้ไหลไปตามกระแสของกิเลสที่เกิดขึ้น ทุกอย่างเป็น “ปัจจัยตั้ง” การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ถือว่า วิถีชีวิตชุมชนเป็นเรื่องสำคัญควรเคารพต่อธรรมชาติเพราะเป้าหมายสูงสุดของ คพพ. คือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความสุขที่เกิดขึ้นต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรมควรปรับวิธีเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ให้ทันสมัยต่อเหตุการณ์บ้านเมืองเนื่องจากอิทธิพลของการโฆษณาชวนเชื่อจากสื่อต่างๆ ทำให้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป

พลังของพระสงฆ์ไม่ควรจะอยู่แต่ในวัด ควรดึงศักยภาพออกมาเพื่อช่วยเหลือสังคม ไม่ใช่เทศน์ สวด บังสกุล แต่ต้องมีความช่วยเหลือสังคมและนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา โดยวิธีการนำหลักธรรมคำสอนไปสู่ชุมชน ต้องปรับทัศนคติศึกษาวิธีการ มีกิจกรรมเสริมทักษะชีวิต เช่นบวชต้นไม้ กล้าไม้ เสริมศิลปะการครองเรือนในชุมชน มีหลักสูตรสำหรับเยาวชนและเด็กเล็ก มีใบรับรองจากโรงเรียน หากอาสาสมัครจะลาออกจากองค์กรจะให้ใบผ่านงานเพื่อเป็นการรับรองคุณสมบัติในการทำงานในสถานที่ใหม่ต่อไป”^๑

“การทำงานใน คพพ.ควรมีวิสัยทัศน์และเห็นเป้าหมายร่วมกัน มีน้ำใจแบ่งปันช่วยเหลือ รักผูกพันใจต่องานที่ทำ มีมุมมองพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อการทำงานกับพระสงฆ์ แต่บางทีก็ลำบากใจเพราะผู้ที่อาสาเข้ามาทำหน้าที่ตรงนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่ไม่ได้มาหวังค่าตอบแทน แต่สิ่งที่เราจะได้จากการมาช่วยงานคือประสบการณ์ในการทำงานที่สามารถนำไปผ่านงานไปใช้ประโยชน์ในการสมัครงานในที่ต่างๆ ได้”^๒

จากความเห็นของหัวหน้าอาสาสมัครที่ทำหน้าที่อยู่ประจำ ณ สำนักงานขับเคลื่อนโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนา (คพพ.) ดังกล่าวแล้วข้างบนนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า การทำงานร่วมกับโครงการฯ ในฐานะเยาวชนอาสา จักเป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะได้จากประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งเป็นการฝึกประสบการณ์จากการทำงานในการลงพื้นที่จริงๆ มากกว่าจะได้เป็นค่าตอบแทนอย่างอื่น โดยหากคิดว่า ถ้าค่าแรงการทำงานที่เราควรจะได้เหมือนกับการทำงานทั่วไปที่เขาได้รับนั้นแล้วเอาปัจจัยที่เป็นค่าตอบแทนของการใช้แรงงานนั้น มาเป็นค่าลงทะเบียนในการทำงานจิตอาสาเพื่อได้โอกาสในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้รู้จักการทำงานจากประสบการณ์ดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เยาวชนอาสาจะได้รับจากการฝึกงานอยู่แล้ว และนอกจากประสบการณ์ที่จะได้เรียนรู้แล้ว ด้านจิตใจยังทำให้เราเกิดความสุขที่เต็มเต็มหัวใจอยู่ตลอดเวลาคือความปิติที่เมื่อนึกถึงสิ่งที่เราได้ทำเพื่อคนอื่น เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งเป้าหมายของ คพพ. นั้นมุ่งสร้างให้ทุกคนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ซึ่งพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่จะต้องปรับเทคนิคในการถ่ายทอดเรื่องศีลธรรมให้สามารถด้านทานหรือนำหน้าสื่อต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ โดยควรมีหลักสูตรสำหรับเยาวชนทุกวัย และหากเยาวชนอาสาจบการฝึกงานควรมีใบรับรองการผ่านการฝึกงานเพื่อจะใช้ประโยชน์ในการอ้างอิงการผ่านงานจากองค์กรนี้ด้วย

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ นายคำสิงห์ ช่างชัย, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ สรุปรสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ และ สนทนากลุ่ม พนักงานอาสาสมัคร ในสำนักงานโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ณ สำนักงานพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว วัดพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ภาพที่ ๓.๗๗ ทีมนักวิจัยขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจาก คุณแม่วงเดือน บุนยาวง ณ ลานกิจกรรม วัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง แขวงนครหลวงเวียงจันทน์ โดยเป็นรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.)

(๒) ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ ของอาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง บ้านสี่เกิด เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์

“โครงการศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์-อาทิตย์” ของอาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง นั้น เป็นองค์กรของเอกชนที่เกิดขึ้นจากความคิดช่วยเหลืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สังคมเห็น ความสำคัญของศีลธรรม ของฆราวาสครอบครัวหนึ่งที่เห็นความจำเป็นว่า การทำหน้าที่ครอบครัวชาว พุทธ หรือครอบครัวฆราวาสที่ใช้ธรรมะครองเรือนในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ค่อยจะมีตัวแบบให้เห็นใน สังคมมากนักที่จะประกาศตนว่า เป็นครอบครัวปฏิบัติธรรม แต่อาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง ในฐานะ ผู้นำครอบครัว ได้ประกาศตนว่า ครอบครัวผู้ปฏิบัติศาสนาตามหลัก “ฆราวาสธรรม”^๑ เพื่อเป็น ต้นแบบการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธในระดับครอบครัวให้กับสังคมได้เห็นเป็นแบบอย่าง นอกจากนี้ อุบาสกผู้นำครอบครัวยังทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวทางในการครองเรือน พร้อมทั้งการถ่ายทอดแนวทาง ในการสอนเทศนาธรรมแบบหล่อวยพรเพื่อไปช่วยเหลือสังคมชาวพุทธและตั้งศูนย์ฝึกอบรมพุทธ เยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ขึ้น เพื่อให้เป็นสถานที่ถ่ายทอดวิถีชีวิตแบบวิถีพุทธให้กับเยาวชนอีกด้วย ผู้วิจัย จึงได้ตั้งประเด็นศึกษาบริบทขององค์กร ๔ ประเด็นคือ ๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ ๒) วิธีการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และ ๔) ผลกระทบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังนี้

^๑ ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ มี ๔ ข้อ ได้แก่ ๑) สัจจะคือความจริง พุดจริง ทำจริง (๒) ทมะ คือการฝึกฝน (๓) ขันติ คือความอดทน (๔) จาคะ คือ ความเสียสละ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: ผลิตีรมณี, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

ภาพที่ ๓.๗๘ อาจารย์บุญเติม สีบุญเฮียง รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง และ ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์
บ้านสีเกิด เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

๑) กำเนิด แนวคิด และพัฒนาการ

การดำเนินการวิจัย ทีมนักวิจัยได้เดินทางไปลงพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อเข้าพบอาจารย์บุญเติม สีบุญเฮียง และได้สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลศูนย์ฝึกอบรมเกี่ยวกับ (๑) ประวัติผู้ก่อตั้งศูนย์อบรม (๒) แนวคิดการจัดตั้งศูนย์อบรม (๓) พัฒนาการของศูนย์อบรม ซึ่งแต่ละประเด็นจะได้นำเสนอข้อมูลไปตามลำดับ

(๑) ประวัติผู้ก่อตั้งองค์กร อาจารย์บุญเติม สีบุญเฮียง เกิดเมื่อปีพ.ศ.๒๕๔๘ ที่บ้านข้าวเม้า เมืองขลุง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว ปัจจุบันอายุ ๖๓ ปี เคยเข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่วัดปากท่าง เมืองศรีโคตรบอง นครหลวงเวียงจันทน์ได้ ๑๐ พรรษา การศึกษาทางธรรม ได้เล่าเรียนจบนักธรรม และได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค การศึกษาทางโลกนั้นท่านจบครูชั้นสูงจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว (National University of Laos หรือ NUOL) ปัจจุบันท่านทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนในวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง และมีตำแหน่งบริหาร เป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ซึ่งตั้งอยู่ภายในวัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์

ความชำนาญการพิเศษ เป็นผู้มีความรู้สามารถในการเขียนภาพ เขียนกลอน เป็นโฆษก การพูดวาทศิลป์ พิธีกร พิธีการ การเทศน์แก้ล่อวยพร การสวดวิญบายศรี และการประกอบพิธีกรรม

ทางด้านศาสนา เป็นผู้ให้ข้อมูลทางด้านศิลปะวัฒนธรรมของ สปป.ลาว ภายหลังจากอุปสมบทจนศึกษาเรียนรู้จนมีความรู้แล้ว จึงได้ลาสิกขาออกมา ทำหน้าที่เป็นผู้ครองเรือนมีครอบครัว และมีบุตร ๒ คน แต่ทั้งสองคนได้เสียชีวิตไปหมดแล้วด้วยอุบัติเหตุคงเหลือเพียงท่านกับภรรยาสองคนเท่านั้น

ภาพที่ ๓.๗๙ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. กบอจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม นักวิจัยในโครงการ สัมภาษณ์อาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง ผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์-อาทิตย์

(๒) แนวคิดการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรม ภายหลังจากการลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาสผู้ครองเรือนแล้ว สิ่งที่ไม่ได้ลาสิกขาออกไปหรือสูญหายไปจากตนเองคือ หนึ่ง : ความรู้ความสามารถในการเทศน์แหล่ การเป็นโฆษกพิธีกรพิธีการ เป็นต้น และสอง : หน้าที่ประจำคือการเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ด้วยเหตุที่ตนเองจบทางด้านการเป็นครูมาโดยตรง ซึ่งคุณสมบัติทั้งสองประการนี้ เป็นต้น ทำให้พระภิกษุสามเณรจากทุกพื้นที่ใน สปป.ลาว ที่รู้จักดีศัพท์และคุณสมบัติ ได้พากันมาพบเพื่อศึกษาแนวทางศาสตร์และศิลป์ดังกล่าว โดยมุ่งหวังว่า อยากรจะพัฒนาตนเองจนทำให้ได้อย่างที่อาจารย์บุญเดิม ซึ่งพระภิกษุสามเณรที่คิดอย่างนั้นมีจำนวนมาก จนไม่สามารถให้การรับรองแขก/ลูกศิษย์ที่บ้านพัก หรือที่เรือนพักของท่านต่อไปได้ ท่านจึงได้คิดวางแผนหาสถานที่ที่จะออกไปก่อตั้งเป็นศูนย์ฝึกอบรมเป็นการเฉพาะขึ้นเพื่อทำงานการเผยแผ่ได้อย่างเหมาะสม สะดวกสบาย ตอบสนองความต้องการของพระสงฆ์สามเณรในเบื้องต้นได้มากขึ้น พร้อมทั้งเป็นการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่อาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง ที่เห็นเป็นปัญหาใหญ่และต้องมีอุบาสิกอุบาสิกา เข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น เพราะคนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่เข้าใจเลยว่า การทำบุญทำทาน รวมถึงการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนานั้น จะต้องทำอย่างไร ซึ่งในประเด็นนี้ ท่านได้แสดงความคิดเห็นกับทีมวิจัยไว้ว่า

“..ปัจจุบัน สปป.ลาว กำลังไหลไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุนิยม คนเข้าใจว่า ศาสนาอยู่เฉพาะในวัดเท่านั้น เด็กยุคสมัยนี้นับถือศาสนาพุทธและทำตามประเพณีวัฒนธรรมการเข้าวัดตามพ่อแม่ แต่ไม่เข้าใจหลักคำสอนของศาสนาอย่างแท้จริง พ่อแม่ปู่ย่าตายายพาทำอะไรก็ตามมาเฉยๆ เช่น เมื่อพ่อแม่พามาทำทานที่วัดก็มาและเป็นเหตุให้เข้าใจไปอีกว่า เมื่อบริจาคทานแล้วจะได้บุญ ไม่มีบุญอย่างอื่นอีก

การปฏิบัติกันแบบนี้ ส่งผลกระทบต่อความเห็น ความเชื่อของคนส่วนใหญ่ โดยส่วนมากจะเข้าใจกันว่า พุทธศาสนามีเพียงการทำทานเท่านั้น จึงไม่มีการถือศีลถือธรรมในวิถีการดำเนินชีวิต เพราะความไม่เข้าใจต่อหลักคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ซึ่งคำกล่าวที่ว่า ศาสนาเสื่อมนั้นไม่จริง เพราะศาสนาอยู่ในใจของผู้คนที่สิ่งทีเสื่อมคือคนที่ไม่เข้าใจหลักศาสนาอย่างแท้จริง...”

จากแนวคิดของท่านสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนลาวแม้มีพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการเกิดวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะเรื่องฮีตสิบสอง คองสิบสี่มีการรักษาไว้อย่างเข้มข้นนั้น ก็ยังไม่เข้าใจในเรื่องของหลักไตรสิกขา อันเป็นสาระสำคัญทั้งหมดของพระพุทธศาสนา จึงทำให้ท่านได้พยายามที่จะทำให้ความคิดในการจะช่วยเหลือเผยแผ่ธรรมนั้นให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาให้จงได้เพื่อเป็นการช่วยเหลือพระสงฆ์องค์เจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้สังคมได้อยู่เย็นด้วยศีลและเป็นสุขอยู่ด้วยธรรมให้ยิ่งขึ้นไป

(๓) พัฒนาการของศูนย์ฝึกอบรม ภายหลังจากความคิดอย่างนั้นเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยที่เริ่มต้นทำงาน จึงพยายามที่จะสร้างศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนขึ้นให้ได้ โดยมีที่ดินที่เป็นที่นาอยู่แปลงหนึ่ง แต่ว่าขาดงบประมาณในการสร้างให้เสร็จทันที จึงค่อยๆ เก็บหอมรอมริบได้ปัจจัยส่วนหนึ่งแล้ว ลูกชายก็มาเสียชีวิตเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ จึงมีความเสียใจมาก จึงได้เริ่มก่อสร้างศูนย์ขึ้นพัฒนามาเรื่อยๆ จนเป็นสถานที่เพียบพร้อมในการใช้งาน ท่านได้ให้สัมภาษณ์กับทีมวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการนี้ว่า

ในช่วงที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอยู่นั้น เมื่อเกือบสี่สิบปีที่ผ่านแล้ว นอกจากจะศึกษานักธรรมบาลีแล้ว ตนเองยังได้ฝึกเรียนเทศนาเป็นแบบ “เทศน์แหล่” อีกด้วย ซึ่งตอนนั้นได้รับความนิยมนับอย่างยิ่ง

เมื่อลาสิกขา มีครอบครัวแล้ว ยังทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเทศน์แหล่อยู่ แล้วก็มีพระสงฆ์สามเณรไปเรียนด้วยจำนวนมากที่บ้าน ซึ่งไม่ค่อยสะดวกเท่าที่ควรเพราะเป็นชุมชน แต่ก็ทำกันมาอย่างนั้นนานแล้ว ซึ่งตนเองก็พยายามคิดที่จะสร้างสถานที่ขึ้นสักแห่งหนึ่งที่ไกลชุมชนออกไป เพื่อให้ความสะดวกและไม่รบกวนเบียดเบียนคนอื่น

จนกระทั่งเมื่อประมาณปี ๒๕๕๕ ตนเองก็ได้ถูกสลากล็อตเตอรี่ได้เงินมาจำนวนหนึ่งมากพอสมควร จึงได้สร้างศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนขึ้นบนที่ดินที่เป็นที่นาของตนเอง ที่ไกลออกไปจากชุมชนพอดีๆ ซึ่งความคิดในการสร้างศูนย์อบรมฯ เพื่อบริการพระภิกษุสามเณรดังกล่าว ไม่ได้มีนโยบายจะเก็บค่าเล่าเรียน หรือค่าอบรมจากผู้มาใช้บริการ แต่เป็นการบอกสอนเทศน์ ธรรมให้ฟรีๆ ทั้งนี้ ตนเองยังใช้

เป็นสำนักงานในการรับงานบริการด้านอื่นๆ เช่น งานพิธีการ งานโฆษณา งานการ เป็นมัคทายก เป็นต้นด้วย”^๑

ภาพที่ ๓.๘๐ อาจารย์บุญเต็ม สิบญะเอียง รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้งให้สัมภาษณ์ในฐานะนักวิชาการผู้เผยแพร่วัฒนธรรม สปป.ลาว อีกบทบาทหนึ่งด้วย

จากการให้ข้อมูลกับทีมวิจัยดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่า อาจารย์บุญเต็ม สิบญะเอียง เป็นนักบวชมาก่อน และเป็นผู้มีภูมิรู้ภูมิธรรมทางด้านพระพุทธศาสนาถึงขั้นเป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค มีความสามารถในการเทศน์แหล่ เสียงหวานไพเราะชวนฟังมาก จึงเป็นเสน่ห์ที่ใครได้ยินได้ฟังแล้วก็จะติดอกติดใจ โดยเฉพาะพระภิกษุ สามเณร ต้องการจะมาฝากตัวเป็นศิษย์อาจารย์จำนวนมากในแต่ละปี ทำให้ท่านมีความคิดที่จะจัดทำศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนขึ้นเป็นการเฉพาะ จนเทวดาเห็นเจตนารมณ์ของท่านที่จะช่วยงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จึงทำให้ท่านมีโชคได้เงินเทวดามาได้เป็นงบประมาณในการสร้างศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนขึ้นตามความคิดและคาดหวังไว้ บนที่ดินที่เป็นที่นาของท่าน ณ บ้านสีเกิด อันเป็นสถานที่อยู่ของท่านพร้อมทั้งครอบครัวในปัจจุบัน ซึ่งการสร้างศูนย์ฝึกอบรมฯ นี้ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำมาหารายได้ของครอบครัว แต่เป็นการสร้างศูนย์ฝึกอบรมฯ ขึ้นเพื่อที่จะใช้เป็นสถานที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการบอกลอน เทศน์ธรรม อีกส่วนงานหนึ่ง โดยเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.)

^๑ สัมภาษณ์ อาจารย์บุญเต็ม สิบญะเอียง ณ วิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ของคณะกรรมการการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ด้วย

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

การทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่ศีลธรรมของอาจารย์บุญเติม สิบญูเฮือง ผ่านผู้คนที่มาใช้ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันอาทิตย์ของท่านนั้น แรกทีเดียวท่านได้ปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตมาก่อนที่จะมีการตั้งศูนย์ฝึกอบรมฯ ขึ้นอยู่แล้วตั้งแต่ยังไม่มีอาคารศูนย์ฯ โดยเปิดบ้านบริการผู้มารับบริการตั้งแต่ต้น ซึ่งวิธีการเผยแผ่ของท่านนั้นมี ๔ วิธีการคือ ๑) การฝึกอบรมวิธีการเทศน์แหล่ ๒) การสอนเป็นโฆษกพิธิกรณมพร ๓) การสอนศีลธรรมเยาวชน ๔) การเผยแผ่ทางสถานีวิทยุในท้องถิ่น ๕) การเปิดห้องสมุดสำหรับเยาวชน และ ๖) การรับจัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละวิธีจะได้นำเสนอข้อมูลไปตามลำดับ ดังนี้

(๑) การสอนเทศน์แหล่ การเทศน์แหล่ เป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่ง โดยการนำเรื่องราวจะเป็นนิทานธรรมอธิบายความด้วยภาษาวัฒนธรรมหนึ่งของชาวลาวยีสาน คำว่าแหล่ หมายถึงการเทศน์ที่ใช้เสียงและทำนองที่มุ่งความไพเราะเป็นสำคัญ เช่นเทศน์มหาชาติ เรียกว่า เทศน์แหล่ มีทั้งแหล่ในคือเทศน์ตามคัมภีร์เทศน์มหาชาติและแหล่ นอก คือเทศน์เรื่องนอกคัมภีร์มหาชาติ แหล่ อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ตอนหนึ่งหรือบทหนึ่งของแต่ละกัณฑ์ในเทศน์มหาชาติ เมื่อเทศน์ไปได้ตอนหนึ่งก็เรียกได้ว่า แหล่หนึ่ง สองตอนก็สองแหล่ จบแต่ละตอนก็เรียกว่า จบแหล่ แหล่ เป็นคำกร่อนมาจากคำว่า "นั่นแหล่" เพราะในการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ เมื่อจบตอนหนึ่งแล้วท่านจะลงท้ายด้วยคำว่า "นั่นแหล่" ทุกตอนไป เมื่อลากเสียงคำว่า แล ยาวออกไปจึงกลายเป็น แหล่ ไป^๑

นอกจากนั้น การเทศน์แหล่ในปัจจุบันนี้ ได้ประยุกต์นิทานธรรม นิทานวรรณคดี ซึ่งเป็นนิทานขนาดค่อนข้างยาว ถึงยาวมาก ซึ่งมีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือจดจารลงในใบลาน โดยมาก มักแต่งเป็นคำกลอนอีสาน ซึ่งบางครั้งเมื่อนำมาเล่าใหม่นิยมเรียบเรียงใหม่เป็นร้อยแก้ว เพื่อให้ให้อ่านง่ายหรือนำมาผูกเป็นเรื่องและเขียนเป็นกลอนบรรยายเรื่องราวตามท้องนิทานนั้นๆ ไป นิทานประเภทวรรณคดีนี้ มีวิธีถ่ายทอดสู่ชาวบ้าน ๓ วิธีใหญ่ๆ คือ

(๑) พระภิกษุสามเณร นำมาเทศน์ในงานบุญออกพรรษา โดยแต่ละปีจะมีการกำหนดว่าออกพรรษาปีนี้ จะเทศน์เรื่องอะไร ซึ่งแต่ละวัด จะมีหนังสือใบลานวรรณคดีนิทานเรื่องต่างๆ เก็บไว้ พอถึงงานบุญออกพรรษาจะเตรียมหนังสือใบลานนิทานเรื่องนั้นๆ ไว้ สำหรับพระภิกษุสามเณรทั้งวัดนั้น ทั้งวัดอื่นๆ เวียนสลับมาอ่าน (เทศน์) ให้อุบาสก อุบาสิกา ฟังจนหนังสือหมดผูก หรือนิทานจบ

(๒) นักปราชญ์ผู้สามารถในการแต่งกลอนลำ นำไปแต่งเป็นกลอนลำ แล้วให้หมอลำเป็นผู้ถ่ายทอด เล่าเรื่องราวนิทานนั้นๆ เช่นหมอลำพั้น (มีคนลำเพียงหนึ่งคน ทำหน้าที่เป็นตัวละครทั้งหมด ใช้เสียง ผ้า และเครื่องแต่งกายประกอบการแสดง) หมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นต้น

(๓) คนเฒ่าคนแก่ (ซึ่งได้ฟังลำ หรือได้ฟังเทศน์จากพระ หรือผู้ที่สืบทอดจากพระ) นำมาเล่าให้คนอื่นฟัง ให้เด็กๆ ฟัง ในตอนเย็นหลังกินข้าว

การถ่ายทอดวรรณคดีที่เป็นนิทานธรรมที่พุทธศาสนิกชนชาวอีสานและชาว สปป.ลาวฟังพอใจมากที่สุดคือการเทศน์แหล่ โดยมีการประยุกต์วิธีการเล่าเรื่องนิทานธรรม วรรณคดีด้วยวิธีการเทศน์

^๑ <<https://th.wikipedia.org/wiki>>, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

แหล่ง เช่น เรื่องนางหมาขาว ท้าวกำกาดำ นกกระยางขาว เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อหาที่ใช้สอนศีลธรรม สอน กิริยามารยาท การดำเนินชีวิตเอาไว้ในท้องเรื่องจำนวนมาก แต่ที่นิยมมากที่สุด ก็คือเรื่องพระ เวสสันดรชาดก โดยเฉพาะกลอนนางมัทรี กับ กลอนพราหมณ์ชูชกท้องแตก

ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันอาทิตย์ของอาจารย์บุญเติม สีบุญเฮือง มีวัตถุประสงค์การ สอนเทศน์แหล่งเพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่ชอบในเรื่องเทศน์เสียง หรือเทศน์แหล่งนี้ มาฝึกหัดให้ได้ รับรู้เข้าใจวิธีการเบื้องต้นเท่านั้น ส่วนการที่จะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการเทศน์แหล่งนั้น จะต้องให้ ไปฝึกฝนพัฒนาตนเองอีกต่อไป ซึ่งต้องใช้เวลาสั่งสมประสบการณ์ในการเทศน์อีกยาวนานจึงจะ ชำนาญการได้

ภาพที่ ๓.๘๑ ศาลาวัดแห่งหนึ่งใน สปป.ลาว แสดงให้เห็นความอ่อนโยนของรูปทรง อันเป็นอัตลักษณ์ทางด้านศิลปะ ที่สะท้อนออกมาจากภายในจิตใจที่อ่อนน้อมถ่อมตนของคนลาว

(๒) การสอนการเป็นโฆษก/พิธีกรอวยพร พระภิกษุ สามเณรใน สปป.ลาว หากมีความสนใจ ในการที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นโฆษก เป็นพิธีกรในงานบุญงานการกุศลได้นั้น จะทำให้เป็นผู้ที่ยังความเชื่อ ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นกับญาติโยมสาธุชนได้ โดยเฉพาะได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับ ชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เป็นการเทศนาแต่เป็นการประชาสัมพันธ์พูดเชิญชวน สร้างแรงจูงใจ ให้สาธุชนได้มีจิตใจน้อมนำเข้ามาสู่ทางบุญทางกุศล หากพระภิกษุ สามเณร รูปนั้นๆ พูดได้เก่ง มี วาทศิลป์ มีไหวพริบปฏิภาณ มีไหวพริบ ก็จะทำให้ได้รับงานนิมนต์ให้ไปทำหน้าที่ ทำให้เป็นช่องทางให้ คนรู้จักท่านมากขึ้น กลายเป็นโฆษกที่โด่งดังในทางการพูด สาธุชนเชื่อถือ

อาจารย์บุญเติม สีบุญเฮือง สมัยที่บวชเป็นพระภิกษุก็ทำหน้าที่นี้ จนเป็นที่โด่งดังมาก ทำให้ สาธุชนรู้จักทั่วไป และได้รับงานเป็นพิธีกร โฆษกแถมพรในงานบุญประจำ หลายบ้าน หลายตำบล หลายเมือง หลายแขวง ได้เรียกใช้บริการจากท่าน แม้ท่านลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาสผู้ครองเรือนแล้ว ก็ ยังได้ทำหน้าที่นี้เป็นวิชาชีพติดตัวเพื่อหารายได้เลี้ยงตัวเองมาตลอด

อย่างไรก็ตาม ในสังคมของพระภิกษุสามเณร สปป.ลาว องค์กรความรู้เหล่านี้ แม้จะมีในเอกสาร หนังสือเทศน์แหล่ หรือในลักษณะอื่นๆ ก็ไม่ทำให้ผู้สนใจประสบผลสำเร็จในขั้นที่สามารถทำหน้าที่ได้ แต่หากมีนักแหล่อวยพรที่เป็นต้นแบบ และได้มานั่งเรียนรู้จากบุคคลต้นแบบนั้นอย่างต่อเนื่อง ตัวก็จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจ เกิดความรู้ มีความสามารถที่เป็นทักษะในระดับที่ใช้ไปทำหน้าที่เป็นโฆษกแถมพรได้เร็วกว่าการเรียนจากหนังสือ ซึ่งการสืบทอดมีประสิทธิภาพมากกว่า อีกอย่างหนึ่ง ยังอ่อนด้อยในเรื่องข้อมูลการถ่ายทอดศาสตร์และศิลป์ของการทำหน้าที่เป็นพิธีกร เป็นประเด็นสำคัญในการให้การอบรมแก่พระภิกษุ สามเณร รูปที่มีความสนใจเข้ามา

ดังนั้น แนวทางในการถ่ายทอดของท่านในเรื่องการฝึกอบรมให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทำหน้าที่เป็นโฆษกพิธีกรได้นั้น จึงเป็นการฝึกอบรมหรือสอนแบบตัวต่อตัว จนผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมนั้นๆ เป็นผู้มีความสามารถทำหน้าที่ได้ จึงจะถือว่าจบหลักสูตร โดยพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปก็จะใช้เวลาอย่างน้อยไม่เท่ากัน ซึ่งการเป็นครูต้นแบบในเรื่องนี้ ท่านไม่ได้เรียกเก็บค่าเล่าเรียน หรือค่าฝึกอบรมจากผู้มาสมัครเป็นศิษย์แต่อย่างใด เป็นการฝึกอบรมให้แบบเป็นวิทยาทานเท่านั้น โดยจะถือความเป็นอาจารย์และเป็นศิษย์ที่มีแนวทางปฏิบัติต่อกันอย่างเคร่งครัด

(๓) การสอนศีลธรรมเยาวชน ในเรื่องการสอนศีลธรรมให้กับเยาวชนนั้น อาจารย์บุญเดิม สิบญะเฮือง จะสอนแทรกให้กับเด็กที่เข้ามาใช้บริการห้องสมุดของท่าน ซึ่งมีหลากหลายศาสตร์ โดยศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันอาทิตย์ จะเป็นห้องสมุดไปในตัว พร้อมกันนั้น เมื่อเด็กเยาวชนเข้ามาสู่ศูนย์ฝึกอบรมฯ ของท่าน ก็จะสอนกริยามารยาท ความอ่อนน้อมถ่อมตน การพูดจา ตามแนวทางฮีตคอง ประเพณี วิถีชีวิตของชาวลาว ที่เน้นความอ่อนน้อมถ่อมตน ความอ่อนโยน ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องการสอนธรรมะนั้น อาจารย์บุญเดิม สิบญะเฮือง ได้มีแนวทางในการปฏิบัติในฐานะผู้สอนของท่านว่า

“..การเป็นพุทธศาสนิกชน ควรทำตนให้เหมาะสมกับสถานะภาพที่ตนเองเป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น หากจะพูดเรื่องหลักธรรม เมื่อเป็นโยมก็ต้องพูดธรรมะของโยม ไม่ใช่ไปพูดธรรมะของพระ หรือหากเป็นพระก็ต้องพูดธรรมะของพระ ไม่ใช่ไปพูดธรรมะของโยม ดังนั้นแล้วจึงจะถือว่า ธรรมะอยู่ทั้งในบ้านและทั้งในวัด

การมีวิถีชีวิตตามที่พระพุทธเจ้าสอน เป็นเรื่องที่ประเสริฐที่สุดแล้ว เช่น การครองเรือนของสามีภรรยา เป็นเรื่องของฆราวาสธรรมที่ควรทำความเข้าใจและนำมาสู่การปฏิบัติภายในครอบครัวของตนเอง เมื่อเข้าวัดก็เป็นเรื่องของพระที่จะเห็นธรรมะในเรื่องอื่นๆ ต่อไป ธรรมะไม่ได้อยู่ในวัดอย่างเดียว ธรรมะต้องอยู่ในบ้านด้วย หรือหากในบ้านไม่มีธรรมะแล้วบ้านนั้นจะเป็นเช่นไร..

สิ่งเหล่านั้นแหละที่ชี้ให้เด็กเยาวชนที่มาใช้บริการห้องสมุด มารู้ มาดู มาเห็นเราในฐานะที่เป็นพ่อเป็นแม่ ก็มีคำพูดคำสอน เป็นการถ่ายทอดให้เด็กเยาวชนได้เข้าใจในวิถีชีวิตผู้ครองเรือน การอยู่กับพ่อแม่ การดูแลพ่อแม่ ผู้ที่เราเคารพสักการะ การปฏิบัติต่อพระเจ้าพระสงฆ์ มีอะไรเยอะแยะมากที่เราจะต้องถ่ายทอดให้กับเด็กเยาวชน ซึ่งเขายังไม่ประสีประสาอะไรอีกหลายร้อยหลายพันเรื่อง”^๑

^๑ สัมภาษณ์ อาจารย์บุญเดิม ศรีบุญเฮือง ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันอาทิตย์ โดยบ้านสีเกิด แขวงเวียงจันทน์ ณ วัดสงฆ์องค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

จากการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์บุญเติม สิบญูเฮือง จะเห็นว่า ท่านตระหนักในหน้าที่ของความเป็นชาวพุทธเป็นอย่างยิ่ง โดยความเป็นชาวพุทธจะต้องมีหน้าที่ในการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะในฐานะผู้นำการครองเรือนต้องปฏิบัติตนให้ได้ โดยท่านกล่าวเพิ่มเติมว่า

“...โดยเฉพาะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือสังคาลกสูตร^๑ มาใช้ในการดำเนินชีวิต เรื่องของพระเวสสันดรมีคู่ชีวิตแล้วไปบำเพ็ญตนเอง การเป็นคฤหัสถ์ก็สอนธรรมได้แต่ต้องสอนธรรมที่เป็นฆราวาสธรรม โดยถ้าปฏิบัติตนเองยังไม่ได้ตามคองพระพุทธศาสนา การสอนก็เป็นการโกหกคนอื่น...

...วิธีการเผยแผ่อย่างนี้ เป็นวิธีการของอาจารย์บุญเติม เท่านั้น ไม่ใช่วิธีการที่ได้มาจากคนอื่นแต่วิธีนี้เป็นพุทธวิธีครองชีวิตแบบอุบาสกธรรม คนที่ไม่ปฏิบัติตามจะเป็นคนโง่ เป็นทาสของตัณหา เรามีฮึด คอง ประเพณีวิถีชีวิตที่ดีอยู่แล้วของสปป. ลาวที่ยึดโยงอยู่กับพุทธศาสนา...”^๒

จากคำกล่าวเพิ่มเติมของอาจารย์บุญเติม สิบญูเฮือง ทำให้เราเห็นแนวคิด จุดยืนและวิธีการดำเนินชีวิตของท่านว่า ท่านได้แบบอย่างในการดำเนินชีวิตมาจากสังคาลกมาณพ โดยเนื้อหาสาระของพระสูตรนั้นต้องบูชาทิศทั้ง ๖ ทำทุกวันตามที่พ่อสั่งเอาไว้ แต่พระพุทธเจ้าไปพบก็เลยถามและปรับความหมายของทิศให้ถูกต้อง ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติต่อบุคคลในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นการปฏิสัมพันธ์กันในสังคมชาวพุทธจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และท่านก็ได้ใช้แนวคิดนี้ในการสอนศีลธรรมให้กับเยาวชน ซึ่งการทำหน้าที่ของท่านนั้น ท่านยืนยันว่า การสอนธรรมของฆราวาสธรรมนั้น มันทำได้และเป็นการกระทำที่ดีเป็นกุศลด้วย เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนอย่างมาก เพราะเด็กเขาไม่มีโอกาสที่จะได้รับรู้มากนัก พ่อแม่ที่บ้านก็อาจจะไม่เข้าใจในการถ่ายทอด อาจจะถูกด้วยอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าการใช้ศิลปะของความเป็นครู ซึ่งการสอนคนอื่นอย่างไรรู้้น ผู้สอนหรือตนเองก็ต้องทำได้อย่างที่ตนเองสอนด้วย หมายความว่า สอนอย่างไรก็ต้องปฏิบัติอย่างนั้นในวิถีชีวิตประจำวันของตนด้วย

(๔) การเผยแผ่วัฒนธรรมทางสถานีวิทย์ จากความรู้ ความสามารถของท่านอาจารย์บุญเติม สิบญูเฮือง ทำให้ท่านได้ก้าวเข้าไปเป็นนักจัดรายการในสถานีวิทย์ท้องถิ่นของนคร หลวงเวียงจันทน์ ซึ่งการได้ทำหน้าที่นี้ก็เป็นช่องทางที่ทำให้ท่านได้เผยแผ่แนวทางการสอนศีลธรรมให้กับกลุ่มเด็กเยาวชน และศิลปวัฒนธรรมของชนชาติลาว ออกไปสู่โลกในวงกว้างอีกช่องทางหนึ่งด้วย โดยที่สถานีวิทย์นั้น เป็นช่องทางในการสื่อความเข้าใจ ชี้ให้เห็นความสำคัญ ย้ำให้ทุกคนตระหนักว่าตนเองจะต้องปฏิบัติเพื่อเป็นการรักษา สืบทอด เผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมของชนชาติเอาไว้ เป็นการตระหนักในการรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นที่มาของวัฒนธรรมประเพณีของชนชาติ โดยการปฏิบัติก็คือการดำเนินชีวิตในเส้นทางแห่งความดีงาม ความถูกต้อง การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งในเรื่องการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทย์นี้ ท่านได้ให้สัมภาษณ์โดยชี้ให้เห็นว่า

^๑ ในสังคาลกสูตร พระพุทธเจ้าสอนความหมายของทิศทั้ง ๖ ตามอริยวินัยที่จะปิดอบายประตูอบายได้ ให้แก่มาณพหนุ่ม โดยนิยามความหมายของทิศทั้ง ๖ ตามลำดับไว้ว่า (๑) มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า (๒) ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา (๓) บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง (๔) มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย (๕) ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง และ (๖) สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน ตูรายละเอียดยเพิ่มเติมใน **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๒๗๓/๒๑๖-๒๑๗.

^๒ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ อาจารย์บุญเติม ศรีบุญเฮือง, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

“...การขับเคื้อนพระพุทธศาสนาเข้าสู่ชีวิตของคนลาว ยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนักเพราะยังมีคนที่เข้าใจและไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา คนที่มาจากบ้านป่าเมืองเถื่อน คนอนุชน ทำตามจารีตประเพณีที่พ่อแม่พาทำมาเฉยๆ มีจำนวนมากแต่ยังไม่เข้าใจ ไม่รับรู้ ไม่เรียนรู้ หลักคำสอนที่เป็นพุทธธรรมอะไรเลย จึงต้องมีการเผยแผ่ให้เป็นการศึกษาภายนอกของอนุชนต่อๆ ไปอย่างนี้...”

...วัยหนุ่มสาว จึงจำเป็นต้องรับรู้ เข้าใจเรื่องศาสนา วัฒนธรรม ฮีต คอง ประเพณีให้มาก เพราะเรื่องทางศาสนาเป็นเรื่องทั้งหมดของชีวิต หากวัยนี้เข้าใจตนเอง เห็นคุณค่าของธรรมะเสียตั้งแต่ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว ชีวิตของเขาก็จะได้ไม่เสียเวลาในการประกอบความดีมากกว่าที่เป็นอยู่ของวิถีชีวิตเยาวชนในปัจจุบัน...

...ผู้อาวุโสจะหล่นหายไปแม้จะมีมากหากไม่มีคุณภาพก็ช่วยศาสนาไม่ได้ จะให้ลูกสี่กลุ่มหาชนได้อย่างไรจึงต้องสร้างพระสงฆ์ผู้รู้ลึก รู้กว้าง เหมือนเรือในมหาสมุทรจะต้องช่วยกันให้มันเข้าฝั่งให้ได้...”^๑

จากการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์บุญเติม สีบุญเฮือง จะเห็นว่า กลุ่มเป้าหมายของคนผู้ฟังที่ท่านสื่อความถึงนั้น ก็คือคนสองกลุ่มใหญ่ๆ เป็นหลัก คือกลุ่มประชาชนคนเผ่าต่างๆ และกลุ่มวัยรุ่น โดยเข้าใจว่า คนส่วนใหญ่ของลาวมีหลายเผ่า แต่ละเผ่าก็มีคนที่ยังเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อนอยู่ก็มีการที่จะทำให้คนเหล่านั้น มีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน ชุมชน และในสังคม ตลอดจนทำให้ทุกคนตระหนักในการที่จะช่วยเหลือรัฐพัฒนาประเทศชาติ ด้วยการพัฒนาตนเอง มีความโอบอ้อมอารี เห็นความสำคัญของศิลปของธรรม โดยอาศัยหลักศีลธรรมจากคำสอนของพระพุทธศาสนาในการที่จะอยู่ร่วมกันนั้น ก็เป็นเรื่องที่จะต้องตอกย้ำให้เข้าใจ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กเยาวชนวัยหนุ่มสาวผู้ซึ่งจะเป็นคนที่สืบชะตาบ้านเมืองต่อไปนั้น จะต้องรีบให้เขาเห็นความสำคัญของศาสนาเพราะศาสนาคือสิ่งทุกอย่างของชีวิต เขาจะได้เริ่มต้นเดินทางอยู่บนทางศีลธรรมตั้งแต่ยังหนุ่มสาว ไม่ใช่ไปพบหนทางตอนแก่แล้วเดินไม่ได้ก็จะเสียประโยชน์ ท่านจึงใช้สถานีวิทวัสสื่อความเข้าใจ ชี้ให้เห็นความสำคัญ ย้ำให้ทุกคนตระหนักว่าตนเองจะต้องปฏิบัติ โดยการปฏิบัติก็คือการดำเนินชีวิตในเส้นทางแห่งความดีงาม ความถูกต้อง การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งหากปฏิบัติได้อย่างนี้ชื่อว่าได้ปฏิบัติธรรมนั่นเอง

(๕) การเปิดห้องสมุดเยาวชน

อีกบทบาทหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของท่านคือการสร้างห้องสมุดไว้บริการคนใคร่ศึกษาเรียนรู้ ซึ่งการสร้างห้องสมุดนี้ เป็นนโยบายหนึ่งของคณะกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐานที่ต้องการให้มีการสร้างห้องสมุดเพื่อบริการประชาชน เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ที่สนใจในการพัฒนาตนเอง เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมอีกแนวทางหนึ่ง เพราะว่า การศึกษานั้นเป็นการพัฒนาคนได้ดีที่สุด หากคนในชาติทุกคนมีการศึกษาใฝ่เรียนรู้ใฝ่พัฒนาตนแล้ว ชุมชน สังคม และประเทศชาติก็จะได้รับการพัฒนาไปด้วย

การสร้างห้องสมุดขึ้นในศูนย์อบรมพุทธเยาวชนในวันเสาร์วันอาทิตย์ จึงเป็นการสนองนโยบายของคณะกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน อีกทั้งท่านก็มีหนังสือที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก จนสามารถจัดทำเป็นห้องสมุดเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรม ฮีต คอง

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ อาจารย์บุญเติม สีบุญเฮือง, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ประเพณี วิถีชีวิตของชนชาติลาวได้ ซึ่งในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ ทั้งครอบครัวก็จะออกมาอยู่ที่ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชน ศูนย์มีเครื่องบริการให้สังคมมีความสะดวกสบายหลายด้าน

ภาพที่ ๓.๘๒ ทีมนักวิจัยเครือข่ายนักวิจัยจาก ๓ ประเทศ ร่วมบันทึกภาพเพื่อเป็นที่ระลึก กับอาจารย์บุญเดิม สิบญูเฮือง ณ วัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

(๖) การบริหารจัดการพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

การเป็นโฆษกแถมพร การเป็นคนบายศรีสู่ขวัญในงานมงคลต่างๆ ที่เกิดขึ้น พิธีกรรมเหล่านี้ ส่วนใหญ่เจ้าของงานก็จะมาพบท่านเพื่อให้ท่านไปทำหน้าที่ และไม่ใช่เฉพาะเรื่องการไปทำหน้าที่ พิธีกร หรือ โฆษกแถมพร แห่ลอยพร สู่ขวัญบายศรี เท่านั้น ยังให้หาวัสดุอุปกรณ์การประกอบพิธีไป จัดสถานที่ให้ด้วย ซึ่งท่านก็จะมีผู้ช่วยคือเยาวชนที่มาฝึกอบรมในศูนย์ฝึกอบรมฯ นั้นเอง เป็นลูกมือ มีความสะดวกสบายมากกว่าการไปใช้บริการที่วัดเพราะจัดให้แบบเบ็ดเสร็จ วัดเกี่ยวข้องเพียงนิมนต์ พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์เท่านั้น

อีกอย่างหนึ่ง ในเรื่องการจัดหาเครื่องอุปกรณ์การประกอบพิธีการกุศลต่างๆ นี้ ท่านได้ ดำเนินการมานานแล้วเช่นกัน ตั้งแต่ท่านได้ทำหน้าที่ของพิธีกร โฆษกแถมพร การสู่ขวัญบายศรี การแห่ลอยพร ในโอกาสงานกุศลต่างๆ ในสังคมเวียงจันทน์และต่างเมือง นอกจากจะทำให้เจ้าภาพพึงพอใจในการทำหน้าที่ของท่านแล้ว ยังเป็นการอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นกับเจ้าของงานการกุศล เป็นอย่างมาก การเข้าไปเกี่ยวข้องและต้องทำหน้าที่อย่างนี้ ท่านให้สัมภาษณ์ว่า

“การปรับบทบาทของตนเองให้เป็นผู้บริการที่น้องได้แบบเบ็ดเสร็จอย่างนี้ เพราะเห็นว่า มันเป็นการช่วยเหลือสังคม ช่วยญาติพี่น้อง เรามีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ ความสามารถในเรื่องเหล่านี้ เราก็ต้องทำในเรื่องที่เรารู้ เราสามารถ เพื่อเอา ความรู้ความสามารถไปช่วยเหลือญาติพี่น้อง

ส่วนใหญ่จะไม่เรียกร้องค่าตอบแทน เป็นที่รู้จักกันว่า ถ้าอาจารย์บุญเต็ม สิบญเอื้องไปช่วยงานแล้ว สบายใจได้ ท่านไม่เรียกร้อง ไม่ได้ตั้งราคาค่าตัวอะไร เหมือนคนอื่น เป็นสินน้ำใจที่มีต่อกัน เพราะตนเองเพียงแต่ต้องการฝากความดี เอาไว้ก่อนตายและเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่าง เป็นต้นแบบของสังคมในด้านการเสียสละเพื่อพระพุทธศาสนา...”

การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างนี้ เป็นการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธ ซึ่งเป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุดเท่าที่ได้ศึกษาเรียนรู้กันได้ในโลกอดีตจนถึงปัจจุบัน”^๑

จากการให้สัมภาษณ์กับทีมนักวิจัย ในการจัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า อาจารย์บุญเต็ม สิบญเอื้อง มีความคิดที่จะสร้างบทบาทของตนเองเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนต่อญาติพี่น้องเพื่อนร่วมสังคม ตั้งใจด้วยเจตนารมณ์จะไปช่วยงานโดยเอาความรู้ ความสามารถของตนเองไปช่วยในการจัดการงานกุศลทุกอย่าง โดยไม่คิดที่จะได้เป็นเงินเป็นทองของตอบแทน แต่เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจไมตรีที่ชาวพุทธในฐานะอุบาสกผู้เคร่งครัดในศีลธรรมคนหนึ่งที่จะช่วยเหลือสังคมได้เพื่อเป็นการฝากคุณความดีให้ปรากฏในจิตใจของคนที่ท่านไปช่วยเหลือทุกคน ซึ่งจากการกระทำอย่างนี้เอง จึงเห็นว่า ท่านเป็นชาวพุทธต้นแบบ เป็นอุบาสกตัวอย่างของสังคมวิถีพุทธที่จะต้องปฏิบัติตนต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง ๖ ทิศ^๒ ให้ถูกต้องตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา

๓) อิทธิพลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากการที่อาจารย์บุญเต็ม สิบญเอื้อง ได้ทำหน้าที่อุบาสกธรรมมาเป็นเวลายาวนานก่อนชีวิตของท่าน ทำให้เกิดความดีงามต่อสังคม เป็นต้นแบบแก่ชุมชน และได้รับการสรรเสริญเยินยอในฐานะที่เป็นบุคคลที่ปฏิบัติตามฮีต คอง ประเพณี มีวิถีชีวิตที่เป็นสุขเป็นตัวอย่างตลอดมา แต่ท่านก็ยังมองว่า ลำพังแต่ท่านทำเพียงคนเดียวมันไม่พอ ต้องมีอุบาสกธรรมขึ้นอีกให้หลายๆ ดังที่คุณแม่อ่อนจันทร์ ณ จำปาสัก ได้กล่าวถึงความดีงามของอาจารย์บุญเต็ม สิบญเอื้อง ให้ทีมวิจัยฟังว่า

“..อาจารย์บุญเต็ม สิบญเอื้อง ท่านเป็นบุคคลตัวอย่างของสังคมชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ได้รู้จักท่านนานมาแล้ว บทบาทในการอบรมศีลธรรม เวลาเป็นโฆษกแถมพร ท่านจะโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังได้ดีมาก โดยเฉพาะเวลาที่ท่านเทศน์

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ อาจารย์บุญเต็ม ศรีบุญเอื้อง, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ ทิศ ๖ หมายถึง บุคคลในสถานะต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์หรือต้องเกี่ยวข้องหรือปฏิสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น ดังนี้ ๑) ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือทิศตะวันออก ได้แก่ บิดา มารดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน ๒) ทักขิมทิศ ทิศเบื้องขวา คือทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักขิไณยบุคคลควรแก่การบูชา ๓) ปัจจุบันทิศ ทิศเบื้องหลัง คือทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา ที่เป็นกำลังคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ๔) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรค ภัยอันตราย แลเป็นกำลังสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ ๕) เหมฐิมทิศ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้ และ ๖) อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์คือพระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรมและเป็นผู้นำทางจิตใจ คุรยละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิณม ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๘๑-๑๘๖.

แหละ เสียงท่านไพเราะทำให้เราพยายามจับใจความของเนื้อหาที่ท่านบรรยายไปด้วยเสียงอันไพเราะนั้น

การไปช่วยงานของท่าน ท่านก็ไปช่วยเหลือด้วยใจจริงๆ ไม่ได้คิดค่าราคาการช่วยเหลือ แล้วแต่เจ้าภาพจะมีน้ำใจ บางงานท่านก็ร่วมอนุโมทนากับงานบุญนั้นๆ ท่านจะคิดว่าเหมาะสมอย่างไร ท่านเป็นตัวอย่าง เป็นต้นแบบให้กับสังคมได้จริงๆ หลายคนพยายามจะทำอย่างท่าน โดยเฉพาะการครองเรือน การปฏิบัติตนต่อคนทุกระดับในสังคม ท่านวางตัวได้ดีมาก ทุกคนรักและเคารพท่าน”^๑

จากการให้ความเห็นของคุณแม่อ่อนจันทร์ ณ จำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นอุบาสิกาที่เข้ามาบำเพ็ญบุญ ณ วัดองค์ตั้ง จะเห็นว่า วัตรปฏิบัติตนของท่านอาจารย์บุญเดิม สีบุญเรือง นั้น สม่่าเสมองดงามเป็นที่พออกพอใจของบุคคลในสังคม การวางตนเป็นตัวอย่างและการปฏิบัติตนของความเป็นชาวพุทธก็เป็นต้นแบบได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดอิทธิพลต่อบุคคลอื่นๆ ที่พยายามจะปฏิบัติตนเองให้เป็นอย่างท่านบ้าง ซึ่งก็มีจำนวนมากเหมือนกัน

ภาพที่ ๓.๘๓ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. สอภามความคิดเห็น จากคุณแม่อ่อนจันทร์ ณ จำปาศัก และครอบครัวถ่ายภาพภายใน อุโบสถ วัดองค์ตั้ง แขวงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘

นอกจากนั้น ยังมีความเห็นของพระมหาเถระที่เป็นผู้มีหน้าที่ในองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ (อ.พ.ส.) ที่ชื่นชมการทำงานของอาจารย์บุญเดิม สีบุญเรือง เล่าเรื่องราวให้ทีมวิจัยฟังว่า

“...รัฐได้ส่งเสริมการสร้างวัดถุ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญขึ้นได้มากกว่าด้านธรรมะพอสมควร เพราะผู้พัฒนาทางด้านจิตใจ ด้านธรรมะนั้น ที่ทำงานอย่างจริงจังมีจำนวนน้อย มีหน้าซ้ำยังขาดงบประมาณในการดำเนินการด้วย ส่วนด้านวัดถุมึงงบประมาณสนับสนุนจำนวนมากและทำได้กว้างขวางกว่าเยอะ

^๑ สัมภาษณ์ คุณแม่อ่อนจันทร์ ณ จำปาศักดิ์ อุบาสิกาวัดองค์ตั้ง, เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

หากพิจารณาให้ดีแล้ว ด้านธรรมะนั้น การที่มีคนอย่างอาจารย์บุญเติม สิบญูเอื่อง ที่ท่านช่วยรณรงค์ให้ผู้คนในสังคมมองเห็นความสำคัญของศีลของธรรม ทั้งผ่านรายการวิทยุ การสร้างศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ การเป็น โฆษกพิธีกร การสอนศีลธรรมให้กับเด็กเยาวชน และการช่วยเหลือสังคมชาวพุทธ ด้วยกัน ซึ่งกิจกรรมทุกๆ อย่างที่ท่านทำล้วนแต่มุ่งสอนศีลธรรมให้สังคมทั้งสิ้น ซึ่ง แม้จะเป็นการทำของบุคคลเพียงคนเดียวที่ไม่มั่งบประมาณสนับสนุนก็มีอิทธิพลต่อ จิตใจให้กับบุคคลในสังคม จนสามารถเป็นแบบอย่างให้กับสังคมได้ไม่น้อย...”^๑

จากการให้ความเห็นของญาท่านขุนมา สิมามพ ซึ่ง เป็นพระมหาเถรในคณะกรรมการ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้กล่าวถึงชีวิตและการทำงานของอาจารย์บุญเติม สิบญูเอื่อง ว่า เป็นอุบาสกที่ช่วยคณะสงฆ์ลาวประกาศธรรมและเผยแผ่ศีลธรรมในวิถีชีวิตของท่านมานาน จากอดีตตั้งแต่ลาสิกขาจนมาถึงปัจจุบันนั้น เป็นการกระทำด้วยความสมัครใจและไม่ได้มุ่งหวัง เรียกร้องอะไรจากคณะสงฆ์หรือจากบุคคลผู้เกี่ยวข้องใดๆ แต่เป็นการกระทำตามเจตนารมณ์ของตนเองที่จะช่วยเหลือคณะสงฆ์ลาวในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

ภาพที่ ๓.๘๔ พระอาจารย์มหาขุนมา สิมามพ รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว รับประทานอาหารของที่ระลึกจากโครงการวิจัย ณ วัดองค์ตื้อ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘

๔) ผลกระทบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ผลกระทบจากการทำงานของอาจารย์บุญเติม สิบญูเอื่อง ที่มีต่อบุคคลและสังคมนั้น ในระดับบุคคลนอกจากท่านจะกลายเป็นอุบาสกต้นแบบ เป็นพิธีกรพิธีการ เป็นนักช่วยเหลือพรต้นแบบของพระภิกษุสามเณร แล้ว ท่านยังเป็นอุบาสกตัวอย่างของชาวพุทธและเป็นนักบุญของสังคมอีกด้วย จะเห็นได้จาก การที่ท่านให้สัมภาษณ์กับทีมวิจัยไว้ว่า

^๑ สัมภาษณ์ ญาท่านขุนมา สิมามพ, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

“...การสร้างผู้สืบทอดการทำงานเผยแผ่ความดีตามแนวทางนี้ ผ่านการสร้างนักเทศน์แหล่งที่เห็นผลในปัจจุบัน ร้อยละ ๗๐ ซึ่งเป็นการประเมินจากการสังเกต โดยสังคมจะให้การยกย่องชมเชย เพราะบุคลากรที่เป็นผู้เผยแผ่ผ่านสื่อในสังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ทั้งการเทศน์แหล่ง การทำหน้าที่พิธีกรนำพิธีการ หรือบทบาทหน้าที่อื่นๆ ทั้งหลาย ก็ล้วนแต่เป็นผู้ที่มาศึกษาองค์ความรู้และได้แนวทางที่เป็นพุทธวิธี จากศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ ของเราทั้งนั้น...

...อัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ของสปป.ลาว ที่อยากจะฝากแง่คิดแก่นักวิจัยทุกท่าน คือให้ยอมรับกันว่า ไทย ลาว ครู อาจารย์ ก็มีการศึกษาระดับสูงตามกระแสที่ผ่านมาจากเทคโนโลยี คนได้เห็น ได้รับรู้ ถือว่าเป็นตัวแบบด้านการศึกษา ชาวพุทธมีพ่อคนเดียวกัน คือ พระพุทธเจ้า มีเรือคือธรรมะลำเดียวกัน มีสวนดอกไม้คือพระสงฆ์ที่หลายพันธุ์แต่สวยงามสวนเดียวกัน จึงต้องการให้ช่วยเหลือกัน แม้อายุจะมากแล้วแต่พระพุทธศาสนาจะต้องช่วยให้เข้มแข็งกันต่อไปมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่...

“...เอกลักษณ์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว คือพระสงฆ์ที่ไม่มี การแบ่งแยกเป็นนิกายต่างๆ มีแค่พระสงฆ์ลาวอย่างเดียวทำให้ไม่มีความขัดแย้งกัน และไม่ทำให้ประชาชนเกิดความแตกแยก วัฒนธรรมประเพณีของลาวมาจากพระพุทธศาสนาตั้งปรากฏในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของลาว

...แต่สังคมลาวยังไม่อ้อมตัวทางวัฒนธรรม หมายความว่า ยังมีช่องว่างและความไม่เท่าเทียมอยู่ในสังคม ทำให้คนดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไม่สิ้นสุด แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังรู้สึกว่าคุณเองยังไม่มีความสุขจากสิ่งที่คุณเองมีอยู่ แสดงให้เห็นว่าจิตใจยังไม่ได้รับการพัฒนา...”

“...การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในสปป.ลาว ระบบการศึกษาเริ่มต้นตัวโดยรัฐบาลกำหนดให้เด็ก ป.๓ เริ่มเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งคนลาวส่วนหนึ่งไหลไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของอาเซียนแล้ว สิ่งที่ลาวควรจะนำกลับคืนมาสู่สังคมคือความโอบอ้อมอารีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนลาว จะเห็นได้ว่า เมื่อมีแขกมาเยือนเรือนชานจะกล่าวทักทาย เรียกกินข้าว กินน้ำ ด้วยความจริงใจ ไม่ใช่ทำตามมรรยาทการต้อนรับแขกเท่านั้น...

...โดยการกระทำดังกล่าวจะกระทำภายใต้ความเชื่อว่า ทานจะทำให้เป็นผู้ร่ำรวย มีกินมีใช้ จึงทุ่มทุนสร้างทานมากกว่าการให้ความสำคัญต่อ ศิล และภาวนา หรือ ธรรมะ เพราะพุทธศาสนิกชนเข้าใจว่า ทำทานแล้วก็พอ แต่ยังไม่เข้าใจว่ายังมีศีล ยังมีธรรม ซึ่งธรรมก็ไม่ใช่มียู่แต่เฉพาะที่ในวัดเท่านั้น ยังมีธรรมอยู่ที่บ้าน อยู่ในเมือง อยู่ในที่ทำงาน อยู่ในความสัมพันธ์ของคนในสังคม และอยู่ในทุกที่ จึงทำหน้าที่นี้ให้กับสังคมได้เข้าใจเพื่อเป็นทาน ศิล ภาวนาบารมีของตนเอง...”^๑

^๑ อ่างแล้ว, สัมภาษณ์ อาจารย์บุญญเติม ศรีบุญเฮือง, เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

จากใจความของเนื้อหาการให้สัมภาษณ์ของท่านอาจารย์บุญเติม สีบุญเรือง จะเห็นภาพของสังคmlาวอย่างชัดเจนว่า การสร้างธรรมทายาทให้เกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธ ไม่ใช่จะทำได้ง่ายๆ ที่ใช้เวลาเป็นวันเป็นเดือนเป็นปีเท่านั้น แต่ต้องพุ่มพักให้เกิดขึ้นจากภายในจิตใจของพวกเขาเองจึงจะเกิดความยั่งยืนและที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคมในงานที่เกี่ยวข้องกับการกุศลส่วนใหญ่ที่ปรากฏผ่านสื่อต่างๆ ก็ล้วนแต่เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมที่จบหลักสูตรไปจากศูนย์ฝึกอบรมฯ ของท่านทั้งสิ้น และก็ได้รับการชื่นชมต่อสังคมว่าทำหน้าที่ได้สำเร็จประโยชน์ ซึ่งหากปัจจุบันคนทุกเชื้อชาติก็จะพัฒนาตนเองให้ก้าวทันเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านสื่อในสังคมออนไลน์ ทำให้ทุกคนรับรู้เท่าเทียมกันและต้องยอมรับกันช่วยเหลือกัน เพราะมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเดียวกันแล้วให้ยกย่องเพื่อให้พระพุทศศาสนา ยังคงอยู่ต่อไปในสังคม โดยเฉพาะคณะสงฆ์ลาวมีนิกายเดียวแล้วไม่มีการแบ่งแยก เป็นแบบอย่างความสามัคคีให้กับชาวพุทธลาวได้ ซึ่งวัฒนธรรมของลาวจะออกมาจากพระพุทศศาสนาเพราะอดีตลาวจะเอาวัดเป็นโรงเรียน แต่สังคmlาวก็ยังไม่อ้อมตัวทางวัฒนธรรม คำว่า ไม่อ้อมตัวทางวัฒนธรรม คือ “คนยังมีความต้องการทางด้านวัตถุมากกว่าความต้องการทางด้านจิตใจมีความโอบอ้อมอารี เป็นต้น เช่น การปฏิสัมพันธ์กันทางสังคmlาวส่วนใหญ่จะเอาทรัพย์สินเงินทองเป็นตัวตั้ง และต้องการทรัพย์สินเงินทองเพิ่มเติมขึ้นไปเรื่อยๆ มากกว่าของขวัญของกำนัล ประเทศที่เขามีความอ้อมตัวทางด้านวัตถุแล้ววิถีชีวิตของพวกเขาในสังคที่มีอารยธรรม จะต้องการวัฒนธรรมทางด้านนามธรรมมากกว่า เช่น เมื่อปฏิสัมพันธ์กันแค่ได้รับดอกไม้ หรือ ของฝากเป็นของกำนัล เป็นสัญลักษณ์ทางด้านจิตใจที่แสดงออกถึงความโอบอ้อมอารีที่มีให้ซึ่งกันและกัน เขาจะเก็บรักษาสิ่งนั้นๆ ที่เขาได้รับไว้เป็นอย่างดี เช่น ฝ้ายผูกแขน สำคัญกว่าเงินทองและของฝากอื่นๆ เป็นต้น นั่นแหละเรียกว่า “อ้อมตัวทางวัฒนธรรม”

ภาพที่ ๓.๘๕ พระมหาเถระของคณะสงฆ์ลาว (จากซ้ายไปขวา)

รูปที่ ๑ ญาณท่านบุญมา สีมาพม เจ้าอาวาสวัดบ้านฝาย รองประธานองค์การ อ.พ.ส.ลาว

รูปที่ ๒ ญาณท่านหวัด มะเสโน เจ้าอาวาสวัดสี่สะเกด รองประธานองค์การ อ.พ.ส.ลาว

และ รูปที่ ๓ ญาณท่านถาวอน พอนประเสิด เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหลวงเวียงจันทน์

เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘

๓.๔ สรุป

การศึกษาวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน โดยเลือกพื้นที่วิจัยคือ

สังคมไทย เลือกศึกษา (๑) พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) ที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยใช้พุทธวิธี ที่เรียกว่า พุทธพัฒนา ด้วยการพัฒนาทั้งระบบ คือการพัฒนาตน พัฒนาคณะ พัฒนาองค์กร และพัฒนางาน จนทำให้เกิดอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนจนให้รู้จักพึ่งตนเอง และเกิดผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างเป็นแบบอย่างของชุมชนเข้มแข็งให้ได้ศึกษาเรียนรู้ของสังคม (๒) พระครูโพธิ์วิรุคคุณ (สมศรี คุณวีโร) ที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางของลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรมและลานปัญญา ให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง การอยู่ร่วมกันด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตอาสาที่จะช่วยกันยกระดับชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสาธารณูปโภค และระบบนิเวศ และด้านสิ่งแวดล้อม

ราชอาณาจักรกัมพูชา เลือกศึกษา (๑) องค์กรชีวิตและความหวัง เป็นองค์กรตัวแทนของพระสงฆ์กัมพูชาหัวก้าวหน้า ใช้สถานะพระสงฆ์เป็นฐานเสนอแนวทางการแก้ปัญหาเด็กเยาวชนที่ด้อยโอกาส เป็นโจทย์ให้พุทธบริษัทและสาธุชนภายในและภายนอกประเทศร่วมกันช่วยเหลือ โดยประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุ อินเทอร์เน็ตและสื่อโซเชียลมีเดียอื่นๆ แล้วพัฒนาพระสงฆ์ผู้มีความคิดทำงานเพื่อสังคมมาร่วมงานในนามองค์กรชีวิตและความหวัง จนเกิดกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคมขึ้นตามวัดในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ (๒) องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ เป็นที่รวมพระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านที่เห็นชาวพุทธมีความเห็นผิดเพราะผลของการเมือง ศีลธรรมแบบพุทธไม่เป็นไปตามหลักธรรมคำสอน จึงจัดตั้งองค์กรเพื่อสร้างความเข้าใจ ผ่านโครงการเพื่อพัฒนาจิตใจแก้ไขความเห็นผิด จนเกิดอิทธิพลและผลกระทบต่อบุคคล สังคม และสถาบันสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นอย่างมาก

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เลือกศึกษา (๑) องค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์กรประสานนโยบายรัฐกับคณะสงฆ์ลาวเพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศต่อนโยบายรัฐและสนับสนุนคณะสงฆ์ให้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม และ (๒) กรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน โดยมีอาจารย์สีหน ไชยวงสอน เป็นประธาน ผ่านการศึกษาโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ซึ่งมีโครงการ กิจกรรมสนับสนุนการเผยแผ่ที่หลากหลายจากการพัฒนากายภาพไปสู่จิตภาพของประชาชน และศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชนวันเสาร์-อาทิตย์ โดยมีอาจารย์บุญเดิม สีบุญเฮือง เป็นผู้อำนวยการ เพื่อการประกาศอุบาสกธรรมช่วยพระสงฆ์ลาวเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแบบอย่างของพุทธอุบาสก ในพระพุทธศาสนาอันเป็นการสร้างบารมีในแนวทางของชีวิตวิถีพุทธ

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รัฐต้องให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาแต่ชาวพุทธอย่าลืมพระรัตนตรัย โดยเฉพาะการอุปถัมภ์ค้ำชูพระสงฆ์ให้มีโอกาสและเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาวัตรปฏิบัติของตนเพื่อสร้างสัทธาปสาทแก่พุทธศาสนิกชนให้เห็นแบบอย่างที่ดีและเป็นกองทุนการดำรงรักษาพุทธศาสนาให้เป็นรากฐานวัฒนธรรมประเพณีของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่มีคุณค่า เพราะพระสงฆ์เป็นที่พึ่งของคนในชุมชน เป็น

ผู้นำทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณที่ชี้แนะแนวทางประชาชนเข้าสู่ชีวิตวิถีพุทธอันเป็นภูมิปัญญา
พระพุทธศาสนาที่จะช่วยบุคคลและสังคมให้พ้นทุกข์ได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ ๓.๘๖ เครือข่ายคณะนักวิจัยจาก ๓ ประเทศ ทั้งหมด ๘ รูป/ท่าน
ลงพื้นที่วิจัยในวันประกอบพิธีของวิทยาลัยสงฆ์ นครบรบอบ ๒๑ ปี
ณ วัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์

พระสงฆ์ (จากซ้ายไปขวา) พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย
พระอาจารย์พวงประเสริฐ พมมวงศ์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ตื้อ
พระรัตนะ แก้ว นิสิตปริญญาเอก จากราชอาณาจักรกัมพูชา
พระกัลยา นิสิตปริญญาโท จากสปป.ลาว (เป็นตากล้อง)
คฤหัสถ์ (จากซ้ายไปขวา) ผศ.ดร.จรัส ลีกา จาก มจร วิทยาเขตขอนแก่น
อาจารย์เทพินทร์ บุญกระจ่าง จาก ม.ราชธานี จ.อุบลราชธานี
อาจารย์บุญเต็ม สีบุญเฮือง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์องค์ตื้อ
อาจารย์จินตนา สินธุสุวรรณ จาก มรภ.เพชรบุรี
อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม ผู้ร่วมวิจัย
และ อาจารย์เพ็ญพโยม เขยสมบัติ จาก มรภ.เพชรบุรี
เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘

ภาพที่ ๓.๘๗ คณะนักวิจัยจากประเทศไทย ๖ รูป/ท่าน จากราชอาณาจักรกัมพูชา ๑ รูป และจาก สปป.ลาว ๑ รูป รวมทั้งหมด ๘ รูป/ท่าน ลงพื้นที่วิจัยภาคสนาม สังกัดแบบมีส่วนร่วมการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม สปป.ลาว ประกอบด้วย

พระสงฆ์ (จากซ้ายไปขวา) พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. หัวหน้าโครงการวิจัย พระรัตนะ แก้ว นิสิตปริญญาเอก จากราชอาณาจักรกัมพูชา พระกัลยา นิสิตปริญญาโท จากสปป.ลาว

คฤหัสถ์ (จากขวาไปซ้าย) ผศ.ดร.จรัส ลีกา จาก มจร วิทยาเขตขอนแก่น, อาจารย์เทพินทร์ บุญกระจ่าง จาก ม.ราชธานี จ.อุบลราชธานี อาจารย์จินตนา สินธุสุวรรณ, อาจารย์เพ็ญพโยม เขยสมบัติ จาก มรภ.เพชรบุรี และ อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม ผู้ร่วมวิจัย

บันทึกภาพเป็นที่ระลึก ณ ลานหน้าพระธาตุหลวงเวียงจันทน์

เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

บทที่ ๔

วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

จากการที่ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษา แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย และประชาคมอาเซียน วิธีการเผยแพร่ อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย และประชาคมอาเซียน ดังมีรายละเอียดในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ นั้น มีผลการศึกษาที่เป็นประเด็นสำคัญที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย

พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้มาก นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางด้านศาสนาแล้ว ยังทำหน้าที่ให้บริการด้านอื่นๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างการบูรณาการในชุมชน เป็นที่พึ่งทางด้านจิตภาพและกายภาพของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ พระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางด้านวัตถุ การแก้ไขปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเป็นผู้นำชุมชนอีกด้วย พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการ กล่อมเกลาจิตใจผู้คนให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษและเป็นคนดีของสังคม^๑ บทบาทพระสงฆ์เป็นบทบาทในด้านให้ความรู้พัฒนาจิตใจแก่ชุมชน บทบาทในการส่งเสริมให้การศึกษา บทบาทในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น บทบาทการเผยแพร่ธรรม บทบาทส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน บทบาทที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน^๒

ดังนั้น วัดจึงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน เป็นศูนย์รวมพิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญ พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นๆ มักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านด้วยการรวมจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่าย และเสียค่าใช้จ่ายน้อย พระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน^๓ โดยให้พัฒนาการทางจิตใจนำการพัฒนาทางวัตถุ โดยหลักการพัฒนามตามแนวพุทธ ได้แก่ (๑) การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน (๒) การพัฒนาเพื่อความพ้นทุกข์ (๓)

^๑ ภทรพร สิริกาญจน, *หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^๒ พินิจ ลาภธนนันท์, *บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท*, (สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๘.

^๓ ทินพันธ์ นาคะตะ, *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

การทำลายกิเลสตัณหา (๔) การส่งเสริมการทำหน้าที่ และ (๕) การส่งเสริมการพึ่งตนเอง^๑ โดยนำแก่นของพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัย แล้วนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น

ในภาคอีสาน มีพระสงฆ์ที่เป็นสุปฏิปันโนอยู่มากมาย ทั้งพระสายกัมมัฏฐานและพระนักพัฒนา เมื่อเทียบเคียงกับภาคอื่นๆ แล้ว บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในภาคอื่นๆ ยังไม่เด่นชัดพอ ดังคำกล่าวของ ส.ศิวัรักษ์ที่ว่า

“...พระสงฆ์อีสานท่านตื่นตัวในเรื่องความอยู่รอดของสังคมมาก่อนพระภาคอื่นๆ เพราะภาคอีสานถูกเอารัดเอาเปรียบมาก่อนที่ใดและชนชั้นปกครองเขาเชื่อว่าคนอีสานปกครองง่าย อีสานจึงถูกย้ายก่อนจนปรากฏผลเป็นบาดแผลฉกรรจ์ยากจะฟื้นฟูให้เหมือนดังเดิมได้ในเวลาอันสั้น...”^๒

ดังเช่น บทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) แห่งวัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวดยโสธร และพระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร) วัดโพธิ์การาม ตำบลโพนสูง อำเภอบุณฑล จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ที่ใช้หลักพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในการพัฒนาชีวิตและสังคมของชาวบ้านในชนบทอย่างยาวนานหลายทศวรรษ โดยสามารถสรุปวิเคราะห์แนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย ตาม ตารางที่ ๔.๑ ด้านล่างนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงแนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย

ประเด็นวิเคราะห์เปรียบเทียบ	พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร)	พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร)	อัตลักษณ์ร่วม
แนวคิดทฤษฎี หมายถึง แนวคิด มุมมองที่ว่า พระพุทธศาสนา กับสังคมต้อง ผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่อง	“พุทธพัฒนา” คือใช้หลักธรรมไปพัฒนาด้านจิตใจ โดยอาศัยธรรมสร้างคน แล้วให้คนไปสร้างงาน ถ้างานที่ทำเป็นงานที่ดีที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมก็จะช่วยยกระดับชุมชนยกระดับ	การทำให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนเดิม โดยการเปิดลานวัดเป็นลานกิจกรรม ลานบุญ ลานธรรม และลานปัญญา เริ่มต้นพัฒนาจิตใจหรือจิตภาพไปสู่กายภาพของชุมชน	การเห็นทุกข์จากการดำเนินชีวิตของชาวบ้านและชุมชนแล้วนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาในการแก้ไขความทุกข์กาย ทุกข์ใจโดยอาศัยทุนคือ

^๑ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พระกับปามีปัญหาอะไร, (นนทบุรี: ภาพพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๖-๗.

^๒ สรุปสาระสำคัญจากงานสัมมนาพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการพัฒนาสังคมที่จังหวัดระยอง เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๓๔ ในคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.), พลิกฟื้นคืนชีวิต : ชีวิตและงานของพระครูสุภาจารวัฒน์, (กรุงเทพมหานคร : เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๒.

ประเด็นวิเคราะห์ เปรียบเทียบ	พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร)	พระครูโพธิวิโรคน (สมศรี คุณวิโร)	อัตลักษณ์ร่วม
ศาสนากับสังคม ออกจากกัน ^๑	<p>สังคมให้เป็นเข้มแข็งขึ้น “ทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ ได้รับรู้ถึงปัญหาและแนว ทางแก้ไขร่วมกันก่อนแล้ว ดำเนินการกระตุ้นให้ ชาวบ้านรู้จักพึ่งตนเองเข้า ไปหาชุมชนพร้อมกับการ นำหลักศาสนาเข้าไปเป็น เครื่องช่วยชี้นำเพื่อสร้างที่ พึ่งและความเข้มแข็งให้ เช่นการมีความสามัคคีเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน มี น้ำใจและความจริงใจต่อ กัน ร่วมกันแก้ไขปัญหา ชุมชนด้วยตนเอง การรวมกลุ่มเพื่อให้เห็น ว่าสามารถนำหลักธรรมไป ปฏิบัติร่วมกับกิจกรรมได้ ไม่ต้องให้ชาวบ้านรู้ว่าเขา กำลังปฏิบัติธรรมข้อไหน อย่างไร แต่ให้เขาลงมือทำ กันเองเพราะถ้าพวกเขายัง จนยังพากันประกอบเหตุที่ เป็นสาเหตุแห่งทุกข์อยู่ ก็ ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะ พร่ำสอนธรรม”^๒ ให้กับ พวกเขา</p>	<p>“การคืนพื้นที่แนวคิด แบบเดิม” ให้คงอยู่คือ พ่อแม่ ชุมชนและสังคม โดยมีพระสงฆ์เป็นส่วนที่ คอยควบคุมและดูแล ปลูกปลูกให้กำลังใจ แง่ คิด สติปัญญาแก่ชาวบ้าน ให้คงอยู่และพัฒนา คุณภาพชีวิตของตนและ ชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป “สิ่งที่เราทำคือสร้าง แรงจูงใจให้เกิดกิจกรรม ที่ชุมชนต้องทำร่วมกัน โดยการทำให้วัดกลับมา เป็นศูนย์กลางของชุมชน เหมือนเดิมให้ได้” “การพัฒนาไม่ต้องรีบ ร้อนใช้หลักกุนเชียงคือ ค่อยๆ เคี้ยวค่อยๆ ย่อย แล้วกลืนลงท้อง” “หลักการทำงาน คือ ทำทุกอย่างให้ง่ายและ เป็นธรรมชาติที่สุด”</p>	<p>ความศรัทธาของ ชาวบ้านและชุมชนที่ มีต่อพระสงฆ์และ ความตั้งตามหลัก พุทธศาสนาเพื่อนำ การปฏิบัติฝึกฝนตน ให้เห็นความ เกี่ยวข้องของสรรพ สิ่งที่อิงอาศัยกันและ กันระหว่างมนุษย์ ด้วยกันและมนุษย์กับ ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านต่างๆ ที่เป็น ปัจจัย ๔ ในการดำรง ชีพเพื่อทำความ เข้าใจและธำรงรักษา สมดุสนั้นตามวิถี ชุมชนอันจะนำมาซึ่ง ความเข้าใจทุกข์ที่ เกิดขึ้นอย่างไม่เป็น ทุกข์และสามารถ ดำเนินชีวิตได้อย่าง สงบสุข</p>

^๑ George D. Bond, “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement.” Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Ed. By Christopher S. Queen. (New York: State University of New York Press, 1996), p.126.

^๒ สรุปลงสาระสำคัญจากบทสัมภาษณ์พระครูสุภาจารวัฒน์ วัดท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘.

ประเด็นวิเคราะห์ เปรียบเทียบ	พระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร)	พระครูโพธิวิธาน (สมศรี คุณวีโร)	อัตลักษณ์ร่วม
วิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม ลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ^๑ คือ ความตระหนักรู้ (Awareness) การ ทำตนให้เป็นหนึ่ง เดียวกับโลก (Identification of self and world) และ การลงมือ กระทำ (Imperative of Action)	๑. ยึดแนวทางการ พัฒนาชุมชนจากพุทธ ประวัติ ๒. ใช้หลักธรรมเป็นข้อ วัตรปฏิบัติเพื่อพัฒนาขัด เกลาจิตใจ ฝึกฝนตนเอง โดยมุ่งประโยชน์สุขของ ชุมชน ๓. ยึดหลักการปฏิบัติ ตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถี ถิ่น พออยู่ พอกิน และ พอเพียง	๑. ใช้ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ยึดโยงจิตใจของคนให้อยู่ ร่วมกัน ๒. ใช้ความต้องการ ของท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน การเรียนรู้ ๓. ใช้พลัง บ-ว-ร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) และ เครือข่ายทางสังคมรวม รวมพลังเพื่อการ พัฒนา	ใช้ “ฮีตสิบสองคอง สิบสี่” ^๒ จาริต ประเพณีท้องถิ่นและ วิถีชุมชนเป็นพื้นฐาน ในการเรียนรู้คนและ ชุมชนเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา
อิทธิพลของ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม	๑. เป็นศูนย์รวมจิตใจ รวมศรัทธาของชุมชน ๒. กลับกรอง ตรวจสอบ คุณธรรมบุคคลภายนอก ๓. ให้คำแนะนำเตือนสติ ไกล่เกลี่ยเมื่อมีความ ขัดแย้ง ๔. ประสานให้เกิดความ	๑. มีภาวะผู้นำในการ ประสานให้ชุมชนมีส่วน ร่วมในการพัฒนา ๒. การทำงานเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม ๓. การดึงชาวบ้านให้ เข้าวัด มาทำความดี และ ทำงานเพื่อชุมชน	เป็นผู้นำทางจิตใจ และจิตวิญญาณของ คนในชุมชนจากวัตร ปฏิบัติและผลงานการ พัฒนาชุมชนด้าน ต่างๆ เพื่อสร้างศรัทธา แก่ชุมชนและจงใจให้ เข้ามามีส่วนร่วมใน

^๑ Christopher, S Queen, “The Peace Wheel: Nonviolent Activism in the Buddhist Tradition.” Subverting Hatred: The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions, (Boston: Boston Research Center for the Twenty-First Century, 1998), pp.6-7.

^๒ ฮีตสิบสอง หรือ ประเพณีสิบสองเดือนของชาวอีสาน มีรายละเอียด ดังนี้ ๑) เดือนเจียง (เดือนอ้าย) บุญเข้ากรรม ๒) เดือนยี่ บุญคูณข้าว หรือ คุณลาน ๓) เดือนสาม บุญข้าวจี ๔) เดือนสี่ บุญผะเหวด ๕) เดือนห้า บุญสงกรานต์ ๖) เดือนหก บุญบั้งไฟ ๗) เดือนเจ็ด บุญข้าสหรือบุญเบิกบ้าน ๘) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ๙) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ๑๐) เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือข้าวสารท ๑๑) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ๑๒) เดือนสิบสอง บุญกฐิน ซึ่งหลังจากวันเพ็ญเดือนสิบสองแล้วจะทอดกฐินอีกไม่ได้ ต้องทำบุญกองบัง [บังสุกุล หรือ ทอดผ้าป่า] และทำบุญกองอัฐฐะ คือการถวายอัฐฐะบริขารแปดอย่างแก่พระสงฆ์ บุญเดือนสิบสองที่สำคัญชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำคือ การ “ช่วงเฮือ” (แข่งเรือ) เพื่อบูชาอุสุภพญานาค ๕ ตระกูล รำลึกถึงพระยาพำงุมที่นำพระไตรปิฎกขึ้นมาแต่เมืองอินทปัตถนคร (เขมร)-ดูรายละเอียดใน https://th.wikipedia.org/wiki/ฮีตสิบสอง_คองสิบสี่.

ประเด็นวิเคราะห์เปรียบเทียบ	พระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร)	พระครูโพธิวิโร (สมศรี คุณวิโร)	อัตลักษณ์ร่วม
	เข้าใจที่ดีต่อกัน ๕. ทำตัวเป็นแบบอย่าง ๖. ร่วมสร้างเครือข่าย ของกลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงาน พัฒนาชุมชน	๔. เน้นให้ทุกคนมา ทำงานด้วยจิตอาสา ๕. ทำให้ชุมชนเห็น ผลงาน และประโยชน์ ของงานที่มีต่อชุมชน	การพัฒนาชุมชน
ผลกระทบของ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม	๑. การพัฒนาตนเอง ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ให้พึ่งพาตนเอง ๒. ทำให้ชนบทมีความ เข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ พึ่งตนเองได้อย่างถูกต้อง ทำให้ฐานล่างแข็งแรง ฐาน บนมั่นคงต่อไป	๑. การสร้างชุมชน เข้มแข็ง ๒. วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ของชุมชน ด้านการ พัฒนาอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม ด้าน สุขภาพ ด้านคุณภาพ ชีวิต ๓. สร้างเครือข่าย องค์กรทางสังคมเพื่อหา กลยุธมิตรในการ ทำงานพัฒนาชุมชน	ชุมชนสามารถพึ่งพา ตนเองได้ และมีวัด เป็นศูนย์กลางในการ เรียนรู้ การพัฒนา จิตใจ การพัฒนา อาชีพและการทำ กิจกรรมทางศาสนา เพื่อธำรงรักษาความ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และยั่งยืน เป็นแหล่งทรัพยากร สนับสนุนการทำงาน ขององค์กรภาคประชา สังคมหลายภาคส่วน อย่างต่อเนื่อง

จากตารางที่ ๔.๑ จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของสังคมไทย พระสงฆ์อยู่ในชุมชนและเห็นทุกข์ในวิถีชีวิตของชาวบ้านและชุมชน แล้วช่วยแก้ไขด้วยการนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาในการแก้ไขทุกข์กาย ทุกข์ใจนั้น โดยอาศัยทุนศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ผีกลั่นแล้ว ชี้ให้เห็นความเกี่ยวข้องของสรรพสิ่งซึ่งอิงอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ ที่เป็นปัจจัยอาศัยดำรงชีพ เพื่อทำความเข้าใจและธำรงรักษาสมดุลนั้นตามวิถีชุมชนอันนำมาซึ่งความเข้าใจทุกข์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทุกข์และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข พระสงฆ์จะอาศัย “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่” อันเป็นประเพณีวิถีชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้คนและชุมชนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนจากวัตรปฏิบัติตนและผลงานการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ชุมชนจึงมีความเชื่อความเลื่อมใส ร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจและพัฒนาอาชีพ เป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมหลายภาคส่วน และเป็นลานกิจกรรมเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาเพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งให้ยั่งยืนยิ่งๆ ขึ้นไปซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจิราลักษณ์

จงสถิตมั่น และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ (๒๕๕๔)^๑ ที่พบว่าพุทธศาสนามีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสังคม ในการรังสรรค์ให้เกิดสรรพคุณและนามธรรมอันทรงคุณค่าต่อบ้านเมือง เช่น พระไตรปิฎก และวรรณคดีต่างๆ ทางศาสนา พิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน มรดกทางโบราณสถานและศิลปกรรม ธรรมเนียมปฏิบัติทั้งสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน วัดและสถาบันสงฆ์ ภูมิปัญญาของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นไปเพื่อโลกียะและโลกุตตระ ภูมิปัญญาของฆราวาส โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นไปเพื่อการพึ่งพาตนเอง ความสมณะ และการยังประโยชน์ไม่เพียงแต่ตนเองเท่านั้น หากเพื่อสันติสุขของสังคม โดยภูมิปัญญาเหล่านี้มีรากฐานจากพุทธธรรมและแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ได้แก่ ๑) ภูมิปัญญาส่วนโลกียะ หรือภูมิปัญญาที่เป็นเรื่องทางโลก และ ๒) ภูมิปัญญาส่วนโลกุตตระ หรือภูมิปัญญาที่พ้นวิสัยของโลก หรือภูมิปัญญาที่ช่วยให้พ้นโลก ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาสองประเภทนี้ต่างก็เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อการทำความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถ่องแท้ เห็นโลกและชีวิตอย่างถูกต้องเป็นจริงโดยไม่มีอวิชชาบดบัง ภูมิปัญญาระดับโลกียธรรมที่มีอยู่ในตัวบุคคลและบริบทของชุมชนท้องถิ่น จึงสามารถก้าวไปสู่ภูมิปัญญาระดับโลกุตตรธรรมได้ หากภูมิปัญญาทั้งสองส่วนนี้ได้รับการพัฒนาให้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนส่วนใหญ่แล้ว ถือว่า สังคมได้สั่งสมสืบทอดมรดกวัฒนธรรมจากรากฐานทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบไป ดังนั้น พุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อชนชาติไทยจนถือได้ว่า พุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม^๒

๔.๒ วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชา

พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชาในแต่ละยุคแต่ละสมัย ล้วนมีภาพของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมซอ้นทับเป็นเงาตามตัวที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและได้นำมาสู่ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เจริญเติบโตตามกฎธรรมชาติที่มีความเจริญเติบโตและเสื่อมลงไปตามกาลสมัย ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา มีจุดเริ่มต้นจากพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคม เป็นตัวแทนของสถาบันทางสังคมที่มีส่วนในการขึ้นนำการพัฒนาและสร้างประเทศให้แก่ชนชั้นปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีอาจนิงดูตายต่อสภาพความทุกข์ยากจากภัยสงครามและความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชนได้ ความศรัทธาต่อหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ของพุทธศาสนิกชนชาวกัมพูชา จึงเป็นแรงผลักดันให้พระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหว เพื่อปกป้องรักษาประชาชนและชาติบ้านเมืองของตนเองเอาไว้ ให้สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การที่พระสงฆ์มีสิทธิทางการเมือง และสามารถแสดงออกถึงการมีสิทธิทางการเมืองได้อย่างเสรี ภายใต้รัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ จึงเป็นจุดแข็งของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน

^๑ จิราลักษณ์ จงสถิตมั่น และ เกียรติศักดิ์ แสงสุวรรณ, “การผสมผสานภูมิปัญญาทางพุทธศาสนากับการสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอาจารย์รัตน์ รตนญาโน”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (หมวดพุทธศาสตร์), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๒, ๑๖-๑๗, ๔๙, ๖๕, ๗๐.

กัมพูชา เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีต้นทุนทางสังคมสูง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชนและชนชั้นปกครองให้การยอมรับและเคารพนับถือ จึงสามารถใช้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกชี้แนะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ ในสังคม จึงทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขยายเป็นวงกว้าง ดังองค์กรต้นแบบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ๒ องค์กร ได้แก่ องค์กรชีวิตและความหวัง จังหวัดเสียมราฐ (Life and Hope Association) และองค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ (The Organization of Buddhist Social Development : BSD) จังหวัดไพรแวงและกรุงพนมเปญ ดังมีรายละเอียดแสดงแนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชา ตามตารางที่ ๔.๒ ด้านล่างนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงแนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์
ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชา

ประเด็นวิเคราะห์เปรียบเทียบ	องค์กรชีวิตและความหวัง จังหวัดเสียมราฐ	องค์กรพัฒนาสังคมแบบพุทธ จังหวัดไพรแวงและกรุงพนมเปญ	อัตลักษณ์
แนวคิดพระ พุทธศาสนา เพื่อสังคม แนวคิดทฤษฎี หมายถึง แนวคิด มุมมองที่ว่า พระพุทธศาสนา กับ สังคมต้องผูกพันเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่อง ศาสนากับสังคมออกจากกัน ^๑	มีแนวคิดที่ พระสงฆ์ ควรทำหน้าที่สร้างความ เชื่อถือ ความเคารพ ความเลื่อมใส ให้เกิดกับ พุทธศาสนิกชนผ่านการ ปฏิบัติหน้าที่เป็นที่พึ่ง ของชาวบ้าน โดยช่วย ชาวบ้านแก้ปัญหา นำพา ชาวบ้านให้เห็น ความสำคัญของธรรมะ จนเข้าใจธรรมะและใช้ ธรรมะมาเป็นที่พึ่งในการ ดำเนินชีวิต แล้วช่วย แก้ปัญหาโดยเฉพาะ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็ก และเยาวชนผู้ที่จะสืบ ทอดวัฒนธรรม โดยใช้ สถานะของความเป็น พระสงฆ์ใน	มีแนวคิดที่ ต้องการช่วย แก้ปัญหาสังคมที่เห็นผิดซึ่ง จะเป็นอันตรายต่อ พระพุทธศาสนา สร้าง ศรัทธาและทัศนคติที่ดีต่อ พระสงฆ์จากปัญหาที่ พุทธศาสนิกชนมีความ คิดเห็นแตกแยกในความ เชื่อ ขาดความเคารพ ศรัทธาต่อพระสงฆ์สายวัด บ้านแต่กลับหลงเคารพ ศรัทธาพระสงฆ์สายวัดป่า อย่างงมงายไร้เหตุผล ซึ่ง เป็นอันตรายต่อ พระพุทธศาสนาใน ราชอาณาจักรกัมพูชา	-การทำหน้าที่ของ สงฆ์เพื่อเป็นที่พึ่งทั้ง ทางกายและทางใจ พร้อมทั้งเป็น ต้นแบบในการทำ กิจกรรมเพื่อสังคม -ส่งเสริมความ ผูกพันระหว่างสังคม กับพระสงฆ์ที่อิง อาศัยซึ่งกันและกัน -ภาวะผู้นำในการ ชี้แนะแนวทางการ แก้ไขปัญหาแก่ สังคมโดยอาศัย ความเลื่อมใส ศรัทธาที่มีต่อวัตร ปฏิบัติของพระสงฆ์ และคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้นของประชาชนใน

^๑ Ibid, George D. Bond, "A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement." Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Ed. By Christopher S. Queen. p.126.

ประเด็นวิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์กรชีวิตและ ความหวัง จังหวัด เสียมราฐ	องค์กรพัฒนาสังคม แบบพุทธ จังหวัดไพรแวง และกรุงพนมเปญ	อัตลักษณ์
	พระพุทธศาสนา เป็นฐาน ในการทำหน้าที่ “เป็น ศูนย์รวมโครงการและ กิจกรรมต่างๆ เป็น สะพานบุญรวมศรัทธา สาธุชนไปช่วยเหลือสังคม		สังคม
วิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ^๑ คือ ความตระหนักรู้ (Awareness) การ ทำตนให้เป็นหนึ่ง เดียวกับโลก (Identification of self and world) และ การลงมือ กระทำ (Imperative of Action)	๑. เน้นการช่วยเหลือ สังคม เริ่มต้นจากการ สร้างคุณภาพชีวิตให้กับ เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็น การแบ่งเบาภาระความ รับผิดชอบของผู้ปกครอง เด็กและรัฐบาล ๒. การแสดงต้นแบบ ของโครงการและ กิจกรรมขององค์กรที่ ทำงานเพื่อสังคมที่ใช้เป็น เชื่อมทิศชี้ทางให้ พุทธศาสนิกชนได้เกิด ความเชื่อ ความเลื่อมใส จนแจ้งชัดด้วยตนเองว่า พระพุทธศาสนาโดย พระสงฆ์ภิกษุได้ปฏิบัติ หน้าที่ในฐานะเป็นที่พึ่ง ให้กับบุคคลและสังคมได้ อย่างแท้จริง	๑. โครงการและกิจกรรม ที่ใช้เป็นฐานในการเผยแผ่ คือ โครงการอบรมศีลธรรม แบบพุทธและสังคม โครงการธรรมสัญจรพัฒนา จิตใจและสังคม โครงการ ทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุน ธรรมทางสังคม ๒. เพื่อแก้ไขกิริยา มารยาทเด็กเยาวชนที่ไม่ให้ ความเคารพต่อพระสงฆ์ซึ่ง เป็นการตัดภัยที่จะเกิดกับ พระพุทธศาสนาแต่ต้นลม ๓. แก้ปัญหาความเห็น ผิดต่อพระสายวัดบ้านของ กลุ่มผู้ปกครอง อุบาสก และอุบาสิกาเพื่อให้เห็น ความสำคัญของพระสงฆ์ ทั้งหมด	- ใช้กิจกรรมเป็น สื่อกลางในการ ปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของเด็ก เยาวชน - พระสงฆ์เป็น ต้นแบบในการ ปฏิบัติตนตามหลัก คำสอนของ พระพุทธศาสนาแก่ พุทธศาสนิกชน ทั้ง ในแง่ของการฝึกฝน อบรมตนเองและ การอุทิศตนทำงาน เพื่อสังคม
อิทธิพลของ พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคม	๑. อิทธิพลต่อบุคคล เป็นการเพิ่มผู้มีจิตศรัทธา นำพาสู่กระแสสายธาร การรวมพลังแห่งการ	๑. อิทธิพลต่อบุคคลทำ ให้เด็กเยาวชนหันกลับมา ใส่ใจวัฒนธรรมประเพณี เห็นความสำคัญของ	- การสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีงาม ต่อสถาบันสงฆ์เพื่อ จูงใจให้สังคมเห็น

^๑ Ibid, Christopher, S Queen, “The Peace Wheel: Nonviolent Activism in the Buddhist Tradition.” Subverting Hatred: The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions, Pp.6-7.

ประเด็นวิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์กรชีวิตและ ความหวัง จังหวัด เสียมราฐ	องค์กรพัฒนาสังคม แบบพุทธ จังหวัดไพรแวง และกรุงพนมเปญ	อัตลักษณ์
	<p>ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน</p> <p>๒. อิทธิพลต่อสถาบันสงฆ์ ทำให้เกิดภาพพจน์ที่ดีงามของพระสงฆ์ในการออกมาทำงานเพื่อสังคม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์รูปอื่นๆ</p> <p>๓. เป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม</p>	<p>ศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา และมีทัศนคติที่ดี แสดงความเคารพต่อพระภิกษุสามเณรได้เหมาะสมขึ้น</p> <p>๒. อิทธิพลต่อสังคมได้สร้างความเข้าใจในไตรสิกขา คือการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญจิตตภาวนา เป็นการปฏิบัติศาสนาได้ถูกต้อง</p> <p>๓. อิทธิพลต่อสถาบันสงฆ์ได้เกิดบรรยากาศในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาต้นแบบแก่ชุมชน</p>	<p>คุณค่าของพุทธศาสนาผ่านการทำงานเพื่อสังคมของสงฆ์</p>
<p>ผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม</p>	<p>๑. ต่อบุคคล ทำให้บุคคลและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้จริง (Imagination) จึงเกิดแรงจูงใจที่จะนำปฏิบัติในวิถีชีวิต (Inspiration) เพื่อเกิดความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตจริง (Insight) ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ต่อพระรัตนตรัยเท่ากับได้เข้าสู่ภาวะของการรู้ด้วยตนเอง (Intuition)</p> <p>๒. ต่อสังคม สมาชิกของสังคมต่างร่วมกันแสดงความรับผิดชอบในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมโดยไม่ต้อง</p>	<p>๑. ต่อบุคคล เกิดการพัฒนาจิตใจและมีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยมากขึ้น</p> <p>๒. ต่อสังคม เกิดการพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน/ราชการ เข้าใจการทำงานเพื่อส่วนรวมขององค์กร ทำให้เด็กเยาวชนหันกลับมาใส่ใจวัฒนธรรมประเพณี เห็นความสำคัญของศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา</p> <p>๓. ต่อสถาบันสงฆ์ เปลี่ยนความคิดเห็นจากการมองพระภิกษุสามเณรสายวัดบ้านจากกลุ่มบุคคล</p>	<p>- บุคคลมีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยเห็นความสำคัญของการมีชีวิตวิถีพุทธเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมจนเกิดความเข้มแข็งของสถาบัน (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่เป็นรากฐานสำคัญของชีวิต</p>

ประเด็นวิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์กรชีวิตและ ความหวัง จังหวัด เสียมราฐ	องค์กรพัฒนาสังคม แบบพุทธ จังหวัดไพรแวง และกรุงพนมเปญ	อัตลักษณ์
	ไปฟังปาหน่วยงานที่ รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว ๓. ต่อสถาบันสงฆ์ทำ ให้บทบาทของพระสงฆ์ ในการแก้ไขปัญหาสังคม มีความโดดเด่นขึ้น	ผู้เห็นแก่ตัว กลายเป็นผู้ที่ ต้องเชิดชูบูชา แสดงความ เคารพยกย่องได้อย่าง เหมาะสม	

จากตารางที่ ๔.๒ จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชานั้น คือการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ ที่เริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองให้เป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้จริงจนกลายเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม เป็นการส่งเสริมความผูกพันระหว่างสังคมกับพระสงฆ์ที่อิงอาศัยกันและกัน โดยมีพระสงฆ์ที่มีภาวะผู้นำเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาแก่สังคมโดยอาศัยความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ และการทำหน้าที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนและผู้ต้องการที่พึ่งในสังคม โดยใช้โครงการกิจกรรมเป็นสื่อกลางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กเยาวชน พระสงฆ์จะเป็นทั้งต้นแบบของการปฏิบัติตนแล้วชี้แนะให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตาม ทั้งการฝึกอบรมตนและการอุทิศตนเพื่อเป็นที่พึ่งให้กับสังคมทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีกับสถาบันสงฆ์ จึงจูงใจให้สังคมเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาเพราะการทำงานเพื่อสังคมของพระสงฆ์ ส่งผลให้บุคคลในสังคมมีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย จนพัฒนาตนเองให้มีชีวิตวิถีพุทธ และร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมให้แก่บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตและสังคมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นไป สอดคล้องกับการเปิดสมัชชาชาติ ว่าด้วยพระพุทธศาสนากับพัฒนาสังคมเขมร “National Seminar on Buddhism and the Development of Khmer Society” เมื่อวันที่ ๒๑-๒๓ พฤศจิกายน ปี พ.ศ.๒๕๓๗ (ค.ศ.๑๙๙๔) ณ พนมเปญ ที่ให้ความสำคัญด้านการฟื้นฟูศีลธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม การช่วยเหลือคนยากจน การฟื้นฟูสันติภาพในกัมพูชา สิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยจนได้รับความชื่นชมจากสมเด็จพระนโรดมสีหนุว่าเป็นแนวทางเดียวกับนโยบายสังคมนิยมพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏในพระราชสาส์นว่า

“...พระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ ไม่เพียงแต่ช่วยเหลือเป็นที่พึ่งด้านจิตวิญญาณเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในด้านยกระดับคุณภาพความเป็นอยู่ของประชาชน พระพุทธศาสนานำมาซึ่งศีลธรรมและอภิสมาจารแก่สังคมกัมพูชาเรา พระสงฆ์ได้ช่วยเหลือคนยากจน การพัฒนาชนบท ด้านอบรมและศีลธรรม...”^๑

^๑ See more on Pin Sen, Heng Monichenda, Edits. **Buddhism and the Future of Cambodia**, (Rithisen: Khmer Buddhist Research Center), 1986.

๔.๓ วิเคราะห์อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

จุดแข็งพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เมื่อพรรคประชาชนปฏิวัติลาวยึดอำนาจและได้รับการสถาปนาการปกครองใหม่ภายใต้ชื่อ "สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว" (สปป.ลาว) เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘ เป็นการเริ่มระบอบสังคมนิยมเต็มรูปแบบ พระพุทธศาสนาได้รับการตีความใหม่โดยผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเอกราชของธิปไตยและหลักการของสังคมนิยมเข้าไว้ด้วย จากปีพ.ศ.๒๕๓๒ เป็นต้นมา ประเพณี พิธีกรรมในพุทธศาสนา ได้ถูกนำมาปรับใช้เป็นยุทธวิธีจัดระเบียบการเมือง การเศรษฐกิจ และการสังคม เช่น พิธีกรรมทางพุทธศาสนา จะอธิบายและแทรกแนวคิด “ลัทธิมาร์กซ์-เลนิน” เข้าไปด้วย เป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพมาก ทำให้พระพุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยม ยืนอยู่เคียงคู่กันได้เป็นอย่างดี ในการสร้างสังคมนิยมแบบลาว ดังมีรายละเอียดที่แสดงแนวคิด วิธีการเผยแพร่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ตามตารางที่ ๔.๓ ด้านล่างนี้

ตารางที่ ๔.๓ แสดงแนวคิด วิธีการเผยแพร่ อิทธิพล ผลกระทบ และอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.)	โครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.)	ศูนย์ฝึกอบรมพุทธเยาวชน อาจารย์บุญเติม	อัตลักษณ์
แนวคิดพระพุทธรูปเพื่อสังคม หมายถึงแนวคิด มุมมองที่ว่า พระพุทธศาสนา กับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนา กับสังคมออกจากกัน ^๑	การมีส่วนร่วมในบริหารจัดการบ้านเมืองให้เกิดความสงบเรียบร้อยด้วยหลักธรรมจากความเป็นองค์กรรวมของสถาบันสงฆ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แบ่งแยกนิกาย	การประยุกต์พุทธธรรมให้เหมาะสมกับกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะตามวิธีการนำหลักธรรมเข้าไปสู่ชุมชนของ คพพ.	การเป็นพุทธศาสนิกชนต้นแบบชีวิตวิถีพุทธ เพื่อทำสิ่งที่ดีงามเป็นตัวอย่าง สังคมและเป็นวิทยาทานช่วยเผยแพร่พุทธศาสนาให้สังคมเข้าใจและเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตนในวิถีชีวิต	การบูรณาการคำสอนของพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาจิตใจประชาชน ภายใต้นโยบายทางการเมืองและฮีด คอง ประเพณี วิถีชุมชนท้องถิ่น

^๑ Ibid, George D. Bond, “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement.” Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Ed. By Christopher S. Queen, p.126.

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์การพุทธ ศาสนาสัมพันธ์ ลาว (อ.พ.ส.)	โครงการ พระพุทธศาสนาเพื่อ การพัฒนา (คพพ.)	ศูนย์ฝึกอบรม พุทธเยาวชน อาจารย์บุญเต็ม	อัตลักษณ์
<p>วิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม ลักษณะสำคัญ ๓ ประการ^๑ คือ ความตระหนักรู้ (Awareness) การทำตนให้เป็น หนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world) และ การ ลงมือกระทำ (Imperative of Action)</p>	<p>มีกรรมวิธีการ หลัก ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านวินัยธรรม ด้านการศึกษา ด้านศีลธรรมฯ และด้าน สาธารณูปการ โดยแต่ละด้าน จะเผยแผ่พุทธ ศาสนาเพื่อสังคม แต่กรรมวิธีการ ด้านเผยแผ่ ศีลธรรมฯ มีการ ขับเคลื่อนงานจน เป็นที่ยอมรับของ สังคมในประเทศ และองค์กร ต่างประเทศหลาย องค์กร</p>	<p>กรรมวิธีการเผยแผ่ ศีลธรรมฯ จะเผยแผ่ พุทธศาสนาเพื่อสังคม ผ่านโครงการหลักคือ โครงการ พระพุทธศาสนาเพื่อ การพัฒนา (คพพ.) เป็นผู้รับผิดชอบใน การจัดกิจกรรม เช่น โครงการธรรมสัง្កจร โครงการเมตตาธรรม และโครงการอบรม สามเณรภาคฤดูร้อน โดยการให้ผู้นำชุมชน หน่วยงานรัฐมาร่วม รับรู้และแก้ปัญหา ร่วมกัน ผ่านการทำ กิจกรรมต่างๆ ของ โครงการฯ</p>	<p>การทำหน้าที่ ชาวพุทธต้นแบบ มุ่งทำงานผ่านการ ปฏิบัติธรรมในวิถี ชีวิตที่ปฏิบัติตน ต่อการสัมพันธ์ บุคคลด้วย หลักการสังคาลก สูตร ที่เป็นอริย วินัย ในการ ดำเนินชีวิตวิถี พุทธที่ พระพุทธเจ้าสอน และวิธีการที่ทำให้ ธรรมะอยู่ทั้งที่ บ้านและที่วัดและ ทุกสถานที่</p>	<p>ใช้ระบบ การศึกษาและ โครงการ พัฒนาสังคม ต่างๆ ภายใต้ นโยบายของ รัฐบาลเป็น กลไกในการ เผยแผ่แนวคิด และหลักคำ สอนผ่าน กิจกรรมที่ หลากหลาย รูปแบบ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสถานีวิทยุ การทดลองฝึก ปฏิบัติงานใน สถานที่จริง และการดูงาน สถานที่จริงฯ เป็นต้น</p>
<p>อิทธิพลของ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม</p>	<p>ยึดหลักทางสาย กลางและความ เข้าใจในการ เปลี่ยนแปลงไปใน แต่ละยุคสมัยโดย พระพุทธศาสนามี การปรับตัวอย่าง</p>	<p>พระสงฆ์สามเณร ได้รับรู้เท่าทันสภาพ สังคมปัจจุบัน เกิด ความมั่นคงในพระ ธรรมวินัย และต้อง เจริญจิตตภาวนาเพื่อ อบรมศีลสิกขา ไม่ใช่</p>	<p>การปฏิบัติตน เป็นชาวพุทธ ต้นแบบได้อย่าง เหมาะสม เป็น ตัวอย่างการ ดำเนินชีวิตทำให้ เกิดอิทธิพลต่อ</p>	<p>พุทธศาสนามี คุณค่าในแนว ปฏิบัติเชิง ประเพณี วัฒนธรรมและ วิถีชีวิตชุมชน เนื่องจาก</p>

^๑ Ibid, Christopher, S Queen, “The Peace Wheel: Nonviolent Activism in the Buddhist Tradition.” Subverting Hatred: The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions, Pp.6-7.

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์การพุทธ ศาสนาสัมพันธ์ ลาว (อ.พ.ส.)	โครงการ พระพุทธศาสนาเพื่อ การพัฒนา (คพพ.)	ศูนย์ฝึกอบรม พุทธเยาวชน อาจารย์บุญเต็ม	อัตลักษณ์
	<p>รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อช่วยเหลือรัฐบาลภายใต้ระบอบสังคมนิยมที่เคร่งครัด</p> <p>ระบอบการเมืองมิใช่อุปสรรคในการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ดังกล่าว “ถ้าเห็ดเหี่ยวก็บ่ย่านตาย หากย่านตาย บ่ต้องเห็ดเหี่ยว (ถ้าทำงานไม่ต้องกลัวตาย ถ้ากลัวตาย ก็ไม่ต้องทำงาน)” สิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญก็คือการบริหารกิจการสงฆ์ให้เข้มแข็งและทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากการไหลบ่าท่วมทับของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีแรงเหวี่ยงของทุนนิยมที่แรงและเร็วฉกเช่น ภาวะการณ์ปัจจุบัน</p>	<p>แค่รูปแบบ แต่เน้นเนื้อหาสาระเพื่อจะได้เกิดปัญญาสิกขาอย่างแจ่มชัดขึ้นเป็นขั้นๆ เพื่อลดการเห็นแก่ตัวลง เอื้ออาทรกับเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ โดยต้องเรียนรู้ถึงโครงสร้างทางสังคมอันยุติธรรมและรุนแรงเพื่อไม่ให้เกิดกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่จะต้องบำเพ็ญตนให้พ้นทุกข์ และช่วยเหลือสังคมให้มีความสุขตามอัตภาพ</p>	<p>บุคคลอื่นๆ ที่พยายามจะปฏิบัติตาม</p>	<p>ประเพณีวัฒนธรรมของลาวมาจากพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่ และลักษณะนิสัยใจคอที่อ่อนโยน มีความโอบอ้อมอารีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนลาว การรักษาพระพุทธศาสนา ไว้ได้เท่ากับการรักษาฮีต คองประเพณีเอาไว้ได้</p>
ผลกระทบของพระพุทธศาสนา	- เป็นการใช้พระพุทธศาสนา	- โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา	- เป็นอุบาสกที่ช่วยคณะสงฆ์ลาว	- การรวมนิกายพระสงฆ์

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	องค์การพุทธ ศาสนาสัมพันธ์ ลาว (อ.พ.ส.)	โครงการ พระพุทธศาสนาเพื่อ การพัฒนา (คพพ.)	ศูนย์ฝึกอบรม พุทธเยาวชน อาจารย์บุญเต็ม	อัตลักษณ์
เพื่อสังคม	<p>เพื่อสร้าง ความชอบธรรม ให้กับรัฐบาล คอมมิวนิสต์ สปป.ลาว</p> <p>- ประเพณีและ พิธีกรรมในพุทธ ศาสนาถูก ประยุกต์ใช้เป็น ยุทธวิธีในการจัด ระเบียบการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคม เช่น ในการ ประกอบพิธีกรรม ทางพุทธศาสนา ก็มีการอธิบาย และแทรก “แนวคิดลัทธิ มาร์กซ์-เลนิน” (Marxism- Leninism) เข้าไป ด้วย เป็นต้น</p>	<p>(คพพ.) แนวคิดคล้าย กับเรื่องพุทธศาสนา เพื่อสังคมนานาชาติ ซึ่ง คพพ.เป็นสมาชิก และโครงการคณะ สงฆ์ลาว เน้นฝึกพระ เถรให้แม่นยำในพระ ธรรมวินัยทั้งด้าน ปริยัติและปฏิบัติ</p> <p>- ต้องการให้พระ ศาสนาเป็นไปอย่าง เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อประยุกต์พุทธ ธรรมให้สอดคล้องกับ สังคมที่เปลี่ยนอย่าง รวดเร็ว จากสังคม เกษตรไปเป็นสังคม อุตสาหกรรม แม้ด้าน การเมืองจะยั้งหยุด อยู่กับอุดมการณ์ สังคมนิยม</p> <p>- ต้องสร้างค่านิยม ในการทำงานที่ถือว่า วิถีชุมชนเป็นเรื่อง สำคัญ ต้องเคารพต่อ ธรรมชาติเพราะ เป้าหมายสูงสุดของ คพพ. คือความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ ความสุขที่เกิดขึ้นต้อง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม</p>	<p>ประกาศธรรมและ เผยแผ่ศีลธรรมใน วิถีชีวิตมายาวนาน จากอดีตตั้งแต่ ลาลึกขางจนถึง ปัจจุบัน</p> <p>- การทำด้วย ความสมัครใจและ ไม่ได้มุ่งหวัง เรียกร้องอะไรจาก คณะสงฆ์หรือ สัมพันธ์บุคคลใดๆ แต่เป็นการกระทำ ตามเจตนารมณ์ ของตนเองที่ ต้องการจะ ช่วยเหลือคณะ สงฆ์ลาวในการ เผยแผ่ พระพุทธศาสนา ให้สังคมเกิดความ ร่มเย็นเป็นสุข</p>	<p>ลาวเป็นหนึ่งใน เดียว ไม่มี ความขัดแย้ง และไม่ทำให้ ประชาชน แตกแยก</p> <p>- วัฒนธรรม ประเพณีของ ลาวมาจาก พระพุทธศาสนา ปรากฏใน ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ แต่ สังคมลาวยังไม่ อึดตัว ยังมี ความไม่เท่า เทียม ทำให้คน ดิ้นรนแสวงหา สิ่งต่างๆ มา ตอบสนอง ความต้องการ ของตนอย่างไม่ สิ้นสุด แต่ยัง รู้สึกว่าคุณ ไม่มีความสุข จากสิ่งที่มี อยู่ แสดงว่า หลักปฏิบัติ ศาสนายังไม่ได้ พัฒนาจิตของ ประชาชนลาว อย่างทั่วถึง</p>

จากตารางที่ ๔.๓ จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของ สปป.ลาว คือการบูรณาการคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาจิตใจของประชาชนภายใต้นโยบายทางการเมือง และฮิต คอง ประเพณี ด้วยวิธีการใช้ระบบการศึกษาและโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ภายใต้ นโยบายของรัฐบาล เป็นกลไกในการเผยแผ่แนวคิดและหลักคำสอนผ่านกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ การทดลองฝึกปฏิบัติงานในสถานที่จริง การดูงานสถานที่จริงฯ เป็นต้น ทำให้พระพุทธศาสนามีคุณค่าในแนวปฏิบัติเชิงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชุมชน เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมของลาวมาจากพระพุทธศาสนาดังปรากฏใน ฮิตสิบสอง คองสิบสี่ และลักษณะนิสัยใจคอที่อ่อนโยน มีความโอบอ้อมอารีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนลาว

การรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ก็เท่ากับการรักษาฮิต คอง ประเพณี เอาไว้ได้ส่งผลทำให้เกิดเอกลักษณ์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาคือการมีพระสงฆ์ลาวเถรวาทเพียงนิกายเดียว จึงไม่มีความขัดแย้ง ทำให้พุทธศาสนิกชนไม่มีความแตกแยกกัน แต่สังคมลาวยังไม่อิ่มตัวคือยังมีช่องว่างและความไม่เท่าเทียมในสังคม ทำให้คนดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของตนอย่างไม่สิ้นสุด เพราะยังรู้สึกว้าวน่าเบื่อไม่ได้มีความสุขจากสิ่งที่ตนมีอยู่ แสดงให้เห็นว่าจิตใจยังไม่ได้รับการพัฒนา สอดคล้องกับแนวคิดของพระอาจารย์มหาผ่อง สماعيل อดีตประธานคณะกรรมการศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ที่กล่าวว่า^๑

“เพราะพุทธศาสนาของเราอยู่ได้กับทุกระบบการปกครอง แต่พุทธศาสนาของเราไม่ล้มหัวจมท้ายกับระบอบใดระบอบหนึ่ง” วันนี้ พวกเราชาวพุทธทั้งเป็น ชาวพุทธเฉพาะแต่ละประเทศและเป็นสมาชิกพุทธสมาคมทั่วโลก แสดงว่า ในระยะที่ผ่านมากิจกรรมของศาสนาแต่ละประเทศโดยเฉพาะศาสนาพุทธพวกเราทั้งหลาย...เราถือว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ประกอบด้วยเหตุผลพูดตรงไปตรงมาว่า “พวกเราเรียนรู้ตามทฤษฎีของพุทธแต่ส่วนมากชาวพุทธไปปฏิบัติทฤษฎีที่เป็นปรปักษ์กับศาสนาพุทธ มันจึงเกิดมีเรื่อง”

และท่านได้เล่าถึงสถานการณ์พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว^๒ สรุปได้ดังนี้

“ตั้งแต่ สปป.ลาว ได้รับการปลดปล่อย เมื่อ ค.ศ.๑๙๗๕ หรือ พ.ศ.๒๕๑๘ สปป.ลาว ยังมีพระสงฆ์เหมือนเดิม แต่เป็นพระสงฆ์ลาวเถรวาท ไม่เป็นพระมหานิกายหรือธรรมยุต เหมือนที่เคยมีในอดีต ทั้งนี้ที่ สปป.ลาวได้รับการปลดปล่อย ตัวท่านพระมหาผ่อง สماعيل ที่เข้าเคลื่อนไหวกับพรรคคอมมิวนิสต์ลาวมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ จนกระทั่งได้รับชัยชนะ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ ได้รับมอบหมายจากพรรคไปรวม

^๑ เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงอยู่กับคอมมิวนิสต์ได้ในลาว เวียดนาม หรือแม้แต่จีน ? <<http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/013%20October%202013.html>>, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ พระสงฆ์ สปป.ลาว ไม่มีพระมหานิกายและธรรมยุต, คอลัมน์ โลฟส์ไต้ลล์ หนังสือพิมพ์ โพสท์ทูเดย์, <http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/010%20October%202013.html>, (๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘) พระมหาผ่อง สماعيل เจ้าอาวาสวัดองค์ตั้ง นครหลวงเวียงจันทน์ ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ สปป.ลาว รับนิมนต์จากสถาบันโพธิคยาวิชชาลัย ๙๘๐ มาประชุมที่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) เพื่อฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ ในโอกาสสำคัญนี้ ท่านได้เล่าให้ประชาชนชาวไทยและสมาชิก พ.ส.ล. ทราบถึงสถานการณ์พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว-ผู้วิจัย.

พระสงฆ์ที่แบ่งเป็นนิกายให้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับที่ สปป.ลาว ปกครองเพียงพรรคเดียว โดยทางพรรคกำชับมาว่า ถ้าทำไม่ได้ ไม่ต้องกลับมา เวียงจันทน์ เป็นคำสั่งที่ทำทนายยิ่งนัก ตรงกับคติของท่านว่า “ถ้าเฮ็ดเวียก บ่ยานตาย หากยานตาย บ่ต๋องเฮ็ดเวียก (ถ้าทำงาน ไม่ต้องกลัวตาย ถ้ากลัวตาย ก็ไม่ต้องทำงาน)”

๔.๔ วิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทย และประชาคมอาเซียน

จากการวิเคราะห์ในข้อ ๔.๑, ๔.๒ และ ๔.๓ ทำให้ได้เห็น “องค์ความรู้” ที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่เท่านั้น แต่ในหัวข้อ ๔.๔ นี้ ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์องค์ความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ของทั้ง ๓ พื้นที่ในประเด็น แนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบ ของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยจะแสดงให้เห็นใน ตารางที่ ๔.๔ อัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

จากนั้น ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์อัตลักษณ์ร่วม โดยอธิบายในบริบทที่เชื่อมโยงองค์ความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ที่ยังซ่อนรายละเอียดอยู่ในออกมาแสดงให้เห็นด้วย แผนภูมิที่ ๔.๑ ไปตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔ อัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

ประเด็นวิเคราะห์เปรียบเทียบ	สังคมไทย	ราชอาณาจักรกัมพูชา	สปป.ลาว	อัตลักษณ์ร่วม
แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง แนวคิด มุมมองที่ว่า พระพุทธศาสนา กับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนา	- การเห็นทุกข์ จากวิถีชีวิตชาวบ้านแล้วนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาแก้ไขความทุกข์ ทั่วทุกชี้อใจโดยอาศัยทุนทางสังคมความเชื่อถือของชาวบ้านและ	- การทำหน้าที่ของสงฆ์เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ส่งเสริมความผูกพันระหว่างสังคมกับพระสงฆ์ที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน พระสงฆ์ต้องมีภาวะผู้นำในการชี้แนะ	- การนำหลักคำสอนของพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาจิตใจประชาชนภายใต้ นโยบายทางการเมืองของรัฐบาลสังคมนิยมและจารีตประเพณีท้องถิ่น จากความเป็น	- การเห็นทุกข์ ภายและใจในวิถีชีวิตบุคคลและชุมชน โดยปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน (อิทัปปัจจตา) ของคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม จึงสร้างความเข้าใจ

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	สังคมไทย	ราชอาณาจักร กัมพูชา	สปป.ลาว	อัตลักษณ์ร่วม
กับสังคมออกจาก กัน ^๑	ชุมชนร่วมกัน ปฏิบัติตนจนเห็น ความเกี่ยวข้อง ของสรรพสิ่งที่ยัง อาศัยกันระหว่าง มนุษย์ด้วยกัน และมนุษย์กับ ทรัพยากรธรรม ชาติที่เป็นปัจจัย การดำรงชีพเพื่อ ทำความเข้าใจ และธำรงรักษา สมดุลนั้นตามวิถี ชุมชนอันนำมา ซึ่งความเข้าใจ ทุกข์ที่เกิดขึ้น อย่างไม่เป็นทุกข์ และสามารถ ดำเนินชีวิตได้ อย่างสงบสุข	แนวทางการแก้ไข ปัญหาแก่สังคมโดย อาศัยความเลื่อมใส ศรัทธาที่เกิดขึ้นจาก วัตรปฏิบัติของ พระสงฆ์ที่ทำตน เป็นที่พึ่งของชาว พุทธแล้วร่วมกัน สร้างคุณภาพชีวิตที่ ดีให้กับประชาชนใน สังคม	องค์กรวมของ สถาบันสงฆ์ที่ เป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แบ่งแยกนิกาย กลายเป็น ต้นแบบความ สามัคคี	เหตุแห่งทุกข์ และร่วมมือกัน แก้ไข โดยใช้ ภาวะผู้นำของ พระสงฆ์ที่มีทุน ทางสังคม นำพา สร้างที่พึ่งให้ บุคคลและชุมชน เข้มแข็ง จนคน ส่วนใหญ่เห็น เจตนาธำรงเข้า ร่วมกำจัดเหตุ แห่งทุกข์ร่วมกัน ทำให้เกิดความ ชุมชนเข้มแข็ง ขึ้น
วิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม ลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ^๒ คือ ความตระหนักรู้ (Awareness)	- ใช้ “ฮิตสึบ สองคอง สิบสี่” จารีตประเพณี และวิถีชุมชน ท้องถิ่นเป็น พื้นฐานในการ เรียนรู้คนและ	- ใช้โครงการ กิจกรรมเป็น สื่อกลางในการ ปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของเด็ก เยาวชน -พระสงฆ์เป็น	- ใช้ระบบ การศึกษาและ โครงการพัฒนา สังคมต่างๆ ภายใต้ต้นนโยบาย ของรัฐบาลเป็น กลไกในการเผย	- อาศัยฮิต คอง ประเพณี วิถีชุมชน โครงการ กิจกรรม การ ปฏิบัติดี การ อุทิศตนของ

^๑ Ibid, George D. Bond, “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement.” Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Ed. By Christopher S. Queen., p.126.

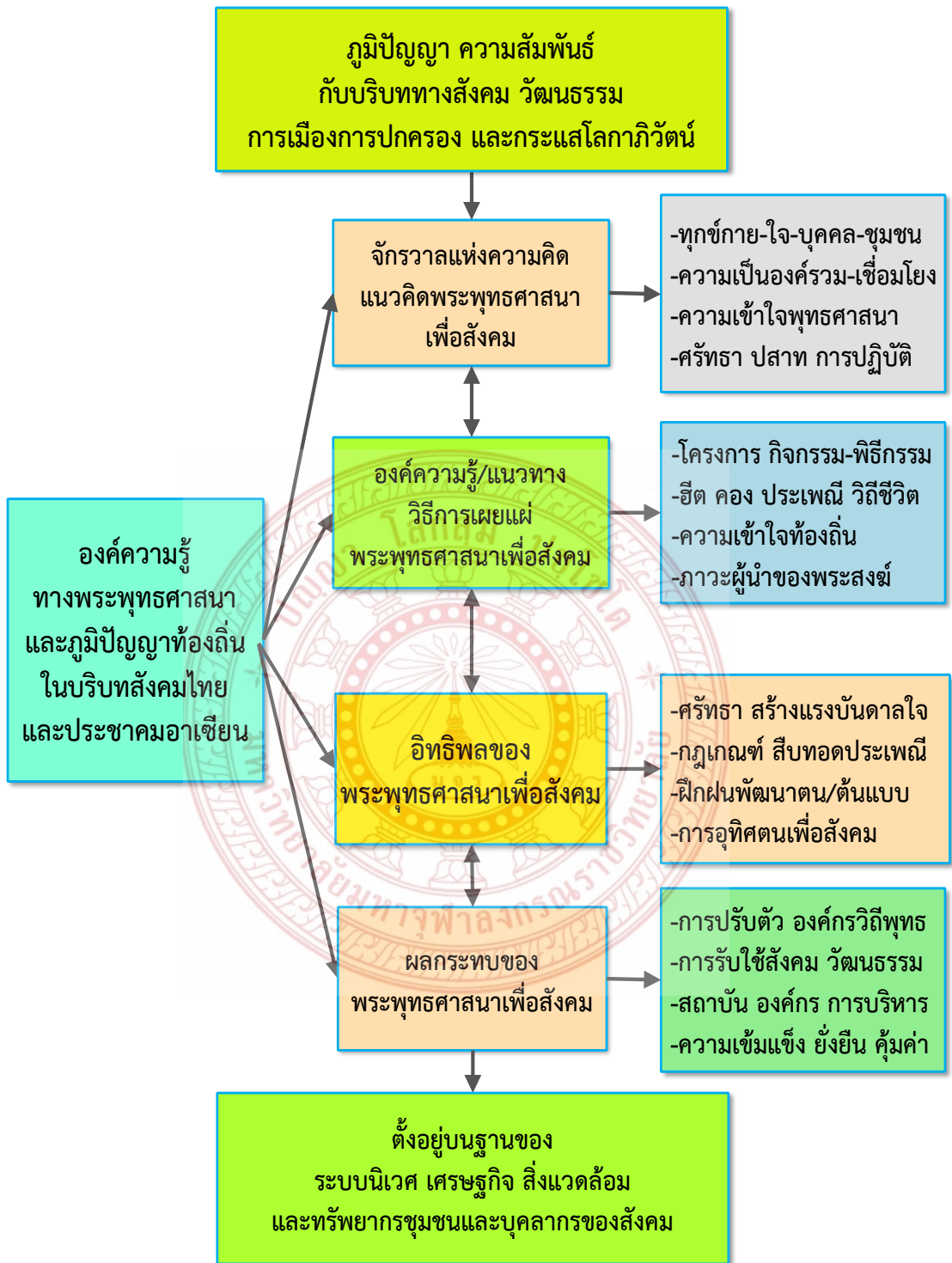
^๒ Ibid, Christopher, S Queen, “The Peace Wheel: Nonviolent Activism in the Buddhist Tradition.” Subverting Hatred: The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions, Pp.6-7.

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	สังคมไทย	ราชอาณาจักร กัมพูชา	สปป.ลาว	อัตลักษณ์ร่วม
การทำตนให้เป็น หนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world)และ การ ลงมือกระทำ (Imperative of Action)	ชุมชนเพื่อการ เผยแผ่พุทธ ศาสนา	ต้นแบบในการ ประพฤติปฏิบัติตน ตามหลักคำสอน พระพุทธศาสนาแก่ พุทธศาสนิกชนทั้ง การฝึกฝนอบรม พัฒนาตนเองและ การอุทิศตนเพื่อ พัฒนาสังคม	แผ่แนวคิดและ หลักคำสอนผ่าน กิจกรรม หลากหลาย รูปแบบ เช่น สื่อ บุคคล สื่อ สิ่งพิมพ์ การ ทดลองฝึก ปฏิบัติงานใน สถานที่จริง การ ดูงานสถานที่จริง ฯลฯ เป็นต้น	พระสงฆ์และชาว พุทธต้นแบบ ร่วมกันแสดงให้ ประจักษ์ต่อ ชุมชนผ่านสื่อ ต่างๆ เพื่อให้เกิด การแลกเปลี่ยน เรียนรู้และการ ฝึกปฏิบัติจริง
อิทธิพลของ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม	- พระสงฆ์เป็น ผู้นำทางจิตใจและ จิตวิญญาณของ คนในชุมชนจาก วัตรปฏิบัติและ ผลงานการพัฒนา ชุมชนด้านต่างๆ เพื่อสร้างความ เชื่อความเลื่อมใส แก่ชุมชน และจูง ใจให้เข้ามามีส่วน ร่วมในการพัฒนา ชุมชน	- การสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีงาม ต่อสถาบันสงฆ์เพื่อ จูงใจให้สังคมเห็น คุณค่าของ พระพุทธศาสนา ผ่านการทำงานเพื่อ พัฒนาสังคมของ พระสงฆ์	- พุทธศาสนามี คุณค่าในแนว ปฏิบัติเชิง ประเพณี วัฒนธรรมและ วิถีชีวิตชุมชน เนื่องจาก ประเพณี วัฒนธรรมลาว เกิดจาก พระพุทธศาสนา ดังปรากฏใน ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ และ ลักษณะนิสัย ความโอบอ้อม อารีที่เป็น เอกลักษณ์ของ สปป.ลาว	- พระสงฆ์เป็น จิตวิญญาณของ ชุมชน และ พระพุทธศาสนา ก็เป็นที่พักของ บุคคล ชุมชน และสังคม ได้ แท้จริง

ประเด็น วิเคราะห์ เปรียบเทียบ	สังคมไทย	ราชอาณาจักร กัมพูชา	สปป.ลาว	อัตลักษณ์ร่วม
ผลกระทบของ พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม	<p>- ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาอาชีพและการทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน</p> <p>- เป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง</p>	<p>- ประชาชนมีความเชื่อ ความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของการมีชีวิตวิถีพุทธเพื่อพัฒนาตนเอง และสังคมทำให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบัน (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่เป็นรากฐานสำคัญของชีวิต</p>	<p>-พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว ไม่มีการแบ่งแยกนิกาย ไม่มีความขัดแย้งกัน และไม่ทำให้ประชาชนเกิดความแตกแยก</p> <p>- วัฒนธรรมประเพณีของลาวมาจากพระพุทธศาสนา แต่สังคมลาวยังไม่อึดตัว ยังมีช่องว่างและความไม่เท่าเทียมอยู่ในสังคม คนลาวจึงดิ้นรนแสวงหาสิ่งภายนอกต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไม่สิ้นสุดแต่ไม่มีความสุขจากสิ่งที่ตนมีอยู่ แสดงให้เห็นว่า จิตใจของคนลาวยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เห็นความสุขที่เกิดจากภายใน</p>	<p>- ได้ยกระดับการพึ่งตนเองไปสู่การพึ่งธรรมชาติของบุคคลและชุมชนให้สูงขึ้นไปเรื่อยๆ จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดและพระรัตนตรัย และเห็นความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องของทุกคนในชุมชนที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กัน หรือมีสามัคคีธรรม อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่กันและกันให้ยั่งยืนของบุคคลแต่ละคนในชุมชนและสังคมในระดับวงกว้างออกไปเรื่อยๆ</p>

จากตารางที่ ๔.๔ จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ร่วมที่เป็นแนวคิดของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคม มีความเหมือนกัน ตรงที่จุดเริ่มต้นจากการเห็นทุกข์ของบุคคลและชุมชนด้วยปัญญามองเห็นปัญหาที่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน (อิทัปปัจจยา) ของคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม จึงร่วมกันสร้างความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาที่อาจจะเป็นมหันตภัยในวิถีชีวิตของทุกคนในชุมชนให้ตระหนักและต้องร่วมมือกันแก้ไข โดยใช้ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ที่มีต้นทุนทางสังคมสูงอยู่แล้วเป็นผู้นำในการรวบรวมพลังเชิงบวกของบุคคลในชุมชนที่เห็นด้วย มาร่วมกันดับสาเหตุแห่งทุกข์ สร้างเหตุปัจจัยที่จะเพิ่มสุขและเป็นที่ยิ่งให้กับบุคคลและชุมชนที่จะต้องพึ่งพาตนเอง จนเกิดวงจรของชุมชนเข้มแข็ง กระทั่งคนส่วนใหญ่เห็นเจตนารมณ์ที่พระสงฆ์ได้ร่วมกันอุทิศตนเพื่อสังคม ทำงานเพื่อสร้างที่ยิ่งให้กับทุกคนในชุมชนจึงเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใสขึ้นแก่สมาชิกของชุมชนแล้วกลายเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พวกเขาเหล่านั้นได้เข้ามาร่วมมือกันกำจัดเหตุแห่งทุกข์ โดยอาศัยวิธีการหลายรูปแบบ เช่น การทำงานอุทิศตน การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบของพระสงฆ์และชาวบ้านผู้เป็นชาวพุทธต้นแบบร่วมกันแสดงพลังเชิงบวกเสียสละแรงกายแรงใจจัดโครงการ กิจกรรม ผ่านฮีต คอง ประเพณี และ วิถีชุมชน แสดงให้เห็นเชิงประจักษ์ต่อประชาคมผ่านสื่อต่างๆ เพื่อเป็นเวทีการแสดงออกและนำเสนอผลงานให้ชุมชน/สังคมเกิดการศึกษาลึกซึ้งเรียนรู้แบ่งปันฝึกปฏิบัติจริง จนทำให้เกิดผลงานที่สำคัญคือการเห็นทุกข์เห็นธรรม การลวงความทุกข์ได้ด้วยความเพียร เกิดสุขภาวะแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมมาตามลำดับ ตรงตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา พระสงฆ์ได้กลายเป็นผู้นำจิตวิญญาณของชุมชน และพระพุทธศาสนาก็กลายเป็นที่ยิ่งของชุมชนได้จริง แล้วนำเอาฮีต คอง ประเพณีมาใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาอนุชนและชุมชนตามวงรอบของเดือน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองของแต่ละบุคคลไปเรื่อยๆ เป็นการช่วยยกระดับการพึ่งตนเองไปสู่การพึ่งธรรมะให้สูงขึ้นไปจนทุกคนเกิดความเชื่อความเลื่อมใสต่อวัด ต่อพระสงฆ์ในฐานะผู้นำและต่อพระรัตนตรัยอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนในชุมชน ทำให้มองเห็นความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกันในการที่จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ของทุกคนในชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น จึงต้องมีการรักษาสัมพันธภาพของบุคคล หรือความสามัคคีธรรมที่จะต้องมีการปฏิบัติต่อกันและกันด้วยจิตใจที่โอบอ้อมอารีโดยอาศัยวัฒนธรรมจารีตประเพณีในวิถีชีวิต เป็นการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้กับบุคคลต่อบุคคล ชุมชนต่อชุมชน และขยายขอบเขตที่มีวงกว้างออกไปเรื่อยๆ ในสังคมนั้นๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

เมื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนแล้ว สามารถสังเคราะห์ภูมิปัญญา แสดงความเชื่อมโยงขององค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา เข้ากับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ให้เห็นเป็นกรอบแนวคิดแสดงเป็นแผนภูมิได้ ตาม **แผนภูมิที่ ๔.๑** ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงความเชื่อมโยง ขององค์ความรู้
ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ร่วมแนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนแล้ว เมื่อนำมาจำแนกพบว่า มีภูมิปัญญาที่ซ่อนอยู่ภายใต้อัตลักษณ์ร่วมนั้น ประมาณ ๕ ด้าน ได้แก่ (๑) ภูมิปัญญาด้านทางธรรม (๒) ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคม (๓) ภูมิปัญญาด้านสุขภาพและการแพทย์ (๔) ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา และ (๕) ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละด้านจะได้นำเสนอรายละเอียดพอสังเขปไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ภูมิปัญญาด้านทางธรรม

การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาที่ผูกพันเป็นภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเฉพาะในสังคมไทย มองโดยภาพรวมจะมีรูปแบบการปฏิบัติศาสนาที่ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อแก้ไขปัญหาทุกข์อันเป็นปัญหาใหญ่ของพุทธบริษัทไทย ๕ สาย มีรายละเอียด ดังนี้

๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย แบ่งได้เป็น ๕ สายหลัก คือ

(๑) สายพุทโธภาวนา ปัจจุบันถือเป็นรูปแบบการปฏิบัติศาสนาของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ซึ่งก่อนหน้านั้นเป็นรูปแบบการปฏิบัติของพระสายวัดป่าที่เรียกว่า อรัญวาสี มีการถ่ายทอดสืบต่อวิธีการอยู่ป่าเพื่อบำเพ็ญภาวนาตนของพระสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยที่ยังไม่แยกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย เป็นต้นมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ แห่งรัตนโกสินทร์ มีคำที่ใช้บริการภavana ด้วยคำว่า “พุท-โธ” มีบูรพาจารย์ที่ได้รับอิทธิพลมากในยุคนี้คือหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นต้น ปัจจุบันเป็นรูปแบบการปฏิบัติของฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

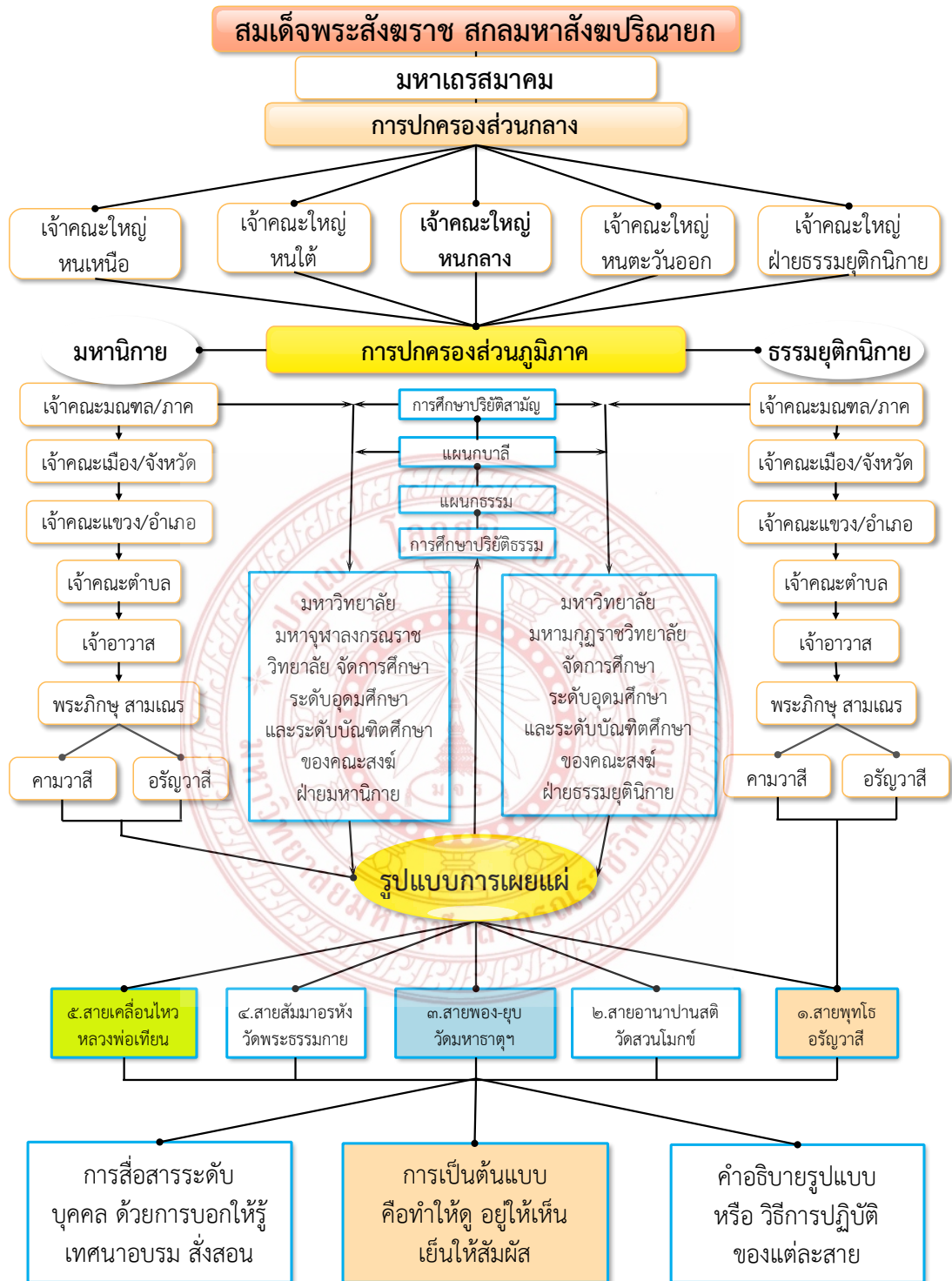
(๒) สายอานาปานสติ วัดสวนโมกขพลาราม เป็นรูปแบบการเจริญอานาปานสติภาวนาและการตีความคำสอน แล้วอธิบายความให้บูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน มุ่งใช้เหตุผลพิจารณาความจริงธรรมชาติและสรรพสิ่งที่ล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตปัจจุบัน ได้รับความสนใจจากชาวพุทธชั้นปัญญาชนในสังคมไทยและสังคมโลกจำนวนมาก

(๓) สายพองหนอ ยุบหนอ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นรูปแบบการปฏิบัติศาสนาที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้เห็นความจำเป็นที่ประเทศไทยทั้งที่เป็นเมืองพุทธศาสนาแต่ขาดรูปแบบการปฏิบัติศาสนาในฝ่ายมหานิกาย จึงแสวงหารูปแบบการปฏิบัติเมื่อได้แล้วจึงเปิดโอกาสให้อุบาสก อุบาสิกา ได้ฝึกปฏิบัติจนสำเร็จ แล้วมีถ่ายทอดและเผยแผ่ไปให้พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายเป็นรูปแบบปฏิบัติทั้งคัมภีร์และอรัญวาสี ของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

(๔) สายสัมมาอรหัง วัดพระธรรมกาย เป็นรูปแบบบริการด้วยคำภาวนาว่า “สัมมาอรหัง” โดยหลวงพ่อสด วัดปากน้ำ เป็นผู้พัฒนารูปแบบขึ้นมา และได้เผยแผ่ไปทั่วโลกผ่านเครือข่ายวัดและสื่อการสอนของวัดพระธรรมกายในปัจจุบัน

(๕) สายเคลื่อนไหวก ของหลวงพ่อเทียน เป็นรูปแบบเจริญสติ “แบบเคลื่อนไหวก” เป็นพุทธนวัตกรรม ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นทางออกของการเจริญสติที่ได้ผลแท้จริงอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันมีการปฏิบัติสืบทอดกันอยู่ตามชุมชนเมืองและวัดในชนบททั่วประเทศ โดยสังเคราะห์เป็นแผนภูมิได้ ตาม แผนภูมิที่ ๔.๒ ดังนี้^๑

^๑ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. (สุพล ธรรมวิไล แสนพงษ์), “พัฒนาการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”, สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒๐.

แผนภูมิที่ ๔.๒ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
 ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕
 ที่แสดงถึงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในบริบทของสังคมไทย

๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

พบว่า คณะสงฆ์ลาวจะไม่มีรูปแบบการปฏิบัติศาสนาที่เป็นนวัตกรรมเหมือนอย่างคณะสงฆ์ไทย แต่พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ สปป.ลาว โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำ และวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน วัดและพระสงฆ์จึงเปรียบเสมือน "ธรรมบุญวัฒนธรรม" ที่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่กำหนดวิถีชีวิตประชาชนลาวยิ่งกว่ากฎหมายบ้านเมืองเสียอีก พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือน "ธรรมบุญชีวิต" หากกล่าวถึงภูมิปัญญาทางธรรมในประเทศ สปป.ลาว สิ่งที่น่าสนใจคือ ความเป็นองค์กรรวมของสถาบันสงฆ์ที่มีเพียงพระสงฆ์ลาวเถรวาทที่ไม่แยกนิกาย ศาสนจักรได้รับการสนับสนุนจากอาณาจักรและมีส่วนร่วมบริหารจัดการบ้านเมืองด้วยหลักธรรม ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาในระบอบสังคมนิยมลาวได้รับการตีความใหม่ให้สัมพันธ์กับระบบการเมืองการปกครองก็ตาม^๑

วิธีการเผยแผ่ธรรมใช้กุศโลบายการสร้างประโยชน์ในสังคมเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่รอดปลอดภัยและก้าวข้ามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาได้อย่างสง่างามและมีอัตลักษณ์ของตนเอง ประเพณีและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาถูกปรับใช้เป็นยุทธวิธีในการจัดระเบียบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เช่น ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีการอธิบายและแทรก "แนวคิดลัทธิมาร์กซ์-เลนิน" (Marxism-Leninism) เข้าไปด้วย เป็นต้น นับเป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลอย่างได้ผล ทำให้พระพุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยมอยู่เคียงคู่กันได้เป็นอย่างดีในสังคมนิยมแบบ สปป.ลาว ขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม มีความเข้มแข็งและเป็นกลไกสำคัญในการนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่วิถีชีวิตของประชาชนลาวทุกระดับในปัจจุบันผ่านองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การสงฆ์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว ในธรรมนูญปกครองสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๑

๓) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา

พบว่า ราชอาณาจักรกัมพูชา มีภูมิปัญญาทางธรรมที่โดดเด่น คือแนวคิดการบริหารประเทศแบบ "สังคมนิยมพระพุทธศาสนา" โดยสมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงเข้าพระทัยความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนว่า "พระพุทธศาสนานำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ชื่อสัตย์ต่อกัน พร้อมทั้งช่วยเหลือกัน รักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมแบบจารีตนิยม เพื่อส่งเสริมและยกระดับพระพุทธศาสนา"^๒ พบว่า พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาเปรียบเหมือนต้นโพธิ์ใหญ่ต้นหนึ่งที่ล้มลงถึงพื้นแผ่นดินแล้วออกราก ออกใบ แตกกิ่งก้านขึ้นมาใหม่ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้นับในสังคม เป็นตัวแทนสถาบันทางสังคมที่ขึ้นนำการพัฒนาและสร้างประเทศให้แก่ชนชั้นปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่นิ่งดูตายต่อสภาพความทุกข์ยากจากภัยสงครามและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชน พระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องรักษาประชาชนและชาติบ้านเมืองให้สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข พระสงฆ์มีสิทธิทางการเมืองและสามารถแสดงสิทธิทางการเมืองได้อย่างเสรีภายใต้รัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ ถือเป็นจุดแข็งของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน

^๑ อิทธิพลของพุทธศาสนาในประเทศลาว, <http://www.dhammadhamma.org/thailand/missionary_laos.php>, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๘.

^๒ Yang Sam, *Khmer Buddhism and Politics, 1954-1984*, (Newington, CT: Khmer Studies Institute, 1987), pp.12 - 13.

ราชอาณาจักรกัมพูชา เนื่องจากพระสงฆ์มีต้นทุนทางสังคมสูง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชน และชนชั้นปกครองให้การยอมรับและเคารพนับถือ สามารถใช้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก ชี้้นำ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ ในสังคมจึงทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขยายเป็นวงกว้าง^๑

๔.๔.๒ ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคม

๑) ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคมในสังคมไทย พบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนของ พระสงฆ์ มีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วย และทั้งที่ไม่เป็นทางการคือ การไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ ใช้แบบแผนดั้งเดิมของวัดที่พัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของ ชุมชนที่เป็นอยู่จริง ทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์มีหลากหลายรูปแบบ^๒ สรุปพอสังเขปได้ดังนี้ รูปแบบที่ ๑ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” รูปแบบที่ ๒ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้ใหญ่บ้าน” รูปแบบที่ ๓ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และกำนัน” และ รูปแบบที่ ๔ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ข้าราชการ และชาวบ้าน” จากรูปแบบดังที่กล่าวมา ข้างต้นได้ข้อสรุปว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน ทั้งที่ เป็นทางการคือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นทางการคือจะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้ เพราะข้าราชการเป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ปัจจัยหลักคือพระสงฆ์ซึ่ง เป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการร่างโครงการและการหาแหล่งทุนสนับสนุน ซึ่งจะได้มากน้อย เพียงใดขึ้นอยู่กับว่า มีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใด

๒) ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคมใน สปป.ลาว พบว่า พระพุทธศาสนายึดหลักทางสาย กลางในการพัฒนาสังคม ภายใต้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๘ ที่พุทธศาสนา ได้กลายเป็นหอกข้างแคร่ชนชั้นฝ่ายปกครอง และพุทธศาสนาถูกกลืนหายไปกับระบอบการปกครอง ใหม่ ศาสนาถูกนำมาใช้ผิดวัตถุประสงค์คือแทนที่จะเป็นเครื่องมือช่วยขัดเกลาจิตใจผู้คน ก็กลายเป็น เครื่องมือช่วยในการเผยแพร่ลัทธิและนโยบายสู่ประชาชน ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านรัฐบาล ต่างก็ ใช้พุทธศาสนาเป็นกลยุทธ์ในการรณรงค์หาแนวร่วมให้มาสนับสนุนโดยต่างฝ่ายต่างมองเห็นว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพเชื่อถือ ดังคำกล่าวของ พระอาจารย์มหาพอง สماعيل ประธานคณะกรรมการศูนย์กลาง องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว ที่ว่า

“เพราะพุทธศาสนาของเราอยู่ได้กับทุกระบอบการปกครอง แต่พุทธศาสนา ของเราไม่ล้มหัวจมท้ายกับระบอบใดระบอบหนึ่ง” วันนี้พวกเราชาวพุทธทั้งเป็นชาว พุทธเฉพาะแต่ละประเทศ และเป็นสมาชิกพุทธสมาคมทั่วโลก แสดงว่า ในระยะ ผ่านมากิจกรรมของศาสนาแต่ละประเทศโดยเฉพาะศาสนาพุทธพวกเราทั้งหลาย...

^๑ See more on Mech Samphors, *Kamma as a Concept in Addressing HIV/AIDS*, Master of Arts in Cultural Studies, (Phnom Penh: Royal University of Phnom Penh), 2004., Komai Hiroshi, *The Role of Buddhism in the Reconstruction of the Cambodian Rural Village: A case study in Tropeang Veeng, Takeo*. Paper submitted to, National Socio-Culture Research Congress on Cambodia, 17-19, December, 1997. Royal Univ. of Phnom Penh., *Roles of Monks in SEILA/Local Planning Process*, Workshop Report held from 26-28 January 1998 in Pursat Province.,

^๒ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, *วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรสโปรดักส์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

เราถือว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ประกอบด้วยเหตุผล พุทธตรงไปตรงมาว่า “พวกเราเรียนรู้ตามทฤษฎีของพุทธะ แต่ส่วนมากชาวพุทธไปปฏิบัติทฤษฎีที่เป็นปรัปักษ์กับศาสนาพุทธมันจึงเกิดมีเรื่อง”^๑

๓) **ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา** พบว่า พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูและได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐจนบรรจุในรัฐธรรมนูญว่าเป็น “ศาสนาของรัฐ” พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ที่สำคัญคือเรื่องศีลธรรมสังคม คณะสงฆ์และคณะรัฐบาลทุกระดับชั้นพร้อมทั้งพระราชสำนักและพระมหากษัตริย์ ล้วนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา การศึกษา ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว พระสงฆ์ได้หันมาทำงานด้านการพัฒนาสังคมเพิ่มมากขึ้น เช่น พระสงฆ์กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์กับศีลธรรมจริยธรรม พระสงฆ์กับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม พระสงฆ์กับโรคเอดส์ พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทในโครงการ SEILA Project พระสงฆ์กับการต่อต้านยาเสพติด พระพุทธศาสนากับการฟื้นฟูสังคม “Buddhism and Social Reconciliation” การพัฒนาสังคมเขมร ให้ความสำคัญด้านการฟื้นฟูศีลธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม การช่วยเหลือคนยากจน การฟื้นฟูสันติภาพในกัมพูชา สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย จนได้รับความชื่นชมจากสมเด็จพระนโรดมสีหนุว่า เป็นหนทางเดียวกันกับนโยบายสังคมนิยมพระพุทธศาสนา ดังในพระราชสาส์น ที่ว่า

“...พระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ไม่เพียงแต่ช่วยเหลือเป็นที่พึ่งด้านจิตวิญญาณเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในด้านยกระดับคุณภาพความเป็นอยู่ของประชาชน พระพุทธศาสนานำมาซึ่งศีลธรรมและอภิมาจารแก่สังคมกัมพูชาเรา พระสงฆ์ได้ช่วยเหลือคนยากจน การพัฒนาชนบทด้านอบรมและศีลธรรม...”^๒

๔.๔.๓ ภูมิปัญญาด้านสุขภาพและการแพทย์

พบว่า รากฐานของภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาด้านสุขภาพและการแพทย์ในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน มีรากฐานมาจากพระไตรปิฎก โดยเนื้อหากล่าวถึงยา เครื่องประกอบยา ข้อห้ามในการรักษาโรคสำหรับพระภิกษุ และภัตตาหารที่เป็นยาไว้ตำราทางการแพทย์แผนไทยสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาเพราะส่วนใหญ่จะขึ้นต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัย รวมทั้งอ้างถึงท่านชีวกโกมารภัจจ์ผู้เป็นบรมครูด้านการแพทย์แผนไทยและเป็นแพทย์ประจำตัวของพระพุทธเจ้า และสาระสำคัญของเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการแพทย์แผนไทยมี ๓ ส่วน^๓ คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อพึงปฏิบัติของภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ภัตตาหาร น้ำปานะ ยาสมุนไพรที่ควรใช้ วินัยพระสงฆ์ที่ห้ามการเป็นหมอรักษาโรค แต่อาจสงเคราะห์บุพการี ญาติพี่น้อง ประชาชนเมื่อยามจำเป็นและรักษาพระภิกษุสงฆ์ด้วยกันได้

^๑ เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงอยู่กับคอมมิวนิสต์ได้ในลาว เวียดนาม หรือแม้แต่จีน ? <<http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/013%20October%202013.html>>, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^๒ อ่านเพิ่มเติมใน 2 (JSRC Printing House), 1994.

^๓ เพ็ญภา ททรัพย์เจริญ, “พุทธศาสนากับการแพทย์แผนไทย” **พุทธธรรมนำสุขภาพดี**, เนื่องในโอกาสงานชุมนุมแพทย์แผนไทยและสมุนไพรแห่งชาติ ครั้งที่ ๑ สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, กัญจนา ตีวิเศษ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐-๒๔.

รวมทั้งสุขภาพสิ่งแวดล้อมทั่วไป ส่วนที่สอง เป็นวินัยเกี่ยวกับเรื่องทางเพศของภิกษุสงฆ์เพื่อสร้างวัตรปฏิบัติอันควรแก่สมณเพศ และส่วนที่สาม เป็นความเข้าใจชีวิตแบบองค์รวมที่นอกจากเรื่องชั้น ๕ ที่หมายรวมถึงองค์ประกอบด้านกาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วย

ส่วนตำราด้านสุขภาพและการแพทย์แนวพุทธในประเทศ สปป.ลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา จะปรากฏหลักฐานทางวิชาการค่อนข้างน้อย จากเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมืองการปกครอง การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และชุมชนท้องถิ่นอิงอาศัยธรรมชาติและสมุนไพรในการรักษา

๔.๔.๔ ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา

พบว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนนั้น มี ๓ ลักษณะ คือ

๑) องค์ความรู้ที่เป็นพุทธแท้ ได้แก่ องค์ความรู้ที่เป็นไปตามแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา มีแหล่งที่มาสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีลักษณะการประพันธ์ที่ยกเรื่องในพระไตรปิฎก อรรถกถา มาอธิบายเนื้อความให้ชัดเจนขึ้น โดยสอดแทรกผสมผสานความรู้ในท้องถิ่นเป็นตัวอย่าง

๒) องค์ความรู้ที่เป็นลักษณะตำนานพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรมที่ว่าด้วยตำนานทางพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของท้องถิ่น องค์ความรู้ในคัมภีร์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ทั้งที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ตำนานในท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน สอดแทรกด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ บางครั้งแสดงผลเกินความเป็นจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของนักปราชญ์ที่เชื่อมสัมพันธ์บริบทของบ้านเมืองเข้ากับพระพุทธศาสนาในลักษณะรับใช้สังคม

๓) องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ผสมผสาน ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรม ที่ผสมผสานองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยมีการอ้างอิงถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นว่า เป็นของโบราณจารย์ องค์ความรู้เหล่านี้จึงปรากฏในลักษณะของความรู้ในด้านต่างๆ เช่น กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ในสังคม บางเรื่องอาจมิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงแต่มีการประพันธ์ขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น^๑ ทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร และชุมชนแต่ละแห่งมีวิธีการธำรงรักษามรดกธรรมที่เป็นภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมให้ยั่งยืนได้อย่างไร

๔.๔.๕ ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระสงฆ์ถือเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ที่แนบแน่นในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน บทบาทหนึ่งก็คือว่า มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พระสงฆ์ชี้ให้เห็นปัญหาและการแก้ปัญหาจากความเจริญและความเสื่อมของป่าชุมชน หลายพื้นที่ที่เกิดเป็นความร่วมมือระบบใหญ่ในการอนุรักษ์ผืนป่าของ

^๑ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๕- ๑๙๗.

วัด จนกลายเป็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติ นิเวศวิทยา สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ

ภูมิปัญญาด้านการจัดการป่าตามแนวทางของพระสงฆ์ ในสังคมไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และ สปป.ลาว มีแนวคิดที่สอดคล้องกันกล่าวคือ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรมะ เมื่อมนุษย์มีธรรมะสิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมะก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นเอาไว้ไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้อง สัตว์โลก รวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้ เห็นได้จากการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระสงฆ์ในแต่ละประเทศเน้นการปฏิบัติธรรมในป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ตามธรรมชาติ มีประเพณีบวชต้นไม้ใหญ่ และการค้าต้นไม้ในเทศกาลสงกรานต์เพื่ออาศัยพิธีกรรมในท้องถิ่นสร้างจิตสำนึกการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ในขณะเดียวกันก็สอนการปฏิบัติธรรมและการเจริญสติควบคู่กันไปด้วยเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีดุลยภาพ ทั้งจากภายในตนและจากภายนอก โดยการเปลี่ยนแปลงภายในก่อให้เกิดการตระหนักรู้ในเรื่องกฎธรรมชาติของมนุษย์และป่า การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ผลกระทบการดำเนินชีวิตของมนุษย์และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ที่เป็นผลจากการให้การศึกษาที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกนั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมในเชิงการเกื้อกูลต่อกันและกัน มีการจัดกิจกรรมและส่งเสริมสัมมาชีพด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ทำให้ได้ทราบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทในราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) นั้น ได้มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาชีวิตของปัจเจกบุคคล และสังคมจนเกิดเป็นวัฒนธรรม จารีต ฮีต คอง และประเพณีที่มีพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานและยึดโยงผูกพัน (Engaged) อยู่กับวิถีชีวิตของชนชาติ พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะคำสอนที่เป็น “พุทธหลักการ” นั้น ได้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตพุทธบริษัทของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนเป็นอย่างยิ่ง จนอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ทำหน้าที่เป็น “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ไม่แตกต่างไปจากพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล แม้บริบทของสังคมและการเมืองจะแตกต่างกันก็ตาม แต่พระสงฆ์ในฐานะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังยึดมั่นพุทธหลักการเพื่อสร้างสันติสุขและสันติธรรมให้เกิดขึ้นกับพุทธบริษัทเป็นเป้าหมายอย่างมุ่งมั่น

ส่วนการวิเคราะห์แนวคิด วิธีการ อิทธิพลและผลกระทบของภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะอัตลักษณ์ร่วมแต่ละประเด็นในแต่ละพื้นที่นั้น ได้พบองค์ความรู้ว่า แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเกิดขึ้นจาก “การเห็นทุกข์ของตน เห็นทุกข์ของผู้อื่น และ เห็นทุกข์ของชุมชนเปรียบเสมือนกับเป็นทุกข์ของตนเอง” “การเห็นตนเอง เห็นผู้อื่นและทุกคนในชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกัน” “จากนั้นให้ทำความเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ร่วมกันแล้วยังร่วมกันป้องกันและแก้ไขด้วยการทำลายเหตุแห่งทุกข์นั้น” วิธีการเริ่มจากการอาศัยพระสงฆ์ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของพระรัตนตรัยให้เป็นที่ตั้ง โดยพระสงฆ์นั้น ต้องเป็นพระผู้ปฏิบัติดี (สุปฏิปันโน) ปฏิบัติตรง (อุชุปฏิปันโน) ปฏิบัติสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชุมชนเพื่อนำพาทุกคนออก

จากทุกข์หรือปัญหาได้ (ญายปฏิบัติปณฺโน) และปฏิบัติสมควรแล้ว (สามีจิปฏิบัติปณฺโน) จนสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและการพึ่งพาตนเองของบุคคลและชุมชนได้ ด้วยโครงการ กิจกรรม วัฒนธรรม จารีต ฮีต คอง ประเพณี ในวิถีชีวิตเป็นเครื่องมือช่วยในการยกระดับคุณภาพกายคุณภาพจิตให้เข้มแข็งและยั่งยืนเป็นหลักเป็นต้นแบบก่อน เพื่อสร้างแรงจูงใจจนมีอิทธิพล เป็นพลังสร้างแรงบันดาลใจให้บุคคลที่ต้องการจะแก้ไขปัญหาของตนเองเข้าไปร่วมพัฒนาศักยภาพตนเองและชุมชนด้วยความสมัครใจจนสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วจึงนำไปสู่การสร้างที่พึ่งสูงสุดในชีวิตคือธรรมะอันเป็นที่พึ่งที่ยั่งยืน การส่งต่อสืบทอดพลังการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคมที่มีรากฐานมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยความศรัทธา เลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน มีความเชื่อมโยงกับ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมไทยและประชาคมอาเซียนในลักษณะของชีวิตวิถีพุทธที่เรียบง่าย พอเพียง เป็นทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งหรือวิ่งตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคสมัยใหม่จนทำให้เกิดช่องว่างหรือความไม่อึดตัวในการสนองตอบความต้องการของมนุษย์ในมิติชีวิตด้านต่างๆ แต่ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น ได้ช่วยเติมเต็มช่องว่างของความขาดแคลนและความไม่อึดตัวจากความพร่องแห่งความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่เข้าใจการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ในสังคมนั้น ให้เกิดดุลยภาพในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามกฎธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมถึงการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยความเมตตา กรุณา ด้วยสัมพันธภาพของกัลยาณมิตรและด้วยสามัคคีธรรม เพื่อสืบทอด ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีประจำชาติ ผ่านวิถีชีวิตของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น จากบรรพชนสู่อนุชนรุ่นใหม่ ให้มีความยั่งยืน เป็นการประชาสัมพันธ์และสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงภูมิสังคมวัฒนธรรม จากความงดงามทางอารยธรรมของแต่ละชนชาติอันจะเป็นการธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมไทยและประชาคมอาเซียนสืบไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เมื่อผู้วิจัย ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนา เพื่อสังคม ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนแล้ว สามารถสรุปผลการวิจัยเพื่อเสนอองค์ความรู้ที่เป็นสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุป

๕.๑.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง แนวคิด/มุมมองที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคม ต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน โดยมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ ความตระหนักรู้ การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก และ การลงมือกระทำ **พบว่า**

๑) แนวคิดพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีจุดกำเนิดจากการที่พระสงฆ์เห็นทุกข์จากการดำเนินชีวิตของชาวบ้านและชุมชนแล้วนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาในการแก้ไขความทุกข์กาย ทุกข์ใจโดยอาศัยทุนความศรัทธาเชื่อถือของชาวบ้านและชุมชนเพื่อนำการปฏิบัติฝึกฝนตนให้เห็นความเกี่ยวข้องของสรรพสิ่งที่ยึดอาศัยกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ ที่เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีพเพื่อทำความเข้าใจและธำรงรักษาสมดุลนั้นตามวิถีชุมชนอันจะนำมาซึ่งความเข้าใจทุกข์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทุกข์และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

๒) แนวคิดพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา มีจุดกำเนิดจากการทำหน้าที่ของสงฆ์ เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ส่งเสริมความผูกพันระหว่างสังคมกับพระสงฆ์ที่ยึดอาศัยซึ่งกันและกัน ภาวะผู้นำในการชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาแก่สังคมโดยอาศัยความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนในสังคม

๓) แนวคิดพระพุทธศาสนาในสปป.ลาว มีจุดกำเนิดมาจากการนำหลักคำสอนของพุทธศาสนา ไปใช้พัฒนาจิตใจประชาชนภายใต้นโยบายทางการเมืองและจารีตประเพณีท้องถิ่น

๕.๑.๒ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

(๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย **พบว่า** ใช้ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ จารีต ประเพณีท้องถิ่นและวิถีชุมชน เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้คนและชุมชนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยวิธีการ (๑) ยึดแนวทางการพัฒนาชุมชนจากพุทธประวัติ (๒) ใช้หลักธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อขัดเกลาพัฒนาฝึกฝนตนเอง โดยมีมุ่งประโยชน์สุขของชุมชน (๓) ยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง (๔) ใช้ความต้องการของท้องถิ่นเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ และ (๕) ใช้พลัง บ-ว-ร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) และเครือข่ายทางสังคม

(๒) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา **พบว่า** ใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน ทั้งการฝึกฝนอบรมตนเอง และการอุทิศตนเพื่อสังคม

โดยวิธีการ (๑) เน้นการช่วยเหลือสังคม เริ่มต้นจากการสร้างคุณภาพชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบของผู้ปกครองเด็กและรัฐบาล (๒) การแสดงต้นแบบของโครงการและกิจกรรมขององค์กรที่ทำงานเพื่อสังคมที่เป็นเข็มทิศชี้ทางให้พุทธศาสนิกชนได้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส จนแจ้งชัดด้วยตนเองว่า พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ภิกษุ ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นที่พึ่งให้กับบุคคล และสังคมได้อย่างแท้จริง (๓) โครงการและกิจกรรมที่ใช้เป็นฐานในการเผยแผ่ ๓ โครงการ คือ (๑) โครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคม (๒) โครงการธรรมสัง្យจรพัฒนาจิตใจและสังคม (๓) โครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขกิรยามารยาทเด็กเยาวชนที่ไม่ให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ แก้ปัญหาความเห็นผิดๆ ต่อพระสายวัดบ้านของกลุ่มผู้ปกครอง อุบาสกและอุบาสิกา

(๓) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสปป.ลาว พบว่า ใช้ระบบการศึกษาภาครัฐ และวิทยาลัยสงฆ์และโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ภายใต้นโยบายของรัฐบาลเป็นกลไกในการเผยแผ่แนวคิดและหลักคำสอนผ่านกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ การทดลองฝึกปฏิบัติงานในสถานที่จริง การดูงานสถานที่จริง เป็นต้น จะเป็นลักษณะของโครงการที่มีหน่วยงานหลัก คือโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรม เช่น โครงการธรรมสัง្យจร โครงการเมตตาธรรม และโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม โดยปรับวิธีเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ให้ทันสมัยต่อเหตุการณ์บ้านเมือง โดยตั้งศักยภาพและพลังของพระสงฆ์ออกมาเพื่อช่วยเหลือสังคม และประยุกต์หลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนา โดยวิธีการนำหลักคำสอนเข้าสู่ชุมชนด้วยการให้ (ทาน) ปรับทัศนคติศึกษาวิธีการ มีกิจกรรมเสริมทักษะชีวิต เช่น บวชต้นไม้ กล้วยไม้ เสริมศิลปะการครองเรือนในชุมชนมีหลักสูตรสำหรับเด็กและเยาวชน ในภาคส่วนของพุทธศาสนิกชน อุบาสกและอุบาสิกา ทำได้โดย (๑) การเป็นพุทธศาสนิกชนต้นแบบ เช่น ธรรมะของโยม ธรรมะของพระ การมีวิถีชีวิตตามที่พระพุทธเจ้าสอนและเน้นย้ำให้รู้ว่า ธรรมะอยู่ทั้งในวัด ทั้งในบ้าน และในทุกที่ (๒) การให้ความรู้แก่อาสาสมัครพระภิกษุและฆราวาสในการเผยแผ่เนื้อหาสาระทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ช่วยดูแลทางด้านการใช้สื่อภาษาอังกฤษ ทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์สิ่งที่โครงการ คพพ. ทำผ่านวารสารทั้งภาษาลาวและภาษาอังกฤษเพื่อช่วยระดมทุนจากภายนอกมาสนับสนุนการดำเนินงานแก่ คพพ. (๓) การนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง โดยปฏิบัติตนเป็นคนดีของครอบครัว และสังคมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และงานทางพุทธศาสนาตามกำลังความสามารถของตนเอง

๒) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

(๑) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรไทย พบว่า เป็นผู้นำทางจิตใจและจิตวิญญาณของคนในชุมชน จากวัตรปฏิบัติและผลงานการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ เพื่อสร้างศรัทธาแก่ชุมชนและจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

(๒) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามต่อสถาบันสงฆ์เพื่อจูงใจให้สังคมเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาผ่านการทำงานเพื่อสังคมของพระสงฆ์

(๓) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว พบว่า พุทธศาสนามีคุณค่าในแนวปฏิบัติเชิงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมของลาวมาจากพระพุทธศาสนา

ดังปรากฏในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ที่อยู่ในวิถีชีวิต และลักษณะนิสัยความโอบอ้อมอารีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนลาว

๓) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

(๑) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย พบว่า ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาอาชีพ และการทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน เป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง

(๒) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า (๑) **ต่อบุคคล** ทำให้บุคคลและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นได้จริง จึงเกิดแรงจูงใจที่จะนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิต (Inspiration) เพื่อเกิดความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต (Insight) ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ต่อพระรัตนตรัยเท่าๆ ได้เข้าสู่ภาวะของการรู้ด้วยตนเอง (Intuition) (๒) **ต่อสังคม** สมาชิกของสังคมต่างร่วมกันแสดงความรับผิดชอบในการป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยไม่พึ่งพาหน่วยงานที่รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว และ (๓) **ต่อสถาบันสงฆ์** ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสังคมมีความโดดเด่นขึ้น

(๓) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน สปป.ลาว พบว่า เป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ สปป.ลาว ประเพณีและพิธีกรรมในพุทธศาสนาถูกประยุกต์ใช้เป็นยุทธวิธีในการจัดระเบียบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เช่น ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ก็มีการอธิบายและแทรก “แนวคิดลัทธิมาร์กซ์-เลนิน” (Marxism-Leninism) เข้าไปด้วย เป็นต้น การถ่ายโอนความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาไปสู่สังคมทำได้โดยการสนับสนุนและกระตุ้นให้หน่วยงาน องค์กรต่างๆ มีการเคลื่อนไหวกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น ในโรงเรียนนำไปสู่การอบรมสั่งสอนนักเรียน เพราะจะเกิดแรงจูงใจได้เป็นอย่างดีจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษาในทางที่ดีขึ้น แต่บุคลากรไม่เพียงพอในการฝึกอบรมนักศึกษาหรืออาสาสมัคร และอาสาสมัครส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีปัญหาในการสื่อสารทางภาษามีพระสงฆ์ที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้น้อยเป็นข้อจำกัดในการเผยแพร่ ต้องสร้างทีมเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงความคิดและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน งบประมาณสนับสนุนการทำงานไม่แน่นอน งานยังไม่ประสานเป็นระบบ ต้องสร้างค่านิยมในการทำงานใหม่ที่ถือว่า วิถีชีวิตชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ ควรเคารพต่อธรรมชาติ เพราะเป้าหมายสูงสุดของ คพพ. คือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สุขที่เกิดขึ้นต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การเรียกศรัทธาความเชื่อมั่นจากพุทธศาสนิกชนต้องอาศัยเวลาและความมุ่งมั่นของผู้ปฏิบัติที่เข้าใจงานอย่างแท้จริง นอกจากนี้ สังคมลาวยังไม่อึดตัว สปป.ลาว กำลังไหลไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุนิยม คนเข้าใจว่า ศาสนาอยู่เฉพาะในวัดเท่านั้น เด็กเยาวชนคนยุคสมัยนี้ นับถือศาสนาพุทธและทำตามประเพณีวัฒนธรรม การเข้าวัดก็ทำไปตามพ่อแม่แต่ไม่ได้เข้าใจแก่นแท้แก่นธรรมอันเป็นหลักคำสอนของศาสนาอย่างแท้จริง

๕.๑.๓ เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๑) อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

(๑) **อัตลักษณ์ร่วมในสังคมไทย** พบว่า เป็นการเห็นทุกข์จากการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และชุมชนแล้วนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาในการแก้ไขความทุกข์กาย ทุกข์ใจ โดยอาศัย

ต้นทุนที่เกิดจากความศรัทธาเชื่อถือของชาวบ้านและชุมชน เพื่อนำการปฏิบัติฝึกฝนตนให้เห็นความเกี่ยวข้องของสรรพสิ่งที่อิงอาศัยกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ ที่เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ เพื่อทำความเข้าใจและธำรงรักษาสมดุสนั้นตามวิถีชุมชนอันจะนำมาซึ่งความเข้าใจทุกซอกซอกที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทุกข์ และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข โดยใช้ “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” จาริต ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชุมชน เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้คนและชุมชนเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา มีอิทธิพลทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณของคนในชุมชนจากวัตรปฏิบัติและผลงานการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ เพื่อสร้างความศรัทธาแก่ชุมชนและจงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ส่งผลกระทบให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาอาชีพ และการทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนเป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง

(๒) อัตลักษณ์ร่วมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า เป็นการทำหน้าที่ของสงฆ์เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ส่งเสริมความผูกพันระหว่างสังคมกับพระสงฆ์ที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ภาวะผู้นำในการชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาแก่สังคม โดยอาศัยความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนในสังคมโดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนทั้งการฝึกฝนอบรมตนเองและการอุทิศตนเพื่อสังคม มีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามต่อสถาบันสงฆ์เพื่อจงใจให้สังคมเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาผ่านการทำงานเพื่อสังคมของสงฆ์ ส่งผลกระทบให้บุคคลมีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของการมีชีวิตวิถีพุทธเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมทำให้เกิดความเข้มแข็งของสามสถาบันหลัก (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่เป็นรากฐานสำคัญของชีวิต

(๓) อัตลักษณ์ร่วมใน สปป.ลาว พบว่า เป็นวิธีการนำหลักคำสอนของพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาจิตใจประชาชน ภายใต้นโยบายทางการเมืองและจาริตประเพณีท้องถิ่น โดยใช้ระบบการศึกษาและโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ภายใต้นโยบายของรัฐบาลเป็นกลไกในการเผยแผ่แนวคิดและหลักคำสอนผ่านกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต การทดลองฝึกปฏิบัติในงานในสถานที่จริง การดูงานสถานที่จริงฯ เป็นต้น อัตลักษณ์ที่สำคัญของพระพุทธรูปใน สปป.ลาว คือพระสงฆ์ที่ไม่มีแบ่งแยกเป็นนิกายต่างๆ มีแค่พระสงฆ์ลาวนิกายเดียว ทำให้ไม่มีความขัดแย้ง และไม่ทำให้ประชาชนเกิดความแตกแยก พุทธศาสนามีคุณค่าในแนวปฏิบัติเชิงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมของลาวมาจากพระพุทธรูปดั่งปรากฏในฮิตสิบสองคองสิบสี่ และลักษณะนิสัยความโอบอ้อมอารีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนลาว วัฒนธรรม ประเพณี ของลาวมาจากพระพุทธรูปดั่งปรากฏในฮิตสิบสองคองสิบสี่ แต่สังคมลาวยังไม่อึดตัว คือยังมีช่องว่างและความไม่เท่าเทียมอยู่ในสังคม ทำให้คนดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไม่สิ้นสุด แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยิ่งรู้สึกว้าเหวใจยังไม่มีความสุขจากสิ่งที่ตนเองมีอยู่ แสดงให้เห็นว่า จิตใจยังไม่ได้รับการพัฒนา

๒) ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

สามารถจำแนกภูมิปัญญาเหล่านี้ออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรม (๒) ด้านการพัฒนาสังคม (๓) ด้านสุขภาพและการแพทย์ (๔) ด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา และ (๕) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

(๑) ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ประกอบด้วย

(๑.๑) ภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมในสังคมไทย พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย แบ่งได้เป็น ๕ สายหลัก คือ ๑) สายวัดสวนโมกขพลาราม ๒) สายธรรมยุติกนิกาย ๓) สายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๔) สายวัดพระธรรมกาย และ ๕) สายหลวงพ่อกุศล จิตตสุโก

(๑.๒) ภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมในประเทศกัมพูชา พบว่า ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นทางการบริหารจัดการบ้านเมือง ได้แก่ แนวคิดการบริหารประเทศแบบ “สังคมนิยมพระพุทธศาสนา” โดยสมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงเข้าพระทัยความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนว่า พระพุทธศาสนานำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน พร้อมทั้งช่วยเหลือกัน รักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมแบบจารีตนิยม เพื่อส่งเสริมและยกระดับพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์มีต้นทุนทางสังคมสูง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชนและชนชั้นปกครองให้การยอมรับและเคารพนับถือ สามารถใช้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก ชี้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ ในสังคมจึงทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขยายเป็นวงกว้าง

(๑.๓) ภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมในประเทศ สปป.ลาว พบว่า พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือน "ธรรมบุญชีวิต" คือ แนวทางการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนตามแนวทาง "ธรรมบุญวัฒนธรรม" ที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา วิธีการเผยแผ่ธรรมใช้กุศโลบายการสร้างประโยชน์ในสังคมเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่รอดปลอดภัยและก้าวข้ามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาได้อย่างสง่างามและมีอัตลักษณ์ของตนเอง ประเพณีและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาถูกปรับใช้เป็นยุทธวิธีในการจัดระเบียบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้พระพุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยมอยู่เคียงคู่กันได้เป็นอย่างดีในสังคมนิยมแบบ สปป.ลาว

(๒) ด้านการพัฒนาสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

(๒.๑) ด้านการพัฒนาสังคมของสังคมไทย พบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ของไทยและประชาคมอาเซียน มีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วย และทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ ใช้แบบแผนดั้งเดิมของวัดที่พัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริง ทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์มีหลากหลายรูปแบบ โดยอาจมีคำเรียกชื่อของหน่วยงานที่และโครงสร้างขององค์กรที่แตกต่างกันออกไปแต่เป้าหมายของการพัฒนาไม่แตกต่างกัน

(๒.๒) ด้านการพัฒนาสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟู และสนับสนุนจากภาครัฐ จนบรรจุในรัฐธรรมนูญว่าเป็น “ศาสนาของรัฐ” พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ที่สำคัญคือเรื่องศีลธรรมสังคม คณะสงฆ์และคณะรัฐบาลทุกระดับชั้นพร้อมทั้งพระราชสำนัก และพระมหากษัตริย์ล้วนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา การศึกษา ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม

(๒.๓) ด้านการพัฒนาสังคมของ สปป.ลาว พบว่า พระพุทธศาสนายึดหลักทางสายกลาง ในการพัฒนาสังคม ภายใต้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม

(๓) ด้านสุขภาพและการแพทย์ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

(๓.๑) ด้านสุขภาพและการแพทย์ของสังคมไทย พบว่า รากฐานของภูมิปัญญาทาง พุทธศาสนา ด้านสุขภาพและการแพทย์ในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน มีรากฐานมาจาก พระไตรปิฎก โดยเนื้อหากล่าวถึงยา เครื่องประกอบยา ข้อห้ามในการรักษาโรคสำหรับพระภิกษุ และ ภัตตาหารที่เป็นยาไว้ตำราทางการแพทย์แผนไทยสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาเพราะส่วนใหญ่มักจะ ขึ้นต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัย รวมทั้งอ้างอิงท่านชีวกโกมารภัจจ์ ผู้เป็นบรมครูด้านการแพทย์แผน ไทยและเป็นแพทย์ประจำตัวของพระพุทธเจ้า และสาระสำคัญของเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการแพทย์แผน ไทยมี ๓ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อพึงปฏิบัติของภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ภัตตาหาร น้ำปานะ ยาสมุนไพรที่ควรใช้ วินัยพระสงฆ์ที่ห้ามการเป็นหมอรักษาโรค แต่อาจสงเคราะห์บุพการี ญาติพี่น้อง ประชาชนเมื่อยามจำเป็นและรักษาพระภิกษุสงฆ์ด้วยกันได้ รวมทั้งสุขภาพสิ่งแวดล้อมทั่วไป ส่วนที่สอง เป็นวินัยเกี่ยวกับเรื่องทางเพศของภิกษุสงฆ์เพื่อสร้างวัตรปฏิบัติอันควรแก่สมณเพศ และ ส่วนที่สาม เป็นความเข้าใจชีวิตแบบองค์รวมที่นอกจากเรื่องชั้น ๕ ที่หมายรวมถึงองค์ประกอบด้าน กาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วย

(๓.๒) ด้านสุขภาพและการแพทย์ของ สปป.ลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา ที่เป็นตำรา ด้านสุขภาพและการแพทย์แนวพุทธ จะปรากฏหลักฐานทางวิชาการค่อนข้างน้อย จากเหตุการณ์ความ ไม่สงบทางการเมืองการปกครอง การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และชุมชนท้องถิ่นอิงอาศัยธรรมชาติ และสมุนไพรในการรักษา

(๔) ด้านวรรณกรรมพุทธศาสนาของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

องค์ความรู้ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน เมื่อสรุป ภาพรวมด้านวรรณกรรมพุทธศาสนาพบว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนนั้นมี ๓ ลักษณะ คือ

(๔.๑) องค์ความรู้ที่เป็นพุทธแท้ ได้แก่ องค์ความรู้ที่เป็นไปตามแนวคิด หลักการทาง พระพุทธศาสนา มีแหล่งที่มาสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีลักษณะการประพันธ์ที่ยก เรื่องในพระไตรปิฎก อรรถกถา มาอธิบายเนื้อความให้ชัดเจนขึ้น โดยสอดแทรกผสมผสานความรู้ใน ท้องถิ่นเป็นตัวอย่าง

(๔.๒) องค์ความรู้ที่เป็นลักษณะตำนานพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรมที่ว่า ด้วยตำนานทางพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของท้องถิ่น องค์ความรู้ในคัมภีร์เหล่านี้แสดงให้เห็น ถึงภูมิความรู้ทั้งที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ตำนานในท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน สอดแทรก ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ บางครั้งแสดงผลเกินความเป็นจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของนักปราชญ์ที่เชื่อม สัมพันธ์บริบทของบ้านเมืองเข้ากับพระพุทธศาสนาในลักษณะรับใช้สังคม และ

(๔.๓) องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ผสมผสาน ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรม ที่ผสมผสาน องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยมีการอ้างอิงถึงความเชื่อ ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นว่า เป็นของโบราณจารย์ องค์ความรู้เหล่านี้จึงปรากฏ ในลักษณะของความรู้ในด้านต่างๆ เช่น กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญ

กับการประยุกต์ใช้ในสังคม บางเรื่องอาจมิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงแต่มีการประพันธ์ขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น ทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร และชุมชนแต่ละแห่งมีวิธีการธำรงรักษามรดกธรรมที่เป็นภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมให้ยั่งยืนได้อย่างไร

(๕) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

สรุปภาพรวมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้ง ในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน พบว่า

(๕.๑) ภูมิปัญญาการจัดการป่าตามแนวทางของพระสงฆ์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ ทั้งจากภายในตนและจากภายนอก โดยการเปลี่ยนแปลงภายในก่อให้เกิดการตระหนักรู้ในเรื่องกฎธรรมชาติของมนุษย์และป่า

(๕.๒) การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ผลกระทบการดำเนินชีวิตของมนุษย์และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมที่เป็นผลจากการให้การศึกษาที่สอดคล้องกับชีวิตจริง

(๕.๓) ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกนั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมในเชิงการเกื้อกูลต่อกันและกัน มีการจัดกิจกรรมและส่งเสริมสัมมาชีพด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

(๕.๔) พระสงฆ์ถือเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทและแนบแน่นในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน อีกบทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พระสงฆ์ชี้ให้เห็นปัญหาและการแก้ปัญหาจากความเจริญและความเสื่อมของป่านั้น หลายพื้นที่ได้เกิดเป็นความร่วมมือระบบใหญ่ในการอนุรักษ์ผืนป่าของวัดจนกลายเป็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งศึกษารวมชาติ นิเวศวิทยา สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ พบว่า “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นเอาไว้ไม่ได้ และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้อง สัตว์โลก รวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้”

๕.๒ การอภิปรายผล

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน มีรากฐานตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีขอบเขตกว้างและลึกซึ้งกว่าคำว่าแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามการนิยามความหมายของตำราทางตะวันตกและมีความเป็นองค์รวมที่บูรณาการหลักธรรมหลายเรื่องเข้าด้วยกัน โดยผสมผสานเชื่อมโยงกับภูมิสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นจนเกิดเป็นรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ หลักคิด และแนวทางปฏิบัติอย่างหลากหลายตามจริตและวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกทำให้เกิดการประสานสัมพันธ์ของเครือข่ายการทำงานขององค์กรและชุมชนในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการเผยแผ่หลักคำสอนและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนทางลบนั้น ทำให้เกิดการยึดติดต่อรูปแบบและวิถีทางการปฏิบัติในการ

เผยแผ่โดยมุ่งหวังการขยายเครือข่าย องค์กร และระดมแหล่งทุนเพื่อดูแลสมาชิกองค์กรและเข้าสู่การ
แข่งขันในการทำงาน

ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของสังคมไทย คือความสมดุลในความหลากหลายที่เป็น
ทางเลือกแก่สังคม อัตลักษณ์ของ สปป.ลาว คือความเป็นหนึ่งเดียวขององค์กรพระพุทธศาสนาในการ
นำนโยบายสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน อัตลักษณ์ของราชอาณาจักรกัมพูชา คือการเริ่มสร้างองค์กรการเผยแผ่
ใหม่อีกครั้งจากบทเรียนความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอดีตภายใต้ข้อจำกัดของระบบเศรษฐกิจ
และจำนวนบุคคลต้นแบบ เป็นยุคใหม่ที่เริ่มวางระบบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนโยบายของ
ชาติและวิถีชีวิตประชาชน

สำหรับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนนั้น คือการพัฒนารูปแบบและ
วิธีการเผยแผ่เพื่อความอยู่รอดขององค์กรพระพุทธศาสนาในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้บุคคล
ต้นแบบดึงดูดความศรัทธาของคนในสังคมให้หันมาสนใจพระพุทธศาสนา ประกอบกับการเปิด
ช่องทางระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อสร้างภาคีเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนา ผ่านการ
ประชุมสัมมนาทั้งภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างวีรกรรมและขยายพื้นที่การนำ
พระพุทธศาสนาสู่วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ทำให้เกิดการผสมผสาน แลกเปลี่ยน แบ่งปัน อัตลักษณ์
พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมระหว่างสังคมไทยและประชาคมอาเซียนในเชิงบูรณาการเพิ่มขึ้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) พระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนและเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ ควรพัฒนาวิธีการเผยแผ่
องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในมิติเชิงสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัยโดยควรก้าวข้าม
ความขัดแย้งทางทัศนคติความทางประวัติศาสตร์เดิมที่มีความแตกต่างกันระหว่างศาสนจักรและ
อาณาจักรทั้งในประเทศไทยและประชาคมอาเซียน

๒) ควรสร้างศาสนทายาทและเครือข่ายความร่วมมือการทำงานด้านการพัฒนาชุมชนที่เป็น
รูปธรรมแบบสากลอย่างต่อเนื่อง และควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับการเป็นผู้นำองค์กร โดยส่งเสริม
สนับสนุนในด้านการศึกษา ความก้าวหน้าในสายอาชีพและสวัสดิการเพื่อให้ได้ศาสนทายาทที่มี
ความสามารถในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเพิ่ม

๑) ควรศึกษาวิจัยภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรมและ
ความหลากหลายทางศาสนาเพื่อสร้างสังคมสมานฉันท์ยุคโลกาภิวัตน์

๒) ควรศึกษาวิจัยแนวคิดและบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาในภูมิภาคที่มีความเสี่ยง
อันตรายจากภัยคุกคามทางด้านศาสนาในแง่มุมอื่นอีก เช่น ด้านการธำรงรักษาอายุพระศาสนาและ
การพัฒนาสังคมในบริบทที่ถูกละเลยสิทธิเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ฯลฯ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (ค.พ.พ.). ๘๐ ปี ชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครหลวงเวียงจันทน์: ปริณดาการพิมพ์, ๒๕๕๖.

ดิช นัท ฮันท์. แพลโดย ธีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. ศานติในเรือนใจ: เรียนรู้ศิลปะการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและผาสุก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

_____. ด้วยปัญญาและความรัก. แพลโดยรสนา โตสิตระกูล. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.

_____. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

ประเวศ วสี, ศ.น.พ. ธรรมิกสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัดศรี-สุภษดีวงศ์, ๒๕๔๖.

พระคุณฐี เมธงกูโร. การพัฒนาสังคมตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). นิตยสารแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระประชา ปสนนสมปนโน. **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๕.
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด,
 ๒๕๕๙.

พุทธทาส อินทปัญโญ. **ธัมมิกสังคมนิยม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามประเทศ, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ. **ปฏิจจนุสุมปาตจากพระโอษฐ์**. ไซยา: คณะธรรมทาน ไซยา, ๒๕๒๑.

_____ . **ปณิธานของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๓.

พุทธินันท์ โพธิ์จินดา. **พุทธศาสนากับความคิดทางการเมืองของ ส.ศิวัรักษ์**. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๗.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงคลตถุที่ปนิยา ปฐโม ภาค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช
 วิทยาลัย, ๒๕๒๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

วีระ สมบูรณ์. **อริยวินัยสำหรับคริสต์วรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: โกมล คีมทอง, ๒๕๔๕.

ส. ศิวรักษ์. **ศาสนากับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๕.

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม ธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรง
 พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. **บรรณาธิการ. พิเคราะห์ “นิธิ” ประชาญ์เจ็กๆ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน,
 ๒๕๔๔.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. **การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของพุทธศาสนาในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร:
 บริษัท ฟ้าอภัย จำกัด, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย :

ปรีชา เรื่องวิชาการ. **“พลิกฟื้นคืนชีวิต ชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจารย์วัฒน์”**.

กรุงเทพมหานคร: เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๓๕.

พินิจ ลาภธนานนท์. **“กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนา
 ของพระสงฆ์นักพัฒนาภาคอีสาน”**. รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ท้าวไชยชนะ ทำมะวงวิงสอน. **ท้าวกิตติ์แหวนทองคำ และนางสาวจันนะพา โททิตลาด. การคุ้มครองวัด
 ให้กลายเป็นศูนย์กลางชุมชนของพระสงฆ์ (The Conservation of the Temple at
 center of Community by The Monks Watpanakhonoy Nasaythong
 District Vientiane Capital). คณะวิทยาศาสตร์สังคม มหาวิทยาลัยไต้หวันแห่งชาติ สกสีกสา
 2014-2015.**

(๓) บทความวิจัย/บทความวิชาการ :

ส. ศิวรักษ์. **“ประชุมพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เกาหลี”**. **เสขิยธรรม ๕๘** (ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๖): ๑๑.

(๔) สัมภาษณ์ :

Mr.Dylan Southard. นักศึกษาปริญญาเอกมหาวิทยาลัยโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

Short Bio: Sam Sokun Sok - Birth Date: March 13. 1985 – Phnom Penh Cambodia. สัมภาษณ์, ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

คุณแม่อ่อนจันทร์ ณ จำปาศักดิ์ ตัวแทนอุบาสิกา วัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ทำดวงเรื่อง พิมมะจัน เยาวชนจิตอาสาโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นางกรชญา ภัคทีศรี. เยาวชนจิตอาสาชาย บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นางเฉลิมศรี ชันโพธิ์น้อย. ตัวแทนอุบาสิกา บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นางดวงเดือน บุญยาวง. อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว และกรรมการบริหารโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นางทองคำ ทองน้อย. ตัวแทนชาวบ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางนิกร ศรีมันตะ. ตัวแทนอุบาสิกา วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางบุญยัง เวฬุวนารักษ์. ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านวัดท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางบุญญาภา วรโชติชัยเดช. ปลัดอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นางวรารณณ์ แสงโชติ. ตัวแทนผู้นำชุมชน วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางวันทนา พิมมะจัก. เยาวชนจิตอาสาโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นางวีไลวรรณ กมุทรทรง. ตัวแทนงานโศทอปของวัด/ชุมชน บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นางสาววิวารวรรณ ศรีวสุทธิ. ครูอาสาสมัครประจำศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนวัดท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางสาวสุกัญญา เปรียญ. ตัวแทนแทนครู กศน.วัดโพธิ์การาม ตำบลโพธิ์สูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นางสีดา บัวเพชร. ตัวแทนผู้นำชุมชน วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางฐู่ แก่นจำปา. ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรหมอบ้าน ชุมชนวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรสีเขี้ยว บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร.

สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์. ประธานกรรมการศูนย์สุขภาพและพัฒนาวัตถุติบสมุนไพโร ชุมชนวัดท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายคำสิงห์ ช่างชัย. หัวหน้าสำนักงานโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ประจำ ฌสำนักงานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นายชาติ พันธุ์เลิศ. หมอบ้าน ชุมชนวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายทวีศักดิ์ ประเสริฐสังข์. ตัวแทนอบาสิกา วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายบัญชา มีจอม. ประธานกรรมการศูนย์สุขภาพและพัฒนาวัตถุติบสมุนไพโร ชุมชนวัดท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายประสิทธิ์ เหลาดิ. ตัวแทนผู้นำชุมชน บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

นายพิกุล เวฬุวนารักษ์. หมอบ้าน ชุมชนวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายเมธี ลาหล้าเลิศ' อดีตข้าราชการครู ผู้เป็นตัวแทนอบาสก บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

นายสาคร เสาสิมมา. ยาวชนจิตอาสาชาย บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

นายสี ทองย้อย. ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ วัดท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายอดิเรก อุ่นโอสถ' นายอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

นายอนุวัฒน์ ดอนเหนือ. ตัวแทนผู้นำชุมชน บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

พระกัลยา โสพากน. นิสิตหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาบริหารการศึกษา มจร วิทยาเขตขอนแก่น. สัมภาษณ์, วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระครูติตถธรรมานุกูล. พระสงฆ์ผู้ร่วมงาน วัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

พระครูโพธิ์วีรคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ). เจ้าอาวาสวัดโพธิ์การาม บ้านโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร). เจ้าอาวาสวัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.

พระบุญจัน จันทะสิต. นิสิตหลักสูตรปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร วิทยาเขตขอนแก่น.
 สัมภาษณ์, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระรัตน์ะ แก้ว. นิสิตหลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. สัมภาษณ์, ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

พระอาจารย์พวงประเสริฐ พุ่มะวง, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ต่อ วัดองค์ต่อ นครหลวง
 เวียงจันทน์ สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน. เจ้าอาวาสวัดป่านาคุณน้อย เมืองทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์
 ประธานกรรมการฝ่ายเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติกัมมัฏฐาน และประธานโครงการ
 พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) ขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.)
 สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระอาจารย์สีสุข เฉลิมคุณ. วัดโพนสะหวั้น เขตธาตุมหา อำเภอสรีสัตตนาคนหุต นครหลวง
 เวียงจันทน์ หัวหน้าหน่วยงานสื่อของคณะกรรมการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติ
 กัมมัฏฐาน ศูนย์กลางองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๗
 มีนาคม ๒๕๖๑.

ญาติท่านลาวอน พอนประเสิด. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ คณะกรรมการบริหารองค์การ
 พุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) รูปที่ ๑๖ สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ญาติท่านบุญมา สิมมาพม. เจ้าอาวาสวัดบ้านฝาย รองประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.
 พ.ส.) รูปที่ ๕ ประธานกรรมการฝ่ายปกครองการศึกษาสงฆ์ลาวทั่วประเทศ สปป.ลาว.
 สัมภาษณ์, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ญาติท่านเหวด มะเสโน. เจ้าอาวาสวัดสี่สะเกด นครหลวงเวียงจันทน์ รองประธานองค์การพุทธศาสนา
 สัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) รูปที่ ๖ และหัวหน้าประจำการสำนักงานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์
 ลาว (อ.พ.ส.) สปป.ลาว. สัมภาษณ์, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘.

อาจารย์บุญเต็ม สีบุญเฮือง. รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์องค์ต่อ และผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรมพุทธ
 ยาวชนวันเสาร์ อาทิตย์ บ้านสี่เกิด เมืองทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว.
 สัมภาษณ์, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ពៅ ស្រីខ្លួច POV SREYKHOUCH 13 07 1994 ភូមិស្រីគោងលិច ឃុំកន្ទ្រាំង ស្រុកប្រាសាទ
 បាគង សៀមរាប. (គ្រីឡូ បូ កើតថ្ងៃទី ១៣ ០៧ ១៩៩៤ ប្រាសាទបាគង ខេត្តសៀមរាប ជាប់ភ្នំពេញ
 ខេត្តបាគង ខេត្តសៀមរាប). សំណុំសម្ភាសន៍, ៦ មេសា ២០១៦.

លោក កូយ ចម្រើន ភូមិព្រះឈរ ឃុំព្រះឈរ ស្រុកព្រះឈរ ខេត្តព្រៃវែង. សំណុំសម្ភាសន៍, ៦ មេសា
 ២០១៦.

វ៉ាន់ រដ្ឋា VAN RATHA ផ្លូវក្រុមទី៣ ០៤ ០៤ ១៩៩០ ភូមិក្បាលដំរី ឃុំព្រៃលើ ស្រុកដីកែក ខេត្ត
 សៀមរាប (រតនា វ៉ាន់ កើតថ្ងៃទី ០៤ ០៤ ១៩៩០ ភូមិ ៣ ប្រាសាទបាគង ខេត្តសៀមរាប
 ខេត្តសៀមរាប). សំណុំសម្ភាសន៍, ៦ មេសា ២០១៦.

សំ រដ្ឋ SAM RATH ១០ ១០ ១៩៤៦ ផ្លូវក្រុម ៦ ភូមិវត្តដំណាក់ សង្កាត់សាលាកម្រិត ខេត្តសៀមរាប
 សៀមរាប (រតនា សំ កើតថ្ងៃទី ១០ ១០ ១៩៤៦ ភូមិ ៦ ប្រាសាទបាគង ខេត្តសៀមរាប
 ខេត្តសៀមរាប). សំណុំសម្ភាសន៍, ៦ មេសា ២០១៦

ឡះ ស្រីម៉ៅ LASS SREYMAO ១២ ០៤ ១៩៩៥ ភូមិបត់ ឃុំដូនពោង ស្រុកអង្គរវត្ត សៀមរាប (គ្រីមា
 លាក់ កើតថ្ងៃទី ១២ ០៤ ១៩៩៥ ប៉ាន់ប៉ូត តំបន់ត្បូងឃ្មុំ ខេត្តកំពង់ចាម ខេត្តសៀមរាប)
 សំណើសុំបញ្ជាក់, ៦ មេសា ២០២០

(៥) ស្តីអំពីអ្នកស្រាវជ្រាវ :

<<http://www.lifeandhopeangkor.org/about-us/history/>>, ១៥ កុម្ភាភ័ណ្ណ ២០១១.

<<http://www.lifeandhopeangkor.org/our-programs/sustainable-community-project-scp-2/>>, ១៥ កុម្ភាភ័ណ្ណ ២០១១.

<<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, ១៥ មីនាគម ២០១១.

<<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, ១៦ មីនាគម ២០១១.

<http://www.lifeandhopeangkor.org/our-programs/childrens-development-village-cdv/>,
 ១៥ កុម្ភាភ័ណ្ណ ២០១១.

សំណើសុំបញ្ជាក់ស្តីអំពីស្រាវជ្រាវ, <<https://www.thairath.co.th/content/378518>>,
 ១៥ មីនាគម ២០១១.

២. ភាសាអង់គ្លេស

(1) Books:

Aitken, Robert. **The Mind of Clover: Essays in Zen Buddhist Ethics**. San Francisco: North Point Press, 1984.

Aronson, Harvey B. **Love and Sympathy in Theravada Buddhism**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1980.

Bellah, Robert. **Beyond Belief: Essays on Religion in a Post-Traditional World** .New York: Harper and Row, 1970.

Gombrich, Richard. **Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo**. London and New York: Routledge & Kegan Paul, 1988.

Heng-ching, Shih. **The Sutra on Upasaka Precepts**. Berkley, CA: Buddyo Dendo Kyokai, 1991.

Hirsch Rifka; Chea Sok Lim. **The trauma of Cambodia: the psychological impact of mass violence**: Refugee Studies Centre: Boston. Massachusetts, 1986.

Hurvitz, Leon. **Scripture of the Lotus Blossom of the Fine Dharma (the Lotus Sutra)**. New York: Columbia University Press, 1976.

Ian Harris. **Buddhism under Pol Pot**. Phnom Penh: Documentation Center of Cambodia, 2007.

Jones, Ken. **Buddhism and Social Action**. Kandy: The Wheel Publication, 1981.

Kaplan Robert D. **An Empire Wilderness: Travels into America's Future** .New York: Random House, 1998.

- Kaplan Robert D. **The Ends of the Earth: A Journey at the Dawn of the Twenty-First Century** .New York: Random House, 1996.
- Keer, Dhananjay (ed.). **Dr. Ambedkar Life and Mission**. Bombay: Popular Prakashan, 1971.
- Keown, Damien. **A Dictionary of Buddhism**. New York: Oxford University Press, 2003.
- _____ . **The Nature of Buddhist Ethics**. London: Macmillan, 1992.
- Kleinman, Arthur; Das, Veena; and Lock, Margaret (eds.). **Social Suffering**. Berkley: University of California Press, 1996.
- Kratf, Kenneth ed. **Inner Peace, Inner World: Essay s on Buddhism and Nonviolence**.New York: State University of New York press.
- Krishnan, Asha. **Ambedkar and Gandhi: Emancipators of Untouchables in Modern India**. Mumbai: Himalaya Publishing House, 1997.
- Kung, Hans. **Theology for the Third Millennium: An Ecumenical View**. New York: Doubleday, 1988.
- Murti, T.R.V. **The Central Philosophy of Buddhism**. London: George Allen and Unwin Ltd.,1955.
- Narain A.K. ed. **Studies in the History of Buddhism**. Delhi: B.R. Publishing Corp., 1980.
- Nhat Hanh, Thich. **Call Me By My True Names**. Berkeley: Parallax Press, 1993.
- Nhat Hanh, Thich. **Love in Action: Wrtings on Nonviolent Social Change**. Berkeley: Parallax Press, 1993.
- Nhat Hanh, Thich. **Peace Is Every Step**. New York: Bantam, 1991.
- _____ . **Vietnam: Lotus in a Sea of Fire**. New York: Hill and Wang, 1967.
- Queen, Christopher S. (ed.). **Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia**. Albany: State Ubniversity of New York Press, 1996.
- Queen, Christopher S. (ed.). **Engaged Buddhism in the West**. Boston: Wisdom Publications, 2000.
- Rahula Walpola. **The Heritage of the Bhikkhu: A Short History of the Bhikkhu in Educational, Cultural, Social and Political Life**. New York: Grove Press, 1974.
- _____ . **Zen and the Taming of the Bull: Towards the Definition of Buddhism Thought**. London: Gordon Fraser, 1978.
- Sizemore, Russell F. And Swearer, Donald K. (eds.). **Ethics, Wealth, and Salvation: A Study in Buddhist Social Ethics**. Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1990.
- Webber, Max. **Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism**. New York: The Free Press, 1958.
- Williams, Duncan Ryuken and Queen, Christopher S. **American Buddhism: Methods and Findings in Recent Scholarship** .Surrey, UK: Curzon Press, 1999.

Williams, Paul. **Mahayana Buddhism: The Doctrinal Foundations**. London and New York: Routledge, 1989.

(2) Articles:

- Bond, George D. "A.T. Ariyaratne and the Sarvodaya Shramadana Movement". **Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia**, ed. By Christopher S. Queen. New York: State University of New York Press, 1996.
- Goss, Robert E. "Naropa Institute: The Engaged Academy." **Engaged Buddhism in the West**. ed. By Queen, Christopher S. Boston: Wisdom Publications, 2000.
- Hunt-Perry, Patricia and Fine, Lyn. "All Buddhism Is Engaged: Thich Nhat Hanh And The Order Of Interbieng". **Engaged Buddhism in the West**. ed. By Queen, Christopher S. Boston: Wisdom Publications, 2000.
- King, Winston L. "Judeo-Christian and Buddhist Justice". *Journal of Buddhist Ethics* 2 (1995).
- Kosakarn, Panadda. "Summary Report of INEB Executive Meeting 1999", *Seeds of Peace* 16 (May-August 2000) :
- Kraft, Kenneth. "Engaged Buddhism." **Engaged Buddhist Reader**. ed. By Kotler, Arnold Berkeley: Parallax Press, 1996.
- Lama, The Dalai. "Cultivating Altruism," **Engaged Buddhist Reader**, ed. By Kotler, Arnold Berkeley: Parallax Press, 1996.
- Queen, Christopher S. "The Peace Wheel: Nonviolent Activism in the Buddhist Tradition", *Subverting Hatred: The Challenge of Nonviolence in Religious Traditions*. Boston: Boston Research Center for the Twenty-First Century, 1998.
- SEM. "Report on the Sixth SEM Annual Lecture", *Seeds of Peace* 17 (January-April 2001): 29.
- Smith, Bardwell L. "Sinhalese Buddhism and the Dilemmas of Reinterpretation", *The Two Wheels of Dhamma : Essays on the Theravada Tradition in India and Ceylon*, ed. By Smith. Pennsylvania: American Academy of Religion, 1972.
- Wijesekera, O.H. DeA. "The Symbolism of the Wheel in the Cakravartin Concept", *Buddhist and Verdic Studies*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1994.
- Zelliot, Eleanor. "Gandhi and Ambedkar: A Study in Leadership". From *Untouchable to Dait: Essays on the Ambedkar Movement*. New Delhi: Manohar, 1992.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

- ใบตอบรับการตีพิมพ์บทความวิจัย
จากบรรณาธิการ วารสาร*ธรรมทรรศน์*
- บทความวิจัย ตีพิมพ์ในวารสาร*ธรรมทรรศน์*

ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๙ หน้าที่ ๑-๑๕

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในความหมายของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน คือองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ภูมิปัญญาทางโลก และภูมิปัญญาทางธรรมที่สัมพันธ์ต่อความเข้าใจโลกและชีวิต การมองโลกและชีวิตตามเป็นจริง จนพึ่งตนเอง มีสันติสุขในชุมชนและสังคม ส่วนวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบมีหลากหลายรูปแบบ โดยภิกษุสงฆ์ ฆราวาส และองค์กรชุมชน ใช้พระพุทธศาสนาที่ผ่านการผสมผสานกับรากฐานวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมร่วมสมัย

อัตลักษณ์ร่วม แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ภูมิปัญญาทางโลก ค้นพบโดยปัจเจกชน กลุ่มชน ท้องถิ่น และรัฐ ในรูปของกฎหมาย จารีตประเพณีชุมชน วรรณกรรมทางโลกและทางศาสนาที่เป็นมุขปาฐะและเป็นลายลักษณ์อักษร และ ๒) ภูมิปัญญาทางธรรม ค้นพบจากภูมิธรรมทางปริยัติและปัญญาญาณของภิกษุสงฆ์ ทั้งฝ่ายคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ และปราชญ์ทางศาสนา ภูมิปัญญาทั้งสองเชื่อมโยงกันเป็นรากฐานในการมองโลก เป้าหมายชีวิต ค่านิยมและวิถีชีวิต การปรับตัวต่อกระแสโลกาภิวัตน์ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคมให้สงบสุขและยั่งยืน ภูมิปัญญาพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นของสังคมไทย คือรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลาย เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาชีวิต การพัฒนาชุมชนและสังคม ในประเทศ สปป.ลาว คือความเป็นหนึ่งเดียวของสถาบันสงฆ์และการใช้พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการปกครองบ้านเมืองจนเป็น “ธรรมานุวัตรธรรม” ในราชอาณาจักรกัมพูชาที่โดดเด่น คือการบริหารประเทศแบบ “สังคมนิยมพระพุทธศาสนา” ภิกษุสงฆ์มีสิทธิแสดงออกทางการเมืองได้อย่างเสรีภายใต้รัฐธรรมนูญ จนขึ้นำการ

* ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารวิทยาเขตขอนแก่น อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, นิภาภัทร อยู่พุ่ม อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ผศ.ดร.เสนาะ กลิ่นงาม รองอธิการบดีฝ่ายยุทธศาสตร์การผลิตบัณฑิตและวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ดร.ธาดา เจริญกุล อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, และเทิดศักดิ์ ทองแถม ประธานสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

เปลี่ยนแปลงสังคม และอัตลักษณ์ร่วม จำแนกได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรม ด้านการพัฒนาสังคม ด้านสุขภาพ และการแพทย์ ด้านวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, ประชาคมอาเซียน

Abstract

The wisdom of socially engaged Buddhism as the inter-identities of Thai and ASEAN community can be classified into two kinds of wisdom. The first is mundane wisdom, concerning worldly affairs, discovered by individuals groups of people, communities, regions, or states. It lines laws, customs of communities, and secular and religion literature in both written and oral forms. The second, supra-mundane wisdom, discovered by monks' practices in both Ganthathura and Vipassanathura institution and by religions scholars such as Buddhist literatures, Tripitaka description, scripture, commentaries and meditation practice, etc. These two kinds of wisdom are interlinked and become the main basis of way for looking at the world, goals of life, values and life style, education, technologies, politics, self-adjustment in globalization, environment, economics, and peaceful and sustainable societies. In Lao, it is the unity of monks' institution. Buddhism becomes the country ruling guidelines and is considered the country's "Cultural Constitution; the striking identity of the wisdom in the kingdom of Cambodian is at lines the country's ruling system called "Buddhist socialism", There, monks have political rights and can exercise their rights constitutionally. They can develop and make a change within the societies. The wisdom of socially engaged Buddhism that lines the inter-identity of the countries can be classified into a group: mundane and supra-mundane wisdoms, social development, health care and medical, Buddhist literatures, and natural resources and environment.

Keywords: Wisdom, Socially Engaged Buddhism, ASEAN Community

๑. บทนำ

การพัฒนาชีวิตและสังคมตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) กำลังเป็นที่นิยมในบริบทปัจจุบัน โดยมีขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ได้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาทางการเมือง^๑ เช่น ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดียที่นำโดย เอ็มเบ็ดการ์ (B.R. Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/จัณฑาล) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในเวียดนามที่นำโดยพระนิกายเซนชื่อ ทิช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยสงคราม ขบวนการสรรโฆทัย (Sarvodaya) นำโดยอริยรัตน์ (Ariyaratne) ในประเทศศรีลังกาที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับฐานรากจนถึงสังคมระดับประเทศ ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในทิเบตที่นำโดยองค์ทะไล ลามะ ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นของทิเบตที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind)^๒ และองค์กรพุทธฉือจี้ หรือ “มูลนิธิเมตตาสงเคราะห์พุทธฉือจี้” (Tzu Chi Foundation) ที่ประเทศไต้หวัน โดยภิกษุณี เจิ้งเหยียนผู้เป็นผู้นำสูงสุดทางจิตวิญญาณและเป็นผู้ก่อตั้งมูลนิธิพุทธฉือจี้ มีปณิธานการทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ การจัดบริการรักษาพยาบาล การจัดการศึกษาและการส่งเสริมวัฒนธรรม สิ่งทีกล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานเชิงประจักษ์ของภูมิปัญญาที่ตกผลึกของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศที่พยายามนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมทั้งสิ้น

สำหรับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ต่างได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์และมีภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อสนองตอบต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้น จะเห็นว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามความเชื่อของสำนักต่างๆ ที่แตกต่างกันย่อมนำมาซึ่งรูปแบบการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป และเป็นสิ่งกำหนดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น นับว่าเป็นภูมิ

^๑ Damien, Keown, *A Dictionary of Buddhism*, (New York : Oxford University Press, 2003), p. 86.

^๒ พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิโกโร, ดร., *ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)*. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=437...id... [๓ กันยายน ๒๕๕๖].

ปัญหาทางศาสนาที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน หรือที่รู้จักกันในนามพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั่นเอง ดังปรากฏรูปแบบอยู่อย่างหลากหลายในปัจจุบันนี้

โจทย์สำคัญคือความเข้าใจต่อแนวคิดของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม รูปแบบวิธีการและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยและประชาคมอาเซียนเป็นอย่างไร การตกผลึกทางปัญญาจนกลายเป็นภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้น มีกระบวนการและรูปแบบเป็นอย่างไร มีความโดดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์แต่ละประเทศอย่างไร และมีอัตลักษณ์ร่วมในบริบทสังคมไทยและประชาคมอาเซียนอย่างไร มีอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคมไทยและประชาคมอาเซียนทั้งในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุขได้อย่างไร และภูมิปัญญาร่วมเหล่านั้นจะนำไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อสร้างความปรองดองและเอื้ออาทรในประชาคมอาเซียนได้อย่างไร

ประเด็นเหล่านี้ ยังคงต้องการคำตอบและวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจนในเชิงรูปธรรม เพราะการนำแนวคิด รูปแบบและวิธีการจากภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ประสบผลสำเร็จในประเทศต่างๆ มาประยุกต์ใช้โดยขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว อาจมีข้อจำกัดในประเด็นที่ละเอียดอ่อนต่อความเชื่อและความรู้สึกของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน เช่น นโยบายด้านศาสนาของรัฐ โครงสร้างการบริหารงาน วิสัยทัศน์และภาวะผู้นำขององค์กรคณะสงฆ์หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ บริบททางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การเตรียมความพร้อมบุคลากรในเชิงนโยบายและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนามิติเชิงสังคม ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของแนวคิด หลักการ รูปแบบ วิธีการ อิทธิพล และผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งมีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครองและประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ได้แก่ ประเทศ สปป.ลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา ผ่านระบบการศึกษาวิจัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเติมเต็ม แบ่งปัน แสวงหาหลักฐานความรู้เชิงประจักษ์จากสิ่งที่ดีและเป็นเลิศในการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอาเซียน มาสู่การถอดบทเรียนการเรียนรู้เพื่อตกผลึกทางปัญญา เป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) เพื่อตอบโจทย์การสร้างสรรครูปแบบการขยายผลแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในบริบทของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน
๒. เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ อิทธิพลและผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน
๓. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียนมีขอบเขต ดังนี้

๑. ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาประวัติพัฒนาการ ปรัชญา ปณิธาน หลักการวิธีการ รูปแบบ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุสำคัญ การจัดตั้งองค์กร การตีความคำสอนแนวใหม่ รวมทั้งวิธีการเผยแผ่และผลกระทบต่อบุคคลและสังคมของพุทธศาสนาเพื่อสังคม รูปแบบการจัดตั้งองค์กร โครงสร้างการบริหาร การจัดการ และการเตรียมบุคลากรรองรับการดำเนินงาน

๒. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประเทศที่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิธีการดำเนินชีวิตของประชาชนปัจจุบัน โดยศึกษากลุ่มพุทธศาสนาเพื่อสังคมในพื้นที่ ๓ ประเทศ ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย สปป.ลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา ประเทศละ ๒ กลุ่ม ซึ่งการเก็บข้อมูลนั้นมีทั้งการเดินทางไปโดยตรงและการเก็บผ่านการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยเข้าไปอยู่ในชุมชนชาวพุทธในพื้นที่นั้นโดยตรง ดังนี้ ๑) ชุมชนชาวพุทธในราชอาณาจักรไทย ได้แก่ กลุ่มพระสังฆพัฒนาของประเทศไทย โดยศึกษากลุ่มพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน ได้แก่ พระครูโพธิวีรคุณ วัดโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด และพระครูสุภาจารวัฒน์ เจ้าอาวาส วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุฉินทรม จังหวัดยโสธร ๒) ชุมชนชาวพุทธในประเทศ สปป.ลาว โดยศึกษาในหน่วยงานและองค์กรขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) ได้แก่ โครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา หรือ คพพ. (Buddhism for Development Project or PDP) โดยมีผู้สืบทอดจากอดีตพระมหาชาติ กนตสีโล เมืองเวียงจันทน์ ในนามโครงการปฏิบัติธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือพระอาจารย์สีทน ไชยวงสอน ประธานดำเนินงาน และโครงการโรงเรียนพุทธยุวชนวันอาทิตย์ โดยมีอาจารย์บุญเติม ศรีบุญเอื้อง บ้านสีเกิด แขวงเวียงจันทน์ และ ๓) ชุมชนชาวพุทธในราชอาณาจักรกัมพูชา ได้แก่ องค์กรชีวิตและความหวัง จังหวัดเสียมเลียบ และองค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อการอบรม จังหวัดพระตะบอง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการศึกษาสองรูปแบบคือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วย

วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) เป็นรายบุคคล การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation observe) และแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) ส่วนประชากร (Population) ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนชาวพุทธในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย ประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และราชอาณาจักร

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยรายละเอียด ๖ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการของชุมชน ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการของแต่ละสำนัก ส่วนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวความคิดแต่ละสำนักซึ่งประกอบด้วยปรัชญาในการมองโลก ปรัชญาชีวิต เป้าหมายชีวิต ปรัชญาการดำเนินชีวิต ค่านิยม และแนวปฏิบัติ ส่วนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับพิธีกรรม ข้อปฏิบัติ กิจกรรมของแต่ละสำนัก ส่วนที่ ๕ เป็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการเผยแผ่และเนื้อหาธรรมะ และส่วนที่ ๖ เป็นคำถามเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ได้แก่ ด้านจิตใจและปัญญา ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านการวิจัยและเทคโนโลยี

๔. สรุปผลการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ขอสรุปความเชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับบริบทที่เกี่ยวข้องของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ดังภาพที่ ๑

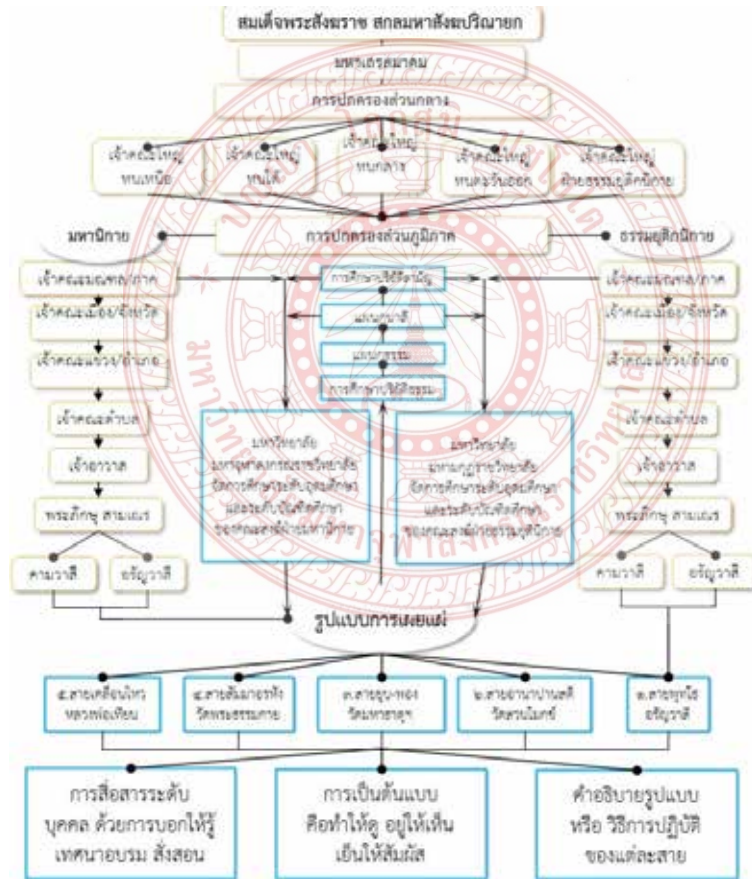
ภาพที่ ๑ แสดงความเชื่อมโยงองค์ความรู้ภูมิปัญญา และภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับบริบทที่เกี่ยวข้อง

๑. ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทยและประชาคมอาเซียน สามารถจำแนกภูมิปัญญาเหล่านี้ออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรม ด้านการพัฒนาสังคม ด้านสุขภาพและการแพทย์ ด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

๑.๑ ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรม

๑.๑.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย แบ่งได้เป็น ๕ สายหลัก คือ ๑) สายวัดสวนโมกขพลาราม ๒) สายธรรมยุติกนิกาย ๓) สายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๔) สายวัดพระธรรมกาย และ ๕) สายหลวงพ่อเทียน สรุปลงได้ตามแผนภาพที่ ๒^๓ นี้

ภาพที่ ๒ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมในบริบทของสังคมไทย

^๓ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. (สุพล ธมมวิโส แสนพงษ์), “พัฒนาการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗.

๑.๑.๒ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ สปป.ลาว โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำ และวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน วัดและพระสงฆ์จึงเปรียบเสมือน “ธรรมนุญวัฒนธรรม” ที่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่กำหนดวิถีชีวิตของชาวลาวยิ่งกว่ากฎหมายบ้านเมืองเสียอีก พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือน “ธรรมนุญชีวิต” ศีลธรรมทางพุทธศาสนามีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของประชาชนลาว นับแต่ชนชั้นสูงจนถึงบุคคลทั่วไป และกลายเป็นทฤษฎีพื้นฐานให้นักการเมือง นักปกครอง นักค้นคว้า นักประดิษฐ์คิดแต่ง ได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวันและเครื่องวัดคุณสมบัติของคนในสังคม”^๔ นอกจากนี้ ยังมีการยกเลิกนิกายต่างๆ ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความแตกแยกในคณะสงฆ์ลาวให้เป็นหนึ่งเดียวกันคือพระสงฆ์ลาวเถรวาท^๕

หากกล่าวถึงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศ สปป.ลาว สิ่งที่โดดเด่น คือความเป็นองค์กรรวมของสถาบันสงฆ์ที่มีเพียงพระสงฆ์ลาวเถรวาทที่ไม่แยกนิกาย ศาสนจักรได้รับการสนับสนุนจากอาณาจักรและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบ้านเมืองด้วยหลักธรรม ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาในระบอบสังคมนิยมลาวได้รับการตีความใหม่ให้สัมพันธ์กับระบบการเมืองการปกครองก็ตาม^๖ แต่พระพุทธศาสนาก็ยังอยู่รอดปลอดภัยและก้าวข้ามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาได้อย่างสง่างามและมีอัตลักษณ์ของตนเอง ถึงแม้ในบางช่วงของการสร้างบ้านเมือง พระพุทธศาสนาจะได้รับการผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเอกราชอธิปไตยและหลักการของสังคมนิยมเข้าไว้ด้วย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๒ เป็นต้นมา ประเพณีและพิธีกรรมในพุทธศาสนาถูกประยุกต์ใช้เป็นยุทธวิธีในการจัดระเบียบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เช่น ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ก็มีกรอธบายและแทรก “แนวคิดลัทธิมาร์กซ์-เลนิน” (Marxism-Leninism) เข้าไปด้วย เป็นต้น นับเป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลอย่างได้ผล ทำให้

^๔ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, *ประวัติศาสตร์ลาว (ตึกดำบัน-ปัจจุบัน)*, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๐๐๐), หน้า ๒๗๒.

^๕ พระสงฆ์ สปป.ลาว ไม่มีพระมหานิกายและธรรมยุต.คอลัมน์ โลฟส์โตล์ หนังสือพิมพ์ โพสต์ทูเดย์. [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/010%20October%202013.html> (๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘) พระมหาพอง สมะมะเล็ก เจ้าอาวาสวัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ ประธานองค์การพุทธศาสนสัมพันธ์ สปป.ลาว รับนิมนต์จากสถาบันโพธิคยาวิชชาลัย ๙๘๐ มาประชุมที่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) เพื่อฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วันที่ ๓ ต.ค. ๒๕๕๖ ในโอกาสสำคัญนี้ ท่านได้เล่าให้ประชาชนชาวไทย และสมาชิก พ.ส.ล. ทราบถึงสถานการณ์พระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว-ผู้วิจัย

^๖ อิทธิพลของพุทธศาสนาในประเทศลาว. แหล่งที่มา : <http://www.dhammadharm.org/thailand/missionarylaos.php> [๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๘].

พระพุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยมอยู่เคียงคู่กันได้เป็นอย่างดีในสังคมนิยมแบบ สปป.ลาว ขบวนการเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศ สปป.ลาว มีความเข้มแข็งและเป็นกลไกสำคัญในการนำพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่วิถีชีวิตของประชาชนลาวทุกระดับ ในยุคปัจจุบันองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (อ.พ.ส.) เป็นองค์การสงฆ์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นด้วยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว โดยระบุถึงที่มาและวิธีการคัดสรรสมาชิก สิทธิ บทบาท หน้าที่ขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวที่ปรากฏในธรรมนูญปกครองสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งปัจจุบันได้รับการขับเคลื่อนนโยบายโดยคณะกรรมการชุดใหม่ตามโครงสร้างการบริหารงานของคณะสงฆ์ลาว เพื่อการบริหารปกครองสงฆ์ให้ก้าวทันโลกสมัยใหม่ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อช่วยเหลือรัฐบาลภายใต้ระบอบสังคมนิยมที่เคร่งครัดพอสมควร โดยระบอบการเมืองมิใช่อุปสรรคในการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ สิ่งที่สำคัญและเป็นอุปสรรคคือการบริหารกิจการสงฆ์ให้เข้มแข็งและทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากการไหลบ่าท่วมทับของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีแรงเหวี่ยงของทุนนิยมที่แรงและเร็วเฉกเช่นภาวะการณ์ปัจจุบัน

๑.๑.๓ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศกัมพูชา
พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาเปรียบเหมือนต้นโพธิ์ใหญ่ต้นหนึ่งล้มลงถึงพื้นแผ่นดินแล้ว ออกราก ออกใบ แตกกิ่งก้านขึ้นมาใหม่ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคม เป็นตัวแทนของสถาบันทางสังคมที่มีส่วนในการชี้้นำการพัฒนาและสร้างประเทศให้แก่ชนชั้นปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีอาจนึ่งดูตายต่อสภาพความทุกข์ยากจากภัยสงครามและความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชนได้ ความศรัทธาต่อหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา และความเชื่อมั่นต่อพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ของชาวกัมพูชา จึงเป็นแรงผลักดันให้พระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องรักษาประชาชนและชาติบ้านเมือง ให้สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข การที่พระสงฆ์มีสิทธิทางการเมืองและสามารถแสดงสิทธิทางการเมืองได้อย่างเสรีภายใต้รัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ จึงเป็นจุดแข็งของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา เนื่องจากพระสงฆ์มีต้นทุนทางสังคมสูง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชนและชนชั้นปกครองให้การยอมรับและเคารพนับถือ สามารถใช้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก ชี้้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ ในสังคมจึงทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขยายเป็นวงกว้าง^๗

^๗ See more on Mech Samphors, *Kamma as a Concept in Addressing HIV/AIDS*, Master of Arts in Cultural Studies, (Phnom Penh: Royal University of Phnom Penh), 2004., Komai Hiroshi, *The Role of Buddhism in the Reconstruction of the Cambodian Rural Village: A case study in Tropeang Veeng, Takeo*. Paper submitted to, National Socio-Culture Research Congress on Cambodia, 17-19, December, 1997. Royal Univ. of Phnom Penh., *Roles of Monks in SEILA/Local Planning Process*, Workshop Report held from 26-28 January 1998 in Pursat Province.

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นทางการบริหารจัดการบ้านเมือง ได้แก่ แนวคิดการบริหารประเทศแบบ “สังคมนิยมพระพุทธศาสนา” โดยสมเด็จพระนโรดม สีหนุทรงเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนว่า “พระพุทธศาสนานำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน พร้อมทั้งช่วยเหลือกัน รักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมแบบจารีตนิยม เพื่อส่งเสริมและยกระดับพระพุทธศาสนา”^{๕๕}

๑.๒ ด้านการพัฒนาสังคม รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ มีทั้งที่เป็นทางการคือความร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วย และทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ ใช้แบบแผนดั้งเดิมของวัดที่พัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริง ทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์มีหลากหลายรูปแบบ^{๕๖} สรุปพอสังเขปได้ดังนี้ รูปแบบที่ ๑ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” รูปแบบที่ ๒ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้ใหญ่บ้าน” รูปแบบที่ ๓ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และกำนัน” และรูปแบบที่ ๔ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ข้าราชการ และชาวบ้าน”

จากรูปแบบของการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ดังกล่าวมาข้างต้น ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน ทั้งที่เป็นทางการคือจะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นทางการคือจะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้ เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ปัจจัยหลักของการพัฒนาคือพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการร่างโครงการและแสวงหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับว่ามีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใด

๑.๓ ด้านสุขภาพและการแพทย์ รากฐานของภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา ด้านสุขภาพและการแพทย์ในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน มีรากฐานมาจากพระไตรปิฎก โดยเนื้อความในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงยา เครื่องประกอบยา ข้อห้ามในการรักษาโรคสำหรับพระภิกษุ และภัตตาหารที่เป็นยาไว้ตำราทางการแพทย์แผนไทยสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากเพราะส่วนใหญ่มักจะขึ้นต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัย รวมทั้งอ้างถึงท่านชีวกโกมารภัจจ์ ผู้เป็นบรมครูด้านการแพทย์แผนไทยและเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า และสารัตถะของพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับการแพทย์แผนไทยมี

^{๕๕} Yang Sam, *Khmer Buddhism and Politics, 1954-1984*, (Newington.CT : Khmer Studies Institute, 1987), pp. 12-13.

^{๕๖} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, *วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรสโปรดักส์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

๓ ส่วน^{๑๐} คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อพึงปฏิบัติของภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ภัตตาหาร น้ำ ปานะ ยาสมุนไพรที่ควรใช้ วินัยพระสงฆ์ที่ห้ามการเป็นหมอรักษาโรค แต่อาจสงเคราะห์ บุพการี ญาติพี่น้อง ประชาชน เมื่อยามจำเป็นและรักษาพระภิกษุสงฆ์ด้วยกันได้ รวมทั้ง สุขภาพาลสิ่งแวดลอมทั่วไป ส่วนที่สอง เป็นวินัยเกี่ยวกับเรื่องทางเพศของภิกษุสงฆ์ เพื่อสร้าง วัตรปฏิบัติอันควรแก่สมณเพศ และส่วนที่สาม เป็นความเข้าใจชีวิตแบบองค์รวม โดยอธิบาย เรื่องชั้น ๕ (หมายถึง ร่างกายที่ประกอบด้วยมหาธาตุรูป เวทนา สัญญา สังขารคือการปรุง แต่งของจิตและวิญญาณ) ซึ่งชั้น ๕ นี้ยังหมายรวมถึงองค์ประกอบด้านสังคมอีกด้วย อาจ สรุปได้ว่า ชีวิตประกอบขึ้นด้วย กาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

ส่วนตำราด้านสุขภาพและการแพทย์แนวพุทธในประเทศ สปป.ลาว และ ราชอาณาจักรกัมพูชา จะปรากฏหลักฐานทางวิชาการค่อนข้างน้อย จากเหตุการณ์ความไม่ สงบทางการเมืองการปกครอง การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และชุมชนท้องถิ่นอิงอาศัย ธรรมชาติและสมุนไพรในการรักษา

๑.๔ ด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา พบว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ปรากฏใน วรรณกรรมพระพุทธศาสนาของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนนั้น มี ๓ ลักษณะ คือ ๑) องค์ความรู้ที่เป็นพุทธแท้ ได้แก่ องค์ความรู้ที่เป็นไปตามแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา มีแหล่งที่มาสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีลักษณะการประพันธ์ที่ยกเรื่องใน พระไตรปิฎก อรรถกถา มาอธิบายเนื้อความให้ชัดเจนขึ้น โดยสอดแทรกผสมผสานความรู้ใน ท้องถิ่นเป็นตัวอย่าง ๒) องค์ความรู้ที่เป็นลักษณะตำนานพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรมที่วาดด้วยตำนานทางพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของท้องถิ่น องค์ความรู้ใน คัมภีร์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ทั้งที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ตำนานใน ท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน สอดแทรกด้วยอิทธิปาฏิหาริย์บางครั้งแสดงผลเกินความเป็นจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของนักปราชญ์ที่เชื่อมสัมพันธ์บริบทของบ้านเมืองเข้ากับ พระพุทธศาสนาในลักษณะรับใช้สังคม และ ๓) องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ผสมผสาน ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรม ที่ผสมผสานองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น เข้าด้วยกัน โดยมีการอ้างอิงถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นว่า เป็นของโบราณจารย์ องค์ความรู้เหล่านี้จึงปรากฏในลักษณะของความรู้ในด้านต่างๆ เช่น กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ในสังคม บางเรื่องอาจมิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงแต่มีการประพันธ์ขึ้นเพื่อรองรับ

^{๑๐} เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, พุทธศาสนากับการแพทย์แผนไทย พุทธธรรมนำสุขภาพดี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐-๒๔.

กิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น^{๑๑} ทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร และชุมชนแต่ละแห่งมีวิธีการดำรงรักษามรดกธรรมที่เป็นภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมให้ยั่งยืนได้อย่างไร

๑.๕ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมคือ ธรรมชาต^{๑๒} จากนิยามนี้ครอบคลุมถึงตัวธรรมชาติ หน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ และผลที่มนุษย์จะได้รับจากการทำหน้าที่ต่อธรรมชาตินั้น ซึ่งเป็นสัจธรรม กล่าวคือมนุษย์กระทำต่อธรรมชาติเช่นไรก็ได้รับผลจากธรรมชาติเช่นนั้นเสมอ พระพุทธศาสนามีได้สอนให้คนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกฎธรรมชาติหรือธรรมะอย่างถูกต้องเท่านั้น แต่ยังได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมอีกด้วย สิ่งแวดล้อมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่าง ทั้งสิ่งที่อยู่รอบตัวเราที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์เสริมสร้างขึ้น กล่าวคือ “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นเอาไว้ไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้อง สัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้^{๑๓}”

พระสงฆ์ ถือเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทและแนบแน่นในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน บทบาทหนึ่งที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ สอนศีลธรรมและจริยธรรม นั่นคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น พระสงฆ์ได้นำหลักธรรมเรื่องหลักไตรลักษณ์ มาชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงสภาพความเจริญและความเสื่อมของป่า ปัญหาและการแก้ปัญหาจากความเจริญและความเสื่อมของป่านั้น จนเกิดเป็นความร่วมมือระบอบใหญ่ในการอนุรักษ์ผืนป่าของวัด จนกลายเป็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติ นิเวศวิทยา สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ^{๑๔}

^{๑๑} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, *ธรรมโฆษณ์ อรรถานุกรม เล่ม ๑ กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๖๗.

^{๑๓} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), *ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๑๔} สุขชาติ พิมพ์พันธ์, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมตำบลพุดซาอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, *รายงานการวิจัย*, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ประจำปีงบประมาณ), ๒๕๕๐.

ภูมิปัญญาการจัดการป่าตามแนวทางของพระสงฆ์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่าง มีดุลยภาพ ทั้งจากภายในตนและจากภายนอก โดยการเปลี่ยนแปลงภายในก่อให้เกิดการ ตระหนักรู้ในเรื่องกฎธรรมชาติของมนุษย์และป่า การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ผลกระทบการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ที่เป็นผลจากการให้ การศึกษาที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกนั้น ก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมในเชิงการเกื้อกูลต่อกันและกัน มีการจัด กิจกรรมและส่งเสริมสัมมาชีพด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

๕. อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน มีรากฐาน ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีขอบเขตกว้างและลึกซึ้งกว่า คำว่า แนวคิด พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามการนิยามความหมายของตำราทางตะวันตก และมีความเป็น องค์กรรวมทั้งบูรณาการหลักธรรมหลายเรื่องเข้าด้วยกัน โดยผสานเชื่อมโยงกับภูมิสังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่นจนเกิดเป็นรูปแบบและวิธีการเผยแพร่ หลักคิด และแนวทางปฏิบัติอย่าง หลากหลายตามจริตและวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีทั้ง ทางบวกและทางลบ ทางทำให้เกิดการประสานสัมพันธ์ของเครือข่ายการทำงานของ องค์กรและชุมชนในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา และการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการ เผยแผ่หลักคำสอนและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและเศรษฐกิจ ส่วนทางลบนั้น ทำให้เกิดการยึดติดต่อรูปแบบและวิถีทางการปฏิบัติใน การเผยแพร่โดยมุ่งหวังการขยายเครือข่าย องค์กร และระดมแหล่งทุนเพื่อดูแลสมาชิกองค์กร และเข้าสู่การแข่งขันในการทำงาน

ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของสังคมไทย คือความสมดุลในความหลากหลายที่เป็น ทางเลือกแก่สังคม อัตลักษณ์ของ สปป.ลาว คือความเป็นหนึ่งเดียวขององค์กร พระพุทธศาสนาในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน อัตลักษณ์ของราชอาณาจักรกัมพูชา คือการเริ่มต้นสร้างองค์กรการเผยแพร่ใหม่อีกครั้งจากบทเรียนความรุ่งเรืองของ พระพุทธศาสนาในอดีตภายใต้ข้อจำกัดของระบบเศรษฐกิจ และจำนวนบุคคลต้นแบบ เป็น ยุคใหม่ที่เริ่มวางระบบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับนโยบายของชาติและวิถีชีวิต ประชาชน

สำหรับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนทั้งสองประเทศนั้น คือ การพัฒนารูปแบบและวิธีการเผยแพร่เพื่อความอยู่รอดขององค์กรพระพุทธศาสนาใน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้บุคคลต้นแบบในการดึงดูดความศรัทธาของคนในสังคม ให้หันมาสนใจพระพุทธศาสนา ประกอบกับการเปิดช่องทางระบบสารสนเทศและเทคโนโลยี เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนา ผ่านการประชุมสัมมนาทั้งภายในและ

ภายนอกอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างวีรธรรมและขยายพื้นที่การนำพระพุทธศาสนาสู่วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ให้เกิดการผสมผสาน แลกเปลี่ยน แบ่งปัน อัตลักษณ์พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมระหว่างสังคมไทยและประชาคมอาเซียนในเชิงบูรณาการเพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม. **ประวัติศาสตร์ลาว(ดึกดำบรรพ์-ปัจจุบัน)**. เวียงจันทน์ :

โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๐๐๐.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. **วิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา**.

กรุงเทพมหานคร : เอดีสัน เพรสโปรดักส์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมโฆษณ์ อรรถานุกรม เล่ม ๑ กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผร์**

พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๓.

เพ็ญนภา ทรรศน์เจริญ. **พุทธศาสนากับการแพทย์แผนไทย พุทธธรรมนำสุขภาพดี**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. (สุพล ธรรมวิโส แสนพงษ์). “พัฒนาการในการเผยแผร์

พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาสุหิตย์ อากาศโร (อบอูน). “การศึกษาของคัมภีร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏใน

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ

ของล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุชาติ พิมพ์พันธ์. “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมตำบลพุดซา อำเภอ

เมือง จังหวัดนครราชสีมา”. **รายงานการวิจัย**. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราช

ภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๔.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร. **ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ : พระพุทธศาสนา**

เพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism). แหล่งที่มา : [http://www.mcu.](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id= 437...id...)

[ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id= 437...id...>](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id= 437...id...) [๓ กันยายน

๒๕๕๖].

พระสงฆ์ สปป.ลาว ไม่มีพระมหานิกายและธรรมยุต.คอลัมน์ ไลฟ์สไตล์ หนังสือพิมพ์ โปสต์ทูเดย์.[ออนไลน์] แหล่งที่มา<http://www.alittlebuddha.com/News%202013/October2013/010%20October%202013.html> [๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘] พระมหาผ่อง สมะเล็ก เจ้าอาวาสวัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ ประธานองค์การพุทธศาสนสัมพันธ์ สปป.ลาว รับนิมนต์จากสถาบันโพธิคยาวิชชาลัย ๙๘๐ มาประชุมที่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) เพื่อฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วันที่ ๓ ต.ค. ๒๕๕๖ ในโอกาสสำคัญนี้ ท่านได้เล่าให้ประชาชนชาวไทย และสมาชิก พ.ส.ล.ทราบถึงสถานการณ์พระพุทธรูปใน สปป.ลาว:-ผู้วิจัย

อิทธิพลของพุทธศาสนาในประเทศลาว. แหล่งที่มา : http://www.dhammathai.org/thailand/missionary_laos.php [๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๘].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Damien, Keown. **A Dictionary of Buddhism**. New York : Oxford University Press, 2003.

See more on Mech Samphors. **Kamma as a Concept in Addressing HIV/AIDS**, Master of Arts in Cultural Studies, (Phnom Penh: Royal University of Phnom Penh), 2004., Komai Hiroshi, **The Role of Buddhism in the Reconstruction of the Cambodian Rural Village: A case study in Tropeang Veeng,Takeo**. Paper submitted to, National Socio-Culture Research Congress on Cambodia,' 17-19, December, 1997. Royal Univ. of Phnom Penh., **Roles of Monks in SEILA/Local Planning Process**, Workshop Report held from 26-28 January 1998 in Pursat Province.

Yang Sam. **Khmer Buddhism and Politics. 1954-1984**. Newington.CT : Khmer Studies Institute, 1987.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๑.๑ สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนของหลักสูตรต่างๆ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๑.๑ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ สัมมนา พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Seminar on Socially Engaged Buddhism)

๑.๑.๒ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ สัมมนา วิทยานิพนธ์ (Seminar on Thesis) ระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา (Research Methodology in Buddhism) พระพุทธศาสนาเถรวาท (Theravada Buddhism) และสัมมนาพระพุทธศาสนา (Seminar on Buddhism)

๑.๑.๓ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ สัมมนา กับภูมิปัญญาไทย (Buddhism and Thai Thoughts) พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน (Buddhism in Temporary World) พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ (Buddhism and Social Works) พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา (Buddhism and Ecology) พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Buddhism and Sustainable Development) พุทธปรัชญากับสิ่งแวดล้อม (Buddhist Philosophy and Environment) และเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา (Buddhist Festival and Traditions)

๑.๒ สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับกลุ่มพระสังฆพัฒนาทั้ง ๔ ภูมิภาคของประเทศไทย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะสงฆ์ราชอาณาจักรกัมพูชา พร้อมทั้งคณะสงฆ์เถรวาท สปป.ลาว เพื่อให้เห็นภาพกรอบความคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และเป็นการรักษา สืบทอดพร้อมทั้งต่อยอดเป็นแนวทางพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการเผยแผ่ให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๒.๑ สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ เช่น วัดหนองแวง พระอารามหลวงใต้

๒.๒ สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการเที่ยวไทยให้ถึงธรรม ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ มีการสัมมนากิจกรรมเสริมหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตและพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ของบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน ๑ ครั้ง เรื่อง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจาก พุทธกาลสืบสานสู่โลกปัจจุบัน การโฮมรูมนิสิต ๑ ครั้ง และการประชุมกลุ่มย่อยของพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน จำนวน ๑ ครั้ง โดยสามารถมีแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นรูปแบบการทำงานของพระสังฆพัฒนาภาคอีสานเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของบุคคลและชุมชนที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และเป็นฐานข้อมูลของรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของวัดและสำนักปฏิบัติธรรมวัดต่างๆ ในสังกัดคณะสงฆ์ภาค ๙

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง รับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ข้าพเจ้า **พระเทพเมธี (สมเกียรติ โกวิท)** ตำแหน่ง **เจ้าคณะภาค ๙** ชื่อหน่วยงาน/
องค์กร/ชุมชน **สำนักงานเจ้าคณะภาค ๙** ที่อยู่เลขที่ **๑๕๘** หมู่ที่ **-** ซอย **-** ถนน **วังเดิม**
แขวง **วัดอรุณ** เขต **บางกอกใหญ่** จังหวัด **กรุงเทพมหานคร** รหัสไปรษณีย์ **๑๐๖๐๐**
โทรศัพท์ **-** โทรสาร **-**

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง **ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน (The Wisdom of
Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community)** ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ
พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. **ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้**

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การเทศนาอบรมพุทธศาสนิกชน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ เกี่ยวกับการเผยแพร่ ของพระสังฆาธิการใน
เขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๙
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ **ตั้งแต่วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑**
ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- เป็นแนวทางการอธิบายรูปแบบการเผยแพร่ของคณะสงฆ์ไทย, คณะสงฆ์ สปป.ลาว และ
คณะสงฆ์กัมพูชา ในลักษณะปรารถนาเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในแต่ละ
ประเทศ ในการประชุมพระสังฆาธิการระดับจังหวัด และใช้บรรยายธรรมและเทศนาธรรมแก่อุบาสก
อุบาสิกา พุทธศาสนิกชน และสาธุชนทั่วไป

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระเทพเมธี)

เจ้าคณะภาค ๙

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง รับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ข้าพเจ้า พระราชปริยัติโสภณ (ถนอม ชินวิโส) ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ที่อยู่เลขที่ ๑๖๔ หมู่ที่ ๑
ซอย..... ถนน..... ราษฎร์บำรุง บ้าน หนองสูง ตำบล หนองสูง อำเภอ น้ำพอง
จังหวัด ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ ๔๐๑๔๐ โทรศัพท์ ๐๘๓-๓๒๖-๗๑๗๑ โทรสาร.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน (The Wisdom of
Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ
พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การเทศนาอบรมพุทธศาสนิกชน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในทางพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ เกี่ยวกับการเผยแพร่ของคณะสงฆ์จังหวัด
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑
ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- เป็นแนวทางการอธิบายรูปแบบการเผยแพร่ของคณะสงฆ์ไทย, คณะสงฆ์ สปป.ลาว และ
คณะสงฆ์กัมพูชา ในลักษณะปรารถนาเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในแต่ละ
ประเทศ ในการประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ จังหวัดขอนแก่น และใช้บรรยายธรรมและ
เทศนาธรรมแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา อุบาสก อุบาสิกาและสาธุชนทั่วไป

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระราชปริยัติโสภณ)

เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง รับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ข้าพเจ้า พระเทพสิทธิธารจารย์ (น้อย ญาณวฑฺฒโต) ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม ที่อยู่เลขที่ ๒๐๕ หมู่ที่ ๑
ซอย..... ถนน ศรีราชวงศ์ บ้าน..... ตำบล..... ตลาด อำเภอ เมืองมหาสารคาม
จังหวัด..... มหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ ๔๔๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๓-๗๒๕-๔๕๕ โทรสาร.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน (The Wisdom of
Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community)

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การเทศนาอบรมพุทธศาสนิกชน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑ - ๒๐ เมษายน ๒๕๖๑ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

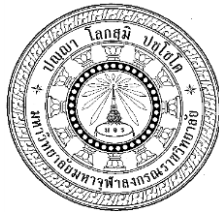
- เป็นแนวทางในอธิบายแนวทางการเผยแผ่ของคณะสงฆ์ไทย คณะสงฆ์ สปป.ลาว และคณะสงฆ์
กัมพูชาในเชิงเปรียบเทียบภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในแต่ละประเทศ ในการประชุม
พระสังฆาธิการในเขตจังหวัดมหาสารคาม และผ่านการบรรยายธรรมและเทศนาธรรมแก่นักเรียน
นิสิต นักศึกษา อุบาสก อุบาสิกาและสาธุชนทั่วไป

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระเทพสิทธิธารจารย์)

เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. ฉายา ธมมาวิโส นามสกุล ...แสนพงษ์
ตำแหน่ง ...อาจารย์ผู้บรรยายประจำรายวิชา ...รายวิชา ...สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน ...บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ขอนแก่น ...ที่อยู่เลขที่ ...๓๐ หมู่ที่ ...๑ ซอย ... ถนน ...ขอนแก่น - น้ำพอง บ้าน โคนสี
ตำบล โคนสี ...อำเภอ ...เมืองขอนแก่น จังหวัด ...ขอนแก่น ...รหัสไปรษณีย์ ...๔๐๐๐๐
โทรศัพท์ ...๐๔๓-๒๔๓-๕๕๗ โทรสาร ...๐๔๓-๒๔๓-๓๙๙ โทรศัพท์มือถือ ...๐๙๒-๕๕๒-๖๕๕๙

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของพระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ. ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตร พธ.ด. สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา รหัสวิชา ๘๐๑ ๓๑๘ รายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
- การใช้ประโยชน์ในการจัดสัมมนาการเสริมศักยภาพนิสิต ประจำปีภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๙
และภาคเรียนที่ ๑/๒๕๖๐
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๙ ตั้งแต่เดือน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.)

อาจารย์บรรยายประจำรายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารคำสอน เนื้อหาของรายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

นมัสการ รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยกระผม.....รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์.....นามสกุล.....บำรุงภักดี.....
ตำแหน่ง.....อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.....ที่อยู่เลขที่.....๓๐ หมู่ที่.....๑
ซอย.....ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง บ้าน.....โคกสี ตำบล.....โคกสี อำเภอ.....เมือง
ขอนแก่น จังหวัด.....ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์.....๔๐๐๐๐.....โทรศัพท์.....๐๔๓-
๒๘๓-๕๕๗.....โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙.....โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๙-๖๒๐-๙๕๕๗.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น ประกอบการบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิต
ไปศึกษาค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา ของ นิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ.
สาขาวิชา ปรัชญา รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๐๑ รายวิชา พุทธจริยศาสตร์
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๒/๒๕๖๐ ตั้งแต่เดือน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๑ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ของพุทธจริยศาสตร์ เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

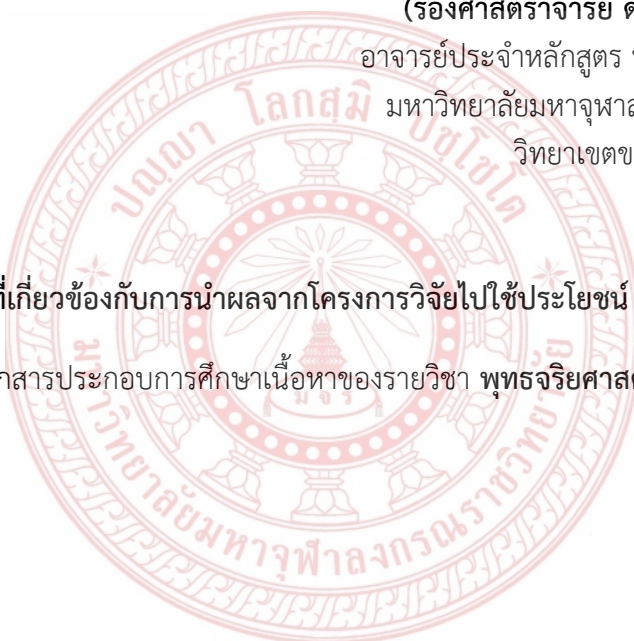

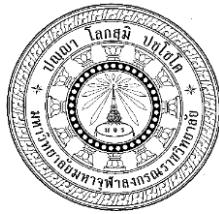
(รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.ด.พระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา พุทธจริยศาสตร์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า พระมหาพพน ฉายา กตสาโร นามสกุล แสงย่อย
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่อยู่เลขที่ ๓๐ หมู่ที่ ๑ ซอย -
ถนน ขอนแก่น - น้ำพอง บ้าน โคกสี ตำบล โคกสี อำเภอ เมืองขอนแก่น
จังหวัด ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ ๔๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๘๓-๕๕๗
โทรสาร ๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๘-๓๒๓-๖๘๔๙

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ **นิสิตชั้นปีที่ ๔ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา ปรัชญา
รหัสวิชา ๑๐๔ ๔๑๖ รายวิชา สัมมนาปัญหาปรัชญา**
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๒/๒๕๖๐ ตั้งแต่เดือน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๑ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระมหาปพน กตสาโร/แสงย้อย)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา สัมมนาปัญหาปรัชญา

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า.....พระมหาพพน ฉายา กตสาโร.....นามสกุล.....แสงย่อย.....
ตำแหน่ง.....อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น.....ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.....ที่อยู่เลขที่.....๓๐ หมู่ที่.....๑ ซอย.....-
ถนน.....ขอนแก่น - น้ำพอง.....บ้าน.....โคกสี ตำบล.....โคกสี อำเภอ.....เมืองขอนแก่น
จังหวัด.....ขอนแก่น.....รหัสไปรษณีย์.....๔๐๐๐๐.....โทรศัพท์.....๐๔๓-๒๘๓-๕๕๗.....
โทรสาร.....๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙.....โทรศัพท์มือถือ.....๐๘๘-๓๒๓-๖๘๔๙.....

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
รหัสวิชา ๑๐๑ ๓๐๗ รายวิชา พุทธปรัชญาเถรวาท
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น รายวิชา พุทธจริยศาสตร์
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๒/๒๕๖๐ ตั้งแต่เดือน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๑ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

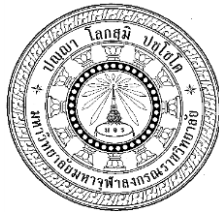
(พระมหาปพน กตสโร/แสงย่อย)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา พุทธปรัชญาเถรวาท

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ด้วยข้าพเจ้า พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ. ตำแหน่ง ประธานหลักสูตร พธ.บ.
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ที่อยู่เลขที่ ๓๐ หมู่ที่ ๑ ซอย - ถนน ขอนแก่น - น้ำพอง
บ้าน โคกสี ตำบล โคกสี อำเภอ เมืองขอนแก่น จังหวัด ขอนแก่น
รหัสไปรษณีย์ ๔๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๘๓-๕๕๗ โทรสาร ๐๔๓-๒๘๓-๓๙๙

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย เรื่อง

“ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน

The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ไปใช้ประโยชน์จริง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การมอบหมายให้นิสิตไปศึกษา
ค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องของ นิสิตชั้นปีที่ ๓ หลักสูตร พธ.บ. สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
รหัส ๑๐๑ ๓๒๓ รายวิชา พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/งานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ในภาคเรียนที่ ๒/๒๕๖๐ ตั้งแต่เดือน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๑ ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

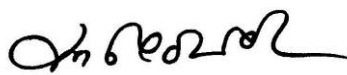
๑. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น

๒. นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าจนเกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของ
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ได้อย่างลึกซึ้ง

๓. นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ต่อนิสิต นักศึกษา ประชาชน ผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้น เป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระมหาโยธิน โยธิโก, ผศ.)

อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.บ.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

คือเป็นเอกสารประกอบการศึกษาเนื้อหาของรายวิชา พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

ภาคผนวก ค

- ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์
- กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และ
- ผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑) เพื่อศึกษาแนวคิด พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในประชาคมอาเซียน	- ได้ทราบแนวคิด พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ที่ปรากฏในสังคมไทยและ ประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๑	- เกิดความเข้าใจ มุมมอง พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมที่ปรากฏใน สังคมไทยและ ประชาคมอาเซียน
๒) เพื่อศึกษาวิธีการเผย แผ่ อิทธิพล และ ผลกระทบของ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในประชาคมอาเซียน	- ได้ทราบแนวคิด พัฒนาการ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบ ของพระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมในสังคมไทย และใน พื้นที่เป้าหมายของ ประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๒	- เห็นข้อแตกต่าง ของแนวคิด วิธีการ เผยแผ่ อิทธิพล และ ผลกระทบของ พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมกับพระพุทศานา ตามแนวจารีต
๓) เพื่อวิเคราะห์ภูมิ ปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ ร่วมของสังคมไทยและ ประชาคมอาเซียน	- ได้เห็นความเหมือน และความแตกต่าง และอัต ลักษณ์ของแนวคิด วิธีการ เผยแผ่ อิทธิพล และ ผลกระทบพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมในสังคมไทยและ ในประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๓	- ได้องค์ความรู้ที่ เป็นอัตลักษณ์ของ แนวคิด วิธีการ อิทธิพล และ ผลกระทบ พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมในสังคมไทย และประชาคม อาเซียน
๔. สัมภาษณ์ พระพุทธศาสนา และ เอกสาร พร้อมทั้งงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเห็น ภาพรวมแนวคิด พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม	- ได้เห็นภาพรวมแนวคิด พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม จากคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนา งานวิชา วิชาการและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	ข้อที่ ๑-๒-๓	- เห็นและเข้าใจ ปรากฏการณ์ พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมที่ปรากฏใน พื้นที่เป้าหมายของ งานวิจัย

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๕. ศึกษาแนวคิดและ ขบวนการพระพุทธศาสนา เพื่อสังคมในสังคมไทย และในประชาคมอาเซียน	- ได้เห็นแนวคิดและเห็น กระบวนการของ พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในสังคมไทยและ ประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๑-๒-๓	- นำแนวคิดไปเป็น ใช้เป็นพื้นฐานใน การศึกษา กระบวนการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมในพื้นที่ เป้าหมายได้ชัดเจน
๖. ศึกษาแนวคิด วิธีการ เผยแผ่ อิทธิพล ผลกระทบ ของภูมิปัญญา พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในพื้นที่ที่กำหนดใน สังคมไทยและใน ประชาคมอาเซียน	- เห็นและเข้าใจแนวคิด วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของภูมิ ปัญญาพระพุทธศาสนา เพื่อสังคม เพื่อสังเคราะห์ หาเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละ พื้นที่ของการวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	- นำประเด็นที่ เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละ พื้นที่มาสังเคราะห์ เปรียบเทียบกันได้ อย่างชัดเจน
๗. วิเคราะห์ สังเคราะห์ อัตลักษณ์ร่วม	- เห็นอัตลักษณ์ของแต่ละ พื้นที่	ข้อที่ ๓	- นำอัตลักษณ์แต่ละ พื้นที่มาสังเคราะห์ เป็นอัตลักษณ์ร่วม
๘. นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านพระพุทธศาสนาเพื่อ วิพากษ์ วิจารณ์ ตรวจสอบข้อมูล และ ปรับปรุง	- ผู้ทรงคุณวุฒิได้ ตรวจสอบและให้ ข้อเสนอแนะองค์ความรู้ ตามประเด็นที่ศึกษา	ข้อที่ ๑-๒-๓	- ได้รับการ ตรวจสอบองค์ความรู้ จากผู้ทรงคุณวุฒิของ สถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์
๙. ส่งรายงานการวิจัย ฉบับความก้าวหน้า (ฉบับ แก้ไข) ให้สถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์	- แก้ไขตามข้อเสนอแนะ ของผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒-๓	- ปรับปรุงงานวิจัย ให้เนื้อหามีความ ถูกต้องตาม ข้อเสนอแนะ
๑๐. เขียนรายงานการ วิจัยเพื่อเสนอผล การศึกษาฉบับร่าง สมบูรณ์ ๕ บท ตาม รูปแบบที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ ข้อเสนอแนะ แล้วเสนอ ผลวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์	- ได้รับข้อเสนอแนะของ ผู้ทรงคุณวุฒิ มาปรับแก้ การเขียนรายงานการวิจัย ให้สอดคล้องกับหัวข้อ การศึกษาตาม วัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิด ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น	ข้อที่ ๑-๒-๓	- ปรับปรุงงานวิจัย ฉบับร่างสมบูรณ์แก้ไข เพื่อรับการตรวจสอบ เนื้อหาตามคำแนะนำ ของผู้ทรงคุณวุฒิ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑๑. ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ (แก้ไข) แล้วให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	- ได้รับคำแนะนำการปรับปรุงรูปแบบงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	- ปรับปรุงงานวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์ (แก้ไข) เพื่อตรวจสอบรูปแบบให้ถูกต้อง
๑๒. ปรับแก้ไขงานวิจัยสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะการวิจัยฉบับปรับปรุงแล้วเพื่อเสนอบนวิจัยพุทธศาสตร์	- งานวิจัยมีความสมบูรณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒-๓	- ปรับปรุงงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ที่มีความถูกต้องทั้งเนื้อหาและรูปแบบ
๑๓. ส่งผลงานวิจัยไปให้อาจารย์ผู้บรรยายในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง	- นิสิตที่เรียนในสาขาวิชาปรัชญา และพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาสาระสำคัญของงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	- วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น และบัณฑิตศึกษาวิทยาเขตขอนแก่น ได้ใช้ผลประโยชน์จากงานวิจัย
๑๔. ส่งฉบับสมบูรณ์ให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ขออนุมัติจบ/ปิดเล่มวิจัย	- จัดพิมพ์ทำรูปเล่ม และเผยแพร่ผลงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒-๓	- ผู้สนใจภูมิปัญญา มีความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น

ภาคผนวก ง

บันทึกข้อความ/หนังสือนำ

- หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย
- หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัย
- ผู้นำองค์กรพื้นที่ในราชอาณาจักรไทย
- ผู้นำองค์กรพื้นที่ในประเทศ สปป.ลาว
- ผู้นำองค์กรพื้นที่ในราชอาณาจักรกัมพูชา
- แบบสอบถาม/สัมภาษณ์
- ภาษาอังกฤษ/ภาษาไทย
- ภาษากัมพูชา

ที่ ศธ ๖๑๓๐/๑๙๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ ๓๐ หมู่ ๑
ตำบลโคกสี อำเภอเมืองขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างโครงการวิจัยฯ จำนวน ๑ ชุด
๒. เครื่องมือวิจัยฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อนุมัติโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘ เรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) โดยมี พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. เป็นหัวหน้าโครงการฯ รายละเอียดตามสิ่งที่แนบมาพร้อมแล้วนี้

ดังนั้น เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้อธิการบดีของท่าน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสนาะ กลิ่นงาม รองอธิการบดีฝ่ายยุทธศาสตร์การผลิตบัณฑิต เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย เนื่องจากเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการความรู้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน ต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาสาธุการมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เจริญพร

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.)

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ประสานงานวิจัย

นางสาวนิภาภัทร อยู่พุ่ม ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕

ที่ ศธ ๖๑๓๐/๒๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ ๓๐ หมู่ ๑
ตำบลโคกสี อำเภอเมืองขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสนาะ กลิ่นงาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างโครงการวิจัยฯ จำนวน ๑ ชุด
๒. เครื่องมือวิจัยฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อนุมัติโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘ เรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) โดยมี พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. เป็นหัวหน้าโครงการฯ รายละเอียดตามสิ่งที่แนบมาพร้อมแล้วนี้

ดังนั้น เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ดังกล่าว เนื่องจากเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการความรู้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน ต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาสาธุการมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เจริญพร

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.)

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ประสานงานวิจัย

นางสาวนิภาภัทร อยู่พุ่ม ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕

ที่ ศธ ๖๑๓๐/๒๐๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ ๓๐ หมู่ ๑
ตำบลโคกสี อำเภอเมืองขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุ ยอดพรหมมินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างโครงการวิจัยฯ จำนวน ๑ ชุด
๒. เครื่องมือวิจัยฯ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อนุมัติโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘ เรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) โดยมี พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. เป็นหัวหน้าโครงการฯ รายละเอียดตามสิ่งที่แนบมาพร้อมแล้วนี้

ดังนั้น เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ดังกล่าว เนื่องจากเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านภาษาอังกฤษ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ทางด้านภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน ต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขออนุมัตินาสาธุการมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เจริญพร

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.)

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ประสานงานวิจัย

นางสาวนิภาภัทร อยู่พุ่ม ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕

ที่ ศธ ๖๑๓๐ / ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ ๓๐ หมู่ ๑
ต.โคกสี อ.เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม

เรียน พระครูโพธิวิธาน (สมศรี คุณวีโร/เรียกศิริ)

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อนุมัติโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘ เรื่อง “ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสมาคมประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) โดยมี พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร เป็นหัวหน้าโครงการ และมีคณาจารย์ที่เป็นเครือข่ายนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นทีมนักวิจัยเพื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลจำนวนรวมทั้งหมด ๕ รูป/คน ที่เกี่ยวข้อง กับพระคุณท่านฯ ในฐานะที่เป็นผู้บริหารคณะพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน

ดังนั้น เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยฯ ดังกล่าว จึงขออนุญาตพระคุณท่านฯ ให้คณะผู้วิจัยได้เข้าสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม โดยขอความเมตตาอนุเคราะห์ให้พระคุณท่านฯ ประสานบุคคลผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้ข้อมูล ๖ ประเภทคือ (๑) ผู้ก่อตั้งกิจการ/ผู้บริหาร (๒) อาสาสมัครของกิจการ (๓) ผู้ให้การอุปถัมภ์กิจการ (๔) ผู้นำในพื้นที่ (๕) ประชาชนชาวบ้านหรือนักวิชาการ และ (๖) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในระหว่างวันที่ ๑๔-๑๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๙ ซึ่งตามกำหนดวันดังกล่าวนี้ ขอให้พระคุณท่านฯ ระบุวัน เวลาที่สะดวก โดยแจ้งผ่าน อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม อาจารย์ผู้ประสานงานพื้นที่ประเทศไทย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเมตตาอนุเคราะห์ต่อคณะผู้วิจัยด้วย

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.)

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม
โทร ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕

ที่ ศธ ๖๑๓๐ / ว ๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ ๓๐ หมู่ ๑
ต.โคกสี อ.เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑ มิถุนายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม

เรียน พระครูสุภาจารุวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร)

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อนุมัติโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘ เรื่อง “ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสมาคมประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) โดยมี พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร เป็นหัวหน้าโครงการ และมีคณาจารย์ที่เป็นเครือข่ายนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นทีมนักวิจัยเพื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลจำนวนรวมทั้งหมด ๕ รูป/คน ที่เกี่ยวข้อง กับพระคุณท่านฯ ในฐานะที่เป็นผู้บริหารคณะพระสังฆพัฒนาภาคอีสาน

ดังนั้น เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยฯ ดังกล่าว จึงขออนุญาตพระคุณท่านฯ ให้คณะผู้วิจัยได้เข้าสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม โดยขอความเมตตาอนุเคราะห์ให้พระคุณท่านฯ ประสานบุคคลผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้ข้อมูล ๖ ประเภทคือ (๑) ผู้ก่อตั้งกิจการ/ผู้บริหาร (๒) อาสาสมัครของกิจการ (๓) ผู้ให้การอุปถัมภ์กิจการ (๔) ผู้นำในพื้นที่ (๕) ประชาชนชาวบ้านหรือนักวิชาการ และ (๖) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในระหว่างวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งตามกำหนดวันดังกล่าวนี้ ขอให้พระคุณท่านฯ ระบุวัน เวลาที่สะดวก โดยแจ้งผ่านอาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม อาจารย์ผู้ประสานงานพื้นที่ประเทศไทย

จึงเรียนมาเพื่อได้โปรดพิจารณาเมตตาอนุเคราะห์ต่อคณะผู้วิจัยด้วย

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร.)

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารวิทยาเขตขอนแก่น ปฏิบัติหน้าที่แทน

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม
โทร ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕

ທີ່ ສທ. ຝືດນີ໐/ ວ.ຂ໖

ມະຫາວິດທະຍາໄລມະຫາຈຸລາລົງກອນລາດຊະວິດທະຍາໄລ
ວິດທະຍາເຂດຂອນແກ່ນ ເລກທີ່ ໓໐ ຫມູ່ ໑
ຕ.ໂຄກສີ ອ.ເມືອງ ຈ.ຂອນແກ່ນ ໔໐໐໐໐ ປະເທດໄທ

໒໕ ກັນຍາຍນ ພ.ສ. ໒໕໖໑ (ຄ.ສ. ໒໐໑໘)

ເລື່ອງ ຂໍອະນຸຍາດສໍາພາດແລະເກັບຂໍ້ມູນການວິໄຈພາກສະຫນາມ

ຮຽນ

ດ້ວຍສະຖາບັນວິໄຈພຸດທະສາດ ມະຫາວິດທະຍາໄລມະຫາຈຸລາລົງກອນລາດຊະວິດທະຍາໄລ ອໍາເພີວັງນ້ອຍ ຈັງຫວັດພຣະນະຄອນສີອະຍຸດທະຍາ ໄດ້ອະນຸມັດໂຄງການວິໄຈ ປະຈໍາປີງົບປະມານ ພ.ສ. ໒໕໕໘ (ຄ.ສ.໒໐໑໕) ເລື່ອງ ພູມປັນຍາພຣະພຸດທະສາດສະຫນາເພື່ອສັງຄົມຂອງສະມາຄົມປະຊາຄົມ ອາຊຽນ (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community) ໂດຍມີພຣະອຸປະຣິຍັດທໍາມະວົງ, ດຣ. ຜູ້ຊ່ອຍອະທິການບໍດີ ຝ່າຍບໍລິຫານ ເປັນຫົວຫນ້າໂຄງການ ແລະມີຄະນາຈານທີ່ ເປັນເຄືອຂ່າຍນັກວິໄຈຈາກມະຫາວິດທະຍາໄລຕ່າງໆ ເປັນຄະນະຜູ້ວິໄຈແລະຜູ້ຊ່ອຍເພື່ອລົງພື້ນທີ່ອີກ ລວມແລ້ວປະມານ ໘ ອົງ/ຄນ ເພື່ອເກັບຂໍ້ມູນທີ່ກ່ຽວຂ້ອງກັບຍາທ່ານໃນຖານະທີ່ເປັນຜູ້ບໍລິຫານ ໂຄງ ການພຸດທະສາດສະຫນາເພື່ອພັດທະນາ ຫຼື ຄວບຄຸມ. ແລະອົງການພຸດທະສາດສະຫນາສໍາພັນລາວ ຫຼື ອພສ. ຂອງຄະນະສົງລາວ

ດັ່ງນັ້ນ ເພື່ອໃຫ້ບຣຸຣຸລັດຖຸປະສົງຂອງໂຄງການວິໄຈດັ່ງກ່າວ ຈຶ່ງຂໍອະນຸຍາດຍາທ່ານໃຫ້ຄະນະວິ ໄຈໄດ້ເຂົ້າສໍາພາດ ແລະເກັບຂໍ້ມູນພາກສະຫນາມ ໂດຍຂໍຄວາມເມດຕາໃຫ້ປະສານກັບບຸຄຄົນທີ່ກ່ຽວຂ້ອງ ກັບໂຄງການຄວບຄຸມ. ແລະອພສ. ໃນການໃຫ້ຂໍ້ມູນ ວິ ປະເພດ ຄື ໑.ຜູ້ກໍ່ຕັ້ງຫຼືຜູ້ບໍລິຫານ ໒.ອາສາສະ ຫມັກຂອງກິຈການ ໓.ຜູ້ໃຫ້ການອຸປະຖັມ ໔.ຜູ້ນໍາໃນພື້ນທີ່ ໕.ປາດຊາວບ້ານ ຫຼືນັກວິຊາການ ໖.ຜູ້ມີສ່ວນ ໄດ້ສ່ວນເສັຍ ໃນລະຫວ່າງວັນທີ່ ວິ ຕຸລາຄົມ ໒໕໕໘ ໃນວັນທີ່ກໍາຫນົດມານີ້ ຂໍໃຫ້ຍາທ່ານລະບຸວັນເວລາທີ່ ສະດວກທີ່ສຸດ ໂດຍແຈ້ງຜ່ານທາງທ່ານກັລຍາ ໂສພາກຸນ ຜູ້ປະສານງານພື້ນທີ່ສປປ.ລາວ ເພື່ອປະ ໂຫຍດຕໍ່ການໃຫ້ຂໍ້ສະເຫນີເນະ ແລະກະບວນການຈັດຄວາມຮູ້ທາງດ້ານພູມປັນຍາທາງພຸດທະສາດສະ ຫນາເພື່ອສັງຄົມຂອງສປປ.ລາວຕໍ່ໄປ

ຈຶ່ງຮຽນນາເພື່ອໄປດພິຈາລະນາເມດຕານະເຄາະເພື່ອຜູ້ວິໄຈດ້ວຍ

ພຣະອຸສຸວິທານພັດທະນະບັນດິດ, ດຣ.

ລອງອະທິການບໍດີວິດທະຍາເຂດຂອນແກ່ນ ປະຕິບັດຫນ້າທີ່ແທນ
ອະທິການບໍດີມະຫາວິດທະຍາໄລມະຫາຈຸລາລົງກອນລາດຊະວິດທະຍາໄລ

ພຣະອຸປະຣິຍັດທໍາມະວົງ, ຜສ.ດຣ.

ໄທ. ໐໙໒-໕໕໒໖໔໕໖

លេខ: សច ៦១៣០/ ៤៥

សាកលវិទ្យាល័យមហាច្ចុឡាឡុងកនរាជវិទ្យាល័យ
ខេត្តខនកែន លេខ ៣០ ក្រុម ១ ឃុំគោកស៊ី
ស្រុកមឿង ខេត្តខនកែន

ថ្ងៃទី ១ ខែ មីនា ព.ស. ២៥៦០

កម្មវត្ថុ: សូមអនុញ្ញាតសម្ភាសនិងប្រមូលទិន្នន័យការស្រាវជ្រាវផ្ទាល់ (បរិមាណ)
ថ្វាយបង្គំចូលមក: ប្រធានអង្គការអភិវឌ្ឍសង្គមបែបពុទ្ធសាសនា
(The Organization of Buddhist Social Development: BSD)

ដោយស្ថាប័នស្រាវជ្រាវព្រះពុទ្ធសាសនាសាកលវិទ្យាល័យមហាច្ចុឡាឡុងកនរាជវិទ្យាល័យ ស្រុកវាំង
ណាយ ខេត្តព្រះនគរស្រីអាយុឡា បានអនុម័តគំរោងស្រាវជ្រាវ ក្នុងកញ្ចប់ថវិកាប្រចាំឆ្នាំ ព.ស.២៥៥៨ លើ
ប្រធានបទ “ភូមិបញ្ញាព្រះពុទ្ធសាសនាដើម្បីសង្គមនៃសមាគមអាស៊ាន (The Wisdom of Socially Engaged
Buddhism in ASEAN Community)” ដោយមានជំនួយការសាស្ត្រាចារ្យ បណ្ឌិត ព្រះគ្រូបរិយត្តិធម្មវង្ស ជំនួយ
ការសាកលវិទ្យាធិការផ្នែក គ្រប់គ្រង ជាប្រធានគំរោង ដើម្បីប្រមូលទិន្នន័យទាក់ទងនឹងព្រះអង្គក្នុងឋានៈជាព្រះ
សង្ឃប្រធាន អង្គការ។

អាស្រ័យដូចបានប្រគេនខាងលើ ម្សីឲ្យបានសម្រេចតាមគោលបំណងនៃគំរោងស្រាវជ្រាវ ដែល
រៀបរាប់មក សូមការអនុញ្ញាតពីព្រះអង្គដើម្បីឲ្យក្រុមស្រាវជ្រាវបានចូលទៅសម្ភាស និងប្រមូល ទិន្នន័យការ
ស្រាវជ្រាវផ្ទាល់ និងសុំឲ្យព្រះតេជគុណជួយទំនាក់ទំនងអ្នកដែលពាក់ព័ន្ធ ទាំងប្រាំមួយ ក្រុមដើម្បីជួយផ្តល់ព័ត៌
មានគឺ ១. អ្នកផ្តើមគំនិត អ្នកគ្រប់គ្រងអង្គការ ២. អ្នកស្ម័គ្រចិត្តជួយអង្គការ ៣. អ្នកឧបត្ថម្ភអង្គការ ៤. អ្នក
គ្រប់គ្រងនៅទីតាំងនោះដែលស្គាល់អង្គការ ៥. អ្នកចេះដឹងឬ អ្នកជំនាញដែលស្គាល់អង្គការ ៦. អ្នកទទួលនិងមិន
បានទទួលផលពីអង្គការ។ ការចុះសម្ភាសនេះ ចាប់ពីថ្ងៃទី ៦-៧ ខែមេសា ព.ស.២៥៦០ តាមពេលវេលាដូច
ប្រគេនមកនេះ សូមឲ្យព្រះអង្គកំណត់ពេលវេលាដែលងាយស្រួល រួចផ្តល់ដំណឹងតាមរយៈព្រះអង្គកែវ រតនៈ គ្រូ
ឯកទេសប្រចាំនៅមជ្ឈមណ្ឌលភាសាអាស៊ាន ជំនួយការស្រាវជ្រាវ និងជាអ្នកទំនាក់ទំនងខាង ប្រទេសកម្ពុជា។

គោរពប្រគេនមកដើម្បីពិចារណា និងមេត្តាអនុគ្រោះដល់គណៈស្រាវជ្រាវផងចុះ។

សូមទទួលការគោរពសក្ការៈពីខ្ញុំព្រះករុណា

(អនុសាស្ត្រចារ្យ បណ្ឌិត ព្រះសោកណ្ណវណ្ណនបណ្ឌិត)
រងសាកលវិទ្យាធិការ សាខាខេត្តខនកែន បដិបត្តិនាទី
សាកលវិទ្យាល័យមហាច្ចុឡាឡុងកនរាជវិទ្យាល័យ

ទំនាក់ទំនង ព្រះអង្គកែវ រតនៈ
ទូរស័ព្ទ: ០៨៣-១១៧-០២៨៨

លេខ: សច ៦១៣០/វ ៤៦

សាកលវិទ្យាល័យមហាច្ចុឡាឡុងកនរាជវិទ្យាល័យ
ខេត្តខនកែន លេខ ៣០ ក្រុម ១ ឃុំគោកស៊ី
ស្រុកមឿង ខេត្តខនកែន

ថ្ងៃទី ១ ខែ មីនា ព.ស. ២៥៦០

កម្មវត្ថុ សូមអនុញ្ញាតសម្ភាសនិងប្រមូលទិន្នន័យការស្រាវជ្រាវផ្ទាល់ (បរិមាណ)
ថ្វាយបង្គំចូលមក: ប្រធានសមាគមជីវិតនិងក្តីសង្ឃឹម (Life and Hope Association)

ដោយស្ថាប័នស្រាវជ្រាវព្រះពុទ្ធសាសនាសាកលវិទ្យាល័យមហាច្ចុឡាឡុងកនរាជវិទ្យាល័យ ស្រុកវាំងណាយ ខេត្តព្រះនគរស្រីអាយុឡា បានអនុម័តគំរោងស្រាវជ្រាវ ក្នុងកញ្ចប់ថវិកាប្រចាំឆ្នាំ ព.ស. ២៥៥៨ លើប្រធានបទ “ភូមិបញ្ញាព្រះពុទ្ធសាសនាដើម្បីសង្គមនៃសមាគមអាស៊ាន (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community)” ដោយមានជំនួយការសាស្ត្រាចារ្យ បណ្ឌិត ព្រះគ្រូបរិយត្តិធម្មវង្ស ជំនួយការសាកលវិទ្យាធិការផ្នែក គ្រប់គ្រង ជាប្រធានគំរោង ដើម្បីប្រមូលទិន្នន័យទាក់ទងនឹងព្រះអង្គក្នុងឋានៈជាព្រះសង្ឃប្រធាន អង្គការ។

អាស្រ័យដូចបានប្រគេនខាងលើ ប្តីឲ្យបានសម្រេចតាមគោលបំណងនៃគំរោងស្រាវជ្រាវ ដែលរៀបរាប់មក សូមការអនុញ្ញាតពីព្រះអង្គដើម្បីឲ្យក្រុមស្រាវជ្រាវបានចូលទៅសម្ភាស និងប្រមូលទិន្នន័យការស្រាវជ្រាវផ្ទាល់ និងសុំឲ្យព្រះតេជគុណជួយទំនាក់ទំនងអ្នកដែលពាក់ព័ន្ធ ទាំងប្រាំមួយក្រុមដើម្បីជួយផ្តល់ព័ត៌មានគឺ ១. អ្នកផ្តើមគំនិត អ្នកគ្រប់គ្រងសមាគម ២. អ្នកស្ម័គ្រចិត្តជួយ សមាគម ៣. អ្នកឧបត្ថម្ភសមាគម ៤. អ្នកគ្រប់គ្រងនៅទីតាំងនោះដែលស្គាល់សមាគម ៥. អ្នកចេះដឹង ឬអ្នកជំនាញដែលស្គាល់សមាគម ៦. អ្នកទទួលនិងមិនទទួលផលពីសមាគម។ ការចុះសម្ភាសនេះចាប់ពីថ្ងៃទី ៦-៧ ខែមេសា ព.ស. ២៥៦០ តាមពេលវេលាដូច ប្រគេនមកនេះ សូមឲ្យព្រះអង្គកំណត់ពេលវេលាដែលងាយស្រួល រួចផ្តល់ដំណឹងតាមរយៈព្រះអង្គកែវ រតនៈ គ្រូឯកទេស ប្រចាំនៅមជ្ឈមណ្ឌលភាសាអាស៊ាន ជំនួយការស្រាវជ្រាវ និងជាអ្នកទំនាក់ទំនងខាង ប្រទេសកម្ពុជា។

គោរពប្រគេនមកដើម្បីពិចារណា និងមេត្តាអនុគ្រោះដល់គណៈស្រាវជ្រាវផងចុះ។

សូមទទួលការគោរពសក្ការៈពីខ្ញុំព្រះករុណា!

(អនុសាស្ត្រាចារ្យ បណ្ឌិត ព្រះសោភណ្ណវណ្ណបណ្ឌិត)
រងសាកលវិទ្យាធិការ សាខាខេត្តខនកែន បដិបត្តិនាទី
សាកលវិទ្យាល័យមហាច្ចុឡាឡុងកនរាជវិទ្យាល័យ

ទំនាក់ទំនង ព្រះអង្គកែវ រតនៈ
ទូរស័ព្ទ: ០៨៣-១១៧-០២៨៨

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

(Questions used in interviews)

ส่วนที่ 1 : สำหรับอาสาสมัครขององค์กร

Part 1 : Question for the organization/community's volunteers.

No	Questions	appropriate questions The question needs to be improved The recommendations of the expert
1.	Hello, I came from Thailand to learn about how your organization /community develops themselves and people, My name is	หวัดดีคะ ดิฉันมาจากประเทศไทยเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับองค์กรของคุณว่า มีวิธีพัฒนาองค์กรและประชาชนโดยวิธีใด ดิฉันชื่อ.....
2.	Can you talk with me? Can I use the tape recorder?	กรุณาให้ข้อมูลได้ไหม และขออนุญาตบันทึกเสียงด้วย
3.	May I have your name, age and education level?	ขอทราบชื่อ อายุ การศึกษา
4.	Could you please tell me about your story before become a volunteer of the organization/ community and after that?	โปรดเล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวคุณและก่อนที่จะเข้ามาเป็นอาสาสมัครขององค์กรและหลังจากที่เป็นอาสาสมัครแล้ว
5.	How many years are you the organization/community's volunteers?	ทำงานกับองค์กรนี้มานานเท่าไร
6.	Why and how did you come to be a volunteer of the organization/ community?	ทำไม อยากเป็นอาสาสมัคร และมาได้อย่างไร
7.	What is your occupation before and after an organization/ community's volunteer ? Why did you change your job?	อาชีพก่อน/หลัง ที่คุณจะมาเป็นอาสาสมัครขององค์กรคือไร ทำไมจึงได้เปลี่ยนงาน
8.	What is the target of your life?	เป้าหมายชีวิตของคุณคืออะไร
9.	How many times per month do you	ให้เวลาทำงานแก่องค์กร เดือนละกี่ครั้ง

No	Questions	appropriate questions The question needs to be improved The recommendations of the expert
	use for the organization/ community?	
10.	What is your position and duty in the organization/ community?	คุณมีตำแหน่งและหน้าที่อะไร ในองค์กร
11.	How many years are you in this position?	คุณอยู่ในตำแหน่งนี้มากี่ปีแล้ว
12.	Before this position, did you have any position? What was its duty? What did you change the position?	ก่อนที่จะมาอยู่ในตำแหน่งนี้ คุณเคยทำงานในตำแหน่งอื่นๆ มาก่อนไหม ตำแหน่ง หน้าที่อะไร ทำไมคุณถึงได้เปลี่ยนตำแหน่ง
13.	Regards to do duty in the organization/community, who decide? Is there a process to choose any person for any position? What are conditions?	ใครเป็นคนตัดสินใจว่า ใครจะทำงานอะไร ระบบในการคัดเลือกคนดำรงตำแหน่งต่างๆ ใหม มีเงื่อนไข คุณสมบัติอะไรบ้าง
14.	Do you receive salary from the organization/community? How much is it?	คุณได้รับเงินเดือนจากองค์กรไหม ได้รับเท่าไร
15.	Have you ever donated money or things to the organization/ community? How many times? When? and How much?	คุณเคยบริจาคเงิน หรือ สิ่งของให้กับองค์กรบ้างไหม บริจาคกี่ครั้งแล้ว เมื่อไหร่ และจำนวนเท่าไร
16.	What did you donate that? What do you wish to return for your good?	คุณบริจาคอะไร ทำไมจึงต้องบริจาคสิ่งนั้น คุณต้องการอะไรเป็นสิ่งตอบแทน
17.	Could you please tell me about your family? Do you have any problem with your family, that you throw your time?	โปรดเล่าเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวของคุณด้วย ครอบครัวมีปัญหาอะไรไหมเมื่อคุณมาใช้เวลาในองค์กร
18.	Do you family join any activities of	ครอบครัวของคุณ เข้าร่วมในกิจกรรมใดๆ ของ

No	Questions	appropriate questions The question needs to be improved The recommendations of the expert
	the organization/community? What are such activities? Are they volunteers as well?	องค์กรบ้าง เช่นอะไร คนในครอบครัวของคุณเป็นอาสาสมัครด้วยหรือเปล่า
19.	Do you have to pay anything when you go to be a volunteer? How much is it per time?	คุณจะต้องจ่ายอะไรบ้างไหม เมื่อเป็นอาสาสมัคร ครั้งละเท่าไร
20.	Where do you live?	คุณพักอยู่ที่ไหน
21.	What is your ethnic?	ภูมิลำเนาเดิมของคุณอยู่ที่ไหน
22.	Does your worldview change after become the organization/community's volunteer?	มุมมองต่อโลกของคุณเปลี่ยนไปบ้างไหม หลังจากที่คุณมาเป็นอาสาสมัคร
23.	Does your way of life change? How is it?	การดำเนินชีวิตของคุณเปลี่ยนบ้างไหม อะไรบ้าง
24.	How do you use the organization/community's teachings in your daily life at home, work or other place?	คุณใช้คำสอนขององค์กรในชีวิตประจำวัน ใช้ที่บ้านหรือที่ทำงาน หรือที่อื่นๆ บ้างไหม
25.	Is it difficult to use the organization/community's teachings with external society Is there any conflict of your colleagues or principles at work?	ยุ่งยากบ้างไหม ในการใช้คำสอนขององค์กรกับ โลกภายนอก มีความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงาน หรือหลักการ ทำงานบ้างไหม
26.	How does the external society see the organization/community? (good , normal or strange)	โลกภายนอก คิดอย่างไรกับองค์กร (ดี ปกติ หรือ ประหลาด)
27.	What is the highest target of the organization/community?	เป้าหมายสูงสุดขององค์กรคืออะไร
28.	Could you please assess yourself that what level you are if the target	โปรดประเมินตัวเองดูหน่อยว่า หากเป้าหมาย ขององค์กรเต็ม10 คุณอยู่ในระดับคะแนนเท่าไร

No	Questions	appropriate questions The question needs to be improved The recommendations of the expert
	of the organization/community is ten?	
29.	How can you develop yourself to that target?	คุณ จะพัฒนาตัวเองสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างไร
30.	What is your advantage for the society?	คุณมีคุณค่าต่อสังคมอย่างไร
31.	Have you ever has any conflict with other volunteer in the organization/ community? What about is it? How can you solve this problem?	คุณมีข้อขัดแย้งกับอาสาสมัครคนอื่นๆ ในองค์กรหรือไม่ ขัดแย้งกันในเรื่องอะไร คุณแก้ปัญหานั้นอย่างไร
32.	How do you think for some volunteers that rarely come or didn't come to join activities in the organization/community? I think that guys are not good, right?	
33.	What do you teach yourself every day?	
34.	How do you think with other religions?	
35.	What is target of life? How can we develop ourselves in modern society?	
36.	What is your opinion about development policy of country?	
37.	What do you think capitalism?	
38.	What do you think for consumerism?	
39.	What do you think for materialism?	
40.	What do you think about the merit	

No	Questions	appropriate questions The question needs to be improved The recommendations of the expert
	system in your society?	
41.	After you become the organization/community's volunteer, does your personal expense decrease?	
44.	How much is your expense for the organization/community's activities per month or per year?	คุณต้องได้จ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมขององค์กร เป็นจำนวนเท่าใดในเวลา 1 เดือน หรือ 1 ปี
45.	Do you join with other foundation or social institution?	คุณเข้าร่วมในมูลนิธิ หรือ สถาบันอื่นๆ ในสังคมบ้างไหม
46.	What do you gain the knowledge and experience of this organization?	คุณได้ความรู้ และประสบการณ์อะไรจากองค์กรนี้บ้าง
47.	How this organization has to teach you?	องค์กรนี้ สอนอะไรคุณบ้าง ?
48.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society?	คุณคิดว่าจะถ่ายโอนความรู้ไปเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างไร
49.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN?	คุณคิดว่า ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่ออาเซียนไหม
50.	How is it ?	เป็นประโยชน์อย่างไร

Part 2: Question for Interview person who is patronized.

ผู้ให้ทุนสนับสนุน

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendation s of the expert
1.	May I have your name, age, education, occupation and income?			
2.	What do you think about			

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
	the organization/community movement?			
3.	Does it really help you?			
4.	Could you please tell me about Your story receiving the organization/community's help?			
5.	Now, is your problem eradicated? Do you have any problem else?			
6.	How do you manage this problem?			
7.	After you are with the organization/community, Does your life change? Please tell me (home, family, financial status, occupation, work , etc.)			
8.	Are you happy with your life in nowadays?			
9.	If the organization/community does not support you next can you have your good life by yourself?			
10.	Have you ever been a			คุณเคยเป็นอาสาสมัครให้กับกิจกรรมใดๆ ขององค์กรบ้าง

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
	volunteer in any activity of the organization/ community? What is it about?	ใหม่ ถ้าเป็นเกี่ยวกับอะไร		
11.	What is teaching of the organization/community?	อะไรคือคำสอนขององค์กร		
12.	What is the target of your life?	อะไรคือเป้าหมายของชีวิตคุณ		
13.	How about is your village now? Is it different from before the organization /community come?	หมู่บ้านของคุณปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง แตกต่างไปจากก่อนที่องค์กรยังไม่ได้เข้ามาหรือไม่		
14.	What do you gain the knowledge and experience of this organization?	คุณได้ความรู้ ประสบการณ์อะไร จากองค์กรนี้บ้าง		
15.	How this organization has to teach you?	องค์กรนี้ ต้องสอนคุณอย่างไร		
16.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society?	คุณคิดว่า จะถ่ายโอนความรู้ไปเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างไร		
17.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN?	คุณคิดว่า ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่ออาเซียนไหม		
18.	How is it ?	เป็นประโยชน์อย่างไร		

Part 3 : Question for Interview the administrators
of the organization/ community.

(คำถามสำหรับผู้บริหารองค์กร)

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
1. 1.1	May I have information of Organization chart and details of duty	ขอทราบแผนผังการบริหารองค์กร และ รายละเอียดของหน้าที่ด้วย		
1.2	Financial statement at least 3 years such as income, expense, balance sheet	ขอทราบรายงานทางการเงินย้อนหลังอย่างน้อย ๓ ปีในเรื่องรายได้ รายจ่าย และงบดุล เป็นต้น		
1.3	Population statistic of organization/community's volunteers around the world such as nation, age, sex, occupation, income, How does it change?	สถิติประชากร อาสาสมัครขององค์กร ที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ อายุ เพศ อาชีพ รายได้ เป็นอย่างไรบ้าง เปลี่ยนแปลงไปทางใด		
1.4	The successful of the organization/community's movement?	การขับเคลื่อนขององค์กรมีความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน		
1.5	Daily schedule.	ตารางงานประจำวัน		
1.6	Yearly schedule.	ตารางงานประจำปี		
2.	How do you choose person placing in any position? What is the condition? Who choose? Choose from whom?	จัดการบุคคลสำหรับตำแหน่งต่างๆ อย่างไร มีเงื่อนไขอะไรบ้าง ใครเป็นคนเลือก เลือกจากคนกลุ่มไหน		
3.	How does one become your volunteer?	บุคคลจะเข้ามาเป็นอาสาสมัครได้อย่างไร		
4.	How many branches is the	องค์กรมีกี่สาขา		

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
	organization/community?			
5.	What is process to connect ideas and experiences between branches?	กระบวนการต่อเรื่องความคิด และประสบการณ์ระหว่างสาขา เป็นอย่างไร		
6.	What is the function of international branches?	หน้าที่ของสาขาระหว่างประเทศ คืออะไร		
7.	What is process to analysis any case? Can each branch make a decision? Or it will be sent to the main branch?	กระบวนการสงเคราะห์แต่ละกรณีเป็นอย่างไร แต่ละสาขา สามารถตัดสินใจเองได้เลยหรือไม่ หรือว่าต้องส่งเรื่องไปที่สาขาใหญ่		
8.	What is your income?	รายได้ของท่านเท่าไร		
9.	How do you think about local knowledge? Do you have a process connecting modern technology to local knowledge?	ท่านคิดอย่างไรกับความรู้ของคนพื้นถิ่น ท่านมีกระบวนการต่อเรื่องเทคโนโลยีเข้ากับความรู้ของคนพื้นถิ่นหรือไม่		
10.	How many types are there of printed matter? What are they? How many copies are there for each type? Is it for sale or free?	มีเอกสารสิ่งพิมพ์กี่ประเภท อะไรบ้าง แต่ละประเภท จัดทำกี่เล่ม ทำขึ้นเพื่อจำหน่าย หรือแจกจ่าย		
11.	Do you have any process to assess spiritual practice by yourself?	ท่านมีกระบวนการที่จะใช้ประเมินการปฏิบัติตนด้านความเชื่อในศาสนา/จิตวิญญาณโดยตนเองหรือไม่		
12.	Does the foundation have any process to assess	มูลนิธิ มีกระบวนการที่จะประเมินการปฏิบัติตนด้านความเชื่อ/จิตวิญญาณ ของอาสาสมัครหรือไม่		

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
	spiritual practice of the volunteers?			
13.	What is process to assess job of volunteer?	อะไร คือ ขบวนการที่ใช้ประเมินงานของอาสาสมัคร		
14.	Has the organization/community ever have any conflict with the external society?	องค์กร เคยมีความขัดแย้งใดๆกับคนภายนอกบ้างไหม		
15.	Has the organization/community ever have any crisis? Can you tell me? How could you pass it?	องค์กรเคยประสบภาวะวิกฤตบ้างไหม		
16.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society?	คุณคิดว่า จะถ่ายโอนความรู้ไปเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างไร		
17.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN.?	คุณคิดว่า ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่ออาเซียนไหม		
18.	How is it ?	เป็นประโยชน์อย่างไร		

Part 4 : Question for Interview the highest rank in organization/community.

ผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการองค์กร

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
1.	What is the main problem of your country in the present time?	อะไรคือปัญหาสำคัญของประเทศของคุณในปัจจุบัน		

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
2.	How should the organization/ community solve this problem?	องค์กร จะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร		
3.	What does the successful of the organization/ community?	อะไร ถือเป็นความสำเร็จขององค์กร		
4.	What does the successful village mean?	หมู่บ้าน (หรือชุมชน/สังคม/ประเทศ) ที่ประสบผลสำเร็จ คืออย่างไร		
5.	What are the reason for successful village and the reason for not yet successful village?	อะไร เป็นสิ่งตัดสินใจว่า หมู่บ้านนั้นประสบผลสำเร็จ หรือว่า ไม่ประสบผลสำเร็จ		
6.	What is the strength and limitation of the organization/community?	อะไรคือ จุดแข็ง และข้อจำกัดขององค์กร		
7.	Do you have any problem with the government, other movement, religion or temples?			
8.	How do you think about development policy of your country?			
9.	How do you think about the relationship between government, temple ,the organization/ community and people?			
10.	Do you have any process to choose volunteers?			

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
11.	How do you think about capitalism?			
12.	What is the root of suffering in modern society?			
13.	What is a good society?			
14.	What does “development” mean in your perspective?			
15.	What is your strategy to develop society?			
16.	What is the target of life for human?			
17.	What is the process to should the leader?			
18.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society?		คุณคิดว่าจะถ่ายโอนความรู้ไปเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างไร	
19.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN.?		คุณคิดว่า ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่ออาเซียนไหม	
20.	How is it ?		เป็นประโยชน์อย่างไร	

Part 5 : Question for Interview Outside Scholars.

นักวิชาการภายนอก (ที่มองกระบวนการเชิงวิชาการ)

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
1.	How do you think about the organization/community?			
2.	Could you please analysis			

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
	strength and weakness of the organization/community?			
3.	Should we use the organization/community's strategy as the country's development policy?			
4.	Have you ever joined with the organization's activity?			
5.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society?			
6.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN.?			
7.	How is it ?			

Part 6 : Question for Interview external society.

ผู้มีส่วนได้เสีย/ผู้ได้รับผลกระทบ

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
1.	Do you know the organization/ community movement			
2.	How is it?			
3.	What does the organization/			

No	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
	community teach people and society?			
4.	Have you ever donated money or things to the organization/ community? or join with their activities?			
5.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society?		คุณคิดว่าจะถ่ายโอนความรู้ไปเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างไร	
6.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN.?		คุณคิดว่า ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่ออาเซียนไหม	
7.	How is it ?		เป็นประโยชน์อย่างไร	

Summary of Comments

Part	Questions	appropriate questions	The question needs to be improved	The recommendations of the expert
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				

Signature

(.....)

Date.....

Questions used in interviews

សំណួរប្រើក្នុងការធ្វើបទសម្ភាសន៍

Part 1: Question for the organization/community's volunteers.

ផ្នែកទី១៖ សំនួរសម្រាប់បុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តរបស់អង្គការ ឬសហគមន៍

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
1.	Hello, I came from Thailand to learn about how your organization/community develops themselves and people, My name is សូមជំរាបសួរ ខ្ញុំបានមកពីប្រទេសថៃសិក្សាអំពីរបៀបការងារអង្គការ ឬសហគមន៍ អភិវឌ្ឍខ្លួន និងប្រជាពលរដ្ឋរបស់អ្នក។ ខ្ញុំបាទឈ្មោះ.....
2.	Can you talk with me ? Can I use the tape recorder ? តើអ្នកអាចជជែកជាមួយខ្ញុំបាន ហើយខ្ញុំអាចថតសម្លេងបានទេ ?
3.	May I have your name, age and education level ? តើខ្ញុំបានអាចសុំស្គាល់ឈ្មោះ អាយុ និងកម្រិតវប្បធម៌អ្នកបានទេ ?
4.	Could you please tell me about your story before become a volunteer of the organization/ community and after that ? សូមមេត្តាប្រាប់ខ្ញុំបាទអំពីប្រវត្តិសង្ខេបរបស់អ្នកមុនពេលក្លាយជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តរបស់អង្គការ សហគមន៍ និងក្រោយពីបានធ្វើកិច្ចការនេះ ?
5.	How many years are you the organization/community's volunteers ? តើអ្នកបានធ្វើជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តនៃអង្គការសហគមន៍អស់រយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំហើយ ?

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
6.	Why and how did you come to be a volunteer of the organization/ community ? ហេតុអ្វីបានជាអ្នកចង់ធ្វើការងារជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តរបស់អង្គការ សហគមន៍ ?
7.	What is your occupation before and after an organization/ community's volunteer ? Why did you change your job ? តើអ្នកបំពេញការងារជាអ្វី មុននិងក្រោយពីធ្វើការជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តក្នុងអង្គការសហគមន៍ ? ហេតុអ្វីបានជាអ្នកផ្លាស់ប្តូរការងាររបស់អ្នក ?
8.	What is the target of your life ? តើអ្វីជាគោលដៅជីវិតរបស់អ្នក ?
9.	How many times per month do you use for the organization/ community ? តើអ្នកធ្វើការប៉ុន្មានម៉ោងក្នុងមួយខែសម្រាប់អង្គការសហគមន៍ ?
10.	What is your position and duty in the organization/ community ? តើអ្នកមានមុខតំណែង និងការទទួលខុសត្រូវអ្វីខ្លះនៅក្នុងអង្គការសហគមន៍ ?
11.	How many years are you in this position ? តើអ្នកកាន់តួនាទីនេះ ប៉ុន្មានឆ្នាំហើយ ?
12.	Before this position, did you have any position ? What was its duty ? What did you change the position ? មុនអ្នកកាន់តំណែងនេះ តើអ្នកមានតំណែងជាអ្វីដែរ ? ហើយអ្នកមានទំនួលខុសត្រូវអ្វីខ្លះដែរ ? តើកត្តាអ្វីដែលធ្វើឲ្យអ្នកប្តូរមុខតំណែងនេះ ?
13.	Regards to do duty in the

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
	organization/community, who decide? Is there a process to choose any person for any position? What are conditions? ផ្អែកលើតួនាទីក្នុងអង្គការសហគមន៍ តើអ្នកណាជាអ្នកមានសិទ្ធិសម្រេច? តើមានប្រព័ន្ធផ្រើសរើសបុគ្គលិកសម្រាប់តំណែងអ្វីមួយឬទេ? ហើយមានលក្ខន្តិកៈអ្វីខ្លះដែរ?
14.	Do you receive salary from the organization/community? How much is it? តើអ្នកទទួលបានប្រាក់ខែពីអង្គការ សហគមន៍ ឬទេ? តើអ្នកទទួលបានចំនួនប៉ុន្មានដែរ?
15.	Have you ever donated money or things to the organization/ community? How many times? When? And How much? តើអ្នកធ្លាប់បរិច្ចាគប្រាក់ ឬវត្ថុផ្សេងៗដល់អង្គការឬសហគមន៍ទេ? ប៉ុន្មានដង? នៅពេលណា? តម្លៃប៉ុណ្ណា?
16.	What did you donate that? What do you wish to return for your good? តើអ្នកបានបរិច្ចាគអ្វី? តើអ្នកចង់បានផលតប់ស្កង់ពីអំពើល្អរបស់អ្នកទេ?
17.	Could you please tell me about your family? Do you have any problem with your family that you throw your time? តើអ្នកអាចប្រាប់ខ្ញុំអំពីគ្រួសាររបស់អ្នកបានទេ? តើអ្នកមានបញ្ហាអ្វីជាមួយគ្រួសារអ្នកទេពេលដែលមកធ្វើការងារស្ម័គ្រចិត្តនេះ?
18.	Do you family join any activities of the organization/community? What are such

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
	activities? Are they volunteers as well? តើគ្រួសារអ្នកចូលរួមសកម្មភាពជាមួយអង្គការសហគមន៍ដែរឬទេ? តើជាសកម្មភាពអ្វី?
19.	Do you have to pay anything when you go to be a volunteer? How much is it per time? តើអ្នកបានចំណាយអ្វីខ្លះទេពេលចុះបំពេញបេសកកម្មស្ម័គ្រចិត្ត ម្តងៗ ថ្ងៃប៉ុន្មាន?
20.	Where do you live? តើអ្នករស់នៅឯណា?
21.	What is your ethnic? តើអ្នកជាជនជាតិអ្វីដែរ?
22.	Does your worldview change after become the organization/ community's volunteer? តើទស្សនៈរបស់អ្នកមានការផ្លាស់ប្តូរខ្លះទេពេលធ្វើការជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តនេះ?
23.	Does your way of life change? How is it? តើវិធីជីវិតអ្នកមានការផ្លាស់ប្តូរទេ? តើវាផ្លាស់ប្តូរដូចម្តេចដែរ?
24.	How do you use the organization/community's teachings in your daily life at home, work or other place? តើអ្នកប្រើប្រាស់បទពិសោធន៍ធ្វើការជាមួយអង្គការក្នុងជីវិតប្រចាំថ្ងៃនៅឯផ្ទះ កន្លែងការងារ និងកន្លែងផ្សេងទៀតយ៉ាងដូចម្តេចដែរ?
25.	Is it difficult to use the organization/community's teachings with external society Is there any conflict of your colleagues or principles at work? តើអ្នកមានការលំបាកក្នុងការប្រើប្រាស់បទពិសោធន៍

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
	ជាមួយអ្នកខាងក្រៅសហគមន៍ និងមានជម្លោះអ្វីខ្លះទេ ជាមួយសហការី និងនាយកនៅកន្លែងធ្វើការទេ ?
26.	How does the external society see the organization/community ? (good , normal or strange) តើសហគមន៍ខាងក្រៅយល់ឃើញដូចម្តេចដែរចំពោះអង្គការ សហគមន៍ ? (ធម្មតា, ល្អ, ល្អណាស់)
27.	What is the highest target of the organization/community ? តើអ្វីទៅជាគោលដៅខ្ពស់បំផុតរបស់អង្គការ សហគមន៍ ?
28.	Could you please assess yourself that what level you are if the target of the organization/ community is ten ? សូមអ្នកមេត្តាគិតមើលថា តើអ្នកសាកសមនឹងគោលដៅកំរិតណាជាមួយអង្គការ សហគមន៍ក្នុងរយៈពេល ១០ឆ្នាំ ?
29.	How can you develop yourself to that target ? តើអ្នកអភិវឌ្ឍខ្លួនដូចម្តេចដើម្បីឲ្យសម្រេចគោលដៅនោះ ?
30.	What is your advantage for the society ? តើអ្វីជាគុណសម្បត្តិអ្នកសម្រាប់សង្គម ?
31.	Have you ever has any conflict with other volunteer in the organization/ community ? What about is it ? How can you solve this problem ? តើអ្នកធ្លាប់មានទំនាស់ជាមួយបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តដទៃទៀតក្នុងអង្គការ សហគមន៍ ឬទេ ?

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
	តើទំនាស់នោះជាអ្វី? ហើយតើអ្នកដោះស្រាយដោយវិធីណា?
32.	How do you think for some volunteers that rarely come or didn't come to join activities in the organization/community? I think that guys are not good, right? តើអ្នកគិតដូចម្តេច ចំពោះបុគ្គលិកមួយចំនួនដែលកម្រមក ឬមិនមកចូលរួមសកម្មភាពក្នុងអង្គការ សហគមន៍? ខ្ញុំគិតថាបុគ្គលទាំងនោះមិនល្អ មែនទេ?
33.	What do you teach yourself every day? តើអ្នកបង្ហាត់បង្រៀនខ្លួនឯងអ្វីខ្លះរៀងរាល់ថ្ងៃ?
34.	How do you think with other religions? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាខ្លះចំពោះសាសនាផ្សេងៗ?
35.	What is target of life? How can we develop ourselves in modern society? តើគោលដៅជីវិតជាអ្វី? តើយើងអាចអភិវឌ្ឍខ្លួនយ៉ាងណាខ្លះនៅក្នុងសង្គមទំនើបបែបបច្ចុប្បន្ននេះ?
36.	What is your opinion about development policy of country? តើអ្នកមានទស្សនៈអ្វីខ្លះ អំពីគោលការណ៍អភិវឌ្ឍប្រទេស?
37.	What do you think capitalism? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះមូលធននិយម?
38.	What do you think for consumerism? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះការទិញចូល-នាំចេញនិយម?
39.	What do you think for materialism? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះសម្ភារៈនិយម?
40.	What do you think about the merit system in

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
	your society ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះប្រព័ន្ធល្អ (សុចរិត) ក្នុង សង្គមអ្នក ?
41.	After you become the organization/community's volunteer, does your personal expense decrease ? បន្ទាប់ពីអ្នកក្លាយជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តអង្គការសហគម ន៍ តើការចំណាយផ្ទាល់ខ្លួនរបស់អ្នកកើនឡើងឬទេ ?
44.	How much is your expense for the organization/community's activities per month or per year ? តើការចំណាយរបស់អ្នកអស់ប៉ុន្មានដៃ សម្រាប់ សកម្មភាពអង្គការ សហគមន៍ប្រចាំខែ ឬ ឆ្នាំ ?
45.	Do you join with other foundation or social institution ? តើអ្នកបានចូលរួមជាមួយមូលនិធិ ឬស្ថាប័នសង្គមផ្សេ ងៗទេ ?
46.	What do you gain the knowledge and experience of this organization ? តើអ្នកបានសន្សំចំណេះដឹង និងបទពិសោធន៍ពីអង្គការ នេះទេ ?
47.	How this organization has to teach you ? តើអង្គការនេះបានបង្រៀនអ្នកអ្វីខ្លះ ?
48.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society ? តើអ្នកគិតដូចម្តេចខ្លះ ដើម្បីផ្ទេរចំណេះដឹងដល់ ប្រយោជន៍សង្គម ?
49.	Do you think that the knowledge of Buddhism

No. ល.រ	Questions សំណួរ	Answer ចម្លើយ
	is useful to ASEAN ? តើអ្នកគិតថា ចំណេះដឹងនៃព្រះពុទ្ធសាសនាជាពុទ្ធិ សម្រាប់ប្រជាជាតិអាស៊ានដែរឬទេ ?
50.	How is it ? តើដោយវិធីណាខ្លះ ?

Part 2: Question for Interview person who is patronized.

ផ្នែកទី២: សំណួរសម្រាប់សម្ភាសន៍បុគ្គលអាទិភាព

No ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
1.	May I have your name, age, education, occupation and income ? តើខ្ញុំអាចស្គាល់ឈ្មោះ, អាយុ, ការអប់រំ, ការងារ និង ចំណូលរបស់អ្នកបានទេ ?
2.	What do you think about the organization/community movement ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះចលនានៃអង្គការ សហ គមន៍ ?
3.	Does it really help you ? តើវាពិតជាជួយអ្នកឬ ?
4.	Could you please tell me about Your story receiving the organization/community's help ? តើអ្នកអាចប្រាប់ខ្ញុំអំពីការជួយរបស់អង្គការ សហគមន៍ ដែលអ្នកបានទទួលទេ ?
5.	Now, is your problem eradicated ? Do you have any problem else ? តើឥឡូវ បញ្ហារបស់អ្នកបានដោះស្រាយរួចហើយ ឬនៅ ? តើអ្នកមានបញ្ហាផ្សេងទៀតទេ ?

No ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
6.	How do you manage this problem ? តើអ្នកគ្រប់គ្រងបញ្ហាដោយរបៀបណា ?
7.	After you are with the organization/community, Does your life change? Please tell me (home, family, financial status, occupation, work, etc.) បន្ទាប់ពីអ្នកធ្វើការជាមួយអង្គការ សហគមន៍ តើជីវិតរបស់អ្នកមានការផ្លាស់ប្តូរដែរ ឬទេ? សូមមេត្តាប្រាប់ខ្ញុំ (ផ្ទះ, គ្រួសារ, ការងារ, ផ្សេងៗ)។
8.	Are you happy with your life in nowadays? សព្វថ្ងៃ តើអ្នករីករាយជាមួយជីវិតរបស់អ្នកទេ?
9.	If the organization/community does not support you next can you have your good life by yourself? ប្រសិនបើ អង្គការ សហគមន៍ឈប់ជួយគាំទ្រអ្នក តើអ្នកអាចមានជីវិតល្អប្រសើរទេ ដោយការជួយខ្លួនឯង?
10.	Have you ever been a volunteer in any activity of the organization/ community? What is it about? តើអ្នកធ្លាប់ស្ម័គ្រចិត្តក្នុងសកម្មភាពអ្វីខ្លះទេក្នុងអង្គការ សហគមន៍? តើជាសកម្មភាពអ្វីខ្លះ?
11.	What is teaching of the organization/community? តើអ្វីខ្លះទៅជាការបង្ហាត់បង្រៀនរបស់អង្គការ សហគមន៍?
12.	What is the target of your life? តើអ្វីជាគោលដៅជីវិតរបស់អ្នក?
13.	How about is your village now? Is it different

No ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
	from before the organization /community come ? តើកូមិរបស់អ្នកយ៉ាងដូចម្តេចដែរ ឥឡូវនេះ? តើវាមាន ភាពខុសប្លែកយ៉ាងណាមុនពេលដែលអង្គការសហគម ន៍ចូលបានមក?
14.	What do you gain the knowledge and experience of this organization ? តើអ្នកទទួលបានចំណេះដឹង និងបទពិសោធន៍ពីអង្គ ការនេះទេ?
15.	How this organization has to teach you ? តើអង្គការនេះ បង្ហាត់អ្នកដោយរបៀបណា?
16.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society ? តើអ្នកគិតដូចម្តេចខ្លះ ដើម្បីផ្ទេរចំណេះដឹងដល់ ប្រយោជន៍សង្គម?
17.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN ? តើអ្នកគិតថា ចំណេះដឹងនៃព្រះពុទ្ធសាសនាជាពុទ្ធិ សម្រាប់ប្រជាជាតិអាស៊ានដែរ ឬទេ?
18.	How is it? តើដោយវិធីណាខ្លះ?

Part 3: Question for Interview the administrators of the organization/ community.

ផ្នែកទី ៣៖ សំណួរសម្រាប់សម្ភាសន៍បុគ្គលិករដ្ឋបាលនៃអង្គការ សហគមន៍

No. ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
1. 1.1	May I have information of Organization chart and details of duty ? តើខ្ញុំអាចដឹងអំពីព័ត៌មាននៃរចនាសម្ព័ន្ធ និងព័ត៌មាន	

No. ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
	លំអិតនៃតួនាទីរបស់អង្គការបានទេ ?	
1.2	Financial statement at least 3 years such as income, expense, balance sheet ? របាយការណ៍ហិរញ្ញវត្ថុក្នុងរយៈពេល៣ឆ្នាំដូចជា ចំណូល, ចំណាយ, និងសមតុល្យ ?	
1.3	Population statistic of organization/community's volunteers around the world such as nation, age, sex, occupation, income, How does it change ? ស្ថិតិកំនើនប្រជាជននៃបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តរបស់អង្គការ សហគមន៍ជុំវិញពិភពលោកដូចជា ជនជាតិ, អាយុ, ភេទ, មុខរបរ, ចំណូល, តើវាមានការផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងដូចម្តេច ?	
1.4	The successful of the organization/community's movement ? តើភាពជោគជ័យរបស់ចលនាអង្គការ សហគមន៍ជាអ្វី ?	
1.5	Daily schedule. កាលវិភាគប្រចាំថ្ងៃ	
1.6	Yearly schedule. កាលវិភាគប្រចាំឆ្នាំ	
2.	How do you choose person placing in any position ? What is the condition ? Who choose ? Choose from whom ? តើអ្នកជ្រើសរើសបុគ្គលិកជំនួសតំណែងដូចម្តេច ?	
3.	How does one become your volunteer ? តើបុគ្គលម្នាក់ក្លាយជាបុគ្គលិកស្ម័គ្រដោយវិធីណា ?	
4.	How many branches is the	

No. ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
	organization/community ? តើអង្គការ សហគមន៍មានសាខាចំនួនប៉ុន្មាន ?	
5.	What is process to connect ideas and experiences between branches ? តើអ្វីទៅជាដំណើរការគំនិតផ្សារភ្ជាប់និងគំនិតបទពិសោធន៍រវាងសាខា ?	
6.	What is the function of international branches ? តើអ្វីទៅជាតួនាទីនៃសាខាអន្តរជាតិ ?	
7.	What is process to analysis any case ? Can each branch make a decision ? Or it will be sent to the main branch ? តើអ្វីទៅជាដំណើរវិភាគទៅលើករណីណាមួយ ? តើខាសានីមួយៗ មានសិទ្ធិស្វ័យសម្រេចទេ ? ឬវានឹងត្រូវបញ្ជូនទៅសាខាធំ ?	
8.	What is your income ? តើអ្វីជាចំណូលរបស់អ្នក ?	
9.	How do you think about local knowledge ? Do you have a process connecting modern technology to local knowledge ? តើអ្នកគិតដូចម្តេចដែរអំពីចំណេះដឹងក្នុងស្រុក ? តើអ្នកមានវិធីភ្ជាប់បច្ចេកវិទ្យាទំនើបទៅកាន់ចំណេះដឹងក្នុងស្រុកទេ ?	
10.	How many types are there of printed matter ? What are they ? How many copies are there for each type ? Is it for sale or free ? តើមានបញ្ហាប៉ុន្មានប្រភេទ ? តើពួកគេមានអ្វីខ្លះ ? តើត្រូវថតចម្លងប៉ុន្មានច្បាប់សម្រាប់បញ្ហានីមួយៗ ?	

No. ល.រ	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
	តើវាសម្រាប់លក់ ឬឥតគិតថ្លៃទេ ?	
11.	Do you have any process to assess spiritual practice by yourself? តើអ្នកមានវិធីដើម្បីចូលដល់ការប្រតិបត្តិផ្នែកចិត្តវិញ្ញាណដោយខ្លួនឯងឬទេ ?	
12.	Does the foundation has any process to assess spiritual practice of the volunteers ? តើមានមូលដ្ឋានគ្រឹះដែលមានវិធីចូលទៅដល់ផ្នែកចិត្តវិញ្ញាណនៃអ្នកស្ម័គ្រចិត្តឬទេ ?	
13.	What is process to assess job of volunteer ? តើអ្វីជាដំណើរការដើម្បីធ្វើឲ្យបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្តអាចធ្វើការងារបាន ?	
14.	Has the organization/ community ever have any conflict with the external society ? តើអង្គការ សហគមន៍ធ្លាប់មានទំនាស់ជាមួយសហគមន៍ខាងក្រៅទេ ?	
15.	Has the organization /community ever have any crisis? Can you tell me? How could you pass it? តើអង្គការ សហគមន៍ធ្លាប់ជួបវិបត្តិទេ ? តើអ្នកអាចប្រាប់ខ្ញុំបានទេ ? តើអ្នកដោះស្រាយបានដោយរបៀបណា ?	
16.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society ? តើអ្នកគិតដូចម្តេចខ្លះ ដើម្បីផ្ទេរចំណេះដឹងដល់ប្រយោជន៍សង្គម ?	
17.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN ? តើអ្នកគិតថា ចំណេះដឹងនៃព្រះពុទ្ធសាសនាជាពុទ្ធិ	

No. ល.រ.	Questions កម្រងសំណួរ	Answer ចម្លើយ
	សម្រាប់ប្រជាជាតិអាស៊ានដែរ ឬទេ ?	
18.	How is it ? តើដោយវិធីណាខ្លះ ?	

Part 4: Question for Interview the highest rank in organization/ community.

ផ្នែកទី ៤ សំនួរសម្រាប់សម្ភាស(បុគ្គលិក)ជាន់ខ្ពស់ក្នុងអង្គការ/សហគមន៍

No. ល.រ.	Questions សំនួរ	Answer សំនួរ
1.	What is the main problem of your country in the present time ? តើអ្វីទៅដែលជាបញ្ហាចម្បងនៃប្រទេសរបស់អ្នកក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ន ?	
2.	How should the organization/ community solve this problem ? តើអង្គការឬសហគមន៍គួរដោះស្រាយបញ្ហាយ៉ាងណា ?	
3.	What does the successful of the organization/ community ? តើអ្វីជាភាពជោគជ័យរបស់សហគមន៍ ?	
4.	What does the successful village mean ? តើភូមិដែលជោគជ័យមានន័យយ៉ាងណា ?	
5.	What are the reason for successful village and the reason for not yet successful village ? តើអ្វីទៅជាហេតុផលសម្រាប់ភូមិជោគជ័យនិងសម្រាប់ភូមិមិនជោគជ័យ ?	
6.	What is the strength and limitation of the organization/community ? តើមានកំលាំងនិងការកំណត់យ៉ាងណានៃអង្គការឬសហគមន៍ ?	
7.	Do you have any problem with the government, other movement, religion or	

No. ល.រ.	Questions សំនួរ	Answer សំនួរ
	temples ? តើអ្នកមានបញ្ហាជាមួយរដ្ឋាភិបាល សាសនា ឬវត្ត អារាមដែរឬទេ ?	
8.	How do you think about development policy of your country ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាអំពីគោលការណ៍អភិវឌ្ឍក្នុងប្រទេស របស់អ្នក ?	
9.	How do you think about the relationship between government, temple, the organization/ community and people ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាអំពីទំនាក់ទំនងរវាងរដ្ឋាភិបាល វត្តអារាម សហគមន៍ និងប្រជាជន ?	
10.	Do you have any process to choose volunteers ? តើអ្នកមានវិធីដំណើរការយ៉ាងណាដើម្បីរើសអ្នកស្ម័គ្រ ចិត្ត ?	
11.	How do you think about capitalism ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះមូលធននិយម ?	
12.	What is the root of suffering in modern society ? តើអ្វីជាប្រសិទ្ធភាពនៃសេចក្តីទុក្ខក្នុងសង្គមទំនើប ?
13.	What is a good society ? តើអ្វីជាសង្គមដែលល្អ ?	
14.	What does "development" mean in your perspective ? តើការអភិវឌ្ឍន៍មានន័យយ៉ាងណាក្នុងទស្សនៈរបស់ អ្នក ?	
15.	What is your strategy to develop society ? តើយុទ្ធសាស្ត្ររបស់អ្នកធ្វើយ៉ាងណាដើម្បីអភិវឌ្ឍ	

No. ល.រ.	Questions សំនួរ	Answer សំនួរ
	សង្គម ?	
16.	What is the target of life for human ? តើអ្វីដែលជាគោលដៅជីវិតរបស់មនុស្ស ?	
17.	What is the process to should the leader ? តើមានដំណើរការយ៉ាងណាចំពោះអ្នកដឹកនាំ ?	
18.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណា ចំពោះការផ្ទេរចំណេះដឹងជាប្រយោជន៍ដល់សង្គម ?	
19.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN ? តើអ្នកយល់ថាចំណេះដឹងផ្នែកព្រះពុទ្ធសាសនាមាន ប្រយោជន៍ដល់បណ្តាប្រទេសអាស៊ានឬទេ ?	
20.	How is it ? តើធ្វើដោយវិធីណា ?	

Part 5: Question for Interview outside Scholars.

ផ្នែកទី ៥ សំនួរសម្ភាសសម្រាប់អ្នកប្រាជ្ញខាងក្រៅ

No ល.រ.	Questions សំនួរ	Answers ចម្លើយ
1.	How do you think about the organization/community ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះអង្គប្រឹក្សាសហគមន៍ ?	
2.	Could you please analysis strength and weakness of the organization/community ? តើអ្នកអាចវិភាគពីភាពខ្លាំងភាពខ្សោយបានដែរឬទេ ?	
3.	Should we use the organization /community's strategy as the country's development policy ? តើយើងគួរតែប្រើយុទ្ធសាស្ត្រអង្គការ/សហគមន៍ ឲ្យដូច	

No ល.រ.	Questions សំនួរ	Answers ចម្លើយ
	ជាគោលនយោបាយអភិវឌ្ឍប្រទេសដែរឬទេ ?	
4.	Have you ever joined with the organization's activity ? តើអ្នកធ្លាប់ចូលរួមសកម្មភាពរបស់អង្គការដែរឬទេ ?	
5.	How do you think for the transfer of knowledge to benefit society ? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះការផ្តល់ចំណេះដឹងជាប្រយោជន៍ដល់សង្គម ?	
6.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN ? តើអ្នកយល់ថាចំណេះដឹងព្រះពុទ្ធសាសនាមានប្រយោជន៍ដល់បណ្តាប្រទេសអាស៊ានដែរឬទេ ?	
7.	How is it ? តើមានប្រយោជន៍យ៉ាងណា ?	

Part 6: Question for Interview in external society.

ផ្នែកទី ៦ សំនួរសម្រាប់សម្ភាស ក្នុងសង្គមខាងក្នុង

No. ល.រ.	Questions សំនួរ	Answers ចម្លើយ
1.	Do you know the organization/ community movement ? តើអ្នកស្គាល់ពីការចលនារបស់អង្គការ /សហគមន៍ទេ ?	
2.	How is it ? តើវាមានលក្ខណៈយ៉ាងណា ?	
3.	What does the organization / Community teaches people and society ? តើសហគមន៍ឬអង្គការបង្រៀនអ្វីដល់មនុស្សឬសង្គម ?	
4.	Have you ever donated money or things to the	

No. ល.រ.	Questions សំនួរ	Answers ចម្លើយ
	organization/ community? Or join with their activities? តើអ្នកធ្លាប់បរិច្ចាគថវិកាឬវត្ថុផ្សេងៗដល់សហគម្ម ឬក៏ ចូលរួមសកម្មភាពជាមួយពួកគេដែរឬទេ?	
5.	How do you think for the transfer of knowledge benefit society? តើអ្នកយល់យ៉ាងណាចំពោះការផ្ទេរចំណេះដឹងដើម្បី ប្រយោជន៍ដល់សង្គម?	
6.	Do you think that the knowledge of Buddhism is useful to ASEAN? តើអ្នកយល់ថាចំណេះដឹងព្រះពុទ្ធសាសនាមាន ប្រយោជន៍ដល់ប្រទេសក្នុងតំបន់អាស៊ានដែរឬទេ?	
7.	How is it? តើវាយ៉ាងណាដែរ?	

Summary of Comments សរុបសេចក្តីបន្ថែម

Part ផ្នែក	Questions សំនួរ	appropriate questions សំនួរសមរម្យ	The question needs to be improved សំនួរកែរលំអរ	The recommendations of the expert សេចក្តីយល់ឃើញរបស់ អ្នកជំនាញ
1.				
2.				
3.				
4.				

Signature

ហត្ថលេខា.....

(.....)

Date.....

ថ្ងៃខែឆ្នាំ.....

ภาคผนวก จ

- แบบสรุปรโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย (เพื่อขออนุมัติจบโครงการวิจัย)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. สัญญาเลขที่ ๑๐๐/๒๕๕๘
๒. ชื่อโครงการ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน
 The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community
 รหัสโครงการ MCU ๖๑๐๗๕๘๑๐๐
๓. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.
 หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น
- โทรศัพท์ ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๕๙ Email: suphon.saen@mcu.ac.th
 ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม
 หน่วยงานที่สังกัด อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัย
 เวสเทิร์น และ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- โทรศัพท์ ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕ Email: nipapat.yoo@mcu.ac.th
 ผู้ร่วมวิจัย ดร.นิเทศ สนั่นนารี
 หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น
- โทรศัพท์ ๐๘๙-๗๑๑-๑๑๙๐ Email: nites.san@mcu.ac.th

๔. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย (ไม่เกิน ๑ หน้า)

ประเทศไทยปัจจุบันอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยจะต้องก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community: AC) ใน พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ ได้ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนใน พ.ศ.๒๕๕๘ ไว้ครอบคลุมทั้งมิติด้านความมั่นคง สังคม-วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสาหลักประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) ซึ่งถือเป็นเสาหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนเสาหลักอื่นๆ ให้บรรลุเป้าหมาย โดยแผนปฏิบัติการประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียนมีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมความสามัคคีที่ยั่งยืนระหว่างประเทศและประชาชนในอาเซียน ร่วมมือสร้างชุมชนแห่งความเอื้ออาทรที่มีวัฒนธรรมการพึ่งตัวเองบนบรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกัน เพื่อก่อตั้งสายใยแห่งความผูกพันและความเข้มแข็งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันระหว่างประเทศและประชาชาติในภูมิภาคนี้ โดยให้ความสำคัญเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สวัสดิการสังคม สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม และการสร้างอัตลักษณ์

อาเซียน ในมุมมองของสังคมไทยการเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ความรู้สึกความเป็นหนึ่งเดียวกันยังไม่เกิดขึ้นในประเทศอาเซียน มีความแตกต่างในหลากหลายมิติของแต่ละประเทศในอาเซียนไม่ว่าจะเป็นเรื่องความยากจน ระบบการปกครอง ศาสนา ฯลฯ เป็นต้น การที่จะก้าวข้ามสิ่งเหล่านี้ไปได้ ประชาคมอาเซียนควรยกย่อง “ความหลากหลายที่คล้ายคลึงกัน” การสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเน้นความร่วมมือมากกว่าการสร้างการยอมรับ ควรมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันถึงจะมีพลังสร้างสรรค์อนาคต และความหลากหลายที่คล้ายคลึงกันอย่างหนึ่งคือภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นประเพณี วัฒนธรรม หรือการนับถือศาสนาที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเองและนำพาสู่อัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนที่ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

พระพุทธศาสนาเถรวาท จัดเป็นภูมิปัญญาตะวันออก ซึ่งภูมิปัญญาที่ใช้ในการมองปัญหา คือหลักอภิปัจจยตาที่อธิบายว่า สรรพสิ่งต้องอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น ตั้งอยู่ได้โดยลำพัง เช่นเดียวกับชีวิตที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันอย่างเหมาะสมคือกายกับจิต หรือรูปกับนาม มนุษย์ทุกคนจึงควรตระหนักว่า สรรพสิ่งล้วนเป็นเพื่อนเกิดตายเพื่อเป็นพื้นฐานความคิดให้มนุษย์ในสังคมดูแลกันและกันอย่างเอื้ออาทรเพราะผู้ทุกข์ยากทุกคนคือเพื่อนทุกข์ของเรา แต่ภูมิปัญญาตะวันตกกำลังสับสนและอับจนในเรื่องภูมิปัญญาเกิดปัญหาเศรษฐกิจเพราะแนวคิดแบบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมของแต่ละประเทศผลิตสินค้าเพื่อกระตุ้นตัณหา ไม่มีคำว่าพอเพียงในระบบทุนนิยม เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปสู่โลกตะวันตกจะได้รับการต้อนรับด้วยดีเพราะไม่ได้ไปทำลายสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ตะวันตกเคารพนับถือ พระพุทธศาสนาจึงมีสถานะเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ประกาศสันติภาพไว้ในธรรมนุญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ในอโวกาปาฎิโมกข์ และยกวิธีการเผยแผ่ขึ้นมาเป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่เป็นเอกภาพของพระธรรมทูตทั้งหลายที่ใช้กันมาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เป็นต้นว่า “อนุปวาโท อนุปฆาโต...” การเผยแผ่พระศาสนาโดยไม่เข้าไปว่าร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร ไม่เช่นฆ่าประหารใคร แต่ให้ไปอย่างสันติ”

ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของประเพณีวัฒนธรรม มีบทบาทในการอบรม ชัดเกล้า หล่อหลอม ให้คนไทยเป็นผู้มีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคมวัฒนธรรมไทยและภูมิสังคมวัฒนธรรมอาเซียน อยู่ในท่ามกลางระบบความเชื่อและการนับถือศาสนาต่างๆ อย่างหลากหลายได้อย่างสมดุล เหมือนในชุมชนและสังคมท้องถิ่นของประเทศต่างๆ ที่มีการผสมผสานทางศาสนาเกิดขึ้น มีตัวอย่างให้เห็นทั่วโลก เช่นระบบความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนที่ผสมผสานความเชื่อระหว่างลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า พุทธศาสนาเถรวาท การนับถือเทพเจ้าต่างๆ การนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวจีนในประเทศไทยพยายามรักษาแนวปฏิบัติทางพิธีกรรมดั้งเดิมและในขณะเดียวกัน ก็ได้อิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นกัน แต่ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิมได้เจือจางลงไปมาก ชาวจีนรุ่นหลังที่เกิดในประเทศไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อพิธีกรรมและประเพณีแบบไทยมากขึ้น

การพัฒนาชีวิตและสังคมปัจจุบันตามแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) กำลังเป็นที่ต้องการของสังคม ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคม พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความอยู่ดีธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมือง เช่น ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดีย นำโดยเอ็มเบดการ์ (B.R. Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย ชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อิศูทร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความ

เสมอภาคทางสังคม ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในเวียดนาม นำโดยติช นัท ฮันห์ ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยสงคราม ขบวนการสรวโวกัย นำโดยอริยรัตน์ ในประเทศศรีลังกา ได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมแก้ปัญหาสังคม ตั้งแต่ระดับรากหญ้าจนถึงระดับประเทศ ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในทิเบต นำโดยองค์ทะไล ลามะ ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นของทิเบต ได้พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสธรรม และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind) และองค์กรพุทธฉือจี้ หรือ “มูลนิธิเมตตาสงเคราะห์พุทธฉือจี้” (Tzu Chi Foundation) ที่ประเทศไต้หวัน นำโดยภิกษุณีเจิ้งเหยียน ผู้นำสูงสุดทางจิตวิญญาณและเป็นผู้ก่อตั้งมูลนิธิพุทธฉือจี้ มีปณิธานการทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์และสังคมโดยการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ สิ่งที่กำลังกล่าวมานี้คือตัวอย่างของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศที่พยายามนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมที่ได้ผลเชิงประจักษ์ มีการยอมรับเป็นกรณีศึกษาของนักวิชาการทั่วโลก

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ต่างได้รับอิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ และมีภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อสนองต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้น และจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามความเชื่อของสำนักต่างๆ ที่แตกต่างกัน ย่อมนำมาซึ่งรูปแบบการปฏิบัติที่ต่างกันไปและเป็นสิ่งกำหนดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาทางศาสนาที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตกับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน หรือที่รู้จักกันในนามพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังปรากฏรูปแบบอย่างหลากหลายในปัจจุบันนี้ แต่โจทย์ที่สำคัญคือภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเหล่านั้น มีอัตลักษณ์ร่วมในบริบทสังคมไทยและประชาคมอาเซียนอย่างไร มีอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคมไทยและประชาคมอาเซียนทั้งในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิต ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุขได้อย่างไร และภูมิปัญญาเหล่านั้นจะเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อสร้างความปรองดองและเอื้ออาทรในประชาคมอาเซียนได้อย่างไร

ประเด็นเหล่านี้ ยังคงต้องการคำตอบและวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจนในเชิงรูปธรรมเพราะการนำแนวคิด รูปแบบ วิธีการเผยแผ่ ผลกระทบจากภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ประสบผลสำเร็จในประเทศต่างๆ มาปรับใช้โดยขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อาจมีข้อจำกัดในประเด็นที่ละเอียดอ่อนต่อความเชื่อและความรู้สึกของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนได้ เช่นนโยบายทางด้านศาสนาของรัฐ โครงสร้างการบริหารงาน วิสัยทัศน์และภาวะผู้นำขององค์กรคณะสงฆ์หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ บริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การเตรียมความพร้อมบุคลากรในเชิงนโยบายและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในมิติเชิงสังคมฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ของแนวคิด หลักการ รูปแบบ วิธีการ อิทธิพลและผลกระทบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง ประเพณี วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ในสังคมไทยและประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน ได้แก่ ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ผ่านระบบการศึกษาวิจัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเติมเต็ม แบ่งปัน แสวงหาหลักฐานความรู้เชิงประจักษ์ จากสิ่งที่ดีและเป็นเลิศในการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอาเซียน มาสู่การถอดบทเรียนการ

เรียนรู้เพื่อตักผลึกทางปัญญาเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) และเพื่อตอบโจทย์การสร้างสรรครูปแบบการขยายผลแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในบริบทของสังคมไทยและประชาคมอาเซียนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

๕. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๕.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน
- ๕.๒ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน
- ๕.๓ เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย (ไม่เกิน ๒ หน้า)

๖.๑ แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประชาคมอาเซียน สรุปได้ว่า แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง แนวคิด/มุมมองที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน โดยมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการคือ ความตระหนักรู้ การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก และ การลงมือกระทำ พบว่า

๖.๑.๑ แนวคิดพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีจุดกำเนิดจากการที่พระสงฆ์เห็นทุกข์จากการดำเนินชีวิตของชาวบ้านและชุมชนแล้วนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาในการแก้ไขความทุกข์กาย/ทุกข์ใจโดยอาศัยทุนความศรัทธา-เชื่อถือของชาวบ้านและชุมชนเพื่อนำการปฏิบัติฝึกฝนตนให้เห็นความเกี่ยวข้องของสรรพสิ่งที่อิงอาศัยกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆที่เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีพเพื่อทำความเข้าใจและธำรงรักษาสมดุลนั้นตามวิถีชุมชนอันจะนำมาซึ่งความเข้าใจทุกข์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทุกข์และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

๖.๑.๒ แนวคิดพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา มีจุดกำเนิดจากการทำหน้าที่ของสงฆ์เพื่อเป็นที่พึ่งและเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ส่งเสริมความผูกพันระหว่างสังคมกับพระสงฆ์ที่อิงอาศัยกันและกัน ภาวะผู้นำในการชี้แนะการแก้ไขปัญหาแก่สังคมและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ประชาชนในสังคมโดยอาศัยความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์เป็นฐาน

๖.๑.๓ แนวคิดพระพุทธศาสนาในสปป.ลาว มีจุดกำเนิดมาจากการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาจิตใจประชาชนภายใต้นโยบายทางการเมืองและจารีตประเพณีท้องถิ่น

๖.๒ วิธีการเผยแผ่ อิทธิพล และผลกระทบของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๖.๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย พบว่า ใช้ฮัตถิสองคองสิบสี่ จารีต ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชุมชน เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้คนและชุมชนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวิธีการ (๑) ยึดแนวทางการพัฒนาชุมชนจากพุทธประวัติ (๒) ใช้หลักธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อขัดเกลาพัฒนาฝึกฝนตนเอง โดยมุ่งประโยชน์สุขของชุมชน (๓) ยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง (๔) ใช้ความต้องการของท้องถิ่นเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ และ (๕) ใช้พลัง บ-ว-ร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) และเครือข่ายทางสังคมร่วมพัฒนา

๒) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา พบว่า ใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กเยาวชน พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน ทั้งการฝึกฝนอบรมตนและการอุทิศตนเพื่อสังคม โดยวิธีการ (๑) เน้นการช่วยเหลือสังคม เริ่มจากการสร้างคุณภาพชีวิตให้กับเด็กเยาวชน แบ่งเบาภาระความรับผิดชอบของผู้ปกครองและรัฐบาล (๒) การแสดงต้นแบบโครงการและกิจกรรมขององค์กรที่ทำงานเพื่อสังคม เป็นเข็มทิศชี้ทางให้พุทธศาสนิกชนเชื่อ เลื่อมใสจนแข็งขันด้วยตนว่า พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์กัมพูชา ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นที่พึ่งให้กับบุคคลและสังคมได้จริง (๓) โครงการและกิจกรรมที่ใช้เป็นฐานการเผยแพร่ คือ โครงการอบรมศีลธรรมแบบพุทธและสังคม โครงการธรรมสัง្កจร พัฒนาจิตใจและสังคม และโครงการทอดผ้าป่าสามัคคีสร้างทุนธรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขกิรียมารยาทเด็กเยาวชนให้อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพต่อพระสงฆ์ แก่ความเห็นผิดต่อพระสายวัดบ้านของผู้ปกครอง อุบาสกและอุบาสิกา

๓) วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสปป.ลาว พบว่า ใช้ระบบการศึกษาภาครัฐและวิทยาลัยสงฆ์และโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ภายใต้นโยบายของรัฐบาลเป็นกลไกในการเผยแพร่แนวคิดและหลักคำสอนผ่านกิจกรรมหลายรูปแบบ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ การทดลองฝึกปฏิบัติงาน การดูงานในสถานที่จริง เป็นต้น เป็นลักษณะของโครงการที่มีหน่วยงานหลักคือโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (คพพ.) เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรม เช่น โครงการธรรมสัง្កจร โครงการเมตตาธรรม และโครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม โดยปรับเทคนิควิธีการถ่ายทอดให้ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ดึงศักยภาพและพลังของพระสงฆ์มาช่วยเหลือสังคม และประยุกต์หลักพุทธธรรมไปใช้พัฒนา โดยวิธีการนำหลักคำสอนเข้าสู่ชุมชนด้วยการให้ (ทาน) เป็นเบื้องต้น แล้วปรับทัศนคติ ศึกษาวิธีการ มีกิจกรรมเสริมทักษะชีวิต ให้มีความสำคัญกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น บวชต้นไม้ ปลูกกล้าไม้ เสริมศิลปะการครองเรือนในชุมชนมีหลักสูตรสำหรับเด็กเยาวชน ในภาคส่วนของพุทธศาสนิกชน อุบาสกและอุบาสิกา ทำได้โดย (๑) การเป็นพุทธศาสนิกชนต้นแบบ เช่น ธรรมะของโยม ธรรมะของพระ การมีวิถีชีวิตตามที่พระพุทธเจ้าสอนและเน้นย้ำให้รู้ว่า ธรรมะอยู่ทั้งในวัด ทั้งในบ้าน และในทุกที่ (๒) การให้ความรู้แก่อาสาสมัครพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสในการเผยแพร่เนื้อหาสาระทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ช่วยดูแลทางด้านการใช้สื่อภาษาอังกฤษ ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์งานโครงการ คพพ.ผ่านวารสารทั้งภาษาลาวและภาษาอังกฤษเพื่อช่วยระดมทุนจากภายนอกสนับสนุนการดำเนินงานแก่ คพพ. (๓) การนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตนให้เป็นคนต้นแบบของครอบครัวและสังคมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และอุทิศตนเพื่องานทางพุทธศาสนาตามกำลังความสามารถของตนเอง

๖.๒.๒ อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๑) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย พบว่า เป็นผู้นำทางจิตใจและจิตวิญญาณของคนในชุมชน จากวัตรปฏิบัติและผลงานการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ เพื่อสร้างความศรัทธาแก่ชุมชนและจูงใจให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

๒) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามให้กับสถาบันสงฆ์เพื่อจูงใจให้สังคมเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาผ่านการทำงานเพื่อสังคมของพระสงฆ์

๓) อิทธิพลพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสปป.ลาว พบว่า พระพุทธศาสนามีคุณค่าในแนวปฏิบัติเชิงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชุมชนของลาวที่ยึดโยงอยู่กับพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่ในวิถีชีวิต และลักษณะนิสัยใจคอที่มีความโอบอ้อมอารี อันเป็นเอกลักษณ์ของคนลาว

๖.๒.๓ ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๑) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย พบว่า ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาอาชีพ และการทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน เป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง

๒) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า (๑) **ต่อบุคคล** ทำให้บุคคลและสังคมมีจินตนาการเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นได้จริง (Imagination) จึงเกิดแรงจูงใจนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิต (Inspiration) จนเกิดความรู้ความเข้าใจชีวิต (Insight) ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ต่อพระรัตนตรัยเป็นภาวะของการรู้ด้วยตนเองอย่างแจ้งชัด (Intuition) (๒) **ต่อสังคม** สมาชิกของสังคมต่างร่วมกันแสดงความรับผิดชอบ ป้องกันและแก้ไขปัญหาโดยไม่พึ่งพาหน่วยงานที่รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว และ (๓) **ต่อสถาบันสงฆ์** ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสังคมมีความโดดเด่นขึ้น

๓) ผลกระทบพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสปป.ลาว พบว่า เป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์สปป.ลาว ประเพณีและพิธีกรรมในพุทธศาสนาถูกประยุกต์ใช้เป็นยุทธวิธีเพื่อจัดระเบียบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เช่น ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนามีการอธิบายแทรก “แนวคิดลัทธิมาร์กซ์-เลนิน” (Marxism-Leninism) เข้าไปด้วย เป็นต้น การถ่ายโอนความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาไปสู่สังคมทำได้โดยการสนับสนุนและกระตุ้นให้หน่วยงาน องค์กรต่างๆ มีการเคลื่อนไหวกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น ในโรงเรียนนำไปสู่การอบรมสั่งสอน เพราะเกิดแรงจูงใจได้อย่างดีช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษาไปในทางที่ดีขึ้น แต่บุคลากรไม่เพียงพอในการฝึกอบรมนักศึกษาหรืออาสาสมัคร และอาสาสมัครส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีปัญหาการสื่อสาร มีพระสงฆ์ที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้น้อยเป็นข้อจำกัดในการเผยแพร่ ต้องสร้างทีมเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงความคิดและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน งบประมาณสนับสนุนการทำงานไม่แน่นอน งานยังไม่ประสานเป็นระบบ ต้องสร้างค่านิยมในการทำงานใหม่ที่ถือว่า วิถีชีวิตชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ ควรเคารพต่อธรรมชาติเพราะเป้าหมายสูงสุดของ คพพ.คือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความสุขที่เกิดขึ้นต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การเรียกความเชื่อมั่นจากพุทธศาสนิกชนต้องอาศัยเวลาและความมุ่งมั่นของผู้ปฏิบัติที่เข้าใจงานอย่างแท้จริง นอกจากนี้ สังคมลาวยังไม่อึดตัวและกำลังไหลไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุนิยม คนเข้าใจว่า ศาสนาอยู่เฉพาะในวัดเท่านั้น เด็กเยาวชนคนสมัยนี้นับถือพระพุทธศาสนาแค่ทำตามประเพณีวัฒนธรรม การเข้าวัดทำไปตามพ่อแม่แต่ไม่ได้เข้าใจแก่นแท้แก่นธรรมอันเป็นหลักคำสอนอย่างแท้จริง

๖.๓ วิเคราะห์ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๖.๓.๑ อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

๑) **อัตลักษณ์ร่วมในสังคมไทย** พบว่า เป็นการเห็นทุกข์จากการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และชุมชนแล้วนำหลักพุทธศาสนาไปสร้างปัญญาในการแก้ไขความทุกข์กาย ทุกข์ใจ โดยอาศัย

ต้นทุนที่เกิดจากความศรัทธาเชื่อถือของชาวบ้านและชุมชนเพื่อนำการปฏิบัติฝึกฝนตนให้เห็นความเกี่ยวข้องของสรรพสิ่งที่ยึดอาศัยกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ ที่เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ เพื่อทำความเข้าใจและธำรงรักษาสมดุลนั้นตามวิถีชุมชนอันจะนำมาซึ่งความเข้าใจทุกข์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทุกข์ และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข โดยใช้ “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” จาริต ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชุมชน เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้คนและชุมชน เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา มีอิทธิพลทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณของคนในชุมชนจากวัตรปฏิบัติและผลงานการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ เพื่อสร้างความศรัทธาแก่ชุมชนและจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ส่งผลกระทบบังคับให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาอาชีพ และการทำกิจกรรมทางศาสนาเพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และยั่งยืนเป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง

๒) อัตลักษณ์ร่วมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า เป็นการทำหน้าที่ของสงฆ์เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ส่งเสริมความผูกพันระหว่างสังคมกับพระสงฆ์ที่ยึดอาศัยซึ่งกันและกัน ภาวะผู้นำในการชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาแก่สังคม โดยอาศัยความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนในสังคมโดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนทั้งการฝึกฝนอบรมตนเองและการอุทิศตนเพื่อสังคม มีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามต่อสถาบันสงฆ์เพื่อจูงใจให้สังคมเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาผ่านการทำงานเพื่อสังคมของสงฆ์ ส่งผลกระทบบังคับบุคคลมีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของการมีชีวิตวิถีพุทธเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมทำให้เกิดความเข้มแข็งของสามสถาบันหลัก (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่เป็นรากฐานสำคัญของชีวิต

๓) อัตลักษณ์ร่วมในสปป.ลาว พบว่า เป็นวิธีการนำหลักคำสอนของพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาจิตใจประชาชน ภายใต้นโยบายทางการเมืองและจาริตประเพณีท้องถิ่น โดยใช้ระบบการศึกษาและโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ภายใต้นโยบายของรัฐบาลเป็นกลไกในการเผยแผ่แนวคิดและหลักคำสอนผ่านกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต การทดลองฝึกปฏิบัติงานในสถานที่จริง การดูงานสถานที่จริงฯ เป็นต้น อัตลักษณ์ที่สำคัญของพระพุทธรูปใน สปป.ลาว คือพระสงฆ์ที่ไม่มีการแบ่งแยกเป็นนิกายต่างๆ มีแค่พระสงฆ์ลาวนิกายเดียว ทำให้ไม่มีความขัดแย้ง และไม่ทำให้ประชาชนเกิดความแตกแยก พุทธศาสนามีคุณค่าในแนวปฏิบัติเชิงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมของลาวมาจากพระพุทธรูปดั่งปรากฏในฮิตสิบสองคองสิบสี่ และลักษณะนิสัยความโอบอ้อมอารีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนลาว วัฒนธรรม ประเพณี ของลาวมาจากพระพุทธรูปดั่งปรากฏในฮิตสิบสองคองสิบสี่ แต่สังคมลาวยังไม่อิ่มตัว คือยังมีช่องว่างและความไม่เท่าเทียมอยู่ในสังคม ทำให้คนดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไม่สิ้นสุด แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยิ่งรู้สึกว่าคุณค่าตนเองยังไม่มีความสุขจากสิ่งที่ตนเองมีอยู่ แสดงให้เห็นว่าจิตใจยังไม่ได้รับการพัฒนา

๖.๓.๒ ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

สามารถจำแนกภูมิปัญญาเหล่านี้ออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรม (๒) ด้านการพัฒนาสังคม (๓) ด้านสุขภาพและการแพทย์ (๔) ด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา และ (๕) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

๑) ด้านภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน ประกอบด้วย

(๑) ภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมในสังคมไทย พบว่า คณะสงฆ์ไทยมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อในบริบทสังคมไทยที่เป็นหลักแบ่งได้เป็น ๕ สาย คือ (๑) สายวัดสวนโมกขพลาราม (๒) สายพุทธโธ (ธรรมยุติกนิกาย) (๓) สายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (๔) สายวัดพระธรรมกาย และ (๕) สายหลวงปู่เทียมน จิตตสุโภ

(๒) ภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมในราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นทางการบริหารจัดการบ้านเมือง ได้แก่ แนวคิดการบริหารประเทศแบบ “สังคมนิยมพระพุทธศาสนา” โดยสมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงเข้าพระทัยความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนว่า พระพุทธศาสนานำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน พร้อมทั้งช่วยเหลือกัน รักษาไว้ซึ่งธรรมเนียมแบบจารีตนิยม เพื่อส่งเสริมและยกระดับพระพุทธศาสนาเนื่องจากพระสงฆ์มีต้นทุนทางสังคมสูง จึงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ประชาชนและชนชั้นปกครองให้การยอมรับ เคารพนับถือ สามารถใช้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกชี้้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ จึงทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขยายเป็นวงกว้างได้

(๓) ภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมในประเทศ สปป.ลาว พบว่า พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือน “ธรรมบุญชีวิต” คือแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนตามแนวทาง “ธรรมบุญวัฒนธรรม” ที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา วิธีการเผยแผ่ธรรมใช้กุศโลบายการสร้างประโยชน์ในสังคมเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่รอดปลอดภัยและก้าวข้ามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาได้อย่างสง่างามและมีอัตลักษณ์ของตนเอง ประเพณีและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาถูกปรับใช้เป็นยุทธวิธีในการจัดระเบียบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้พระพุทธศาสนากับลัทธิสังคมนิยมแบบ สปป.ลาว อยู่เคียงคู่กันได้เป็นอย่างดี

๒) ด้านการพัฒนาสังคมของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน

(๑) ด้านการพัฒนาสังคมของสังคมไทย พบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ที่มีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วย และทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ ใช้แบบแผนดั้งเดิมของวัดที่พัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริง ทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์มีหลากหลายรูปแบบโดยอาจมีคำเรียกชื่อของหน่วยงานและโครงสร้างขององค์กรที่แตกต่างกันออกไปแต่มีเป้าหมายของการพัฒนาไม่แตกต่างกัน

(๒) ด้านการพัฒนาสังคมของราชอาณาจักรกัมพูชา พบว่า พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูและสนับสนุนจากภาครัฐ จนบรรจุในรัฐธรรมนูญว่าเป็น “ศาสนาของรัฐ” พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมากขึ้น ที่สำคัญคือเรื่องศีลธรรมสังคม คณะสงฆ์และคณะรัฐบาลทุกระดับชั้นพร้อม

ทั้งพระราชสำนักและพระมหากษัตริย์ล้วนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา การศึกษา ขนบธรรมเนียมและศิลปวัฒนธรรม

(๓) **ด้านการพัฒนาสังคมของ สปป.ลาว** พบว่า พระพุทธศาสนายึดหลักทางสายกลางในการพัฒนาสังคม โดยร่วมมือกับรัฐบาลภายใต้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม

๓) **ด้านสุขภาพและการแพทย์**

(๑) **ด้านสุขภาพและการแพทย์ของสังคมไทย** พบว่า รากฐานของภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาด้านสุขภาพและการแพทย์ในสังคมไทย มีรากฐานมาจากพระไตรปิฎก โดยเนื้อหา กล่าวถึงยา เครื่องประกอบยา ข้อห้ามในการรักษาโรคสำหรับพระภิกษุ และภัตตาหารที่เป็นยาไว้ ตำราทางการแพทย์แผนไทยสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาเพราะส่วนใหญ่มักจะขึ้นต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัย รวมทั้งอ้างอิงหมอชีวกโกมารภัจจ์ ผู้เป็นบรมครูด้านการแพทย์แผนไทยและเป็นแพทย์ประจำตัวของพระพุทธเจ้า และสาระสำคัญของเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการแพทย์แผนไทยมี ๓ ส่วน คือ (๑) เป็นข้อพึงปฏิบัติของภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ภัตตาหาร น้ำปานะ ยาสมุนไพรที่ควรใช้ วินัยพระสงฆ์ที่ห้ามการเป็นหมอรักษาโรค แต่อาจสงเคราะห์บุพการี ญาติพี่น้อง ประชาชนเมื่อยามจำเป็น และรักษาพระภิกษุสงฆ์ด้วยกันได้ รวมทั้งสุขภาพสิ่งแวดล้อมทั่วไป (๒) เป็นวินัยเกี่ยวกับเรื่องทางเพศของภิกษุสงฆ์เพื่อสร้างวัตรปฏิบัติอันควรแก่สมณเพศ และ (๓) เป็นความเข้าใจชีวิตแบบองค์รวมที่นอกจากเรื่องชั้น ๕ ที่หมายรวมถึงองค์ประกอบด้านกาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วย

(๒) **ด้านสุขภาพและการแพทย์ของ สปป.ลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา** พบว่า ตำราด้านสุขภาพและการแพทย์แนวพุทธ จะปรากฏหลักฐานทางวิชาการค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมืองการปกครองบ่อยครั้ง การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และชุมชนท้องถิ่นที่อิงอาศัยธรรมชาติและสมุนไพรในการรักษาจึงไม่ปรากฏหลักฐาน

๔) **ด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา** สรุปลภาพรวมด้านวรรณกรรมพุทธศาสนา ได้ดังนี้

องค์ความรู้ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน พบว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาของสังคมไทยและประชาคมอาเซียน นั้นมี ๓ ลักษณะ คือ

(๑) **องค์ความรู้ที่เป็นพุทธแท้** ได้แก่ องค์ความรู้ที่เป็นไปตามแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนา มีแหล่งที่มาสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีลักษณะการประพันธ์ที่ยกเรื่องในพระไตรปิฎก อรรถกถา มาอธิบายเนื้อความให้ชัดเจนขึ้น โดยสอดแทรกผสมผสานความรู้ในท้องถิ่นเป็นตัวอย่าง

(๒) **องค์ความรู้ที่เป็นลักษณะตำนานพระพุทธศาสนา** ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรมที่วาดด้วยตำนานทางพระพุทธศาสนาและความเป็นไปของท้องถิ่น องค์ความรู้ในคัมภีร์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ทั้งที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา ตำนานในท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน สอดแทรกด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ บางครั้งแสดงผลเกินความเป็นจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของนักปราชญ์ที่เชื่อมสัมพันธ์บริบทของบ้านเมืองเข้ากับพระพุทธศาสนาในลักษณะรับใช้สังคม และ

(๓) **องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ผสมผสาน** ได้แก่ คัมภีร์ธรรม วรรณกรรม ที่ผสมผสานองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยมีการอ้างอิงถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นว่า เป็นของโบราณจารย์ องค์ความรู้เหล่านี้จึงปรากฏในลักษณะของความรู้ในด้านต่างๆ เช่น กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญ

กับการประยุกต์ใช้ในสังคม บางเรื่องอาจมิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงแต่มีการประพันธ์ขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น ทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างไร และชุมชนแต่ละแห่งมีวิธีการธำรงรักษามรดกธรรมที่เป็นภูมิปัญญาทางโลกและทางธรรมให้ยั่งยืนได้อย่างไร

๕) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปภาพรวมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้ง ในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน พบว่า

(๑) ภูมิปัญญาการจัดการป่าตามแนวทางของพระสงฆ์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ ทั้งจากภายในตนและจากภายนอก โดยการเปลี่ยนแปลงภายในก่อให้เกิดการตระหนักรู้ในเรื่องกฎธรรมชาติของมนุษย์และป่า

(๒) การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ผลกระทบการดำเนินชีวิตของมนุษย์และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมที่เป็นผลจากการให้การศึกษาที่สอดคล้องกับชีวิตจริง

(๓) ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกนั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมในเชิงการเกื้อกูลต่อกันและกัน มีการจัดกิจกรรมและส่งเสริมสัมมาชีพด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

(๔) พระสงฆ์ถือเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทและแนบแน่นในสังคมไทยและประชาคมอาเซียน อีกบทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พระสงฆ์ชี้ให้เห็นปัญหาและการแก้ปัญหาจากความเจริญและความเสื่อมของป่านั้น หลายพื้นที่ได้เกิดเป็นความร่วมมือระบบใหญ่ในการอนุรักษ์ผืนป่าของวัดจนกลายเป็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติ นิเวศวิทยา สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ พบว่า “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นเอาไว้ไม่ได้ และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้อง สัตว์โลก รวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้ การที่พระสงฆ์รักษาป่าและสิ่งแวดล้อม จึงเท่ากับเป็นการรักษาสังคมหรือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั่นเอง

๗. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๗.๑ การใช้ประโยชน์ในระดับนโยบาย –

๗.๒ การใช้ประโยชน์มิติเศรษฐกิจ –

๗.๓ การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น –

๗.๔ การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ มีการนำไปประกอบการเรียนการสอน ดังนี้

๗.๔.๑ รหัสวิชา ๘๐๑ ๓๑๘ รายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

๗.๔.๒ รหัสวิชา ๖๐๒ ๒๐๓ รายวิชา ระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

- ๗.๔.๓ รหัสวิชา ๖๐๒ ๑๐๖ รายวิชา พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักสูตรพุทธศาสนา ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
- ๗.๔.๔ รหัสวิชา ๖๐๒ ๓๐๙ รายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนา หลักสูตรพุทธศาสนา ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
- ๗.๔.๕ รหัสวิชา ๑๐๔ ๓๐๑ รายวิชา พุทธจริยศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสนาบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา และสาขาวิชา พระพุทธศาสนา
- ๗.๔.๖ รหัสวิชา ๑๐๑ ๓๒๒ รายวิชา พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสนาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
- ๗.๔.๗ รหัสวิชา ๑๐๑ ๓๐๗ รายวิชา พุทธปรัชญาเถรวาท วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสนาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
- ๗.๔.๘ รหัส ๑๐๑ ๓๒๓ รายวิชา พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสนาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
- ๗.๔.๙ รหัส ๐๐๐ ๑๕๙ รายวิชา เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น หลักสูตร พุทธศาสนาบัณฑิต ทุกสาขาวิชา

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์

ได้ดีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๙ หน้า ๑-๑๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๙. ภาพประกอบการเผยแพร่ผลงานวิจัย

ขอเชิญ/เรียนเชิญ
ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ บัณฑิตทุกหลักสูตร ทุกรูป/ท่าน
ร่วม สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
(Seminar on Socially Engaged Buddhism)
เรื่อง “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
จากพุทธกาลสืบสานสู่
โลกปัจจุบัน”

พระศรีกิตติญาณ,ศ.ดร.
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.
รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

พระครูปลัดธีรธรรมวงษ์,ศ.ดร.
ผู้อำนวยการบัณฑิตบริหารวิทยาเขตขอนแก่น

วันเสาร์ที่ ๘ ตุลาคม ๕๙ เวลา ๐๘.๓๐ น. เป็นต้นไป
ณ ห้องประชุมเสริมศักดิ์-ระบิยรัตน์ พงษ์พานิช (๕๐๘) อาคาร ๑๐๐ ปี
สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
****สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่ นางสาวศุภกัญญา เกษอิสสระ****

สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
(Seminar on Socially Engaged Buddhism)
เรื่อง “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม
จากพุทธกาลสืบสานสู่โลกปัจจุบัน”
วันเสาร์ที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙

ณ ห้องประชุมเสริมศักดิ์-ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช (๕๐๘) อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร (อาภ อสภมหาเถร)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ภาพกิจกรรมนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการสัมมนา (ต่อ)

ภาคผนวก ฉ

- ใบรับรองผลงานวิจัย

ภาคผนวก ช

- ประวัติผู้วิจัย
- ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๑
- ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๒

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส แสสนพงษ์)

สถานที่เกิด ที่บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ที่ ๘ บ้านหินแห่ ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๑๔๐ (ปัจจุบันแยกเป็นตำบลตอนกลาง).

ที่อยู่ปัจจุบัน คณะ ๕/๔ ภูมิทองโสภิต วัดหนองแขวง พระอารามหลวง เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐.

บิดา/มารดา คุณพ่อเกษม (แก้ว) แสสนพงษ์ และ คุณแม่บุญเลิศ แสสนพงษ์/ศรีอุดม

อุปสมบท เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ณ อุโบสถวัดสุวรรณาวาส บ้านวังยาว ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมี พระครูสุวรรณโชติคุณ เจ้าคณะตำบลวังยาว เป็นพระอุปัชฌาย์.

การศึกษาทางธรรม

- นักธรรมชั้นเอก ปี พ.ศ.๒๕๓๒ ณ สำนักเรียนวัดหนองแขวง พระอารามหลวง.
- เปรียญธรรม ๔ ประโยค เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ สำนักเรียนวัดหนองแขวง พระอารามหลวง.

การศึกษาทางโลก

- ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.วค.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๙.
- พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา ปรัชญา (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๙.
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชา ปรัชญา จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๔.
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชา พระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๘.

การศึกษาดูงาน

- พระพุทธศาสนาในประเทศจีน (คุนหมิง) ปีพ.ศ.๒๕๔๕.
- พระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ ปี พ.ศ.๒๕๕๑.
- พระพุทธศาสนาในแหล่งอารยธรรมตะวันตก ประเทศยุโรป คือเยอรมนี, เบลเยียม, ฝรั่งเศส, สวิสเซอร์แลนด์, อิตาลี, กรุงวาติกัน ปี พ.ศ.๒๕๕๒.
- พระพุทธศาสนาในแหล่งอารยธรรมตะวันตก ประเทศในแถบคาบมหาสมุทรสแกนดิเนเวีย คือ Denmark Finland Norway Sweden Netherland โรงแรมน้ำแข็ง ปี พ.ศ.๒๕๕๒.
- พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา ปี พ.ศ.๒๕๕๒.
- พระพุทธศาสนาในอินเดีย ตามรอยพระพุทธเจ้า นมัสการสังเวชนียสถาน ณ ประเทศอินเดีย ปี พ.ศ.๒๕๕๓.

- พระพุทธศาสนาในอินเดีย พัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาท ณ ถ้ำอชันดาและเอโรล่า ประเทศอินเดีย ปี พ.ศ.๒๕๕๔.
- พระพุทธศาสนาในเมืองมรดกโลก หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปี พ.ศ.๒๕๕๔.
- พระพุทธศาสนาในแหล่งอารยธรรมขอม นครวัด นครธม ณ ประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา ปี พ.ศ.๒๕๕๕.
- พระพุทธศาสนาในประเทศจีน (วัดม้าขาว เมืองไถ่หยาง มณฑลเหอหนาน).

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระอารามหลวง วัดหนองแขง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๗-ปัจจุบัน.
- อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๘-ปัจจุบัน.
- อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๕๘-ปัจจุบัน.
- ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๕๗.

ตำแหน่งบริหารในอดีต

- อดีตหัวหน้าฝ่ายกิจการนิสิต วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๑.
- อดีตหัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๓.
- อดีตผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๘.

ผลงานวิจัย

๑. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร.. การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต (Comparative Study on the Ethics in Theravada Buddhism with The Ethical Concept of Plato). แหล่งทุนสนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๓.
๒. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community). แหล่งทุนสนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๘.

๓. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. การศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพุทธของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน (A Study of Knowledge and Buddhist Knowledge Relay Process of Esan Local Scholar). แหล่งทุนสนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๙.

๔. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย (ชุดโครงการวิจัย) เรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมปลอดยาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนา (Model and Process to Create the Drug free Society Accordance with Principle of Buddhism) แหล่งทุนสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๖๐.

ผลงานร่วมวิจัย

๑. ผศ.พลเผ่า เพ็งวิภาศ และ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร., วิเคราะห์ผลกระทบสถานะบทบาท และองค์ความรู้ของประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ แหล่งทุนสนับสนุน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๙.

๒. อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม, พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ, ยุทธศาสตร์บูรณาการเชิงพุทธเพื่อสร้างสังคมปลอดยาเสพติดในประเทศไทย (Buddhist Integration Strategy to Create the Drug free Society Accordance in Thailand) แหล่งทุนสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๖๐.

การตีพิมพ์บทความวิจัย

๑. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ, “การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดของเพลโต (Comparative Study on the Ethics in Theravada Buddhism with The Ethical Concept of Plato)”, วารสารธรรมทรรศน์. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) : หน้า ๑๔๕-๑๕๘.

๒. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. “ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคมอาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community)”. วารสารธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๕๙) : หน้า ๑-๑๖.

๓. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof, Dr. Sanor Klinngam., Nipapat Yoophum Thailand, Nites Sanannaree, Terdsak Tongyam. **The Wisdom of Socially Engaged Buddhism: Identities in the Cultural Geography of the ASEAN Community** The 7th International Buddhist Research Seminar 18-20 February, 2016 at MCU Buddhist College, Nan Province, Thailand.

๔. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof, Dr., Nipapat Yoophum and others. **Buddhist Wisdom Health Care: Identities in the. Cultural Geography of**

the ASEAN Community. The 7th International Buddhist Research Seminar 18-20 February, 2016 at MCU Buddhist College, Nan Province, Thailand.

๕. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof, Dr. “Buddhist Wisdom Health Care Identities in the Cultural Geography of ASEAN Community”, **Journal of International Buddhist Studies**. Volume 7 Number 2 (July-December 2016): pp 155 – 161.

๖. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof, Dr. “Innovation of Buddhist Knowledge Diffusion for the Development of Thai Societies towards Sufficiency Economy of E-San Local Scholars”, **Journal of International Buddhist Studies**. Volume 8 Number 2 (December 2017) : pp 48–59.

๗. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ, **รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมจิตอาสาป้องกันปัญหายาเสพติดในประเทศไทย** (Model and Process of Volunteer Society to Prevent Drug Problems in Thailand), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), เล่มที่ ๓ หน้าที่ ๒๗๖-๒๘๕.

๘. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. **ครูสร้างศิษย์: สอนจิตอาสาอย่างไรในชั้นเรียน ?** (Builder Teacher: How to Teach Volunteering in a Classroom?). การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), หน้า ๒๔๖-๒๕๖.

๙. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ, **กองทุนแม่ของแผ่นดิน : ศาสตร์และศิลป์พลังจิตอาสาแห่งความดีงาม** (Kongtunmae : Science and Art Volunteerism of Goodness), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), หน้า ๓๑๓-๓๒๑.

๑๐. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ. **การจัดการความรู้การป้องกันยาเสพติดของพระสงฆ์กลุ่มสังฆพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** (The Drug Free Knowledge Management Buddhist Monk Develop Sangha Groups in North East Area). การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit

with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), หน้า ๕๒๑-๕๓๕.

๑๑. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof, Dr. and others. **The Model and Process to Build Strength of Villages, Monasteries, and Schools for Tackling Drug Addiction according Buddhism in the Northeastern Region.** The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), Pp.129-137.

บทความทางวิชาการ

๑. พระครูปริยัติธรรมวงศ์. “พุทธศาสนพิธี วิธีเข้าถึงพระรัตนตรัย”. ในนิตยสารสารสาธิตวิชาการ **ธรรมทรรศน์** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๔ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕) : หน้า ๑๗-๒๖.

๒. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, “การบริหารงานวิชาการ เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (Academic management for preparing readiness toward ASEAN Community : A Case study Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus)”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ พิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ประจำปีพ.ศ.๒๕๕๖) : หน้า ๔๒๘-๔๔๒.

๓. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, “นรกและสวรรค์กับความเชื่อของเยาวชนในปัจจุบัน (ตอนที่ ๑)”, นิตยสารสารสาธิตวิชาการ **ธรรมทรรศน์** ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ตุลาคม ๒๕๕๖) : หน้า ๙๑-๑๐๕.

๔. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, “นรกและสวรรค์กับความเชื่อของเยาวชนในปัจจุบัน (ตอนที่ ๒)”, นิตยสารสารสาธิตวิชาการ **ธรรมทรรศน์** ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗) : หน้า ๒๘-๔๔.

๕. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, “การพัฒนาสังคมไทยบนฐานพุทธธรรม : ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ (Development Thai Society on Buddhism : The core values of Thailand's 12 Commandments)”, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้ยั่งยืนในประชาคมอาเซียน” ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๒๗-๔๕.

๖. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst. Prof, Dr. and others. **The Use of Sublime States of Mind Teaching in Organizational Development.** The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), Pp.93-98.

หนังสือ/งานเรียบเรียง

๑. พระมหาสุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์. **ประมวลภาพและคำอธิบาย ฮีตลีสอง คองลีสี่**. ขอนแก่น : หจก. คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.
๒. พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์). **ทานวิถีชีวิต วิถีพุทธ**. ขอนแก่น : หจก. คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๙.
๓. พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์). **ออนซอน ๒๑๗ วัดหนองแขวง พระอารามหลวง**. ขอนแก่น : หจก. คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๙.
๔. พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์). **บุญวิถีชีวิต กรุณวิถีพุทธ**. ขอนแก่น : หจก. คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐.
๕. พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์). **หลักสูตรการอบรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (หลักสูตร ๑ พัฒนาคุณภาพชีวิต, หลักสูตร ๒ พัฒนาภาวะผู้นำเยาวชนในสถานศึกษา, หลักสูตร ๓ พัฒนาจิตใจ และ หลักสูตร ๔ พัฒนาปัญญา)**. ขอนแก่น : หจก. คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐.
๖. พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์). **ไตรสิกขาพัฒนาชีวิต และ พุทธวิธีแก้ปัญหาสังคม**. ขอนแก่น : เอ็มมี ก๊อปปี เซนเตอร์ [Emmy Copy Center], ๒๕๕๔.
๗. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. **พระพุทธเจ้าในฐานะนักบริหาร (The Lord Buddha: A Great of The World)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตราไพศาล, ๒๕๕๙.
๘. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. **ชีวิตวิถีพุทธ (The Buddhist's Life)**. ขอนแก่น : เอ็มมี ก๊อปปี เซนเตอร์ [Emmy Copy Center], ๒๕๖๐.

งานเขียนตำรากลาง ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. เขียนตำรากลาง พระสูตรตันตปิฎก บทที่ ๓ ปีพ.ศ.๒๕๕๓
๒. เขียนตำรากลาง ศาสนาทั่วไป บทที่ ๑ ปีพ.ศ.๒๕๕๔
๓. เขียนตำรากลาง พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ บทที่ ๔ ปีพ.ศ.๒๕๕๕
๔. ปรับปรุงตำรากลาง พระสูตรตันตปิฎก บทที่ ๓ ปีพ.ศ.๒๕๕๗

เอกสารประกอบการสอน

๑. พระครูปริยัติธรรมวงศ์. **จิตวิทยาในพระไตรปิฎก (Phycology In Tipitaka)**. ขอนแก่น : หจก. คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗.

เอกสารคำสอน

๒. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. **พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน (Buddhism in Contemporary World)**. ขอนแก่น : เอ็มมี ก๊อปปี เซนเตอร์ [Emmy Copy Center], ๒๕๖๐.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย (คนที่ ๑)

- ชื่อ - นามสกุล** นางสาวนิภาภัทร อยู่พุ่ม
- ตำแหน่งปัจจุบัน** อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อาจารย์บรรยายพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น
- สถานที่อยู่ติดต่อ** บ้านเลขที่ ๑๕๘/๘ หมู่ที่ ๖ ซอยวัดป่าศิริวันนาราม ถนนศรีจันทร์
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
เบอร์โทรศัพท์ ๐๖๑- ๙๖๒-๖๒๙๔, ๐๘๑-๐๔๗-๙๑๑๕
Email: nipapat.yoo@mcu.ac.th
- ประวัติการศึกษา** ป.การพยาบาลและการผดุงครรภ์ (ระดับต้น) วิทยาลัยพยาบาลและผดุงครรภ์ลำปาง
พยาบาลศาสตรบัณฑิต(พย.บ) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (พย.ม) สาขาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ผลงานวิจัย**
- พ.ศ.๒๕๕๑ ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การติดตามผลบัณฑิตพยาบาล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ปีการศึกษา ๒๕๔๗. รายงานการวิจัย, สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พ.ศ. ๒๕๕๓ ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิด
ของเพลโต (Comparative Study on the Ethics in Theravada Buddhism with The Ethical
Concept of Plato)” แหล่งทุนสนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๓.
- พ.ศ. ๒๕๕๘ ผู้ร่วมวิจัยใน เรื่อง ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของประชาคม
อาเซียน (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in ASEAN Community), แหล่งทุน
สนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๘.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้
เชิงพุทธของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน (A Study of Knowledge and Buddhist Knowledge Relay
Process of Esan Local Scholar), แหล่งทุนสนับสนุน จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๕๙.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ ผู้ร่วมวิจัยชุดโครงการวิจัย เรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมปลอดยา
เสพติดตามหลักพระพุทธศาสนา (Model and Process to Create the Drug free Society
Accordance with Principle of Buddhism) แหล่งทุนสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ (วช) ร่วมกับ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๖๐.
- พ.ศ.๒๕๖๐ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์บูรณาการเชิงพุทธเพื่อสร้างสังคม
ปลอดยาเสพติดในประเทศไทย (Buddhist Integration Strategy to Create the Drug free
Society Accordance in Thailand) แหล่งทุนสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช)
ร่วมกับ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีงบประมาณ ๒๕๖๐.

ผลงานการตีพิมพ์

๑. **นิภาภัทร อยู่พุ่ม.** การนอนหลับอย่างมีคุณภาพของผู้สูงอายุ ตีพิมพ์เผยแพร่ออนไลน์ใน เว็บไซต์สุขภาพของผู้สูงอายุ http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_2.html

๒. **นิภาภัทร อยู่พุ่ม.** “การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก” ชื่อวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ “การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองโลก: มุมมองพระพุทธศาสนา” ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก วันสำคัญของโลกประจำปี ๒๕๕๖ หน้าที่ ๑๑๘ – ๑๓๒

๓. **นิภาภัทร อยู่พุ่ม.** “พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาชีวิตและสังคมไทย” ชื่อวารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ “การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้ยั่งยืนในประชาคมอาเซียน” วันที่ ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ฉบับที่ ๑ เล่มที่ ๑ ปีที่ ๑ หน้าที่ ๙๗-๑๑๕

๔. **นิภาภัทร อยู่พุ่ม. (๒๕๕๘)** การพยาบาลที่ดั่งงาม : บนฐานคิดความเป็นมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา. ใน วารสาร ธรรมทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ปีที่ ๑๔ (๓) หน้า ๑๕๙-๑๗๘.

๕. Phrakhrupariyatidhammawong, .Sanor Klinngam,. **Nipapat Yoophum, Nites Sanannaree, Terdsak Tongyam. The Wisdom of Socially Engaged Buddhism: Identities in the Cultural Geography of the ASEAN Community** The 7th International Buddhist Research Seminar 18-20 February, 2016 at MCU Buddhist College, Nan Province, Thailand.

๖. **Nipapat Yoophum and others. Buddhist Wisdom Health Care: Identities in the. Cultural Geography of the ASEAN Community.** The 7th International Buddhist Research Seminar 18-20 February, 2016 at MCU Buddhist College, Nan Province, Thailand.

๗. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. (สุพล แสนพงษ์) และ **อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม.** การเปรียบเทียบจริยศาสตร์ในพุทธศาสนากับแนวคิดของเพลโต “Comparative Study on the Principle of Ethics in Theravada Buddhism with The Ethical Concept of Plato”การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ครั้งที่ ๖ : ๒๕๕๙.

๘. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร., **อาจารย์นิภาภัทร อยู่พุ่ม, ผศ.ดร.เสนาะ กลิ่นงาม, ดร.ธาดา เจริญกุล และอาจารย์เทิดศักดิ์ ทองแถม.** “ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Wisdom of Socially Engaged Buddhism in Association of Southeast Asian Nations)”วารสารธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (ฉบับพิเศษ) ประจำเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๕๙.

๙. **Nipapat Yoophum and others. (2016).** “Buddhist Wisdom Health Care: Identities in the. Cultural Geography of the ASEAN Community”. **Journal of International Buddhist Studies(JIBS)** Vol.7 (2) December 2016, pp. 133-149.

๑๐. นิภาภัทร อยู่พุ่ม. (๒๕๖๐) “นวัตกรรมกรมการพยาบาลสุขภาพจิตชุมชนเพื่อสร้างสังคมปลอดภัยเสถียรตามหลักพระพุทธศาสนา” ใน สติ: วิถีปฏิบัติและวิถีแห่งการประยุกต์บนฐานความกรุณา.วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Journal of MCU Peace Studies Special Issue) ปีที่ ๕ (ฉบับพิเศษ) หน้า ๓๔๘ – ๓๖๒.

๑๑. Phrakhrupariyatidhammawong, Asst.Prof, Dr., Asst.Prof, Dr.Sanor Klinngam, Nipapat Yoophum, Dr.Thada Charoenkusol, Terdsak Tongyam, Dr.Praphan Nuekkathok, and Worapol Thangtong. “Innovation of Buddhist Knowledge Diffusion for the Development of Thai Societies towards Sufficiency Economy of E-San Local Scholars”, *Journal of International Buddhist Studies*. Volume 8 Number 2 (December 2017): pp. 48 – 59.

๑๒. พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผศ.ดร. และคณะ, รูปแบบและกระบวนการสร้างสังคมจิตอาสาป้องกันปัญหาหายาเสพติดในประเทศไทย (Model and Process of Volunteer Society to Prevent Drug Problems in Thailand), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), เล่มที่ ๓ หน้าที่ ๒๗๖-๒๘๕.

๑๓. นิภาภัทร อยู่พุ่ม และคณะ, ครูสร้างศิษย์: สอนจิตอาสาอย่างไรในชั้นเรียน? (Builder Teacher: How to Teach Volunteering in a Classroom?), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), หน้า

๑๔. นิภาภัทร อยู่พุ่ม และคณะ, กองทุนแม่ของแผ่นดิน : ศาสตร์และศิลป์หลังจิตอาสาแห่งความดีงาม (Kongtunmae : Science and Art Volunteerism of Goodness), การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓ The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), หน้า ๒๖๔๙-๒๖๕๙.

หนังสือ/งานเรียบเรียง

ผลงานด้านการผลิตสื่อการสอน เอกสารประกอบการสอน/คำสอน	จำนวน	หน่วยงานการผลิตผลงาน วัน/เดือน/ ปี
๑. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชา ๕๑๑๐๒ การส่งเสริมสุขภาพจิตและการ พยาบาลจิตเวช (ภาคปฏิบัติระบบ	ปีละ ๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มิถุนายน ๒๕๔๙, ๒๕๕๐, ๒๕๕๑

ผลงานด้านการผลิตสื่อการสอน เอกสารประกอบการสอน/คำสอน	จำนวน	หน่วยงานการผลิตผลงาน วัน/เดือน/ ปี
การศึกษาทางไกลของปีการศึกษา ๒๕๔๙, ๒๕๕๐, ๒๕๕๑)		
๒. การผลิตซีดีเสียงชุดวิชา ๕๑๑๐๒ การ ส่งเสริมสุขภาพจิตและการพยาบาลจิต เวช	๑ ชุด	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มกราคม พฤษภาคม .๒๕๕๐
๓. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการ พยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช (ภาคทฤษฎี) (NQF)	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ มกราคม ๒๕๕๓
๔. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการ พยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช (ภาคปฏิบัติ) (NQF)	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ มกราคม ๒๕๕๓
๕. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชา การให้การปรึกษาทางสุขภาพ (ภาคทฤษฎี/ภาคทดลอง)	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ มกราคม ๒๕๕๓
๖. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพุทธ วิธีการบริหารงาน	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น สิงหาคม ๒๕๕๖
๗. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการ จิตวิทยาและพัฒนาการมนุษย์	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น กันยายน ๒๕๕๖
๘. เอกสารประกอบการสอน เรื่อง ชีวิตวิถี พุทธ	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มกราคม ๒๕๕๗
๙. เอกสารการสอนรายวิชา จิตวิทยาสำหรับ พยาบาล	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี กรกฎาคม ๒๕๕๗
๑๐. เอกสารการสอนรายวิชา จิตวิทยาใน พระไตรปิฎก	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น กรกฎาคม ๒๕๕๗
๑๑. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา การ พยาบาลด้วยจิตใจความเป็นมนุษย์	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มีนาคม ๒๕๕๘
๑๒. คู่มือการจัดการเรียนการสอนรายวิชา ปฏิบัติการบริหารการพยาบาล (ภาคปฏิบัติ)	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ เมษายน ๒๕๕๙
๑๓. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการ สร้างเสริมสุขภาพจิต (ภาคทฤษฎี)	๑ เล่ม	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มิถุนายน ๒๕๖๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย (คนที่ ๒)

- ชื่อ - นามสกุล** ดร.นิตะ สนั่นนารี
- ตำแหน่งปัจจุบัน** อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
- สถานที่อยู่ติดต่อ** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร. ๐๔๓-๒๘๓๕๔๖ ต่อ ๑๐๒ โทรสาร ๐๔๓-๒๘๓๓๙๙
Email: nites.san@mcu.ac.th
- ประวัติการศึกษา** พธ.บ. (ปริญญา) เกียรตินิยม ๑ มจร. รุ่นที่ ๓๘
M.A (Public Administration) First Class Honour
D.P.A. (Doctor of Public Administration)
- ผลงานวิจัย**
- พ.ศ. ๒๕๕๓ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระภิกษุ-สามเณร ที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของพระภิกษุ-สามเณร : กรณีศึกษาเฉพาะกรณีคณะสงฆ์”
- พ.ศ. ๒๕๕๖ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์กับการเสริมสร้างดุลยภาพทางสังคม”
- พ.ศ. ๒๕๕๗ หัวหน้าวิจัย เรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยแก่ประชาชน
- พ.ศ. ๒๕๕๙ หัวหน้าวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสร้างความปรองดองในสังคม”
- ผลงานการตีพิมพ์**
๑. บทความวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ของพระภิกษุสามเณร:ศึกษาเฉพาะกรณีคณะสงฆ์ ภาค ๙, ๒๕๕๖.
 ๒. บทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดเพื่อการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ จังหวัดสระบุรี การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๗.
 ๓. บทความวิชาการ เรื่อง การบริหารศรัทธา : การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก, วารสารวิชาการธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๔, ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๗.
 ๔. บทความวิชาการ เรื่อง การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวพุทธเพื่อความสำเร็จในการทำงาน, วารสารวิชาการธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน กรกฎาคม-ตุลาคม ๒๕๕๗.
 ๕. บทความวิชาการ เรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำของอาจารย์ประจำหลักสูตรในการบริหารจัดการหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, วารสารวิชาการธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๕, ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน กรกฎาคม-ตุลาคม ๒๕๕๘.
 ๖. บทความวิจัย เรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์กับการเสริมสร้างดุลยภาพทางสังคม, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (ฉบับพิเศษ), พ.ย.-ธ.ค.๒๕๕๙.

๗. บทความวิจัย เรื่อง The Wisdom of Social Engaged Buddhism : Identities in the Cultural Geography of the ASEAN Community, IBRS 2016 the 7 International Buddhist Research Seminar on Cultural Geography Buddhism at MCU Nan Buddhist College, Nan, 18-20 February 2016.

๘. Guideline on the Participating Development of Local Governmental Organization for the Community Forest Preservation: A case study of Wat Pa Pachasan Hnong Songhong District, Khon Kaen Province, ประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑, 28 มีนาคม 2016.

๙. บทความวิจัย เรื่อง รูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยแก่ประชาชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่น, ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓

๑๐. รูปแบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้าน วัด โรงเรียน ในการจัดการปัญหายาเสพติดแนวพุทธของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐)

๑๑. บทความวิชาการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐, (ISSN: ๑๕๑๓-๕๘๔๕), หน้า ๒๔๕-๒๕๖

๑๒. บทความวิจัย รูปแบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของบ้าน วัด โรงเรียน ในการจัดการปัญหายาเสพติดแนวพุทธของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐, (ISSN: ๑๕๑๓-๕๘๔๕), หน้า ๒๙-๓๖

๑๓. บทความวิจัย แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนขององค์กรบริหารส่วนตำบลหนองกุงธนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น,

๑๔. บทความวิชาการ การเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้นำเพื่อการพัฒนาองค์การสู่ความเป็นเลิศ. สัมมนาวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๔ หัวข้อ "พุทธศาสนากับสังคมร่วมสมัย". วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑ ณ ห้องเจียร์เตอร์ โซน B ชั้น ๑ อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๕. บทความวิชาการ กองทุนแม่ของแผ่นดิน : ศาสตร์และศิลป์ปลั่งจิตอาสาแห่งความดีงาม บทความวิชาการ, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 ระดับนานาชาติครั้งที่ 3 The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน Volunteer Spirit with Sustainable Social Development, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐, (ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐-๕), หน้า ๒๖๔๙-๒๖๕๙.

๑๖. บทความวิชาการ กลยุทธ์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น “ผญาอีสาน” เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต. สัมมนาวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๔ หัวข้อ "พุทธศาสนากับสังคมร่วมสมัย". วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑ ณ ห้องเจียร์เตอร์ โซน B ชั้น ๑ อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๗. บทความวิชาการ อิทธิพลของแนวคิดเรื่องสันติภาพ. สัมมนาวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๔ หัวข้อ "พุทธศาสนากับสังคมร่วมสมัย". วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑ ณ ห้องเจียร์เตอร์ โซน B ชั้น ๑ อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.